TOMVS SECVNDVS

CONTINENS PARAPHRASIM D. ERASMI ROTERODAMI

In omneis epiſtolas apoſtolicas, ſumma cura denuo ab ipſo autore recognitam, emendatamq́ꝫ, tum ex archetypis, tum eruditorum animaduerſione, ita ut accuratius fieri uix potuerit. Cætera cognoſces lector, inuerſa pagina.

FRO BEN.

IOANNES FROBENIVS PIO LECTORI S. D.

RECTE Græcorum prouerbio celebratur optime lector, δὶς καὶ τρὶς τὰ καλά. Etenim quæ ſuapte natura ſunt honeſta, quo ſæpius ingeruntur, hoc magis ac magis arrident oculis. Et quæ perpetuam habent utilitatem, neſciunt ſatietatem. En iterum atq; iterum damus in lucem paraphraſim ERASMI ROTERODAMI, in omnes epiſtolas apoſtolicas: qua lectione nihil eſſe nec ſanctius, nec utilius, doctorum ac bonorum omnium conſenſus eſt. Adhibita eſt autem in hac æditione cura, quanta potuit maxima: primum ex archetypis diligenter ab ipſo autore recognitis: deinde uigilantiſſimo ſtudio literatorum hominum annotati ſunt in ſingulis paginis capitum numeri, ad magnam lectoris commoditatem. Bene uale lector, ac noſtram induſtriam tuo fauore uiciſſim adiuua.

REVERENDISSIMO

IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D. CAR-
dinali Grimano Veneto, titulo ſancti Mar
ci, Eraſmus Roterodamus
S. D.

QVIBVS nouum uideri ſolet reuerendiſſime pater, quur Paulus apoſtolus πολυγλωττότατος Romanis Græce, quàm Romane ſcribere maluerit, mirari deſinent, ſi perpenderint primũ, illis temporibus Græci ſermonis uſum penè tam late patuiſſe, quàm late Romanum patebat imperium. Deinde Romanis ipſis adeo quondam in delicijs fuiſſe Græcanicas literas, ut ea res Satyrarum conuitijs ſit exagitata. Siquidem apud Lucilium Scæuola ridens Albutium, ut plus æquo φιλέλληνα, χαῖρε, inquit prætor Athenis: & apud Iuuenalem ſtomachatur quiſpiam, negans ſe ferre poſſe Græcam urbem. Quanquam ita Græce loquutus eſt Apoſtolus, ut à mere Græcis non ſatis queat intelligi, ob paſſim admixtam Hebræi ſermonis proprietatem. Quod ſi maxime Græca, ac pure Græca fuiſſet oratio, multum tamen adhuc difficultatis ſupereſſet lectori, quod cum ſcriberet rudibus adhuc, & nuper Chriſto initiatis, myſteria quædã magis attigit, quàm tractauit, & indicauit uerius, quàm explicuit, uidelicet tempori ſeruiens. Nunc uero cũ Roma tota adeo ſit Chriſtiana, ut illic totius Chriſtianæ religionis ſit arx culmẽq;, ac per uniuerſum terrarum orbem Romane loquantur quicunq; Romanum agnoſcunt pontificem, uidebar mihi facturus operæpreciũ, ſi effeciſſem ut Paulus iam mere Romanis, ac plene Chriſtianis, non ſolum Romane, uerumetiam explanatius loqueretur: atq; ita loqueretur Romane, ut Hebræum quidem non agnoſcas, agnoſcas tamẽ apoſtolum loqui. Solitus eſt ille mutare linguam, *Varius in dicendo Paulus* ſemper obſeruata apoſtoli dignitate. Non hic attollam uerbis, quanti mihi conſtiterit hoc quicquid eſt opuſculi, quod id ſciam nemini procliue uel æſtimare, uel credere, niſi qui ipſe periculum in ſimili negocio fecerit, quid ſit hiantia committere, abrupta mollire, confuſa digerere, inuoluta euoluere, nodoſa explicare, obſcuris lucem addere, Hebraiſmum Romana ciuitate donare: deniq; Pauli, hoc eſt, cœleſtis oratoris mutare linguam, & ita temperare παράφρασιν, ne fiat παραφρόνησις, hoc eſt, ſic aliter dicere, ut tamen non dicas alia, præſertim in argumento non ſolum tot modis difficillimo, uerum etiam ſacro, ac maieſtati Euangelicæ proximo: in quo cum in lubrico uerſeris, & labi ſit facillimum, citra graue periculum labi non poſſis. Illud modo teſtabor, ingenue magis quàm arroganter, non multum laboris acceſſurum

fuiſſe,ſi iuſtum commentarium in hanc epiſtolam ædere uoluiſſem. Arbitra bor autem huiuſce operæ præmium abunde magnum mihi perſolutum, ſi meo ſtudio ſenſero perfectum eſſe, ut Paulus primum tibi, deinde per te cæteris Romanis ſit aliquanto commendatior, aut certe familiarior, quibus & commendatiſſimum & familiariſſimum eſſe par eſt. Compertum enim habeo quàm multos antehac ſermonis peregrinitas, quanto plureis tum explicationis, tum rerum difficultas alienarit ab eius lectione. Quanquam à tam eximio fructu non oportebat ullis incommodis deterreri. Horum igitur uel faſtidio, uel deſperationi, hac noſtra induſtria ſtuduimus ſuccurrere, ita negocium temperantes, ut ei qui nolit quicquam in ſacris literis immutari, commentarij uice ſit futurum, rurſus ei qui uacet huiuſmodi ſuperſtitione, Paulus ipſe loqui uideatur. Amplectere Roma principem, aut certe præcipuum religionis tuæ magiſtrum. Exoſculare priſcæ laudis tuæ præconem: redama eum, qui te nondum uiſam adamauit. O feliciter commutatam ſortem felicitatis tuæ. Olim ſub tyrannis Cæſaribus mutis ſimulachris litabas, nunc ſub Petro & Paulo terrarum orbi præſides: olim eras ſuperſtitionum omnium ancilla, nunc es ueræ religionis magiſtra. In Iouis Capitolini locum ſucceſſit Chriſtus ſolus Opt. Max. In principis locum Petrus & Paulus ſuis uterque dotibus ſummus, in auguſtiſſimi illius ſenatus uicem ſucceſſit toti orbi reuerendus Cardinalium ordo. Si quid te mouent fornices, aut pyramides priſtinæ ſuperſtitionis ueſtigia, cur non magis te capiunt in horum libris receptæ religionis monumēta? Adriani ſtatuā, aut Domitiani miraris thermas: Quin potius Petri Paulíq́ ſacroſanctas epiſtolas amplecteris? Si iuuat in Saluſtianis aut Liuianis libris fabuloſa uetuſtas, à quibus initijs ad orbis tyrannidem breui ruituram fueris euecta uulturum auſpicijs: cur nō magis iuuat in apoſtolorum & Euangeliſtarum literis agnoſcere, quibus primordijs ad eccleſiæ monarchiam nunquam ceſſaturam perueneris, auſpicijs Chriſti? Vt apud Iudæos ſacroſancti quondam templi, hodie ne ueſtigium quidem ullum extat, ita tui Capitolij, quod quondam uaniſſimi uates æternum fore pollicebantur, adeo nullæ ſuperſunt reliquiæ, ut ne locū quidem poſſis oſtendere. Si Ciceronis linguam miraris, de qua uix pronuncies plus ne profuerit, an obfuerit reipublicæ, cur non magis delectat Paulina facundia, cui ſalutis ac religionis tuæ ſummam debes? Semper auida laudum fuiſti, habes tam grauem, tam inclytum gloriæ tuæ buccinatorem. Quid triumphalius quàm apoſtolico ore laudari? Agnoſce Romane, agnoſce quid tibi tribuat Paulus, ut intelligas quæ laudes tibi ſint tuendæ. Audi quid moneat, ne neſcias quid ſit tibi cauendum. Fidem laudat, quę nuſquam adhuc fuit incorruptior: obedientiam prædicat, quę fecit, ut cito ſuperſtitionem religione mutares. Facilitatem tribuit, cui ſolet eſſe comes credulitas, hæc in cauſa fuit, ut à pſeudapoſtolis in Iudaiſmum pelliceréris. Sed aderat facilitati prudentia, quæ fecit, ut mature reſipiſceres. Subnotat animi celſitudinem, atq́ ob id

LAVS ROMANORVM

Cardinalium ordo

Sic laudat ut admoneat

tam

tam ſollicite deterret à faſtu & inſolentia, à luxu auocat ad ſobrietatem, à libidinibus ad caſtimoniam, à ferocitate ad tollerantiam, à diſſidijs ad cõcordiam, à bellis ad pacem. Hæc eſt indoles uere Romana, à qua degenerare ſit turpe. Vide ne è Roma degeneres in Babylonem. Fatetur diuus Hieronymus ſuis etiamnum temporibus laudatæ Paulo religionis extitiſſe documenta. Vbi, inquit, alibi tanto ſtudio & frequentia ad eccleſias & ad martyrum ſepulchra concurritur? ubi ſic ad ſimilitudinem cœleſtis tonitrui amen reboat, & uacua Idolorum templa quatiuntur? Non quod aliã habeant Romani fidem, niſi hanc quam omnes Chriſti eccleſiæ, ſed quod deuotio in eis maior & ſimplicitas ad credendum. Magnificum quidem Hieronymi teſtimonium: At idem quid dictutus ſit ſi nunc uideret eadem in urbe tot eccleſias, tot cardinales, tot epiſcopos, ſi conſpiceret ab uno hoc certiſſimo Chriſti oraculo ab uniuerſis mundi principibus reſpõſa peti? Huc religionis cauſa ex ultimis uſq; terrarum angulis agminatim concurri? Parum Chriſtianum ſibi quenq; uideri, niſi Romam, niſi Romanum pontificem uiderit, ceu numen quoddã terreſtre, ut à cuius nutu ac renutu, res uniuerſæ mortalium pendeant? Deniq; ſi cerneret ſub LEONE decimo compoſitis bellorum procellis, Romanam urbem, non minus literis, quàm religione florentem? ut quæ una tam multos habeat eccleſiaſtica dignitate præminentes, tot uiros omni doctrinæ genere inſignes, tot mundi lumina decoraq;, ut orbem uerius, quàm urbem dixeris. Nihil optandum à ſuperis, niſi ut perpetuo ſuis laudibus reſpondeat, perpetuo felicitatem ſuam pietate ſuperet, maieſtatem anteeat bonitate. Id fiet, ſi Petri ac Pauli, quorum auſpicijs præſidioque regnat, pectus uitamq; pro uiribus ſtudeat exprimere. Atqui horum imaginem nuſquã expreſſiorem magiſq; uiuam liceat reperire, quàm in ipſorum literis. Interea Pauli fragmentum libentius amplectentur, ampliſſime pater, ſi tuis iſtis manibus porrigetur, qui ſtudiorum omnium, præſertim eorum quæ cum linguarum peritia coniuncta ſunt, mirum quendam Mœcenatem agas, ſic nihilominus integritate morum conſpicuus, ut inter tot clariſſima lumina, tamen eluceas atque emineas, non ita quidem, ut alijs offundas tenebras, ſed ut per ſe illuſtribus & ornatis, plurimum addas lucis ac decoris. Bene ualeat tua pietas. Louanij, Anno M. D. XVII, Idib. Nouemb.

Roma Babylon

ARGVMENTVM IN PARAPHRASIN SEQVENTEM, PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM

IAM quo res ſit dilucidior, argumentum epiſtolæ paucis explicãdum. Atqꝫ ut exordiar ab ipſo nomine, quanquam me nõ fugit Hieronymum in cõmentarijs, quos ſcripſit in epiſtolam ad Philemonem, in hac eſſe ſententia, ut exiſtimet apoſtolum prius uocatũ Saulum. Pauli uero cognomen ceu trophæũ uſurpaſſe à Sergio Paulo procõſule, quem Chriſto lucrifecit, quemadmodum legimus in Actis apoſtolorum, Cap. 13, Rurſus alios eſſe quibus placeat in Iudaiſmo dictum Saulum, mutata religione ſimul & nomen mutaſſe, tamẽ alteram minus probabilem facit, quod Lucas hoc ipſo, quod modo citauimus, capite ſcribit: Saulus qui & Paulus repletus ſpiritu ſancto, haud obſcure declarans, eum binominem fuiſſe prius quàm Sergius Paulus eſſet cõuerſus: alteram planè refellit, quod cum alijs aliquot locis, tum in eodem capite Saulus dicitur, iam Chriſti prædicans Euangelium. Dixit illi ſpiritus ſanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam. Proinde mihi uero propior uidetur Origenis opinio, quemadmodũ in ueteris inſtrumenti libris, aliquot comperimus diuerſis nominibus notatos, uelut Idida dictum, qui aliâs uocatus eſt Salomon: & Oziam alicubi dictum, qui alibi ſit Azarias, Item in Euangelicis literis Lucæ dictum Leui, qui ſe in ſuo Euangelio Matthæum nominat: ita Paulo geminũ fuiſſe uocabulum, quanquam ipſe in ſuis epiſtolis ſe nunquã Saulum appellat, ſed ubiqꝫ Paulum, fortaſſis ob id, quod Pauli uocabulum Græcorum ac Romanorum, ad quos ſcribebat, auribus eſſet familiarius. Saulus enim ſic à Saul Hebræa uoce deflexum apparet, ut Græci à Ioſeph Ioſephum deflexerunt. Paulus autẽ Hebræis ſonat mirabilem, ſi tamen ferendum putamus Romanæ ſeu Græcanicæ uocis etymologiam è peregrina lingua peti. Quod tamẽ Hieronymus cum alicubi in alijs reprehendat, hic ſibi permittit, opinor, ut in re nõ admodum ſeria. Certe Græcis ſonat quietum, Latinis puſillum. Saul Hebræis ſonat poſtulatum: & ſi Ambroſio credimus, inquietudinem ſiue tentationem, atqꝫ hoc ſonat, ſed Græcis σαῦλος. Atqꝫ hæc quidẽ de ratione nominis, ut in argumento penè plus ſatis. Cæterum dictauit hãc epiſtolam, excipiente Tertio, quod is quoqꝫ in calce epiſtolæ teſtatur, adijciens: Saluto uos ego Tertius, qui ſcripſi epiſtolam in domino. Miſſam apparet è Corintho, per Phœben fœminam Cenchreenſem. Eſt autẽ Cenchree portus Corinthiorum, haud procul ab urbe diſſitus. Quod ſi tẽpus quoqꝫ requirat᷑, ſcriptam apparet poſt utranqꝫ ad Corinthios epiſtolam (unde putant in hac abſolutæ iam

Binomines in ſacris literis

Etymologiã non recte peti ex aliena lingua

Scriba

Locus

Tempus

tæ iam & confirmatæ pietatis argumenta potiſſimũ elucere) id temporis,cũ peragrata iã Achaia,in qua Corinthus eſt,& huic finitima Macedonia uſq; ad Illyricũ, ac non ſolũ prædicato ubiq; Chriſti Euangelio, in his duntaxat locis,in quibus aliorũ apoſtolorum nemo prędicauerat,uerumetiã iuxta Petri monita,collecta à ſuis aliquanta pecunia in ſubſidiũ pauperum, adornaret iter Hieroſolymã:ut exhibito quod acceperat,illinc proficiſceretur in Hiſpaniã,Roma iter facturus,atq; illic obiter ſalutaturus Chriſtianos:de quorum fide ac religione audierat, cum ipſos nondum uidiſſet. Acciderat enim illis diuerſum quiddã atq; Galatis. Siquidem hi primũ recte à Paulo inſtituti,poſtea fraude pſeudapoſtolorum circumuenti ſunt,& retracti in Iudaiſmum. Contra Romani primũ male inſtituti à pſeudapoſtolis, ſimulatque pro ſua prudentia ſenſerant fraudem,reſipuerunt:& in eo quod rectum eſſe cognouerunt,perſeuerabant. Nam in eccleſiæ naſcentis primordijs erãt, qui exiſtimarent Euangelij gratiã,quoniã Abrahæ poſteris,& Iudaicę genti peculiariter promiſſa uidebatur, non eſſe ſtatim propagandã in profanas gentes,& ſimulachrorũ ac dæmonum cultui deditas. A qua ſententia & Petrum apparet fuiſſe nõ prorſus alienũ,qui uiſo monendus erat, ut Corneliũ centurionem admitteret: quo nomine mox illi exhibitũ eſt negocium Hieroſolymis,expoſtulantibus ijs qui ex Iudaiſmo conuerſi fuerant ad Chriſtũ,quod cũ incircuncisis habuiſſet cõmercium: atq; in his probabile eſt & apoſtolos aliquot fuiſſe. Sic enim legimus in Actis Cap.11. Audierunt autem apoſtoli & fratres,qui erant in Iudæa,quoniã & gentes receperunt uerbum dei. Cum autem aſcendiſſet Petrus Hieroſolymam, diſceptabãt aduerſus illũ qui erãt ex circunciſione,dicentes: Quare introiſti ad uiros præputium habentes,& manducaſti cũ illis? Erant rurſus, qui licet non exiſtimarent gentes prorſus arcendas ab Euangelij cõſortio, non admittendas tamen ducebant, niſi circumciderentur ritu Iudaico,perinde quaſi Chriſtus egeret adminiculo legis Moſaicæ,ſimul, ut Euangelij gloriã in ſuam gentẽ transferrent. Et in Actis apoſtolorũ Cap.11.proditũ eſt,eos qui ob perſecutionem,quæ accidit à morte Stephani,profugerant in Phœnicen,in Cyprũ & in Antiochiam,nemini prædicaſſe Chriſtum,niſi ſolis Iudæis. Rurſus Cap.15. Quidam Iudæi ueniunt Antiochiam,palàm aduerſus Paulum & Barnabam prædicãtes, non eſſe ſpem ſalutis,niſi iuxta Moſi præſcriptum circunciderentur,tantusq; tumultus per hos concitatus eſt, ut coacto concilio decretum ſit, ut Paulus & Barnabas unà cum aduerſarijs Hieroſolymam irent, & lis apoſtolorum ac ſeniorum arbitrio componeretur: atq; illic rurſum acriter obnitentibus nonnullis,præſertim factionis phariſaicæ Chriſtianis,cuius fuerat & Paulus,coacta eſt ſynodus apoſtolorum & ſeniorum,ac Petri Iacobiq; autoritate decretum eſt,ne gentes onerarent lege Moſaica,tantũ temperarent ab eſu ſuffocati animantis, à ſanguine, à carnibus ſimulacro immolatis, & à ſtupris: quod tamen pro ratione temporũ, inuincibili Iudæorũ ſuperſtitioni datum

Argumentum epiſtolæ

Opinio apoſtolorum ut initio

eſſe,uel illud argumento eſt,quod tria illa iam olim uidemus eſſe ſublata,ac prorſus abolita.Ex eodem fonte nata eſt illa Pauli cū Petro concertatio Antiochiæ, cum gentium Apoſtolus cernens ſuos ob Petri ſimulationem periclitari,palàm illum redarguit,quemadmodum refert ipſe in epiſtola ad Galatas Cap.2. Rurſum Hieroſolymis autore Iacobo, quo purgaret iam inter Iudæos ſparſum rumorem,quod retrahere uideretur à lege Moſaica, cū cæteris caluicium induxit capiti,& iuxta ritum Iudaicum purgatus, munus obtulit in templo, ſicuti refert Lucas Actorum Cap.21.Quo quidem ex loco uidetur Iacobus, tametſi gentes prius onere legis Moſaicæ propemodum liberaſſet, eſſe tamen in hac ſententia, ut putaret à Iudæis exigendam eſſe legis obſeruationem, uel in hoc, ut placarentur ij, qui nondum ſic profecerant in Euangelica ueritate, ut poſſent omnino patrios ritus contemnere. Sic enim loquitur Iacobus: Et ſcient omnes quia quæ de te audierunt falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem.Nec alia de cauſa,opinor totondit caput ex uoto Cenchreis capite decimooctauo. Conſimili neceſſitate circuncidit Timotheum capite decimoſexto, cum eſſet matre quidem Iudæa natus,ſed patre ethnico. Tantæ molis erat ex Iudæo facere Chriſtianum. Eſt enim ei genti peculiaris quædam pertinacia, nec ulla fuit unquam ſuæ religionis tenacior, ut eleganter docet Ioſephus in apologia Iudaicarum antiquitatum.

Iudaicæ gētis pertinacia

Ad hæc ut Iudæorum natio tum omnibus orbis nationibus erat peculiariter inuiſa,ita uiciſſim omneis execrabantur illi ceu impuros,prophanos & impios,adeo ut nec congreſſu dignarentur, & templum ſuum pollui crederent ſi quis forte incircunciſus eſſet ingreſſus. Tantum erat præciſæ pelliculæ ſupercilium.Cum igitur ſpes non eſſet, fore ut Græci Romaniqúe legem uulgo inuiſam reciperent, & incredibili pertinacia reclamarent Iudęi, Paulus intelligens periculum eſſe, ne tam exitiabili diſſidio magna ex parte periret Euangelij fructus, & Chriſti gloria Moſaici nominis obſcuraretur admixtu,hoc in primis agit ubique,ut legis ceremonias abroget atq; antiquet, omnemq́; ſalutis adipiſcendæ fiduciam in unum Chriſtum transferat.Sicut autem Galatas acriter, ſed tamen amanter obiurgat, quod eſſent in Iudaiſmum adducti, ita Romanos præmunit & inſtruit, ne à pſeudapoſtolis, quos ſciebat nuſquam ceſſare, illaqueentur incauti, ſed in recta doctrina,quam amplecti cœpiſſent,perſiſterent. Erat enim Romæ ingens Iudæorum numerus,ſiue illuc à Pompeio translatus, ſiue quod iam Romanorum eſſet prouincia Iudæa, quorum ſuperſtitio crebro & apud Iuuenalem, atque Horatium, & apud Senecam notatur. Cum quibus & Paulo multum negocij fuiſſe, poſteaquàm Romam perueniſſet, teſtatur extremum caput Actorum apoſtolicorum. Ac miro conſilio ſingularis artifex ſermonem temperat inter Iudæos & gentes, dum ſtudet omneis omnibus modis ad Chriſtum pellicere:neque uult,ſi fieri poſſit, quenquam omnino mortalium perire ſuo duci,cui militabat.Itaque nunc hos obiurgat, nunc illos,nunc

rurſus erigit,ac ſubleuat. Gentium ſupercilium deprimit, oſtendens nihil il/ *Sūma doctri*
lis profuiſſe,neq; naturæ legem, neq; philoſophiam cuius profeſſione tume *næ Paulinæ*
bant,quo minus in omne ſcelerum dedecus prolaberentur. Rurſum Iudæo/ *Ceremoniæ*
rum arrogantiam coërcet, qui legis fiducia perdidiſſent id quod erat totius
legis caput,fidem in Chriſtum Ieſum, docens legis ceremonias antiquatas
eſſe iam coruſcante Chriſti Euangelio,quem legis umbræ deliniarant: abro
gata iam ocia ſabbatorum, circūmciſionis iniuriam, Calendarum recurſus,
ter quotannis redeuntes ferias, delectum ciborum, in ſingulos dies iterum
ſordidanda lauacra,pecudum innoxiarum lanienam,templi religionem aſſi
duis inquinati cædibus:Has rerum umbras emicante luce ueritatis euaneſce
re:Veros eſſe filios Abrahæ, qui fidem Abrahæ referrent:uere Iudæos eſſe,
qui Chriſtum profiterentur:uere circumciſos,qui mentem haberent à fœdis
cupiditatibus repurgatam: Veram iuſtitiam ac perfectam ſalutem citra le/
gis auxilia per Euangelium ac ſolam fidem in Chriſtum cōferri ex æquo o/
mnibus,licet ea ſalus peculiariter olim eſſet promiſſa Iudæis, ſed ita his pro
miſſa,ut prophetæ non tacuerint fore, ut illis reijcientibus ad gentes prædi/
catio Chriſti propagaretur:Per legem Moſaicam quam illi carnaliter obſer
uabant ueram iuſtitiam nulli cōtingere,ſed per fidem: idq; docet tum exem
plo Abrahæ,tum uarijs ipſius legis teſtimonijs. Et ad eum modū detracto
utriſq; ſupercilio,adēpta utriſq; fiducia,omneis ęquat in negocio fidei Euan
gelicæ,ita gratulans ſaluti gentium, ut ſuæ gentis cæcitatem paterno deplo/
ret affectu, licet illam ubiq; pertinaciſſime infenſam experiret: atq; id per ſe
durū,ita mitigat,ūt dicat nec omneis excęcatos,& fore ut aliquādo reſipiſcat
Iudęorū tota natio,fide gentiū prouocata. Atq; hic obiter uaria multiplexq;
doctrina de præfinitis,ſiue prędeſtinatis,de pręſcitis,de uocatis,de gratia &
merito,de libero arbitrio,de diuino conſilio nobis inſcrutabili, de lege natu/
ræ,de lege Moſi,de lege peccati. Varij item allegoriarū fontes,dum duos fa/ *Fontes allego*
cit Adam,alterū quo naſcimur iuxta carnē mortales: alterū quo renaſcimur *riarum*
immortales futuri:Duos homines,internum & externum:internum ſpiritui
& rationi parentem,externum cupiditatibus & affectibus obnoxium: quo/
rum priorem aliquando ſpiritum appellat,poſteriorem interim corpus ſiue
membra,interim carnem,aliquoties legem peccati uocat: Duplicē mortem,
corporis & animi,& tertiam, qua morimur peccato & peccandi affectibus:
Triplicem item uitam,qua uiuimus corpore,qua animo, & qua uiuimus iu/
ſtitiæ & peccato:Duplicem ſeruitutem aut libertatem, qua uiciſſim uel inno
centiæ ſeruimus,emancipati à peccatis,uel peccatis ſeruimus liberi à iuſtitia:
Duplicem Iudaiſmum,duplicem circunciſionē,geminos poſteros Abrahæ:
Duas parteis legis Moſaicæ:carnalem,ueluti corpus: ſpiritualem, uelut ani/
mam legis:Duplicem baptiſmum, quo primum abluimur à peccatis priſti/
nis ſacro lauacro, & quo Chriſto cōmorimur, abdicatis mundi affectibus:
Duplicem ſepulturā,corporalem, qua triduo ſepultus eſt Chriſtus: & ſpiri/
tualem

tualem,qua nos ſemoti à mundi uitijs, requieſcimus in illo: Duplicem reſur/rectionem,alteram quæ præceſſit in Chriſto, in nobis ſecutura,alteram qua nos à peccatis priſtinis rediuiui progredimur à uirtute ad uirtutē, hac parte quoad licet futuram immortalitatem meditantes: Duplicem iuſtitiam, dei & hominum: Duplex iudicium,dei & hominum: duplicem gloriam ſiue lau

Moralis locus dem,apud deum & apud homines. His diſſertis tranſit ad locum moralem, in primis adhortans ad mutuam concordiam,exemplo membrorum corpo ris: & quoniam pax conſtare non poteſt,ubi faſtus eſt aut liuor, obſecrat ut obſequijs mutuis,mutuum amorem alant foueantq́;. Romanos ut Iudæo/rum infirmitatem ex diutina legis aſſuetudine relictam ad tempus ferant: Contrà, Iudæos, ne gentibus in Euangelij conſortium aſcitis inuideant, ſed illorum fidem ac libertatem potius æmulentur: & cum idem ſit omniū deus, idem Chriſtus,eadem gratia,idem præmium,omnes in unum corpus coale ſcant:neq; quiſquam ſibi arroget quicquā, ſed ſi qua dote præcellat aliquis, eam ad fratris opem accōmodet. Atq; hūc locum uarie tractat, docens qua/les ſe præſtare debeant erga Iudæos incredulos, quales erga Chriſtianos ſu perſtitioſiores,ſiue ut ipſe uocat, infirmos: quales erga ſuperiores, quales er/ga inferiores,quales erga pares,quales erga principes,ac magiſtratus ethni/cos,ſed ſuo utcūq; fungentes officio: quales in proſperis, quales in aduerſis. Deinde rurſum laude Romanorum mitigat admonitionis acerbitatem, & ſuam apud illos autoritatem commendat, commemorans quanto plus cæ/teris promouerit in Euangelio Chriſti, declarat quanta teneatur illos uiden di cupiditate, & ſpem facit ſui aduentus: curq́; eum differre cogatur, aperit, laudans ſpontaneam Macedonum & Corinthiorum in pauperes ſanctos liberalitatem, tacite ac uerecunde Romanos ad æmulandum prouocans.

Salutationes Pauli Caput extremum penè totum occupat ſalutationibus: non frigide conge/ſtis multorum nominibus,ſed mire ſuo cuiq; addito elogio. Poſtremo quo/niam penitus nouerat & pſeudapoſtolorum improbam uerſutiam, & Ro/manorum ſimplicitatem,ac facilitatem, admonet etiam atq; etiam caueant, ne illorum blandiloquentia fallantur. Quanquam autem horum pleraq; pe culiarius ad eam pertinent ætatem,in qua rudis adhuc paulatim ſuppullula bat eccleſia,Iudæis & gentibus admixta, ac principibus ethnicis obnoxia, ta men nihil eſt,unde non ad hæc quoque tempora ſalutaris aliquid doctrinæ poſſit accommodari: ueluti de fugienda ſuperſtitione, quæ diſſidiorum eſt ſeminarium, & ſic habet ſpeciem pietatis, ut nihil ſit ueræ pietati aduerſius: de ſtulta fiducia philoſophiæ mundanæ & operum humanorum: de meri/to fidei: de uitando faſtu: de toleranda alicubi minus eruditorum imbecil/litate: de mutuis obſequijs alenda concordia: de ferendis aliquouſque ma/lis principibus & impijs epiſcopis, ne turbetur ordo ſtatus publici: de male/factis beneficentia ſuperandis: de non iudicando quod ad te non pertineat: de cōmode interpretando quicquid recto animo fieri poteſt: de cauenda in/

ſidioſa

ſtdioſa blandiloquentia, alijsq; id genus rebus, in quibus hodieq; commu-
nis hominum uita uerſatur. Sed utilitatem huius epiſtolæ, æquat ac penè ſu- *Difficultas*
perat difficultas: idq; mihi tribus potiſſimum de cauſis accidere uidetur, ſi- *epiſtolæ ad*
ue quod non alibi ſermonis ordo confuſior, nuſquam oratio hyperbatis ma- *Romanos*
gis hiulca, nuſquam anantapodotis crebrius inabſoluta, quod ſubinde que- *unde*
ritur interpres Origenes, in huiuſmodi difficultatibus paſſim luctans ac la-
borans. Quod utrum interpreti an ſcribę Tertio ſit tribuendum, an ipſi Pau-
lo, aliorum eſto iudicium. Ipſe ſanè agnoſcit ſermonis imperitiam, licet re-
rum inſcitiam deprecetur. Rurſus adeo non affectauit orationem arte hu- *Pauli ſermo*
mana compoſitam, ut eam ſibi fugiendam etiam duxerit, ne quid hinc dece- *incompoſitus*
deret gloriæ crucis. Atq; ob id Origenes exiſtimat ſuperuacaneum eſſe ſer-
monis compoſitionem in eo requirere. Hieronymus aliàs illi uindicat ora-
tionis artificium, aliàs adimit, ingenue confitens, è corrupto Cilicum ſermo-
ne, nonnihil traxiſſe uitij. Auguſtinus etiam rhetorum ornamenta floſcu-
losq; ex huius depromit epiſtolis. Quin & in Actis dux uerbi eſt, & in epi-
ſtola ad Corinthios priore, ſupra cæteros omnes linguis loquitur. Quamuis
enim, ut teſtatur Hieronymus, id temporis totus oriens Græce loqueretur,
tamen conſentaneum eſt, apud Celtas non eandem fuiſſe Romani ſermo-
nis caſtimoniam, quæ fuit Romæ: ita ueriſimile eſt, non parum interfuiſſe
inter Cilicem Græce loquentem, & Atticum. Ad hæc orationis incommo-
da acceſſit Hebraiſmus, cuius idiomata paſſim refert, ita Græce loquens, ut
nihilo ſecius interim Hebræum agnoſcas. Alteram difficultatis cauſam arbi
tror, quod ob rerum inexplicabilium obſcuritatem, non alia ſit crebrioribus
impedita ſalebris, aut altioribus interrupta uoraginibus, adeo ut ipſe alicu-
bi relicto quod inſtituerat, exclamare cogatur: O altitudo diuitiarum.
Quid quod quædam myſteria prudens ſic attingit, ut ceu per tranſennam
duntaxat oſtendat, pro temporum illorum ratione, proque captu eorum,
quibus ſcribit, orationem attemperans. Nouerat & uiderat ille quædam,
quæ nefas eſſet homini loqui. & nouit quatenus eſſet opus lacte, quatenus
cibo ſolido. Sciebat ætatum in Chriſto gradus, & quid cui foret adhiben-
dum. Hoc conſilio Petrus apoſtolus apud rudem concionem uerba factu-
rus de Chriſto, uirum eum nominat, deum tacet: Tertiam opinor, cre-
bram ac ſubitam perſonarum mutationem, dum nunc Iudæos, nunc gen-
tes, nunc utrinque, modo credentes, modo incredulos, reſpicit: aliàs infir-
mi, aliàs firmi, interim pij, interim impij perſonam ſuſtinet. Quibus rebus
fit, ut lector uelut in Labyrinthis ac Mæandris quibuſdam inextricabilibus
oberrans, nec unde ſit ingreſſus ſatis uideat, nec quà ſit exitus. Ut mihi non
minus uere quàm eleganter Origenes Paulum adſimilem faciat ei, qui ho-
ſpitem in opulentiſſimi cuiuſpiam principis palatium inducat, diuerſis uia-
rum ambagibus, & conclauium receſſibus perplexum: Quædam autem
procul oſtendat ex ditiſſimo opum theſauro, quædam propius admoueat,
quædam

quædam uideri nolit,ſæpe interim per aliud ingreſſus hoſtium, aliunde exe at,ut hoſpes ipſe miretur unde uenerit,ubi ſit,aut quà ſit exeundum. Agnouit hoc & Petrus apoſtolus, in epiſtola ſecunda teſtans eſſe in Paulinis epiſtolis quædam intellectu difficilia,quæ parum eruditi,parumq́ firmi depra uarent ad ſuā perniciem.Nos difficultates has pro uirili conati ſumus amoliri,niſi quod quędam Paulinæ linguę adeo peculiaria ſunt,ut aliquoties mu tari non queant,uelut hæc:fides,gratia,corpus,caro,membra,ſpiritus,mens, ſenſus,ædificare,aliaq́ huius generis, quæ ut prorſus mutari non debuerūt, ita quoad licuit emollire ſtuduimus.Sed iam ipſum audiamus Romanis Romane, immo omnibus craſſius & explanatius loquentem.

ARGVMENTI FINIS

IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS PARAPHRASIS

PER ERASMVM ROTERODAMVM

PAVLVS ego ille è Saulo factus, è turbulento pacificus, nuper obnoxius legi Moſaicæ, nūc Moſi libertus, ſeruus autē factus Ieſu Chriſti, haud quidem perfuga, deſertorúe priſtini inſtituti, ſed accerſitus ad huius legationis munus, ac felicius ſegregatus quàm eram, cum phariſaicæ factionis propugnator, impie pius, & indocte doctus errarem: ſed nunc demum uere Phariſæi dignus cognomine, quippe ſemotus ſelectusq́; ab ipſo Chriſto, ad obeundum negociū longe præclarius, nempe ad prædicandum Euangeliū dei, nec id ſanè nouum, ſed iam olim ab ipſo promiſſum prophetarum ipſius oraculis, quæ nunc quoq; extant in libris non quibuslibet, ſed ſanctis inuiolatæq́; fidei, de filio ipſius, qui in tempore natus eſt è ſtirpe Dauidica iuxta carnis infirmitatem, ſed idem declaratus eſt æterni dei æternus eſſe filius iuxta ſpiritum omnia ſanctificantem: declaratus autem cum alijs permultis argumentis, tum præcipue ex eo, quod ipſe deuicta morte, reſurgens è mortuis, omnibus in ipſo renatis, reſurrectionis princeps & autor factus eſt Ieſus Chriſtus dominus noſter: per quem nos non ſolum hanc gratiam, quam legis obſeruatio conferre non poterat, ſumus aſſecuti, uerūetiam apoſtolicam functionem, quò quemadmodum per alios apoſtolos inter Iudæos diuulgatum eſt Euangeliū Chriſti, ita per me prædicetur inter gentes quaſcunq;: non ut inuoluātur legis oneribus, ſed ut ſeſe fidei de Chriſto prædicatæ ſubmittant, & huic innitantur, non inani philoſophorum ſapientiæ: de quarum gentium numero eſtis uos quoq;, quantum ad genus attinet, cęterum adoptione aſciti in ius, & cognomen Ieſu Chriſti, ne iam ſectarū aut regionum uocabula uos dirimant, cum communis ſit omniū adoptio. Quot quot igitur eſtis Romæ deo chari, & à priſtinis uitijs ad ſanctimoniam uitæ uocati, gratiam uobis opto pacemq́;: nō quam mundus hic uulgato more ſolet precari, ſed ueram nouamq́; gratiam, hoc eſt gratuitum donū Euangelicæ fidei uere iuſtificantis, & per hanc penitus abolitis omnibus uitæ prę teritæ commiſſis, ſecuræ iam conſcientiæ pacem, ſtabilemq́; amicitiam cum deo: quæ duo non præſtant uel humanæ ſapientiæ uires, uel Moſaicæ legis obſeruatio, ſed omnibus proficiſcuntur à ſingulari munificentia dei patris, & huius filij, domini noſtri Ieſu Chriſti. Atq; in primis quidem gratias ago deo patri, ueſtro omnium nomine, qui per filium Chriſtum hoc uobis largitus eſt, ut qui antehac eratis increduli, nunc fides ueſtra celebretur, prædice-

Alludit ad Saulum quod dicitur inquietudo

Alludit ad phariſæi nomen, quod à diuiſione dictum ſit

In ſcripturis ſanctis

Ex reſurrectione mortuorum

In omnibus gentibus

Dilectis dei uocatis ſanctis

turꝗ toto terrarum orbē. Quæ ſanè rés pro meo erga uos amore nō poteſt non eſſe gratiſſima. Teſtis enim eſt mihi deus ipſe pater, quem nūc ſolutus Moſi lege colo, non craſſis illis & corporalibus ceremonijs, ſed ſpiritu meo, prædicans Euangelium filij ipſius (nam hic illi gratiſſimus eſt cultus) quod ſemper citraꝗ omnem intermiſſionem mentionē ueſtri faciam, in precibus meis,deprecans illum, ſi quà fieri poſſit,ut quod iam diu deſidero,tandē aliquando cōtingat,ita uolente deo,ut proſpero itinere feliciter ueniam ad uos. Magno ſiquidem teneor deſiderio uidendi uos, non mei compendij gratia, ſed ut muneris aliquid uobis impartiam:non Moſi craſſum,ſed Chriſti ſpirituale:quo magis etiam confirmemini in eo quod inſtituiſtis,ſiue,ut melius dicam, ut mutua ſit utriſꝗ noſtrum conſolatio, dum & ipſe uobis de ueſtra fide,& uos mihi uiciſſim de mea gratulabimini: atque ita fiet,ut exhortatio mutua,ueſtram ſimul ac meam fidem corroboret fulciatꝗ.Id quo minus ſit factum hactenus,per me quidem haudquaquam ſtetit.Immo nolim uos illud latere fratres,mihi frequenter in animo fuiſſe uos inuiſere,uerum ad hūc uſꝗ diem non licuit per impedimenta quæ inciderunt: ob hoc autem cauſæ uos tantopere cupiebam inuiſere, ut inter uos quoꝗ nonnihil fructus reportarem,quemadmodum in cæteris nationibus antehac feci. Neꝗ enim hanc Euangelij prædicandi operam à deo mandatam, huic aut illi genti proprie debeo, ſed ut ille deus eſt ex æquo omnium, ita Chriſti Euangelium æque ad omnes pertinet.Euangelium autem uoco,iuſtificationem per fidem in Ieſum Chriſtum filium dei,quem lex promiſit & præfigurauit.Itaꝗ non Grecis modo,uerumetiam Barbaris,non ſapientibus & eruditis tantum, ſed rudibus quoꝗ & illiteratis operam hanc debeo,quiſquis fuerit ille,qui nō reijciat & auerſetur.Proinde quod ad me quidem attinet, geſtit animus, & uobis qui Romæ agitis,Euangelium prædicare.Nec enim hinc me deterret imperij Romani maieſtas, neque pudendam mihi duco functionem,ſi prædicem Euangelium Chriſti.Nam ut impijs & incredulis res ridicula friuolaꝗ uidetur hoc Euangelium,ita quiſquis crediderit,huic uirtus eſt dei efficax ad conferendam ſalutem, uereꝗ tranquillandam conſcientiam, quod nec Iudæorum traditiones,nec ueſtra philoſophia,opesúe conferre queant.Ea uis cum æque ualeat omnibus, tamen ita ut iuſſit dominus honoris cauſa primum Iudæis oblata eſt, mox in Græcos & omnes orbis nationes propaganda per Euangelij præcones, ut omnes pariter & ſuam agnoſcerent iniuſtitiam,& dei quærerent iuſtitiam,ſiue Scythæ ſint,ſiue Britanni. Procul autem abeſt à ſalute,qui aut morbum ſuum nō intelligit, aut unde petendum ſit remedium,ignorat. Cum enim antehac alijs in rebus alij ſitam eſſe iuſtitiam exiſtimarent, nunc Euangelio Chriſti palàm fit omnibus iuſtitia, non Moſi,ſed ipſius dei,quæ non ſita ſit in ſuperſtitioſo cultu ſimulacrorum, aut legalibus Iudæorum ceremonijs,ſed ex fide contingat, dum agnoſcunt homines,id nunc præſtare deum,quod olim ore prophetarum ſuorum promiſerat

In Euangelio filij eius

Aliquid gratiæ ſpiritualis

Græcis ac barbaris, ſapientibus & inſipientibus

Iudæo primū & Græco

Iuſtitia enim dei

Ex fide in fidem

ferat. Quemadmodum & Abacuc prædixit: Iuſtus, inquiens, meus ex fide
uicturus eſt. Nam cum hactenus plerique mortales impune, ac ceu conniuen/
Reuelatur enim ira dei.
te deo peccarint, nunc palàm e cœlo declarat iram ſuã, merito accenſam, ad/
uerſus omnes homines, quocunque modo impios & iniuſtos, etiam iſtos, qui
à Moſaica lege ſunt immunes, eo quod ueritatem utcunque cognitam non ac
commodarunt ad pie ſanctéque uiuendum, ſed perſeuerarunt in uitijs, cumque
plus ſaperent quàm uulgus hominum deum ignorans, nihilo tamen minus
impij fuerunt illis. Totus quidem ut eſt deus, humano ingenio cognoſci ne/
Quia quod notum eſt dei
quaquam poteſt, cęterum quod in humanam cadit cognitionem, id illi ſunt
aſſecuti, quanquam hoc ipſum illi debent. Neque enim aſſecuti fuiſſent, niſi
Per ea quæ facta ſunt
deus hoc illis aperuiſſet. Aperuit autem ſi non prophetarum libris, quibus
Iudæis modo locutus uidebatur, certe totius huius fabricæ mundanæ mira/
culo. Quamuis enim inuiſibilis eſt ipſe deus, tamen intellectu conſpicitur in
hoc mundo tam mirifice condito, ac tam mirifice adminiſtrato. Cuius licet
initium aliquod præceſſerit, & finis ſecuturus ſit, tamen ex huius opificio per
ſpicitur conditoris uirtus, quæ nec initium ullum nouit, neque finem eſt habi/
tura, quin ipſius etiam diuinitas, qua ſemper in ſeipſo ſummus fuit etiã ante
Sempiterna quoque eius uirtus, ac diuinitas
conditum mundum, ne quid haberent, quod prætexant impietati ſuæ. Ete/
nim cum deum eſſe cognoſcerent, haud tamen ut deo honorem habuerunt,
uelut omnium principi: neque gratias egerunt, uelut omnium bonorum auto
ri, cui hoc ipſum ſcientiæ ferri acceptum oportuit, quo tumebant: ſed inanis
aura gloriæ turgidi, uanique facti, fruſtrati ſunt cogitationibus ſuis, & arrogã/
tiæ nebula obtenebratum eſt inſipiens cor eorum: atque hoc ipſo ſtulti & in/
docti ſunt facti, quod ſe iactarent eſſe ſapiẽtes & eruditos. Vide autem quò
Et mutauerũt gloriam
cæcitatis, quoque ſtultitiæ deuentum eſt. Adulterarunt maieſtatem immorta
lis dei, adumbrata imagine mortalis hominis: nec hominis modo, uerumeti/
am uolucrum, quadrupedum, & ſerpentium. Atque ob hũc prodigioſum dei
cultum, paſſus eſt eos ire præcipites, ut animi ſui cupiditatibus obſequentes,
eò prolaberentur turpitudinis ac ſpurciciæ, ut ipſi inter ſeſe dedecorarent cor
pora ſua, probriſque afficerent. Nec iniuria in hæc uitiorum portenta prola/
pſi ſunt, qui deum cognitum, ob animi faſtum tam portentuoſe colerent, ut
qui pro uero deo mendacem & arte confictam ſtatuam adorarunt, ac præ/
poſtere res conditas uenerati ſunt, coluerúntque ſupra eum qui condidit om/
nia, contumelioſi in deum, qui ſolus laude ferendus eſt, & hoc honoris ſolus
apud homines meretur in omne æuum, Amen. Has, inquã, ob cauſas offen/
Qui eſt benedictus in ſecula
ſus deus, paſſus eſt eos prolabi in cupiditates fœdas ac probroſas. Neque enĩ
ipſi ſolum, uerumetiam fœminæ illorum, oblitæ ſexus ſui, naturalem fœmi/
nei corporis uſum mutauerunt in eum qui præter naturam eſt: nimirũ exem
plo maſculorum, qui, ut dixi, relicto naturali uſu fœminarum, mutuis cupidi/
tatibus inter ipſos deflagrarunt, adeo ut mas in marem abominandam tur/
pitudinem patraret. Atque his modis contumelia in deum admiſſa, in ipſos

b 2 recidit

Quia ſicut nō probauerunt deum habere

recidit, dignum amentiæ præmium. Nam quemadmodum ipſis non eſt uiſum, deum cognitum agnoſcere, præ'q oculis habere, ita uiciſſim paſſus eſt eos deus ſuis tenebris excæcatos, abire in mentem reprobam, id'q eò uſque, ut patrarent flagitia eiuſmodi uiris uehementer indigna, quãquam & aliâs omni genere ſcelerum operti, ſcortatione, auaritia, uerſutia, undi'q contaminati liuore, cæde, contentione, dolo, malitia: malis præditi moribus, ſuſurrones, obtrectatores, numinis oſores, feroces, ſuperbi, faſtoſi, ſcelerum inuentores, parentibus immorigeri, expertes intelligentiæ, incompoſiti, uacantes omni pietatis affectu, neſcij fœderis, immiſericordes. Hi cum deum eſſe ſciant,

Qui cū iuſtitiā dei cognouiſſent

eundem'q ſumme iuſtum eſſe ſciant, unde neceſſe ſit eos qui patrant eiuſmodi flagitia, dignos eſſe morte: non ſolum ipſi cõmittunt eadem, uerumetiam alijs ea committentibus aſſentientes, indoctis peccandi fiunt autores.

CAPVT II

NEC ita magni refert, quod hæc flagitia philoſophi uerbis deteſtantur, magiſtratus lege prohibent ac puniunt. Aſſentitur enim quiſquis imitatur. Quas ob res nihil habes quo te excuſes, quiſquis es hominum, qui tibi placens, alterum iudicas. Immodum alterum iudicas, hoc ipſo teipſum condemnas: quandoquidem iudex eadem committis, quorum nomine damnas alium. Cum'q ſimili culpę ſis obnoxius, in teipſum pronuncias ſententiam, dum in alterũ pronuncias.

Scimus enim, quoniā iudicium dei eſt ſecundum ueritatem

Hominibus imponi poteſt, horum iudicium fortaſſis effugies, qui coniecturas ac ſpeciem ueri ſequentes, pronunciant, cæterum arcana mentis non perſpiciunt. At deus, cuius oculis conſpicua ſunt omnia, non iuxta ſpeciem, ſed iuxta ueritatem ſententiam feret aduerſus eos, qui patrant eiuſmodi flagitia, quæ modo recenſuimus. An tibi uſqueadeo blandiris ô homo (ſe putet appellari, quiſquis ſibi conſcius eſt) dum iudicas eiuſmodi uitijs obnoxios, ut exiſtimes effugere te poſſe iudicium dei, cum ipſe committas eadem? cumque tibi pœnas det homo homini, te non daturum pœnas deo? & elaberis ab illius iudicio, cum tuum iudicium homines non poſſint effugere? An dei lenitas tibi ſpem facit impunitatis, & ob immenſam & exuberantem bonitatem ſuam, quodque pœnam differens multa toleret, tibi uenit in contemptum, quaſi uel ad commiſſa conniueat, uel faueat etiam maleficijs? Nec intelligis hanc diuinam in te lenitatem, haud quidem impunitatem polliceri nocentibus, ſed blande inuitare ad pœnitentiam ac reſipiſcentiam,

Theſaurizas tibi iram dei

ut beneficijs illius obrutus, incipias tandem tibi diſplicere. Cæterum tute dei in te manſuetudinem ipſe tibi uertis in cumulum damnationis tuæ. Dum enim obſtinata mente, quæ nullis rationibus ad pœnitentiam queat emolliri, deum ad meliora prouocantem aſpernaris ac repellis, recondis & accumulas tibi theſaurum iræ diuinæ. Quæ etſi in præſentia ſeſe nondum proferat,

Iræ & reuelationis iuſti iudicij dei

tamen aliquando ſentietur: nimirum in tremendo illo die, cum iam conſumpta lenitate, hoc ſeuerius afficientur ſupplicijs impij, quo contumacius reiecerunt

terũnt ad meliora prouocantem dei manſuetudinem, cumq́ue in conſpectu
omnium aperietur iuſtum dei iudicium,qui nequaquam hominum more iu
dicabit,aut errans,aut fauens,ſed ut incorruptiſſimus,& omnium cõſcius iu/
dex,quiq́; pro ſuis factis pręmium reponet,alteris quidem uitam æternam:
nempe his, qui nunc freti promiſſis Euangelicis perſeuerãt in pijs operibus,
ambiuntq́; non caduca, uanaq́; uitæ præſentis commoda, ſed uitam in cœ/
lis æternam,pro temporaria ignominia dabit ſempiternam gloriã,pro con/
temptu honorem,pro neglecta corporis uita, immortalitatem . Alteris rur/
ſus,qui peruerſe contentioſi maluerunt iniuſtitiæ,quàm ueritati obtempera/
re,digna factis merces erit,nimirum indignatio,iraq́; diuina, atq; hinc affli/
ctio , animiq́; anxietas , eaq́ue pœna manet ex æquo mortales omneis qui/
cunq; peccarunt,ſed in primis Iudæum & Græcũ, ut primas teneant in pœ/
nis , quibus primum oblata eſt dei benignitas . E diuerſo gloria, honor , &
pax,ex æquo rependetur omnibus,quicunq; per fidem bene uixerint,ſed in
primis Iudæo,mox Græco,dein barbaris omnibus.Nec enim eſt apud deũ
ullus perſonæ reſpectus,quemadmodum apud homines iudices ſolet,ſed is
idem pariter & æquus eſt omnibus.Proinde quicunq; peccauerunt exleges,
exleges item peribunt:& quicunque lege accepta peccauerunt, per legem iu/
dicabuntur , Neque enim ſatis eſt audiſſe legem , ut iuſtus habearis apud
deum,ne quid hoc nomine tibi blandiaris Iudæe , ſed qui factis ac moribus
legem exprimunt,præſtantq́;,hi denique iudice deo iuſti habebuntur. Am
plectitur deus,approbatq́; benefacta, etiam ſi nulla ſit lex,& magis auerſa/
tur eos,qui cum legem habeant,legi non obediunt,quanquam nullis omni/
no deeſt lex.Etenim cum nationes à lege Moſaica alienæ , ultro naturæ du/
ctu,quæ lege iubentur,faciunt,quamuis nullo legis Moſaicæ præſcripto mo
neantur , tamen ipſi ſibi legis uice ſunt , propterea quod rem legis expri/
munt,non tabulis, ſed ipſis mentibus inſculptæ , & quicquid apud eos , qui
ſub lege uiuunt geri ſolet apud tribunal , hoc in iſtorum pectore geritur,
dum pro te,aut aduerſum te teſtimonium dicit conſcientia: dumq́; altercan/
tes inter ſe cogitationes,uiciſſim accuſant ac defendunt . Secundum hæc igi/
tur iudicabit illos deus olim,cum quod nunc occulte fit in præcordiorum la/
tebris,tum propalàm fiet ſub oculis omnium, pronunciante eo, cui nihil eſt
occultum. Verum hoc iudicium aget deus per Chriſtum filium,nunc domi/
num ac ſeruatorem,olim iudicem futurum totius humani generis. Atq; hęc
quidem Euangelij,quod uobis prædico,pars eſt,ne quis fabulam aut ſomni
um eſſe putet. Quid eſt igitur quod tibi legis nomine placeas Iudæe? En tu
Iudæi cognomento tibi placens,ac legis à deo proditæ priuilegio fretus, deũ
uelut autorem tuæ religionis iactas, cuius animum uoluntatemq́; ſcias ex ſa
cris literis ab eo profectis,ac magiſterio legis edoctus, ut non ſolum ipſe di/
gnoſcas,quæ fugienda , quæ expetenda ſint , quæq́; in bonis præcipua , ue/
rum etiam confidas te cæcis eſſe ducem poſſe , ac prælucere ijs qui in tene/

In omnem ani mam hominis operantis ma lum

Nõ enim audi tores legis tã tum iuſti ſunt

Qui oſtendũt opus legis ſcriptum

In die cum iu/ dicabit domi/ nus occulta hominum

Secundũ Euã gelium meum

Si autem tu Iudæus cogno minaris

Et probas uti liora

bris uerſantur, hoc eſt, doctorem eſſe poſſe ſtultorum, atque eruditorem pa/ *Habētem formam ſcientiæ* rum ſapientium, quod hoc tibi præſtiterit lex, ut formam, uitæq́ue præſcriptum, ac ueri normam teneas, num ob id in Euangelij gratia ethnico præferendus es? Non, opinor, immo lex facit, ut deteriorem etiam cauſam ſis habiturus apud tribunal dei, niſi ſecundum legem, de qua gloriaris, uitam inſtitueris. Itaq; ſcientia quam iactas, in te retorquebitur. Quid enim mihi te iactas legis oſtentator? qui alterum doces, teipſum non doces? Qui prædicas non eſſe furandum, ipſe furtum committis? qui denūcias uitandum eſſe adulterium, ipſe committis adulterium? qui ſimulacrorum cultum execraris, ipſe ſacrilegio pollueris? Qui de lege deo autore data temetipſum apud homines iactitas ac ueditas, idem tranſgrediēdo legem, deum legis autorem dedecoras ac dehoneſtas, & unde tibi gloriam aucuparis apud alios, hoc illi *Nomen enim dei per uos diffamatur* uertis in probrum, cui ſoli omnis debetur gloria? Quid enim eſt iſtud aliud, quàm dehoneſtare deum, quod quidem in te eſt, nam ad ipſum nulla peruenit ignominia. De talibus enim & olim queſti ſunt ſacri uates, nominatim autem Eſaias & Ezechiel. Nomen, inquiunt, dei per uos male audit, ac probris afficitur, & ignominioſum habetur ueſtra culpa inter gentes idolis deditas, dum dei legisq; titulo gloriantes, impie uiuitis. Neque enim ſatis eſt Iudæum eſſe natum, aut in Iudæorum religionem cooptatum eſſe: ſed eatenus profuerit tibi circuncìſio, ſi id præſtes, cuius gratia data eſt circuncìſio: ſicq; uita præſtes, quod ceremonijs profiteris. Alioqui ſi legem tranſgrederis, nihil conferet circunciſum eſſe, cum apud deum perinde ſit, quaſi præputium habeas incircunciſum. Iam quemadmodum tibi circunciſio uertitur in præputium, niſi reliqua item legis edicta præſtes, quæ ad bonos mores faciunt: ita nihil oberit ethnico præputium, immo pro circunciſo habebitur ipſi deo, ſi ignoratis & neglectis legis ceremonijs ea præſtet, in quibus ſumma legis finisq; ſitus eſt, uidelicet integram puramq; uitam: ſicq; Chriſto, qui legum omnium eſt ſumma, fidat & obtemperet. Imò non ſolum æquabitur tibi hac in parte, quin etiam præferetur, ut hoc ipſo te melior habeatur, quod circunciſionem neſciat: ideoq; huius innocentia damnabiliorem oſtendet tuam impietatem, quod is alienus à legis profeſſione, legis tamen finem ac mentem uita exprimat, cum tu uerbis ac ſyllabis legis innitens, & circunciſionis nota legem profeſſus, uioles id quod eſt totius legis caput *Non enim qui in manifeſto Iudæus* Chriſto reclamans. Apud deum, qui non ex corporeis notis, ſed animi pietate iudicat, Iudæi nomen amiſiſti, niſi Iudæi profeſſionē præſtiteris. Neq; enim Iudæus eſt, quiſquis manifeſtam Iudaiſmi notam corpore circumfert: neq; hic circunciſus eſt, quiſquis præputij pelliculam habet amputatam, ſed is demum Iudæus eſt, qui intus & in animo Iudæus eſt, quem ille ſolus inſpicit, & hinc æſtimat omnes. Is demum circunciſus eſt, qui cor habet circunciſum potius quàm genitale membrum, non ſaxo inſculptis literis fretus, ſed ſpiritu ac mente legis. Etenim cui caro eſt tantum circunciſa, apud homines

quidem

quidē ut Iudæus gloriari poteſt:cæterū quē animus à uitijs purgatus,& pro/
nus in Chriſtū uere Iudæū reddidit,ut fraudet̃ ſua laude apud mortales,cer
te deus hūc agnoſcit & approbat,cuius calculo cōprobari,ſolida felicitas eſt.

CAPVT III

SED dixerit hic quiſpiam,ſi ſumma rei pendet à pietate uitæ & *Quid igitur*
innocentia morum, ac fide in Chriſtum, quid igitur reliquū ſit *amplius eſt*
Iudæo,quo præcellat ethnicum:aut quid omnino retulit circun *Iudæo?*
ciſum fuiſſe,ſi pietas & fides æquat circūciſum & incircunciſum,
imò ſi circunciſio,Iudæi peccantis cauſam facit deteriorem? Quod ad Euan/
gelij gratiam attinet,nihilo potior eſt Iudæorū quàm gentium cōditio. At/
tamen aliquo reſpectu magni refert omnino Iudaicæ gentis eſſe. Primum
enim hoc nomine iure illis gloriari licet,quod his proprie commiſſa ſunt uer
ba dei, ſiue quod his peculiariter lex & prophetiæ proditæ ſunt, ſiue quod
his ſolis deus loqui dignatus eſt. Primū magnificū eſt, hoc honoris habitū
fuiſſe à deo ei genti, deinde multo præparatior uidetur ad fidem Euangeli/
cam,qui legis promiſſa tenet:& uero propior eſt,qui ueri tenet imaginē. Si/
quidem Moſi lex & prophetarū oracula gradus eſt ad Euangelicā Chriſti
doctrinā.Neq; enim credentibus officit, ſi nōnulli literis legis male addicti
credere noluerunt Euangelio. Num iſtorū incredulitas fidem diuinorū pro/ *Nunquid in/*
miſſorū redditura eſt irritam, ut hominum more offenſus pacta reſcindat; *credulitas illo*
& nulli præſtet quod omnibus ex æquo promiſſum eſt? Abſit hoc,quin po *rum, fidē dei*
tius ita futurū eſt,ut nemini nō præſtetur promiſſum,niſi qui reiecerit obla/ *euacuat?*
tum, ut iam promiſſoris fidem incuſare non poſſit, ut appareat deus uerax,
qui cum mentiri neſciat,paratus ſit exoluere quicquid eſt pollicitus. Cæterū *Omnis homo*
mendaciū ab ipſis hominibus proficiſci, qui ſuapte culpa fruſtrātur promiſ/ *mendax*
ſis dei.Deus nec falli poteſt,nec fallere. In hominem utrunq; cōpetit quate/
nus homo eſt. Nam dei fidē certiſſimā eſſe teſtat̃ & pſalmus myſticus Da/ *Et uincas cum*
uid: Vt in dictis,inquiēs,tuis appareas iuſtus & uerax,& ipſa te uincas,quo/ *iudicaris*
ties ut uanū pollicitatorem te incuſabūt homines,ſuſpicātes fore, ut ob meū
ſcelus non præſtes,quod genti Dauidicæ pollicitus es. Merebar ipſe fruſtra
ri promiſſo, ſed refert tamē fidem ac ueritatem tuam ita cōmendatiorem ac
teſtatiorem fieri mortalibus meo peccato, ſi cōſpexerint te ne tanto quidem
admiſſo offenſum uertiſſe ſententiam. At hic alicui forſitan in mētem uene/ *Si autē iniqui*
rit.Si dei iuſtitia cōmendatior ſpectatiorq; redditur hominū iniuſtitia,quid *tas noſtra iu-*
ſentiendū eſt?Deum iniquū eſſe,qui uelit exiſtere peccatū, quo magis eluce *ſtitiam dei cō*
ſcat ſua iuſtitia?Iam enim nō meis, ſed impiorū hominū uerbis loquor.Sed *mendat*
abſit,ut hæc cogitatio pio homini unquā in mentem ueniat.Alioqui quo pa *Secundum ho*
cto deus erit iudex ſummus huius mūdi,ſi iniquus eſt?Nam ſi id à deo pro *minem dico*
curatū eſt,ut ego ſim mēdax, quo per meā mendacitatē ueritas illius reddat̃ *Quomodo iu*
illuſtrior, meumq; probrū cedat in gloriā ipſius,cur mihi peccatum meū im *dicabit deus*
putat̃,ac nō potius ita cogitamus,quemadmodū maledici nos calumniant̃, *mundū hunc?*

ſic interpretantes,quaſi nos ita loquamur: faciamus mala, ut hinc eueniant bona,ſiquidem per noſtram iniuſtitiam commendabilior facta eſt dei iuſtitia.Sed procul auertat deus hanc cogitationem à pijs animis.Nam iſti iure meritoq; damnantur ob incredulitatem, quoniam ut deo non poſſunt imputare peccatum ſuum,cuius ipſi ſua ſponte ſunt autores:ita nihil gratiæ debetur eis, ſi quod ipſi ſuo uitio peccant, deus ſua bonitate uertit in gloriam ſuam. Sed ut ad rem redeam, quid dicemus? Num Iudæi potiores ſumus ethnicis? Nequaquam. Sanè quantum ad Euangelij gratiam attinet, etiam ſi prærogatiua Moſaicæ legis uideamur priores. Iam enim argumentis docuimus Iudæos pariter & Græcos omnes culpę obnoxios eſſe.De gentibus quidem manifeſtius eſt, quàm ut negari poſſit. De Iudæis autem teſtantur & ipſorum pſalmi.Sic enim ſcriptum eſt pſalmo decimotertio: Non eſt iuſtus quiſquam:non eſt qui intelligat,aut exquirat deum:omnes defecerunt, pariter inutiles facti ſunt,non eſt qui exerceat probitatem, non eſt,inquam, uel unus.Iterum pſalmo quinto:Sepulchrum apertum eſt guttur eorum,linguis ſuis ad dolum uſi ſunt,uenenum aſpidum ſub labijs eorum. Atq; item pſalmo nono:Quorum os execratione & amarulentia plenum eſt. Et his cõſentiens Eſaias: Veloces pedes illorum ad effundendum ſanguinem, contritio & calamitas in uijs eorum, & uiam pacis non cognouerunt, non eſt timor dei ſub oculis eorum. Neq; cauſari licet, hæc ad Iudæos non pertinere, cum palàm ſit,quicquid lex loquitur, ad eos potiſſimum attinere, quibus ea data eſt.& ob hoc habet magis obnoxios. Atq; id ſanè non alio conſilio factum eſt,niſi ut ex æquo mortalibus omnibus os obſtruatur,totusq; terrarum orbis declaretur pariter obnoxius deo, quando nec Moſi lex iuxta literam obſeruata quenquam omnino mortalium poteſt iuſtum & innocentem reddere iudicante deo, cui niſi iuſtus ſis, fruſtra hominibus habeare iuſtus. Sed dixeris: Quis igitur uſus legis, ſi per hanc non contingit homini iuſtitia? Certe in hoc profuit,quod per eam ſuum quiſque peccatum magis agnoſcit. Eſt nonnullus ad ſanitatem gradus, morbum ſuum intelligere. Porrò ſicut legis partes erant antehac, prodere peccatum hominum prius minus euidens, ita nunc per Euangelium declarata eſt iuſtitia, quæ Moſaicæ legis adminiculo non egeat, tametſi teſtata eſt eam lex & prophetæ. Iuſtitia, inquam, non legalis,ſed dei, idq; non per circunciſionem aut Iudaicas ceremonias, ſed per fidem ac fiduciam erga Ieſum Chriſtum, per quem unum uera iuſtitia confertur, non Iudæis modo, aut his, aut illis nationibus, ſed citra delectum omnibus & ſingulis quicunque illi fidem habuerint. Sicut enim communis eſt omnium morbus, & omnes pariter huc reciderunt, ut apud deum de ſua iuſtitia gloriari non poſſint, ita eodem è fonte petenda cunctis iuſtificatio, quæ quidem haud rependitur ceu debita merces obſeruatæ legis Moſaicæ, ſiue etiam naturæ, ſed gratis donatur beneficentia diuina, non per Moſen, ſed per Ieſum Chriſtum, cuius ſanguine re-

Quorũ damnatio iuſta eſt

Teſtimoniũ è diuerſis locis conflatũ autore Hieronymo

Quia ex operibus legis nõ iuſtificabitur omnis caro coram illo

Super omnes qui credunt in eum

Non enim eſt diſtinctio

Per redẽptionẽ ipſius, quæ eſt in Chriſto Ieſu

ne redempti ſumus à tyrannide peccati. Erat quidem olim Iudæis ſuum propiciatorium, uidelicet umbra typusq́ue futuri: cæterum hunc omnibus nunc uerum propiciatorium eſſe declarauit, quo prius noſtris commiſſis inuiſi, nunc reconciliemur deo, non per ſanguinem pecudum, uelut apud Iudæos, ſed per ipſius Chriſti ſacroſanctum ſanguinem, omnia omnium crimina diluentem, hoc pacto declarans hominibus ſuam iuſtitiam, dum ita per filium ſuperioris uitæ condonat errata, ut nolit eos poſthac in uitia recidere. Nec ideo condonat, quod illi meruerint, ſed quod ipſe promiſerit. Nec ideo paſſus eſt hucuſque peccantes homines, quod illorum uitia uel neſciret, uel probaret, ſed ut hoc præfinito tempore palàm faceret ſuam iuſtitiam, ut appareat ipſum eſſe natura uereq́ue iuſtum ex ſeſe, & unicum humanæ iuſtitiæ autorem, idq́ promiſcue omnibus quicunque fidem habuerint Euangelio Ieſu Chriſti. Dic igitur Iudæe, ubi gloriatio tua? Nimirum adempta eſt tibi, poſtea quàm diuina uoluntas omnes orbis nationes æquat in negocio Euangelij. Defertur & gentibus ſalus ac iuſtitia. At per quam tandem legem? Num ueterem illam Moſaicam, quæ ceremonias præſcribit? Nequaquam, immo per nouam legem, quæ nihil exigit niſi fidem erga filium dei. Exiſtimamus enim, id quod res eſt, poſthac quemuis hominem per fidem iuſtitiam conſequi poſſe, etiam ſi Moſaicæ legis præſcripta non ſeruet. Lex illa peculiaris erat genti Iudaicæ, uerum hoc beneficium Euangelicæ gratiæ ab ipſo deo proficiſcitur in uniuerſos. An uero deus Iudæorum tantum deus eſt? Nónne idem æque & gentium deus eſt? Dubium non eſt quin ex æquo communis ſit gentium ac Iudæorum. Porrò cum unus, idemq́ ſit omnium deus, par eſt & donum illius omnium eſſe commune. Itaq́ue non eſt alius, qui iuſtificat circumciſum à fide legis, ſeruatorem promittentis, ad fidem Euangelij promiſſum exhibentis traducens: alius qui iuſtificat incircumciſum, à cultu ſimulacrorum ad communem fidem uocans. Verum hic dixerit Iudæus quiſpiam: Quid ais Paule? Si uerum eſt quod ais, omnia nunc per fidem præſtari, Moyſi legem prorſus ocioſam & inutilem facis Iudæis. Bona uerba. Immo adeo non abolemus legem aut labefactamus, ut eam etiam confirmemus, ſtabiliamusq́ue, id prædicantes factum, quod lex futurum promiſerat, eumq́ue nunciantes, in quem ceu ſcopum, ſumma legis ſpectabat. Neque enim id aboletur, quod in meliorem reparatur ſtatum: non magis quàm ſi defluentibus arborum floribus ſuccedat fructus, aut umbræ ſuccedat corpus.

Ad oſtenſionem iuſtitiæ eius

Vbi ergo gloriatio tua

Circumciſionē ex fide, et præputium per fidem

Legem ergo deſtruimus?

CAPVT IIII.

ALIOQVI ſi quis hūc legis Moſaicæ ſtatum, ut nunc eſt craſſæ & carnalis, mordicus tenere pergat, & huius fiducia cæteris ſalutis adipiſcēdæ ſpem oſtendat, huic ego proponā nō quemuis Iudæum, ſed ipſum Abraham, circūciſionis principem, quo ſtirpis autore præcipue gloriat̃ & iactat ſeſe gens uniuerſa Iudæorū. Quan-

Quid ergo dicemus inueniſſe Abraham

Patrē noſtrū ſecūdū carnē

quam

quam is quidem quod ad carnalem attinet cognationem,ſic Iudæorum pater eſt,ut non minus tamen pater ſit omnium,quicunque illum fidei ſimilitudine referunt,hoc eſt,animi imagine reddunt, non corporis. Nam circunciſio,quæ, ut dixi, primum prodita eſt in Abraham, totius Moſaicæ legis ceu pignus eſt ac ſignaculum: &, ut ita dicam, peculiare ſymbolum, quo Iudæi Iudæi ſunt. Diſpiciamus igitur,quid is ſit conſecutus,& qua ratione ſit conſecutus.Primum enim huic contigiſſe iuſtitiæ laudem teſtantur diuinæ literæ: Quod ſi ea laus illi contigit ex circunciſione,aut cæteris huiuſmodi,quę Moſi lex præſcribit obſeruanda,habet ille quidem quod glorietur, uerum apud homines,non item apud deum. Quare apud homines? Nimirum quod ex rebus corporeis,de quibus homines iudicant.Quare non apud deum? Quia non ex commendatione fidei, quæ nos dei commendat oculis. Sed Abraham conſequutus eſt iuſtitiæ laudem apud ipſum deum. Igitur non ex obſeruatione præſcriptorũ legis eam eſt conſecutus, ſed ex eadẽ fide,per quam nunc omnibus Iudæis ſimul & gentibus eſt laus eadem ambienda, uidelicet uere filijs Abrahæ.Non habeant pondus quæ dico,niſi id clariſſime ſacræ literæ pronũciant.Sic enim legis in libro Geneſeos capite decimoquinto.Credidit Abraham deo,& ea credulitas imputata eſt illi ad iuſtitiam.Promiſerat deus poſteritatem ſtellarum numero parem ei,cui & uxor eſſet ſterilis,& nullus adhuc hæres extitiſſet.Ille nihil cõtatus fidem habuit pollicenti, non cõſiderans quale eſſet quod promittebatur,ſed quis eſſet promiſſi autor, ſtatimq́ ob fiduciæ meritum iuſtus eſt habitus,non ex circunciſione,quã nondum acceperat,ſed ex credulitate,& habitus eſt utiq́ nõ apud homines, ſed apud deum,quo uno teſte hoc negocij tum agebatur,& à quo illi hoc imputatum eſt ad iuſtitiam,cum legis Moſaicæ iuſtitias nõ præſtitiſſet. Nam imputari,ſiue acceptum ferri proprie dicitur,quod re perſolutum non eſt,ſed tamen ex imputantis benignitate pro ſoluto habetur.Quod ſi ipſe Abraham patriarcha non aſſecutus eſt iuſtitiæ laudem merito circunciſionis, ſed ante circunciſionem commendatione fidei,quid eſt quod legis ſuæ ceremonijs fidat Iudęus,cui lex hęc ad tempus eſt data? At multo minus ethnicus,cui lex ea data nõ eſt. Nam Iudæo legis ceremonijs obnoxio,ſi quid præmij rependitur obſeruanti legem, uelut ex pacto debitũ rependi uidetur, potius q̃ ex cõferentis fauore:rurſum ſi quid pœnæ infligitur nõ obſeruanti, ipſius merito infligitur.Siquidem ut accipit dimenſum ſuum ſeruus,qui penſum operis abſoluit,ita flagris emendatur,qui officij ſui non meminit. Cæterum gentibus,quæ legis ceremonias neſciunt,aut Iudæis etiam qui à legis ſeruitute ad Chriſti fidem deſciſcunt:nec iam operãtur,uelut ex præſcripto,ſed pure ſimpliciterq́ue fidunt illi, qui gratis perfectam iuſtitiam confert, etiam impijs, quorum uniuerſa ſcelera ſua morte ſuſtulit,his inquam ad exemplum Abrahæ fides hoc præſtat, ut pro iuſtis habeantur nulla legis obſeruatæ commendatione,ſed ſolius fidei, ad quam nemo cogitur, ſed inuitantur omnes, ut uolun-

Ei autẽ qui operatur,merces non imputatur ſecundũ gratiam

tæ uoluntatis ſit,non ſeruitutis,quod in Chriſtum credimus,gratiæ non de/ *Secũdum propoſitum gratiæ dei*
biti ſit,quod in iuſtorum numerũ per illum aſſerimur.Pro nobis facit & Da
uid ille propheta regius,& rex propheticus,prima ſecundum Abraham Iu/
daicæ gentis gloria,& in quo nobis præcipue promiſſus eſt Chriſtus,unicus
iuſtitiæ noſtræ fons.Nam is pſalmo trigeſimoprimo ad eundem modũ de/
ſcribit hanc, quæ nunc per Euangelium aperitur, hominis beatitudinem, ut
declaret eam non contingere ex Moſaicę legis operibus,ceu debitam,ſed ex
beneficentia diuina,qua ad Chriſti fidem trahimur.Beati,inquit,quorum re
miſſæ ſunt iniquitates,& quorũ obtecta ſunt peccata.Beatus uir,cui non im
putarit dominus peccatum. Audis remitti iniquitates aduerſus legem Mo/ *Beatitudo ergo hæc in circũciſione manet.*
ſaicam cõmiſſas.Audis obtegi peccata,aduerſus naturæ legem patrata.Au/
dis nullum omnino peccatorum genus imputari, iam beatitudinem adepto
per Chriſtum,& tamen nulla fit uſquam legis obſeruatæ mentio.Nõ eſt igi
tur,quod hanc beatitudinem à Dauid deſcriptã, aut iuſtitiæ laudem Abra/
hæ tributam,Iudæi uelut horum poſteri,proprie ſibi uindicent, excluſis gen
tibus.Alioqui illud mihi reſpondeant: Felicitas hæc promiſſa utrum ad eos
tantum pertinet,qui circuncisi ſunt,& ob hoc legi obnoxij?an ad eos quoq;,
qui nec circunciſionem norunt,nec legis ceremonias?Certe fatent̃ ipſi Abra
hæ fidem imputatam fuiſſe ad iuſtitiam. Atqui ab hoc cum ſit totius gentis
Iudaicæ caput,reliquum genus oportebit æſtimari.Neq; enim par fuerit ne
potes ſibi uindicare ius, quod in generis autore non fuerit. Conſtat iuſtum
eſſe dictum Abraham,ſed illud expediant,quã ob cauſam dictus ſit? Num
ob amputatam præpucij pelliculam?an potius ob fidem,citra ullam circun/
ciſionis commendationem? Palàm eſt ob circunciſionem Iudaicam illi non
contigiſſe iuſtitiæ laudem, cum id temporis nec eſſet adhuc circumciſus, nec
iuſſus circuncidi.Prius credidit ex ſuo ſemine naſciturum Chriſtũ,per quem
beatitudinem hanc & paternam iuſtitiæ laudem aſſequerentur omnes gen/
tes,& ob hanc credulitatẽ iuſtus eſt habitus. Deinde acceſſit circunciſio,non *Et ſignum accepit circũciſionis*
quæ iuſtitiam conferret,ſed quæ ſymbolum quoddã ac nota foret apud ho/
mines,non apud deum,qua dignoſcerentur eſſe filij eius,qui deo crediđiſſet
nondum circunciſus, atq; incircunciſus etiamnum ſola tamen fide deo pla/
cuiſſet.Si circunciſus credidiſſet,ac iuſtus eſſet appellatus,uideri poterat hu/
ius nominis felicitas ad ſolos circunciſos pertinere:nunc cõtra priuſquàm cir
cuncidi iuſſus eſſet,fidei cõmendatione iuſtus eſt pronunciatus.Succeſſit au
tem circunciſio,nõ ut iuſtitiæ parens,quæ iam cõtigerat,ſed partim ut typus
quidàm ueræ circumciſionis,hoc eſt, innocentiæ ſecuturæ in his,qui creditu/
ri eſſent Chriſto,quæ circunciſio non ſilice peragitur,glandis pelliculam reſe
cante,ſed ſpiritu, prauas cupiditates omneis ab animo recidente: partim ut
ſignaculum quoddam ac pignus, quo certa eſſet Abrahæ huius promiſſi fi/
des,non cõtinuo præſtandi in Iſaac, qui Chriſtum adumbrabat duntaxat,
ſed ſuo tempore exhibendi in filio dei: atq; ita demum Abraham primum,

exemplum

exemplum fidei,intelligeretur pater omnium,qui ipſius imitatione crederēt Chriſto, citra ullam carnalem circunciſionem: & quemadmodum illi fides fuit imputata ad iuſtitiam,ita his quoq; ceu germanis ac legitimis Abrahæ filijs imputaretur fides ad iuſtitiam. Atq; ita ſit gentium pater,ut tamen Iudæi non excludantur, ſi modo non hoc tantum nomine ſibi placeant, quod ab Abrahæ circunciſi ſtirpe ducāt genus,nota duntaxat corporis cognationis argumentum circumferentes, ſed multo magis fidem illam exprimētes, qua nondum circumciſus deo habitus eſt iuſtus. Nullum enim certius argumentum liberos non ſpurios parentibus ſuis aſſerit, quàm paternarum uirtutum æmulatio.Cum enim homines abdicent ex ſe prognatos, ſuoſq; negent eſſe liberos,qui degenerant à moribus ingenioq; maiorum,multo magis deus hac nota nothos à legitimis filijs diſcernet.Porrò quemadmodum Abraham non promeritus eſt hoc obſeruatione legis Moſaicæ,quæ nondū erat prodita,nec merito circunciſionis,quam,ut dictum eſt, nondum acceperat, ut eū deus tam magnificis promiſſis honoraret, pollicens fore, ut totius orbis dominium ad ipſum aut poſteros illius hæreditate deueniret,ſed fidei commendatione,qua iuſti cognomen meruit: Ita non eſt, quod Iudæi ſperent huius pollicitationis diuinæ ius,ſolo circunciſionis, aut legis titulo ad ſe ſe peruenturum.Nec enim alia ratione propagari poteſt in poſteros, quàm qua primum partum eſt ipſi generis autori. Nam ſi quibuſcunque ſub lege Moſaica naſci contigit, ad hos legis titulo pertinet Abrahæ poſteris promiſſa orbis hęreditas,uidetur irrita facta dei fides,& inanis eſſe pollicitatio, cum conſtet legis beneficio non contingere cuiquam, quod deus promiſit Abrahæ.Tantum enim abeſt,ut Moſi lex tam eximiam felicitatem præſtare poſſit,ut iram magis & indignationem inducat æterni numinis, dum grauioris offenſæ miniſtrat occaſionem. Fides contra, ex impio iuſtum reddit. Neq; enim illic eſt hæreditas,quæ filijs debetur,ubi offenſæ ſunt,& indignatio.Quod ſi roges, quomodo lex iram magis conciliet, quàm iuſtitiam, dicam.Reum agere non potes,ni prius lege lata pœnam denuncies.Porrò lex Moſaica plurima præſcripſit de circunciſione,de ſabbatis, de neomenijs, de ciborum diſcrimine,de morticinis,de ſuffocatis, de ſanguine, de lotionibus: quæ omnia ſunt eiuſmodi,ut obſeruata non conferant ſalutarem illam iuſtitiam,& tamen qui tranſgrediatur,reus ſit,pœnæq; obnoxius. Lex autē hæc quoniam non alligat,niſi Iudæorum gentem tantum,& Abrahæ promiſſa eſt hæreditas omnium gentium, non poteſt per legem carnalem, dei promiſſum ad omneis peruenire. Conſequitur ergo, ut ex fide contingat hæreditas,ut res gratiæ & fauoris non debiti uideatur. Atque ita conſtabit fides promiſſi diuini,quo poſteris omnibus Abrahæ, ſpes huius felicitatis oſtenſa eſt.Poſteros autem uoco, nō eos qui dūntaxat per legis cognationem ad Abraham pertinent,ſed multo magis qui fidem parentum exprimunt. Par eſt enim ut plus habeat momenti cognatio fidei, per quam ille promiſſum meruit

Sed et his qui ſectantur ueſtigia fidei

Nō enim per legem promiſſio Abrahæ

Lex enim irā operatur

Vbi enim non eſt lex,nec præuaricatio

Vt per gratiā firma ſit promiſſio omni ſemini

meruit amicus dei factus,quàm cognatio legis,quæ offenſas gignit, & reos
facit.Stulte igitur Iudæi hoc patre ceu peculiari gloria tur,cũ is ſit pater om
nium noſtrum,quicunq; ex quacũq; natione profecti Chriſti fidem ample/
ctimur. Quemadmodum teſtatur & ipſe deus Geneſis Capite 17. cum ad/
aucto nomine, & pro Abram dicto Abraham ait, Patrem multarum gen/
tium conſtitui te.Certe uerum ſit oportet,quod locutus eſt deus. At qui tan
dem pater erit multarum gentium Abtaham,ſi is ad unicam circunciſorum
nationem pertinet? Imò ſicut deus communis eſt omnium ſibi fidentiũ, ita
uoluit Abraham,qui dei typum gerebat ut Iſaac Chriſti,eſſe patrem nõ hu
ius aut illius nationis proprium,ſed communem omnium,quas illi fidei affi
nitas copulaſſet. Non potuit autem Abraham falli credulitate ſua, quando/
quidem fiſus eſt illius promiſſis,qui non ſolum effœtis dare poteſt fœcundi/
tatem,uerumetiam mortuis uitam reddere,adeo ut poſtea iuſſus occidere fi/
lium unicum Iſaac, in quo uno ſpes omnis poſteritatis erat ſita, nihil tamen
addubitarit de fide promiſſoris, à quo ſciebat illum in uitam poſſe reuocari,
& ea quę mortalium opinione prorſus nihil ſunt,perinde quaſi ſint aliquid,
ad hanc felicitatem aſciſcere. Iudæi ſibi uidentur uiuere,uidẽtur aliquid eſſe,
gentes ceu mortuos,& nulla bona re dignos abominantur, at his plus præ/
ſtat dei uocatio,quàm Iudæis ſua cognatio. Ac ſanè digna erat fauore, tam *Qui uiuificat*
ſolida,tamq; firma ſenis fides,qui pollicente deo fretus, de his rebus certam *mortuos*
ſpem concepit,de quibus iuxta naturæ uires nulla erat ſpes, agnoſcens ac re
teſtans promiſſoris tum fidem,tum omnipotentiam. Nec dubitauit cũ ipſe
eſſet effœtus,& uxorem haberet ſterilem,ſe tamẽ fore patrem multarũ gen/
tium,ac poſteritatis aut rem tam numeroſæ, ut ſtellarum multitudinẽ poſ/
ſet æquare, quod deus educto in agrum cum oſtendiſſet cœlum innumera/
bili ſtellarum denſitate diſſertum,dixit, quàm hos ignes numerare non po/
tes, tam erit innumerabilis poſteritas ex te proditura. Id cũ haudquaquam
probabile aut ſimile ueri tum uideretur ob ætatis imbecillitatem, tamen in/
firmus licet uiribus corporis, nõ infirmabatur fidei uigore, nec diffidentium
more,circumſpicere cœpit argumenta,quibus hoc aut fieri poſſit, aut nõ fie/
ri,neq; reſpexit corporis uires iam effœtas, & ad generandum inualidas, ut
qui iam accederet ad annum centeſimum,nec cõſiderauit ætatem uxoris,cui
& ipſi iam per ætatem emarcuerãt membra muliebria, ut etiã ſi ipſe gignen
di uiribus nondum fuiſſet defectus,tamen illa ferendo utero eſſet inhabilis.
Nihil,inquam,horum uenit in mentem,nihil diffiſus eſt,nihil hæſitauit,ſed *Sed confirma*
toto pectore fretus promiſſis dei,& tam fide robuſtus,quàm corpore inuali/ *tus eſt fide*
dus,de ſua uirtute deſperans, de promiſſoris uirtute certiſſimam ſpem obti/
nuit,atq; hac in re nihil ſibi uindicans,totã gloriã ac laudem uni deo trãſcri/ *Dans gloriã*
pſit,quem ſua tam inconcuſſa fiducia ſimul & ueracem teſtatus eſt, qui nol/ *deo*
let quenquam fallere, & omnipotentem, qui præſtare poſſet quicquid eſſet
pollicitus, quantumlibet illud humanas uires excederet. Hac gloria potiſſi/

Ideo reputatum eſt illi ad iuſtitiam

mum delectatur, qui noſtris officijs nuſquam eget, atq; ob id imputatū eſt
Abrahæ ad iuſtitiam, ut inquit diuina ſcriptura. Neq; uero id unius Abra-
hæ gratia ſcriptum eſſe arbitrandum eſt, quod fides illi ſit imputata ad iuſti-
tiam: neq; enim hoc tantum agit diuina ſcriptura, ut Abrahæ gloriæ conſu-
latur, ſed ut nobis Abrahæ nepotibus paretur exemplum, & perſpicuū fiat
uniuerſis, quemadmodum Abraham fiduciæ commendatione, citra legis
patrocinium aut adminiculum aſſequutus eſt, ut apud deum iuſtus habere-
tur, ita nobis hoc nequaquam à legis obſeruatione petendū eſſe. Ille iuſtus
dictus eſt, quod credidit deo. Nobis non aperitur alius ad iuſtitiam aditus,
niſi ut credamus & ipſi in eundem deum, qui quod Abrahæ pollicitus eſt in
typo Iſaac, id nobis præſtitit in Chriſto Ieſu domino noſtro, quem ſuſcita-
uit à mortuis, declarans nō fruſtra credidiſſe Abraham eum eſſe, qui uitam
daret & mortuis, & ea quæ non ſunt, perinde reuocet, quaſi ſint. Chriſto igi-
tur non Moſi iuſtitiam & innocentiam noſtram acceptam feramus oportet,
qui ſponte ſeſe tradidit in mortem, ut gratis per fidem noſtra dilueret com-
miſſa, atq; idem reuixit excitatus à mortuis, ut à mortuarijs factis abſtinere-
mus, neq; poſthac peccaremus, ea rurſus cōmittentes, ob quæ ille mortē op-
petiſſet. Mortuus eſt, inquā, ut in nobis culpam occideret, & reſurrexit à mor-
tuis, ut prius per illū mortui priſtinis culpis, mox unà cū illo & per illū reſuſci-
tati in nouā uitā, deinceps iuſtitiæ uiuamus, quā illius beneficio accepimus.

Qui traditus eſt propter delicta noſtra

CAPVT V

Iuſtificati ergo ex fide pacem habemus

ETENIM quum ſola peccata ſimultatem pariant inter deūm
& homines, poſteaquàm ex impijs & peccatoribus iuſti facti
ſumus, idq; nec per legem Moſaicam, quæ magis augebat of-
fenſas, nec factorum noſtrorum merito, ſed ad exemplum pa-
tris noſtri Abrahæ, commendatione fidei recōciliati ſumus deo patri, cui &
Abraham amicus eſt factus fidei merito, idq; nō per Moſen, ſed per filium
dei unicum, dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, qui noxias noſtras ſuo ſan-
guine diluens, & morte ſua, deum nobis ante ob commiſſa noſtra infenſum,
reconcilians, aperuit nobis aditum, ut intercedente fide, citra legis aut circum-
ciſionis adminiculum ad hanc Euangelij gratiam perduceremur. In qua qui-
dem fide firmi ſtamus, neq; ſtamus ſolum animis alacres & erecti, uerūetiā
gloriamur nō modo nobis pacem eſſe cū deo, uerumetiā ſpem certiſſimam
oſtenſam, fore ut per fidei perſeuerantiā fruamur aliquando gloria dei. Nec
inuidemus Iudæis, ſi de ſua circumciſione glorientur. Non pœnitebit nos fi-
dei noſtræ, quæ fructum adfert tanto uberiorem, neque gloriæ noſtræ, cuius
ſpe interim fulcimur & erigimur. Ea ſi nondum apparet, & ſi ad hanc multa
ferendo perueniendum eſt, tamen has ipſas etiam afflictiones interim no-
bis gloriæ laudiq; ducimus, quas & glorioſo titulo patimur, quæque ad im-
mortalitatem uiam aperiunt. Siquidem & nouum iſtud exemplum à Chri-
ſto ſumpſimus, & eximiam doctrinam ab eodem accepimus, quod toleran-

Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum

Sed & gloriamur in tribulationibus

dis ma-

dis malis,corroboratur tolerantiæ uirtus, tolerantia uelut aurum igni reddi-
mur deo & hominibus ſpectatiores ac probatiores. Rurſus quo pluribus
malis fuerimus probati, hoc firmior præmij ſpes nobis naſcitur. Neq; uero
periculum eſt,ne ea ſpes nos fallat aut deſtituat,ut apud impios pudeat cre-
didiſſe, quandoquidem iam nunc certiſſimum pignus & arrabonem tene-
mus,miram & inauditam dei charitatem erga nos,quæ non ſolum exhibita
eſt foris,uerumetiam abundãtiſſime impreſſa eſt cordibus noſtris, quæ nos
illum redamare compellat,idq; per ſpiritum ſanctum,qui pro frigida legis li
tera datus eſt nobis,uelut arra promiſſi. Niſi enim ſumma quadam pietate

Probatio uero ſpem, ſpes autem non cõfundit

nos adamaſſet deus,nũquam huius unicus filius Ieſus Chriſtus uolente pa-
tre deſcendiſſet in terras, & aſſumpto mortali corpore, mortem pro nobis
oppetiſſet,præſertim cum id temporis adhuc imbecilles eſſemus, cupiditati-
bus noſtris obnoxij,quas lex iritare poterat,coërcere non poterat. Et tamen
tales adamauit in ſpem ſalutis, immo impios & idolis ſeruientes adamauit:
& ſic adamauit,ut quo nullum amoris argumentum, nec euidentius, nec ra-
rius,mortem etiam uolens noſtra gratia ſubierit. Atqui inter homines uix ul
lum reperias tam amicum, ut integri promeritiq; amici periculum ſua mor-
te redimat. Sed demus inueniri, qui pro bono amico fortaſſis mortem nõ re
cuſet adire, deus tamen omnia humanæ charitatis exempla ſuperauit, qui
pro impijs & indignis filium ſuum in mortem tradiderit. Quod ſi tantũ be-
neficium præſtitit impijs ac nocentibus, quanto magis hoc idem præſtabit
iam purgatis,& emendatis, & filij ſanguine reconciliatis, ne denuo peccãtes
recidamus in iram,tanto grauius cõdemnandi,quod ad impietatis culpam,
& ingratitudinis malum acceſſerit. Chriſtus pro nobis mortuus eſt ad tem-
pus,ſed idem reſurrexit,ſemper uicturus. Vt nobis mortuus eſt,ita nobis re
ſurrexit. Quod ſi mors illius tantum nobis præſtitit,ut cum antea deum ha-
beremus iratum & infenſum,poſtea cœperimus habere propitium ac bene-
uolum,multo magis hoc nobis præſtabit illius uita,ne in ueterẽ ſimultatem
recidamus. Mors illius abſtulit peccatum,uita tuebitur innocentiam. Mors

Pro impijs mortuus eſt

eruit à poteſtate diaboli,uita patris erga nos amorem conſeruabit. Hæc ar-
gumenta diuinæ erga nos charitatis adeo ſunt euidentia,ut non ſolum ſecu-
ros reddant,certamq; ſpem præbeant,nos fore tutos ab ira uentura,uerum-
etiam tantam addant alacritatem,ut gloriari etiam iuuet, haud quidem no-
ſtra iactantes merita, ſed deo patri gratantes, cuius beneficentiæ debemus
hanc totam felicitatem,quam nobis largiri uoluit,non per legem aut circun-
ciſionem,ſed per Ieſum Chriſtum filium ſuum,cuius interuentu cum illo re-
dimus in gratiam, quo uidelicet ſumma huius beneficij non aliò referatur,

Sed & gloriamur in deum per dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum

quàm ad ipſum deum, & eius unicum filium. Idq; miro & arcano dei conſi-
lio curatum eſt,ut reſtitutæ ſalutis ratio, cum accepti exitij ratione congrue-
ret. Proinde quemadmodũ per unum Adam, qui primus prætergreſſus eſt
dei præſcriptum,peccatum irrepſit in mũdum,peccatum autem mortem co-

Propterea ſicut per unum hominem in hunc mũdum peccatum intrauit

mitem ſecum traxit,quandoquidem peccatum animæ uenenum eſt, atq; ita
factum eſt,ut malum à principe generis ortum, in uniuerſam poſteritatẽ di-
manaret,dum nemo non imitatur primi parentis exemplum: ita per unum
Chriſtum in quo renaſcimur omnes per fidem, innocẽtia inducta eſt,& in-
nocentiæ comes uita,atq; ea felicitas ab uno noui generis principe profecta,
diriuatur in omneis,qui fidei cognatione ad Chriſtum pertinẽt,& innocen-
tis ueſtigia ſectantur innoxia uita. Porrò ſimulatq; peccatũ ſemel in orbem
irrepſerat,& hominum genus uniuerſum occuparat,profligari non poterat,
nec lege naturæ,nec lege Moſaica, niſi quod hactenus profectũ eſt legibus,
Peccatum nõ imputabatur ut qui peccarent,rei iam ac pœnam commeriti uiderentur. Nam ſicuti pue-
ris,in quibus naturæ lex nondum habet locum, ob ætatem minus adhuc di
ſcernentem quid rectum,quid ſecus, nõ imputatur adhuc peccatum, ita nec
ethnicis imputabatur,ſi quid aduerſus legem Moſaicam commiſiſſent. An-
te legem igitur,quæ proderet tranſgreſſionem,non aberat omnino peccatũ,
ob legem naturæ,ſed homines ſibi indulgebant,ac uelut impune peccabant
tanquam exleges. Itaq; cum nõdum ueniſſet ille,qui peccatum tolleret mun
Regnauit mors ab Adã di,quiq; mortis tyrannidem profligaret, mors per Adam ingreſſa regnauit
impune,in eos quoq;,qui non peccauerãt impie contra dei præceptũ,quem-
admodum fecerat Adam, qui iam tum typum & figuram gerebat Chriſti,
multo poſt uenturi, non quod is ſimpliciter adſimilis ſit Chriſto, ſed quod
Qui eſt forma futuri aliquouſq; Chriſti prætulerit imaginem.Hoc ſimilis,quod uterq; generatio
nis fuerit princeps,ſed ille terrenæ,hic cœleſtis.Itẽ hoc quod ab utroq; quid-
dam uelut ab autore profectum dimanarit in omnes homines, ſed à terre-
no Adam iniuſtitiæ & mortis origo,à cœleſti innocẽtiæ uitæq; principium.
Sed non ſicut delictũ ita & donum Atqui ut aliqua ex parte ſimiles fuerunt,ita nequaquam pares fuerũt.Siqui
dem cum alioqui per ſe ſit efficacius ſeruare quàm perdere, longe potenrior
eſt Chriſtus ad ſeruandum,quàm Adam fuerit ad perdendum, & obedien
tia Chriſti multo fuit efficacior ad conferendam uitã,quàm Adæ tranſgreſ-
ſio,ad inducẽdam mortem, & omnino noxam Adæ Chriſti uincit bonitas,
ne quis tantũ tribuat peccato primi parentis, ut de ſarcienda ſalute diffidat.
Si enim unius delicto multi mortui ſunt Etenim ſi tantum ualuit ille peccãdi princeps, ut tantus hominum numerus
ob unius commiſſa,morti ſit obnoxius, plus ualebit, & in plures exundabit
dei beneficium,ac benignitatis munus, quod nobis per unũ item hominem
Ieſum Chriſtum innocentiæ principem largitur,per quem non modo mor-
tis & peccati tyrannidem abſtulit,ſed pro peccato iuſtitiã, pro mortis tyran-
nide uitæ regnum contulit,ſic ut Adæ damnum,dei benignitate nobis in lu-
crum ceſſerit. Rurſum licet per unum Adam peccãtem inuecta ſit pernicies,
& per unum Chriſtum innocentem inuecta ſit ſalus, tamen utrunque alteri
Nã iudiciũ ex uno delicto par non eſt.Siquidem pernicies ſic eſt orta,ut unius peccatum in omnes po-
ſteros propagaretur,atq; ita tandem omnes redderet obnoxios: contra, dei
beneficium ſic confertur,ut uniuerſa omnium delicta iam agglomerata,iam
confir-

confirmata,ſemel Chriſti morte aboleantur,neq; ſolum aboleantur admiſ-
ſa, uerumetiam iuſtitia gratis conferatur. Quod ſi tantum ualuit una unius
hominis culpa, ut omneis mortis tyrannidi redderet obſtrictos, & qui ad
primi parentis exemplum peccabant,ſimiliter mortis iugum ferrent, plus ta
men largitur exuberantiſſima dei benignitas, nimirum ut qui ad Chriſti
exemplum innocentiam ac iuſtitiam amplectuntur, non ſolum liberi ſint à
peccati mortiſq; tyrannide,uerumetiam regnante uita regnent & ipſi per il-
lum,unicum omnis noſtræ felicitatis autorem. Hoc igitur conuenit, quod ſi-
cut per unius hominis cõmiſſum irrepſit peccatũ, quod omnes morti reddi-
dit obnoxios,ita per unius hominis iuſtitiam,quæ propagata eſt in omnes
qui credunt,& uitæ regno ſeſe ſubijciunt,iuſtos facit,& uitæ participes.Quē-
admodum enim unus Adam,dum nõ obtemperat præcepto dei, plurimos
traxit in peccatum auitæ tranſgreſſionis imitatores, ita unus Chriſtus, qui
obedijt deo patri uſque ad ſupplicium crucis,multos reddet iuſtos,obedien-
tiæ ſectatores, Sed ut redeamus ad id quod aliquanto ſuperius inſtituera-
mus,Si dei conſilio deſtinatum erat hac uia tollere peccatum,& conferre iu-
ſtitiam ac uitam, quorſum attinebat legem inducere, quæ nihil conferret?
Immo hoc certe contulit lex, ut per hanc clarior & euidentior eſſet dei erga
nos beneficentia.Quo magis enim eminet,& ſæuit peccatum,hoc magis elu
cet eius beneficium, qui à peccato liberat. Lex aperuit peccati tyrannidem,
dum huic fruſtra obluctatur.Potens erat & ualida erat tyrannis, ſed poten-
tior dei benignitas,quam hoc magis ſentimus,quo grauiorem mortis tyran
nidem hactenus experti ſumus. Atq; hoc certe legi debemus,quod intelligi
mus diuini beneficij magnitudinem, quo factum eſt, ut quemadmodũ dia-
bolus per peccatum tyrannidem adeptus, mortem animarum, quæ ueriſſi-
ma mors eſt in omnes inuexit,ita deo largiente regnum adepta innocentia,
conferat omnibus uitam, autore Ieſu Chriſto, quo uno domino ac principe
gloriamur,iam à mortis ſeruitute liberi,ſub cuius mortis imperio paulo ante
militauimus.

Aſſerit peccatum originis

Sicut enim per inobedientiam

Lex aūt intrauit ut abundaret delictum

Vbi aūt abundauit delictū

CAPVT VI

AT QVONIAM diximus per legem exuberaſſe peccatum,
idq; in hoc profuiſſe, quod magis exuberauit dei benignitas,
ne quis hinc occaſionem arripiat in uitijs perſeuerãdi,ac ſecum
ita cogitet: Si peccatum illuſtrat & auget beneficentiam dei er-
ga homines,expedit etiam atq; etiam peccare, quo magis ac magis exube-
ret. Abſit à pijs mentibus iſta tam impia cogitatio. De priſtinæ uitæ pecca-
tis locutus ſum, quæ deus nobis uertit in bonum. Verum abſit, ut poſtea-
quàm ſemel à peccati tyrannide ſumus aſſerti in regnum innocentiæ, rurſus
à uindice noſtro deſciſcamus, & in ueterem tyrannidem præcipites eamus.
Pugnant inter ſe uita & mors adeo, ut uiciſſim ſeſe profligent, neque ſimul
cohæreant iuxta eandem rationem.Itaque cum ſimulatque cœpimus Chri-
ſto uiuere,mortui ſimus diabolo,qui conuenit ut adhuc illi uiuamus, cui iam

Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato

mortui ſumus? Si Chriſto uiuimus, diabolo non uiuimus, Si diabolo uiuimus, Chriſto mortui ſumus. At nunc Chriſto uiuentes, mortui ſumus peccato, quod is ſua morte profligauit. Etenim cum baptiſmũ Chriſti ſimus adepti, non eſt conſentaneum fugere uos, quid baptiſmus ille uel efficiat, uel deſignet. Cum enim baptizamur in nomine Chriſti, cõmorimur unà cum illo priſtinis peccatis, illius morte abolitis, neque ſolum commorimur illi, uerumetiam unà ſepelimur, idq́ per eundem baptiſmum: ut quemadmodum ille qui nunquam uixerat peccato, tamen pro noſtris ſceleribus mortuus, reuocatus eſt ad uitam æternam, non humanis uiribus, ſed patris uirtute, ita nos à morte uitiorum excitati per eundem, priſtinis uitijs mortui, iam nouam agentes uitam, uerſemur in pietatis ueſtigijs, ſemper ab honeſtis ad honeſtiora progredientes. Nam cum per baptiſmum inſeramur corpori Chriſti, & quodammodo in illum transformemur, quicquid in illo geſtum uidemus, qui caput eſt, id omne in nobis, qui membra ſumus, uel exprimendum eſt, uel ſperandum. Reſurrexit ille, aſcendit in cœlum, ſedet ad dexteram patris. Hæc iam in Chriſto peracta, ita demum nobis ſperanda ſunt, ſi hic eadem quoad nobis licet, æmulemur, ac ueluti meditemur. Proinde ſi baptiſmo accepto peccatis priſtinis & noxijs cupiditatibus mortui, Chriſti mortem ut poſſumus referimus, par eſt, ut poſthac uitantes turpia, & pijs actibus nos iugiter exercentes, reſurrectionẽ item illius exprimamus. Sic autem interim Chriſti mortem imitamur, non ut uere mortem oppetamus, aut corpus noſtrum uiolemus, ſed quemadmodum optime noſtis, ſi ad priſtinas cupiditates omnes ſic obſtupeſcamus, ut illis mortui uideamur. Siquidem iuxta duplicem originẽm, duos in nobis homines oportet imaginari: alterum ueterem & craſſiorem, & Adæ terrenũ ſimilitudine reddentem: alterum nouum & cœleſtium appetentem, ut qui à Chriſto cœleſti duxit originem. Vetus igitur ille noſter homo, uelut occiſus eſt, unà cum Chriſto ſublatus in crucem, extinctaq́ eſt omnis illa rerum caducarum cupiditas, quarũ uniuerſam uim corpus peccati merito quis dixerit. Id ſalubriter moritur in nobis, quoties extinctis noxijs affectibus, non amplius ſeruimus peccato. Nam qui uere imitatur ad hũc, quem dixi, modum, Chriſti mortem, is iam in iuſtorum numerum cooptatus, deſijt eſſe peccato obnoxius, à cuius tyrannide iam aſſertus eſt. Igitur ſi, ut ſæpe iam dixi, commortui ſumus Chriſto mortuo, à priſtinis uitijs liberi, confidimus fore, eiuſdem beneficio, ut poſthac per uitæ inculpatæ innocentiam unà cum uiuente uiuamus, & ita uiuamus, ne relabamur unquam in mortem, & in hoc Chriſti ſimulacrum quoad fieri poteſt, referentes. Neq́ enim ille ſic reſurrexit, ut denuo ius aliquod morti in ſe permitteret, ſed reuixit immortalis deinceps futurus. Nam quod peccato mortuus eſt, ſemel duntaxat eſt mortuus, cæterum quod nunc uiuit, uiuit deo, cuius uirtute reuocatus eſt ad uitam immortalem. Ad huius igitur exemplum cogitate uos quoq́ ſemel mortuos eſſe peccato, extinctis priſtinis uitijs & cupidi-

In mortẽ ipſius baptizati ſumus

In nouitate uitæ ambulemus

Vt deſtruatur corpus peccati

Si autem mortui ſumus cũ Chriſto

piditatibus,nūc alios factos ac ueluti reſuſcitatos,uiuere uitam immortalem
deo,cuius beneficio contigit innocentia. Neque enim deo uiuit,niſi qui uiuit
pietati, niſi qui iuſtitiæ cæteriſq; uirtutibus. Cum enim inſiti corpori Chri-
ſti,idem facti ſimus cum illo,neceſſe eſt,ut capiti membra reſpondeant. Ca-
put autem Chriſtus eſt. Is cum deo uiuat iugiter, cōuenit ut nos item eidem
uiuamus,per eundem Ieſum Chriſtum dominum noſtrū. Qui quemadmo
dum ſemel excitatus à morte, nō patitur rurſum ullam mortis tyrannidem,
ita uobis enitendū eſt,ne peccatum ſemel profligatū, tyrannidem amiſſam
in uobis recuperet,mortiſq; ius iteret. Id enim fiet,ſi parueritis impijs cupi-
ditatibus,quibus diabolus uos in priſtinam ſeruitutem illectat. Neq; cōmit *Non ergo regnet peccatū*
tatis,ut membra ueſtra iam Chriſto cōſecrata,poſthac militēt diaboli arbi- *in ueſtro mor*
trio à Chriſto deuicti,ad patrādā iniquitatē: quin potius uos totos poſthac *tali corpore*
tales præſtare curetis,ut ex omni uita ueſtra perſpicuum ſit,uos unà cū Chri
ſto reliquiſſe quæ mortis ſunt,& ad nouā uitam translatos eſſe. Id præſtabi
tis, ſi poſthac membra ueſtra,hoc eſt,animi corporiſq; uires omnes militēt:
nō uitijs ad ſeruiēdū diabolo,ſed iuſtitiæ ad ſeruiendū deo. Æquū enim eſt,
nos totos ei militare,cui ſemel nomina dedimus,neq; quicq; habere cōmer-
cij cū eo,à quo iam deſciuimus,cuiuſq; iugū excuſſimus. Neq; uero periculū *Non enim ſub*
eſt,ne peccatū uos nolentes in priſtinā retrahat ſeruitutem, quandoquidem *lege eſtis*
iam nō eſtis obnoxij legi, quæ cupiditates irritabat potius q̄ coërcebat, ſed
gratiæ dei,quæ ſicuti præſtare potuit, ut à peccati tyrannide liberaremur,ita
præſtare poteſt, ne reuoluamur in peccati tyrannidē. Verum abſit interim, *Quid ergo?*
ut quis hæc ita interpretetur,ut quoniam dixi uos liberos à lege, exiſtimetis *peccabimus*
ſublata lege,impune peccandū eſſe,aut dei gratiam, quæ priſtina commiſſa *quia non ſu-*
condonauit,pariter & in poſterum delinquendi indulſiſſe impunitatem. Im *mus ſub lege?*
mo hoc magis abſtinendum eſt à peccatis, quod iam ad benefaciendū non
ſeruili more cogimur præſcripto, ſed ut filij meritis & amore prouocamur.
Mutata eſt ſeruitus,non prorſus adempta. Ita deſijſtis eſſe ſerui legis,ut cœ-
peritis eſſe ſerui Chriſti,cui ſeruire felicitatis eſt ſumma. Iam partim in te ſi-
tum eſt,utram uelis amplecti. Nam utranque ſimul tenere non potes. Libe- *Obediſtis au-*
rum erat nulli in ſeruitutem temet addicere, uerum ubi ſponte domino tui *tem ex corde*
ius feceris, ſemelque parēre cœperis, uni pareas oportet, cui te ſeruum fece-
ris. Proinde qui peccato ſeſe addicunt, ac peccato ſe in ſeruitutem dedunt,ijs
ſeruitij fructus mors eſt. Contra qui Chriſto ſe dicarunt, huic obediant o-
portet, obedient autem ſuo bono. Nihil enim acquirent Chriſto obedien- *Siue obeditio*
tia,ſed ſibi parabūt iuſtitiam,hoc eſt omnium uirtutum chorum & concen- *nis ad iuſtitiā*
tum. Gratulor autem uobis, & hoc nomine Chriſto gratiam habeo, quod
cum olim miſerrimam iſtam ſeruitutem ſeruietitis, ſimulacris & fœdis cu-
piditatibus addicti, nunc deſciſcentes à diaboli tyrannide, ultro & ex ani-
mo uos Chriſti imperio dedideritis, uicturi poſthac non ex affectuum aut *In eam formā*
legis arbitrio, ſed iuxta nouam Euangelicæ doctrinæ formam, ad quam *doctrinæ*

à priſtinis erroribus traducti eſtis,& ita traducti,ut prorſus in aliud ius tranſieritis, manumiſſi quidem è dominio peccati, ſed hinc traducti, ut iuſtitiæ ſeruiatis & huius imperata faciatis. Neque uero durum uideatur, quod iubeamini ſeruire uirtuti. Sicut longe alia ratio eſt peccati, alia innocentiæ, ita fructus longe alius, quo fit, ut ſi rem ipſam ſpectemus, multo diligentius ſeruiendum ſit deo, quàm diabolo. Quiſquis enim uitijs ſeruit, diabolo ſeruit: deo ſeruit, quicunque ſeruit innocentiæ. Non exigam tamen interim à uobis, quod meo iure poſſem. Orationem meam attemperabo infirmitati quorundam, in quibus nondum adoleuit ſpiritus, & adhuc repullulare meditantur affectus. Illud modo requiram, ut parem habeat apud uos iuſtitia conditionem cum peccato. Sicut antehac præbuiſtis membra ueſtra ad ſeruiendum ſpurcitijs & uitijs, ſic ut libidinum arbitrio à turpitudine ad turpitudinem prolaberemini, ſemper inquinatiores, ita nunc par eſt, ut itidem exhibeatis membra ueſtra ad ſeruiendum iuſtitiæ, in cuius ius ultro uos aſſeruiſtis, à uirtute ad uirtutem uſque proficientes, ſemper uobis ipſis puriores, emendatioresque reddamini. Vehementer enim iniquum uidetur, non hoc ſaltem ius apud uos obtinere Chriſtum, quod pridem obtinebat diabolus, & non idem obſequium præſtari dominæ iuſtitiæ, quod tyranno peccato præſtitiſtis. Siquidem ad excuſandam priſtinam uitam, utcunque prætexi poſſet aliquid, nempe quod quandiu uerſabamini in paganiſmo, quoniam ſeruiebatis peccato, uidebamini à iuſtitia alieni, neque quicquam illi debere, cui nondum eratis addicti. Nunc nihil eſt quod poſſit prætexi. Quod ſi ipſa recti natura parum uos mouet, fructum obſequij longe diuerſiſſimum expendite, qui utrunque ſeruitutis genus eſtis experti. Redeat uobis in memoriam, cum uitijs ſeruiretis, & obſcœnis cupiditatibus ceu mancipia obſecundaretis, quod tandem præmium reportabatis? Ipſa uitia ſecum adferunt ſuum ſupplicium, dum ſtatim hominem conſpurcant & contaminant, & talibus probris ac dedecoribus deformant, ut nūc poſteaquàm reſipuiſtis, uelut à uitiorum temulentia, pudeat uos ueſtri, & animus à cogitatione quoque priſtinarū uoluptatum abhorreat. Videtis quàm hoc ſtatim autoramentum ſit non affectandum. Et tamen præter hanc mercedem, ſupremum ſtipendiū, quod ſibi ſeruientibus perſoluit diabolus, mors eſt æterna. Quanquam & interim uita ſic acta, mors eſt omnium teterrima, non uita. Nunc uidete, quàm feliciter ſit uobis commutata ſeruitus, qui liberati à tyrānide diaboli, deo cœperitis eſſe ſerui. Perſpicitis nimirū, quàm diſpares ſint domini. Quod ſi præmiū quoque uultis, primū pro inquinatis & impiatis, uiuitis innocētes, puri ſanctique, quæ ſola uera eſt uita, deinde expleto breuis ſeruitij tēpore, manet uos ſummū ſtipendiū immortalitatis. Cōponite iam cū deo diabolum, cū ſpurcitie ſanctimoniam, cum æterna morte uitā immortalem. Nam planè, ſicut dixi modo, res habet. Stipēdiū diaboli mors eſt, quod ille pro turpi miſeroque ſeruitio rependit. Cōtra qui deo ſeruiūt pro ſua uirili, his non ut

Humanum dico propter infirmitatē carnis ueſtræ

Cum enim ſerui eſſetis peccati

Quem ergo fructū habuiſtis

In quibus nūc erubeſcitis

Nam finis illorum mors eſt

Nunc uero liberati à peccato

non ut merces debita, ſed ut beneficium à propitio patre reponitur immortalitas. Idqúe non per Moſen, ſed per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, cui uoluit acceptū referri pater, quicquid nobis largiri placuit, potius quàm per ullam legem aut circunciſionem.

In Chriſto Ieſu domino noſtro

CAPVT VII

CHRISTVS enim nos nō ſolum à peccato & à morte, uerum etiam à legis ad tempus modo datæ, ſeruitute liberauit, nō gentes tantum, quæ huic legi non fuerunt obnoxiæ, uerum ipſos etiam Iudæos, legi Moſaicæ ante hac obnoxios. Id ita habere, uel ipſius legis teſtimonio doceri poteſt. Ac uos interim appello Iudæi, qui quum legis præſcripta teneatis, non poteſtis neſcire, hominem legi cuipiam obnoxium, ſicut uos Moſaicæ legi pridem eratis obnoxij, tantiſper teneri lege, donec ea lex uiuat, hoc eſt, uigorem, uimq́; ſuam obtineat. Quæ ſi antiquetur, aut abrogetur, deſinit eſſe obnoxius. Nec enim aliud ſeruandum eſt in legis obligatione, quàm in obligatione mulieris uiro iunctæ lex ipſa iubet ſeruari. Siquidem mulier uiro nupta, & maritali ſubiecta dominio, tantiſper obligata eſt uiro, quoad uixerit uir. Is ſimulatq; mortuus fuerit, eximitur uxor ab eius matrimonij uinculo, ſuiq́; iuris fit ilico ab obitu mariti prioris. Proinde ſi uiuo marito, in cuius ius ſemel uenit, tentet alteri nubere, adultera cenſebitur, quæ reliquerit eum uirum, à quo ſola morte liberari poterat. Contra ſi expectet obitum mariti, deſinit illi eſſe obſtricta, ſibiq́; iam reddita, ius habet alteri uiro cui uolet nubendi. Neq; enim ut ius herile tranſit ad hæredem, & ſeruus morte heri non mutat ſtatum, ſed dominum, ita mariti ius in uxorem, tranſit ad alium, ſed ultra ipſius uitam non porrigitur. Quod ſi maritus eſſet immortalis, ſemper maneret obligata mulier. At Moſi lex, quoniam typis ac ceremonijs Chriſtum adumbrabat, ad tempus aliquod tantum eſt data, donec exoriente luce cederent umbræ, & apparentibus ueris faceſſerent ſimulacra uerorum. Atque ob id lex Moſaica, quoniam (ut ita loquar) mortalis erat, non mirum ſi nunc mortua eſt. Proinde quandiu legis tempus durabat, uiguit lex, & ius habebat in eos, qui ſeſe illi addixerant. Vobis autem cum lege Moſi nihil eſt commercij, quum illa iam emortua ſit uobis, & uos uiciſſim illi mortui ſitis, etiam ſi illa uiueret. Poſteaquàm enim Chriſtus, qui eſt ueritas, exortus eſt, abrogata eſt tota Moſi lex, ſanè quod ad literam attinet. Quoniam autem eſtis inſiti in Chriſti corpus, & illi ueluti ſponſa ſponſo iuncti, & liberi à priore uinculo in noui ſponſi ius ceſſiſtis, ſponſi inquam immortalis: ut qui ſemel à mortuis reſurrexerit, in æuum uicturus: adeo, ut poſthac non ſit uobis cogitandum de nouando matrimonio, aut diuortio (alioqui contumelia fuerit in talem ſponſum, ſi adhuc prior ille maritus uobis ſuccurrat) illud potius agendum, ut quemadmodum ex lege, ceu marito fructum qualemcunque & à marito non degenerem produxiſtis, ita nunc felicius nacti matrimonium, fructum ædatis,

An ignoratis fratres ſcientibus enim legem loquor

Nam quæ ſub uiro eſt mulier

Et uos mortificati eſtis legi

Per corpus Chriſti

Vt fructificemus deo

deo ſocero, Chriſtoq́ue ſponſo dignum. Quandiu enim eramus legi craſſæ
carnaliq́ue ceu marito obnoxij, uiſa eſt nobis ueluti maritali iure dominari,
dum cupiditates per legis occaſionem iritatiores, tantum ualebant in mem/
Vt fructifica- bris noſtris, ut mancipiorum ritu pertraheremur ad peccandum, atq; ita ex
remus morti infelici matrimonio, infelices fœtus ſuſtulimus, quicquid naſceretur morti exi
In qua detine tioq́ gignentes. Nunc uero, poſteaquàm liberati ſumus à legis dominatu,
bamur ſub qua uiximus antea, immo quoniam in peccatis uiximus, non uiximus,
ſed mortui fuimus, & tamen in ea detinebamur ad tempus præfinitum, non
eſt phas adhuc obtemperare carnali illi marito, hoc eſt, literæ legis, ſed no/
uo ſponſo, qui cœleſtis eſt & ſpiritualis, ſeruiendum, non per uetuſtatem lite
ræ, ſed per nouitatem ſpiritus, quem ab illo ceu nuptiale pignus accepimus.
Quid ergo di Sed uereor, ne cui interim calumnioſo ueniat in mentē, ut exiſtimet me, cum
cemus? lex dicerem nos legi ſeruientes abijſſe in peccatum & mortem, legem ipſam da/
peccatum mnare uelut autorem peccati. Nam ſicuti proprium eſt, inquiet, iuſtitiæ pa/
rere uitam, ita peccati proprium eſt parere mortem, ſi lex mortem adfert, aut
ipſa peccatum uideri poteſt, aut certe cum peccato coniuncta. Sed abſit, ut
Sed peccatum quiſquam ita ſentiat. Neq; enim lex autor peccandi, ſed index peccati, quod
non cognoui fallebat ac latebat nos quodãmodo, priuſquàm lex extiterat, dum ſuis quiſ/
que cupiditatibus blãdiens, putat ſibi licere quod ualde libet, & rectum eſſe
ducit illud concupiſcere, quo frui dulce ſit. Igitur indulgens mihi ueluti neſcie
bam eſſe peccatum concupiſcentiam alienæ rei, niſi lex uetuiſſet, ne concupi/
ſcerem. Ac lex quidem in hoc adhibebatur, ut peccata coërceret. Verum res
noſtro uitio in diuerſum exijt. Dum enim lex prodit peccatum, nec addit ro
bur, quo uitijs repugnemus, factum eſt, ut hac occaſione libido peccandi ma
gis ſit iritata, ſic ut eſt humanum ingenium ad ea propenſius, quę fuerint in/
terdicta. Itaq; cum ante legem proditam quædã peccata neſcirem, quædam
ita ſcirem, ut mihi tamen licere putarem, quod uetita non eſſent, leuius ac
languidius ſollicitabatur animus ad peccãdum, ut frigidius amamus ea, qui/
bus ubi libeat, potiri fas ſit. Cæterum legis indicio proditis tot peccandi for/
mis, uniuerſa cupiditatum cohors iritata prohibitione, cœpit acrius ad pec/
Ego aũt uiue/ candum ſollicitare. Atq; hac occaſione peccatum robur ac uigorem accepit,
bam ſine lege quod priuſquàm eſſet lex torpebat, ac ueluti mortuum erat. At ego interim
aliquando uelut exlex uiuebã, ſeu potius uidebar mihi uiuere, quaſi impune liceret pec/
care. Cæterum ubi interuenit præceptum uetans ne peccarem, peccatum nõ
ſolum coërcitum non eſt, uerumetiam reuiuiſcere uiſum & nouum uigorem
accipere: ſed dum reuiuiſcit peccatũ, ego qui antea uidebar uiuere, iam mor/
tuus ſum, reatum meum agnoſcens per legem, & nihilominus peccans. Atq;
ita factum eſt, ut quod ad uitæ ſubſidium fuerat inſtitutum, mihi ceſſerit in
mortē, haud tamen legis uitio, ſed meo ipſius uitio. Cũ enim eſſet in me pro
Itaq; lex qui/ penſio ad peccandũ inſita, animus æger à lege occaſionē arripuit, auidus pec
dem ſancta candi. Atq; ita diabolus bono organo male utēs, per legis occaſionē inlexit
me ad

me ad peccandum, & per peccatum occidit, ut iam me reum & alieni iuris agnoſcerem. Proinde nihil eſt hic quod legem calumniemur, quæ ut à bono deo data eſt, ita præcepta proponit ſancta, æqua, & bona. Quod enim malum prohibet, id bonum ſit oportet.

Quod ergo bonum, mihi factum eſt mors

Sed rurſus obiecerit aliquis, cum ſimile gignat ſimile, ſi lex bona eſt, quomodo mihi mortem peperit, quæ utiq; mala eſt, & à peccato gigni ſolet? Recte dicerentur hæc, ſi lex nobis mortem peperiſſet. Atqui illud, ut modo dixi, longe ſecus habet. Neq; enim lex nobis eſt mortis parens, ſed ipſum uerius peccatum exitium nobis dedit, quod adeo malum eſt, ut rem per ſe bonã in perniciem uerterit, quo fieret euidentius, quàm res eſſet ſceleſta peccatum, cuius uitio, quæ optima ſunt, cedant in rem peſſimam.

Supra modũ peccans peccatum

Atq; id ut accideret, legis præceptum occaſio fuit, in culpa non fuit. Siquidem illa, quod omnes ſcimus, ſpiritualis eſt, & ad honeſta inuitat.

Ego autẽ carnalis ſum.

Verum quo minus efficiat, quod ſtudet, ipſe in culpa ſum: ut exempli gratia de me loquar, qui carnalis ſum, & ad inhoneſta procliuis, & lõga iam peccandi conſuetudine, ſic peccato obnoxius & obſtrictus, ut mancipium emptitium obſtrictum eſt hero ſuo, adeo ut neſciam ipſe, quid debeam age re uitijs excæcatus. Neq; enim hoc ago, quod mens & ratio dictat eſſe honeſtum: quanquam hac quidem illud expeto, ſed tamen potius quod inhoneſtum eſt, & ut inhoneſtum odi, facio, nimirum cupiditate uictus. Quo fit, ut nocentes etiam intelligant, legi nihil imputandum. Etenim ſi praua cupiditate pellectus, committo id quod mens & ratio damnat ac refugit, nimirum teſtor legem eſſe bonam, quæ uetuerit ea, quæ ipſe iuxta meliorem animi portionem damno. Bonam eſſe neceſſe eſt, quæ prohibet ea, quæ licet faciam, carni obſequens, tamen intelligo eſſe mala.

Nũc autẽ iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum

Sed inquiet aliquis: Cur igitur non obtemperas menti tuæ, ſi conſentit legi ad honeſta uocanti, & à turpibus deterrenti? Verum oportet duos in uno me homines imaginari (quandoquidem nunc docendi gratia perſonam ſuſcepi hominis adhuc uitijs & affectibus obnoxij) hominem carnalem & craſſum, & hominem alium puriorem, minusq́ue craſſum. Illum externum dicere licet, hunc internum. Ille affectibus obnoxius, ad uitia procliuis eſt, hic honeſti ſemina nonnulla retinens, ad honeſta utcunque nititur, & in medijs uitijs, ut poteſt, reclamat, ac refragatur. Atque id potius ſumus, quod iuxta potiorem noſtri portionem dicimus. Quoties igitur mens conſentiens legi, nititur ad honeſta, & tamen quod diuerſum eſt agit, non ego uideor agere quod ago.

Scio enim quod non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonũ

Quis enim agat, quod nolit? Sed parti mei craſſiori inſita eſt peccandi uis, & ad uitia procliuitas, per quam fit, ut cum uelimus honeſta, turpia patremus. Quod ſi quis hac parte me uelit metiri, fateor in me nihil eſſe boni. Quamuis enim iuxta rationis inſtinctum cupio quod honeſtum eſt, non tamen adeſt facultas præſtandi quod probo. Fit enim, ut dum plus ualet cupiditas ad turpia pellicens, quàm ratio ad honeſta inuitans, non id faciam quod cupio, nempe honeſtum: ſed id potius quod damno, nempe malum.

Quod

Quod ſi facere non uidetur, quod quis facit inuitus, cũ facio quod iuxta me/liorem hominis partem nolo,iam non ego uideor facere quod facio,ſed ipſa potius peccandi uis inſita craſſiori parti mei. Hanc mihi non eximit lex, ſed tamen ſi quando conor illi parere,facit ut intelligam meum malum penitus inſitum & infixũ animo. Nam rapit quidem ad ſe uis honeſti, quod uideo in lege,ſed ex aduerſo, comperio aliam legem in membris hominis externi, repugnantem ei legi,quæ placet rationi.Iam cum aliò uocet ratio, aliò cupi/ditas,prępollet tamen in me quod deterius,uincit̃ id quod eſt rectius.Adeo enim penitus inſita eſt carni peccandi procliuitas,tantumq́ ualet delinquen di conſuetudo,iam uelut in naturam uerſa, ut ceu captiuus quiſpiam nolens ac reluctans,tamen ad peccatum pertrahar.O me hominem infelicem, tam moleſtæ ſeruituti obſtrictum.Quis me liberabit ac hac carne,tot affectibus, tot uitijs,tot pugnis obnoxia,ſemperq́ ad mortem pertrahente? An nõ me rito ſic exclamer, qui tam dura neceſſitate premitur? Quo plus nos ſanè de/bemus beneficio dei erga nos, qui nos à tantis malis eripuit, non per legem aut circuncisionem, ſed per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Quod ni eſſet factum, ipſe quoq; cum unus & idem ſim homo, ad eundem modum diſtraherer, ut mente ſeruirem legi dei cupiens honeſta: carne legi peccati, uincente peccati illecebra.

Inuenio enim legem uolenti mihi facere bonum — *Infelix ego homo* — *Gratia dei per Ieſum Chriſtum do/minũ noſtrũ*

CAPVT VIII

Igitur ego mẽte ſeruio legi dei

QVOD ſi nunc nonnullæ etiam reliquiæ priſtinæ ſeruitutis reſi/dent in nonnullis Chriſtianis,tamen eas pio ſtudio ſuperabũt, neq; pertrahentur nolentes ad graue crimẽ ullum, ob quod da mnari mereant̃ ij, qui ſemel Ieſu Chriſto per fidẽ ac baptiſmũ ſunt inſiti, qui iam deſierunt ex cupiditatum & affectuũ carnalium arbitrio uiuere, poſteaquàm lex Chriſti, quæ ſpiritualis eſt & uitæ parens efficacior ac uictrix,liberauit nos à lege peccati,& à morte huius comite.Id cũ lex Mo/ſi quatenus carnalis eſt, & ob id inefficax, non poſſet efficere, nouo conſilio deus noſtræ ſaluti conſuluit.Quemadmodum (ut dictum eſt)in uno homi/ne,ueluti duo ſunt homines, carnalis & ſpiritualis: ita in una Moſi lege, ceu ſunt duæ leges,altera craſſa & carnalis,altera ſpiritualis. Prior illa legis pars Moſen habet latorem, & ut perpetua nõ eſt,ita parũ efficax ad præſtãdam ſalutem.Altera pars eſt ſpiritualis,efficax & potẽs,& immortalis,quã Chri/ſtus uelut alter Moſes nobis abſoluit.Congruebat autem ut caro carnẽ abo leret,peccatum peccato uinceretur, & mors mortem ſuperaret. Miſit igitur deus humanæ ſalutis auidus,filium ſuum,licet ab omni prorſus peccati con/tagio alienum,tamen eadem indutũ carne qua cęteri peccatores induti ſunt, communem enim hominum naturam aſſumpſit,& inter peccatores,ceu pec cator uerſatus eſt.Imò inter facinoroſos,ut facinoroſus crucifixus eſt. Adeo uelut peccati perſonam in ſe recepit, ut peccatum peccati ſpecie primum con uinceret,mox aboleret,pro noſtris commiſſis factus hoſtia:atq; ita moriens

Nihil ergo nunc damna/tionis eſt — *Qui nõ ſecun dum carnem ambulant* — *Deus filium ſuum mittens in ſimilitudi/ne carnis*

ſecundum

ſecundum carnem aſſumptam, mortem ſubegit, quæ nobis per carnis affe/
ctus,& legem carnalem dominabatur, fecitq́ʒ, ut poſthac carne legis aboli/
ta,ſuccederet pars illa legis melior, quam ſpiritualem diximus, quæ non gi/
gnit iram ut illa, ſed iuſtitiam ueram confert ijs, qui non iuxta literam legis
more Iudæorum,ſed iuxta ſpiritum legis uitam agunt, uelut in Chriſto re/
nati. In illis umbra quædam iuſtitiæ delineata fuit, in nobis uera perfectaq́ʒ
pietas abſoluta eſt per Ieſum Chriſtum. Mutata ſtudia nouum uitæ genus
declarant. Videmus ijs,qui in ueteri Iudaiſmo perſeuerant,quoniam adhuc *Quæ carnis*
carnales ſunt,ea quæ carnis ſunt eſſe cordi. Cōtra qui Chriſto inſiti ſpiritua/ *ſunt ſapiunt*
les eſſe cœperunt,neglectis ijs quæ ad carnem pertinent, ad ea quæ ſpiritus
ſunt affectu rapiuntur. Nam talia cuiqʒ curæ ſunt,qualis eſt ipſe. Carne mor
tales ſumus. At Chriſtus immortalis nos uocauit in uitam, cum ipſe ſit uita
noſtra. Porrò carnalis illa Iudæorum lex iuxta literam tantū obſeruata ad/
uerſatur Chriſto, & à Chriſto auocat, & ob id mortem parit, uidelicet pu/
gnans cum eo,qui ſolus autor eſt uitæ. Iudæi enim ſtudio zeloq́ue ſuæ legis,
iuſtitiæ uitæq́ʒ autorem occiderunt. Contra qui ſpreta legis litera ſequuntur
ea quæ ſpiritus ſunt,ij uitam inueniunt in Chriſto,nec digladiantur de frigi/
dis obſeruatiunculis, ſed quæ charitatis ſunt ſectantes, pacem habent cum
omnibus. Rixoſa eſt ſuperſtitio,quieta ac tranquilla eſt uera pietas. Neque
uero mirum,ſi cum hominibus habet diſſidium,cui cum deo pax nō eſt. Ni *Inimica eſt*
hil eſt enim aliud,adhærere legi carnali, quam deus per Chriſtum antiqua/ *deo.*
tam eſſe uoluit,ut ſuccederet lex ſpiritualis, quàm deo rebellare. Siquidē hic
affectus,quoniam diſſidet à uoluntate dei, nō poteſt illi non repugnare, ad
longe diuerſa uocanti. Proinde ne quis exiſtimet mediocre periculum, inniti
literæ legis,& in hac perſeuerare. Fruſtra placemus hominibus, niſi deo pla/
ceamus. At qui Moſaicam legem iuxta carnalem intelligentiam mordicus *Qui autē in*
tenent,neqʒ placent deo,neqʒ placere poſſunt, niſi contempta carne ad ſpiri *carne ſunt,*
tum deſciſcant. Vrgeant quantumlibet Iudæi neomenias & ſabbata, nō aſ/ *deo placere*
ſequentur,quod ſibi promittunt. Sed hæc nihil ad uos,quibus nihil eſt nego *non poßunt*
cij cum lege carnali,ſed ſpirituales eſtis,ſi tamen ita uiuitis, ut ſpiritus dei di/ *Vos autem in carne nō eſtis*
gnetur habitator eſſe pectoris ueſtri. Nam qui nihil aliud quàm baptiza/
tus eſt,adhuc ad carnem pertinet,niſi ſpiritum combibat Chriſti, & ſpiritu
illius affletur. Non ceremonijs, ſed ſpiritu Chriſto copulamur, quo qui ua/
cat,is à Chriſto eſt alienus. Quod ſi Chriſtus in uobis eſt,cum is nihil aliud
ſit,quàm caſtitas, quàm ueritas, quàm temperantia cæteræq́ʒ uirtutes, quis
eſt uitijs locus? Chriſtum exprimat oportet, qui Chriſtum habet. Is carne
mortuus eſt, ut ante diximus, ſed uiuit uitam immortalem. Hunc ſic expri/ *Corpus quidē*
mimus,ſi corpus,hoc eſt,craſſior illa pars noſtri,quæ cupiditatum lenocinijs *mortuum eſt*
ad mortifera ſollicitat,mortua ſit,& omni peccandi libidine careat, uiuat au/ *propter pec/*
tem ſpiritus,hoc eſt,melior pars noſtri,ad honeſta ſollicitans, & ad ea quæ *catum*
ſunt iuſtitiæ,impetu ſuo rapiēs. Itaqʒ ſi uere ſpiritus dei qui excitauit Ieſum

Si aũt ſpiritu eius qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum Chriſtum à mortuis,habitat in uobis, non erit ocioſus. Viuida quædam & efficax res eſt ſpiritus,idem efficiet in uobis,iuxta captum ueſtrum,quod effecit in Chriſto.Illum excitauit à mortuis, nec ſinit denuo mori. Vos item à uitijs,quæ uera mors eſt , reuocabit in uitam extinctis peruerſis affectibus, idq; per ſpiritum eius uitæ autorem,iam inhabitantem in uobis.Huic igitur ſpiritui uiuimus,huic obnoxij ſumus,huic parendum,nõ carni,cui iam mortui ſumus.Deſijmus enim debere carni,poſteaquàm idem eſſe cœpimus cũ Chriſto. *Ergo fratres debitores ſumus* Abſit igit̃ ut poſthac ex illius libidine uiuamus, quæ ſeruire potius debet ſpiritui.In uitam uocati eſtis. Porrò ſi iuxta carnem uixeritis ad mortem properatis,contra ſi uigore ſpiritus, carnis cupiditates extinxeritis,mortuis illis uos uiuetis. *Nõ enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis* Nec durum eſt ſpiritus imperiũ. Euocat ad magna, ſed uolentes & cupidos. Aſpirat enim uim amoris, cui nihil eſſe poteſt difficile, nihil non ſuaue. Vt ſuo ſpiritu uiuit corpus,ita ſuo ſpiritu uiuit anima.Si languet ſpiritus corporis,torpet omne corpus, ſi uiget, eſt alacre totum corpus. Itaq; quicunq; aguntur ſpiritu dei,filij dei ſunt.Filij ſpirant ac reddunt indolem paternam , & alacres ultroqúe faciunt quod ſenſerint illi placere . Serui quoniam domino natura coniuncti non ſunt , metu continentur, maloqúe adacti funguntur officio . Iudæorum eſt iſtud, quos legis delectat ſeruitus, uos ſemel ab ea manumiſſi nõ rurſus in eandem ſeruitutem reciditis,ut metu coërceamini . Sed accepiſtis ſpiritum dei , per quem adoptati eſtis in numerum,non ſeruorum,ſed filiorum dei. *In quo clamamus,Abba pater* Is ſpiritus eam nobis fiduciam ſuppeditat,ut ſi quid opus ſit,uocem illam occinamus auribus dei,quæ parentibus ſolet eſſe gratiſſima , compellantes eum pater pater . Non auderemus hanc illi uocem opplorare , niſi confideremus nos illi eſſe filios , & illum nobis patrem propitium , dum non coacti , ſed ſponte ex illius nutu uiuimus. Alioqui ſpiritum hunc ſuum non impartiſſet nobis , niſi pro filijs haberet. Hoc igitur ueluti pignus ac ſymbolum paternæ charitatis , fidem facit ſpiritui noſtro, quod eius ſimus filij , qui pignus hoc dedit . Quod ſi filij ſumus, non ſerui,nimirum ſumus & hæredes. Hæredes quidem dei,à quo uelut autore proficiſcuntur omnia, cohæredes uero Chriſti , cuius corpori inſiti , patrem cum eo cœpimus habere communem,& per hunc in ius communis hęreditatis peruenimus. *Si tamen compatimur ut cõregnemus* Cuius tamen poſſeſſio non aliter continget , quàm ſi eadem uia ad illam tendamus,qua Chriſtus ipſe peruenit. Ille ferendis malis peruenit ad bonorum poſſeſſionem, Per obedientiam uenit ad regnum, Per ignominiam uenit ad gloriam,morte peruenit ad immortalitatem. Patiendum igitur nobis cum illo , ut cum eo bonorum contingat fruitio , obediendum , ut cum illo regnemus : ferenda probra mundi , ut cum illo ſimus glorioſi:moriendum ad tempus cum illo, ut cum illo ſemper uiuamus. *Exiſtimo enĩ quod nõ ſunt condignæ paſſiones* Hac lege aditur hæc hæreditas,quæ cum ſit immortalis,ac tanta, ut omnem humanæ mentis captum , & æſtimationem tranſcendat , ſi omnes huius uitæ afflictiones in unum hominem cõferas, leues erunt,ſi expendantur ad futuræ glo/

Quæ reuela/bitur in nobis

tæ gloriæ præmium,quod illis paratur ac uelut emitur incommodis. Atque
eius felicitatis licet iam pignus habeamus,ut diffidere non oporteat,nōdum
tamen ob corpus hoc morti & doloribus obnoxium abſoluta plenaq́ eſt.
Guſtus interim quidam occultus datur intus per ſpiritum,ſed ea tota profe/
retur,cum reſuſcitatis corporibus,& abiecta omnis mortalitatis iniuria,cum
Chriſto immortali regnabimus immortales. Hoc tempus interim uniuerſa

Nam expecta/tio creaturæ

hæc mundi fabrica expectat,uelut optans eum diem, quo iam abſoluto nu/
mero filiorum dei, pateſiat illorum gloria, qui dum onerati adhuc mortali
corpore,fame, ſiti, morbis, doloribus, uarijsq́ malis affliguntur, uidetur &
ipſe mundus aliquo modo particeps infelicitatis humanæ, propterea quod
terra, aqua, aër, ipſa corpora cœleſtia, denique & ipſi angeli, in hoc præci/
pue condita ſunt, ut hominum neceſſitatibus obſeruiant. Proinde nec ipſe
mundus liber futurus eſt,donec perfecta libertas contigerit filijs dei,interim
fert ſeruitutem,non uolens. Quandoquidem etiam in rebus animo carenti/

Vanitati enī creatura ſub/iecta eſt

bus ineſt natiua quædam perfectionis appetitio. Fert autem, obtemperans
ei,cuius uoluntate ei ſeruituti addictus eſt, & hoc fert tolerabilius, quod in/
telligat ſe non in æuum addictum,uerum hac lege, ut ſimulatq́ filij dei ple/
ne liberati fuerint ab omni mortalitatis contagio, tum & ipſe mundus deſi/
nat eſſe obnoxius incommodis mortalitatis. Cum enim uideamus omnia

Omnis creatu/ra ingemiſcit & parturit

mundi elementa tot uicibus uariari,tot eſſe obnoxia corruptelis,ſolem & lu/
nam,præterquàm quod in rebus ſemper caducis reparandis penè incaſſum
laborāt,ſua ſentire deliquia,ſydera cum ſyderibus pugnare, cumq́ dubium
non ſit, quin uniuerſus angelorum populus noſtras calamitates ex alto con/
templans, pio quodam erga nos affectu commoueatur, & quoad licet no/
ſtris malis indoleſcat,nónne uniuerſa rerum natura unà nobiſcum gemit, ac
parturientis in morem optat laborum ac dolorum finem? Iam minus mi/

Sed & nos ipſi primitias ſpiritus habē/tes

rum uideri debet hoc cæteris accidere, cum nos quoq́, quibus poſt ſeruato/
ris aduentum,omniū mortalium primis contigit Chriſti afflari ſpiritu, neq́
id uulgari more,tamen adhuc tot malis ſimus obnoxij,partim ob uarias hu
ius uitæ neceſſitates, partim ob impiorum improbitatem, ut ſæpenumero
apud nos ipſos ingemiſcamus, cogamurq́ quotidie malis alienis indoleſce/
re,optantes uotis diem illum, quo corpus uniuerſum Chriſti ſuis membris

Expectantes redemptionē corporis no/ſtri

abſolutum, liberetur ab omnibus incommodis, ex craſſo & carnali iam fa/
ctum ſpirituale & immortale. Quicquid interim malorum nos affligit, feri/
mus ſpe felicitatis à Chriſto promiſſæ. A quo licet pignus ſalutis acceperi/
mus,plenam tamen ſalutem non hic præſtitit,ſed in futuro ſeculo uoluit ex/

Spe enī ſalui facti ſumus

pectari. Perfecta uero ſalus noſtra ſita eſt in rebus futuris, quarum certam
ſpem concepimus. Spes autem non eſt rerum præſentium, & oculis ſubie/

Spes aūt quæ uidetur,nō eſt ſpes

ctarum, ſed earum quæ nondū apparent. Alioqui quis unquam dictus eſt
ſperare,quod oculis cerneret? Nec hic ulla fidei fuerit laus aut ſpei, ſi iam ex/
tarent omnia,quæ Chriſtus nobis promiſit: uerum ita demum fide cōmen/

damur deo,ſi ea quę corporeis oculis cerni nõ poſſunt,oculis fidei cernimus; & interim perſeuerantes in doloribus, ſpe pertinaci expectamus, quod promiſſum eſt. Moleſta eſt interim afflictio iuxta carnem,uerum fortaſſe ſic expedit nobis affligi.

Similiter autẽ & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtrã.

Spiritus tamen boni cõſulit, & cum corporis infirmitate pugnat,ſed aſpirat dei ſpiritus adiuuans imbecillitatem carnis noſtrę, & ſpe erigens ad omnia toleranda,cõmonſtrans quid uotis optãdum ſit, aut quid deprecandum. Nam ipſi iuxta humanũ affectum neſcimus quid ſit optandum,neque quomodo ſit optandum. Vnde non raro fit,ut pro ſalubribus oremus peſtifera. Quod mihi ipſi uſu uenit, cum ægre ferens corporis afflictionem, improbus implorabam opem diuinam, ter rogans, ut relinqueret me ſatanas, à quo tum affligebar, & ob id negatum eſt quod poſtulabam, quia non expediebat impetrare. Pro iucundis data ſunt ſalubria. Audit quidem deus uota ſuorum,ſi modo non precentur iuxta carnis affectum,ſed iuxta uotum ſpiritus arcanis rationibus agentis in nobis.

Scit quid deſideret ſpiritus

Is etiam ſi ipſi ſileamus,tamen pro nobis interpellat deum,idq; non humano more,ſed gemitibus inenarrabilibus. Spiritus hominis interdum magnis ſuſpirijs deprecať externam afflictionem, aut precatur corporalia commoda, exiſtimans eſſe maxima quæ leuia ſunt: ſed cœleſtis ille ſpiritus inſitus piorum cordibus ea poſtulat,quæ ſi abſint, non referendis gemitibus ſint deſideranda, ſi adſint ueram & abſolutam adferunt beatitudinem. Ab hominibus poſtulandum eſt oratione,quod uelis impetratum,quibus neq; cognitum eſt quod optas, niſi didicerint,neq; ſatis diſcernunt,quid tibi ſit optimum. At deus qui intimos etiam cordis ſinus rimatur, penitusq; introſpicit,nouit & ſilentibus nobis,quid deſideret ſpiritus,qui quoties interpellat pro ſanctis,indoleſcens ſuper illorum malis, non iuxta humanum affectum interpellat, ſed iuxta dei uoluntatem.

Sed ſecundũ deum poſtulat pro ſanctis

Non optat niſi quæ ad ſalutem æternam, non optat, niſi quæ ad dei gloriam faciunt. Ea qui ex animo optat, etiam ſi forſitan errat in delectu,non errat tamen propoſito. Largitur ergo deus non quod poſtulatum eſt, ſed id quod maxime conducit ad hoc, ad quod uotorum tuorum ſummam deſtinaſti.

Scimus autẽ quoniã diligẽtibus deũ, oĩa cooperantur in bonum

Nec eſt quod trepidemus, ne magnitudine malorum uicti deficiamus, cum illud habeamus certiſſimum, quicquid horũ acciderit pijs, omnia cedere in bonum: tantus eſt dei fauor in eos, quos ex deſtinata animi ſui uoluntate delegit, ac uocauit in hanc felicitatem.

Qui ſecũdum propoſitũ uocati ſunt ſan.

Noſter conatus eſt, cæterum euentus pendet à decreto dei. Non temere delegit deus quos delegit: Nouit ille ſuos multo antequàm uocaret. Nec nouit tantum,quos uocaret, uerum certo animi decreto iam præfinierat, ut insererentur corpori filij ſui Ieſu, & ad illius ſimilitudinem transformarentur, qui deuicta carne, & morte triumphans adijt immortalitatem,ut idem ſperent in ſe mẽbra,quod in capite iam peractum conſpiciunt, atq; ita per unum filium plurimos ſibi pararet filios,inter quos Chriſtus Ieſus caput ac dux eſſet,uelutiq; primogenitus,ſuum ius cæteris quoq; cõmunicans, & quo certa fides ſit nobis deum

quod

quod ſemel inſtituit, ad plenum uſque præſtiturum, quos ante omnia tem/pora nouerat,ac delegerat,de quibus animi ſui decretum iam euulgarat prophetarum oraculis, hos per Euangelium etiam uocauit, nec fruſtra uocauit, uocatos ſua indulgentia ex impijs pios, ex nocentibus innocentes reddidit. Tantum ſupereſt gloria,quæ nunc quoq; magna ex parte contigit, niſi forte parum eſt magnificum,uacare uitijs,innocentiæ gloria florere, affectibus eſſe incorruptis,ſic inſitum eſſe Chriſto, ut idem ſis cum illo, ſpiritum illius habere pignus, hæredem eſſe dei, cohæredem Chriſti, ut de hoc quod ſupereſt,ſuo tempore implendum non liceat diffidere. Hæc cum ita habeant, quid eſt quod de diffidendo loquatur aliquis? Tot argumentis iam declarauit deus ſuam erga nos charitatem, ac beneficentiam. Qui ſi à nobis ſtat, quid poterit ullus aduerſarius? Quid ualebit hominum malicia, protegente nos deo? Aut quid iam non expectemus ab eo propicio, qui pro nondum reconciliatis,haud pepercit unico filio ſuo,ſed pro nobis omnibus unum expoſuit? Exinaniuit ac deiecit,ut nos ſubueheret: peccatum fecit, ut nos à peccatis liberaremur:in mortem tradidit,ut nos reuiuiſceremus. Proinde cum filium dederit,in quo ſunt omnia, nónne conſequitur eo nobis donato ſimul donata eſſe omnia,quæ ſunt filij,cuius nos fecerit cohæredes? Aut quid non impartiet nobis, poſteaquàm impendit eum qui potior eſt uniuerſis creaturis? Nec periculum eſt, ne hunc animum erga nos ſuum uertat mutetq; deus, opera calumniatoris. Quis enim auſit accuſationem inſtituere aduerſus eos,quos deus ipſe deſtinato certoq; cõſilio delegit,ac pro ſuis ducit? Num audiet calumniatorem aduerſus eos,quibus ipſe gratis omnia commiſſa cõdonauit? Deus omnium iudex,nos à priſtinæ uitæ reatu abſoluit, ac pro iuſtis habet,& quis erit,qui condemnet abſolutos? modo nos cauerimus,ne in priſtinas culpas relabamur. Chriſtus eſt is,qui tam raro ſit in nos affectu,ut pro nobis ſeruandis,mortem etiam oppetierit, Immo qui & nobis reſurrexerit à mortuis,ne ſuis deeſſet. Is tantus aduocatus & idem iudex aſſidens dexter deo patri,cui per omnia par eſt,cauſam noſtram apud illum agit. Itaq; cum pater morte filij nos abſoluerit ab omni reatu, cum filio tam chari ſimus, quid eſt quod poſthac metuamus diabolum, aut diaboli miniſtrum hominem,uel criminantem,uel condemnantem? Cum tot beneficijs, tot pignoribus obſtricti ſimus deo Chriſtoq;, quis erit qui nos ab illorum charitate diſtrahat,ut non redamemus ſic adamati? Num ulla malorum humanorum procella? Num afflictio aut anguſtia? Num fames aut nuditas? Num naufragium,aut ſimili caſu quoduis incidens periculum? Num perſecutio impiorum,aut gladius mortem intentans? Quandoquidem hæc euentura pijs in hoc mundo iam olim præuidit myſticus ille pſalmographus, cũ diuino afflatus ſpiritu canit: Quoniam propter te morti tradimur quotidie, habiti ſumus uelut oues cædi deſtinatæ. Hæc quamuis acerba uideantur, nihil eſt tamen quod nos terreant. Incidere poſſunt, opprimere non poſſunt.

Quos autem prædeſtinauit, hos & uocauit

Hos & iuſtificauit, illos & magnificauit.

Quid ergo dicemus ad hæc

Quis accuſabit aduerſus electos dei

Qui eſt ad dexteram dei

Sed in his omnibus ſuperamus

Immo quo grauius incumbent,hoc magis ac magis confirmabunt noſtram
erga Chriſtum,& Chriſti erga nos charitatem, dum ubiq; uictores diſcedi
mus,haud quidem noſtris ipſorum præſidijs, ſed ipſius protectu, cui debe/
mus omnia. Neq; enim ille quãdo nos ſic amat, ſinet uinci,neq; nos memo
res illius erga nos beneficentiæ,ullis malorum inſultibus labefactabimur ab
Certus ſum enim quia ne/que mors illo redamando. Verum adhuc uulgaria duntaxat cõmemoraui. Dicam etiã
audentius quiddã,ſed quod mihi certiſſimũ maximeq; perſuaſum habeam.
Magis erant formidanda pericula, quæ poterant ab inuiſibilibus ſubſtãtijs
proficiſci,& mentem etiam oppugnare,nõ modo corpus,quo ſemel contem
pto,non terrent illius diſcrimina. Nec hinc uero eſt quod metuamus,quan/
do neq; angelus ullus gregarius, quouis tamẽ homine potentior, neq; inter
angelos præcipuus quiſquam,quod genus principatus ac uirtutes uocãt, nec
ulla ſublimitas,nec ulla profunditas,hoc eſt, ſiue è ſublimi impetant, ſiue ex
imo,ſiue honeſti ſpecie,ſiue diuerſa,etiam ſi de cœlo prodeant miracula,ſiue
ab inferis minitentur terrores,neq; inſtantia,neq; futura,ſiue præſens inten/
tetur diſcrimen,ſiue in futuram uitam,quid multis?etiam ſi quid prçterea ſit
aut exiſtat uſquam in rebus creatis, ſiue uiſibile, ſiue inuiſibile, quantumuis
potens & efficax,haud tamen poterit nos diſtrahere à charitate,qua conglu
tinamur deo,per Ieſum Chriſtum filium illius,dominum noſtrum.

CAPVT IX

Veritatẽ dico in Chriſto,nõ mentior. AD quem utinam & Iudæi omnes ſeſe conuertant,Moſe ſuo re/
licto,qui nunc ſibi perſuadent,ſatis eſſe ad conſequendam ſalu
tem,quod filij ſint Abrahæ,quod legem teneant olim à deo da
tam, cum horum nihil profuturum ſit, niſi per fidem ſe dignos
præbeant,qui trahantur ac diligantur à deo. Verum ab his pertinaciter reij/
citur Chriſtus lege promiſſus, quem gentes recipiunt. Neq; uero hoc dixe/
Veritatem dico, nõ mẽtior rim odio gẽtis meæ,licet mihi ubiq; infeſtæ. Quod res eſt loquar,teſte Chri
ſto omnium conſcio,neq; quicquã mentiar,teſte mihi mea conſcientia,cuius
autor & inſpector eſt ſpiritus ſanctus. Maiorem in modum animũ meum
diſcruciat,iugiq; dolore conficit, quorundam ſuapte culpa pereuntium inte/
ritus. Adeo non odi Iudæos,ut optarim,ſi qua liceat,meo ipſius exitio illorũ
Cognati mei ſecundum carnem ſalutẽ redimere,neq; recuſem ipſe à Chriſto reijci,modo omnes quibus gen
tis ac generis cognatione iunctus ſum, mecum item ſocientur in fide Chri/
ſti,& ſicut genere ſunt Iſraëlitæ, ita cognitione ueri, uere ſint Iſraëlitæ, quos
omnium maxime conueniebat eum amplecti,quem lex promiſerat,cum ea
ſit natio, quam olim deus à cæteris ſecretam ſibi peculiariter delegerit,ac cæ/
teras gentes ceu pro nothis habens,hanc unam ueluti germanos uerosq; fi/
Quorum adoptio eſt filio/rum dei lios fouerit, cumq; penes hanc ſit gloria dignitaſq; præcipua, quod ſpretis
ſimulacris,deum uerum coluerint. Penes hanc à deo conditę legis autoritas,
Legiſlatio & obſequium ac prærogatiua. Penes hanc pacta fœderaq; cum deo inita. Penes hanc cul/
tus rituſq; ſacrorum iuxta dei præſcriptum,penes hanc uatum oracula, mul

tis ante

tis ante ſeculis Chriſtum uenturum,& hanc de qua paulo ante gloriabar,fe- *Et promiſſa, quorum pa- tres ex qui- bus*
licitatem pollicita. Qui genus ducunt ab inclytis illis, ac deo gratiſſimis gen-
tis noſtræ luminibus & autoribus, Abraham, Iſaac, Iacob, alijſq́, ex quorũ
ſtirpe Chriſtus ipſe naſci dignatus eſt ſecundum carnem, ut hac certe parte
iam illi uelint nolint propinqui cognatiq́ ſint Chriſto, qui longe præſtan-
tior eſt patribus illis, quorum titulis ſeſe uenditant. Siquidem illi quantum- *Qui eſt ſuper omnia*
uis pij fuerũt, nihil aliud tamen quàm homines fuerunt. At Chriſtus ſic eſt
homo, ut idem & deus ſit, non huius aut illius gentis peculiaris, ſed uniuerſo-
rum deus, & idem cũ patre deus: qui præſidet omnibus, cuiusq́ inſcrutabi-
li conſilio geruntur hæc omnia, cui ſoli ob tam inauditam erga genus huma-
num charitatem debetur laus & actio gratiarũ in omne æuum, Amen. Quo
magis execranda eſt quorundam Iudæorũ impietas, qui dum maledici ſunt
in filium, patrem qui per filium uoluit illuſtrari, contumelia afficiunt. Neque *Nõ aũt quod exciderit uer- bum dei*
tamen tantum ualet iſtorum impietas, ut ideo non præſtet deus, quod pro-
phetarum oraculis ſe præſtaturum promiſit. Populo Iſraëlitico, ac poſteris
Abrahæ promiſſa fuit iſta felicitas, uerum nõ quibuslibet, ſed ijs modo, qui
uere eſſent horum poſteri. Neq; enim omnes, qui genus ducunt ab Iſraële, *Non enim o- mnes qui ex circũciſione*
ueri ſunt Iſraëlitæ, ſed qui fidei robore fortes ſunt & inuicti aduerſus huius
mundi incommoda, quibus deus explorat animi noſtri pietatem, in hos ue-
re competit cognomen Iſraëlitæ, hoc eſt potentis deo. Neq; quicunq; ex A-
brahæ ſanguine ſunt orti, continuo filij ſunt Abrahæ, ut promiſſionis hære-
ditatem ſibi uindicent, ſed qui fidem Abrahæ referunt, per quam ille meruit
hanc in poſteros exhibendam felicitatem. Ac uide, ſi nõ id palàm aperit dei
promittentis ſermo: In Iſaac, inquit, uocabitur tibi ſemen. Semini Abraham *Promiſſionis enim uerbum hoc eſt*
promiſſum eſt fore, ut per illud celebres eſſent uniuerſæ nationes. At nõ uult
quoſuis Abrahę poſteros in ſeminis uenire appellationem, niſi ſint in Iſaac,
qui eſt fidei filius, & Chriſti typum gerit. Iſaac nõ iuxta cõmunẽ natiuitatis
rationem æditus eſt, uerum ex patre effœto quidem, ſed fidente deo; ex anu
item effœta natus. Hunc igitur dei uirtus & patris fides genuit uerius quàm
caro. Quid igitur ſibi uult, quod ait: In Iſaac uocabitur tibi ſemen, niſi ut pa- *Non qui filij carnis*
làm explicaret nõ quoslibet iuxta carnem natos ex Abraham, eſſe continuo
filios dei, & per hoc hęredes promiſſorum, ſed quibus adeſt fides, per quam
Abraham dei promiſſum prometuit, hos demũ pertinere ad ſemen Abra-
hæ. Quod ſi deus hac forma promiſiſſet, quicunq; nati fuerint ex te, ad hos
pertinebit mea promiſſio, iure ſibi uindicarent hanc gloriam, quicunque ad
progeniem Abrahæ pertinerent, iuxta ſanguinis cognationem. Nunc cum
dixerit: Secundum hoc tempus ueniam, & erit Saræ filius, unicum eumq́ fi-
dei filium deſignauit, quem ſua uoluntate deus ad hoc delegiſſet, non ex cõ-
mendatione circunciſionis, cum nondum eſſet natus, ſed ob meritũ paternæ
fidei. Abrahæ poſtea nati ſunt liberi ex alijs uxoribus, & tamen ſolius Iſaac
nomine promiſſa eſt Abrahæ benedictio. Quod in Iſaac euenit & cæteris

Non ſolũ aũt illa, ſed & Rebecca

Abrahæ liberis, idem euenit in Iacob & Eſau. Si corporum ſola cognatione benedictionis huius hæreditas obueniret, magis ad Eſau maiorem natu pertinebat, quàm ad Iacob. Iſaac pater erat amborum communis, mater eadem ambos unico mariti congreſſu concepit, ſimul intra matris uterum geſtati ſunt, ſimul in lucem æditi, & tamen alterum agnouit deus, ceu partum legitimum, alterum ceu nothum abdicauit, dicens: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quæ res igitur diſcreuit hos geminos? Non carnalis propinquitas, non legis obſeruatio, non circunciſio. Siquidem de nondum natis, priuſquàm omnino quicquam egiſſent, uel iuxta legem, uel aduerſus legem, dictum eſt, Maior ſeruiet minori. Cur ita uiſum eſt deo, aut quid nobis hoc facto

Vt ſecũdũ electionẽ propoſitum dei maneret

declaratum eſſe uoluit? Quid aliud, quàm ne quis circunciſionis, aut legis fiducia ius huius promiſſi ſibi uindicet, niſi talem ſe fide præbeat, ut inter electos habeatur, ac talis ſit, qualis fuit Iſaac & Iacob? Quandoquidem electio dei filios facit Abrahæ, non propinquitas. Quod ſi deus Iudæos reijcit & auerſatur, quemadmodum olim auerſatus eſt Eſau, nihil profuerit ex Abrahæ ſtirpe deſcendiſſe. Rurſus ſi gentes fidei merito aſciſcit deus ad hanc hæreditatem, nequaquam obfuerit, nihil eſſe cum Abraham affinitatis carnalis, cum eas agnoſcat deus in filiorum ius adoptatas.

Nunquid iniquitas apud deum

Nec eſt quod hæc, quæ diximus, quiſquam impius eò detorqueat, quaſi iam culpa non ſit penes homines, ſed penes deum, qui nihil commeritos aut promeritos pro ſua libidine reijciat aut aſciſcat: abſit ut eiuſmodi cogitatio ſubeat animum cuiuſquam, neq; ſic interpretetur quod in Exodo Moſi loquitur deus: Miſerebor, cuiuſcunq; miſereor, & commiſerabor, quemcunque commiſeror: quum non ſit uolentis aut currentis aſſequi ſalutem, ſed miſerentis dei, quandoquidem fruſtra cupimus, fruſtra adnitimur, niſi deus uolens nos attraxerit, attrahit autem, quos illi uiſum eſt, etiam nihil promeritos, & reijcit nihil commeritos. Nec tamen hinc conſequitur deum in quenquam eſſe iniurium, ſed in multos miſericordem. Nemo damnatur, niſi ſua culpa, nemo ſeruatur niſi dei beneficio, eo dignatur quos uult, ſed ita, ut ſit de quo gratias agas, miſericorditer attractus, non ſit quod queraris tuæ maliciæ derelictus. Neq; enim deus indurat animos hominum, quo minus credant Euangelio Chriſti, ſed eorum pertinacia, qui ſuapte malicia recuſant credere, abutitur ad illuſtrandam

Dicit enim ſcriptura Pharaoni

beneficij ſui magnitudinem, ac declarandam potentiæ ſuæ gloriam. Sic enim accipiendum, quod in Exodo dictum eſt Pharaoni: In hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te uirtutem, & prædicetur nomen meum in uniuerſa terra. Ex huiuſmodi dictis anſam arripit impius, & dicit: Si cuiuſcunq; uult miſeretur, & quemcunque uult indurat, quid eſt in quo nos incuſet poſtea? Quando uoluntati illius reſiſti non poteſt, ſibi imputet non nobis, ſi peccemus. Sed audi nunc contrà. Voluntati dei nemo reſiſtit, uerum illius uoluntas non eſt tibi cauſa exitij. Nec ſic indurauit cor Pharaonis, ut ipſe pertinaciam immitteret, ſed cũ noſſet arrogãtiam tyranni ſubito dignam exitio,

tamen

tamen paulatim ingraueſceñtibus ſupplicijs in eum uſus eſt, quibus ille corrigi potuiſſet, ni ipſius malitia obſtitiſſet. Verum diuina lenitas impiã mentem magis exacerbabat. Huius igitur malum, deus in ſuam uertit gloriam. Plura poteram pro deo reſpondere, ſed odit deus omnem arrogantiam. Quid autem arrogantius, quàm hominem, quo nihil abiectius, cum deo diſceptare, uelut ex æquo contendentem? Quis enim ferret, ſi luteum uas cum figulo ſuo expoſtulet, dicatq́ꝫ: Cur me ſic finxiſti? Quod lutum eſt in manu figuli, hoc omnes ſumus in manu dei: quemadmodum per Eſaiam prophetam loquitur ipſe dominus. Ille fingit quodcunq́ꝫ animo ſuo collibuit, aliud uas in ſordidos uſus, aliud in honeſtos producens. Quocunq́ꝫ iudicio id facit, ſuo iure facit figulus, nec conuenit lutum conſilij rationem ab illo exigere. Lutum ex ſeſe nihil aliud eſt quàm lutum. Ex eo ſi figulus fingit poculum elegans, quicquid hoc eſt honoris debet ſuo artifici: ſin matulam, nulla ſordido uilicq́ꝫ luto fit iniuria. Ita ſi deus deſerit hominẽ in peccatis, ſic natus eſt, nulla eſt iniuria: ſin uocat ad iuſtitiam, gratuita eſt miſericordia. In illis deus declarat ſuam iuſtitiã, ut timeatur: in his patefacit ſuam bonitatem, ut ametur. Nec eſt hominis à deo conſilij rationem exigere, cur hunc uocet ſerius, illum maturius, hunc attrahat immeritum, illum deſerat nihil promeritum. Longe uilior eſt homo collatus cum deo, quàm argilla collata cum homine figulo. Si prodigioſæ ſit arrogantiæ, lutum argutari cum figulo, quanto maioris arrogantiæ eſt, hominem de conſilijs dei diſceptare? quæ tanto ſupra nos ſunt, ut uix umbram aut ſomnium poſſimus aſſequi? Incipe credere, & deſine diſceptare, atque ita citius intelliges. Et figulus errare poteſt, deus non poteſt. Illud tibi ſatis eſt credere, Deum, cum ſit omnipotens, poſſe quicquid uult, ſed eundem cum ſit optimus, non uelle niſi quod optimum eſt. Neque culpari debet, ſi noſtris malis bene utitur. Immo hoc ipſum ſummæ bonitatis eſt argumentum, quod aliena mala uertat in bonum. Deus non finxit te uas immundum. Tu teipſum conſpurcaſti, & inhoneſtis uſibus addixiſti. Poſt hæc, ſi ille pro ſua ſapientia, tuo malo abutitur ad ſalutem piorum, ſuiq́ꝫ nominis gloriam, nihil eſt hinc tibi quod queraris. Tu tuæ malitiæ iuſtas pœnas luis, pij tuo exemplo cautiores redduntur, & alacrius agunt gratias, dum ex tua cæcitate, tuoq́ue exitio magis agnoſcunt, quantum debeant diuinæ beneficentiæ. Non habebat Pharao quod incuſaret deum, ſuapte malitia ſubuerſus eſt, & tamen huius malicia gloriam dei illuſtrauit apud Hebræos. Quid uero ſit quod incuſent, ſi nunc item deus, ut olim diſtulit exitium Pharaonis, diu multaq́ue lenitate ſuſtinet ac tolerat incredulos ac pertinaces Iudæos, ceu uaſa merita, quæ mox confringantur, quo magis euidens fiat omnibus, illos eſſe exitio dignos, qui tot modis prouocati, corrigi non queant, ſimulq́ue ut illorum ſupplicio cæteri metuant deum omnipotentem, quem non oportet ſine fine peccando ad certam iram prouocare, utq́ꝫ copioſius oſtendat gloriæ ſuæ magnitudinem erga

O homo tu quis es, qui reſpondeas deo

Quod ſi deus uolens oſtendere iram

Suſtinuit in multa patientia

erga pios, quos prius uaſa immunda purgauit, & honeſtis uſibus conſecrauit, non ex circuncíſionis aut legis, ſed ex fidei merito, cuius unius commendatione aſciti ſunt ad hoc honoris. Aſciti ſunt autem, non ſolum ex Iudæis, ueluti nos, uerum etiam ex gentibus. Quandoquidem hic non natiuitas, ſed dei delectus facit hæredes. Neque mirari debent Iudæi, gentes antehac prophanas & à deo alienas, nũc adoptari in numerum filiorum dei, cũ ipſi olim ob commiſſa ſua in deum, ſpreti reiectiq́ & uelut abdicati, tamen poſtea reſipiſcentes & emendati recepti ſint in gratiam lenitate clementiaq́ diuina. Teſtatur hoc ipſorum propheta Oſee, dicens: Vocabo non plebem, plebem meam, & non dilectam, dilectam, & miſericordiam non conſecutam, miſericordiam conſecutam, futurumq́ eſt, ut in eo loco in quo prius dicebatur, uos non eſtis plebs mea, ibi uocentur filij dei. Cur damnant in alijs, quod in ſe ſunt experti? Cur nõ potius cauent, ne rurſum fiant ſua culpa, quod olim fuerunt? Cur inuident ijs, quos poſſunt imitari, niſi mallent contendere, q̃ obedire? Quod ſi maxima pars hominum ſua pertinacia perit, tamen his paucis, qui crediderint, præſtabit deus, quicquid omnibus eſt promiſſum. Neq́ deerunt unquam huius hæreditatis ſucceſſores. Nõ diſſimulauit hoc Eſaias, ſed clara uoce teſtatur prędicans de populo Iſraëlitico: Si fuerit, inquit, numerus filiorum par numero arenarũ, quæ ſunt in marino littore, ſić tam multi ſuo uitio pereant, tamen aliqui ſupererunt ſemper, qui fide ſalui fiant. Nulla quãlibet ingens turba decidētium, dei promiſſum irritabit. Fallere fidem in promiſſis eſt hominũ, At deus eſt is, qui quicquid dixit plene præſtet, & quidem compendio, nec dolo, ſed uere iuſteq́. Propterea quod quẽadmodum idem dixit Eſaias: Sermonem in compendium contractum faciet dominus ſuper terram. Fuci nonnihil habere uidentur umbræ, ac multiloqua lex eſt, promittens, adumbrans, præcipiens, minitans, cõſolans. At Chriſtus miſſus ſemel exhibuit quicquid erat promiſſum, expreſſit, quicquid erat adumbratum, ac præſcriptionum multiloquium redegit ad unicum præceptum charitatis Euangelicæ. Sparſit cœleſtis doctrinæ ſemen, quod licet infrugiferum ſit in multis meæ gentis, nõ deſunt tamen in quibus fructum attulerit. Rurſus idem ſuperius teſtatur: Niſi dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti fuiſſemus, neq́ ſecus quàm Gomorra fuiſſemus habiti. Proinde licet deſciſcant à Chriſto Iudæi pleriq́, nõ ſinet Chriſtus intermori germanum ac legitimum ſemen Abrahæ. Hæc ita cum habeant, quid dicemus? Nimirum id quod res eſt, quod gentes quæ uidebãtur à iuſtitia alienæ, & à legalibus ceremonijs immunes, ueram tamẽ aſſecutę ſunt iuſtitiam, non enim Iudaicam, quæ rebus corporeis conſtans, umbram quandam modo iuſtitiæ præ ſe ferebat, ſed ſalutarem efficacemq́ iuſtitiam, quæ cõtingit non ijs, qui ſibi placent operibus legalibus, ſed qui ſe per fidẽ ſimplicem deo ſubmittunt, deduntq́. E diuerſo populus Iudæorũ, dum iuſtitiæ legem iuxta carnem ſectatur ac mordicus tenet, ad ueram iuſtitiæ legem non peruenit,

Quos & uocauit non ſolũ ex Iudæis

Si fuerit numerus filiorũ Iſrael

Verbũ enim conſummans

Quod gentes quæ non ſectabãtur iuſtitiã

uidelicet

uidelicet excidens à Chriſto,in quem ceu ſcopum omnia legis Moſaicæ ten
debant oracula. Dixerit aliquis, unde tam repentina rerum cõmutatio? qui *Quare? quia*
res ſic in diuerſum exijt? Nimirum quod deus auerſatur elatos,& ſeſe impar *non ex fide*
tit modeſtis ac ſubmiſſis. Atq; idcirco gentes agnoſcẽtes morbum ſuum, &
ſeſe deo ſubmittentes recepit: Iudæos rurſum erectos, ſibiq́; falſo iuſtitiæ ti-
tulo plaudentes,fretos ſabbatis,lotionibus,circuncisione, atq; his conſimili-
bus obſeruatiunculis,fidei iugũ dedignantes recipere, reiecit, Chriſtũ abne-
gantes,& autorem uitæ morti tradẽtes,quod ipſum euenturũ olim præſcius
uaticinatus eſt Eſaias,uidelicet ut Chriſtus, quẽ lex ſeruatorem promiſerat,
illis ob incredulitatem fieret occaſio ruinæ,atq; idem lapis,qui prijs erat futu-
rus ſolido tutoq́; præſidio,iſtis uerteretur in perniciem,dum in illum malunt
impingere reluctantes, quàm in eo conquieſcere credentes. Sic enim apud
prophetam Eſaiam loquitur deus Chriſti pater: Ecce pono in Sion lapidem
in quem impingant,& ſaxum in quod incurrant. Cæterum quiſquis credide
rit in eum,non erubeſcet, ſua fruſtratus fiducia.

CAPUT X

FRATRES, hæc ingenti cum animi dolore loquor, propterea
quod illis ex animo bene uolo,ſi queam pereuntibus ſuccurre-
re. Nunc quod unũ poſſum,in quotidianis precibus meis, qui-
bus deũ ſollicitare ſoleo,precor ut reſipiſcant aliquando,neque
ſemper in hac cæcitate perdurent. Nõ poſſum excuſare illorũ incredulitatẽ,
ſed tamen aliquid utcunq; prætexi poteſt illorũ peccato. Non ſunt omnino
à deo alieni,ueluti gentes,quo magis optarim,ut quod aliqua ex parte cœpe
runt habere,perficiant,& cuius umbrã aliquandiu circũtulerunt,eius nunc aſ-
ſequãtur ueritatẽ. Quamuis enim ad ſummã impietatẽ prolapſi,dominũ o- *Sed non ſecũ-*
mnis gloriæ fontẽ crucifixerunt,tamen hoc illis tribuo,nec inficias eo, ducun *dum ſcientiã*
tur aliquo ſtudio zeloq́; dei,ſed abſq; iudicio. Nõ omnino errant in affectu
pietatis,ſed uehementer errãt in delectu. Præſtabat qualecũq; religionis ha
bere ſtudiũ,ꝙ nullum omnino habere,& merebantur,ut habentibus appo-
neretur aliquid,niſi ſic pertinaciter inhærerent rudimentis pietatis,ut ueram
pietatem reijciant,ſic premerent & urgerẽt umbras ac ſimulacra ueritatis, ut
ipſum ueritatis fontem aſpernentur. Etenim dum legem Moſaicam ſedulo *Ignorãtes enĩ*
quidem, ſed tamen inſcite tuentur ac retinent, prorſus à tota lege excidunt, *iuſtitiam dei*
cũ eo pugnãtes,cuius gratia lex erat inſtituta. Nam ſabbatũ,circũciſio,diſcri-
mina ciborũ,fuga cadauerum,ieiunia,feſti dies,hoc cõſilio fuerãt ad tempus
inſtituta,ut his ceu rudimentis ad uerã iuſtitiam præluderent,& ab humana
quadã iuſtitia proficerent ad iuſtitiam dei ſummam atq; perfectã. Nõ con-
uenit autem amore ſtudioq́; eius,quod alterius melioris rei gratia fuerat ad
hibitum,aſpernari ac reijcere id,cuius unius cauſa cætera omnia adhibeban
tur. At Iudæi cum publicata iam dei iuſtitia, debuerint humanam relinque-
re iuſtitiam,præpoſtere faciunt, ſic priſtinam illam & iam peſtiferam etiam

non

non modo ſuperuacaneam iuſtitiam defendentes, ac propugnantes, ut dei iuſtitiā nolint agnoſcere, ac ſuis freti ceremonijs, repugnent Euangelio Chriſti, cui per fidē ſubmitti oportuit, ſi uere iuſti uellent eſſe. Oportet enim imaginari ceu geminam iuſtitiam, alteram cuius autor fuerit Moſes, alteram cuius autor ſit Chriſtus. Illa conſtat ceremonijs, altera conſtat fide & obedientia. Ac prior illa ceu rudimentum eſt & initium poſterioris, perinde ut truncus initium eſt aliquod futuræ ſtatuæ, aut ſanguinis coagulū futuri animantis. Stultiſſimum autem ſit, ubi ad id quod perfectum eſt perueneris, rudimentis inhærere. Sed totius Moſaicæ legis per ſe rudis, & inualidæ, perfectio Chriſtus eſt, ad conſequendam ueram iuſtitiam nō per circunciſionem, ſed per fidem. Atq; hic aditus ad iuſtitiam non Iudæis ſolum patet, ſed cuicunq; credenti. Vtriuſq; iuſtitiæ imaginem Moſes ipſe depinxit. Nam temporariam illam iuſtitiam, quæ in ceremonijs ad certum modo tempus ſeruandis ſita erat deſcribit in Leuitico, dicens: Cuſtodite leges meas, atq; iudicia, quæ qui fecerit homo, uiuet in eis. Porrò ueram & perennem iuſtitiam, quam uia fidei uiuæ conſequimur per Chriſtum, deſcribit libro Deuteronomij, cum ait: Ne dixeris in corde tuo, quis aſcēdit in cœlū? Nam id eſt Chriſtum è cœlo detrahere. Aut ne quis dicat, quis deſcendit in abyſſum terræ? nam id fuerit Chriſtum à mortuis reuocare. Neuter horum credere uidetur, cum experimētum flagitet. At qui ſyncere credit, huic certius perſuaſum eſt, quàm ut ullum præterea deſideret documentum, Chriſtum & olim deſcendiſſe de cœlo, & nunc ſedere in cœlis ad dexteram patris, etiā ſi rurſus utrūq; non exhibeat oculis. Item Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, & ab inferis reuerſum, reuixiſſe, licet nihil horum iteret ſenſibus humanis. Hæc ſemel eſſe facta ſat eſt. Supereſt ut ijs qui uiderunt credamus. Atq; id nō è longinquo petendum eſt. Viderunt hæc Iudæi, & non crediderunt. Audierunt qui non uiderunt, & crediderunt. Nec id tacet ſcriptura, quæ mox ſubijcit, prope eſt quod dicimus, nimirū in ore tuo, & in corde tuo. Quis iſte ſermo eſt, de quo loquitur ſcriptura? Nimirum ſermo Euangelij, quod nos huius iuſtitiæ præcones prædicamus, præſentem adfert ſalutem. Tu tantum animū per fidem accōmoda. Quomodo autem eſt in ore? quomodo in corde? Si ore tuo confitearis & agnoſcas dominum Ieſum, atq; idem ex animo uerèq; credideris, quod deus reſuſcitarit à mortuis, ut nos cum illo à uitijs rediuiui poſthac innocenter uiuamus, ſaluus eris. Nam corde quidem creditur, quę ianua eſt ad iuſtitiam. Cæterum quoniam gloriam debemus Chriſto, non ſatis eſt animo tenere fidem, niſi quoties res poſtulat, & ore confitearis eum, ad perfectam ſalutem conſequendam. Videtis ſummam huius negocij nō à ceremonijs pendere, ſed à fide. Quod & Eſaias teſtatur cū ait de Chriſto: Quicunq; crediderit in eum, non pudefiet. Cum ait, quicunq;, nónne tollit omne diſcrimen Iudæi & Græci? Cum ait, crediderit, non autem ait circunciſus fuerit, aut ſimile quippiam, nónne legis antiquat ceremonias? Sola fides requiritur. Ea

Finis enim legis Chriſtus

Omni credēti

Prope eſt uerbū in ore tuo

Corde creditur ad iuſtitiā

Nā idē dominus omnium

tur. Ea ex æquo communis omnium eſſe poteſt. Ac deus is eſt, qui non tan/
tum dominus ſit Iudæorum, ſed ex æquo omnium, cuius beneficentia non
ſit tam anguſtis circumſcribenda terminis, ut ad ſolos Hebræos porrecta,
mox exhauriatur, imò immenſa eſt illius bonitas exuberans atq; exundãs,
non in unam aut alteram gentem, ſed in omnes cuiuſcunq; nationis popu/
los, modo ſyncera fiducia numinis, opem ipſius implorent. Affirmat hoc
ipſum propheta Micheas: Omnis, inquiens, quicunq; inuocauerit nomẽ do
mini, ſaluus erit. Nullum hominum genus excipit ſermo propheticus. Quiſ/
quis fidenti animo inuocauerit, ſalutem conſequetur, ſiue Iudæus, ſiue Græ/
cus, ſiue Barbarus. Atq; è diuerſo, quicunq; non inuocauerit, peribit. Nullus
autem inuocat eum, aut opem implorat ab eo, cui nõ fidit. Sed qui fident ei,
de quo nihil audierint? Rurſum quomodo audiẽt, niſi ſit qui prædicet igno/
tum? Qui prædicabũt autem apoſtoli, niſi miſſi ſint ab eo, cuius eſt Euange/
lium? de quibus idem meminit Eſaias, cũ inquit: Quàm decori pedes Euan/
gelizantium pacem, Euangelizantium bona. Auditis quid iubeantur prædi *Annunciantium bona*
care Chriſti præcones, non circunciſionem & ſabbatiſmos, ſed pacem, quæ
per fidem abolitis peccatis nos mutua charitate in Chriſto conglutinet, &
ea bona quæ ſemper bona ſint, quia ſuapte natura bona ſunt. Cum igitur ni
hil ſit prætermiſſum ab eo, qui mortaleis omneis ad ſalutem inuitat, nulliq;
gentium non ſit prædicatum Euangelium, non omnes tamen credunt Euan
gelio. Atq; ita futurum, idem prædixit Eſaias, ita loquens ſub apoſtolorum
perſona: Domine, quis credidit ſermonibus noſtris? Siquidem & inter gen/
tes perpauci credunt Euangelio, ſi cum ijs qui non credunt conferantur. Col
ligamus igitur rerum, quas diximus, ſummam: ſi inuocatio affert ſalutẽ, nec
inuocat qui diffidit, nimirum fides in primis exigitur, non circunciſio. Porrò *Ergo fides ex auditu*
fides concipitur in animo, non per experimenta, ſed per apoſtolorum prędi
cationem, hoc eſt, non per oculos concipitur, ſed per aures, per quas in ani/
mum obedientem transfunditur Euangelium Chriſti. Cum igitur iam per
uniuerſum orbem eluxerit Euangelij fulgor, & innotuerit Chriſti nomen,
quid ſibi uult, quod tam pauci Iudæorum credunt? An habent quo ſe excu/
ſent, quod de Chriſto nihil audierunt? Imò iam impletum cernimus, quod *Nunquid Iſrael non cognouit*
prædixerat Dauid: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis
terræ uerba eorum. Ergo cum olim tot prophetarum oraculis ſit Chriſtus
promiſſus, cum nunc palàm in omni natione, per apoſtolos teſtes idoneos
prædicatus, cum prædicationi fidem aſtruant miracula, num Iudæi prætexe
re poſſunt, quod Chriſtum neſciant? Imò uiderunt lucem, ſed malitia excæ/
cauit oculos eorum. Audierũt Euangelium, ſed liuor obſepſit aureis illorum.
Malunt enim gentibus ad ſalutem uocatis inuidere, quàm fidem illorũ imi/
tari. Atq; hoc etiam utrunq;, uidelicet Iudæos reiecturos eſſe ſermonẽ Euan
gelij, & gentes recepturas, à Moſe ſimul & ab Eſaia prædictum eſt: quorum
prior Moſes libro Deuteronomij in cantico, ſic facit loquentem dominum,

offenſum incredulitate Iudęorum: Ego uos ad æmulandum prouocabo per gentem contemptiſſimam, quæ hactenus præ uobis non ſit habita pro gente: & cum ipſi uideamini uobis ſapere, iritabo uos per gentem ueſtro iudicio ſtultam ac brutam, quo magis uos ſtimulet animi liuor. Ac Moſen ſequutus Eſaias, nihilq́ ueritus teſtatur aperte, deo gratiorem fuiſſe gentium obedientiam, quàm Iudæorum pertinaciam. Sic enim ait ſub perſona Chriſti: Inuentus ſum à non quærentibus me, palàm apparui his, qui de me non interrogabant. Tam magnificum fidei teſtimonium præbet gentibus. Cæterum aduerſus Iſraëliticum populum, quē magis oportebat amplecti fidem Euangelicam, quid cōtinenter ſubiecit idem Eſaias? Toto, inquit, die expandi manus meas ad populum incredulum. Miſi prophetas, eos trucidarunt: ipſe tot miraculis æditis, illos prouocaui, pro gratia dixerunt, dæmonium habet, & præſidijs Beelzebub principis dæmoniorum facit iſta. Humilitatem deſpexerunt, uirtutem impie ſunt interpretati.

Eſaias aūt audet ac dicit

CAPVT XI

SED quorſum hæc quæ diximus tendunt? An huc, ut doceam gentes ob fidem adoptatas à deo, cū ante ab illo eſſent alienæ: contrà populum prius à deo ſelectum, nunc ob incredulitatem prorſus eſſe reiectum? Nequaquā, nam minime conſentaneum eſt, deo nunc prorſus reiectum eſſe populum, quem hactenus ut ſelectū ac peculiariter ſuum libenter agnouit. Etenim ſi gentem totam repuliſſet deus, ipſe non prædicarem Chriſtum, quandoquidem genere uerus ſum Iſraëlita, oriundus ex ſtirpe Abrahæ, pertinens ad tribum Beniamiticā. Cumq́ ipſe non recto legis ſtudio prius perſequerer pios, adſcitus ſum ad munus Euangelicū. Certe nō fugit uos, quod legitur libro Regum tertio, ubi Helias propheta deum alloquitur, querens & incuſans Iudæos impietatis: Domine, inquit, prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſubuerterunt, atque ego relictus ſum ſolus, & inſidiātur uitæ meæ. Poſt tam impiam crudelitatem, merito uidebatur deus prorſus abiecturus gentem, ceu deploratam. Sed tamen quid diuinitus reſponſum eſt Heliæ? Reliqua feci mihi ſeptem milia uirorum, qui non curuauerunt genua coram idolo Baal. Quod igitur tum accidit, ut non in totum deus abijceret populum, ſed ex tot impijs aliquem numerū ſibi faceret reliquum, idem nunc uſu uenit. Neq́ enim deus uniuerſam Iudęorum gentem paſſus eſt alienari. Neq́ reliquum omne mortaliū genus paſſus eſt ſuis immori uitijs, Licet ex utroq́ numero pauci credant, præ his qui credere recuſant. Sed tamen aliquot deus ſua benignitate ſeruauit, nō quod generis ſint Iudaici, non quod Moſi legem ſeruarint, ſed quod hos deus elegerit è multis, quibus ſuam munificentiam & gratiam impartiret. Id ſi munificentiæ eſt, non meriti, iam non imputetur factis. Nam quod factis rependitur, merces eſt, non munificentia. Quod ultro defertur immerētibus, id demum eſt beneficium. Quod ſi ſupputātur operum merita, iam beneficium deſinit eſſe

Secundū electionem gratiæ dei

eſſe beneficium,& in præmij uocabulum abit. Quid igitur euenit? Nempe quod Iſraëliticus populus legis fiducia quærebat,ob incredulitatem non eſt cõſecutus,ij ſolum conſecuti ſunt,qui nõ ad circunciſionẽ, ſed ad electionem pertinent.Cæteris uero nihil profuit circunciſio,aut legis obſeruatio: ſed ma licia ſunt excæcati,ut nec uiſis tot prodigijs fidem habuerint,oculis corporeis cernentes Chriſtum tam diu expectatũ,oculis animi non uidentes. Atq; id quoq; futurũ prædixerat Eſaias,quod nunc factũ uidemus,ac dolemus.Ete/ nim quia ſpiritũ illum ſanctũ ac lenem Chriſti reiecerunt,idcirco deus immi ſit illis ſpiritum aſperũ ac ſpinoſum & intractabilem, ut quod oculis cernũt, tamen perinde negent,quaſi non uideant,quod auribus audiunt, tamen nõ magis eos moueat, quàm ſi non audiant. Tales olim erant prophetis, tales fuerunt ipſi Chriſto, tales & in hunc uſq; diem ſunt Euangelij præconibus. Vidit hæc & Dauid oculis propheticis, ac dignum tãta pertinacia aduerſus cœleſte numen exitium imminere uaticinatur: Menſa,inquit,illorũ uertatur illis in laqueum,in captionem,& in ruinam,atq; in pœnã factis debitam: ob ſcurentur oculi eorũ,ne uideant,& dorſa eorũ ſemper incurua, Quandoqui/ dem ijs,quæ appoſita ſunt,frui noluerunt, quæq; oculis & auribus exhibita ſunt,auerſati ſunt:nec curarunt,ut erectis in cœlũ oculis,agnoſcerent condito ris erga ſe benignitatẽ,ſed humili legis literæ affixi,faſtidiũt ſublimia,aſper/ nantur æterna,temporarijs rebus addicti.Circunferunt Moſi libros, nec eos intelligunt:legunt prophetas,& ab ijs promiſſum negãt.Sed quorſum hæc, inquiet aliquis? Excæcati ſunt, capti ſunt, incuruati ſunt, obſurduerunt, Sed num ita lapſi ſunt,ut prorſus conciderint,nulla reſurgendi ſpe reliqua? Bona uerba.Imò lapſus hic ad tempus incidit,& uobis feliciter incidit,quandoqui dem illorũ lapſus occaſio fuit, ut uos ad ſalutẽ aſciſceremini, quo uiciſſim Iu/ dæi gentium exemplo,uel in fine mundi ad pietatis ueræ ſtudiũ perpellanẽ, & ſicut illorum à Chriſto defectio gentibus ad Chriſtũ ueniendi uiam,ape ruit,ita ueſtra fides Iudæos extimulet aliquando uel æmulatione quadã ad credendum.Quod ſi lapſus illorũ per occaſionem ſic profuit,ut Iudæorũ de/ fectio,nõ ſolum nihil attulerit diſpendij,ſed fides in multo plures ſit propa/ gata,dum paucis deficientibus,ad omnes deriuatũ eſt Euangelium,& unius gentis iactura,tot nationes lucrifecit Chriſto,quanto magis ditabitur mun/ dus,cũ ueſtra pietate prouocata,iam & ea natio cæteris adiungetur? Vos ap pello gentes,ut meos diſcipulos,quatenus ſum gentiũ apoſtolus, licet gene/ re Iudæus. Quamuis ueſtra cauſa nihil non faciã, tamen magis etiã adnitar illuſtrare munus apoſtolicũ mihi cõmiſſum, & q̃ plurimos ueſtrũ ad Chri/ ſti ſocietatem pellicere,pellectos Chriſto dignos exhibere,ſi qua fieri poſſit, ut hac ratione prouocem gentẽ meam: meã quidem affinitate generis, licet fide alienã,ad æmulandũ pietatẽ ueſtram,uel inuidia quapiã ac liuore,ut eſt zelotypum genus,atq; ita ſi cunctos nõ queam adducere, ſaltem aliquot ex illis ſeruem.Etenim ſcio uos hoc ipſum optare,quod opto. Nam ſi Iudæorũ

Nũquid ſic of ſenderunt, ut caderent

Vobis enim dico gentibus

Si eni amiſſio eorum recõciliatio eſt mũ. reiectio reliquum mundum per occaſionem reconciliauit deo, quod dum illi excidunt à gratia, gentes ad gratiam admiſſæ ſunt, hoc eſt, ſi malum illorum bene ceſſit mundo, quanto plus boni fuerit, ſi qui nunc alieni ſunt, per fidem aſſumantur, uelut è mortuis rediuiui, ut impleto fidelium numero, nihil iam ſuperſit, niſi corporũ reſurrectio? Neq; enim de uniuerſa gente deſperãdum eſt, ob quorũdam impietatem. *Quod ſi delibatio ſancta eſt* Si gentes à religione alienæ, deo uocante ad ueram religionem adduci potuerunt, quid uetat ex ea gente ad fidem reuocari, quæ pios habuerit autores ac principes? Imò magis eſt conſentaneũ, ut ex pijs naſcantur pij, quod exordiũ ferè ſapiant, quæcunq; hinc proficiſcuntur. Si fermentũ ſanctum eſt, oportet & totã maſſam haberi ſanctam, quæ fermento imbuta eſt. Et ſi radix arboris ſancta eſt, par eſt & ramos è radice profectos eſſe ſanctos. Iudæi generis ac ſtirpis autorem habent Abraham, cuius fides deo probata eſt. Quid uetet poſteros, autoris ſui fidem referre? Quod ſi non faciunt, deſinunt eſſe illius nepotes, non ſecus ac ramus deſinit radicis ali ſucco, ſi defringatur. Quod ſi fieri uidemus, ut rami defringantur è ſua natiua arbore, in qua primũ nati ſunt, quanto minus mirũ ſit, ſi defringi contingat in alienam inſitos arborem? Proinde ſi uides Iudæos è ſancta radice ueræ oliuæ natos ceu natiuos ramos, defractos, reuulſosq; ob incredulitatem à ſua ſtirpe, ſic ut nihil illis proſit radix: te contra cum ex oleaſtri radice prodieris, nõ natura, ſed arte ac uoluntate dei inſitũ oliuæ, & inter illius ramos accitum cooptatumq;, ſic ut exemptus ab infrugifera ſtirpe, iam cõſors & particeps ſis factus radicis alienæ, cumq; rami nõnulli in ea nati arbore reciſi exareſcant, te alieno ſucco lætũ ac frugiferum eſſe, caue ne ob id tibi ſtulte placeas, ac ramos reciſos faſtidias. Quod ſi efferris animo, ſi inſoleſcis, ſi intumeſcis, memineris quod radix te portat, nõ tu radicem. Caue ne qua huiuſmodi cogitatio tibi ueniat in mentem, ut apud te dicas, fracti ſunt rami natiui, ut ego insererer. Non in tuã gratiã fracti ſunt, ſed tamen conſecutũ eſt, ut tu insereréris. Recte tamen dicis quod fracti ſunt, cũ è radice ſint nati, uide uero quamobrem fracti ſint. Nimirũ ob incredulitatem iacent illi & calcantur, tu ſtas in arbore fulciente fide. Noli gaudere malis alienis, quin potius illorũ infelicitas te doceat modeſtiã, ex illorũ calamitate diſce quid tibi ſit metuendum, ſi ſimiliter peccaueris. Etenim ſi uides deũ naturalibus ramis nõ pepercisse, nec illis quicquã profuiſſe, quod ex ſanctis patribus oriundi, ad populũ deo peculiarem pertineant: periculũ eſt, ne tibi quoq; parſurus nõ ſit, ſi illum arrogantia & ingratitudine alienaris. Ab illorũ caſu diſce, quid uites. Tua felicitas nõ tibi criſtas addat, ſed diuinæ in te bonitatis admoneat. Eſt quod tibi graturelis, eſt unde deo gratias agas: nõ eſt quod inſultes abiectis. Illi iure exciſi ſunt, tu præter meritũ inſitus. *Vide ergo bonitatem & ſeueritatem* Vtrunq; in deo perpende bonitatẽ & ſeueritatem, quarũ altera te gratitudinẽ doceat, altera ſuperbiã ac ſupercilium dedoceat. Seueritatis exemplũ proditum eſt in Iudæos, qui à priſtino ſtatu prolapſi ſunt in hanc cæcitatem, ut Chriſtũ tot ſeculis expectatũ, cõtumelijs

inſectentur

inſectentur. Benignitatis exemplum in te ipſo expertus es, qui gratis aſcitus ſis ad tam eximiæ felicitatis conſortium, quæ nec generi prophano, nec uitæ impiæ debebatur. Semel gratuito tibi condonata ſunt admiſſa uitæ priſtinæ, ſemel fauore numinis cooptatus es in numerum filiorum, ſed ita cooptatus es, ut qui citra tuum meritum aſcitus es, tuapte culpa poſſis excidere. Auferet ab ingrato deus, quod gratis largitus eſt, niſi beneficium agnoueris, niſi munere diuino recte utaris. Ingratitudo tua perdet, quod bonitas illius donauit. Arrogantia perdet, quod obedientia lucrifecit. Quod ni caueris, rurſum excideris ab olea, in quam inſitus es. Itidẽ & Iudæi, ſi mutarint id, quod illos alienat à deo, nimirum incredulitatem, denuo inſerentur, unde reſecti ſunt. Et eò reponet fides, unde deiecit incredulitas. Nam ſi tu ex prophanis natus prophanus, ceu deſectus ex oleaſtro, præter naturam inſitus es oleæ, quanto citius fiet, ut Iudæi ex pijs parentibus orti, redeant ad ſui generis indolem, & rurſus inſerantur natiuæ oleæ, unde deſecti fuerant? Aperiam uobis fratres arcanum quiddam, quod fortaſſe ſilentio tegendum erat, niſi ueſtra referret me loqui, uidelicet ne uobis arroganter placeatis, quod Iudæis prælati uideamini. Incidit hæc cęcitas in gentem Iudaicam, ſed nec in uniuerſam, nec in perpetuum. Complures & hinc agnoſcunt Chriſtum, & cæteri tantiſper in ſua cæcitate perſiſtent, donec gentium numerus fuerit expletus, quibus nunc Iudæorum lapſus aditum aperuit. Verum ubi uiderint uniuerſum orbem florere profeſſione fidei Chriſtianæ, ſuum illum Meſſiam fruſtra expectari, urbem, templũ, ſacra, gentem diſſipatam ac ſparſam, incipiẽt receptis oculis tandem errorem ſuũ agnoſcere, & intelligent Chriſtũ uerum eſſe Meſſiam. Atq; ita totus Iſraëliticus populus ad ſalutem reſtituet, quãuis nunc ex parte degenerarit. Tum enim uere dignus erit hoc cognomine, cum Chriſtũ deum ac dei filiũ oculis fidei cernere cœperit, ac fide robuſtus magis ꝙ operũ fiducia à dño extorſerit benedictionẽ. Quod quo magis credatis, prædictum eſt hoc quoq; ab Eſaia propheta. Vtrũq; prædictũ eſt, fore ut deciderent, fore ut reſipiſcant: alterum uidemus eueniſſe, atq; ipſa res fidem arrogat uaticinio: alterũ expectamus ſimili fide euenturũ. Sic autem habet uaticiniũ: Veniet ex Sion, qui eripiet & auertet impietatem ab Iacob, & hoc illis à me teſtamentũ, cum abſtulero peccata eorũ. Pepigit olim deus fœdus cũ hac gente, id ſemel ſancitum, nõ ſinet prorſus irritum fieri, quorundã culpa, qui ſe præbent promiſſis indignos. Non deerunt tamen aliqui, qui totius generis perſonã ſuſtineant. Neq; enim ſic exciderunt à gratia dei, ut reconciliari non queant. Pleriq; qui Chriſti non recipiunt Euangeliũ, literæ legis adhærentes, ſunt inimici dei, idq; (ne quid inſultetis) uobis in bonũ ceſſit, quandoquidẽ Euangeliũ illis reijcientibus, citius ad uos delatum eſt. Cæterum quatenus ex ſanctis prognati ſunt, & ad gentẽ pertinent, quã deus ſibi ex omnibus unã ut peculiarem delegit, horũ cõmendatione chari ſunt: proinde facilius in gratiam recipientur, ſi reſipuerint, quod horũ patribus deus

Nolo eni uos ignorare fratres myſteriũ hoc

Secundũ Euãgeliũ quidem inimici

Chariſſimi propter patres

Sine pœnitentia enim ſunt dona

promiſerit id quod nos prædicamus. Neque enim ſic pollicetur ſe daturum deus, aut ſic adoptat, ut poſt pœnitudine tactus mutet ſentētiam, hominum more. Prorſum immutabilis eſt, in quem ut non cadit errare, ita non cadit pœnitere. Meminerit ille ſui promiſſi, ſimulatq; iſti reijcere deſierint. Vices rerum omnium ſunt, lapſis non oportet inſultare, pręſertim ſi tibi bono fuit, reſipiſcentibus eſt gratulandum. Nam quemadmodum uos aliquando fuiſtis id quod nunc ſunt pleriq; Iudæi, hoc eſt, increduli deo: neque tamen uos ideo deſtituit in æternum, quando nunc miſericordia eius factum eſt, ut illis fidem reijcientibus, uos in fidei conſortium ſitis recepti: ita & hos nunc uiciſſim deus paſſus eſt ad tempus à fidei conſortio eſſe alienos, dum uobis datur aditus ad fidem, ut & ipſi poſtea reſipiſcentes uocāte deo, unà uobiſcum miſericordiam conſequantur, ut neutri alteris exprobrent, ſed utrique alteris gratulentur parem experti miſericordiam.

Cōcluſit enim deus omnia

Sic enim deus ineffabili conſilio diſpenſat ac temperat res humanas, ut nullum ſit genus hominum non obnoxium peccato: non quod ille cuiquam ſit autor peccandi, ſed quod ad tempus ſinat homines ſuo uitio prolabi, ut agnito errore, ſentiant ſeſe non ſuo merito, ſed gratuita dei miſericordia ſeruatos eſſe, ne poſſint inſoleſcere. Atque interim dum hæc agit, adeo nemini malum immittit, ut etiā aliena mala, ſua bonitate mire uertat in bonum noſtrum.

O altitudo diuitiarum

Sed altius fortaſſis ingredimur adytum huius arcani, quàm par eſt homini apud homines eloqui. Stupor oboritur contemplanti ineffabilem diuini conſilij rationem, & cum explicare nequeam, exclamare libet, O profunditatem exuberantiſſimæ ſapientiæ diuinæ, ut nullis humanis mentibus illius iudicia deprehendi, aut percipi poſſunt, ut conſiliorum rationes nullus creatus intellectus perueſtigat? Quis enim cognouit unquam mentem domini, aut quis illi fuit in conſilio? Aut quis illum prior officio prouocauit, ut quod ab illo profectum ſit, præmium uideri poſſit operæ debitum? Sic ille conſulit hominum ſaluti, ratione quidem nobis inſcrutabili, ſed ut meliore non poſſit fieri, ſic uult ſuum beneficium à nobis ſentiri, ut inde nobis nihil poſſimus uindicare.

Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo

Quandoquidem ſi quid eſt mali, id noſtris uitijs imputare licet. Cæterum quicquid eſt bonorum, ex ipſo proficiſcuntur omnia, uelut è fonte, per ipſum conferuntur uelut autorem: & in ipſo ſunt, uelut in tutore, cuſtodeq; munerum ſuorum, ut nullam hinc laudis portionem homo ſibi poſſit arrogare, cum ad illum pertineat & initium, & medium, & finis: cui uni ob id debetur honor, laus, & gloria in omne æuum, unde nephas eſt homini ſibi quicquam aſſerere.

CAPVT XII

ERGO poſteaquàm uobis dei munere cōtigit, ut à priſtina ſuperſtitione ſitis ad ueram tranſlati religionē, ut ab onere Moſaicæ legis ſitis liberi, obſecro & obteſtor uos fratres per eas miſericordias dei, quas multifariam erga uos præſtitit præſtatq;, cuius gratuitæ bonitati ſummam ueſtræ felicitatis debetis, ut poſthac immo

letis

letis illi uictimas iſta profeſſione dignas,non hircos,aut oues,bouesue, quæ
ũt pura deliguntur animalia,& rebus diuinis apta,quemadmodum mos eſt
ethnicis ac Iudæis , Hactenus indulſiſſe ſat eſt craſſis iſtiuſmodi ſacrificijs,
poſthac lõge alios ritus,aliũ cultũ,alias uictimas deus à uobis requirit,nimi-
rum ut offeratis illi ueſtra ipſorum corpora:non mutilandis mẽbris,ſed ſubi
gendis malis affectibus,hoc eſt,non mortuas pecudes,ſed uiuentẽ hoſtiã,ue
re puram ac ſanctã,deo gratam & acceptam,ſacrificiũ rationale,uictimã ani
mi,nõ brutæ pecudis. Dum lex durabat carnalis,patiebatur deus ſibi corpo
reas immolari pecudes. Poſteaꝙ lex cœpit eſſe ſpiritualis,ſpiritualibus illi ui
ctimis litandum eſt.Pro uitulo immola ſuperbiæ affectũ,pro ariete irã effer
ueſcentẽ iugula,pro hirco exure libidinẽ, pro columbis & turturibus laſciuas
ac lubricas animi cogitationes deo ſacrifica. Hæc demũ ſunt Chriſtianis di-
gna ſacra,hæ Chriſto gratę uictimę.Deus eſt animus,& animi donarijs cõ
ciliatꝛ.Nec ceremonijs, ſed affectibus puris coli poſtulat . Pro præputio , ab
animo ſuperuacaneos & indecoros affectus reſeca . Sabbatiſmus tibi ſit,
mens à tumultu perturbationũ uacans.Chriſtus ſemetipſum obtulit pro no
bis,par eſt ut ipſi noſmet illi uiciſſim immolemus.Atqꝫ ita fiet,ut quẽadmo-
dum exẽpti eſtis ab hoc ſeculo,profeſſione inſiti cœlo,ita uita & affectibus à
priſtina uita diſſideatis,ac uelut in nouos homines,hoc eſt,cœleſtes transfor
memini quoad licet,ſi nondũ corporũ immortalitate,certe nouatis animi af-
fectibus,ut poſthac nõ ea uobis arrideãt,quæ uulgo prophano,& rebus ca-
ducis addicto probantur,ſed nihil affectetis,niſi quod deo probatũ ſit,neqꝫ
ducamini Iudaicis præſcriptis hominũ, ſed à nutu uolũtateqꝫ diuina pende-
ant omnia ueſtra ſtudia ſimul & actiones,qui nihil moratꝛ craſſum & imper
fectũ,ſed quod uere bonũ ſit,quod acceptũ,quod ad cultũ diuinũ ac pietatẽ,
legittimũ ſit & idoneũ . Mos eſt apud mundi cultores, ut felicior faſtidiat in-
feliciorem,ut infelicior inuideat feliciori : Ego uero præcipio ueſtrũ unicuiqꝫ,
quicũqꝫ ille ſit,ſiue potens,ſiue plebeius & humilis,modo iam ſit inſitus gre-
gi Chriſtiano,& à mundi cõſortio exemptus, ne per animi faſtũ plus ſibi tri
buat ꝙ par eſt, ſed ſobrio modeſtoqꝫ ſit animo:primũ,ne quis plus arroget
ſibi ꝙ habet,deinde ut meminerit hoc ipſum quod habet,ſibi nõ per operũ,
ſed per fidei cõmendationẽ eſſe donatũ à deo,& in hoc donatũ,nõ ut inde ſi
bi placeat,ſed ut in cõmunem cõferat utilitatem. Varie autẽ deus ſuas dotes
partitur,ne quis aut faſtidiat aliũ,aut unũ ſe ſibi ſufficere putet,Sed ſingulo-
rum dotes fraterna charitas faciat omniũ cõmunes. Neqꝫ enim conuenit,ut
minus in nobis ualeat Chriſti gratia,quàm in corpore cuiuslibet animantis
ualeat uis naturæ.Quæ ſocietas eſt membrorũ inter ipſa in corpore animan
tis , ea eſt ſocietas ſingulorum inter ipſos , qui ex uarijs ſectis ac gentibus in
Chriſti conſortiũ ſunt cooptati.Nam quemadmodũ corpus hoc uiſibile , li-
cet ſit unũ & idem,tamen ex multis membris compactũ eſt,Porrò non om-
nium membrorũ idem eſt officiũ , Alio munere funguntur oculi,alio pedes,

Vt exhibeatis corpora ueſtra

Et nolite conformari huic ſeculo

Vt probetis que ſit uoluntas dei

Et unicuiqꝫ ſicut deus diuiſit menſuram.

alio uenter ac manus, & tamen oculus non ſibi uni, ſed toti proſpicit corpori, Venter non ſibi tantum, ſed omnibus membris concoquit, Iam quod ſunt officia ſingulorum membrorum in corpore, hoc ſunt uariæ dotes, alijs atque alijs noſtrum uarie diſtributæ. Quemadmodum igitur membra præſtabiliora, uelut oculi, non faſtidiunt humiliora, ſed officio ſuo ſuccurrunt omnibus, alioqui totum corpus collaberetur: ita ſuam quiſque dotem ſiue præclara contigit, ſiue mediocris, pro ſua portione conferre ſtudeat in totius corporis commodum, poſteaquàm ſemel inſiti Chriſti capiti ceu conflati ſumus in unum corpus ſpirituale. Nec aliud eſt Chriſtianus Chriſtiano, quàm membro membrum eiuſdem corporis. Sed tamen, ut dixi, uariæ ſunt ſingulorum hominum dotes, non iuxta noſtra merita, ſed iuxta munificentiam dei, quæ partitur ſingulis, ut uidetur expedire. Ne quis igitur eo quod contigit dono efferatur, ſed ſobrius ac modeſtus utatur in bonum omnium: ſiue contigit prophetiæ dos in explicandis arcanis literis, iuxta modum fidei, quam ſolam reſpicit deus, non cætera merita, citra ſupercilium, ſuum bonum cæteris communicet: ſiue contigit facultas opera ſua iuuandi fratrem, modeſte ſuo fungatur officio: ſiue cui obtigit doctrinæ dos, ne faſtidiat indoctos, ſed citra faſtum eruditionem ſuam alijs impartiat: ſiue cui datum eſt, ut ex diuinis literis poſſit ad pietatẽ ac mores honeſtos inflammare dicendo, utatur ſua dote modeſte: ſiue cui contigerunt facultates, unde ſuppeditet egentibus, & largiatur ijs, quibus opus eſt, hac ſuccurrat cæteris, non ad gloriã, non ſpe redituræ cum fœnore gratiæ, ſed ſimplici pectore: ſiue cui cura delegata eſt cæterorum, ut unus præſit alijs, eaq; in re ualet, non illum honos reddat elatiorem, ſed cura commiſſa ſolicitum, neq; ſibi gerat munus delegatũ, ſed ijs, quorum curam in ſe ſuſcepit: ſiue quis miſeris & calamitoſis ſuccurrit, abſit triſtitia, quæ premat eum qui ſubleuatur, & beneficium uelut exprobret, ſed hilaritate gratiam officij conduplicet: ut quicquid facitis, uelut ex alieno & ex animo facere uideamini. Huiuſmodi malis corrupta ſunt ferè prophanorum hominum officia, etiam ſi quid benigne facere uideantur. A uobis abſit omnis fucus, ſed ſit mutua inter uos charitas, quæ ſimulandi ac diſſimulandi iuxta ſit ignara, quæ ſingula cuiuſque officia deo commendabit.

Dilectio ſine ſimulatione.

Odientes malum

Ne quid ex ueſtris cupiditatibus metiamini, quod prophanum hominum uulgus facit, ſed ſola uirtute, aut turpitudine, abhorrentes ab omni malo, adhærentes rebus honeſtis. Et quoniam fratres eſtis, quotidie communem patrem implorantes, & ad communem hæreditatem deſtinati, ſitis fraterna charitate erga uos inuicem propenſi ac benigni. Inter mundanos de præcellentia dignitatis certamen eſt, uobis diuerſum ſit certamen, dum alius alium conatur ſibi præferre. Nemo per ociũ ſibi uiuat, ſed pro ſe quiſq; ſtudeat ſuo fungi officio: neq; ſomniculoſi ac deſides, uelutiq; carnis infirmitate uideamini languidi, ſed alacres ac feruentes ſpiritu. Carnales eſſe deſijſtis, ſpirituales eſſe cœpiſtis. Torpere carnis eſt, agilis quędam ac uiuida res eſt ſpiritus.

Ne relu-

Tempori ſeruientes

Ne reluctemini malis, ſed tempori ſeruite, rebus præſentibus uoſmetipſos accōmodantes, etſi quid inciderit incōmodorum, uel declinantes, ſi liceat cōmode, uel tolerantes, nō mœſti interim, quod eſt diffidentium, ſed in rebus aſperis ſpe futuri pręmij gaudentes & alacres. Illud interim cogitātes, ſi quid cui cōceditis aut condonatis, id uos domino condonare, nimirum cum fœnore reddituro.

In tribulatione patientes

Quod ſi impiorū improbitas grauius affligat, ne parate defenſionē, ne moliamini uindictā, ne cōfugiatis ad humana pręſidia, ſed aſſiduis & improbis precibus cœleſte auxilium imploretis.

Neceßitatibus ſanctorū cōmunicātes

Si quid opus erit cæteris Chriſtianis, is cui ſuppetit, impartiat non grauatim ac inamœne, quaſi ſtipē egenti porrigat, ſed quaſi ſuum cenſum cum illis cōmunē eſſe ducat. Eamq́ benignitatem exercete, non ſolum inter uos, uerumetiā in abſentes. In eos uero, qui ſe peregre ad uos cōferunt, hoſpitales ſitis, ne aut turpiter egeant, aut ad ethnicos cogantur indecore diuertere.

Benedicite, & nolite

Atq; ut oportet manus habere benignas, ita linguam cōuenit habere innoxiā. Eos qui uos odio Chriſti perſequuntur & affligunt, adeo nō oportet ulciſci, ut nec male precandū ſit. Bene precemini & illis, bene precemini, inquā, ut reſipiſcant: tantū abſit, ut quenq; deuoueatis. Quibus re nō poteſtis benefacere, tamen bene optandū eſt.

Idipſum inuicē ſentientes

Sit inter uos uera amicitia, quæ læta pariter ac triſtia faciat communia, ut iungatis tum gaudia, tum mœrorem ac lachrymas. Concors animus, & cōmunis affectus uos in omnibus ſociet, ſiue quid læti obtigit, ſiue quid aduerſi incidit.

Non alta ſapientes

Ne ſitis elatis animis ac faſtidioſis erga uos inuicē: ſed qui maior eſt, humilibus & inferioribus ſeſe inclinet & accōmodet. Ne uos uobis ipſis placeatis, ut ſuo quiſq; iudicio ſibi magnus ſit & admirandus. Nō enim facile cedit cuiquā, qui ſic affectus eſt. Quod ſi quis forte læſit, ne conuicium conuicio, ne iniuriam iniuria retalietis. Licet hoc apud Iudæos & ethnicos iuſtum habeatur: apud Chriſtum impium eſt, malum malo conduplicare: & quod in alio damnas, cōſulto imitari. Vos benefactis certate, & ita certate, ut nō ſolum, teſte conſcientia, deo placeant quæ facitis, uerumetiā ut omnibus hominibus probenť, neu quem offendāt infirmū ſpecie mali. Et uſqueadeo abſit omnis uita, nō tantum ab omni crimine, uerumetiā ab omni ſuſpicione, quoad fieri poteſt, criminis, ut nec mali queāt eam calumniari. Id fiet, ſi quantū in uobis eſt ſitū, pacem habeatis, nō modo cū Chriſtianis, uerumetiam cū his qui à Chriſto ſunt alieni. Magna uis eſt heroicæ uirtutis, etiā hoſtes rapit in amorem & admirationē ſui. Pax autem conſtare non poteſt, ſi ſuum quiſq; dolorem perget ulciſci. Ethnicorū ac Iudæorū eſt ultio, uos, iniuria laceſſiti, ne poſcite uindictam, quin potius cedite iræ, quæ melius euaneſcet tua lenitate, q̃ ſi mutua talione magis ac magis irites. Si lenitate uiciſti furentem, lucrū eſt. Sin pergit ille furere, nō deerit cui det pœnas. Tu illum ſuo relinquito iudici, qui ius ulciſcendi nobis adimit, ac ſibi ſeruat, ita loquens in Deuteronomio: Mea eſt uindicta, ego rependā, dicit dominus. Imò tu adeo ne lædas læſus, ut & pro maleficio reponas beneficiū: & ſi forte eſuriat inimicus tuus, cibo illū

ſubleua

ſubleua:ſi ſitierit,potũ porrige. Vix ullum eſt ingenium tam barbarum,tam efferũ;tam immite,quin officijs poſſit deliniri,quando hac uia manſueſcunt & feræ. Hac expugna hoſtem . Expertus tantam lenitatem, tantã pietatem tuã,fortaſſis reſipiſcet,pudebit,pigebit,pœnitebit feritatis, iamq; ceu uictus tua charitate inflammabitur ad redamandũ. Hac uia finiri poſſunt ſimultates,cũ mutua malorũ retaliatione propagent̃ in immẽſum. Benefactis certare pulchrũ,uincere pulcherrimũ. Malefactis certare turpiſſimũ eſt. Verũ hoc fatentur & ethnici. Veſtra peculiaris laus erit, ſi malefacta benefactis ſuperetis,ſi iracundiã lenitate,ſi maledicentiã benedicentia,ſi iniuriam officio ſuperetis. Cauendũ eſt autem ne qui malus eſt, tuã bonitatem expugnet ſua malicia,& incipias tui diſſimilis eſſe,iamq; illũ imitari quem damnas. Quin potius tua bonitas,illius expugnet feritatem,ut uictus in tuas parteis rapiatur.

CAPVT XIII

Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit

QVOD ſi principum & magiſtratuũ in uos cooriat̃ ob Chriſtiani nominis profeſſionem perſecutio, toleranda quidẽ eſt, nullo ueſtro uitio coorta. Cæterũ non eſt irritanda,aut accerſenda detrectando illis,quod ceu ſuo iure poſtulant, & à nobis deo non offenſo pendi poteſt. Ordine conſtat reſpub.ea prætextu religionis turbari nõ debet. Sunt cupiditates fœdæ,ſunt uitia, in quibus cũ cæteris nõ oportet cõgruere: ſunt rurſus in quibus ob tranquillitatẽ publici ſtatus oporteat etiã cũ ethnicis cõuenire pro temporũ ratione, ne ueſtro exemplo peiores fiant, quos expedit utcunq; metu coërceri. Totã enim rerũ ſummã, in tria genera diuidamus licebit. In ea quæ uere cœleſtia ſunt,quę tanquã Chriſto peculiaria,ſunt ubique rebus omnibus anteponenda. In ea quæ prorſus ſunt huius mundi,ueluti cupiditates,ac uitia. Hæc uobis ſunt omnibus modis fugiẽda, In mediũ quoddã genus, quod per ſe neq; bonũ, neq; malũ, ſed neceſſariũ tamen pro totius reipub. ſtatu cõcordiaq; tuenda. Nolim aũt per uos turbari,etiã ſi quam iuſtitiæ umbrã,aut ſpeciem mundus hic habet,modo ne pugnet palàm cũ Chriſti iuſtitia. Ferenda perſecutio,ferendũ & mundanũ imperiũ,etiã ſi ſit aliquãto iniquius,ne cũ uos perſequunt̃,iuſto titulo facere uideant̃, ſi publicas leges ab omnibus receptas, ſoli reieceritis ,quas Chriſtus ut nõ ſanxit,ita nec reprobauit,ſed uelut ignorauit,nimirũ aliud agẽs. Quiſquis igit̃ eſt hominũ,parcat publicis legibus; obtẽperet magiſtratibus, qui qualemcũq; dei gerunt imaginẽ, & in malis puniendis utcunq; dei negociũ

Itaq; qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit

agũt. Atq; hactenus ſanè poteſtas illorũ à deo proficiſcit̃. Proinde qui principi aut magiſtratui etiã impio & ethnico, ſuo fungenti officio reſiſtit,is non reſiſtit homini fungenti,ſed deo, à quo proficiſcitur omnis autoritas. Sicut enim umbra legis Moſaicę fuit à deo,nec licuit antehac cõtẽnere, ſic & legalis iuſtitia à deo proficiſcit̃,ut & huic pro tempore cõueniat aliquid tribuere. Quemadmodũ enim deus in ſuo corpore uoluit eſſe membrorũ ordinẽ, de quo modo diximus,ita in uniuerſa repub. quæ malis ac bonis cõſtat, uoluit

eſſe

eſſe ordinem quendam. Atq; ipſe ordo per ſe bonum quoddam eſt, etiam ſi
quis abutatur magiſtratu. Proinde qui perturbant hunc ordinem, deo auto
ri repugnant: & qui repugnant deo, merito pœnas luent. Quod ſi nolis eſſe
legibus aut magiſtratibus obnoxius, ne putes te id aſſequi poſſe cõtumacia,
ſed innocentia potius. Nihil enim illi iure poſſunt, niſi in eos qui committũt
quod non licet. Tu recte uiuito, & lex nihil ad te, nec eſt quod metuas magi-
ſtratum. Imò præmium eſt & honos per illos ſuo fungentibus officio. Itaq;
ſicut magiſtratus dei miniſter eſt puniendis flagitijs, ſic & eiuſdem miniſter
quodãmodo uidetur, dum recte factis habet honorem. Proinde pluſquàm
liber eſt à legibus, qui recte agit. Cęterum ſi quid cõmiſeris ſupplicio dignũ,
tua culpa factum eſt, ut tibi iam formidãdus ſit magiſtratus, ſiquidẽ in hũc
uſum gladiũ geſtat, ut nocentes puniat, atq; hac quoq; parte diuinæ ſubſer-
uit iuſtitiæ, quæ in malis puniendis & malorum abutitur miniſterio. Proin-
de quando publicus rerum ſtatus non poteſt conſiſtere, niſi magiſtratibus
ſua deferatur autoritas, ob cõmunem reipub. neceſſitatẽ & uos illis obtempe
rate, non tantũ ob id, ne contumacia prouocati, probabili cauſa in uos ſęuire
uideant, iam nõ uelut in Chriſtianos, ſed uelut in ſeditioſos, ſed etiã ob con-
ſcientiã: quæ, licet nullũ immineat ab illis ſuppliciũ, dictat nõ eſſe perturban
dum, quod deus ordinatũ eſſe uoluit. Et quoniã hac in parte publicũ gerunt
negociũ, quod autẽ publicum eſt, ad omnes pertinet, propterea uelut officij

Non ſolũ propter irã, uerũ etiam ob conſcientiam

præmium uectigal ac tributum illis penditis: qui licet impij ſint, tamen quia
publicam adminiſtrant iuſtitiam, & deus iuſtitia eſt, dei miniſtri ſunt, & illi-
us quodammodo uices gerũt, dum in hoc incumbunt, quod illis publica au-
toritate mandatum eſt. Itaq; ſi quid uetant iſti, quod per ſe nephas eſt pa-
trare, parete, quos oportebat etiam nullo timore propoſito, quod rectum
eſt ſequi. Sin imperant impia, deo parendum eſt potius quàm hominibus.
Quod ſi quid ueluti ſuo iure exigunt, cuius iactura non adducit pietatis di-
ſpendium, non tanti eſt ut illos ea gratia in uos iritetis, ſoluite omnibus, quic
quid exigunt, ceu debitum. Ipſe Chriſtus nulli prorſus obnoxius ſoluit Cæ-
ſari uectigal, non quod deberet, ſed ne quid illos offenderet. Ne committite
ut à uobis ſuo iure fraudati uideantur. Si quis tributum exigit, pendite tribu
tum: ſi quis uectigal poſtulat, ſoluite uectigal. Si quis reuerẽtiam efflagitat,
qua negata, putet contemptam autoritatem ſuam, huic deferte publicam re
uerentiam. Si quis honorem ob dignitatis publicæ functionem ſibi deferri
uelit, huic honorem ſolennem impendite. Si cum laude funguntur ſuo magi
ſtratu, deo penditur honos: ſin ſecus, tribuitur hoc publicæ tranquillitati. Ne
quid fiat reliquum, quod iſtorum quiſquam à uobis exigat, ſatisfacite neceſ-
ſitati publicæ. Cæterũ inter uos nullum ſit ius aut debitũ, niſi mutuæ charita
tis. Ea non moratur exactorem officij, ſed ultro præuenit monitorem. Illis ſi
penderis quod exigunt, deſinis debere: charitas etiam ſi ſatisfaciat alijs, ſibi
ipſa nunquam ſatisfacit, ſemper officia cumulans officijs. Hanc igitur in pri-

Nemini quicquã debeatis, niſi ut inuicẽ

Qui enim dili git proximũ, legẽ impleuit mis amplectamini, quæ leges omnes compendio complectitur. Quiſquis
enim ſyncera Chriſtianaq; charitate proximum diligit, is ſummam habet
totius legis Moſaicę: ſi charitas abſit, nullę leges, quamlibet multæ, ſufficiũt:
ſi adſit, non alijs eſt opus legibus, quãdo hæc una dictat efficacius, quicquid
innumeris legum pręſcriptis iubetur. Vetat lex Moſaica, ne quis adulterium
committat, ne quis occidat, ne quis furtũ faciat, ne quis falſum teſtimonium
dicat, ne quis rem affectet alienam, ne quis ad uſuram fœneret, & ſi qua ſunt
id genus alia, Atqui horum omnium ſumma, breui charitatis pręcepto com
prehenditur, quo dictum eſt: Diliges proximum tuum ſicut temetipſum.
Charitas prodeſt, quoad poteſt, omnibus, etiam malis, nocet nemini. Quor
ſum igitur attinet ſingulatim uetare, ne lædas his aut illis modis, cum huius
natura ſit, nemineͤ omnino lædere? An occidet, qui diligit? an ſtuprabit alie/
nam uxorem, cui alter æque charus eſt, atq; ipſe eſt ſibi? an furto compila/
bit eum, quem paratus eſt & ſuis opibus adiuuare? an calumnioſo teſtimo/
nio opprimet, quem ſuo quoq; periculo ſeruatum uelit? an fœnori daturus
eſt ei, qui cum ſibi putet omnia eſſe communia? an illi damnum optabit, cui
precatur eadem quæ ſibi? an ulla ratione nocere aut contriſtare poterit, pro
quo ſciat Chriſtum eſſe mortuum? Itaq; quod dixeram, ſumma legum om.
nium eſt charitas. Per hanc compendio diſcitur, quid fugiendũ, quid ſequen
Et hoc ſcien/ tes tẽpus q̃a hora eſt dum. Ad huius igitur ſtudium ipſa quoq; temporis adhortatur ratio, uideli
cet ut à priſtinæ uitæ ſomno ac tenebris reſipiſcentes, expergiſcamur. Nox
præbere uidetur peccandi licentiam, quod uacet pudore. Cæterum etiã qui
noctu laſciuiunt & ineptiunt, tamen ſimulatq; illuxit, uel pudore componũt
ſeſe ad hominum aſpectus, ac uelut alij facti, prodeunt in publicum, pro te/
mulentis ſobrij, pro libidinoſis caſti, pro iurgioſis moderati, pro oſcitantibus
Quàm cum credidimus alacres. Rapienda igitur temporis opportunitas, qua ſi recte utamur, propi/
us abeſt noſtra ſalus, quàm tum cum lege Moſaica freti, proxime abeſſe pu
tabamus. Nox noſtra proceſſit uitæ priſtinæ, imminet dies ille, qui reteget
etiam occultiſſima. Reſpondeamus diei noſtro, abijciamus mores actusq́ue
nocturnos, & quorum nos in luce pudeat. Si ſole exoriente decentioribus ue
ſtibus tegimus corpus, ne quid offendat oculos hominũ, multo magis Euan
gelij luce iam exoriente, mentem uirtutum ornemus amictu, qui luce dignus
ſit, nec reformidet oculos dei. Poſthac ita uitam omnem cõponamus, ut ap/
pareat nos, abiectis priſtinæ uitæ tenebris, clara in luce ambulare, & deo con
ſpicuos & angelis, & hominibus, non luxui indulgentes in comeſſationibus,
aut temulentis compotationibus, non ſpurcæ Veneri libidiniq; ſeruientes,
non per contentionem ac liuorem mutuum turpiter inter nos concertantes,
quibus omnibus obnoxij fuiſtis, dum errantes in priſtinæ uitæ tenebris uer/
ſaremini. Indecore tali cultu ueſtitur anima. Nunc poſteaquàm per baptiſ/
mum Chriſto eſtis inſiti, hunc ipſum induite. Eluceat in omni uita, quem ſi/
tis profeſſi. Exprimite quem imbibiſtis, ille ſobrietas, ille caſtitas, ille pax eſt,

ille charitas eſt,iſtiuſmodi amictus decet hanc Euangelij lucem. Quibus hactenus uſi eſtis ad uoluptatem, poſthac utamini ad corporis neceſſitatem, & quibus antehac turpiter indultum eſt cupiditatum arbitrio,de cætero per ſobrietatem eatenus adhibeantur, quatenus naturæ uſus poſtulat. Corpus ſic alendum eſt,ut ualeat ac uiuat,non ut laſciuiat.Cibus ac potus ſitim ac famem arceat, non libidinem inuitet ac nutriat.

Et carnis curam ne feceritis in deſiderijs

CAPVT XIIII

Infirmũ autẽ in fide ſuſcipite

PORRO quanquam in harum rerũ uſu nullum eſt diſcrimen aut delectus apud eos,qui plene Chriſti fidẽ ſunt aſſecuti, modo his,ut diximus,ad neceſſitatem utantur,nõ ad uoluptatem, tamen ſi quis erit inter uos,fortaſſis Iudæus genere,qui ob diutinam ſuperioris inſtituti, uitæq́ue conſuetudinem ſit adhuc ſuperſtitioſior, nec adhuc ſic in eo fides adoleuerit,ut omnem priſtinæ legis obſeruationem excludat,is non eſt ſtatim reijciendus cõtemptu, ſed humanitate facilitateq́ʒ magis alliciendus ac fouendus, donec & ille proficiat, fideiq́ʒ robur accipiat. Id commodius fiet beneuolentia,quàm contentioſis diſputationibus. Siquidem in eiuſmodi non cõuenit protinus in malam partem interpretari,quod citra uitium fieri poteſt. Quo pax & concordia undiq́ʒ conſtet inter uos,quædam diſſimulanda ſunt,quædam ferenda,quædam benignius interpretanda. Magnam uim habet ad mutuam uitæ ſocietatem hæc commoditas candorq́ʒ. Nunquam pax cohærebit inter multos, niſi in nonnullis alius alij uiciſſim conceſſerit, ut ſunt hominum uariæ ſententiæ. Nam qui uacat omni ſuperſtitione,putat ſibi fas eſſe, citra delectum ullum quouis ueſci genere ciborum,quippe nihil hic aliud ſpectans,quàm naturæ neceſſitatem. Rurſum qui infirmior eſt adhuc ac ſuperſtitioſior,ueſcitur holeribus,ne incidat in aliquod piſcium aut cæterorum animantium genus, quod uel interdictum ſit iuxta Iudaicum inſtitutum, uel ſimulacris immolatum. Hæc uobis non debent eſſe tanti,ut ob ea ſcindatur fraterna concordia. Is qui firmior eſt,& ueſcitur quibuslibet,ita fruatur ſua firmitate,ut tamẽ infirmiorem,qui ueſci metuit,nõ ſpernat. Ac rurſus qui animi ſui infirmitati obſequens,abſtinet à certis ciborum generibus,ne damnet ac iudicet ſine delectu ueſcẽtem,quicquid appoſitum fuerit. Quin potius firmus ferat infirmum,ſic interpretans,Error eſt ex longa priſtinæ uitæ conſuetudine relictus, ſubito reuelli non poteſt, paulatim elabetur,& creſcente uera pietate euaneſcet ſuperſtitio. Item ſuperſtitioſulus ille,cum ueſcentem uidet quibusuis cibis, ſic ſecum cogitet, Mea nihil refert quid agat,& conſentaneum eſt bono animo fieri, quãdoquidem dominus illum ſibi adiunxit,ſuumq́ʒ fecit,cuius arbitrio uiuit, cuiq́ue peccat uni, ſi quid peccat in iſtiuſmodi, quæ per ſe mala non ſunt. Quod ſi crimen eſt arrogantiæ,faſtidire ſuperſtitionem infirmi & ſimpliciter errantis, quanto intolerabilioris erit arrogantiæ, ſi qui fide eſt infirmior,iudicet ac damnet meliorem ſe, iuxta uulgatem imperitorum regulam, qui iniuſtum putant

Non in diſceptationibus

Alius enĩ credit ſe manducare omnia

quicquid ipſi non faciunt, & ſanctum exiſtimant, quicquid amant? Nónne huic merito dicetur: Tu quis es, qui iudicas ac damnas ſeruum alienum? Vnus eſt omnium dominus Chriſtus Ieſus, illi ſtat, ſi firmus eſt fide, illi cadit, ſi quid peccat, ut tu ſuſpicaris. Non enim ob iſta cadet, imò ſtabilietur, ut perſiſtat in ſuæ fidei robore. Siquidem dominus illius abunde potens eſt & idoneus, qui ſeruum ſuum fulciat, ne quid uacillet. Quod de ciborum delectu dictum eſt, idem de ſabbatorum ac neomeniarū obſeruatione accipiendum eſt. Nam qui infirmus eſt, ac imperfectæ fidei, is diſcernit inter diem & diem, quaſi ſit alius ſacer, alius prophanus, & in hoc nephas ſit ueſci cibis, aut opus facere, quod in alio phas ſit. Contrà qui firmus eſt, ſolidæq; fidei, nullo delectu habet omneis dies, uniuerſum uitæ tempus exiſtimans pietatis officijs ſacrum eſſe, ac dedicatum. Ob iſta ne ſcindatur inter uos concordia Chriſtiana, ſed ſuo quiſq; animo fruatur, non damnata alterius ſententia, præſertim cum utrunq; uacet crimine, & in utroq; conſtet hoc, quod eſt ueræ pietatis caput. Qui ſapit & ſentit apud ſe, quemuis diem ex æquo ſacrum ac ſanctū eſſe, domino ſuo ſapit, nec tua refert, quàm ille ſapiat. Item qui credit inter diem & diem intereſſe nonnihil, ſi errat, domino ſuo errat, ad te non pertinet. Item qui citra delectum quibuslibet ueſcitur cibis, domino ſuo ueſcitur. Siquidem gratias agit deo, cuius beneficio ueſcitur, & cuius benignitas in uſum hominum condidit omnia. Rurſum qui ob infirmitatem animi à certis cibis abſtinet, domino ſuo abſtinet, nec tua refert, præſertim cum holeribus ſuis ueſcens, æque atque tu gratias agat communi domino. Quod ſi is probat & acceptum habet illius gratiarum actionem, cur tu de eo pronuncias? Cauſa diuerſa eſt, res eadem, animus idem, & idem dominus. Hic gratias agit, pro libertate ueſcendi quibus uelit, quod Euangelica lex animos diſcernat, non cibos: ille pro fructu continentiæ, dum occaſione infirmitatis fugit crapulam, & intra temperantiæ cancellos coërcetur. In huiuſmodi pares ſumus omnes, neque quiſquam pro ſua ſententia tuenda debet digladiari cum fratre: ſatis eſt, ſi dominus approbat, ad quem pertinet earum rerum iudicium, quæ uel incertæ ſunt, uel pro temporum ratione ferendæ. Nullum eſt ius Chriſtiano in Chriſtianum, niſi ut alter alteri proſit. Neque ſibi uiuit quiſquam, cum omnes ſimus illius, qui nos aſſeruit à uitijs ad pietatem, à morte ad uitam. Itaq; nemo ſibi neq; uiuit, neq; moritur, non magis quàm ſeruus alieni iuris, in quem hero poteſtas eſt & uitæ, & necis. Quod ſi ſeruus uiuit, non ſuo nec alieni, ſed domini ſui commodo aut incommodo uiuit. Sin moritur, domini compendio, aut diſpendio moritur, ut impudenter facturus ſit, qui conſeruus de conſerui negocijs ſeſe admiſceat, ſi modo domino fiat ſatis. At nullum mancipium inter mortaleis tam heri ſui eſt, quàm nos ſumus Chriſti, qui nos non argento aut auro, ſed ſuopte ſanguine emit. Siue igitur cadimus, illi cadimus, ſiue ſtamus, illi ſtamus, ſiue uiuimus, illi uiuimus, ſiue morimur, illi morimur. Alia mancipia fortaſſis deſi-

Vnuſquiſq; autem in ſuo ſenſu abūdet

nunt

uunt eſſe domini, poſteaquàm mortua ſunt. Nos ſiue uiuimus, ſiue mori-
mur, domini ſumus, cui uiuunt omnia. Chriſtus ius habet, non ſolum in ui-
uos, ſed etiam in mortuos, qui & uitam ſuam & mortem ſuam nobis ſeruan-
dis impendit. Siquidẽ idem mortuus eſt, mea cauſa factus homo, atq; idem
à morte reuixit, ut pariter & morientium & uiuentium eſſet dominus. Si ui-
uimus pietati, illi debemus. Si mortui ſumus uitijs, illi debemus. Ille domi-
nus eſt, ille iudex eſt. Cur ſeruus in ſeruum ſibi ius uindicat, quod domini
peculiare eſt? Tu uero qui ſuperſtitioſulus es, qua fronte iudicas fratrem tu-
um, te firmiorem, quia libere ueſcitur, aut quouis die ex æquo utitur? Aut tu
peritior, quare ſpernis ac faſtidis fratrem tuum infirmiorem, perinde quaſi
dominus illius ſis, ac nõ magis conſeruus? Cur aut hic aut ille domini uicem
uſurpat, & iudicij diem pręuertit? Non eſt alius ab alio iudicandus. Vnus il-
le qui omnium eſt dominus, pronũciabit de omnibus. Nam apud tribunal
Chriſti aliquando ſiſtendi ſumus omnes, illius uoce uel damnandi uel ab-
ſoluendi, qui perſpicit intimos ac retruſiſſimos animorum receſſus. Interim
ne ſibi conſeruus in conſeruum dominatum uſurpet. Quandoquidem hoc
honoris uni ſibi ſeruatum eſſe uoluit, ut ipſe teſtatur apud prophetam Eſai-
am: Viuo ego, inquiens, mihi curuabitur omne genu, & omnis lingua confi-
tebitur deo. Hoc interim pro ſua quiſq; uirili ſtudeat agere, quo pacto apud
hunc iudicem pro ſe rationem reddat; nec alius alium iudicet in malum.
Quod ſi quid hic iudicandum eſt, interea hoc magis eſt iudicandum ac ſta-
tuendum, qua ratione fieri poſſit, ut alius alij uiciſſim auxilio ſimus, neq; cui-
quam aut demus malum, aut occaſionem mali, quoad licet, præbeamus. Eri-
gamus uacillantem, non deijciamus, & linum fumigans excitemus, non ex-
tinguamus. Dignitatis ratio poſcebat, ut imperitior obtemperaret peritiori,
ſed charitatis eſt Chriſtianæ, ut peritior aliquoties cedat & obſecundet im-
peritiori, non ut aſſentiatur erranti, ſed quo uel corrigat, uel certe ne grauius
offendat. Nam ut de me loquar exempli gratia, Moſes olim quoſdam cibos
deſignauit impuros, quos ille ſuo more communes uocat, ceu prophanos,
quibus ueſci nefas erat, quoſdam mundos, quibus ueſci fas erat. Nunc ſcio
ac perſuaſiſſimum habeo, Chriſti afflatu, qui carnalem legis partem pror-
ſus abolitam uult, quod nihil ſuapte natura impurum, nec ullus ſit omnino
ciborum delectus. Quod ſi quid impurum eſt, id ei duntaxat impurum eſt,
qui tale putat eſſe, hoc eſt, infirmo & ſuperſtitioſo impurũ eſt, firmo uereq;
Chriſtiano nihil eſt impurum, ſed omnia pura puris. Et tamen ab eo quod
per ſe impurum non eſt, fortaſſis abſtinere præſtat aliquoties, non quod ita
decernat lex Moſaica, ſed quod ita dictet fraterna charitas, quæ peculiaris
eſt Chriſtianorum. Etenim ſi ob cibum corporis tui læditur, aut mœrore af-
ficitur animus fratris tui, quem oportebat tibi æque charum eſſe, atq; ipſe es
tibi, uideris tibi uiuere, nec ſatis meminiſſe mutuæ charitatis, qui lapſum &
offenſam infirmi faſtidis ac negligis, cũ re leuicula poſſis mederi. Quid enim

In hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit

Omnes enim ſtabimus ante tribunal

Itaq; unuſquiſque noſtrum pro ſe rationẽ reddet

Scio & confido in domino Ieſu

Si autem propter cibũ frater tuus

magni,ſi pauliſper & à licitis abſtineas, quo periclitanti proximo ſuccurras? Ne tibi tã uilis ſit frater licet infirmior, licet imperitior,ut cibi tui cauſa ſinas eũ perire,pro quo ſeruãdo mortuus eſt Chriſtus.Si tãti fuit domino, qualis qualis eſt,nõ eſt tibi ob rem leuis momenti negligendus. Ne uero ſatis eſſe putes,ſi rectum ſit quod tu facis, quin illud etiam curandũ,ut quod per ſe rectum eſt,nõ ſit obnoxium ſuſpicioni criminis,& quod tibi bonum eſt,uertatur in malum alienũ,ſi uiderint homines inter uos de cibo potuq́, aut de ſimilibus rebus exigui momenti eſſe cõtentiones.Nam quemadmodũ ſeculo futuro in regno dei nõ erit eſca neq; potus, quæ nũc mortalitatis noſtræ ſubſidia ſunt, ita doctrina Euangelica uitaq́ uere Chriſtiana,neq; ciborũ delectu conſtat,neq; potus diſcrimine,quæ nihil habent momenti ad pietatẽ.Illa potius nobis meditanda ſunt, quæ nobiſcũ transferri queant in uitã illam cœleſtem.Quæ ſunt autem illa? Nimirum iuſtitia,pax,& gaudium,quæ nõ conferũtur ciborum obſeruatione,ſed ſpiritu ſancto. Diſceptatio de cibis parit iram ac diſſidiũ, parit dolorem, parit offenſam & querimonias. Spiritus ſanctus parit pro diſſidio pacem, pro triſtitia gaudiũ, pro offenſa & iniuria officium.Vt enim iuſtitiæ eſt,nemini uelle nocere,ita pacis eſt, cum nemine contendere,& charitatis eſt,neminem mœrore afficere.Hæc ſpiritualia ſunt, in his quiſquis Chriſto ſeruit, is ſimul & deo placet,ea ſectans, quæ ſunt illi gratiſſima,& hominibus probatur,dum obſequio uitat omnẽ mali ſuſpicionem,aut occaſionem. Carni ſeruiũt,qui de cibis ac diebus inter ſe digladiantur.Spiritu Chriſto ſeruiunt, qui nõ ſua tuent̃,ſed alijs per charitatem obſecundant,& omnibus fiunt omnia,quo omnes lucrifaciãt,& omnibus ſeſe attemperant, ut omnibus placeant. Nos igitur qui ſpirituales ſumus omiſſis iſtiuſmodi diſceptationibus,ea ſectemur,quæ ad pacem faciunt,quæ concordiam alunt,quæ mutuum amorem nutriunt,deniq; quibus meliores reddamur,mutuoq́ iuuemur officio,nõ quibus offendatur quiſpiam.Hoc eſt noſtræ profeſſionis caput.Tu qui firmior es,ne cõmittas,ut ob cibũ humanum perdatur opus dei.Tibi potius pereat cibus,q̃ ut per occaſionem cibi tui pereat id,quod deus morte filij ſui redemit.Hominis negociũ eſt cibus,dei negocium charitas,cũ alterutrũ periclitatur,illud potius cedat, quod leuius eſt. Non quod in ipſis cibis ſit ullum uitiũ, aut alius purus ſit, alius impurus iuxta Iudæos,aut quod per ſe culpa ſit,cibo quo uelis ueſci,ſed tamen per occaſionem ſit culpa,nõ quod ueſceris,ſed quod ueſcendo fratrem offendis infirmum,atq; ita cibus natura purus ob neglectũ proximi periculum, fit impurus.Quod nobis adeo negligendũ non eſt,ut præſtabilius ſit,uel in totũ abſtinere à carnibus,& holeribus ueſci,& in totum à uino temperare, q̃ ut ueſcens aut bibens,fratri tuo ſis occaſio ruinæ.Neq; uero mihi dixeris:Cur ille metuit,ubi nihil eſt opus?Me non reprehendit mea cõſcientia,quid mihi cũ aliena infirmitate? An uis ut mea relicta ſententia, in illius ſententiam pedibus eam,& incipiam deligere ciborũ genera? Nequaquã. Nõ iſtuc poſtulo, ut il-

Nõ ergo blaſphemetur bonum noſtrum

Sed iuſtitia & pax

Noli propter eſcam deſtruere opus dei

Bonum eſt mihi non manducare carnem

ut illius infirmitatem imiteris,ſed ut obſecundes pro tempore, hac ſpe, ut & ille proficiat.Probo tuam fiduciam,qua negligis ciborum diſcrimina,uerum iſtam cela ac tege, ſi quādo conſpexeris eius occaſione periclitari fratrem.Sa tis tibi ſit interim,ſi fortitudinē animi tui nouit & approbat deus. Ea tamen tantiſper diſſimulanda eſt, dum uitas offendiculum proximi, tuam firmita tem ad illius infirmitatem inclinans atq; accommodans. Atq; illud etiam ui dendum, ut quod ciborū delectum negligere te prædicas,animi firmitas ſit, non uoluptatis aut luxus prætextus,neu cū alterum cōtemnis ac reprehēdis, quod ceu ſuperſtitioſus à cibis abſtineat,ipſe tecū hæſites,& oratione firmus ſis potius quàm fide.Beatus eſt is, qui tantum fidei robur obtinet, ut in eo quod probat ac defendit apud alios,non ſentiat intus reclamantem cōſcien tiam,taciteq; in ſinu pectoris damnātem, quod palàm approbat. Quiſquis enim hæſitat,putans nō licere ueſci,is iudice conſcientia damnatus eſt. Qua re damnatus eſt? Quia quod facit,non facit ob robur fidei,animiq; conſtan tiam ſibi bene conſcij,ſed conſcientia refragante. Quicquid autem non pro ficiſcitur à fide,cum uitio coniunctum eſt.Siquidem cum rem per ſe non ma lam,hæſitans mala ſit necne,faciat tamen, declarat ſeſe & rem per ſe malam facturū,ſi inciderit.Etenim uera pietas refugit ab omnibus, quę mali uel ſpe ciem habent.Qui malicia peccat,meretur obiurgari,& ſi ſe præbeat inemen dabilem,uitandus eſt etiā.Cęterum quoties error ex infirmitate naſcitur,do ceri moneriq; meretur,qui errore tenetur, faſtidiri aut rideri non meretur.

Tu fidē quam habes,penes temetipſum habe

Beatus qui nō iudicat ſemetipſum

CAPVT XV

QVOD ſi nos firmiores ſumus ut ſumus,adeo ut monitore non ſit opus, tamen cauendum, ne dum alterius leuiculum errorem inſectamur ſuperſtitionis,ipſi in grauiorem culpam incidamus arrogantiæ:quin potius,quo ſumus firmiores,hoc magis æquū eſt aliorum ferre infirmitatem. Vt enim qui natu grandiores ſunt,aut corpo ris robore ualidiores,non ideo protrudunt aut proculcant natu minores,ſeu uiribus impares,quaſi in hoc robur acceperint,ut quibus poſſint noceāt, ſed quo magis præcellunt corporis firmitate,hoc turpius ſibi dūcunt, lædere in ualidam ætatem, aut ob ſenium uiribus defectam : ita nos quo magis uale mus animi iudicio doctrinaq;, hoc magis oportet noſmetipſos imbecillitati alienæ attemperare potius,quàm dum noſtra ſcientia inſoleſcimus, nobiſq; placemus,fratris imbecillitatem exaſperare malimus,quàm uel ferre, uel me deri. Ne quis igitur ſua dote ſibi placeat, uelut eam ad faſtum acceperit, ſed hoc potius agat,ut ſui cōtemptor,proximo morem gerens illi placeat, haud quidem obſequens ad quiduis,ſed in hoc, ut illi proſit, ac meliorem reddat. Atq; hanc ſanandi erroris alieni uiam Chriſtus ipſe nobis aperuit, qui cum fons eſſet omnium uirtutum,non tamen his uſus eſt ad gloriam ſuam, uelu ti ſibi placens,ſed quo ſubueniret errantibus & infirmis,non ſolum neglexit ſuam , quam promerebatur gloriam , uerumetiam probris affici ſuſtinuit,

Debemus aūt nos firmiores

quemadmodum & Dauid eius afflatus ſpiritu,futurum prædixit pſalmo ſe-
Quecunq; autem ſcripta ſunt xageſimo:Improperia eorum,qui tibi improperabant,inciderũt in me.Scri-
ptum eſt autem hoc in pſalmis,nõ tantũ ut ſciamus,ſed ut imitemur quoq;,
atq; ex illius exemplo diſcamus,qua lenitate ſit proximus ſuſtinendus ac fo-
uendus,donec in Chriſto grandeſcat, & puer atque imbecillis eſſe deſinat.
Quemadmodum igitur ille ſe deiecit ad humilitatem noſtram,ut nos paula-
tim ad ſuam ſublimitatem proueheret, ita cõuenit ab illo petere exemplum
proximi ad ueram pietatem pelliciendi: atq; id exemplum nobis in ſacris li-
teris,uelut in tabula depictum,iugiter oportet habere præ oculis,ut quemad
modum ille non uulgari mundi huius uia, ſed tolerantia ſua redemit ac ſer-
uauit nos, & per humilitatem prouectus eſt ad ueram gloriam, ita & nos
per lenitatem,qua toleramus infirmiores, & ſubſidia diuinorũ uoluminum,
ad exemplar Chriſti prouocantium, confidamus & nos aſſecuturos præ-
Deus autē patientiæ & ſolatij mium,quod manet eos,qui illius ueſtigijs ingrediuntur. Summa profeſſio-
nis ueſtræ pax eſt.Itaque precor deum,autorem patientiæ,quiq; nos per ar-
canas literas ad tolerantiam adhortatur, ſine cuius auxilio nihil omnino
poſſumus, ut uobis largiri dignetur, ut unus idemque ſit omnium ueſtrum
animus ſummoq; conſenſu iungamini ad exemplum Chriſti Ieſu, qui nihil
nobis æque commendauit, ac mutuum amorem mutuamque concordiam.
Honorificetis deũ & patrē Atq; ita ſane illuſtrabimus gloriam dei,qui eſt pater Chriſti Ieſu,ſi quod il-
le docuit & exhibuit erga nos,inuicem inter nos exhibeamus, atq; ita intel-
ligent homines uos eſſe uere Chriſti diſcipulos, ſi quemadmodum uno ore
deum prædicatis,ita mutuo conſenſu declaretis,uos animo eodem copulari.
Quapropter ne ſit ullum diſſidium inter gentes ab idolis uocatas ad Chri-
ſtum, & Iudæos ab umbra pietatis ad ueram religionem aſcitos, quin po-
tius mutuis obſequijs inuicem ſuſcipite,ac porrectis uiciſſim dextris promo-
uete, quemadmodum Chriſtus ſuſcepit uos, nec uobis imputauit priſtinæ
uitæ commiſſa, ſed fraterna charitate complexus eſt, ad illuſtrandam inter
homines gloriam dei patris,ut & per uos inuicem præſtantes, quod ille præ
Dico autē Ieſum Chriſtum miniſtrum ſtitit in omnes,illuſtretur gloria eius.Chriſtus autem utriq; hominum gene-
ri inſeruiuit,Iudæis quidem,ut declararet deum patrem ueracem,qui pręſta-
ret ea poſteris,quæ maioribus fuerat pollicitus,per oracula prophetarum,ut
ſibi gratulentur, quibus contigerit eorum ueritatem accipere, quæ lex Moſi
typis & umbris præfigurarat. Gentibus autē quibus nihil erat promiſſum,
ut præter meritum ac præter omnem ſpem ſola dei miſericordia ad commũ-
nem ſalutem admiſſi,diuinam pręedicent bonitatem.Illi gaudeant,quod diu
expectata tandem aſſecuti ſunt,hi quod non expectatis potiuntur. Atq; id
ita fore iam olim deſtinatum erat cõſilio diuino.Sic enim patri loquitur ipſe
Chriſtus apud Pſalmographum: Propterea celebrabo gloriam tuam inter
gentes,& nomini tuo laudis hymnum canam.Rurſus in cantico Deuterono
mij: Lætamini gentes unà cum populo ipſius. Et iterum pſalmo centeſimo
decimo

decimoſexto: Laudate eum omnes gẽtes, & collaudate eum omnes populi. Idem prædixit Eſaias: Et erit in die illo radix Ieſſe, & qui exorietur ad gubernandas gentes, in ipſo gentes ſpem habebunt. Porrò deus qui uobis hanc ſpem fecit oraculis prophetarum, precor ut nunc præſtet affatim, quod olim ſe facturum oſtẽdit, ut ſeduſo mœrore diſſidioq́;, impleat uos omni gaudio cõcordiaq́;, idq́; per fidem, ut ſpes ueſtra, quam de deo cõcepiſtis, indies augeſcat fiducia bonæ puræq́; cõſcientiæ, corroborante uos ſpiritu ſancto. Hęc uero loquor, nõ quod diffidam de ueſtra uirtute. Perſuaſum enim habeo de uobis, quod ipſi ueſtra ſponte ſumma charitate prędití eſtis, ſumma prędití ſcientia, ut etiã citra me monitorem, poſſitis uos inuicem ſuper his rebus admonere. Sed tamen familiarius ac liberius aliqua ex parte ſcripſi uobis, non uel ut ignaros docens, uel ut inuitis imperans, ſed ueluti cõmonefaciens, quid factu ſit optimũm, ut id quod intelligitis eſſe faciendũ, & iam ueſtra ſponte facitis, meo hortatu cumulatius faciatis, hac quidẽ in parte meo fungens officio, mihi licet indigno per dei gratiã delegato, & obſequens uoluntati Chriſti Ieſu, cuius negociũ ago ſtudens pro uiribus, ut illuſtrando dei Euangelio inter uos gentes, puram illi uictimam offeram. Opinor autẽ illi ſacrificiũ longe gratiſſimũ futurum, ſi uos illi obtulero dignos ipſo, uelut hoſtiã non carnalibus ceremonijs, ſed ſpiritu ſancto purgatam ac ſanctam, qui unicus eſt autor ueræ ſanctimonię. Quod quidem cũ uideam, me in nõnullis aſſecutũ, eſt quod optimo iure gloriari poſſim, nõ memetipſum iactans apud homines, ſed apud deum gaudens de felici prædicationis meæ ſucceſſu: quem mihi tamen, aut meæ induſtrię nõ imputo, ſed Chriſto Ieſu, cuius & uices ago, cuiusq́; præſidio prædicationis munere fungor. Non enim ſuſtinet animus meus aliena geſta cõmemorare, ne uidear alienorũ factorum laudem mihi uindicare, tãtũ ea cõmemorabo, quæ meo ipſius miniſterio effecit Chriſtus, nimirũ ut gentes antehac impiæ & ſimulacrorũ cultui deditæ, iam pareãt & obediant Euangelio, cõmotæ partim uerbis ac factis meis, partim magnitudine uiq́; ſignorũ ac prodigiorũ, quæ per me ſunt ædita, ad confirmandam doctrinæ meæ fidẽ, ædita uero nõ mea uirtute aut uiribus, ſed autore ſpiritu dei, cuius ego nihil aliud quàm organũ ſum ac miniſter. Ergo dum ſuper ſucceſſu meæ prædicationis glorior, Chriſti gloriam prædico, non meam. Atq́; hac quidem ratione merito glorior, qui laudem officij mei ſic deo tribuo, ut hominum tamen nulli concedam. Non enim uulgari more prædicaui Euangelium, ſed hactenus in his regionibus prædicaui, ubi Chriſti nomen nondum erat auditum, eamq́; laudem ambij apud deum, quo latius iacerentur fundamenta Chriſtianæ religionis, & illius ditionis pomeria longius proferrentur: nec uiſum eſt fundamentis ab alijs apoſtolis iactis ſuperſtruere, quod ut difficilius erat religionis exordia parere, quàm ſemel parta tueri atque augere, ita magis iudicabam ad Euangelij negocium pertinere. Maxime quod intelligerem ita iam olim prędictũ oraculo ſanctiſſimi uatis Eſaię.

Certus ſum autem fratres mei

Propter grã tiã quę data eſt mihi

Habeo igitur gloriam in Chriſto Ieſu

Nõ enĩ audeo aliquid loqui

In uerbo & factis

Quibus, inquit, nihil fuerat annunciatum de eo, uidebunt, & qui non audierant de eo, intelligent. Atq; hoc proferendæ fidei Chriſtianæ ſtudium magnopere me diſtrinxit, adeo ut non licuerit hactenus uos inuiſere, licet iam pridem cupidiſſimo, ſed ſubinde conantem iſthuc proficiſci, remorata ſunt negocia, ſic opinor uolente ſpiritu Chriſti. Nunc uero poſteaquàm peragrata Achaia & Macedonia, nullum in hiſce regionibus uideo locum ſupereſſe uacuum, in quo non iecerim fundamenta Chriſtianę religionis, & annis iam compluribus ſtimulor cupiditate uiſendi ueſtri, dabitur (ſpero) occaſio ſatis faciendi deſiderio meo, ut cum in Hiſpaniam proficiſcar, iſthac iter faciens, uos in tranſitu uiſam, deinde uobis deducentibus eò pergam, quo inſtitueram, at non prius quàm aliquot dies apud uos commoratus, ueſtri conſuetudine aliqua ſaltem ex parte deſiderium meum expleuero. Id breui futurum arbitror, uolente Chriſto. Cæterum in præſentia deſtinatum eſt iter Hieroſolymam, quo Chriſtianis Iudęis illic agentibus exhibeam beneficium Macedonum & Achaicorum mihi commiſſum. Sic enim illis uiſum eſt, ut aliquanta pecunia promiſcue collecta ab ijs, qui ſponte conferrent, ſubleuarent egeſtatem quorundam Hieroſolymis agentium, religione quidem opulentorum, cæterũ facultatibus tenuium. Nullus eos ut facerent coëgit, ſed ita uiſum eſt illis, ac mea ſentẽtia, rectè uiſum eſt, quandoquidẽ illis obligati ſunt acceptæ primum ab eis religionis nomine. Proinde cum Hieroſolymitani Chriſti doctrinam gẽtibus priores impartierint, par eſt, ut hi uiciſſim de pecunijs ſuis aliquid illis impartiant, ut rem omnium precioſiſſimam re uiliſſima utcunq; penſent. Illi communicarunt gratis, quod ad animę ſalutem pertinet, hi ſponte ac uolentes communicant, quod ad corporis neceſſitates attinet. Hac igitur in re ſimulatq; meo fuero perfunctus officio, & hoc quicquid eſt compendij, quibus eſt deſtinatum, tradidero (tradam autem tum ipſe tum obſignatam pecuniam, ne uel per alios dolo fraudetur aliquid, uel ipſe poſſim cuiquam uenire in ſuſpicionem, quaſi nonnihil inde attulerim, cum gratis alienum agam negocium) iſtac iter facturus proficiſcar in Hiſpaniam. Et quanquam propero Hiſpanis Euangeliũ prædicaturus, tamen haud pœnitebit huius moræ diſpendijq;, nihil enim addubito, quin ubi uenerò ad uos, ita uenturus ſim, & tales uos offenſurus, ut aduentus meus ad ampliſſimam Chriſti laudem pertineat, ſimul & uobis, pro ueſtra pietate ſtudijs alacribus nos excipientibus, & nobis auxilio dei, per omnia ueſtris uotis reſpondentibus. Interim obſecro uos fratres per cõmunem dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum, perq; ſynceram charitatem, quã ex illius hauſimus ſpiritu, ut quoniã præſentibus pręſens nõdũ frui poſſum, certe pijs uotis ac precibus ad dominũ effuſis, me in tantis rerũ difficultatibus laborantẽ ac periclitantẽ adiuuetis, quo eius ope liberer ab incredulis, quos habet Iudęa, & Euãgelio Chriſti rebellibus, ne quid illorũ malicia noſtræ prædicationis fructus impediatur, utq; meũ hoc in reddenda pecunia officium, quo functurus ſum Hieroſolymis

Placuit enim illis

ſolymis, nullo interpellante ſit gratum & acceptum ſanctis, ut rebus his ex ſententia peractis, ſimul & meus aduentus uobis lætus ſit, ita uolente deo, & ipſe poſt exantlatos agones aliquantiſper refociller apud uos. Sed ut unde cœpi finiam exhortationē meam, precor ut deus ſynceræ pacis concordiæq́ parens, autor & tutor, ſemper apud uos maneat, qui ut longe refugit ac reſilit ab elatis ac diſcordibus, ita mutuo conſenſu conciliatur ac retinetur.

CAPVT . XVI

CAETERVM his literis commendo uobis hinc ad uos profectam ſororem noſtram Phœbam, cui has dedi perferendas literas, quæ modis omnibus inſeruiuit & ſuppeditauit congregationi credentiũ apud Cenchreenſes, rogans ut illam ſic excipiatis ac tractetis, ut decet à ſanctis excipi mulierem optime de ſanctis meritã, utq́ illi adſitis, in quocunq́ negocio ueſtrũ deſiderabit officiũ. Par eſt enim, ut illi adſitis, quandoquidem ipſa frequenter adfuit, cũ alijs ſanctis compluribus, tum mihi etiam ipſi. Salutate meis uerbis Priſcã, & huius maritũ Aquilam Pontici generis Iudæum, qui mihi ob Iudæorũ inſidias periclitanti, ſunt opitulati, ne prædicatio Chriſti impediret̃ ſtudio malorũ, adeo ut pro tuenda uita mea, ipſi ſubierint uitæ diſcrimen, seu meum caput ſuo capite redemptum: ob quæ merita non ego ſolus illis ago gratias, uerumetiã mecum agũt omnes eccleſiæ gentium, partim quod ſimiliter de cæteris mereantur, partim quod mei ſeruati beneficium ad omnes exiſtiment pertinere. Nec hos tantũ ſalutate, ſed uniuerſam etiam illorum familiam. Salutate Epænetum ob laudatiſſimos mores, ſuo dignum nomine, atq́ hoc etiam nomine mihi præcipue charum, quod hunc Achaiæ primitias merito dicere liceat, ut quem primum omnium apud Achiuos Chriſto lucrifecerim. Salutem dicite Mariæ, quæ non citra periculum ac moleſtiam, multum officiorũ in me contulit. Salutare iubete Andronicum ac Iuniam, ut ſanguinis cognatione, ita & captiuitatis mihi aliquando iunctos, qui ſunt inter apoſtolos inſignes, & in numero ſeptuagintaduorum eminentes ornamentis ueræ religionis, qui & meipſum hoc dignitatis titulo præcedunt, quod priores me Chriſto ſint initiati. Etenim ſi iure deferimus honorem, qui priores nati ſunt à parentibus, quanto rectius deferetur ĳs, qui prius renati ſunt in Chriſto? Salutate Ampliam, qui raræ pietatis commendatione, cum primis charus eſt animo meo. Salutate Vrbanum ſocium & adiutorem laborum meorũ in negocĳs Euangelĳ Chriſti, & huius conſortem Stachyn, mihi magnopere charum. Salutate Appellem multis afflictionibus pro Chriſto tolerandis exploratũ ſpectatumq́ue & probatum. Salutate quotquot ad Ariſtobuli familiam pertinent. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate domeſticos Narciſſi, præſertim eos qui iam in Chriſto renati ſunt. Salutate Tryphænã & Tryphoſam, quæ ſuo ſtudio curaq́ iuuant rem Euangelicã. Salutate Perſidem unice mihi dilectam, ut quæ multum ſudoris impenderit iuuando Chriſti

Et ante me fuerunt in Chriſto Ieſu

Euangelio

Matrem eius & meam Euangelio.Salutate Ruffum pietate ac religione eximium, ſimulq́ matrem
illius,quam mihi cum illo cõmunem eſſe duco. Salutate Aſyncritum, Phle-
gontem,Hermen,Patroban,Herman,cæterosq́,qui illis coniuncti ſunt fra-
tres.Salutate Philologum,& illius cõiugem Iuliam, Nereũ ac ſororem eius,
& Olympam cæterosq́ ſanctos omnes,qui in illorũ uiuunt cõtubernio.Sa-
lutate uos inuicem oſculo Chriſtianis digno,quod & caſtum ſit,& ſimulatio
ne careat,ſed ueræ cõcordiæ nõ mendax ſit argumentũ.Salutant uos omnes
eccleſiæ Chriſti,quarũ omnium ego noui propenſiſſimũ erga uos ſtudiũ.Il-
lud autẽ rogo uos fratres,ut obſeruetis eos,qui diſſidia & offendicula ſerunt
inter uos,conãtes uos in aliud doctrinæ genus inducere,præter id quod iam
accepiſtis,ac ſtudentes Iudaiſmũ cum Chriſtianiſmo miſcere.Iſtos agnoſci-
te,ut agnitos uitetis. Nec erit omnino difficile agnoſcere. Nõ enim ſyncere,
quod rectum eſt, docent, nec pure Chriſti negocium agunt, ſed ſuo uentri,
ſuisq́ compendijs ſeruiunt, dum blandis ſermonibus & ſuauibus magis q̃
ſalutaribus dictis ſeducunt animos ſimplicium,quibus facile imponũt ſimu-
latæ pietatis prætextu. Nam ueſtra quidem obedientia paſſim eſt diuulga-
ta,quo ſanè nomine de uobis gaudeo.Primus enim ad pietatem gradus eſt
obtemperare.Sed etiam atq; etiam circunſpiciendum cui obedias. Simplici
tas laudanda eſt, ſed tamen quoniam ſuſpicionem neſcit, ſæpe obnoxia eſt
impoſturæ.Proinde uolo uos ita ſimplices eſſe,ne cui noceatis, aut ne quem
circumueniatis, ut tamen ſapientes & oculati ſitis,ad ea ſectanda,quæ bona
ſunt,& declinanda,quæ pietatis ſynceritatem uitiant. Non me clàm eſt eſſe
multos, qui aduerſantur Euangelio Chriſti, per quos ſatanas conatur ſalu-
tem mortalium impedire.Alij perſecutionibus impetunt,alij falſo religionis
Deus autẽ pacis conteret ſatanam prætextu,à Chriſto alienant,& ad Moſen pelliciunt. Vos modo perſeuera-
te, non defuturus eſt ueſtris conatibus deus, quo propugnatore, nihil eſt
quod formidetis.Is enim ut potentior,conteret, comminuetq́ ſatanam op-
pugnatorem, ac uictum proſtratumq́ pedibus ueſtris, ſua uirtute ſubijciet,
idq́ breui. Fauor domini noſtri Ieſu Chriſti uobis omnibus ſemper aſpi-
ret.Salutat uos Timotheus Derbenſis in Euangelij prædicandi munere col
lega meus, cũq́ hoc Lucius & Iaſon Theſſalonicenſis, & Soſipater Pyrrhi
filius, Beroẽnſis, cognati mei. Saluto uos ego nomine Tertius, qui paulo
Qui ſcripſi epiſtolam in domino hanc dictanti epiſtolam,ſtudio pietatis ſcriptoris operam cõmodo. Salutat
uos Caius,unus inter paucos,quibus adminiſtraui baptiſmum,apud quem
nunc diuerſor: nec ego ſolum, uerumetiam uniuerſa congregatio credenti-
um,cui ille benignum præbet hoſpitem, cum eſt opus. Salutat uos Eraſtus
Amen Corinthiorum urbis quæſtor ærarius,Præterea Quartus frater. Fauor do-
mini noſtri Ieſu Chriſti uobis omnibus ſemper adſit, quæ mea uota, rata
Appendix firmaq́ue faxit deus.Ei uero, qui & citra noſtram operam poteſt uos confir-
mare ac ſtabilire in iſto uitæ inſtituto, quod iuxta meum Euangelium, quo
Ieſum Chriſtum prædico, accepiſtis, per quod non lex Moſaica prorſus
eſt ab-

eſt abrogata,ſed arcanum,quod pluribus retro ſeculis celatum fuit, nūnc iuxta prophetarum priſcorum oracula profertur & aperitur Euangelio coruſcante,idq; ordinatione iuſſuq; dei,qui nobis prædicandi munus, & efferendi ſecreti negociū delegauit, ut prouulgato iam apud omnes arcano religionis Euangelicæ,per quā abrogať omnis dæmonū cultus,ac ceſſant Moſaicæ legis ceremoniæ,omnes per fidē obediant,ſeſeq; deo ſubmittāt,q ſolus uere ſapiens eſt,gratias agimus per Ieſum Chriſtū,cui gloria in omne æuū, Amē

Paraphraſis in epiſtolam Pauli ad
Romanos finis

CLARISSIMO PRINCIPI, ET EIDEM REVERENDISSIMO
præſuli Leodienſi D. Erardo de Marca , nunc Cardinali,Eraſmus Roterodamus S. D.

CVM mihi multorum,& literis & oratione tua celſitudo fuerit ſæpenumero prædicata, uelut omnibus ornamentis,omnibus affatim cumulata dotibus , quæ magno principe dignæ uideri queant , tamen paucorum dierum conſuetudine talem eam expertus ſum , ut illi perquàm maligne parceq;, ac propè dixerim inuide tuam felicitatem , imò noſtrā potius retuliſſe uiderentur. Itaq; mutatis in diuerſum rerū uicibus, factum eſt, ut tu iam pridem quorundam prædicatione maiorem in modum inflammatus in noſtri uidendi deſiderium, à congreſſu moderatius amare cœperis,opinor quàm primum expoſtulaturus cum his,qui tibi ex tantula muſca,tantum fecerint elephantum:ego contrà,qui prius ſatis magno tenebar tui deſiderio, ſimulatq; datum eſt coràm , & cominus te contemplari , totus raptus ſum in amorem & admirationem tuæ magnitudinis,moxq; cum his expoſtulaui, qui te mihi tam maligne depinxerant . Neque uero hic commemorabo uetuſtiſſimam gentis tuæ nobilitatem , clariſſimaq; maiorum ſtemmata , nón ditionis amplitudinem,non totius corporis prorſus heroicam maieſtatem , quæ procul etiam eximium principem teſtetur,quanquam haud ſum neſcius,hiſce quoque rebus animi doteis commendari . Mihi magis admirari libet, quæ magis tua ſunt, incredibilem morum ſuauitatem,nulli non obuiam, atque expoſitam comitatem,qua fit,ut quocunque te conuerteris, protinus hilareſcant omnia , ingenium mire dextrum , & in omnia uerſatile , nuſquam non ſibi præſens,nuſquam non expromptum , iudicium in omni genere rerum ſingulare, quod ſuapte natura feliciſſimū , felicius reddidit plurimarum rerum uſus, inauditam conſilij uim, quo nomine noſtro quoq; principi , noſtræq; aulæ,cui nuper adiunctus es,gratulor. Ad hęc haud uulgarem animi propenſionem erga pietatem ac bonas literas,quibus utriſq; præmines ipſe. Cum primis autem perpetuū pacis ſtudiū , qui poſt tot bellaces epiſcopos,

incredibili

incredibili prudentia ſic moderatus es populum, alioqui ſatis ad bella præcipitem, ut nec ipſe cuiquam prædæ fuerit, nec quenquā armis laceſſiuerit. Arduum ac rarum eſt, probū agere principem, rarius integrum & incorruptum præſulem. Tu unus utrunq; munus ſic præſtas, ut uix alius alterutrum poſſit abſolutius, nec minus religionis antiſtitem geris, quàm reipub. ducē. Verum hæc aliàs fortaſſe tempeſtiuius referentur, & ut arbitror, alijs rectius ꝙ tibi. At interea, ne talem principē, à quo ſic eſſem prouocatus officijs, denuo uacuus, & aſymbolus conuenirem, aut ne putares ab hac tua florentiſſima Academia, præter aromatiten nihil mitti, literarium hoc xeniolum pauculis hiſce diebus adornaui Paraphraſin in duas epiſtolas ad Corinthios, quo Paulum illum unicum noſtræ religionis antiſtitem, quocunq; lubitum fuerit circunferas, poſthac abſq; prolixis commentarijs tecum dilucide familiariterq; confabulaturum. Neq; dubito quin huius colloquium ſit tibi non minus

Eccleſiæ ritus per manus ue rius quàm per literas no bis traditus

frugiferum, quàm uolupe futurum. Primum enim in hiſce duabus epiſtolis aperiuntur permulta de naſcentis eccleſiæ primordijs, de quibus admiror prope nihil eſſe proditum hiſtoria grauiore, cuiq; tuto poſſis credere. Solus Lucas de paucis apoſtolis pauca quædam attingens, Paulum Romam uſq; proſequitur. Nam Dionyſius, qui in Hierarchia ſecunda, priſcos eccleſiæ ritus ſatis copioſe deſcribit, eruditis recentior quiſpiam fuiſſe uidetur, ꝙ fuerit Areopagites ille Pauli diſcipulus. Legi Græcorum Liturgiam, quam illi Chryſoſtomo tribuunt, cui nihil ferè non tribuunt, mihi non ſit uerisſimile. Atq; utinam quæ Paulus hic attigit, ac ueluti per tranſennam oſtendit, de

Euchariſtiæ myſterium

ritibus eccleſiaſticis aliquanto copioſius & explanatius tradidiſſet. Quàm enim circumciſe meminit de euchariſtia ſiue ſynaxi, quaſi ueritus, ne quid de tanto myſterio ſecus diceret quàm oporteat, de quo recentiores quidam ꝙ illotis, ut aiunt pedibus, quid non diſſerunt, quid non definiunt? Vtinam illud ſaltem aperuiſſet, à quibus, quo tempore, quo cultu, quo ritu, quibus uerbis conſecrari ſoleat panis ille myſticus, ac ſacroſanctum dominici ſanguinis

Peſtes unde

poculum: è cuius indigna tractatione Paulus crebros morbos ac mortes naſci docet, qui ſermo nos quoq; circumſpectiores reddere debet, ne forte lues, quæ compluribus iam annis paſſim graſſatur, hinc nobis orta ſit. Tractat autem indigne nō ſolum, qui libidine pollutus accedit, ſed multo magis qui liuore, qui odio, qui uirulentia, qui obtrectatione, qui uindictæ ſtudio conſpurcatus, alijsq; hoc genus uitijs, quæ ſuapte natura ex diametro pugnant

Dotes priſcæ

cum Chriſtiana charitate, quam hoc myſterio repræſentamus. Plenius aliquanto diſſerit de dotibus linguarum, interpretationis, prophetiæ, cęterisq; in quorum locum poſtea ſucceſſit cantus eccleſiaſticus, ſacra lectio & concio. Nam dona ſanationum & Apocalypſis, iam olim nos deſtituerunt, poſtea quàm frigeſcente charitate, & langueſcēte fide, magis ab humanis præſidijs

Iuriſdictio eccleſiaſtica

pendemus, quàm ope cœleſti. Attingit nonnihil & de iuriſdictione eccleſiaſtica, cum prohibet adiri iudices ethnicos, ac lites pecuniarias per Chriſtia-

nos

nos arbitros tranſigi iubet. Quin & ſibi cognitionem iudiciariam uindicat, cum ait: Vbi uenero, in ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne uerbum. Rurſus in executione demonſtrat autoritatem Apoſtolicam, tradens ſatanæ uirum, qui patris uxorem ſibi adiunxerat: in cuius rei locum nunc ſucceſſit excommunicatio, quę hiſce temporibus, mea ſententia, plus ſatis in promptu eſt, dum paſſim & quamlibet friuolis de cauſis intentatur fulmen illud terrificum, nec unquam acrius, quàm cum pecuniola periclitatur: cum Paulus, ni fallor, præter Hymenæum & Alexandrum, unum modo tradiderit ſatanæ, illos quod pertinaciter obſiſterent Euangelio, cum haberentur Chriſtiani, quos ut damnatos legimus, ita non legimus reſtitutos: hunc ob publicum uulgoq́ notũ inceſtum, & tamen nec in hunc pronunciauit, niſi ex communibus omnium ſuffragijs: nec uſquam hominis nomen prodidit, in damnando crimen notaſſe contentus: in reconciliando ne criminis quidem facit mentionem, ut in flagitium ſæuitum intelligas, non in hominem. Neq; tum aliud erat tradi ſatanæ, quàm ad tempus uitari à cæteris, quo pudor ad reſipiſcentiam adduceret. Nam id admiſcet ſententiæ Paulus, in afflictionẽ carnis, ut ſpiritus ſaluus fiat in die domini, ut ipſa quoq; ſeueritas, qua medetur malo, ſpiret apoſtoli charitatem. At mox eundem quanto ſtudio commendat Corinthijs, ut correctum blande recipiant in ſuum conſortium, ſollicitus ne grauiore mœrore abſorberetur. Hac pœna tum erat contenta lenitas apoſtolica. Ad hæc cum plures eſſent qui peccarant, in unum modo, quo ſit alijs exemplo, uoluit animaduertere, ſed miti ſupplicio, immo remedio potius q̃ ſupplicio. Cæteros per epiſtolas crebris minis territat, quo reſipiſcant, ueluti non habiturus ſæuiendi ius in eos, qui ſua ſponte reſipuiſſent. Nunc quàm tyrannice ſæuimus in plebeculam, ipſi nobis grauiorum ſcelerum cõſcij. Sed interim, huius inceſti damnati ac recepti argumento, exploſum eſt dogma Montani ac Nouatiani, qui lapſum grauiter à baptiſmo nõ recipiunt in gregem Chriſtianum. Quanquam Auguſtini temporibus ſemel duntaxat dabatur locus publicæ pœnitentię, ne frequenti uſu uileſceret remedium, etiam ſi relapſis in idem flagitium non adimit ueniæ ſpem apud deum, hac de re pluribus diſſerens in epiſtola ad Macedonium, quæ nunc habetur quinquageſimaquarta. Ab eodem exemplo natæ ſunt canonicæ ſatisfactiones, quas olim ſeueriſſimas fuiſſe teſtantur ueterum pontificum decreta. Ab his rurſus ortas apparet, quas nunc uulgo uocant indulgentias, quibus utinam nobis cõtingat tam pietate diteſcere, quàm quorundam arcæ nummis locupletantur. Ac primum de pœnis ſolennibus ab epiſcopo indictis, relaxabatur aliquid, ſed ut parce, ita non niſi ob graues piasq́ cauſas, nunc paſſim uenditur purgatoriæ carnificinæ remiſſio: nec uenditur modo, ſed obtruditur nolentibus, non iam dicam ob cuiuſmodi cauſas. Iam pſeudapoſtolos, tametſi Paulus ſciret eſſe peſtilentiſſimos, tamen tolerat ad tẽpus, ne ſæuiens in paucos, publicum eccleſiæ ſtatum perturbaret: nõ abhorrens ab Auguſtini ſen-

Excommunicatio

Particula tũ notat apoſtolorum prima tempora

Indulgentiæ

tentia,qui quoſdam clàm,non palàm arguendos putat, ne ad maiorem inſaniam concitentur,& ex flagitioſis fiant uel tyranni,uel hæreſiarchæ.Quin & in ferendis legibus apoſtolico munere fungitur. De matrimonio cōceſſo aut incōceſſo,pari & impari,de digamia,de diuortio:quorum alia ſuadet ut utilia,rurſus alia præcipit ut neceſſaria. Ex his quædam mea ſententia ſatis,ne dicam plus ſatis,mordicus tenemus:ueluti de diuortio,quædam prorſus abrogata ſunt:ueluti quod Paulus ſuadet,ut uxor Chriſtiana adhæreat ethnico marito,ſi is non quærat diuortium. Præſcribit & de carnibus idolothytis, de quibus & in Actis decernunt Iacobus & Petrus,quod nūc fortaſſe locum non habet,cum nemo iam ſacrificet dæmonibus. Et amſi huic quoq; decreto iam derogatum eſt, quod ſuffocato & ſanguine ueſci nefas nō habeatur. At Ambroſius ſub interdicto ſanguinis omnium animantium,quæ ſanguinem habent, eſum prohibitum interpretatur: & ob id à Græcis ex ſuperuacuo adiectum de ſuffocato,quod qui prohibet ſimpliciter,ne ueſcamur pecude,idem prohibet edere de ſuffocato. Verum an Ambroſianæ ſententię ſubſcribendum ſit, alij uiderint. Mihi purioris Chriſtianiſmi uidetur, magiſq; conſentaneum Euangelicæ & apoſtolicæ doctrinę,ſi nulli certum cibi genus præſcribatur,ſed admoneantur omnes,ut quiſq; pro corporis habitu ueſcatur,quæ maxime conducunt bonæ ualetudini,non ad luxum, ſed ad ſobrietatem,cum actione gratiarum,ac ſtudio bonæ mentis.Sed ut currat oratio, docet hic obiter Apoſtolus,quatenus mos gerendus infirmis,& quatenus uitandum offendiculum,uidelicet ubi præſens imminet fidei periculū,& offendiculi occaſio penè eſt inuincibilis, tum reperta & ex priſtino uitæ inſtituto relicta,non nata è nobis & accerſita. Nam an Auguſtino ſit aſſentiendum, qui in epiſtola quadā ad Publicolam, in qua uarias quæſtiones tractat huius argumenti,exiſtimat ſimpliciter eſſe rectius fame mori,quàm immolaticijs carnibus forte repertis ueſci,ſi conſtet eſſe immolaticias, aliorum eſto iudicium,cum Paulum hic nihil offendat,niſi infirmi offendiculum, palamq; clamitet nec idolum, nec idolothytum eſſe aliquid:& indignetur quod male audiat ob id,pro quo ipſe gratias agit.Quo ſcrupulo ſublato,quid eſt cur fame moriatur Chriſtianus?Neq; enim ſimilia ſunt,quæ cōfert in libro de bono coniugij,ſuſcipere liberos & mori fame. Neq; Paulus hanc admiſcet circumſtantiam,quin potiùs abſtinere pro tempore iubet,cum undeuis alioqui ſuppetat,quo uentrem ſedare poſſis latrantem.Si mihi conceditur furtiuo cibo uitam prorogare,cur ob alienam ſuſpicionem mori iubeor?Atq; hęc quidem tum erant conſtitutionū eccleſiaſticarum rudimenta, cum nondum de dignitatibus ac præbendis,nondum de pallio & uſu pallij, nondum de decimis prædialibus ac perſonalibus,nondum de repreſalijs quęſtio uerteretur.

Leges apoſtolicæ

Cenſus ſacerdotum

Ad hæc aperitur nonnihil de cenſu,ſalarioq; ſacerdotum, cum palàm inculcat æquum eſſe, ut qui ſeruiunt Euangelio, uiuant ex Euangelio:ſed uiuant, nō diteſcant,nō ſatrapas agant,neq; uiuant tamen,niſi ſeruiant & aſſideant

altari

altari. Quanquam ipſe ius hoc alijs defendens, ſibi non uſurpat, etiamſi plus omnibus in Euangelij negocio laborans. Hanc egregiam ac uere generoſam Pauli mentem tot iam ſeculis non uideo qui ſtudeat æmulari. Nihil gratis geritur, imò exigitur præmium, nec præſtatur officium, cũ apoſtoli ultro delatis ſint uſi, Paulus ne delatis quidem. Colligũtur & pecuniæ, ſed quæ ſponte conferebantur ab his, quibus ſupererat, non extorquentur: & colligũtur in uſus ſanctorum egentium, non in luxum ditiorum: & ita colliguntur, ut hinc nec ad Paulum, nec ad Titum, per quos agebatur negocium, quicquã omnino compendij rediret. Vnde poſt natum apparet, ut eccleſiæ multorũ opes cõmitterentur in uiduarum ac ſenum aliorumq́ꝫ neceſſitates erogãdæ, quas poſtea quorundam improbitas in ſuam uertit tyrannidem. Mittuntur ultro citroq́ꝫ legati, quibus & ſuus habetur honos, tum in excipiendo, tum in deducendo: ſed opinor pompam fuiſſe frugaliorem, quàm hodie uidemus. De mandatis enim nihil diſputo. Gratulandum auctis eccleſiæ rebus, ſi cũ ſplendore ſtrepituq́ꝫ tantundem creuit religio. Neq́ꝫ tamen id temporis apoſtolis ſua defuit dignitas ac maieſtas, nõ defuère præſidia. Iactat Paulus arma ſua non carnalia, ſed ſpiritualia: potentia, non armatis ferro copijs, ſed præſidio dei: non ad demoliendas urbes, non ad deprædandum populũ, aut trucidandos homines, ſed ad deijciendam omnem cogitationem erigentem ſeſe aduerſus conſilium dei. Ea cuiuſmodi ſint, clarius etiam explicat Ambroſius in libro de uiduis: Eccleſia, inquiens, nõ armis ſecularibus uincit aduerſarias poteſtates, ſed armis ſpiritualibus, quæ ſunt fortia deo. Ac paulo poſt: Arma, inquit, eccleſiæ, fides: arma eccleſiæ oratio eſt, quæ aduerſariũ uincit. Succinit huic ſententiæ Nicolaus papa, cuius uerba referuntur in ſententijs theologicis lib. 4. diſt. 37. His adijciendum. His armis, his copijs, & ſic inſtructo milite Paulus bellator inuictus ſubacta Græcia, magnaq́ꝫ minoris Aſiæ parte, Romanum aggreſſus eſt, ac cepit imperium, tum nullis regum armis expugnabile. Quicquid autem terrarum ſubegit, Chriſto ſubegit, non ſibi: cuius præſidijs hoc ipſo ducem inuictum præſtitit, quod nullis humanis præſidijs niteretur. Cœleſte regnum, cœleſtibus armis aſſeruit, & Euangelicã militiam, Euangelicis opibus geſſit. Coriarius pontifex, peripſema mũdi, ſed electum organum Chriſti, cuius humili ſublimitate, & facunda infantia, atque eloquenti balbutie ſuum nomen uoluit per ſuperſtitioſam Iudæam, per eruditiſſimam Græciam, per regnorum omnium reginam Romam illuſtrari, in quem uere competit, quod olim in Periclem, niſi fallor, dictum eſt: Fulgurat, tonat ac miſcet, non Græciam modo, quemadmodum ille, uerumetiam uniuerſum terrarum orbem. Cæterum illud interim mirari ſubit, in ipſis ſtatim initijs ac rudimentis periclitatam fuiſſe doctrinam Euãgelicam, ni Paulus omni, quod aiunt, pede contra ſtetiſſet, non aliter quàm fœtus quidã de uita periclitantur, priuſquàm in uitam emerſerint. Tanta zizaniorũ uis coorta eſt, quæ teneram etiamnum, & herbeſcentem Chriſti ſementem penè ob

Collatio

Legationes apoſtolicæ

Præſidia apoſtolica

Pericula noſtræ religionis

tuit,mox philoſophia mundana, mox Iudaica ſuperſtitio,ceu̅ de compoſito iunctis copijs in Christum co̅ſpirabat,philoſophia diſſuadebat reſurrectionem,& humanis argutijs nonnihil uitiare cœpit Euangelij ſynceritatem. Iudaiſmus totum Moſen uel uſq; ad circunciſionis iniuriam nobis inuexerat, ac cœleſtem illam philoſophiam ad craſſas frigidasq; ceremonias pertraxe-

Gen.16.& 26 rat,niſi ſtrenuiſſimus hic Iſaac noſter tot puteos Eua̅gelicæ uenæ, tot fontes uiui laticis aduerſus Philiſteos, omnia terra opplentes,aperuiſſet. Philoſophia tum per moroſophos ſuos libris ac linguis,per tyrannos gladijs etiam graſſabatur in puſillu̅ ac ſimplicem Christi gregem, ueſtigijs & in hæc uſq; te̅pora relictis. Iudaiſmus per apoſtolos perſonatos,ſub umbra prætextuq; pietatis pernicioſius etiam irrepebat,adeoq; totam Christi ſegetem occupauit,ut ne nu̅c quidem reuelli poſſit. Certe diuus Auguſtinus in epiſtola quadam ad Ianuarium,quæ nunc habetur numero cxix. teſtatur in Africa tan-

Iuuenalis Satyra ſexta ta ſuperſtitione obſeruari ſolere pelluuia,quoru̅ meminit & Iuuenalis,ut grauius corriperetur, qui per octauas ſuas terra̅ nudo pede tetigiſſet, quàm qui

Obſerua̅t ubi feſta mero pede ſabbata reges mentem uinolentia ſepeliſſet, ſtomachans & indignans eccleſiam Christi, quam pauciſſimis celebrationum ſacramentis miſericordia dei eſſe liberam uoluit,tot ſeruilibus oneribus premi,ut tolerabilior uideretur co̅ditio Iudæorum,qui etiamſi tempus libertatis no̅ agnouiſſent, legalibus tamen ſarcinis, no̅ humanis præſumptionibus ſubijcerentur. Sed huiuſmodi zizania utcunque tolerat,licet inuitus,illud nullo pacto ferendu̅ putat,utpote palàm repugnans fidei ſanæq; doctrinæ,quod quidam ſic ab eſu carnium abſtinerent, ut eos qui ueſcerentur pro immundis ducerent. Extant & huius ſuperſtitionis hiſce temporibus non obſcura ueſtigia, pleriſq; bonam pietatis partem in ciborum delectu ponentibus, quos ex æquo deus creauit ad ueſcendum, cum gratiarum actione. Nec hic minus præpoſterum iudicium,quàm apud Afros in pedum lotione, dum nemo ferè non grauius crimen exiſtimat, die ſabbati carnibus ueſci,quàm mendaci uirulentia famam fratris inceſſere,aut etiam hominem ferro iugulare. Erant qui iuxta Pauli uaticinium in totu̅ prohiberent nubere. Ex qua ſuperſtitione relictum uidetur, quod diuus etiam Gregorius Romanæ eccleſiæ uſu receptum, præcipit obſeruandu̅, ut uir qui cum uxore propria rem habuiſſet,abſtineret aliquandiu ab ingreſſu templi, nec ingrederetur niſi lotus,noctem,ut ait ille,flumine purgans,ac rei ſuperſtitioſæ cauſam adfert:non addam qualem,nimirum hanc,quod licet honeſtu̅ ſit matrimonium, tamen uoluptas,ſine qua non conſtat coitus, nullo modo poſſit eſſe ſine culpa. Quod dico,refertur in ſententijs theologicis lib.4.diſt. 31. Sed forte aliquis. Ficulnum uero auxilium eſt,quod ibi co̅miniſcitur magiſter,hoc intelligendum de congreſſu per incontinentia̅: qui dicit nullo mo-

Hæreſes antiquæ do,nihil excipit. Quin & aliarum hæreſeon, quamuis ſublata ſint uocabula, tamen reliquias ac ceu cicatrices quaſdam licet hodieq; deprehendere, uelut eorum,qui dicebantur Eſſeni,qui Ebionitæ,qui Apoſtolici, qui Pſalliani, ſiue

Euchitæ

Euchitæ,ne quid attingam de Simoniacis, quæ uox iam olim habetur inter
obſoletas. Verum huiuſmodi ſectarum diſſidia, quibus poſtea totus propè
conflagrauit orbis, præſertim Ario duce, rebus tam ambiguis,ut incertum
eſſet,utrò ſe mundus inclinaret,uiuo etiam Paulo pullularunt, nō de condo-
nationibus,aut applicationibus, aut id genus alijs, quæ nunc obtorto collo
trahimus ad fidei materiam:ſed de reſurrectione mortuorum,quæ caput ac
baſis eſt noſtræ profeſſionis.Aduerſus hanc peſtem, quāquam acerrime de-
pugnat Paulus, tamen adhuc uereor ne ſpiret etiamnum in quorūdam ani-
mis hæc excetra: quandoquidem apud Italos quotannis in publicis concio-
nibus conantur aſſerere reſurrectionem, exiſtimantes rem in portu fore, ſi
docuerint Ariſtotelem non ſuſtuliſſe prorſus immortalitatem animatū.Ni-
hil enim interim dicam de conuiuiorum fabulis. Porrò quid credant alij,nō
eſt meum diuinare:certe,quod eſt in propatulo,ſic uiuunt quidā, præſertim
potentes in hoc mundo, quaſi de futuro ſeculo nihil omnino credant.Atque
utinam hic quoq; Paulus aliquanto plus lucis nobis aperuiſſet: qualiter ex-
tent animæ ſemotæ à corpore, & ubi nam extent, an fruantur immortalita-
tis gloria:an impiorum animæ iam nūc crucientur, an eis ſubueniant noſtræ
preces,aut alia benefacta,an indulgentia ſummi pontificis ſubito liberentur
à pœnis,quando uideo multos ſuper hiſce rebus ambigere,aut certe diſputa
re,quod ſuperuacuum erat, ſi Paulus aperte definiſſet.Ad hæc cum in Chri- *Vitia Chri-*
ſtum renatos conueniat ueterem hominem exuere cum actibus & affecti- *ſtianorum*
bus ſuis,tamen uidemus adhuc Euangelio recenti, præſidente Paulo,libidi-
nem,auaritiam,cōtentionem,ambitionem,diſſidia,cęteraſq; pietatis ac bo-
norum morum peſtes in populum irrepſiſſe,quędam uitia ex ſuperiori uita
relicta,non potuiſſe prorſus atq; à ſtirpe reuelli,ne quis admiretur his tēpo-
ribus eſſe,in quibus,quia refrixit charitas,abundet iniquitas.Quin uiuo etiā *Pſeudapoſtoli*
num Paulo ingeſſerant ſeſe pſeudapoſtoli, qui rem Euangelicam in ſuum
quæſtum uerterent, qui Chriſti gloriam in ſuam tyrannidem transferrent,
qui ſe prędicarent magis quàm deum:qui pro Chriſto mundum, pro ſpiri-
tu carnem docerent:qui cœleſti doctrinæ, doctrinas hominum admiſcerēt:
qui fundamento Chriſto ſtructuram indignam inducerent, hoc nocentio-
res hoſtes eccleſiæ,quod hæc agebant ſub prætextu Chriſti,quod apoſtolo
rum titulo perſonaq; cōmendati. Atq; utinam hodie nullos haberet pſeu-
dapoſtolos eccleſia Chriſti. Vtinam omnes,qui in Euangelij prædicandi ui
ces ſucceſſerunt,ad exemplum Pauli,Ieſum Chriſtum nō ad quæſtum,non
ad ambitionem,non ad gratiam potentum,non ad odium aut fauorem ho-
minum,ſed pure ſyncereq; prædicarent.Paulus enim ipſe uinculis alligatus *2.Tim.2*
gloriatur ſermonem domini non eſſe alligatum. Nunc proh dolor cernere
eſt quoſdam, qui potentum ſalarijs in hoc ipſum uelut autoramento redem
pti,non tam ea prædicant,quæ faciunt ad Chriſti gloriam,quæq; ad ueram
pietatem,quàm quæ conducunt ad uenanda ſacerdotia,ad illaqueandas di-

gnitates,ad irretiendos epiſcopatus: ibi fortes ac uocales,ubi nó tuta modo,
uerũetiã quæſtuoſa eſt adulatio:rurſus ubi damnoſa ueritas,magis muti uel
ipſis piſcibus.Quod ſi ſal inſulſus eſſe cœperit,quid ſupereſt,unde ſaliatť inſi
pidus popellus?Si lumen uertiť in tenebras,quid diſcutiet imperitæ multitu
dinis caliginẽ?Si paſtores uertunť in lupos, quę ſpes gregi? Si cæci ſunt qui
uię duces agũt,quis reuocabit ab errore?Si caupones ſunt,qui patres eſſe de
bebant,quis erit uſquã ſynceritati locus?Adeo ne plus apud nos ualet homi
num terror,ꝙ timor dei?Plus humanis,ꝙ diuinis præmijs commouemur?
Niſi forte nobis ipſis primũ adulamur,quo perditius adulemur alijs.Paulus
nó patitur quenq; mortalem prædicari,nó patiť Euangelij laudem in homi
nes transferri.Nunc quidã uelut antiquato Chriſto,nouũ idololatriæ genus
inuehũt,ex hominibus,ut ita loquar,deos facientes. Interim imponiť plebi,
interim populus nó ſimplici premiť tyrãnide.Hæc pleriq; perſpicimus, & ta
cemus:nec ſolũ tacemus,ſed diuerſam etiã partem adiuuamus.Fateor,inqui
mus,eſſe rectum,ſed tutũ nó eſt.Si apud Chriſtianos tutũ non eſt Euange-
liũ pure litereq; prædicare,ubinam id tuto fiet? Quod ſi hic metus apud o-
mnes æque ualuiſſet,quis nobis tradidiſſet Euangeliũ?Et ideo fortaſſis pro
cerũ aures ægrius ferũt uera cóſilia,quod nimiũ illas aſſuefecimus aſſentatio
ni.Non hæc loquor quo quenq; taxem,utinã nulli ſint,in quos hæc uere có
petant.Non prodenť à me,ſed ipſi ſeſe libris æditis, ipſi ſe publicis concioni
bus quotidie produnt,tã impudenter aſſentantes,ut ipſis etiã mimis ſint de-
ridiculi.Vox ea,quam pietati dicatã eſſe oportebat,ſeruit quæſtui:quæ doce
re debebat regnũ cœlorũ,ſubſeruit regno mundi:quę Chriſti myſteria debe
bat enarrare,narrat hominũ ſomnia.Euãgelica tuba,quã intendi iubet Eſai-
Eſa.1 as ad ebuccinandã dei gloriã,in citharã uerſa,delinit aures hominũ.Lingua,
quã idem gloriať ſibi datam eruditã,ad reuellenda uitiorũ plantaria, ad in-
ſerẽda ſemina pietatis,ad uſum longe diuerſum accómodatur,docens quod
nó oportet, & inſectans quod laudatũ oportuit.Lingua canis,qua decuit cũ
manſuetudine mederi uulneribus nocentiũ, ſæpe lacerat famã innocentum,
imò quod eſt fœdius benemerentiũ.Hæc nobis uice teli eſt,quo cófodimus,
ſi quis nos offendat, imò ſi nec offendat,ſed officio prouocet. Dicas medicã
illam linguã,uerſam in linguã uiperæ. Quin potius Paulinam imitamur lin
guam,quæ præter dominũ Ieſum nihil ſonare poteſt. Quin potius memini
mus prædicatorem angelũ eſſe domini,è cuius ore populus legem expectat
dei,nó cõuicia in membra Chriſti, plurimũq; intereſſe inter hierophantam
& ſycophantam,inter theologũ & ſpermologum,inter doctorem & delato-
rem.Hic epiſcoporum partes deſiderantur,quorum eſt curare,ne paſſim cui
uis detur locus apud populum concionandi. Nec ſatis eſſe credamus ad mu
nus apoſtolicum obeundum geſtare cucullam.Non omnes qui linguam ha
Vafricies bent,cor habent:ſed his de rebus aliâs fortaſſe cõmodius dicetur. Nũc ut ad
Pauli id,quod in manibus erat,redeam : Cum Paulus noſter ubiq; uafer ſit,ac lu-
bricus

bricus,in his tamen duabus epiſtolis ſic Polypũ ac Chamæleontem,ſic Pro
teum, ac Vertumnum quendam agit, ut cum Corinthijs plusquàm Græ/
cis agens, quodammodo iuxta uetus prouerbium πρὸς κρῆτα κρητίζειν
uideatur,in omnia ſe uertens, quo illos transfiguret in Chriſtum. Adeo ceu
per uarios labyrinthi flexus,ſeſe uoluit ac reuoluit, ſubinde alius atque alius
nobis prodiens. Quàm ſupplex ac blandus alicubi,obſecrat per manſuetudi
nem Chriſti,rogat, ut ferant ſtultitiam ſuã aliquantiſper, ruſus auſterus ac
minax clamat: An experimentũ quæritis per me loquentis Chriſti? Alibi ſe
ſe deijciens peripſema ſe uocat,abortiuum & indignum apoſtoli nomine,ac
mox ingens & erectus ſummis etiam apoſtolis ſe præfert,hic humi repit, il/
lic è tertio cœlo nobis apparet. Nunc collaudat Corinthiorũ pietatem, mox
in uitia illorũ detonat. Quædam palàm exigit,quædam ceu per cuniculos in/
ſinuat. Alicubi imperitus ſermone, nihil nouit niſi Ieſum, & hũc crucifixum,
aliubi ſapientiam loquitur inter perfectos. Alicubi cordatum ac ſobriũ agit,
ac rurſus alibi ſumit ſibi ſtulti parumq́ʒ ſobrij perſonam. Nũc ſuum ius ſibi
fortiter aſſerit, mox illis blande remittit. Ex animo loquitur alicubi, eſt ubi
εἰρωνεύεται, Condonate,inquit,mihi hanc iniuriam. Reperias ubi ſibi parum
conſtare uideatur,ita ſui diſſimilis,ut maxime tamen ſit ſui ſimilis:ita incon/
ſtans,ut maxime conſtans. Nuſquam enim nõ agit Chriſti negocium: nuſ/
quam nõ cõſulit gregis ſui cõmodis, fidi medici ritu,nullũ remediorũ genus
nõ admouens,quo perfectam ſanitatẽ ſuis reſtituat. Sudatᷣ ab eruditiſſimis
uiris in explicandis poëtarũ ac rhetorũ conſilijs,at in hoc rhetore longe plus
ſudoris eſt,ut deprehendas quid agat,quò tendat,quid uetet,adeo ſtropha/
rum plenus eſt undiq;,abſit inuidia uerbis. Tãta uafricies eſt,nõ credas eun
dem hominẽ loqui. Nũc ut limpidus quidã fons ſenſim ebullit,mox torrẽtis
in morem ingenti fragore deuoluitᷣ, multa obiter ſecũ rapiens:nũc placide le
niterq́ʒ fluit,nũc late,uelut in lacũ diffuſus expatiatᷣ. Rurſum alicubi ſe cõdit,
ac diuerſo loco ſubitus emicat,cũ uiſum eſt,miris Mæandris,nũc has, nunc il
las lambit ripas, aliquoties procul digreſſus, reciprocato flexu in ſeſe redit.
Quo magis admiror quoſdã,qui cũ uix primoribus labris guſtarint rudimẽ
ta grãmatices:nec omnino ſciant,quid ſit dicere,tamẽ Pauli linguã intellige/
re,rem facilem,ac penè puerilem exiſtimãt. Quid nos præſtiterimus, aliorũ
erit iudiciũ. Ambroſiũ ac Theophylactũ Bulgarienſem epiſcopũ potiſſimũ
ſecuti ſumus,quorũ hic tametſi recentior eſt,tamen ueterũ interpretũ Græco
rum cõmentarios legit,qui nobis interciderunt. Et tamẽ hos duos ſic habui/
mus in cõſilio,ut ſemper id amplecteremur,quod ex ſentẽtia Pauli maxime
uideretᷣ. Fidei meæ Paulũ ipſum teſtẽ facio. Video præfationẽ æquo longio
rem,nec habeo quo lẽmate culpã deprecer, niſi quod hic error mihi cũ mul/
tis cõmunis eſt,hac præſertim tempeſtate,& amor erga te meus me fecit ali/
quanto loquaciorẽ. Celſitudinẽ tuã incolumem, ac florentẽ nobis q́ʒ diutiſſi
me ſeruet princeps ac dñs noſter Chriſtus Ieſus. An. 1519. non. Feb. Louanij

IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRIOREM ARGVMENTVM PER ERASMVM ROTERODAMVM.

CORINTHVS Achaiæ metropolis olim erat, ob portuum cómoditatem (eſt enim Iſthmos) emporium totius Aſiæ, tum celeberrimum, tum opulentiſſimũ. Ferè ſit autem, ut eiuſmodi ciuitatũ mores multo ſint corruptiſſimi, quod undiq; ex omni natione, non tam mores quàm uitia ſolent importari, & magnã uitæ licentiã negociatorũ genus ſibi uindicat. Proinde Corinthij, tametſi prędicatione Pauli iam pridem Euangelicã doctrinã accepiſſent, tamen adhuc ingenij uitæq; prioris ueſtigia nõnulla, ac reliquiæ manebant, adeo ut periculũ eſſet, ne per philoſophos crucis prædicationem, ut humilem & indoctã faſtidientes, & pſeudapoſtolos ad Iudaiſmũ inuitantes à Chriſti ſynceritate alienarentur. Vſq; adeo ardua res eſt, & ab ijs in quibus natus ſis, & quibus diu aſſueueris, in alium hominem transformari. Quin diuus Hieronymus in præfatione ſecundi libri cõmentariorũ, quos ſcripſit in epiſtolam ad Galatas, teſtat: ſua etiã num ætate apud Achaicos horũ, quæ Paulus Corinthijs obijcit, extitiſſe reliquias, cũ hodie ſatis eſſe putemus, aquula modo tingi, ut ſubito fias abſolutus Chriſtianus. Paulus igitur ſciens, non minoris eſſe uirtutis parta tueri, quàm paraſſe: filios ſuos, quos magno ſtudio Chriſto genuerat (nam ſeſquiannũ apud illos egerat) pari ſtudio ad Chriſtũ reuocat, & in Euangelica doctrina confirmat, nunc apoſtolica ſęuiens autoritate, corripiens, obiurgans, ac minitans deniq;: nunc paterno affectu blandiens, atq; exhortans, & neceſſariæ reprehẽſionis acrimoniam laudis admixtu leniens, ac ſapientum medicorũ exemplo, amarũ abſinthij pharmacũ prælito melle cõdulcans, ſingulisq; malis oportuna admouens remedia. Primũ opulentiæ comes ſolet eſſe tumor, ac ferocitas. Et inter feroces plerunq; factiones oriuntur, dum nullus alteri uult cedere, & ſe quiſq; potiorem ducit. Ad hæc opes comitatur luxus, & gulæ ſtudiũ. Luxus libidinem comitem trahit. Porrò negociatorũ peculiaris eſt auaritia. Neq; uero ſolum tumebant opibus Corinthij, uerũ etiã Græcanicæ philoſophiæ ſupercilio, qua deſtitutos cæteros ut barbaros deſpiciebant. Tumoris erat, quod ex dignitate apoſtolorũ, à quo quiſq; fuerat baptizatus, efferrent ſeſe. Hinc illæ diſſidiorum uoces, ego Apollo, ego Cephæ, ego Pauli. Præterea quod ne in conuenticulis quidem ſolennibus ſatis inter eos conueniret, cum in donis ſpiritualibus ſibi quiſque placeret: & dum in eodem dono ſibi nolunt inuicem cedere, tumultus & confuſio naſceretur, adeo ut in publico conuentu mulieres etiam loquerentur, ac docerent. Porrò luxus ſimul & tumoris erat, quod quoties ad ſacroſanctam cœnam conuenirent, quam Paulus dominicam uocat, in qua maxime conueniebat præſtare Chriſtianam concordiam, diuites non expectatis tenuioribus cibum

caperent

caperent,& uſq; ad temulentiam ſeſe ingurgitarent, eſurientibus cæteris: ut iam non ſolum diſſidium illic eſſet, & intemperantia, uerumetiam indecora quædam inæqualitas,quam dominica cœna neſciebat.Iam partim tumoris, partim philoſophiæ uitium erat,quod Paulum quidam illorum, ut tenuem atq; humilem,deinde incloquentem & imperitum faſtidirent. Proprium uero philoſophiæ fuit, quod reſurrectionem mortuorum, fidei noſtræ baſim, in dubium uocarent. Luxus erat,quod promiſcue ueſcerentur ijs, quæ tum ſi mulachris dæmonum immolabantur, non uitato offendiculo infirmorum. Libidinis erat, quæ nuſquam gentium regnabat impunitius, quàm Corinthi,quod præter alia repertus ſit inter eos,qui patris uxorem, hoc eſt, nouercam ſuam ſtupro contaminarit,nec huius autorem flagitij è ſuo cōtubernio profligarint:quodq; cum alijs flagitioſis Chriſtianis cōmercium habuerint, uelut illorum uitijs fauentes.Huc pertinet,quod præter decorū, & uiri eſſent comati, & mulieres nō uererentur nudo capite conſpici in cœtu eccleſiaſtico, uelut ipſo corporis habitu mores effœminatos, ac delicias præ ſe ferentes. Auariciæ erat,quod non de fama,neque de capite,ſed de re pecuniaria inter ſeſe lites agitarent,eò gliſcente pecuniæ ſtudio, ut Chriſtiani rerum eiuſmodi contemptum profeſſi,apud ethnicos & impios iudices litigarent, magno dedecore Chriſtiani nominis, & adeo non negligerent potius pecuniolæ iacturam,ut ipſi ultro alios in huiuſmodi negocijs circumuenirent. Poſtremo de matrimonio inter ſeſe diſſentiebant, iam tum aſſeuerantibus quibuſdam Chriſtianis in totum à coniugio temperandum, cum uiderent apoſtolos ab uxoribus ſuis abſtinere. Morbos oſtendi Corinthiorum, non omnium,ſed quorundam,qui ne gregem uniuerſum contagio inficerent,Paulus his remedijs occurrit. Primo loco præfatus fiduciā ſuam de futura illorū cōſtantia in Euangelio Chriſti,ſeuerius obiurgat ac docet, ne per cōtentionem humanā in hominibus glorientur,ſed per cōcordiam ex æquo glorientur in Chriſto, cui uni accepta ferenda ſunt omnia,obiter indicās fontem eiuſmodi diſſidiorum,animi tumorem eſſe. Proinde à ſupercilio mundanæ philoſophiæ ad crucis humilitatem reuocat, quæ licet oſtentationem nō habeat, uim tamen & energiam habet. Indicat & autores huius mali pſeudapoſtolos, qui poſt Pauli abitum ſeſe ingerebant,declarans ſe rectum ieciſſe fundamentum, cauendum ne illi ſuperſtruerent,quod paulopoſt eſſet demoliendum, hoc eſt, ne quid diſcerent Corinthij,quod mox eſſet dediſcēdum. Deinde ceu pater cum filijs expoſtulat,quod huc prouecti ſint magnitudinis,ut iam autorem ſuū uelut humilem cōtemnant,nihil nō perpetientē Euangelij gratia, cui ob idipſum magis etiā fauere cōueniebat.Hortat̄ autē filios,ne degenerēt à patre,neu ultro ſe pædagogis in ſeruitutem dedant.Atq; hæc quidē potiſſimū agit capite primo,ſecundo,tertio,& quarto. Porrò quarti finis ad quinti initium mihi uidetur pertinere.De inceſto præcipit, & publico cōſilio decernit, uitandam hominis conſuetudinem,partim quo pudore correctus reſipiſcat: partim

partim ne huius contactu cæteri inficiantur. Admonet autem non hunc mo do uitandum, uerumetiã omnes, qui falſo titulo Chriſtiani, manifeſtis flagi tijs eſſent infames. Nã ethnicos flagitioſos non ita oportere uitari, uel quod noſtra non referat, quales illi ſint, uel quod paſſim eſſent flagitioſi, ut omnes uitandi fuerint ei, qui flagitioſos uellet effugere. Hæc agit cap. 5. Tertio de li tibus admonet, ſi quid huiuſmodi quæſtionum inter ipſos natũ eſſet, quod ipſum tamen inter Chriſtianos fœdum uideretur, ob pecuniam, quæ nobis debeat eſſe uiliſſima, contendere: ne res eò procedat, ut ethnici iudices adean tur, ſed ipſi per arbitros quoſcunque rem inter ſe tranſigant. Idq; agit cap. 6. cuius magna pars ad ſeptimũ pertinet, mea quidẽ ſententia, nimirũ ab eo lo co, quo de matrimonio tractaturus, inter cætera uitia, ſcortationẽ, adulteriũ, & maſculam uenerem damnat, idq; proſequitur ſub initiũ proximi capitis: Neſcitis quod membra ueſtra templa ſunt Chriſti? Quarto loco præcipit de matrimonio, de uiduitate, de impari cõnubio, de diuortijs, de uirginitate, obiter admonens ob ſuſceptũ Chriſtianiſmum nõ eſſe mutandũ externum uitæ ſtatum. Totoq; hoc ſermone ita hortatur ad cœlibatũ & cõtinentiam, ut tamen cõiugij remediũ non adimat ijs, quibus opus eſt. Hoc agitur cap. 7 Quinto docet carnes immolatas ſimulacris, re nihil differre à cæteris carni bus, & tamen ab his abſtinendũ, ſi periculum ſit, ne quis ethnicus aut Chri ſtianus infirmior, ex eo quod ueſceris exiſtimet te ſimulacrorum aſſentiri cul turæ. Ab his & huiuſmodi uitijs ueterum exemplo deterret. Idq; agit cap. 8 ac rurſus cap. 9. Nam in medio expatiatur in commendationem ſui, tacite ſe præferens cæteris apoſtolis, etiam ſummis, qui ſolus omniũ Corinthijs gra tis impartierit doctrinam Euangelicam. Sexto docet quid oporteat obſer uari in conuentu publico Chriſtianorum, ne uiri ſint comati, ne mulieres nu do capillitio, tum in dominico conuiuio ſeruetur communitas & æqualitas: neq; enim illic agi negocium uentris, quod domi rectius agatur, ſed myſticis epulis repræſentari cœnam dominicam. Præterea monet, ne quis ob dotem ſpiritualem ſibi placeat, ſed ſuam quiſq; dotem in commune conferat com modum, exemplo membrorum corporis exhortans, ut reliquis quidem do nis, quæ contigerũt, recte utantur, præcipue tamen enitantur ad charitatem, ſine qua reliqua adeo nihil cõducant, ut officiant etiam. Porrò cum inter do na ſpiritus charitati primas tribuerit, proximas tribuit prophetiæ: ſic enim uocat enarrationem arcanæ ſcripturæ. In hac admonet uitandũ eſſe tumul tum & confuſionem. Id fore, ſi uiciſſim & pauci dicant, mulieribus interim ſi lere iuſſis, adeo ut nec diſcendi gratia rogare liceat in cœtu. Hęc agit cap. un decimo, duodecimo, decimotertio, & decimoquarto. Septimo loco uarijs ar gumentis aſtruit reſurrectionẽ mortuorũ, declarans qualis & quibus modis ſit ea futura. Atq; id quidem cap. 15. Poſtremo capite familiaria quædam ſubijcit, de collatione pecuniæ in ſubſidia pauperum, de ſuo ad Corinthios reditu. Poſtremo Timotheum & alios aliquot illis commendat. Diuus Am broſius

broſius putat hanc non eſſe primam epiſtolam, quam Paulus ſcripſerit Co
rinthijs,illam opinor coniecturam ſecutus, quod capite quinto : Scripſi , in/
quit, nobis in epiſtola , quaſi prius alteris literis ſuper hac re ad illos ſcripſe/
rit,etiamſi Græci interpretes diſſentiūt. Hanc miſſam putāt per Timotheū,
cuius ſemel atq; iterū facit mentionem,ſimulq́; per Stephanā, Fortunatū,&
Achaicū,quos illis cōmendat.Rurſus alij putāt ab Epheſo miſſam, quod in
calce ſcribat:Permanebo autē Epheſi uſq; ad Pentecoſten. Alij è Philippis,
nam hanc inſcriptionem habent Græcorum codices.Nec mihi coniectare li
cet quid ſecuti ſint,qui ita ſenſerūt,niſi colligunt ex itinere ſcriptā,ob ea quæ
ſcribit Paulus: Veniam autem cum Macedoniam pertranſiero, nam Mace/
doniam pertranſibo.Ac mox:Nolo enim uos modo in tranſitu uidere.

ARGVMENTI FINIS

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM PAVLI AD CORINTHIOS PRIOREM PER ERASMVM ROTERODAMVM

PAVLVS non pſeudapoſtolus , nec uſurpator *Vocatus*
apoſtolici muneris,quales apud uos ſunt quidā,
ſed aſcitus ad hanc functionem,ut Chriſti lega/
tus eſſem,non legatus hominum. Aſcitus autem *Per uolunta*
nō meo merito,ſed tantum,quia ſic uiſum eſt be *tem dei*
nigniſſimo deo,patri,ut meo miniſterio filij glo/
ria diffunderet, ne quid forte uos huius apoſtoli
pœniteat, aut alios deſideretis. Paulus igitur ille
uobis nō ignotus, ſimulq́; mecū religione frater,
muneris ſocietate collega Soſthenes,epiſtolā hāc ſcribimus, nō factionibus *Eccleſiæ*
ac diſſidio decertantibus,ſed eccleſiæ congregationi,quā dei,cuius iuſſu fun/ *Corinthi*
gor hac legatione,bonitas unanimi cōcordia,mutuaq́;,ſicuti Chriſtianis di/
gnum eſt , charitate conglutinauit Corinthi , nouam ac cœleſtem urbem in *Sanctificatis*
ueteri condens,& ex humano populo cœleſtem ſubſtituens,uidelicet repur/ *in Chriſto*
gatum à priſtinis uitijs & cupiditatibus , faſtu diuitiarum , ſupercilio philo/ *Ieſu*
ſophiæ, reliquisq́ue morbis , unde ſolent inter mortales pullulare diſſidia ac
digladiationes , à quibus oportet longiſſime abeſſe , quos idem deus, idem
aſſertor Chriſtus,idem baptiſmus, eadem religio, idem præmium, tot mo/
dis connectit & copulat . Priſtinæ uitæ uitia ſemel gratis abſtulit Chriſtus,
ut poſthac innocentiam reſtitutam,ſancte uiuendo,tueamini. Non enim ue
ſtro merito uobis ea parata eſt,neq; enim eam debetis,uel opulētiæ,uel phi
loſophiæ,uel obſeruationi legis Moſaicæ,ſed Chriſto Ieſu,qui uos ſemel ex
purgatos ſuo ſanguine uocauit ad iugem perpetuamq́; uitæ integritatē ac

Inuocāt nomē D. Ieſu Chriſti ſanctimoniā. Neq; uero ſermo hic ad uos ſolos pertinet, pertinet ad omnes,
quicunq; ubilibet terrarum profitentur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti,
& ſuis opibus diffiſi, ab huius pendent pręſidio, ſiue apud Iudæos, ſiue apud
gentes. Eadem eſt omnium eccleſia, idem cōtubernium, uni Chriſto debent
ex æquo cuncti, quod à uitiorū fœdiſſimo ſeruitio manumiſſi ſunt, & ad ſan-
ctimoniæ profeſſionem delecti. Nec locus, nec genus diſcernit Euāgelij cau-
ſam, Chriſtus ex æquo communis eſt omnium, æque gratuitū eſt, quicquid
Gratia & pax ab illo confertur in quoſcunq;. Proinde tum illis, tum uobis communē opto
gratiam atq; concordiam, quorum utrunq; non alius præſtabit, quàm is cui
debetis omnia, deus pater, à quo ceu fonte omnis noſtra felicitas proficiſcit̄,
ac dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem unum is uoluit eſſe collata o-
mnia. Gratia tuebitur innocentiam, hanc comitatur concordia. Illa uos à pec
catis aſſertos, deo reconciliat, hæc uos uobis inuicem conciliat. Per illam ita
ſentitur beneficium, ut autor non ignoretur: per hanc declaratur, quod nō ti-
tulo tenus modo, uerum etiam ipſa re Chriſtianiſmum ſitis amplexi. Per il-
lam cœleſtis beneficētiæ participes eſtis, per hanc quod diuinitus accepiſtis,
Gratias ago deo pro modulo ueſtro uiciſſim alij in alios transfunditis. Eſt per diuinam mu-
nificentiam, de quo uobis gratuler, atq; illi gratias agam. Eſt rurſus quod in
uobis deſiderem, quodq; correctum malim. Sunt inter uos qui profeſſioni
ſuæ reſpondeant, ſunt in quibus priſtinæ uitæ reliquias ueſtigiaq; agnoſcas.
In omnibus diuites facti eſtis Nam ut ueſtra commoda pro meis duco, ita ſi quid ſecus eſt, mea referre pu
to. Proinde non ceſſo gratias agere deo meo ueſtro nomine, quod huius bo
nitate, ſic exuberarit in uobis Chriſti munificentia, ut qui antehac opes terrē
nas, fluxas ac temporarias uenabamini, nunc cœleſtibus nec unquam peri-
turis opibus Chriſti beneficio ſitis locupletati, quæ ſolæ uere beatos reddūt.
Nullum eſt enim uel ſermonis, uel ſcientiæ donum, quod non ſitis ampliter
aſſecuti. Dudum inanis philoſophiæ ſupercilio tumebatis, nunc pro falſa ue
ram amplexi ſapientiam, colitis modeſtiam. Quondam humana eloquen-
tia freti uobis placebatis, nunc cœlitus afflatis linguis, cœleſtia loquimini.
Sicut teſtimonium Chriſti cōfirmatū eſt Atq; in eo quod optimū eſſe cognoſtis, conſtanter perſtitiſtis, unde & Euan
gelij ueritas, & Chriſti fides per uos facta eſt illuſtrior confirmatiorq;, dum
ipſa re declaratum eſt omnibus, quod in uobis geſtum eſt, non eſſe geſtum
humanis auſpicijs, ſed autore deo, qui ſuis dotibus additis noſtram prædica
Vt nihil deſit in ulla gratia tionem comprobauit. Quamuis enim nec Petrum nec Iacobū uidiſtis, quos
quidam uel ſolos, uel præcipuos apoſtolos eſſe putant, tamen nihil eſt earū
rerum quibus deus ſolet apoſtolorum miniſterium comprobare, in quo ui-
deamini cæteris inferiores, ut ſatis liqueat, licet diuerſus ſit miniſter, autorem
eundem eſſe, cum idem effectus conſequatur. Iam ut iſta ceu pignora im-
mortalitatis futuræ tenetis, ita ex his quæ cernitis, fidem eorum colligentes
Expectātibus reuelationem quæ non cernitis, expectatis diem illum quo Chriſtus, qui nunc in membris
ſuis adhuc laborare uidetur, palàm aperiat maieſtatem ſuam, ſegregans im-

pios à

pios à pijs,& omnem afflictionem à ſuis depellens. Huius diei deſiderio to-
leratis incommoda,huius metus continet uos in officio.Siquidem,ut perpe-
ram damnent aut abſoluant homines,certe dies ille certis calculis , aut æter-
nis ſupplicijs addicturus eſt, aut immortalitati deſtinaturus . Nec eſt quod *Qui & cõfir*
diffidatis.Quem olim eſtis habituri iudicem,nũc habetis opitulatorem. Hu *mabit uos*
ius muneris eſt, quod ab erroribus priſtinæ uitæ ſitis ad innocentiam reſtitu
ti:eiuſdem munere continget , ut quemadmodum cœpiſtis piam puramq́
uitam agere,ita perſeueretis eſſe moribus inculpatis, ne quid repetiat in uo- *ἀνέγκλητοι*
bis dies ille formidabilis domini noſtri Ieſu Chriſti , quod atrum calculum
mereatur.Id ita fore confido,non meis aut ueſtris præſidijs,ſed dei bonitate
fretus,qui neminem ſua ſpe deſtituit, neq; quicquam non præſtat,quod pol
licetur.Is cum gratuito fauore ſuo uos aſciuerit,& adoptarit in conſortiũ uni-
ci filij ſui domini noſtri Ieſu Chriſti,fauebit & in hoc adnitentibus,ut in ad-
optionis honore perſeueretis,nec excidatis ab hæreditate,cuius iam arrabo-
nem tenetis.Hactenus dictum eſt,de quibus uobis gratuler, & in quibus cu *Obſecro*
piam uos ueſtri ſimiles eſſe,& in quibus uos uſq; progredi uelim.Nunc acci *autem*
pite, quid in quibuſdam ueſtrum deſiderem, quidq́ mutatũ oporteat, & in
quo magnopere uelim,ut ueſtri diſſimiles ſitis.Non eſt opus ut doceã, quid
deceat profeſſionem ueſtram,quod ipſi non ignoratis.Tantum obteſtor fra
tres chariſſimi,per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, quod optimo iure ſa-
croſanctum eſt omnibus illi ſemel initiatis , ne ueſtra concordia fœdis diſſi-
dijs ſcindatur, ſed animis pariter ac linguis conſentiatis,ut uere ſitis unũ cor-
pus,membris omnibus inter ſe cohærentibus,integrum . Mundana ſapien-
tia , dogmatis & placitis uarijs diſcinditur , & hinc familiarum ac ſectarum
æterna certamina . Chriſtianæ philoſophiæ eadem apud omnes ſunt do-
gmata,neq; no[uit] iſtos ſectarum & opinionum humanarum riuulos. Vnus
eſt omnium præce[p]tor & autor.Proinde par eſt,ut quemadmodum animo *Eodem ſenſu,*
rum conſenſu iunguntur huic initiati philoſophiæ , ita temperent à uerbis, *eadẽ ſentẽtia*
quæ diſſidium ſonent. Intus diſſentire impium eſt, uerbis pugnare fœdum.
Ac ne me putetis hæc uana ſuſpicione colligere , delata ſunt ad me per eos,
quorũ pietas & integritas fidem meretur.Noſtis Chloën, religione ſpecta-
tam fœminam, noſtis huius ſuæ patronæ non diſſimiles familiares. Ab his
dum & ueſtris fauent commodis, & meis curis auxiliantur , accepi inter uos
eſſe contentiones, ceu factionibus quibuſdam inter ſe decertantibus . Quid
enim aliud ſonant iſta uerba,quæ paſſim inter uos audiuntur? dum (exem-
pli gratia)hic dicit:Ego ſum Pauli:ille curſus,ego Apollo:alius,ego ſum Ce-
phæ:alius,ego ſum Chriſti. Quid?an non hæc factionum & ſectarum ſunt
nomina?Sic ex his,qui ſtultam huius mundi ſapientiam ſectantur,alius Py
thagoram,alius Platonem,alius Ariſtotelem, alius Zenonem, alius Epicu-
rum,alius alium atq; alium autorem iactat,& pro ſuo quiſq;,cum altero bel
ligeratur.Nobis unicus eſt autor,eadẽ placita, idem ſcopus, & unde iſta no-

h minum

minum uarietas? Num ſectus eſt Chriſtus, & à ſeipſo diſſidens? Cur huius profeſſionis gloriam, quę tota uni illi debetur, partimur in homines, ex miniſtris autores facientes? Cui debetis innocentiam? nónne ei, qui lauit uos ſuo ſanguine? Cur igitur aliud nomen prętexitur, quàm eius cuius eſt beneficiū? An Paulus pro uobis crucifixus eſt? ut ita loquar docēdi gratia. Si ſoli Chriſto debetis hoc beneficium omnes, & ex æquo debetis, quandoquidem pariter mortuus eſt pro omnibus, cur diuerſorum hominum titulos uobis aſciſcitis, uelut illis tribuentes, quod uni Chriſto acceptū ferri oportuit? Per baptiſmum inſerimur Chriſto, & huius nomine baptizamur, unde uis omnis baptiſmi proficiſcitur. Qui uero conuenit Pauli uos dici potius quàm Chriſti, cum non Pauli nomine, ſed Chriſti nomine ſitis baptizati? Si per hanc occaſionem gloria, quæ deo debetur, hominum nominibus uindicatur, gratias ago deo, quod neminem ueſtrū baptizarim, prēter Criſpum & Caium, qui, ni fallor, nihil hinc arrogant ſibi gloriæ, & me miniſtrū agnoſcunt, Chriſtum autorem. Quod ſi complures baptizaſſem, fieri poterat, ut exiſterent, qui ſe pro Chriſtianis Paulinos appellari uellent. Verum interim ſuccurrit, quod Stephanæ familiam baptizarim. Præterea non ſatis commemini, ſi quem alium baptizarim. Magis eorū memini, quæ magis ad rem pertinent. Minimum eſt in baptiſmo, quod ab homine confertur. Solennia uerba quiuis proferre poteſt. Volentem ac promptum aqua tingere, tum procliue eſt, tum etiam tutum. Verum efficaci ſermone à uitijs, quibus diutiſſime iam aſſueuit, à patrijs ritibus & inſtitutis, in lōge diuerſam & religionem, & uitam hominem traducere, id q́ȝ nō ſine magno capitis tui periculo, id uero munus eſt apoſtolico uiro dignum. Hinc erat iuſtior gloriandi cauſa, ſi fas eſſet nobis quicquam uindicare. Non quod improbem baptiſmū, ſed quod potiora præferam, præſertim cum hoc potiſſimū mihi ſit delegatū. Nec enim Chriſtus ideo deſtinauit mihi hāc legationem apud gentes, ut baptiſmi tantum miniſter eſſem, ſed ut meo præconio nominis illius gloriā illuſtrarem apud omnes, & quàm plurimos per Euangelicam doctrinā illi adiūgerem. Etiam ſi ne hic quidem eſt, quod humano more glorier. Neque enim id fieri uoluit humanæ ſapientiæ, facundiæúe præſidijs, quibus nihil huiuſmodi præſtari poterat, ſed incōpoſito ſimplicíq́ȝ ſermonē rem tam arduam geri uoluit, ut tota laus facti deo tranſcribatur, cui placuit per contemptam & ignominioſam Chriſti crucem innouare mundum uniuerſum. Humilis & abiecta res uidetur Chriſti crux, ſed hęc humilitas uincit omnem huius mundi celſitudinem. Stulta quæpiam & indocta res uidetur ſermo rudis & inconditus, quo Chriſtū prædicamus cruci affixum, & in cruce mortuū, ſed quibus tandem ita uidetur? Nimirum ijs, qui priſtinis excæcati uitijs, non audiunt intus ſermonem Euangelicū, & ideo pereunt, eo reiecto, unde poterat ſalus obtingere. Cæterum ij, qui ſalutem æternā hinc cōſequuntur, profecto ſentiunt non eſſe rem imbecillam, ſed omnibus humanis præſidijs efficaciorem, ac prorſus à

Aut in nomine Pauli bap.

Non enim miſit me dominus baptizare

Verbum quidem crucis

ſus à deo profectam. Ei uiſum eſt noua hac minimeꝗ uulgari ratione mun/
dum uniuerſum inſtaurare, quod olim ſe facturum per Eſaiam prophetam
promiſerat, apud quem ita loquitur: Perdam ſapientiam ſapientium, & pru *Eſa. 29*
dentiam prudentium refellam. An non præſtitit quod eſt pollicitus? Nón/
ne uidemus innouari mundum? nónne uidemus homines priſtinæ religio/
ni, priſtinæ philoſophiæ diffiſos, Chriſti crucem amplecti? nónne iam intel/
ligunt impium eſſe, quod antea pietas habebatur, & ſtultiſſimum eſſe, quod
prius ſapiens uidebatur? Vbi interim ſapiens legis ſcientia tumens? ubi ſcri/
ba legis interpretatione ſuperbus? ubi philoſophus, qui ſcrutatur arcana na/
turæ, & opificis oblitus, res conditas admiratur? Magnum quiddam pollice
bantur omnes, uerum & falſi ſunt, & fefellerunt. Iuſtitiam & felicitatem pro/
mittebant, infelices interim ipſi, & uitijs operti. Paſſus eſt illos deus (ſic mere
batur illorum arrogantia) per cęcitatem ire præcipites in omne dedecoris ge
nus, ut illos ſibi ipſis oſtenderet, ac reſipiſcentes tandem intelligerent ina/
nem eſſe ſapientiæ profeſſionem & inefficacem. An non igitur deus, huius
mundi ſapientiam ſtultam eſſe declarauit? Declararat & antea ſuam ſapien *Nam quia in*
tiam per hoc pulcherrimum ſpectaculum mundi, ſumma ratione conditi, ut *ſapientia dei*
ex operis admiratione raperentur in amorem opificis. At ea res ipſorum ui/
tio ceſſit in diuerſum. Res conditas admirati ueneratiꝗ ſunt, autorem uelut
incognitum contempſerunt, itaꝗ uixerunt, quaſi deus aut faueret uitijs, aut
quod condidiſſet non idem moderaretur. Proinde rem eandem diuerſa uia
aggreſſus eſt. Viſum eſt, ut quibus ſapientia declarata per res conditas ceſ/
ſiſſet in deterius, hos reſtitueret per prædicationem rei, quæ mortalibus ſtul
ta & humilis uideretur: ut qui philoſophantes, muta ſaxa pro dijs colebant,
iam credentes, ſalutem ueram aſſequerentur per crucem Chriſti, iamꝗ diffi
ſi præſidijs humanæ philoſophiæ, per fidem diuinæ fiderent bonitati. Nec
enim ſpes erat ſalutis, niſi fuiſſet intellectum, unde ſalutem ſperare oportuiſ/
ſet. In primis igitur erat auferenda cunctis fiducia ſui, non ſolum Iudæis ue/
rumetiam gentibus. Etenim ut Iudæi prodigia poſtulant, ac maiorum ſuo/ *Quoniam &*
rum miraculis ſeſe iactitant, ita Græci ſectãtur eruditionem, ac philoſophiæ *Iudæi ſigna*
cognitionem, ab hac ſibi pollicentes felicitatem & gloriam. Vtroſꝗ ſua feſel *petunt*
lit opinio. Nam & Iudæi fiducia legis, exciderunt à Chriſto, & philoſophi
ſapientiæ perſuaſione turgidi, non recipiunt humilem in ſpeciem crucis præ/
dicationem. At nos neꝗ Moſi cum deo colloquia, nec angelos hoſpitio ex/
ceptos Abrahæ, nec ſolem ſtare iuſſum, nec huiuſmodi quicquam prædica/
mus, unde Iudæi criſtas tollunt: neꝗ rurſus orbium motus, aut ſyderum ui/
res, aut fulminum cauſas prædicamus, quarum rerum cognitio Gręcis addit
ſupercilīū. Quid igitur? rem prima fronte ſtultam & humilem prædicamus,
uidelicet Chriſtum crucifixum, cuius humilitas Iudæis ruinę fuit occaſio, qui
Ionæ prodigium admirantur, Chriſti tanto Iona maioris facta calumnian/
tur. Græcis uero, qui rationibus humanis ueſtigant omnia, ſtultum uidetur

uirginem cœlitus concepiſſe fœtum,ſub homine latuiſſe deum,morte uitam eſſe reſtitutam,reuixiſſe qui ſemel eſſet mortuus.Ita Chriſtus utriſque uidetur aſpernabilis,ſed his duntaxat,qui ſuis adhuc præſidijs male fidunt. *Ipſis uero uocatis* Cæterum ij, quos diuinus afflatus ad fidem uocauit, iamque transformati ſunt per Euangelij prædicationem, ſiue Iudæi, ſiue Græci ſentiũt humilem illum Chriſtum crucifixum,dei uirtutem eſſe,ac dei ſapientiam, ut iam nec prodigia deſiderent Iudæi,qui maiora reperiunt in Chriſto, nec ſapientiam Græci,ſemel reperto omnis ſapiẽtiæ fonte Chriſto. *Quod ſtultũ eſt dei, ſapientius eſt hominibus* Deiecit ſe quodãmodo deus à ſua ſublimitate ad noſtram humilitatem: deſcendit à ſua ſapientia ad noſtram ſtultitiã,& tamen quod in illo ſtultum eſt uiſum, præcellit uniuerſam mundi ſapientiam:& quod in illo uiſum eſt imbecille,ualidius fuit omnibus humanis uiribus.Quid abiectius, ꝙ inter maleficos ut maleficũ tolli in crucem? Atqui hoc pacto mortem,nulli non inuictã,ſolus deuicit. Quid ſimplicius aut popularius Euangelica doctrina? Hæc orbem totũ innouauit, quod antehac nulla philoſophorum profeſſio ualuit efficere, ne quid huius laudis humanis præſidijs aſcriberetur.Id erat futurum,ſi opũ,aut eruditionis adminiculis,per potẽtes ac ſapientiæ profeſſione celebres res adminiſtrata fuiſſet. Nunc cũ per idiotas & piſcatores expugnatũ ſit humanæ ſapientiæ faſtigiũ, totius huius negocij gloriã intelligimus uni deberi deo, cuius occulta uis contrarijs rebus,contraria præſtitit.Nec in Chriſto tantũ aut apoſtolis locũ habet,quod dico,idem apparet in ueſtro grege,quos deus ad hanc gratiã uocauit. Videtis ipſi fratres, quàm pauci ſint inter uos humana eruditione prædi ti,quàm nõ multi potentes iuxta uulgarem æſtimationẽ, ꝙ pauci maiorum imaginibus clari.Per humiles orta eſt Euangelij gloria:per humiles dilatat̃, ut uerſis rerũ uicibus, humilitas expugnet altitudinem, ſimplicitas coarguat humanam aſtutiam.Ac proinde quæ rudia indoctaꝗ uidentur apud mundum,ea potiſſimũ delegit deus, quo magis pudeat humanæ ſapientiæ profeſſores friuoli conatus,quæꝗ iuxta uulgarem hominũ æſtimationẽ uidenẽ imbecilla,ea potiſſimum elegit, quo magis irrideat iſtos, qui factionibus ac *Et ea quæ ſunt* opibus,aut tyrannide,aut alia quauis facultate ſibi potentes uidẽtur.Quæꝗ iuxta mundũ humilia ſunt contemptaꝗ,imò quæ pro nihilo ducuntur: hęc præcipue delegit,ut antiquaret ea,quæ plurimũ habere momenti uidebant̃, ne quid haberet mortalitas, aut ſenſus humanus, quo ſibi fidat apud iudicẽ deum.Nam apud homines inanis eſt gloriatio.Inter diuina & humana nulla eſt comparatio. *Ex ipſo autẽ eſtis uos* Vos autem quamuis mundi huius iudicio,uiles eſtis,minimiꝗ precij, tamen dei patris beneficio ueram ac ſummam dignitatem eſtis aſſecuti, qui uos aſciuit in conſortium filij ſui, per quem alia ratione largitus eſt uobis omnia,quæ mundi celſitudo falſo pollicebatur. Per hunc cõtigit ſalutaris ac uera ſapientia,ut philoſophia non ſit opus.Per hunc contigit innocentia,ut nihil iam ſit quod Moſaicę legis opem deſideretis.Per hunc acceſſit uitæ ſanctimonia,ne quis hanc ſuis aſcribat meritis. Per hunc contigit libertas

bertas,ut cuius ſanguine redempti ſumus à uitiorum tyrannide.Breuiter fe/
licitatis ſummã uni Chriſto debemus, & autori patri, quo planè fiat quod
ſcripſit Hieremias:Ne ſibi placeat ſapiens ob ſapientiam ſuam,ne fidat po/
tens uiribus ſuis,ne efferatur diues opum fiducia,nam hæc non præſtant fe/
licitatem,uerum ſi quis uelit uere gloriari,glorietur hoc nomine,quod deum *Qui gloria-*
agnouerit,omnium uerorum bonorum autorem ac fontem: at ita glorietur, *tur in do.glo.*
ne quam huius negocij portionem mundi pręſidijs arroget.

CAPVT II

VIDERINT igitur,quare uobis pręſtantiores ſint,quos pudet *Et ego cum*
humilitatis Chriſti, ſed legis opũ ac ſapientiæ titulo ſeſe iactãt *ueniſſem*
apud uos: Ego certe nõ his præſidijs uos ad Chriſtum cõuerti.
Etenim cum primum uenirem ad uos, arcanam & reconditam
Euangelij ſapientiam uobis traditurus, non ueni admirandæ cuiuſpiam elo
quentiæ uiribus inſtructus,aut eximia quadã philoſophiæ cognitione ſuſci/
piendus,quod hominũ genus ſciebã apud uos plurimi fieri. Adeo nihil ho/
rum quæ mundo præclara uidebanť,profeſſus ſum, ut nõ aliud exiſtimaue/
rim inter uos ſcire me,ꝙ Ieſum Chriſtum, & hunc ſanè crucifixum. Homi/
nem prędicaui,ſed à deo unctum,& à prophetis promiſſum ad redimendũ
genus humanũ.Quod in illo eſt humillimũ,inde ſum Euangelij prædicatio *Et ego infir/*
nem auſpicatus.Ea quanquã in uobis efficax fuit,tamen hinc nihil mihi lau/ *mitate*
dis arrogaui,ſic uiuens apud uos,nõ ut potens quiſpiã,ſed ut imbecillis ac te
nuis:nõ ut regnum affectans, ſed ut inſidijs impiorum ac periculis omnibus
obnoxius.Potentiũ uires tolerantia uicimus.Porrò qualis erat uitæ habitus,
talis & oratio.Quemadmodũ illa nullis hominũ præſidijs,ſed ſolius dei pro *Non in per/*
tectu munita erat aduerſus improborũ uiolentiã, ita ſermo meus nequaquã *ſuaſibilibus*
inſtructus erat rhetorũ ornamentis,aut philoſophorũ argumẽtis,qui decla/
raret quantũ ipſe pollerem,uel eloquentia, uel eruditione, ſed tamen efficax
fuit ad transfigurandos uos,nõ oſtentatione doctrinæ, ſed ſpiritu ac uirtute
dei,qui afflatu miraculiſqꝫ noſtro, licet incondito ſermoni uim addebat:ne
quis hoc,quod à ſuperioris uitæ tenebris ad Euangelij lucem eſtis tranſlati, *Vt fides ue/*
re tam incredibili penitus perſuaſa,exiſtimet uos humanæ doctrinæ aut elo *ſtra non ſit in*
quentiæ debere,quã nobis nõ uindicamus,ſed potentiæ diuinæ,per quã ſer/ *ſapientia ho/*
mo noſter efficacior fuit,ꝙ philoſophorũ oratio,quãlibet arguta aut cõpoſi *minum*
ta.Vobis humana ſapientia tumidis,ſed diuinę ſapientiæ rudibus propoſui
mus ſimpliciora,ſed ad ſalutẽ neceſſaria.Habemus & reconditiora de Chri/
ſto,uerũ ea loquimur inter perfectos.Ergo curate ut perfecti ſitis,quo myſte
riorũ ſitis capaces.Porrò qui ſtultitiã docere uidemur apud incredulos,Chri *Sapientiã au/*
ſti crucem prædicantes,ijdem apud eos, qui plene credunt, eximiam quan/ *tẽ loquimur*
dam ſapientiã prædicare uidemur,ſed hanc longe diuerſam ab ea, quæ mũ/ *inter perfect.*
di huius cauſas humanis rationibus fruſtra ſcrutatur: nec humanam qua ſe
iactant ac uenditant, qui uulgo ſummates habentur:quorum autoritas unà

h 3 cum

cum ipſa ſapientia per Chriſtum abrogatur & antiquatur, prodita illorum ſtultitia: ſed loquimur diuinã ſapientiam, non præ ſe ferentẽ quod intus non habet, ſed occultis uiribus potentem & efficacem. Faſtũ non habet, nec quibuslibet eſt obuia. Arcana eſt, & arcanis afflatibus ſentitur, ab ijs duntaxat, quos deus dignatur huius arcani participes facere. Huius ſecretiora non obijcimus uulgo, ſed in occulto cõmunicamus idoneis. Eam, licet hiſce demum temporibus prodita eſt, tamen deus ante omnia tempora, æterno ſuo conſilio parauerat ſuis: ut quemadmodum elatus mundus hactenus ſtulte iactat humanam ſapientiam, ita poſthac habeant humiles longe præſtantiorem ſapientiam, quam ſibi gratulentur. Hæc ſimplicibus ac puris animis delectatur, & ob id nemo principum huius æui eam eſt aſſecutus, nec magi, nec philoſophi, nec Pilatus, nec Annas, aut Caiphas, nec Phariſæi, nec ipſi dæmones. Alioqui ſi cognouiſſent futurũ, ut quãlibet humilis aut ſtulta crux Chriſti ſuo fulgore mundi gloriam obſcuraret, & quamlibet imbecillis, mortis ac peccati tyrannidem expugnaret, nũquam illum principem ac fontem omnis gloriæ cruci affixiſſent. Quamlibet eruditos in cognitione rerum uiſibilium, quamlibet turgidos ſcientia legis, tamen hoc arcanũ illos fefellit, ſolis ijs cõmunicandum, quos animi modeſtia deo conciliaſſet. Id enim fore prædixerat Eſaias, declarans hanc, de qua loquimur, ſapientiam ſecreto mentibus inſpirari: Quæ, inquit, nec conſpecta ſunt unquã humanis oculis, nec humanis auribus audita, nec unquã cuiuſquam hominis cogitatione cõcepta ſunt, ea parauit deus ijs, à quibus ſyncere diligitur, qui fide philoſophantur, nõ ratiocinationibus. Non metuetũt hoc elati principes, nec tumidi philoſophi. Nobis uelut amicis arcanum hoc patefecit deus, nõ per humanam doctrinam, ſed per afflatum occultum ſui ſpiritus. Is quoniam diuinus eſt, & à deo profectus, etiam abditiſſima retruſiſſimaqꝫ dei ſecreta rimatur, quo non pertingit humana curioſitas. Faciem hominum cuiuis promptum eſt cernere. Cæterum quid lateat in intimis animi receſſibus, nemo mortalium perſpicit. Id ſolus nouit ipſe ſpiritus & animus hominis ſibi conſcius. Ita res conditas contemplantur ac inueſtigant complures, cæterum quæ ſunt abſtruſa in mente conſilioqꝫ diuino, nemo nouit, niſi ſpiritus ęternus, qui deo intimus eſt, & ob id illi conſcius omnium. Homo impartit homini cogitationes arcanas tacito ſuſurro. Deus impartit pijs ſuum conſilium per ſpiritum, non hominis, qui præter humanas res nihil adferre poteſt, ſed dei. Qualis eſt ſpiritus, talia docet. Habet & mundus hic ſpiritum ſuum, eo qui corripiuntur, mundana tum ſapiunt, tum amant. At nobis diuini ſpiritus afflatus cœleſtia ſuggerit, ut intelligamus, quantum bonorum deus nobis largitus ſit per Chriſti crucem. Atqꝫ hæc eſt philoſophia, quã ut à ſpiritu Chriſti hauſimus, ita uiciſſim tradimus pijs ac ſimplicibus, non uerbis arte compoſitis, quemadmodum tradunt philoſophię profeſſores, id quod profitentur, ſed uerbis inconditis quidem illis, uerum ſpiritualem doctrinam tradentibus. Cõuenit enim, ut quoniam

In myſterio

In gloriam noſtram

Nemo principum huius ſeculi

Eſa. 64

Nobis autẽ reuelauit deus

Qui enim ſcit hominũ quæ ſunt hominis

Sed in doctrinis ſpiritus

niam magnopere diuerſum eſt ſapientię genus, diuerſa ſit & tradendi ratio. Humana quæ ſunt, humano more traduntur. Quæ cœleſtia ac ſpiritualia, nouo modo tradenda erant, nec id ſanè quibuslibet, ſed ijs duntaxat, qui hauſto Chriſti ſpiritu iam habiles ſunt doctrinæ ſpirituali, quippe ſpirituales & ipſi. Auditor enim ſpiritualis, ſpirituali philoſophiæ congruit, purgato per fidem intellectu, & caſtigato per charitatem affectu. Nam craſſus & animalis homo, qui rerum uiſibilium ſcientia tumet, & humanis affectibus ducitur, non recipit ea quæ ſunt ſpiritus diuini, pro ſtultitia ducens ac deridens, quicquid ab ijs quæ ſapit, diuerſum eſt. Non enim credit niſi quod uel experimento compertum habet, uel humanis rationibus approbatum: nec animaduertit, quod hæc philoſophia, quæ docet Chriſtum è uirgine natū, uerum deum fuiſſe pariter & uerum hominem, moriendo deuiciſſe mortem, à morte reuixiſſe, idem præſtaturum in membris ſuis, quod in ſe præſtitit, per afflictiones iter eſſe ad ueram felicitatem, per mortes perueniri ad immortalitatem. Hoc non comprehenditur humana ratiocinatione, ſed afflatu ſpiritus. Ne mihi huc adferas ingenium uafrum & acutum, ſimplicem potius ac puram fidem adferas. Hoc organum idoneum eſt artificio ſpiritus, quod ſe totum illi præbeat fingendum formandumq́ꝫ. Cæterum qui ſpiritualis eſt, nihil non dijudicat, temporarias res negligens, æternis inhians, nec ipſe tamen à quoquam carnalium dijudicari poteſt, quos fugit hæc cœleſtis & arcana ſapientia. Vt enim homo non iudicat diuina, ita carnalis homo, non iudicat ſpiritualem. Nam quæ hic traduntur, ex intimis diuinæ mentis arcanis deprompta ſunt, non ex humanis ratiocinationibus. Quis autem mortalis ex ſe nouit mentem immortalis dei, ut ipſi poſſit eſſe in conſilio tanquam arcanorum cōſcius quemadmodum dixit Eſaias? Noua ratione diuina mens uoluit aſſerere ſuos, quæ falleret omnem hominis curioſitatem. Nos autem ideo mentem Chriſti tenemus, quia ſpiritum illius hauſimus.

Spiritualibus ſpiritualia cō parantes

Et non poteſt ſcire, quia ſpi ritualiter

CAPVT III

SVNT huius philoſophiæ rudimenta, ſunt profectus, eſt faſtigium. Ad cuiuſque captum accommodandus eſt ſermo. Proinde cum primum uos adirem, non potui uobis ſumma tradere, tanquam plene ſpiritualibus, ſed deieci ſermonem meum ad ueſtram imbecillitatem, apud rudes rudi ſermone ſum uſus, craſſis craſſius ſum locutus, ac uelut apud infantes balbutij. Habet enim & fides profectus ſuos. Vos igitur cum adhuc infantes uiderem in philoſophia Chriſti, doctrinæ craſſioris ceu lacte uos alui, non ſolido cibo doctrinæ perfectioris, non quod nos non potuerimus uobis tradere maiora, ſed quod uos ob carnalem affectū, ac priſtinæ uitæ caliginem nondū eſſetis capaces altioris doctrinæ. Ac ne nunc quidē eſtis omnes. Sunt enim inter uos, qui licet per baptiſmū Chriſto dederint nomina, tamen nondū exuerunt omneis affectus

Et ego fratres nō potui uobis

Cum enim in uobis ſint

humanos. Qui tales ſunt hactenus certe carnales ſunt, non ſpirituales. Quid
uerbis opus? aut cur id uerear de uobis pronunciare, cũ ipſa res clamitet? Ex
effectu uis rei cognoſcitur. Cum Chriſti ſpiritus gignat concordiam, contra,
liuor, contentiones ac diſſidia non niſi ex humanis affectibus oriantur, nón-
ne hæc inter uos comperta, coarguunt uos adhuc affines craſſis & humanis
affectibus? Vnde alioqui uoces iſtæ inter uos audiuntur, quæ diſſidium ſo-
nant, niſi à mente corrupta? Cum autor ac princeps communis ſit omnium,
tamen alius apud uos dicit: Ego ſum Paulinus: rurſum alius, ego ſum Apol-
lonius, nam iſtiuſmodi titulis inter ſeſe decertant humanæ philoſophiæ di-
ſcipuli: Ego ſum Ariſtotelicus, ego Platonicus, ego Stoicus, ego Epicureus.
Non quod ex meo aut Apollonis nomine, huiuſmodi quicquam ſit natum,
ſed his nominibus abuti uolui, quo rei indignitatem euidentius perſpiciatis.
Etenim ſi indignũ eſt, ut gloriã & autoritatem, quę Chriſto debetur, transſe-
ratis in nos, qui ueri ſimus apoſtoli, neq; quicq̃ uobis tradidimus, niſi quod
hauſerimus e ſpiritu Chriſti, quis ferat, ſi aſcitis hominũ qualiumcunq;, for-
taſſe pſeudapoſtolorum cognominibus, ſalutis ac religionis autoritatem uni
Chriſto debitã, homũculis tribuatis? Veluti ſi Frangilius quiſpiã, aut Beno-
tius, aut Augulius, aut Carmilius, aut alius quocunq; nomine, nam ſint hæc
exempli gratia dicta, cõmentus ſit aliquod humanũ uitæ inſtitutũ, an proti-
nus horũ cognomentis elati, fœdũ certamen inter uos ſuſcipietis, & oblitera-
to Chriſti nomine, ueræ religionis, cuius unicus autor eſt Chriſtus, facietis
homines autores? Quid ſupereſt, niſi ut quemadmodũ cognominibus facti-
tijs, ita cultu quoq; ac uictu, totoq; uitę genere diſſidiũ animorũ & declaretis
& alatis? ut quemadmodũ ſatellites ſatraparũ, alij colore flauo, alij rubro, alij
teſſellatim uariegato, alij alijs id genus notis teſtantur uarios præfectos, qui-
bus ſeruiunt: Ita uos ſic hominibus addicti, quaſi ab illis libertatẽ ac uitã ac-
ceperitis, cognomentis illorũ gloriemini, quaſi parũ glorioſum ſit dici Chri-
ſtianos? An pudet huius cognominis? An nõ ſatis eſt hunc uitæ innocentia
profiteri? Diſſecatis id quod eſt unũ, & Chriſti gloriã in homũculos diſtra-
hitis. Quales illi ſint nondũ eloquor. Sint Apollones, ſint Pauli, ut ſumma-
tes etiã apoſtoli ſint, quid aliud ſunt q̃ miniſtri Chriſti cui creditis? Autores
Miniſtri eius nõ ſunt, & negociũ alienũ adminiſtrant ſuo periculo. Atq; hãc ipſam admi-
niſtrãdi facultatẽ Chriſto debent. Hoc autore cõmuni, alijs alij partibus fun-
gunt, ut cuiq; delegatũ eſt à deo. Ego, uerbi gratia, primũ cõſeui plantulã, ia-
ctis Euãgelicæ doctrinę fundamẽtis: Apollo rigauit, pijsq; monitis fouit, q̃d
à nobis cœptũ eſt. Cæterũ quod adoleſcit arbuſcula, q̃d aucta diuitẽ fœtuũ
prouentũ effundit, id deo tribuendũ eſt, nõ nobis. Siquidẽ fruſtra laboret q
plãtat, fruſtra qui rigat, niſi cœlũ afflet uim ſuã occultã, ſed hoc magis effica-
cem q̃d occulta eſt. Quę ſi deſtituat agricolam, neq; qui plantat quicq̃ agit,
neq; qui rigat, ſin fauerit, totus prouẽtus cœlo deoq; debet. Nã quod ad hãc
laudem attinet, & qui plãtat, & qui rigat, pari cõditione ſunt, cũ uterq; iuxta

alienum

alienum agat negociũ, officij præmium accepturus, nõ à uobis, ſed à deo, cu‑
ius operæ ſumus. Nos uelut operarij conducti, in dei opere laboramus, uos *Dei enim ad‑*
illius eſtis fundus, quẽ illi colimus, nõ nobis: uos ædificiũ, quod illi ſurgit, nõ *iutores ſumus*
nobis. Operam illi debemus, diſpiciat quiſq; qualem illi præſtet operã: ſi fi‑
delem ac ſynceram, accepturus eſt honeſtũ præmiũ: ſin ſecus, aut luſerit ope‑
ram, aut mercedem ſe dignã retulerit. Ego (ut exempli gratia ſic loquar) tan‑
quam doctus architectus ieci fundamentũ ædificio, nõ meis uiribus, ſed eius
ope, qui delegerat hoc officij. Alius atq; alius fundamentis per me iactis ſu‑
perſtruit, ſed etiã atq; etiã uideat quiſq; quid ſuperſtruat. Nam fundamen‑
tum quod à nobis poſitũ eſt, mutari nõ poteſt. Succedant nobis quocũq; no
mine prædicatores, niſi Chriſtũ Ieſum prædicant, & eum crucifixũ, audiendi
non ſunt. Quod ſi fundamentũ probant, ſupereſt ut ſtructuram inducãt tali
fundamento dignã. Cœleſte ac ſpirituale fundamentũ eſt, nõ conuenit huic *Manifeſtum*
ſtructura carnalis ac terrenæ doctrinæ. Vt hominum iudicium fallat inanis *erit*
ac fucata ſtructura, dei iudiciũ non effugiet. Huic igitur fundamento ſi quis *Dies enim do‑*
ſuperſtruat eximia ſolidaq́;, uelut aurum, argentum, lapides precioſos. Aut *mini reuela‑*
contrà, ſi quis addat friuola uiliaq́;, ueluti ligna, fœnũ ac ſtipulã, euentus ipſe *bit*
declarabit, quã quiſq; operã cõmodarit. Dicam craſſius, quo magis intelliga
tis: Ego Chriſtum uobis ſcopum propoſui, ſi quis huius exemplo doceat, in‑
nocenter uiuendũ, bene merendũ & de inimicis, non fidendũ opibus, aſper‑
nandos honores, uoluptates fœdas ut peſtem execrãdas, omnia ad Chriſti
referre gloriam, præter immortalitatem nullũ ſperare præmiũ recte factorũ,
mortem etiam optandã, ſi pro Chriſto ſit obeunda, is ſtructurã addit Chri
ſto fundamento dignã: ſin humanas addit conſtitutiunculas, de cultu, de ui‑
ctũ, de frigidis ceremonijs, deq; ſimilibus rebus, quas homines cõminiſci ſo‑
lent, nõ in rem Chriſti, ſed in ſuam ipſorũ gloriã, aut etiã in quæſtũ, ut orſi à
tam nobili fundamẽto degenerent in ſuperſtitioſos pro pijs, iam lignũ, fœnũ
ac ſtipulam induxit. Sed uniuſcuiuſq; opus, cũ propius admotũ fuerit ad lu‑ *Ignis pro‑*
cem ueritatis, & regulã Euangelicã, palàm arguet quale ſit. Si doctrina quæ *babit*
acceſſit, reddat uos inuictos ad omnes humanos affectus, palàm eſt efficacẽ
eſſe: ſin reddit imbecilles ad ferenda incõmoda, ſi iritabiles, ſi moroſos, ſi cõ‑
tentioſos, ſi obtrectatores, ſi fucatos, hinc ſatis liquet adulterinã fuiſſe doctri
nam. Quibus dies dictus eſt apud iudicem hominẽ, frequẽter elabunt̃. Sed
exacta ſunt dei iudicia, perinde quaſi rem explores igni. Rebus trãquillis for
taſſe non apparet inutilis ſubſtructio. Cæterũ ſimulatq; ingruerint perſecu‑
tionum procellæ, aut iritamenta cupiditatum, tum labaſcentes, re declaratis
ceremonijs, aut humanis dogmatis, nõ hauriri ſpiritũ, quo qui præditi ſunt,
hæc omnia pro Chriſto uel cum gaudio tolerant. Hic eſt ignis, qui cuiuſque
opus quale ſit probaturus eſt. Proinde ſi in hoc incendio perdurarit, quod
hic aut ille ſuperſtruxit, nihil hinc laudis ſibi uindicabit apud homines, ſed à *Detrimentum*
deo cui laborauit, mercedem reportabit: ſin exuſtum fuerit huius aut illius *patietur*
opus

opus,operarius operæ ſuæ iacturam fecerit, præmioq́ꝫ fruſtrabitur, etiam ſi ipſe fuerit incolumis,ſed ſicuti,qui ex incendio nudi ſubducũt ſeſe,neq́ꝫ quicquam ſupereſt, niſi ut nouis impendijs ſuperſtruat, quod fundamento reſpondeat.Primum & optimũ erat ijs, qui Chriſto fuiſſent initiati, nihil tradere,niſi Chriſto dignum.Id ſi factum non eſt,utriſq́ꝫ conduplicatus eſt labor,& his qui docuerunt dedocenda,& his qui didicerunt dediſcenda. Spes tamen eſt ſalutis,quandiu manſerit fundamentum Chriſtus. Qui conuenit turpi uitæ cum iſta profeſſione? Qui frigidis ceremonijs cum ignea Chriſti charitate? His rebus qui uos ſua doctrina inficiunt, dignas deo pœnas dabunt. An non meminiſtis uos eſſe templum deo conſecratum, quod diuinus ille ſpiritus inhabitator ſanctificat? Quod ſi afficitur ſupplicio, qui templum ab homine dicatum prophanat,an non hunc perditurus eſt deus,qui ſuum templum conſpurcarit? Cum deus ſpiritu ſuo templum hoc ſemel purum ſanctumq́ꝫ reddiderit,adnitendum ut à nobis purum ſanctumq́ꝫ ſeruetur.Innocentia,ac moribus Chriſto dignis ſeruatur.Ambitione,libidine,diſſidio, & his ſimilibus affectibus ac morbis prophanatur conſpurcaturq́ue. Vos igitur cum ſitis templum dei, è uiuis ſaxis conſtructum, in deum impius eſt, qui mores aut affectus aut doctrinam Chriſto indignam in cœtum ueſtrum inuehit.Neminem fallit Chriſtus,ſi quis huic innitatur. At uideat quiſq́ꝫ ne præſidijs humanis male fretus,fallat ſeipſum. Nihil eſt quod felicitatem ueſtram à philoſophiæ aut legis præſidijs expectetis. Neque quiſquam hoc ſeſe cæteris anteponat,quod humana doctrina polleat. Imò qui ſibi uidetur eſſe ſapiens, iuxta mundanam æſtimationem, ſapienter ſtulteſcat,ut uere fiat ſapiens. Deſinat eſſe ſtultæ ſapientiæ turgidus profeſſor, & idoneus erit,qui ſit ſapientiſſimæ ſtultitiæ diſcipulus. Etenim ut opes huius mundi non reddunt uere diuitem, ut honores mundi non efficiunt uere clarum,ut uoluptates mundi non faciunt uere felicem, ita ſapientia mundi huius,non reddit uere ſapientem apud deum,cuius iudiciũ nemo fallit,etiamſi apud homines ſapientiæ titulum ſibi uindicet. Irridet deus huiuſmodi ſapientiam,dum eam declarat adeo non eſſe ſalutiferam, ut officiat etiam ad ſalutem parandam, dum elatos ac feroces, & ob hoc indociles reddit. Prædictum eſt autem hoc iam olim, in libro qui de patientia Iob conſcriptus eſt, cum ait de deo loquens.Qui comprehendit ſapientes per ſuam ipſorũ aſtutiam. Ac rurſus in pſal. LXIII Dominus nouit cogitationes hominũ qui ſibi ſapientes uidentur, quod uanæ ſint & inefficaces ad præſtandum,quod pollicentur. Cum hoc negocium ſalutis noſtræ totum diuinum ſit, non eſt quod homines ſibi quicquã hinc uindicent, nec eſt cur ullam gloriæ portionem homini uelut autori tribuatis, cũ tota debeatur deo. Iam cũ unum ſitis corpus,mutua charitate compactum,non eſt quod aliud alius ſibi peculiariter uindicet,cum in commune ueſtra ſint omnia.Siue quid ualet Paulus,aut Apollos,aut Cephas,beneficio dei in ueſtrum cõmodũ ex æquo ualent:ſiue

Neſcitis quia templum dei eſtis

Nemo ſe ſeducat

quid obſtrepit mūdus,in ueſtrum cedit bonum:ſiue nobis obtingit uita,uobis doctrina confirmandis uiuimus, ſiue mors ingeritur, uobis exemplo roborandis morimur:ſiue occurrunt præſentia,neglectim utendū eſt momentarijs,ſiue futura,ad hæc magno animo connitendum,quę licet non cernatis oculis corporis,tamen oculis fidei cernitis. Faceſſant igitur partium ac factionum uocabula,cum per unicum autorem omnia ex æquo ueſtra ſint,etiamſi ipſi ueſtri non eſtis,ut ius ueſtri in hominem traducatis,ſed Ieſu Chriſti,cui nos pariter ac uos ipſos debetis.Porrò Chriſtum deo debetis omnium ſummo autori,qui per illum omnia nobis largiri uoluit.

Siue mundus

Vos autem Chriſti

CAPVT IIII

HVIVS igitur nomine glorietur,qui uere uelit gloriari.Nos uero ſic æſtimet homo,nō ut autores aut dominos, ſed ut æſtimari par eſt,qui ceu miniſtri, Chriſti negocium agunt, quiq; rem ab alio creditam diſpenſant, myſteria non hominum, ſed dei. Cū igitur in confeſſo ſit,quod omnes,quales quales ſunt,rem adminiſtrent, ſummam quidem,ſed alienam,quod ad horum æſtimationem attinet,nihil aliud interim ſpectetur in his, niſi ut quod à deo creditum eſt, bona fide diſpenſet aliquis,non aliò ſpectans quàm ad Chriſti gloriā. Qui pro diuinis humana docent,qui ueſtra obedientia ad quæſtum ac faſtum abutūtur,qui ſub Euangelij prætextu rem ſuā agunt,qui ſub umbra gloriæ Chriſti,tyrannidem affectant,malę fidei diſpenſatores ſunt,& quāuis imponāt humano iudicio,deum non fallunt,cui probari ſummum eſt. Nam mihi pro minimo eſt,ſi ueſtro tantū iudicio prober aut improber:imò ſi quocunq; iudicio humano. Tantum enim abeſt,ut homines de hominis conſcientia recte iudicare poſſint,ut nec de meipſo auſim pronūciare, an laudem merear apud deū, necne. Ipſe quidē pro uiribus adniſus ſum , ut officio delegato ſatisfacerem, nec ullius fraudis mihi ſum conſcius,at non hinc auſim mihi uindicare iuſtitiæ laudem. Siquidem fieri poteſt,ut imprudens,ſiue excedēs, ſiue deficiens fecerim aliquid ſecus quàm oportuit. Id cū ſoli deo ſit cognitum , hūc unum habeo iudicem officij mei. Huic igitur,cuius oculis perſpicua ſunt omnia, iudicium omne de occultis deferamus,pronūciaturo de ſingulis,cum ipſi tempeſtiuum uidebitur. Proinde uobis cauendum eſt,ne ſerui ſententiam domini anticipetis iudicantes ante tempus. Nec enim tempus eſt de his pronunciandi,donec aduenerit dominus,iudicaturus & cœleſtia & terreſtria,& ſubterranea. Is tum in lucem proferet,quicquid nunc in tenebris abditum eſt,& oculis omnium conſpicuum reddet,quod nunc in ſinuoſis humani cordis receſſibus occultatum,fallit hominum cōſcientias. Tunc ab eo,cuius certa ſunt iudicia,pro meritis contingent præmia. Qui ſyncere functus erit officio, laudem æternam feret à deo , etiam ſi parum commendatus fuit hominibus, qui ſecus, pudefiet ac pœnas dabit condemnante deo , quamlibet apud homines in precio habitus. Cæterum ne quid erretis, hactenus ſermonē in me

Sic nos exiſtimet homo

Vt fideles quis inueniatur

Itaq; nolite ante tempus iudicare

Et tunc laus erit unicuiq;

atq;

Hæc autẽ fratres trãsfiguraui

atque Apollo tranſtuli, non quod nos ſimus huiuſmodi factionum occaſio (nam neq; nos uindicamus nobis quicquam, neq; quiſquã apud uos ſe Paulinum, aut Apollonium iactat) ſed intelligens inter uos eſſe uaria partium ſtudia, ne quem iritarem, malui rem fictis nominibus proponere, ut lecta in commune epiſtola, ſe quiſq; tacitus agnoſcat. Idq; ueſtra cauſa factum eſt, ut noſtris nominibus res odioſa tractaretur, quo citra ullum tumultũ diſceretis, quàm indecore gloriantur quidam pſeudapoſtolorum cognominibus, alios præ ſe deſpicientes, impieq; tribuentes hominibus, quod eſt dei: nec ob aliud attollentes ſui quiſq; apoſtoli dignitatem, niſi ut ipſi interim præſtantiores habeantur: non minus ſtulte de ſe iudicantes, quàm de illis iudicant, quorum titulis efferũtur. Fortaſſe ferri poterant hæc, ſi ſtulta tantum eſſent, nunc cum hinc pernicioſa naſcantur diſſidia, res nõ poteſt diſſimulari. Neq; enim plus tribuendum eſt uiris apoſtolicis, quàm, ut modo dixi, alienæ rei diſpenſatoribus tribuere par eſt: neq; cuiquam huius aut illius nomine gloriandum, cum hoc ipſum, etiam quod per illos adfertur, deo debeatur. Hæc cum mecum perpendo, non poſſum non admirari, unde inter uos ambitio fœdiſſima, uel apoſtolorum ſtulte ſibi uindicantium, quod eſt Chriſti, uel diſcipulorum, qui malunt de homine miniſtro, quàm de autore deo gloriari. Appello te quiſquis es, qui ob fucatam gloriam eius, à quo baptiſmum, rem

Quis te diſcernit

facilẽ accepiſti, tibi uel places uel diſplices, Quis eſt iſtius diſcriminis autor, ut hic minus, ille plus accepiſſe uideat? Si quis in aureo, aut gemmeo labro baptizetur ſatrapis ſuſceptoribus, idq; per apoſtolum: aut ſi hoc parum eſt, per ſummum apoſtolum, qui toto ſtrepitu, regum opulentiam ſuperet: quis auſit pronunciare, huic plus eſſe collatum, quàm ſi per Petri piſcatoris, aut meum coriarij miniſtrum aliquem in alueo ficulno baptizatus eſſet? Rurſus appello te quiſquis es, qui ſtultiſſimum hunc errorem inſeris in animos ſimplicium, aut certe abuteris errore, quem caſtigatum oportuit, quid tandẽ eſt

Quid autẽ habes quod non accepiſti?

iſtuc, unde tollis criſtas? Tua tradis an aliena? ſi tua, teipſum prædicas, nõ Ieſum Chriſtum. Sin aliena, qua fronte uindicas à deo acceptũ, quaſi à te profectum eſſet? Si credis tuum eſſe, quod diuini muneris eſt, quid te cæcius? Sin intelligis, & tamen hinc te iactas ac uenditas, perinde quaſi tuum eſſet,

Iam ſaturati eſtis

quid te impudentius? Ab humili fundamento quò magnitudinis ueniſtis ô Corinthij? Nos famelici, tenues, & egentes apud uos, adeo ut corijs conſuendis nobis diurnum uictum parauerimus, nos humiles & indignis modis afflicti Chriſtum uobis pure prædicauimus. Nunc cò ueniſtis, ut nobis faſtiditis, per alios apoſtolos, & ſaturitate tam ſitis feroces, & opulentia turgidi,

Et utinam regnetis

& regno ſeditioſi? Et tantam rerum amplitudinem poſſidetis, nobis qui difficillimam iſtius negocij portionem exhauſimus excluſis? an magnum aliquid aſſecuti ſitis, uos uideritis. Optarim certe uos uere regnũ Chriſto dignum adeptos eſſe. Ingereremus noſmet in aliquã portionem iſtius regni, ut qui rudimenta iecerimus, ſimulq; uobiſcum regnaremus. Nec enim arbi-

tror uos

ror uos uſqueadeo futuros inciuiles, ut à quibus felicitatis ueſtræ nata fuiſ ſent exordia, hos prorſus à cõſortio felicitatis excluderetis. Niſi prorſus hac infelicitate nati ſumus, ut cum alij doctrina nõ ſyncera tantam gloriam ſibi compararent, nos præter contemptum, famem, infamiam, carcerem, plagas, capitis diſcrimina, nihil præmij reportemus. Si præmijs humanis penſandum erat officium apoſtolicum, arbitror præcipua deberi nobis, qui tantis periculis Chriſtum primi uobis inſeuimus. At ſi recte regnant apud uos, qui optimo fundamento per nos iacto qualiacũq; ſuperſtruxerint, opinor irato deo nos ſolos infelices eſſe. Illis opes & ſapientiæ titulus autoritatem, ac tyrannidem apud uos conciliat, nos opinor omnium poſtremos Chriſtus ad apoſtolicum munus acciuit, ut ſupplicijs ac mortibus obijceret, ſimiles ijs, qui ob maleficia ſua beſtijs obijciuntur, quo plebi ſpectaculo ſint. In quod prætorium non ſumus pertracti? Quis eſt carcer, non conſcius afflictionis noſtræ? Quod forum eſt, in quo non ſimus publico ludibrio affecti, adeo ut ſpectaculo fuerimus, non ſolum huic mundo, qui Chriſtum damnat, non ſolũ hominibus, qui terrena ſapiunt, uerumetiam ipſis dæmonibus, qui noſtris malis oblectãtur. O rerum uices, in diuerſum uerſas. Nos ceu ſtulti deſpicimur ob Chriſtũ, quod hunc crucifixũ & humilem prædicauerimus, uos ut ſapientes ſuſtuliſtis animos fiducia Chriſti. Nos ut imbecilles deiecimus nos ob Chriſti gloriam, Vos ut potentes inſoleſcitis. Nos contempti & obſcuri, nos inſignes & clari. Ad nos prẹter laborem & moleſtiam nihil redijt, Totus fructus penes uos eſt. Quid enim acceſſit nobis præmij, pro tot periculis ac malis? Ad hunc uſq; diem adeò non regnamus, ſicut quidam apoſtolorum nomine ſeſe uenditantes, ut ſæpe deſit, quod edamus, ſæpe quod bibamus, ſæpe quo ueſtiamur, tantum abeſt ut opes collegerimus ex Euãgelio. Quin & colaphis ſubinde cẹdimur, tantum abeſt, ut honorem lucrifecerimus. Adhuc incertis uagamur ſedibus, quod quidem extremæ tenuitatis eſt, nec ẹdiculas eſſe proprias, in quibus ſaltem hoc cõmodius feras pauperiẽ, quod tectius. Adeo non expilamus quenquam, ut opificio manuario nobis uictum paremus. Adeo non aucupamur humanam laudem, ut deuouentibus nos bene precemur, ut pro conuicijs, quibus afficimur aſſidue, benedicta rependamus. Adeo non opprimimus quenquam, ut perſecutorum ſæuiciam taciti perpetiamur. Quid multis opus eſt? Alij gloria potiuntur apud uos, nos ueſtri cauſa in hunc uſq; diem ut reiectamenta habemur huius mundi, quibus nihil eſſe poſſit abiectius aut conculcatius. Si iuxta morem quorundam, meos labores, mea pericula, mea officia uobis imputare uellem, nónne foret expoſtulandi iuſtiſſima ratio? Nunc nõ hæc ſcribo, uelut alienatus à uobis ob ingratitudinem, quo uos afficiam pudore, quin potius ut amantiſſimus pater, filios chariſſimos admoneo, nõ mea cauſa, ſed ueſtra. Nam ſi res uobis in bonum cederet meo tantum malo, meũ incõmodum pro nihilo ducerem, gratularer uobis quorum cõmodis & me ipſum non dubitem impendere. Nũc

Puto enim quod deus nos apoſtolos

Spectaculum facti ſumus mundo

Nos ſtulti propter Chriſtum

Non ut cõfundam uos hæc ſcribo

i cum

cum uideam uos per nouos apoſtolos in peius delabi, cogit me pietas erga
uos,ut uos admoneam periculi,quod ego ſanè meum eſſe duco.Non eſt uo
bis hic animus aſpernandus Corinthij,uere germaneq́ paternus. Immen/
ſum diſcrimen eſt inter pædagogũ & patrem, ille pro tempore ſæuiciã exer/
cet in ætatem innocentem,& aut mercedis gratia,aut mali metu facit officiũ,
ſi tamen facit,at pater ob inſitam penitus à natura pietatem,uel ſuo malo,fi
Nam ſi decẽ liorum cõmodis conſulit. Vt contingant uobis uel decem pædagogorũ mi/
milia pedago lia,certe paucos in his experiemini patres.Cur aũt non appellem me patrẽ,
gorum uos filios?cum primus omniũ uobis prædicarim Euangelium, cũ per me ſi/
Imitatores tis renati Chriſto.Nónne ego quodammodo uos genui? Quæ mater tan/
eſtote mei tum laboris in nixu patitur,quantũ ego paſſus, cũ uos Chriſto parturirem?
Proinde ſi patrem hũc agnoſcitis, ſi uere filij eſtis,obſecro per pietatem mu/
tuam,patrem uita ac moribus exprimatis.Cur è nobis prognati,aliorum ſi/
miles uideri mauultis?Iſta quæ ad me deferuntur de uobis, unde ſint,uos ui
deritis, certe à me nõ hauſiſtis.Quod ſi quid excidit uobis noſtri,quãdo mi/
hi nondum uenire licet,mitto ad uos Timotheum,uelut alterũ me,nimirum
filium,haud quaquã degenerem,ſed dei beneficio fidelem, qui ut primũ per
Vbiq; in om/ me Chriſtum imbibit, ita à paternis ueſtigijs nuſquam diſcedit. Is uobis in
ni eccleſia memoriam reuocabit inſtitutũ uitæ meæ,quod ad exemplũ Ieſu Chriſti, &
ſequor,& trado, non uobis tantum, ſed cuiuis cõciliabulo Chriſtũ profiten/
ti.Quemadmodũ is cõmunis eſt omnium autor, ita debet omnibus eadem
eſſe uiuendi ratio. Qui germanus eſt filius, is ex animo, non mali metu,ſuo
fungitur officio.At ſunt inter uos,qui ob abſentiam meã, excuſſo pudore ſic
inſolenter ſe gerant,quaſi nunquã ſim rediturus.Sed fallentur iſti,nam pro/
pediem adero,ſi dominus permiſerit,ac tum re ipſa experiar, nõ quantũ ſer/
Non enim in mone polleant iſti,qui tam inſolenter efferunt ſeſe, ſed quantũ factis. Neq́
ſermone enim in magnificis dictis ſita eſt Euangelij uis, quæ cuiuis in promptu ſunt,
ſed in ui,aut uirtute cœleſti,quæ malorum tolerantia,quæ concordia,quæ to
In uirga ueni tius uitæ innocentia,quæ miraculis declaratur. Vultis ad uos ueniam? Veni/
am ad uos an am equidem.Cęterum uos uideritis,ut me,ſicuti par eſt,excipiatis. Vobis in
in charitate manu eſt,efficere,ut uel auſterus ac terribilis ueniam,uel lenis ac manſuetus.
Eſt mihi autoritas à Chriſto tradita,uirga ſuppliciorum coërcendi premen/
diq́ rebelles & intractabiles. Verũ ego malim hac nõ uti,malim huiuſmodi
moribus eſſe uos,ut ceu pius,propitius ac mitis pater,aut gratuler innocẽtiæ
ueſtræ,aut ſi qd fuerit leuiũ erratorũ,molli paternaq́ caſtigatione emendeẽ.

CAPVT V

Omnino talis VERVM illud & notius eſt,quàm ut negari poſſit,& grauius q̃s
auditur inter ut ferri debeat,& pernicioſius, quàm ut differri expediat, quod
uos inter uos,quos ut templũ deo ſacrũ decebat omnis puritas, fœ/
dus rumor eſt libidinis,& huiuſmodi libidinis, ut eius infamia,
nec apud ethnicos,& à Chriſto alienos comperiatur, uidelicet ut aliquis no/
uercam

nercam ſuam uxoris loco habeat. Quanto cũ probro putatis Chriſtiani nominis, iam huiuſmodi flagitia publicus rumor de uobis ſpargit? Et uos interim perinde quaſi tantum ueſtræ profeſſionis dedecus nihil ad uos pertineret, uobiſipſis placetis, inani ſapientiæ perſuaſione turgidi, cum magis conueniret, publico luctu teſtari, uobis turpiſſimum admiſſum uehemēter improbari, profligato è contubernio ueſtro tanti ſceleris autore: primum ne fauere turpibus admiſſis uideamini, ſi ceu familiarem ac contubernalem agnoſcatis, eum qui nondum declarauit ſe pœnitere flagicij, Deinde ne peſtis exitialis ſemel admiſſa latius ſerpat apud uos. Poſtremo ut autor nefarij ſceleris, ſi uitetur à uobis, uelut omnium publico iudicio damnatus, pudore tactus reſipiſcat, donec certa pœnitudinis ſigna declarent hominem idoneũ, qui in ſanctorum cōſortium recipiatur. Id à uobis ilico factum oportuit, ubi fœdus rumor hominē (nam adhuc parco nomini) reum ageret nefandi criminis. Hoc ipſe facturus eram, ſi præſens apud uos fuiſſem. Nunc abſens (licet nō totus abſim, nam ut abſum corpore, ita ſpiritus autoritate pręſens ſum) abſens igitur, ſed perinde quaſi ſim pręſens fero ſententiam, quam uos quoq; ſequi debetis, ut publico cœtu, frequentiq; conuentu decernatis (ne quis hoc autoritatis ſibi priuatim uindicet) quem oportet nullo humano affectu cōuenire, ſed nihil aliud ſpectantem, quàm gloriam domini noſtri Ieſu Chriſti, in quo ſimul adero ſpiritu duntaxat, ut dixi, nec deerit autoritas domini noſtri Ieſu Chriſti, cuius nomine conuenietis, qui noſtram ſententiam ſua potentia reddet efficacem, ut qui ſcelus hoc tam turpiter admiſit, eiectus à ueſtro contubernio tradatur ſatanę, quo iuxta carnem affligatur, pudefactus humano iudicio, ut ſpiritus & animus ſit incolumis apud iudicem Ieſum Chriſtum omnia iudicaturum, non hæc tantum, aut hunc tantum. Expedit interim hoc etiam iſti, ut exactũ illud ac ſeuerum dei iudicium anteuertat, & temporaria caſtigatione maceretur potius, quàm æternis ſupplicijs addicatur. Noſtrum eſt medelam parare potius, quàm pœnam: ſic enim agendum cum nocente, ut ſit qui poſſit emendari. Nec enim hominē è medio tollimus, ſed extincto peccato ſeruamus hominem. Hac pœna debet eſſe cōtenta Chriſtiana manſuetudo. Lapidare Iudæorum eſt, mederi Chriſtianorum. At nihil horũ uobis curæ fuit, neq; uos commune dedecus, neq; uos cōmune periculum commouit, perinde quaſi re bene geſta uoſmet efferentes. Multum intereſt inter gloriationem mundanorum, & gloriationem Chriſtianorum. Iſta gloria uobis dedecori eſt, nec dedecori ſolum, uerumetiam periculoſa. Eſto, inquitis, unus eſt qui peccauit, quid hoc ad totam congregrationem? An ignoratis, quod ingentem farinæ conſperſæ uim, paululum fermenti afficit, & acidam reddit? Fermentum eſt quod è corrupta maſſa ſupereſt. Si quid igitur ueteris uitæ reſidet in uobis, diuerſum à ſimplicitate Chriſti, fermentum eſt, prorſus à uobis expurgandum, ut per uitæ nouitatem ſitis noua cōſperſio, nec in uniuerſa maſſa quicquam priſtinæ malitiæ ſit admixtum. Sicut enim Chri-

Ego quidē abſens corpore

Non eſt bona gloriatio.

ſtus uos à peccatis ſemel immunes reddidit, ita uobis dãda eſt opera, ne rur
ſus irrepat in uos aliquod ſuperioris uitæ contagium, & innocentię Chriſtia
Paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus næ uitiet ſynceritatem. Amat deus, qui hoc carent fermento. An nõ id olim
typis myſticis adumbratum eſt? Hebræi cum emenſi mare, liberati fuiſſent
ab Ægyptia ſeruitute, iuſſi ſunt quotannis in huius rei ſymbolum ac monu-
mentum ſtato tempore, mactato agno anniculo, ſeptem diebus ueſci pani-
bus nullo fermento corruptis, quemadmodum fecerãt iam fugam adornan
tes ex Ægypto. Interea farinam puram ſecum efferunt, fermentum omne re
linquũt Ægyptijs. Neq; dignus habetur, qui ueſcatur agno paſchali, niſi qui
ſeptem diebus fermentum nõ attigerit. Imò piaculum habebatur id tempo
ris, quicquam uſquam fermenti reperiri in domibus Hebræorum. Vmbras
rerum habebant illi, nos uerũ phaſe tenemus, agnum omnis maculæ neſciũ.
Is eſt Chriſtus Ieſus, pro nobis à teterrima mortis ac uitiorum tyrannide li-
berandis, in crucis ara immolatus. Non temere eſt immolatus. Semel Ægy-
ptum euaſimus, ſupereſt, ut iugiter hoc feſtum celebremus, haud quaquam
gaudentes atq; attollentes nos ijs rebus quibus olim capiebamur, cum ad-
huc haberet nos fœda ſimul ac dura ſeruitus, hoc eſt, nõ fermento legis Mo-
ſaicæ, non fermento ueteris malitiæ ac uerſutiæ, ſed libis ac panibus nullo fer
mento uitiatis, id eſt, moribus innoxijs, ſimplicibus, ſynceris, nulloq; fuco ſi-
Scripſi uobis in epiſtola mulatis. At ne quid erretis, quod paulo ante iuſſerim à uobis uitari cõſuetu-
dinem infami libidine contaminatorum: non hoc ſentio, quod poſtulem ut
uniuerſos huius regionis impudicos deuitetis, nec cum ullo conſuetudinem
agatis, qui auaritiæ rapacitatisúe infamia laboret, aut ſimulachrorum cultui
deditus ſit, quod ſi conemini, tota hęc Gręcia uobis ſit relinquenda, cũ iſtiuſ-
Nunc autem ſcripſi uobis modi nuſquã non occurrant. Quanquã id quoq; cupiam, ſi liceat, nũc quod
fieri non poteſt, nõ exigo, illud exigo, ut ſi quis titulo Chriſtianus, palàm hu
iuſmodi uitijs infectus ſit, quæ plurimũ abſunt ab inſtituto Chriſtiano, pu-
ta ſcortatione, aut auaritia, aut ſimulacrorum cultu, aut maledicẽtiæ morbo,
aut temulentia, aut rapacitate, adeo uitetis hominis familiaritatem, ut ne ci-
bum quidem cum illo capere dignemini, donec reſipiſcat. Id ueſtra plurimũ
Quid enim mihi de ijs refert, ut ueſter cœtus purus ſit & incorruptus. Quales ſint alij, uiderint ipſi: il
lorum uitia nec uos inficiunt, nec cedunt in probrum Chriſtiani nominis. Er
go qui tales ſunt, non oportet ſinere impunitos, ſi modo crimen in propatu-
lo eſt inter uos. Id ſatis eſt mihi. Quorſum enim attinet, ut de his quoq; iudi
cem, qui ut ſunt à Chriſto alieni, ita nõ pertinẽt ad nos? Nónne domi quiſq;
ſuæ cenſorem ac iudicẽ agit, nec ſua referre putat quid agatur in ædibus alie-
nis? Si quid domi ſuæ cõmiſſum eſt, id exiſtimat ad totius familiæ rem per-
tinere. Proinde ſatis eſt nobis, ſi Chriſtiani de Chriſtianis iudicemus. Qui
ſunt alieni à ꝓfeſſione Chriſtiani nominis, hos diuino iudicio relinquimus.
Quod ſi nemo ſinit domi ſuæ ſceleroſum ac peſtilentem, uos quoq; tanti fa-
cinoris autorem è ueſtro cõtubernio profligate, hoc & illius refert & ueſtra.

& ad

& ad Chriſtiani nominis dignitatem pertinet. Nam & ille pudore correptus ad ſe redibit, & uos periculum contagij ſimul ac ſuſpicionẽ à uobis propelletis, & intelligent omnes hæc non probari Chriſto, qui uitæ docuit ac præſtitit innocentiam. Peſtilens quidem fermentum hactenus oſtendi, ſeditioſæ contentionis, ac fœdæ libidinis, penitus à uobis reijciendum.

CAPVT VI

SED alias quoq; comperio in uobis priſtinæ uitæ reliquias, quæ fermentum auaritiæ ſapiunt. Vt ueſtra non intereſt de ijs, qui ab eccleſiæ conſortio ſunt alieni, ferre ſententiam, ita uehementer indecorum eſt Chriſtianos à non Chriſtianis iudicari. Primum illud admiror, quo pacto quis Chriſtum profeſſus, ſi quid extiterit cõtrouerſiæ de re pecuniaria, poſſit animum inducere, ut non uereatur ad iudicem prouocare, & quod grauius eſt, ad iudicem impium potius, quàm Chriſtianum. An æquum iudicabit, qui tota uitæ profeſſione iniquus eſt? An nõ uidetis quàm præpoſterum ſit, ut mundus cuius impietas ex ſanctorum ſide uitaq; ſit olim damnanda, nunc ceu iuſtior ac melior, de ſanctis ferat ſententiam, & illorum lites dirimat? Quod ſi tãta res uobis committitur, ut per uos totius mundi, hoc eſt, omnium impiorum uita damnetur, an parum idonei uobis uidemini, qui de rebus friuolis ac leuiſſimis iudicetis? Vos enim eſtis lux mundi, quæ coarguat impiorum errores. Hoc quo pacto fiat, ſi in uobis ipſis ſint tenebræ? ſitq; quod redargutione ſit dignum? Nunc cauſas ueſtras ad impios iudices defertis, quaſi aut plus ſapiant illi quàm uos, aut penes illos plus ſit æquitatis, quàm penes uos. An ignoratis, quod non homines ſolum mundo deditos, uerumetiam angelos impios huius mundi tyrannos olim iudicaturi ſitis? Ne magnum uideatur ſi cauſas infimas de rebus, quæ ad uitæ corporalis uſum pertinent, inter uos finiatis. Veſtra credulitas illorum incredulitatem, ueſtra pietas illorum impietatem, ueſtra innocentia illorum impuritatem condemnabit, atq; hodie condemnat, ſi uitam Chriſto dignam egeritis. Et obliti dignitatis ueſtræ, eos iudices facitis rerũ ueſtrarum, de quorum omnium capite per uos pronũciabitur? Quod ſi tam eſtis contentioſi, ſi tam amantes rerum fluxarum, quarum cõtemptum profitemini, ut ſuper his non ſolum diſſideatis inter uos, ſed ita diſſideatis, ut omnino iudices ſint adeundi, uel ad quoslibet, quantumuis in ueſtro cõtubernio contemptos & humiles cauſas iſtiuſmodi deferatis. Non hoc dico quod ita fieri uelim, ſed ita loquor, ut uos ueſtri pudeat, cũ apud ethnicos iudices decertatis. Si reſpondetis profeſſioni ueſtræ, qui inter uos abiectiſſimus eſt, præſtantior eſt ijs, qui apud impios ſummi habentur. Vſqueadeo ne uos ipſos contemnitis? Adeo nullus eſt inter uos, qui tantum ſapiat, ut de rebus tam leuibus arbiter ſedeat, & inter duos Chriſtianos litẽ finiat? inter quos, quoniam fraterna charitate ac rerum omnium communione conglutinantur, oportebat facillime conuenire. Nunc adeo non conuenit, ut Chriſtianus

Audet aliquis ueſtrũ habens negocium

Apud iniquos & non apud ſanctos

Si in uobis iudicabitur

Secularia igitur iu.i.h.

Inter fratrem

cum Chriſtiano contendat iudicio, idq́ue quod eſt fœdius, apud hos, qui à Chriſto ſunt alieni, quaſi poſſint illi ad legum humanarum regulam, quod iuſtum eſt pronunciare, uos ad Euangelicam regulam non idem poſſitis. *Iam quidem omnino deli-ctum eſt* Videte quot modis hic peccetis. Primum hoc ipſum uobis turpe eſt, quod iſtiuſmodi controuerſiolas non ipſi inter uos componatis, citraq́ue tumultum, aut contentionem ullam tranſigatis, uel mutua conceſſione, uel certe per arbitros, ſed eò pertinaciæ uentum eſt, ut dum neutra pars alteri uel cedit, uel cōcedit aliquid, apud publicos iudices, teſte populo, res ſit agenda. Non carebat uitio, ſi hæc agerentur apud iudices eccleſiaſticos. Nunc quàm fœdum eſt ſpectaculum, apud iudices impios decertare de rebus nihili? Noſtra religio pax eſt, ac per Chriſtum in unum corpus inſiti, pluſquàm germani facti ſumus. Adhæc rerum iſtarum uilium, pro quibus hic mundus depugnat, neglectus, nos reddit Chriſtianos. At cum pro his ipſis tam acriter contenditis, ut nō pudeat Chriſtianum in ius trahere Chriſtianum, & apud impium iudicem reum agere, quid creditis in mentem uenire ijs, qui conſpiciunt? An non ſic apud ſe cogitabunt? Vbi inter iſtos Chriſtianus pudor? ubi fraterna charitas? ubi rerum omnium communitas? ubi pax, quam ſemper habent in ore? ubi pecuniæ contemptus? ubi lenitas illa Euangelica, qua iubentur & tunicam ultro relinquere, ſi quis pallium ademerit? Ecce quātula de re, quàm *Frater cum fratre* turpiter digladiantur, non ſolum nobiſcum, uerum & inter ipſos. Qui fit ô Corinthij, ut adhuc tanti uobis ſit pecunia, ut huius gratia tantum dedecus in Chriſtianum nomen aſciſcatis? Reſpondebit aliquis: niſi meum ius perſequor, nō abſuturus ſum ab iniuria, niſi quod meum eſt uindico, futurus ſum *Quare nō magis fraudem patimini* in damno. At etiam atq; etiam uidete, ne dum leuem iacturam timetis rei pecuniariæ, graue damnum faciatis innocentię, bonæq; famę, atq; adeo grauem iacturam inferatis Euangelio. Pręſtabat non euincere rem, quàm hanc anſam præbere incredulis obtrectandi Chriſto. Satius erat leuem iniuriolam negligere, quàm dum ſic perſequeris, animum ulciſcendi cupidum profi*Sed uos iniuriam facitis*teri. Iam uero tantum abeſt, ut Chriſtiana manſuetudine damnum aut iniuriam impune feratis ab alijs, ut ipſi ultro alios afficiatis iniuria, ultro fraudetis ac circumueniatis alios, nō incredulos tantum, uerumetiam religionis con*Et hoc fratribus*ſortio germanos. An non iſta priſtinæ uitæ fermentum ſapiunt? An nō iſta longiſſime diſſonant, & à doctrina, & à profeſſione ueſtra? Quiſquis Chriſtum profitetur, innocentiam profitetur, & his factis promiſſum eſt regnū cœlorū. Nec enim ſatis eſt tinctos eſſe liquore, non ſatis eſt inſitos eſſe Chriſto, niſi tota uita Chriſti doctrinæ reſpondeat. Ideo à mundo exempti, cooptati eſtis in corpus Chriſti, ut poſthac integritate uitę Chriſto capiti reſpōdeatis. An illud uos fugit, quod iniuſte uiuentes, quamlibet baptizati, excludendi ſint ab hæreditate regni cœleſtis? Ne quis ſibi imponat, etiam atque etiam dico, edicoq; uobis, Neq; ſcortatores, neq; ſimulacrorū cultores, neq; adulteri, neq; molles, qui uelut euirati prodigioſæ libidini obſeruiunt, neque

qui ma-

qui maſculis mulierum uice abutunt᷑,neq; fures,neq; auari,neq; ebrioſi,neq;
maledici,neq; qui per uim inuadunt aliena conſortes erunt regni dei. Nihil
proderit nouus titulus,ſi uita ueteribus uitijs ſit inquinata,imò Chriſtus his
uertitur in occaſionẽ grauioris damnationis. Atq; hæc quidẽ dedecora, quæ *Et hæc fuiſtis*
modo cõmemoraui,quondam in uos competebant, anteq́; eſſetis per Chri- *quidam*
ſtum renati. Nõ exprobro quod fuiſtis,modo ne eódẽ reuoluamini. Abluti *Abluti ſancti-*
eſtis à priſtinis commiſſis,gratis abluti fuiſtis,cauete ne rurſus inquinemini. *ficati*
Neq; ſolum ablutis ſuo ſanguine reſtituit innocentiam,uerumetiã ultro ſan
ctimoniam contulit & iuſtitiam, idq́; non præſidio legis,aut meritorum ue-
ſtrorum,ſed per Ieſum Chriſtũ, cuius nomine baptizati eſtis, perq́; ſpiritũ
dei noſtri, cuius arcano afflatu efficacia ſunt eccleſiaſtica ſacramenta. Quo
magis adnitendũ,ne tantũ beneficium,quod gratis contigit,ueſtro uitio per
datis,ſimul & ingrati erga autorem,& in uos ipſos peſſime cõſulentes. In his
quæ ſunt neceſſitatis naturæ, mihi licita ſunt omnia. Nullus enim me uetat *Omnia mihi*
uti eodem iure,quo cæteri utuntur Apoſtoli. Sed fortaſſis non ſemper expe *licent*
dit uobis,ut utar meo iure. Qui ueſtro cibo uiuunt,qui uos expilãt, uelut em
pti ueſtra munificentia,nõ audent libere uos admonere turpitudinis ueſtrę,
ne offenſi cõmodũ aliò conferatis. Mihi quoq; ius erat grauare uos ſumptu,
ius erat accipere mercedem operæ impenſæ,præſertim cum plus laborarim,
quàm alius quiſquam. Nõ mihi deerat poteſtas hæc agendi,ſed nolui com- *Sed ego ſub*
mittere,ut utens hac poteſtate,redigerer ſub alienã poteſtatem, & cuiquam *nullius*
ueſtrum deuinctus uiderer:quo magis uobis liqueret,& ſi quid doceam,me
ueſtrum,non meum agere negocium:& ſi quid obiurgem, uos patienter au
dire debere. Nec enim facile offendit libertas admonẽtis, qui nullo nomine
ſit obſtrictus ei,quem corripit. Alioqui nõ ita magni refert,cuius utare cibo,
cum omnino cibo ſit opus. Eſcę uentri deſtinatę ſunt,uenter uiciſſim eſcis di *Et hunc &*
catus eſt, age ſeruiatur interim pro tempore neceſſitati. Nam breui futurum *has deſtru.*
eſt,ut & uentrem & eſcas aboleat deus,hoc eſt, ut neq; uenter nos fame tor-
queat,neq; ullus ſit eſcarum uſus. Cæterum ut neceſſitati parendum eſt no-
bis,qui Chriſto ſumus initiati, quod habemus cum ethnicis commune, ita
uitiorum nulla debet eſſe cõmunio. De cibis nihil ueto, ueſcatur quiſq; qui-
bus uelit,fœdam libidinẽ interdico. Neq; enim ut uenter eſcis dedicatus eſt,
ita corpus dicatũ eſt ſpurcæ libidini. Imò corpus noſtrũ domino Ieſu conſe-
cratũ eſt,& ille uiciſſim nobis adglutinatus eſt. Sic enim illi uiſum eſt, ut no-
bis membrorũ,illo capitis uice fungente, myſticum corpus pariter conſtitua
mus. Hæc conglutinatio temporaria non eſt. Mors ſoluit ueſcendi neceſſita-
tem, at non dirimit coniunctionem cum Chriſto. Nam quemadmodũ de- *Per uirtutem*
us pater dominũ Ieſum, caput noſtrum, ſuſcitauit à morte, ita nos quoq; il- *ſuam*
lius membra unà cum illo ſuſcitabit, ſimulq́; cũ illo donabit immortalitate.
Potens enim eſt ille & idoneus,qui hoc præſtet,etiamſi quibuſdam incredi-
bile uideatur. Igitur ut anima noſtra nõ erit particeps illius immortalitatis,

niſi fuerit eam hic per iugis integritatis ſtudium meditata, ita corpus reſuſci tatum,non erit particeps illius gloriæ,niſi hic à peſte uitiorum fuerit immu-
An neſcitis ne. Quàm uero prodigioſum ſpectaculum,ſi membra capiti innocentiſſimo diſſimillima uideantur? An non uenit uobis in mentem, quod,ut diximus, corpora ueſtra membra ſunt Chriſti? Quid igitur? Eò ne dementiæ ueniã, ut cum hæc ſciam,ſumma cum contumelia capitis,tollam membrum Chri-ſti,& ex eo faciam membrũ ſcorti? Id quidem auertat deus. Et tamen quid aliud agit, qui cũ ſcorto rem habet? An uos illud fugit quod eſt clariſſimũ,
Gen.2. eum qui adglutinatẽ ſcorto,idem corpus cũ eo fieri? Sic enim legimus in Ge neſi de marito & uxore: E duobus fiet una caro,idemq́ꝫ corpus. Nã ut in lici to matrimonio honeſtus conſenſus è duobus animis unũ reddit, corporum item legitima cõmixtio è duobus unum efficit,ita in nefario coitu, quiſq; fit idem cum eo,cui ſe turpiter admiſcet. Quod ſi fœdũ habetur,ſi corpus ſuum uxor,fraudato marito,cũ adultero miſceat,ita nefariũ eſt,corpus ſemel Chri ſto conſecratũ putido ſcorto miſcere. Nam qui domino Ieſu adglutinatẽ,ob corporis & capitis cõmuniõnẽ,unus cum illo ſpiritus redditur,cui cũ puriſſi-mus ſit,peſſime cõuenit cum ſpurca libidine,quę mentis uſum adimit homi
Omne enim peccatum ni,ac uelut in brutam pecudem transformat. Proinde ſummo ſtudio fugite nefariã libidinem. Cætera ferè ſcelera quæ patrãt impij,licet naſcãtur ex cor pore,tamen cũ alieni corporis iniuria cõiuncta uidentur,nec totũ,ut uidetur, hominem cõſpurcant. Cæterum qui libidine peccat,in ſuũ ipſius corpus cõ-tumelioſus eſt,quod turpi admixtu polluit atq; cõtaminat. Nec enim adul-ter adulteram cõſpurcat,niſi ſimul cõſpurcato corpore proprio,ſine quo fla-gitium non admittitẽ. Homicida qui iaculo configit hominẽ,intacto ſuo cor pore lædit alienũ,& una duntaxat ſui parte pollui uidetur. Libido totũ con-ſpurcat hominẽ,quod uulgus etiam intelligere uidetur. Siquidem à coitu ſo let uti balneis,quo ſordes è cõmixtu corporũ contractas,abluat. Facinus eſt, in corpus alienum eſſe iniuriũ. At dementiæ ſimillimũ uidetur,propriũ cor-pus ignominia afficere. Ne putetis leuem eſſe culpã libidinis,etiamſi corpus
An neſcitis quod potiſſimum cõſpurcaret. Et corpori ſuus habendus eſt honos, quod animæ immortalis eſt domicilium, quod ablutum ſacro liquore, iam ipſum quoq; ſic deo conſecratum eſt,ut templum ſit ſpiritus ſancti, quem hauſiſtis in bã-ptiſmo,quoq; Chriſto conglutinamini,nunquam ab eo diuellendi. Quod ſi ueſtri contumelia uos nihil commouet, certe moueat, quod iſtud cum graui iniuria Chriſti committitur. Semel in ius illius toti ceſſiſtis, in cuius corpus eſtis cooptati. Ille uos à morte redẽptos ſuos effecit, ut poſt hac ueſtri iuris nõ ſitis. Ius empticij corporis penes emptorem eſt,id qui alienat, aut qui ſe-cus tractat,quàm ex arbitrio domini,iniurius eſt in eum, cui debet ſeipſum. Neq; uero uili uos emit Chriſtus, qui precioſum ſanguinem ſuũ uobis affe-rendis impendit. Proinde quãdo toti deo dicati eſtis,ne uelitis in huius cõtu meliam polluere corpora ueſtra, uerũ ut animorũ innocentia, ita corporum

integritate numen inhabitans in uobis circunferatis, & apud homines illu‑ſtretis. Vtrunque illius eſt, utrunq; caſtum præſtate, ne ob ueſtra dedecora, apud impios male audiat Chriſtus, cuius nomine cenſemini. Nam quemad modum dominorum claritas ad ſeruos quoq; pertinet, ita ſeruorum turpitu do dominis gignit infamiam. Proinde deus licet nec gloria clarior, nec igno minia poteſt obſcurior reddi, tamen apud homines quodam modo & infa‑matur malefactis ſuorum, & cohoneſtatur integritate morum, ac ſanctimo‑nia uitæ, dum ex horum uita apud uulgus æſtimatur. *Glorificate & port.*

CAPVT VII

NEQVE uero hæc dixerim, quod exiſtimem quouis coitu con‑taminari corpus, quemadmodũ quidã uobis perſuadere conan tur, quo ſibi, ut hypocritæ, concilient apud uos opinionẽ ſancti‑moniæ. Eſt & caſtus quidam ac legitimus uſus cõiugij, ſed om‑nibus ex æquo uitandus eſt illegitimus coitus. Legitimo matrimonio cæte‑ris cuiq; utendũ, aut nõ utendum, quatenus ad Euangelij negociũ expedit, aut officit. Proinde ad quæſtiones de quibus me per literas conſuluiſtis, pau cis reſpondebo quid faciendum ijs, qui iam matrimonio ſunt irretiti, rurſum quid ijs, qui in cœlibatu degunt ac uiduis. Item quid ijs, qui matrimonio mo leſto, aut etiã impari ſunt impliciti, poſtremo quid uirginibus elocandis, aut nõ elocandis. Primũ igitur, ut nũc eſt temporũ ſtatus, multis de cauſis cõmo dum erat in totũ ab uxorũ cõmercio temperare, quo magis liberũ eſſet euan gelico negocio, bonæq; menti uacare. Nam quamuis honeſta res eſt matri‑monium, tamen curis mundanis quamlibet nolentem inuoluit hominem, & quantum his additur ſtudij, tantũ rebus ſacris deciditur. Deinde huius uſus habet craſſum quiddam, quod totum hominem ad tempus abſorbet, atque ipſum ſibi aliquãdo minus hominẽ reſtituit. Video quid maxime ſit optan‑dum, ſed quod opto, non auſim exigere, ne parũ feliciter quod eſt optimum affectantes, per occaſionẽ in deteriora prolabamini. Noui quàm ſit indomi‑tus ac uiolentus hic affectus: nec me fugit, quàm in hũc ſitis peculiariter pro‑penſi. Tutius igiẽ arbitror, ut ſua cuiq; ſit uxor, & ſuus cuiq; maritus, ut mu‑tuo officio uterq; alterius intemperãtiæ medeatur. Nam hac quidem in par te æquũ ius eſt utriſque, licet alicubi potior ſit autoritas mariti: ſiquidem nec maritus hactenus ſui corporis dominus eſt, ut quod ad uſum cõiugalem at‑tinet, eius copia fraudet uxorem, & alteri copiam faciat. Viciſſim ius uxorij corporis penes maritum eſt, quod ad uſum matrimonij pertinet, non penes uxorem, quæ ſui copiam nec marito negare debet, nec alteri facere. Mutuum eſt debitum, & utrinq; bona fide, cum res poſcit præſtandum. Reddat igi‑tur maritus, quod ex lege coniugij debet uxori. Reddat uxor, quod ex iure matrimonij debet marito. Cæteris in rebus fortaſſis imperium & autoritas penes maritũ eſt, hic mutuũ obſequiũ ex æquo debetur. Id negare poſcenti, fraus eſt. Neq; enim is ſolũ fraudator eſt, qui pecuniam debitam nõ reddit,

De quibus au tem ſcripſiſtis mihi

Bonum erat homini

Mulier ſui corporis

Nolite frau dare inuicem

uerumetiam qui debitum detrectat officium. Neuter igitur ſtudio caſtitatis
fraudet alterum , niſi ſi quid inter uos conuenerit , utrinq; aſſentientes,ut ad
tempus à cõgreſſu temperetis , quo magis defecatis animis uacetis precibus
ſacris,ac cœleſtium rerum meditationi,quod corporum ille complexus non-
nihil hebetare ſoleat animi uigorem. Ergo aut neuter, aut uterq; contineat,
ſed ex pacto:nec ob quamlibet cauſam,ſed ſtudio rerum cœleſtium:neq; ni-
mium diu,ſed ad tempus aliquod, ac mox ad priſtinam conſuetudinem re-
deatis:non quod non intelligam optimũ eſſe,ſi quis iugiter uacet pietati,ſed
quod periculum uideam,ne ſatanas,qui nuſquam non uigilat in ueſtrã per-
niciem,uos ad libidinem procliues,per hanc occaſionem pelliceat ad deterio
ra.Malo in uobis quod imperfectius eſt,modo ſit tutum,quàm id quod prę
Hoc aũt dico clarius eſt,ſed cum magni mali periculo coniunctum. Cæterum non hæc lo
ſecũdũ indul. quor,quo quenquam cogam uxorem ducere, aut uetem amplecti iugem ca-
ſtitatem, ſi tãto propoſito iuſtum adſit robur, & in matrimonio mutuus in-
tercedat conſenſus, ſed conſcius imbecillitatis ueſtræ, conſulo ueſtris pericu-
lis. Alioqui,ſi liceat,cupiam omneis mei ſimiles eſſe,ut aut prorſus liberi ſint
à uinculis coniugalibus,aut uxores ſororum habeant loco, puriq́ue cùm pu-
ris,caſti cum caſtis degant. Verum quod Chriſtus non exegit à ſuis,non au
ſim à uobis exigere . Beatos pronunciat ille , qui ſe caſtraſſent propter re-
gnum dei:non reijcit, qui iure coniugij caſte moderateq; uterentur . Eximia
quædam res eſt perpetua caſtitas, ob Chriſti negocium ſuſcepta . Sed ho-
neſta res eſt & legitimum connubiũ,cuíus autor & conſecrator eſt ipſe deus.
Sed unuſquiſ- Verum ingens eſt corporum atq; animorum uarietas , nec pares ſunt dotes
que propriũ omnibus à deo datæ.Fortaſſis ſupra uires hominis ſit,in totum à coitu tem-
do. perare.Felices quibus hoc robur à deo cõtigit,ſed amauit ille uarietatẽ hanc
in ſuo populo,ut alij alijs dotibus præminerent: atq; iſta rerum uarietas ad
totius harmoniam ac decorũ mire faceret . Proinde neq; damnet quiſquam
alienum ſtatum,neq; ſui pœniteat quenquam,ſed quiſque pro ſua uirili,do-
no quod accepit à deo,reſpondeat.Eſt caſtum coniugium, eſt impura uirgi-
nitas . Habetis meum conſilium de ducendis ac habendis uxoribus . Nunc
Dico autem ad digamiæ quæſtionem accipite.Sunt enim, ut audio,qui licet non adimãt
non nuptis uobis ius coniugij,tamen nolint iterari matrimonium, ſimulatq; mors alte-
rius alterum liberarit. His de rebus ita ſentio : Si quis à morte coniugis cœ-
lebs eſt, aut ſi qua ab obitu mariti uidua eſt,ſi uires adſunt ad perpetuã con
tinentiam,præclarum fuerit,ſi nec ille repetat uxorem, nec illa maritum , ſed
Si permanſe- ſuam uterq; libertatem rebus diuinis conſecret.Quod optimum iudicaui,id
rint ſicut ego ipſe ſum amplexus,ne quid me remoretur ab Euangelij negocio:quod mihi
ſic cordi eſt,ut eius ſtudio facile contemnam uoluptatem uxoriam. Quod ſi
ſciam omnibus eandem eſſe mentem,non dubitem omnes ad exemplũ mei
uocare.Hic igitur,quoniã diſpares ſunt corporũ atq; animorũ habitus,idem
conſilium omnibus dari non poteſt,ſed ſuas quiſque uires conſulat oportet:

&ad

& ad quod uitę genus natura maxime ſit appoſitus,id amplectatur. Qui ſe/ *Melius eſt nu*
mel experti cõiugium,ſentiunt ſeſe adhuc impares eſſe uiolentis libidinis ſti/ *bere quàm*
mulis,repetant potius coniugium, ut legitimo coitu ſuæ medeantur inconti/ *uri*
nentiæ,quàm in cœlibatu grauiter pruriente libidinis affectu, grauioris fla/
gitij periculis affines eſſe uelint. Hic igitur nec cogo ad matrimonium,nec ue
to matrimonium,ſed quid expediat, ex ſuo cuiq; animo perpendendum re/
linquo. Nihil enim habeo,quod à domino præſcriptũ uobis tradam. Quan *His autē qui*
quam illud à Ieſu Chriſto præceptum non dubitem à uobis exigere. Qui ca *matrimonio*
rent coniugio,ijs liberum eſt,ut dixi,pro ſuo iudicio,uel amplecti, uel nõ am
plecti cõiugium,modo ne aliò ſpectent quàm ad Chriſtum. Verum ubi ſe/
mel coijt matrimonium,nolim id fieri, quod paſſim fit apud Iudæos & eth/
nicos, ut quibuslibet de cauſis dirimatur coniugium. Vetuit enim dominus,
ne uir uxorem reijciat ob mediocres offenſas,licet hoc indulſerit Iudęis olim
Moſes,non quod hoc rectum eſſe iudicaret,ſed quod metueret,ne homines
natura uindices & obſtinati adempto iure diuortij,atrociora diuortio cõmit
terent. Vnã cauſam excepit dominus, ſi uxor cũ alio rem haberet, ſiue quod
tum exciderit à iure cõiugij,quæ uni pacta ſui copiam,ſe alteri cõmunicauit;
ſiue quod iniquum uideatur à quoquam exigere, ut cum ea domũ, lectum,
focum,ac menſam habeat cõmunem, quæ prodita cõiugij fide, qua nihil eſt
ſanctius, turpi adultero ſeſe admiſcuit. Adeo Chriſtus ſocietatem hanc fir/
mam & indiuulſam eſſe uoluit. Proinde niſi quid huiuſmodi interceſſerit, *Aut uiro ſuo*
nec uxor diuertat à marito,nec maritus uxorem eijciat. Quod ſi per alias of/ *reconcilia.*
fenſiones oborto diſſidio contingat uxorem à uiro diuertere, ne ſibi ſpem re
ditus intercludat,abſtineat ab iterando coniugio, intactam fortaſſe maritus
iam placatior recipiet. Corruptam quis recipiet? Quod ſi nec tantiſper tem/
perat mulier,ut à coitu ſe contineat,det operam,ut cum marito redeat in gra
tiam. Id ſi non impetrat,meminerit cuicunq; ſeſe adiunxerit, nomine coniu/
gium fore,re adulterium. Iam ad ea quæ de impari matrimonio interroga/ *Si quis frater*
tis, non habeo quod ex autoritate domini reſpondeam, ſed eſt quod pro *uxorem*
mea ſententia uelut utilius ſuadeã. Adeo res eſt odioſa diuortium,ut nec ob
religionem diuerſam dirimi uelim ſemel initum matrimonium. Si contige/
rit,ut mulier Chriſtiana iuncta ſit marito nondum profeſſo Chriſtum,atq;
is,licet alienus à Chriſti myſterijs,non tamen adeo infenſus eſt,ut ob diuer/
ſam religionem putet eam repudiandam, ſi me audiet uxor, non relinquet
maritum. Rurſus ſi obtigerit, ut uir Chriſto initiatus coniunctus ſit uxori,
quæ à Chriſto ſit aliena (quando nõ conuenit quenquam ad ſuſcipiendam
religionem compelli) nec ea quęrat diuortium offenſa diuerſa religione,meo
conſilio uir nõ eijciet illã. Nec enim eſt,quod horreat Chriſtianus aut Chri/
ſtiana,ne admixtu hominis à Chriſto alieni,labem ſibi contrahat. Licet im
pura ſit alterius religio,tamen legitimum ac purum eſt coniugiũ,quod illos,
licet alijs impares, ex æquo copulat. Non inficit deterioris impietas alterius

Sanctificatus eſt enim pietatem, quin illud potius præponderat, quod melius eſt & efficacius. Itaq; maritus quamuis religione prophanus, tamen per Chriſtianæ conſortium, quod ad coniugij negocium attinet, ſanctus redditur. Item uxor nondũ initiata Chriſto, cõgreſſu mariti Chriſtiani quodammodo ſancta puraq; redditur, ob legitimum uſum matrimonij. Quod ni eſſet, liberi ueſtri cõmunes, uelut ex inceſto coitu nati, prophani impuriq; haberentur. At nunc conſtat eos legitimos ac puros eſſe, tanquam ex legitimo congreſſu progenitos. Siquidem uxor baptizata, cum rem habet cum uiro nondum baptizato, non admiſcetur ethnico, ſed obſequitur marito: nec amat impium, ſed tolerat futurum pium. Hanc ſpem de ſe præbet, qui licet ipſe nondũ profiteatur Chriſtum, tamen in uxore non horret dei cultum. Nec enim totus ethnicus eſt, & aliqua ex parte Chriſtianus eſt, qui æquo animo cõuiuit uxori, quæ Chriſti nomẽ profitetur, qui crucis ſignum cõmuni lectulo præfixum uidet æquis oculis. Nulli tam ægre cohærent, quàm quos diuerſa ſeparat religio. Hæc igitur ſpes retinere debet in conuictu eam, quæ prior Chriſtum amplexa eſt. Quod ſi diuortium oriatur ab eo, qui nondum credidit, isq; odio Chriſti repudiat uxorem, quando iam ſpes non eſt illius mutandi, nõ eſt cur amplius *Non enim ſeruituti ſ.e.* cum impio cohæreat. Excidit à iure matrimonij, qui deũ horret autorem matrimonij. Neq; enim Chriſto dicatũ hactenus obſtringit matrimonij fides, ut impium maritum aſſidue iurgantem, Chriſtoq; conuiciantem ferre cogatur. Vtatur igitur diuortij libertate, quam ille dedit, ac tranquille Chriſto ſeruiat. Nec enim ideo uocauit nos deus ad Euangelicam uitam, ut in iurgijs, ſed ut in concordia paceq; uiuamus. Proinde ſi non conuenit inter impares, & diuortium poſtulat incredulus, nõ hæreat inuito uxor Chriſtiana: ſin conuenit, ſpe mutandi mariti maneat uxor, ac uiciſſim ſpe mutandæ uxoris maneat maritus. Etenim qui ſcire potes uxor, an domeſticis alloquijs, an modeſtia ſuauitateq; morum, an affectu coniugali ſis effectura, ut reſipiſcat maritus, tecumq; ſeruetur? Aut qui ſcire poſſis marite, an his rationibus ſis uxo- *Niſi unicuiq; ſicut* rem ſeruaturus, & lucrifacturus Chriſto? Quod ſi contingit, an non ingens eſt lucrum? Si non ſuccedit, tamen approbabit deus bonam mentem tuam, quę id ſtuduerit. Sed interim dum incertum eſt ſucceſſurum ſit nec ne, bona ſpe cohæreat cõiugium, nec mutet diuerſa religio uitæ ſtatum. Nec enim baptiſmus uindicat uxorem à iure mariti, ſi is eo legitime utatur, nec ſeruum à iure domini, ſi is quatenus fas eſt, eo utatur. Vt cuiq; ſua ſors obtigit à deo, in ea Chriſto ſeruiat. In quo quenq; ſtatũ deprehenderit Euangelij doctrina, in eo perſeueret. Religionis nouitas ueterem abolet uitam, nõ abrogat ueterem ſtatum, eò quod cum quouis conditionis genere conueniat Chriſtianiſmo, qui nequaquam ob id inductus eſt, ut turbet publicum rerum huma- *Et ſic in omnibus eccleſijs* narum ſtatum, ſed ut in omni ſtatu ſancte pieq; uiuatur. Hęc eſt mea ſententia, quam non uobis ſolum, uerum etiã omnibus eccleſijs propono. Nec grauabimini ſequi quod omnes amplectũtur. Itaq; ſi dei uocantis afflatus deprehenderit

prehenderit te coniugatum,non eſt,cur ideo reſcindas matrimonium: ſi cir-
cunciſum,non eſt,cur pigeat te tuæ ſortis,& præputium uelis accerſere. Nihil
enim officit præputium nouæ religioni. Rurſus ſi alienum à circunciſione,nõ *Sed obſerua-*
eſt cur optes circuncidi. Nam quantum attinet ad nouatam religionem, ni- *tio mãdat. dei*
hil refert,circunciſus ſis,an incircunciſus. Illud ex æquo refert utriuſq;,ut poſt
hac non iuxta cupiditates carnales,ſed iuxta iuſſa dei,cui iam initiatus eſt,ui
tam agat. Satis eſt uitam mutari, ſtatum nihil neceſſe eſt, quod id abſq; re-
rum perturbatione fieri nõ queat. Quod de matrimonio, deq; circunciſione
dictum eſt,idem ſentiendum de ſeruitute. Quos Euãgelica doctrina depre- *Seruus uoca-*
hendit obnoxios ſeruituti,æquo animo ferant ſortem ſuam , nec ideo ſe pu- *tus es nõ ſit ti*
tent manumiſſos à iure dominorum,quod à tyrannide uitiorum ſint manu *bi curæ*
miſſi. Rurſus qui ingenuus uocatus eſt ad Chriſtũ,non eſt quod mutatum
uelit ſtatum ſuum,ac ſemet in ſeruitutem conijciat. Quin potius illud agen-
dum,ut ſi detur occaſio,libertatem arripiat,ac mutet ſeruitutem. Si dominus
odio Chriſti reijcit ſeruum,non eſt cur nouum quærat herum. Nec eſt cur ſi *Qui enim in*
bi diſpliceat,quod domino careat,cum Chriſtũ habeat patronũ ex ſeruo fa- *domino uo.*
ctus huius libertus. E diuerſo,qui ingenuus natus,per baptiſmũ renatus eſt,
non eſt quod ſibi uel diſpliceat,uel placeat conditionis nomine,cũ is per ba-
ptiſmum factus ſit ſeruus Chriſti,ut rerum uicibus permutatis,libertas con-
tigerit ſeruo , ſeruitus acceſſerit ingenuo , quo moderatius uterq; ſuã ſortem
ferat. Sunt enim hæc ex eorum genere,ad quæ Chriſtus ueluti conniuet. Ar-
ripiatur anſa cõmodior, ſi grauat ſeruitus, hoc nomine te conſolare, quod li-
cet dominus qualecunq; ius habeat in corpus,tamen animus exemptus à ui
tijs,Chriſto manumiſſus eſt. Si quid erigit animũ ingenuitas , cogita te em-
ptum à Chriſto,nec emptum precio mediocri. Habes dominum modis om
nibus obſeruandum, ne tibi putes eſſe liberum ex affectuum tuorum arbi-
trio uiuere. Et qui debet ſeruitutẽ homini,eatenus manumiſſus eſt per Chri
ſtum,ut ſi quid impium iubeat dominus,Chriſto potius auſcultet nouo pa-
trono, quàm ueteri domino, qui abuſu ius ſuum perdidit . Æquum erat , ut
quos Chriſtus precio ſui ſanguinis aſſeruiſſet in libertatem, non premeren-
tur hominis dominio. Faueo libertati ſi contingat. Nam Chriſti ſeruitus ue-
ra ingenuitas eſt. Impio ſeruire Chriſtianum,uidetur indignum. Et cõuenie
bat,ut domino Chriſtiano ſerui abeant in nomen & affectum fratrum ac fi
liorum ob cõmunem dominum, à quo cõmuni precio redempti ſunt utriq;.
Verum ne prætextu religionis Chriſtianæ turbetur ordo reip . ſuam quiſq;
ſortem ferat,& in ea perduret,ſed ita perduret, ut interea meminerit,dei iuſ-
ſa hominum imperatis anteponenda. Parete dominis,ſed approbante deo,
cui plus debetis,ut à quo pluris ſitis redempti,quàm ab iſtis empti. Quæ de
ſeruitute ac libertate dicta ſunt, quadantenus locum habent in matrimonio
& cœlibatu. Nam qui matrimonij iugo ſemet implicuit,quodãmodo ſeruus
eſt. At qui cœlebs uiuit,huic liberius uiuendi poteſtas eſt . Semper igitur id

quod commodius eſt oportet ſequi,ſi liceat. Nec enim uſq; adeo libertas eſt affectanda,ut huius ſtudio in grauioris periculi ſcopulum impingamus. Itaque de hoc quod quæritis,an Chriſtiani filias uirgines elocare debeant, an ueluti Chriſto ſacras,in perpetua uirginitate tenere domi, quo liberius ei ſeruiant: licet non habeam domini præceptum, ex quo uobis certo reſpondeam,habeo tamen conſilium,quo ſuadeam quod mihi uidetur optimū. Nec opinor uobis aſpernandum meum conſilium, quando mihi quoq; delegata eſt autoritas apoſtolica,mihi quoq; licet immerenti, contulit diuina bonitas, ut ex eius animo dem fidele ac ſalubre conſilium,non ſpectans, quid in rem meam ſit,ſed quid uobis expediat. Arbitror igitur ob libertatem optandum eſſe,ut uirgo nulli ſeſe addicat niſi Chriſto:non quod negem ſanctam & honeſtam rem eſſe coniugium,ſed quod ob affinitates,ob curam educandorum liberorum, multum afflictionū ac ſollicitudinū ſecum trahat. Hanc neceſſitatem,ac ueluti ſeruitutem effugit,qui abſtinet à coniugio. Praſtat igitur libertatem amplecti,ſi ſit uel integrum,uel tutum. Integrum non eſt his, qui ſeſe iam matrimonij uinculis implicuerunt: Tutū non eſt ijs,qui ſibi non temperant. Proinde ſi iam alligatus es uxori,ne Chriſti prætextu quæras diuortium. Si cōtigit tibi libertas,noli affectare matrimonij capiſtrum. Quod ſi diffiſus tuis uiribus duxiſti uxorem, non eſt quod te pœniteat, nihil enim ſceleris admiſſum eſt. Rem curis obnoxiam, ſed legitimam ſuſcepiſti. Nec ideo Chriſto deterior eris,quod uxorem habeas,ſed afflictior,& curis mundanis magis obnoxius. Quin etiam ſi uirgo malit eſſe materfamilias,nō peccat ſi uiro legitime nupſerit. Nihil eſt incommodi, niſi quod ob curas rei familiaris,minus liberum erit aſſidere ſacræ lectioni,ac precibus, aut alijs officijs pietatis. Itaq; dum utrunq; uobis liberū facio,duplici nomine uobis parco. Qui poteſt carere coniugio,huius libertati conſulo:qui non poteſt, huius periculo ſuccurro. Laudo cœlibatum ut feliciorem, probo matrimonium ut tutius. Igitur hac de re quid quiſq; ſtatuat,ipſe uiderit. Neq; compello quenquam,neq; ueto,duntaxat in his,quæ dominus nec exegit,nec interdixit. Illud à uobis promiſcue exigam fratres, quando tempus hoc anguſtum eſt, quod imminet dies ille ſupremus, pro uiribus ad ea properandum eſt, quæ nos in eum diem præparent,reiectis ijs,quæ nos eò feſtinantes remorantur. Incertus eſt dies ille,ſed certum eſt non procul abeſſe. Hunc qui cogitet ſemper inſtare, rebus fluxis ac momentarijs leuiſſime tangetur, ſiue quid moleſtum obuenerit,ſiue quid expetendum obtigerit. Nam ultimus ille dies adimet nobis utrunq;. Adimet & mors,ſi forte diem illū præuenerit. Quorſum igitur attinet in ijs,quæ mox peritura ſunt anxie diſtorqueri, aut magnopere geſtire,cum res æternitatis agatur? Habeant uxores qui uelint, ſed habeant neglectim,perinde quaſi non habeant,ita leuius affliget matrimonij ſeruitus, & leuius remorabitur coniugij uoluptas. Quos fortuna rebus aduerſis premit,ſic plorent, quaſi nō plorent. Quibus arridet fortuna huius mūdi, ſic gaudeant

De uirgini.

Tanquā miſericordiam cōſecutus.

Tribulationē carnis habebunt huiuſmodi.

Ego autē uobis parco.

Hoc itaq; dico fratres

Qui habent uxores tanq̃ non habentes.

gaudeant,quaſi non gaudeant.Qui mercantur,ſic mercentur,quaſi rem emptam non poſſideant,utpote mox auferendam, & uelis nolis aliò demigraturam. Et quos caſus aut neceſſitas inuoluit mundanis negocijs, ſic utantur, quaſi non utantur. Sit harum rerum poſtrema cura, prima cœleſtium, ſi ſolam eſſe non licet. Vmbras modo bonorum ac malorum mundus hic habet,in quibus neq; ſolidum eſt quicquam, neque diuturnum,quibus hærere toto animo,non eſt eorum qui contendunt ad immortalitatem.Hæc ideo loquor,quod cupiam uos quàm minimum diſtineri curis mundanis,atq; hoc uitæ genus potiſſimum amplecti, quod uos quàm minimum inuoluat profanis negocijs.Hac in parte potior eſt cœlibis,quàm coniugati conditio. Siquidem qui cœlebs eſt, non diſtrahitur in diuerſas curas, quomodo ſocero, ſocrui,quomodo cæteris affinibus, quomodo uxori ac liberis ſatisfaciat,unde uictum familiæ indies creſcenti ſuppeditet,unde dotem euincat,ſed totus uacat Chriſto,ſummam uotorum adeptus,ſi illi uni placeat.Contra qui duxit uxorem, ut ex parte domino uacet, tamen aliquam ſui partem debet uxori,ac rebus uxorijs.Itidem accidit in muliere.Vxor quoniam ſui iuris tota non eſt,non poteſt tota uacare Chriſto,ſed in diuerſas curas diſſecta, dimidiata ſeruit Chriſto,dimidiata matrimonio.Rurſus uirgo aut mulier alio qui cœlebs, unum illud curat,ut Chriſto ſponſo placeat, cui nõ aliter placet, quàm ſi ſe totam caſtam & incorruptam ſeruet, non corpore ſolum, uerumetiam animo.At quæ nupta eſt, neceſſe habet,ut ſe Chriſto mundoq; partiatur,ita ſatagens placere Chriſto,ut marito,cui debet obſequium, non diſpliceat. Totus autem hic ſermo meus, quo cœlibatum effero, ne quis aliorſum uertat,huc tendit, non quo uobis libertatem adimam contrahendi, aut non cõtrahendi matrimonij, aut neceſſitate adigam in aliquod uitæ genus, quod cuiuſquam animo non ſedeat: ſed amico conſilio ueſtris conſulo commodis,ut cum ſciatis utriuſq; ius eſſe uobis,ad id potius uergatis,quod præter decus honeſti,libertatis quoq; commodum habet adiũctum, per quam cœlibi licet perpetuo ſtudio cultuq́ue ſic adhærere domino Ieſu Chriſto, ut nullis terrenis ſollicitudinibus unquam ab eo diuellat. Illud expẽdat quiſq; ſecum, an quod honorificum ac liberum uidet, idem ſibi iudicet eſſe tutum, aut etiam ex animi ſententia. Nam qui metuit, ne quid dedecoris aut infamiæ ſibi contrahat,ſi filiam uirginem, iam uiro maturam,nec abhorrentem à nuptijs,ultra iuſtum tempus domi clauſam teneat, atque ita res ſuadet ut nubat,nihil obſto,quo minus faciat, quod uidebitur facto opus. Quamuis enim matrimonium cum ſeruitutis & ſollicitudinis incommodis cõiunctum diximus,tamen cum peccato non eſt coniunctum. Legitima res eſt & honeſta,quibuſdam etiam neceſſaria.Proinde palàm ac mature iungat filiam uirginem marito,ne furtim turpiter faciat,quod in cõiugio abeſt à probro. Verum ſi quis intelligens ſibi liberũ eſſe uirginem elocare, aut non elocare, nec ulla ad utrumuis adigi neceſſitate,tamen ex animi ſui ſententia ſtatuit ac decreuit

Præterit enĩ figura

Vt ſit ſancta corpore &

Porrò hoc ad utilitatem ueſtram

Sine impedimento dominũ obſecrãdi

Si quis turpe ſe uid.

Nam qui ſtatuit in cor.

creuit ſeruare domi uirginem,quæ non optet nuptias,recte facit. Etenim ut nō eſt tutum nupturientem à matrimonio arcere,ita pium non eſt,à caſtitatis ſtudio uotoqꝫ labefactare puellarem animū. Itaqꝫ qui metu periculi nuptum dat uolentem nubere,recte facit. At qui perpetuę caſtitatis appetentem nō impellit ad nuptias,ſed honeſto uoto puellæ obſequit̄, tectius facit. Nā præter honeſtatem , & hoc lucrifacit cōmodi, quod uacabit uirgini,totam & indiuulſam uacare ſponſo ſuo Chriſto. Nec enim in aliū uſum captanda eſt cœlibatus libertas. Apud deum longe pulchrius eſt,in matrimonio quod ne ceſſatijs curis ſubduci poteſt,conſecrare diuino cultui,quàm uirginitatis prætextu ad luxum,aut iners ocium,uitæqꝫ licentiam abuti. Tantū igitur abeſt,

Mulier alligata eſt leg. ut uirgini primas nuptias negem , ut ne uiduæ quidem ius adimam iterandi coniugij,cum ſecundis nuptijs nec mundus habeat honorem. Quid cuiqꝫ expediat,nō eſt meum ſingulatim præſcribere. Hac parte ſuum quiſqꝫ animū in conſiliū adhibeat. Quid citra delictū fieri poſſit oſtendo. Virgini licet nubere,quia ſui iuris eſt. Semel nuptæ,nō idem ius eſt,iam enim deſijt ſui iuris eſſe,ſed marito ſeſe aſtrinxit fœdere coniugij,donec ille uixerit. Sola mors dirimit hanc neceſſitudinem. Quiſquis enim init matrimoniū,hoc init animo, ut ſit indiuulſa copula. Quod ſi diem ſuū obierit maritus,redit uxori ſuperſtiti poſtliminio ſua libertas, ut ſi placeant iteratæ nuptiæ, nubat cuicunqꝫ uelit,

In domino. modo ſit Chriſtianum coniugium,hoc eſt,nec turpitudinis gratia affectatum,

Beatior autem erit. & cum eiuſdem religionis uiro contractum. Attamen ut fateor nō eſſe obnoxiam peccato,quæ conceſſas iterat nuptias,ita feliciorem arbitror,quæ ſtudio uacandi Chriſto,tuetur redditam libertatem. Id igitur non præcipio quidem,ut neceſſarium,ſed cōſulo,ut cōmodius. Hominis conſiliū audis, ſed

Puto autem quod & ego nō abhorrens à mente Chriſti,qui multa per ſe,nōnulla per ſuos tradit. Huius cum & apoſtolus ſim,&, ni fallor, ſpiritum hauſerim, ut apoſtoli cæteri, non eſt,quod meum conſilium leue pondus apud uos habeat.

CAPVT VIII

AD matrimonij quęſtiones ſatis reſponſum arbitror,ne poſthac ſuper hiſce rebus diuerſis opinionibus inter uos digladiemini. Nunc quoniam hoc quoqꝫ uerti in quęſtionem intelligo,ſas ne ſit Chriſtiano ueſci carnibus pecudis idolis immolatæ, quas ethnici pro ſacris habent, etiam ſuper hac re meam accipite ſententiā. Sunt inter uos, qui quod intelligunt ſimulacrum nihi aliud quàm lignum aut æs, aut ſaxum eſſe, proinde carnes huic immolatas re uera nihil à cæteris differre carnibus,nec animum hominis ullo cibi genere pollui poſſe,male freti ſua ſcientia , paſſim nulloqꝫ delectu ſeſe ingurgitant carnibus immolaticijs , bene quidem iudicantes de re,ſed parum memores Chriſtianæ charitatis,quę ſolet offendiculum omne uitare , ac ſemet accommodare infirmioribus , do-

Omnes ſcientiam hab. nec paulatim ad meliora proficiant. Quid autem magni eſt,ſi intelligant ſimulacra nihil habere numinis? Quis iſtud Chriſtianus non intelligit, quod

intelligunt

intelligunt & inter ethnicos paulo cordatiores? At ſæpenumero conſultius eſt ſequi,quod dictat charitas,quàm quod dictat ſcientia. Scientia frequenter officit,ut quæ tumorem ac ſupercilium adferat. At charitas ubiq; prodeſſe ſtudet, lædit neminem. Quanquam magna ſcientiæ pars abeſſe uidetur ijs,qui neſciunt quatenus ſit utendum ſcientia.Id præſcribit charitas, è proximi commodo metiens omnia.Hanc igitur in conſilium aduocet oportet,qui uere ſcientia præditus uideri uelit.At qui charitatis expers,inani ſcientiæ perſuaſione tumet,tantum abeſt à ſcientia,ut nec illud etiam ſit aſſecutus, ut ſciat quatenus oporteat uti ſcientia.Quiſquis apud deum ſapiens eſt,is uere ſapit.Etenim qui ſibi placet,ſuæq; ſtudet gloriæ, neglecto fratris periculo, huius ſcientiam non approbat deus. Cæterum qui deum uere diligit, & proximum diligat, neceſſe eſt. Hunc igitur ut ſuum diſcipulum agnoſcit deus, quippe qui quemadmodum ille ſuam ſublimitatem accommodauit ſeruandis hominibus,ita ſuam ſcientiam ſubijcit, ac ſeruire cogit commodo proximi.Igitur ut ad id,quod inſtitutum erat recurrat ſermo: Nouimus plerique, quod ſimulacrum, licet adoretur ab ethnicis, perinde quaſi numen habeat, re uera tamen nihil aliud ſit,quàm lignum,aut ſaxum,neq; plus habeat diuinitatis,quàm quiuis arboris truncus indolatus, aut quoduis rude ſaxum, atque ideo carnibus huic immolatis nihilo plus ineſſe uel boni,uel mali, quàm ijs,quæ in macello ueneunt. Nam quod ſculptum uidetis ſaxum, ad hominis aut alterius animantis imaginem,cum unus ſit deus, iſq; ſimulacro careat (nec enim effingi poteſt) quid eſt quod ſimulacrum repræſentat,niſi dæmonia,quibus infelices pro deo ſacrificant? Iſtos igitur polluunt huiuſmodi cibi,quos ut uere ſacros capiunt,cum ſint profani.Chriſtianum non polluūt, qui non ueſcitur ut ſacris,ſed ut à deo conceſſis,ad ſedandam famem.Neceſſitatis cauſa ueſcitur, non religionis, irridens apud ſe ridiculam ethnicorum deorum turbam, ac certus nullum alium eſſe deum,præter unum, cui ſacra ſunt omnia. Nam ut ſint alij, qui uocentur dij, ſiue in cœlo, quos illi cœlites uocant,ſiue in terra,quos inferos illi dicunt, quod genus ſanè ſunt dij multi, ac domini multi, nomine duntaxat ſunt dij ac domini, & ijs duntaxat tales ſunt, qui eos per errorem craſſiſſimū tales credūt, & in deos ac dominos adoptarunt.Nobis autem Chriſtianis non eſt niſi unicus deus,nimirum pater ille Ieſu, conditor & autor uniuerſi, à quo uno nobis proficiſcuntur omnia, cuiq; ſoli addicti,pio cultu placere ſtudemus. Vnus itē dominus Ieſus Chriſtus, per quem unum omnia nobis contulit pater, & cuius unius beneficio deum uerum agnoſcimus,ut iam cum falſis ac profanis ethnicorum dijs, nihil omnino commercij ſit nobis,neq; pluris æſtimari debeant, quàm ſi omnino non ſint,Itaq; quiſquis robore Chriſtiano contemnit ſimulacrum,& ſimulacris immolatū,recte quidem ſentit,& recte ueſceretur immolaticijs carnibus,perinde ut quibuslibet, ſi quod uerïſſimū eſt, ex æquo perſuaſum aut perſpectum eſſet omnibus.Nullus enim offenderetur. Nunc accumbunt in

Nondum cogno. quem.

Hic cognitus eſt ab eo.

Nihil eſt idolum

Nam & ſi ſunt qui uocantur dij.

Pater ex quo omnia.

Sed nō in omnibus eſt ſcientia conuiuio, quibus ex maiorum inſtitutis à prima puericia perſuaſum ac penſitus infixum eſt, ſimulacrum rem eſſe ſacram, & quicunq; accumbunt in epulis, huiuſmodi ſuperſtitionis eſſe conſortes, neq; credunt iſta tantopere poſſe contemni, quæ ipſi tantopere uerentur ac metuunt. Hi quod tu iudicio bonaq; fide facis, ſic interpretabuntur, apud ſe loquentes: Non eſt tam execrabilis idolorum cultus, quandoquidem à ſacris noſtris non abhorrent Chriſtiani. *Cum ſit infirma* Accumbit aut aſtat fortaſſis & Chriſtianus aliquis, qui licet Chriſto ſit initiatus, tamen nondum robore fidei perfectus eſt, ſed ex ueteris inſtituti contagio, quod à maioribus imbibit ex diutina publicaq; conſuetudine reliquijs ueſtigijs laborat, atq; immolaticijs carnibus, non ſine religione ueſcitur, nónihil ſperans aut timens, ne dæmon ille, quiſquis eſt, aut proſit aliquâ, aut officiat. Quid enim mirum, ſi hoc accidat Græcorum aliquibus, quod uidemus pleriſq; Iudæorum accidere? Arduum eſt, penitus ac radicitus ex animis hominū reuellere, quod illic primæ ætatis inſtitutio, quod publicus uſus, quod diutina conſuetudo fixit. Nemo repente fit plene Chriſtianus. Habet ut natura, ſic & religio gradus ſuos. Itaq; quemadmodū ætate robuſtiores, natura magiſtra ferimus ac fouemus imbecilles, ita exemplo Chriſti, qui prouectiores ſunt in fide, debent infirmioribus obſequi nonnunquam, donec progreſſu temporis, robur iuſtum colligant. Verum ut hodie ſunt apud Hebræos Chriſtum profeſſi, qui tamen ob hauſtam à proauis religionem, non poſſint iſtiuſmodi cōtemnere, quamuis id palàm & ſacri uates futurum prædixerint, & Chriſtus ipſe fieri iuſſerit: ita fuerunt apud Græcos primum illuceſcente euangelio, quin & hodie ſunt, qui licet Chriſtū agnoſcant, tamen nondum penitus expulerint ex animo patriæ religionis horrorem, atque ita ueſcuntur carnibus uictimæ ſimulacris immolatæ, nō quatenus habiles ſunt ad medendū latranti ſtomacho, ſed quatenus ſacræ ſunt, huic aut illi dæmoni dicatæ. *Si enim quis uiderit* Hic cum te, quem exiſtimat doctrina, iudicioq; præcellere, uiderit cum ethnicis in ſacris epulis accumbentem, ſuſpicans te nō alio animo ueſci, quàm ueſcatur ipſe, offenditur exemplo tuo, ac perperam imitatur factum, cuius animum ac iudicium non perſpicit. Igitur qui paulo ante uacillabat, ac leuiter erat ſuperſtitioſus, per occaſionem redditur ſuperſtitioſior. Non hæc dico, quod probem huius uel ſuperſtitionem, uel ſuſpicionem. Etenim infirmitatem non collaudandā aut alendam, ſed ad tempus alicubi ferendam, ac fouendam docet Chriſtiana charitas. Nec enim arbitror ubilibet obſecūdandum infirmorum cupiditatibus. Quid enim hoc aliud eſſet, quàm ſuperſtitionem in immenſum alere, & ſic obſequi infirmis, ut ipſe deſinas eſſe firmus? Docendus eſt infirmus ille, monendus eſt, arguendus eſt, qui cum debuerit infirmior auſcultare firmiori, tamen apud ſe iudicat ac damnat meliorem ſe, & cū conuenerit ex illius exemplo fidei robur colligere, confirmat animi ſui morbum: cumq; magis oportuerit ad illius perfectionem eniti, cogit illum ad alienam infirmitatem deſcendere. Verum ſi nondum capax eſt qui

monetur,

monetur, Chriſtianę pietatis arbitror, ut qui firmior eſt, obſequatur aliquantiſper imbecilli, ſed profecturo. Præſertim in huiuſmodi negocio, in quo duo peculiaria ſunt expendenda: primum ſuperſtitionis affectus, quem hauſtũ unà cum lacte longi temporis conſuetudo confirmauit, rem eſſe penè inexpugnabilem, ad hæc nullum periculum formidabilius idololatriæ periculo. Sed infirmiorũ cauſam aliâs agemus. Interim quoniam in hanc partem uideo frequentius peccari inter uos, illud potius agendum, ut arrogantem, & charitatis expertem ſcientiam retundamus. Approbo quod dicis, eſca nõ cõmendat nos deo. Cum enim deus uniuerſa creauerit ad uſus humanos, neq; quicquam à nobis exigat præter uitæ pietatem, quid illius refert, piſcium an quadrupedum, an uolatilium carnibus uescamur? Nihil enim horum, pietati quicquam uel addit, uel adimit. Horum delectus ſuperſtitioſum facere poteſt, pium nequaquam, Chriſtus nullũ horum diſcrimen docuit. Proinde temeritatis ſit, ſi quis homunculus conetur quenquam huiuſmodi conſtitutionibus onerare. Pro ſuo quiſq; corporis affectu ueſcatur, quibus uelit, modo ſobrie parceq;, ſuper omnibus gratias agens deo, nec damnans quenquã, qui diuerſis ueſcitur, nec ſibi placens, quod ob corporis cõmoditatem illis, aut illis nõ ueſcatur. Verum in alijs nõ perinde magnum periculũ eſt, hic ubi ſummum eſt, dandum eſt aliquid infirmitati quorundam. Siue ueſcaris ijs, quæ ſunt immolata ſimulacris, nihilo fueris ſanctior, ſiue non ueſcaris, nihilo fueris impurior. Verum illud interim cauendum, ne iſta quibuslibet ueſcendi poteſtate ſic utamini, ut infirmis præbeatis occaſionem ruinæ. Quid ni id futurum ſit, ſi quis hac ſuperſtitione nonnihil adhuc infectus conſpexerit te, qui iudicio doctrinaq; uideris antecellere, unà cum cæteris, qui ſacrificarunt ſimulacro, in communibus epulis accumbentem, ac licet diſſimili animo, tamen non diſſimili ſpecie ueſcentem? Nonne huius animus ſuapte ſponte propenſus ad priſtinam ſuperſtitionem, exemplo tuo fulcietur, & incitabitur ad idolatriam, ut quibus tu bona firmaq; fide ueſceris, ac tranquilla conſcientia, hic inſyncera conſcientia ueſcatur? Quid tum poſtea inquies? Videlicet periculum eſt, ne per occaſionem tuæ firmitatis pereat frater infirmus, quamlibet infirmus, ſed tamen frater, hoc eſt, Chriſtianus, quem adeo non contempſit ipſe Chriſtus, ut pro eo ſeruando non grauatus ſit mori. Chriſtus pro infirmis ſuam uitam uilem habuit, & tibi fratris tui ſalus adeo pro nihilo eſt, ut ob uiliſſimum cibum negligas illius periculum? præſertim cum non deſit, quo citra fratris offendiculum poſſis explere uentris neceſſitatem? At ne leue putetis crimen peccare in hominem, quoties ad iſtum modum offenditis infirmos, exemplo ſuſpecto uulnerantes illorum imbecillem conſcientiam, & Chriſtum ipſum offenditis. Quantumuis puſilli ſunt, quantumuis imbecilli, agnoſcit tamen hos Chriſtus ut ſua membra, in his ſeſe lædi putat, quod his impenſum eſt officij, patitur imputari ſibi. Nec abs re tantopere monuit cauendum ab offendiculo puſillorum. Nemo me magis in-

Eſca non commẽdat n. deo

Neq; enim ſi manducauerimus.

Et peribit infirmus in tua

In Chriſtum peccatis

Quapropter ſi eſca ſcand.

telligit in cibis nullam eſſe portionem uel pietatis, uel impietatis, ſed tamen ſi ſenſero periculum fore, ne frater adhuc ſuperſtitioſior, per occaſionem pertrahatur ad ueſcendum his, quibus irrequieta conſcientia ueſcitur, citius per omnem uitam in totum ab eſu carnium abſtinuero, quàm committam, ut mea cauſa periclitetur Chriſti membrum. Non polluit ueſcentis firmam cōſcientiam, cibus immolatus ſimulacro, fateor. Sed ſic ueſcentem polluit fraterni periculi neglectus, quem æque diligere iubemur, atq; nos ipſos.

CAPVT IX

Nō ſum liber?

NON eſt igitur quod quiſquam queratur adimi ſibi ius rei conceſſæ. Non ſemper ſpectandum quid liceat, ſed quid expediat: neque protinus faciendum quod poſſit defendi, ſed illud potius ſequendum, quod ſuaſerit Chriſtiana charitas, quæ non ſtudet ſuis commodis, ſed alienis. Alioqui quàm multæ res ſunt in quibus meo iure non ſum uſus. Non mihi deerat iudicium, intelligebam quid mihi liceret, ſed potius fuit, quid uobis expediret. Permulta feci, quæ ſciebam ad pietatem nihil habere momenti, quo placarem eos, quos nolebam alienari à Chriſto. Permulta non feci, quæ mihi facere licuiſſet, niſi diuerſum ſuaſiſſet ueſtra utilitas. Quid enim? An non ſum apoſtolus, quemadmodum cæteri, qui hoc titulo gloriantur? Nōne iuſſu Chriſti miſſus ſum ad gentes? Quod ſi æque ſum apoſtolus atq; alij, qui minus mihi ius eſt Apoſtolicæ poteſtatis? An non & mihi datum eſt uidere dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſi cui magnum, ut eſt, uidetur, quod alijs à reſurrectione ſit cōſpectus? Quod ſi ex ijs, quæ præſtiterunt, ac rebus præclare geſtis æſtimentur apoſtoli, quid eſt, quod uel hic in me deſideretur? An non facinus eſt apoſtolicum, Corinthum olim ſic addictam mundanis cupiditatibus Chriſto lucrifacere? Atqui hoc facinus opitulante domino per me deſignatum eſt. An Iudæis ſim apoſtolus, ipſi uiderint, qui Chriſtum cum Moſe ſtudent commiſcere. Certe uobis Apoſtolus ſum, qui meo ſuaſu Chriſto creditis, qui ſenſiſtis uim diuinam adeſſe meo ſermoni. Vos igitur meum opus eſtis, ſi facta requiruntur. Licet quicquid hic laudis eſt, Chriſto debetur, non mihi. Nónne uos eſtis diploma meum, per quod docere poſſim, ad Chriſti gloriam mihi delegatam apoſtolicam functionē? Ita ſoleo reſpondere ijs, qui rogitant, quo argumento me declarem apoſtolum. Si per me factum eſt in uobis, quicquid uſquam per ſummos apoſtolos effectum eſt in alijs, qui minus ſum apoſtolus quàm illi? Quod ſi par eſt mihi cum illis apoſtolicæ functionis uel autoritas, uel fructus, quid uetet, quo minus pari cum illis iure utar, & æqualis aut fortaſſis ſuperior in laboribus, æqualis ſim & in præmijs? An ſolis nobis ius non erat, edendi bibendiq́; ſumptu eorum, quibus euangelium prædicamus? An ſolis nobis fas non eſt, Chriſtianas matronas circunducere, quæ de ſuo nobis, quæ uitæ ſunt neceſſaria ſuppeditent, quod faciunt apoſtoli, non quilibet, ſed apoſtolorum ſummates, fratres domini, qui

Et ſi alijs non ſum apo.

uocantur

uocantur Iacobus & Ioannes,quin ipſe etiam Cephas,cuius prima eſt inter apoſtolos exiſtimatio. An uni mihi & Barnabæ,quia non idem facimus qđ illi, non uidetur idem eſſe ius in ocio uiuendi, & alieno ſumptu prædicandi euangelium? Opes ex euangelio adeo non uenamur, ut quod alioqui iuſtiſſimum erat,ne ſimplicem quidẽ ac frugalem uictũ gratis acceperimus. Quis unquam in bello ſuis militat ſtipendijs? Quis colit uineam, ut non edat de prouentu uineæ? Quis paſcit gregem,non interim edens de lacte gregis? In omni officio,ſumptus ab eo ſuppeditatur,cui datur opera. Quid? an hæc humanis duntaxat argumentis aſſero? Nónne quod naturæ ratio dictat idem & ſacra lex iubet? Siquidem Moſaica lex uetat,ne quis obliget os boui, cum ad trituram circunducitur, quod iniquum ſit non inde ſuppetere pabulum in quo laboratur. Sed dixerit aliquis: Quid iſtuc ad apoſtolos? An probabile eſt deum hac lege bubus tantum cautum ac proſpectum uoluiſſe? an potius aliquid altioris ſententiæ latet,quod ad nos pertineat? Adeo deus non uult operarium fraudari ſuo uictu,ut ne bubus quidem id fieri uoluerit. Proinde nõ tam boum,quàm noſtra cauſa ſcriptum eſt hoc, ut quiſquis laborioſam agricolationem exercet in ſegete domini, non fraudetur ſpe præmij ſui, & qui trituram exercet in area domini, præter ſpem æterni præmij,præſentis etiam mercedis ſolatio laborem leniat. Neq; uero magnum eſſe putetis, ſi nos,cum uobis cõtulerimús ea quæ ad uitam attinent immortalẽ, uiciſſim à uobis accipiamus quod ad huius uitæ neceſſitatem pertinet, & cum uobis ſpiritualia ſeminauerimus,ueſtra carnalia recipiamus. Non habet cur imputet ſuũ beneficiũ,qui pro rebus precioſiſſimis uiliſſimas cõmutat. Nõ ſumus uobis obnoxij,ſi uictũ à uobis oblatũ recipiamus, ſed uos ingrati,ſi uictum negaueritis ijs,qui ueſtris cõmodis deſudant. Quod ſi hoc iure apud uos uſi ſunt,& utuntur apoſtoli qualeſcunq; (nihil enim interim de his pronuncio) quanto iuſtius nos,qui & omnium primi, & omniũ maxime uobis laborauimus,hoc iure poteramus uti? Et tamen ſcientes ac prudentes nõ ſumus uſi iure noſtro,non quin liceret,aut quia nobis aliunde ſuppeteret,quin potius in graui rei familiaris inopia nihil nõ pertulimus,ne quid exiſteret, quod euangelicæ doctrinæ profectũ interrumperet. Alioqui niſi magis ſpectaſſemus ueſtram ſalutem,quàm noſtrũ emolumentũ, ſcirbamus uobis notiſſimũ eſſe,quod ut apud Græcos,qui ſacrorũ miniſtri ſunt, è ſacrificio uictũ habent, ita apud Iudæos,qui aſſiſtunt altari,participes ſunt altaris. Neq; ſecus ordinauit dominus Ieſus, uidelicet ut qui prædicant ac docent euangeliũ, his ex euangelio uictus ſuppeditetur. Nam ſimplici uictu contentus eſſe debet etiam is,qui in euangelico negocio fidelem nauat operam. Abſit enim, ut quiſquã ex ea re coaceruet diuitias,quæ docet diuitiarũ cõtemptũ. Videtis quot nominibus,quot argumentis mihi licuerit facere, quod cæteri faciũt,& tamẽ nihil horũ me cõmouit,ut à uobis quicq; acciperem. Nec eſt animus id unquã in poſterũ facere, ne quis arbitretur in hoc tantũ argumentorum à no-

Quis militat ſuis ſtipendijs

Nunquid ſecundũ hominem hæc dico

Sed nõ ſumus uſi hac pote.

bis

Non autem ſcripſi hæc, ut ita fiãt in me

bis adductum eſſe, quo, quod antehac non feci, poſthac excuſatius faciam. Adeo me non pœnitet huius animi, ut citius emoriar fame, quàm commit-tam, ut quiſquam hanc mihi adimat gloriam, quam ſemel amplexus mordi-cus tuebor. Neq; enim mœrens hęc perfero, quin potius uoluptati eſt, & glo-riæ mihi duco, quod gratis prædicem Euangelium, quando ſic expedire ui-deo ueſtræ ſaluti, ut & uos meo exemplo nonnunquam & à licitis tempere-tis, ubi poſtularit aliorum utilitas.

Neceſſitas enim mihi incumbit.

Etenim ſi more cæterorum Euangeliũ prę-dicem, non eſt quod glorier. Iniunxit dominus hoc officij, cui parêre, uelim nolim, oportet. Nihil igitur laudis eſt, ſi delegato fungar officio, ſed contrà, paratum ſupplicium, ſi ceſſarim in Euãgelij prædicatione. Si uolens & iniuſ-ſus prædicauerim Euãgelium, erit à deo præmium promprę uoluntati, ſi in-uitus, tamen peragendum quod delegatum eſt. Cõcreditum eſt Euangeliũ, nõ ut apud me conditum ſeruem, ſed ut gentibus impartiam. Si cõmunico, rem domini, nõ meam cõmunico: ſin minus, domino facio iniuriam, cuius ta-lentum, quod ille uolebat uſuris creſcere, ſterile apud me detineam. Sed dixe-ris, ſi pœna manet nõ fungentem officio ſuo, nec præmiũ eſt fungenti, quid igitur eſt ô Paule, unde tu gloriaris? Videlicet, hinc laus debet, ſi quis ultra q̃ iuſſus eſt, præſtet officiũ. Præcepit dominus Euangeliũ prædicare, at non præcipit, ut gratis noſtroq; cibo prædicaret, imò ius fecit, ut ederemus ac bi-beremus de ijs, quæ offerrent ij, quibus Euangeliũ traderemus. Quod igitur ille licitum eſſe uoluit, ipſe mihi nolui licere: Nec uſus ſum poteſtate cõceſſa, quod intelligerem magis in rem ueſtrã, & in rem Euãgelij eſſe, gratis uobis impertiri doctrinam Euãgelicam, quo maior eſſet uos admonendi libertas: planeq; perſpicuũ eſſet, me non facere quod quidã faciunt, qui ad quæſtum

Nã cũ liber eſſem

docent, ſuum agentes negocium, non Ieſu Chriſti. Iam quemadmodũ hic iu-re meo nõ ſum uſus, ita alibi me ſubieci, uelut aſtrictus ad ea ad quæ nõ erã obligatus. Etenim cũ neq; gentiũ legibus ſim obnoxius, & per Euãgelij gra-tiam à lege Moſaica liberatus, tamen ultro, uelut obſtrictus, omnibus obſer-uio, quo plures lucriſaciã domino meo. Itaq; Iudęis memet accõmodaui, nõ nunquã ſuſcepto uoto raſoq; capite: item circũciſo Timotheo, perinde quaſi uere Iudæus eſſem, cum ſcirem abrogatã eſſe legem Moſaicã: ut quibus nõ-dum eximi poterat patriæ legis ſuperſtitio, eos obſequio meo blande pellice-rem ad Chriſtũ, aut certe ne grauiter offenſos alienarem à Chriſto. Apud hos igitur, qui ſe legi putabant obnoxios, ſic me geſſi, quaſi forem & ipſe ob-noxius. Rurſus apud alios, q liberi ſunt & immunes à lege Moſaica, ſic geſſi me nõnunquã, quaſi & ipſe nulla lege tenerer, cũ prorſus apud deũ non ca-ream lege, ſed obnoxius ſim legi Chriſti, quam ego longe pręfero Moſaicæ. Et tamẽ iuxta ſpeciem ad horũ captum & affectum memet accõmodaui: ue-lut apud Athenienſes nõ protinus odioſe uociferãs in deos illorũ, quos ma-gna ſuperſtitione colebãt, ſed ex aræ inſcriptione captãs occaſionẽ inſinuan-di Chriſtũ: de quo primũ ſic temperaui ſermonẽ, ut eximium quendam ho-

minem fuiſſe docerem,ac uelut ob egregie geſta in diuos relatum, nō deum & hominem aſſeuerans,quod huius myſterij ſcirem illos nondum eſſe capa ces. Quin ex ipſorum etiam autoribus adduxi teſtimonia,nihil non faciens, quo poſſem illos ad Chriſtum allicere. At nihil horum mea cauſa feci,nihil uitio leuitatis,ſed ſtudio dilatandi euangelij.Poterā uti firmitate mea,meiq́ſ ſimilis eſſe,ſed malui,quod mihi quidem erat inutilius. Cæterum magis ex/ pediebat Euangelio,ut memet ad alienam infirmitatem attemperarem,per inde quaſi ſimili tenerer imbecillitate,quo lucrifacerem infirmos.Quid mul/ tis? Apud quoſuis in quamuis ſpeciem me uerti,ut nuſquam nō ſeruarem ali quos,in omnium animos irrepens obſequio. Non eſt hoc obſequium blan/ dientis,quo uos captant quidam:at ſit ſanè, ſi quicquam à uobis præmij uel cepi,uel captaui.Euangelij negocium ago,nō meum: domini lucrum uenor, nō meum. Ab hoc uno præmium expecto,ſi rem ex illius ſententia geſſero. Inſigne præmium nō contingit,niſi inſigni uirtuti.Huc enitendum in Euan/ gelico ſtadio,ut non ſolū officio functi uideamur, uerumetiam palmam glo riamq́ſ feramus. An non uidetis in uulgaribus ſtadijs, in quibus propoſito præmio,curſu certatur,certamen eſſe multorum, ſed uni tamen decerni præ/ mium,qui primus omniū metam attigerit. Ne ſit igitur uobis ſatis,utcunq́ſ ueſtro fungi officio, ac pœnam effugere: ad ſumma pro uiribus enitendum eſt,atq́ſ ita currendum in Euangelico ſtadio,ut laudem apud agonothetam deum aſſequamini.Huius gratia nihil nō & ferendum & faciendum.Multa toleranda,licet dura,modo conducant ad hoc præmium:à multis temperan dum,licet aliàs licitis,ſi palmā remorentur.Ad metam properanti,quicquid obſtat uitandum eſt. Turpe eſt,ſi nos ſegnius pro tanto brabeo certamus, quàm uulgus hominum pro uili præmio. Nam quiſquis certat in populari/ bus iſtis certaminibus,à cibis,à uoluptatibus,alijsq́ſ multis rebus per ſe ſua/ uibus,ſe continet, quod ad uictoriā ſint inutiles:multa tolerat,licet inſuauia, moleſtiam omnem negligens,modo contingat palma,quam unam ſpectat. Quod ſi iſti nihil nō tum faciunt,tum patiuntur, quo ridiculū plebis applau ſum,quo laudem ab homine,quo uile præmiolum auferant, quanto magis par eſt eadem facere nos, quo plauſum ab angelis, laudem à deo, & æternū immortalitatis præmium conſequamur? Tanta res cum agatur,an cibus in/ terim uiliſſimus,aut ſimile quicquam nos ab inſtituto curſu remorabitur? Ip ſi uideritis, quo modo geratis uos in hoc pulcherrimo certamine. Ego certe curro non ſegniter,ut ſolent ij,qui ad nullam certam metam properant.Sic pugilem ago, non quemadmodū ſolent,qui per luſum pugnis aerem feriūt, ſed modis omnibus ueris incōmodis ſubigo corpus meum, ſic aſſuefaciens, ut domitū obſequatur ſpiritui: utq́ſ quoties poſtularit euangelij negociū,& facile temperet à licitis,neq́ſ grauate ferat,ſi quid eſt moleſtū: ne mihi ueniat uſu,quod quibuſdā accidit, ut cū præconio meo alios ad hoc certamē euoca/ rim, ipſe nihil laudis in eodē aſſequar. Cūq́ſ alijs ad laudis ſtudiū ſtimulos

Omnia autem facio p.e.

Neſcitis quod hi qui in ſt.

Ego ſic curro

Ipſe reprobus efficiar addiderim, ipſe diſcedam illaudatus. Certiſſima ſpe præmiorum certo, neq; quicquam alios doceo ſermone, quod ipſe uita non præſtem.

CAPVT X

Nolo enim uos ignorare fratres. Ac totus hic ſermo meus huc tendit, ne nobis ſufficere putemus ad ſalutis brabeum obtinendũ, quod per baptiſmum cooptati ſumus in familiam Chriſti, quod huius beneficio exempti à uitiorum tyrannide, libertati ſimus reſtituti, niſi poſthac ab omni turpium cupiditatum commercio fuerimus immunes. Baptiſmus cõmunis eſt omnium, at pręmium non erit omnium cõmune. Proinde nolim hoc uos latere fratres, quod in noſtris proditum eſt libris: Maiores noſtros, cum Pharaonis tyrannidẽ duce Moſe fugerent, omnes ex æquo nubis diuinitus obtentæ protectu fuiſſe defenſos ab æſtu ſolis, omnes æque per diſciſſas maris undas pedibus iter feciſſe, ac ferè quicquid donorum in nos collatum eſt per Chriſtum, id in illis quodammodo præceſſiſſe. Nos autore Chriſto baptiſmus eximit à uitiorum tyrãnide: illi dum ductu Moſi, tecti nube, mare, quod ad ictum Moſaicæ uirgæ diſſilijt, tranſeunt, ſuo quodam modo baptizati ſunt, noſtrum baptiſmum adumbrantes. Nos quotquot baptiſmo purgati ſumus, ex æquo ſacroſancti corporis cibo ueſcimur, de calice myſtico bibimus omnes. Similiter & illi manna cœlitus demiſſum edebant omnes. De latice, quem ictu uirgæ Moſes elicuit è ſaxo æque bibebant omnes. Neq; tamen hæc uulgari more, aut fortuito geſta ſunt, Chriſtus hæc in illis tum pręludebat, quæ nobis palàm ac uere præſtitit. A Chriſto manna illud depluebat, Chriſti uis, quæ nuſquam ſuis non adeſt, ſiccum ac ſterile ſaxum aquæ fœcundum reddidit. Chriſtus erat, qui ſuos tantis beneficijs, tantoq; honore dignabatur. Honos & beneficiũ erat omnium cõmune, ſed nõ omnes eò, quò deſtinatum erat, peruenerunt. Nihil profuit effugiſſe Ægyptũ, ſi Ægyptum ſecum extulerant. Nihil profuit ueterem exuiſſe ſeruitutem, ſi poſtea ſuis cupiditatibus turpius quàm Pharaoni ſeruiebant. Imò hoc magis illos oderat deus, quod prioribus erratis etiam ingratitudinis crimẽ addidiſſent. Itaq; uarijs malis afflicti uindice deo, proſtrati ſunt in deſerto, nunc incendio, nunc gladio, nunc lue, nunc ſerpentium incurſu. Sed quemadmodum illorum fuga, noſtrum baptiſmum adumbrat, ita illorum ſupplicium nobis exemplo eſt, ne baptiſmo freti, uitam agamus baptiſmo indignã: ut nec per luxum, noxiarum carnium deſiderio, animo redeamus in Ægyptum, quemadmodũ illi magno ſuo malo fecerunt, faſtidito manna. Neq; per ſtultitiam atq; intemperãtiam ad idolorum cultum relabamur, aut relapſi uideamur, quod illis accidit, cum uitulum fuſilem, neglecto deo colerent, ritu prophanarum gentium. Sic enim ſcriptum eſt in Exodi uolumine: Mactatis uictimis, ſedit populus ad edendum & bibendum, ac ſaturi ſurrexerũt ad ludendum. At mox ultore deo cæſa ſunt uiginti tria milia. Neq; rurſus turpiter commiſceamur ſcortis impiorum, quemadmodũ illi cum Moabitarũ ſcortis ſeſe miſcuerunt

Conſequente eos petra

Cõcupiſcẽtes malorum

Exo. 32

ſcuerunt

ſcuerunt. Sed iritato deo conciderūt uno die uiginti quatuor hominum milia. Neq; diffidentes per impatientiam tentemus Chriſtum, ſicut quidam illorum eum tentauerunt, impio murmure prouocantes ad iram, & immiſſis igneis ſerpentibus extincti ſunt: neq; obmurmuremus Chriſto, Chriſtiq; miniſtris, quemadmodum quidam illorum deo ac Moyſi obmurmurarūt, inita conſpiratione duce & autore Chore, quo tempore perierūt quatuordecim hominum milia, exceptis his, quos terra dehiſcens abſorbuerat uiuos. Atq; hæc quidem acciderunt priſcis illis, quorū memoria prodita eſt per annales maiorum. Verum quicquid illis accidit, non temere accidit, ſed magis ad exhibendum exemplar, quid nobis ſequendū ſit, aut fugiendum, qui in hanc ultimam ætatem mundi incidimus. Illi quoniam ad luxum, ad idololatriam, ad turpes luſus, ad ſcortationē, adq; alios morbos, quos hauſerant ex Aegyptiorum contubernio, redibant, exciderunt à gratia dei: nec profuit exemptos fuiſſe quia non reſponderunt dei beneficijs. Quin hodie nullum hominum genus longius reiectum eſt à deo, quàm Iudæorum. Nobis quo pluribus dei beneficijs ad innocentiā prouocati ſumus, hoc magis eſt metuendum, ne grauiſſimas pœnas demus Chriſto, ſi per baptiſmū ſemel elapſi ab Aegypto, ſub titulo Chriſti mores obtineamus Aegypto, non Chriſto dignos. Proinde ne quis ſua firmitate male fretus contemnat infirmos: aut baptiſmo fretus, ſibi promittat ſalutē, niſi uitam adiungat baptiſmo dignam. Sibi placebāt & illi, quod è tot exēpti periculis, deo peculiariter curæ eſſent, & tamen hoc grauius in illos animaduerſum eſt, quod ſemoti à prophanis gentibus, in illorum tamen mores recidiſſent. Nemo ſibi tuto fidit. Imò qui ſtat, huic maxime cauendū ne cadat. Tutiſſimum autem ſemper ad meliora progredi, nec ulli gradui fidere. Multa incidūt arte ſatanæ, quæ nos alienent à Chriſto. Neq; uero ſum uſus his horrendis exemplis, quod ſimile periculum uobis metuam. Peccatum eſt hactenus à uobis, & nonnihil à puritate Chriſtiana deflexiſtis, ſed adhuc humanū ac ſanabile malum uideo. Imò confido futurum, ut deus nō patiatur uos eò prolabi, ut ſitis prorſus inferiores malis uos ſollicitantibus: uerum etiamſi patietur incidere malorum quippiam, ſic temperabit euentum, ut poſſitis ſufferre. Fortaſſe ſunt inter uos qui nos ob tenuitatem negligunt, & alijs apoſtolis ob ſtrepitū & blandiloquentiam magis fauent, ſed nondum peruentum eſt ad ſeditionem Chorę. Sunt qui nimium licenter interſunt ſacris epulis impiorū, ſed nōdum eò prolapſi mores, ut ipſi ſimulacris immoletis, uerum in confinio periculū eſt. Quapropter filij chariſſimi, modis omnibus reſilite à cultu ſimulacrorum. Quiſquis cum illis ueſcitur, ut maxime firmus ſit animo, tamen ſpeciem de ſe præbet, quaſi conſentientis illorū ſuperſtitioni. Non eſt quod uobis hæc multis uerbis perſuadeam, cum ipſi pro ueſtra prudentia rem probe teneatis. Vos ipſi iudicate, num uerum ſit quod dico. Quid cōmercij tam ſacris epulis noſtris, cum illorū prophanis ſacris? Videtur agnoſcere cōmunem religionem, qui

Hæc autem omnia in fi. c. i.

Qui ſtat, uideat ne cadat.

Tentatio uos nō apprehēd.

Fugite ab idolorū cultura.

Vos ipſi iudicate quod dico.

communibus cibis ueſcitur. Nonne poculum illud ſacrum, quod nos in memoriam mortis Chriſti, cum actione gratiarũ ſumimus & conſecramus, conſortiũ arguit, quod pariter ſanguine Chriſti ſumus redempti? Rurſus ſacer ille panis, quem exemplo iuſſuq; Chriſti partimur inter nos, arguit fœdus, ac ſocietatem ſummam inter nos, uelut iiſdem Chriſti ſacramentis initiatos. Panis ex innumeris granis ſic conflatus eſt, ut diſcerni non poſſint. Corpus ſic ex diuerſis membris conſtat, ut inter omnia ſit ſocietas inſeparabilis. Nos igitur cum eiuſdem panis participes ſimus omnes, declaramus nos quamlibet multi ſimus numero, tamen animorũ conſenſu unum panem, & unum eſſe corpus. Ita qui prophanarũ epularũ participes ſunt, uidentur agnoſcere ſocietatẽ ſuperſtitionis. Videte an non idem habeatur apud iſtos, qui iuxta Moſi legem adhuc uictimas immolant. Non admittunt ad immolatæ pecudis eſum niſi Iudaicæ religionis cõſortes: & qui ueſcũtur ſacris, ſacrificijs item illorũ aſſentiri uident. Quorſum hæc, inquiet aliquis: An negas Paule, quod paulo ante cõfirmaſti, ſimulacrũ nihil eſſe, & quod ſimulacro ſit immolatũ nihil eſſe? Haud nego, uerũ illud dico, uictimas quas immolant gentes, dæmonijs immolant, non deo. In rebus ipſis nihil eſt diſcriminis, animus diſcrimen facit. Illi dæmones pro dijs habent, & horũ numen ſtatuis ineſſe putãt. Itaq; qui cum illis immolaticijs ueſcitur, erroris impij ſocius eſſe uidetur. Nolim aũt uos ſemel deo conſecratos, fieri conſortes dæmoniorũ. Qui pietatem profitetur, abnegat impios cultus. Non cõpetit in eundem tam diuerſa religio. Nec poteſtis ſimul bibere de ſacroſancto poculo Chriſti, & execrabili poculo dæmoniorũ. Nec poteſtis menſæ dominicæ participes eſſe, ſimulq; menſæ dæmoniacæ, ſi res agatur uel cũ animi cõſenſu, uel cum ingenti offenſione infirmorũ. Nihil cõuenit inter Chriſtũ & impios dæmones: utriſq; ſeruiri ſimul non poteſt, niſi cum inſigni contumelia Chriſti. Num hunc igitur data opera prouocamus, cum hoſtibus illius inito cõſortio? Nulla attrocior contumelia. Num illo fortiores ſumus, ut iritari domini nõ metuamus ultionem? Abſit, ut quiſq; ueſtrũ hoc ſit animo. Sed idololatria res eſt uſqꝫadeo execrabilis, ut oporteat nos non ſolum ab ipſo crimine, uerumetiã à ſuſpicione criminis longiſſime abeſſe. Hæc perſuaſio fermè infixa eſt animis omniũ, religionis eſſe conſortiũ iis, qui ſimul ueſcuntur immolaticijs. Res quidẽ ipſa uitio caret, ſed ex opinione naſcitur offendiculũ. Quod hic certe ſi aliàs uſq; uitandũ eſt. Quod ad cibos attinet, nihil mihi non licet, at non quiduis expedit proximo, cuius gratia nonnunq; & à licitis temperandũ eſt. Nihil mihi non licet, at non quiduis cõducit alijs ad pietatẽ. Porrò Chriſtiana charitas dictat, ne quis ſuis cõmodis priuatim ſeruiat, ſed potius commodis alienis. Vtatur quiſq; ſuo iure, ſed ſi id cum fratris periculo futurũ ſit, magis perpendat, quid illi expediat, q̃ quid ipſi liceat. Alioqui quicquid uendi ſolet in macello, promiſcue edite, nihil interrogantes immolaticiũ ſit an ſecus, idq; propter conſcientiã. Vitandũ enim eſt offendiculũ, ſi incidat, non accerſendum.

Videte Iſrael ſecundũ car.

Nemo quod ſuum eſt quærat.

Nihil huiuſmodi rerum per ſe impurum eſt, propterea quod omnia domini ſunt. Neq̧ poteſt impurũ eſſe, quod ab illo conditũ eſt in uſus hominũ: ſicuti teſtatur & pſalmographus: Domini, inquit, eſt terra, ſimulq́ quicquid uſq̧ terra continetur. Ab animis oritur impuritas, non à cibis. Itaq̧ ſi quis à Chriſto alienus ad cœnam uocat, & alioqui uiſum eſt ire, quicquid in menſa uobis apponitur, edite, nihil dijudicantes, aut interrogantes, immolaticia ſint nec ne, quæ apponuntur, ne quid offendatis conſcientiam. Porrò ſi quis uobis ultro dixerit, hoc ſimulacris immolatũ eſt, ne ueſcamini, nõ ueſtra cauſa, ſed eius qui admonuit immolaticiũ eſſe, ne quid offendatis conſcientiam: cõſcientiã, inquã, non tuã, quæ ſyncera eſt ac firma, ſed illius alterius qui ſentire uidetur, non eſſe fas Chriſtianis ueſci carnibus immolaticijs. Et periculũ eſt, ne huic uel amici dæmonũ, uel lurcones uideamini, atq̧ ita ſecũ cogitet: Quantumuis uerbotenus abominãtur deos noſtros Chriſtiani, tamen non abhorrent ab immolaticijs carnibus, haud quaq̧ facturi ſi noſtrã religionẽ tam execrarentur animis q̧ uerbis. Huius igitur cõſcientiæ conſulendũ eſt, & conſuli poteſt non magno negocio. Errat ille, ſed cedendũ ad tempus errori, quem non poſſis tollere. Chriſtus in his ſummã libertatem nobis eſſe uoluit, qui nullum cibi genus aut indixit, aut interdixit. Cur igitur mea libertas iudicatur ab aliena conſcientia? Cur quod recte fieri poteſt, rapitur in ſiniſtram ſuſpicionẽ? Quod ſi ego ueſcor his, quæ dei benignitas in uſum uitæ nobis indulſit, cur ob id maledictis afficior ab homine, pro cuius uſu gratias ago deo, non dæmonibus? Hac igitur lege ueſcemini, aut non ueſcemini, ut ſiue biberitis, ſiue ederitis, ſiue quid aliud feceritis, omnia referatis ad gloriam dei. Ac uitam omnem ſic pro temporũ atq̧ hominũ habitu attemperetis, ne quid ſit, quo iure poſſit offendi quiſquam, uel Iudæus, uel Ethnicus, uel Chriſtianus, idq́ meo exemplo, qui me per omnia accõmodo omnibus: ueſcens, nõ ueſcens: accipiens, non accipiens: Iudaiſſans, nõ Iudaiſſans: hæc quæ uel recte fieri, uel recte poſſunt omitti pro re nata, non ad meã ipſius utilitatem temperans, ſed ad utilitatem multorum, quos meo uenor obſequio: non ut prædæ ſint mihi, ſed ut ad ſalutem alliciantur.

CAPVT XI

NEQVE pigeat uos apoſtoli ueſtri ſequi exemplum, cum id non tam meum ſit, quàm Ieſu Chriſti. Is ſeſe per omnia nobis infirmis accõmodauit, quo nos patri lucrifaceret. Hunc ego ſequor dominũ ac præceptorem, uos patrem filij, apoſtolũ diſcipuli ſequamini. *Imitatores mei eſtote* Atq̧ hactenus de carnium eſu, deq́ uitandis impiorum ſacris ſatis diſſertum arbitror. Nunc quid in ueſtris conuentibus ſit obſeruandum, aut uitandum attingam, ne quid hic quoq̧ uel indecore, uel per contentionem aut luxum geratur. In primis collaudo uos fratres, quod in cæteris per omnia mei memores, tenetis quæ præſcripſeram, quæq́ uobis inſtitueram obſeruanda in ſolenni cõuentu. Illud addam, quod tamen leuius eſt, & pro

tempore,locoq́; ſecus fieri poteſt.Sed tamen interim nolim uos lateat,quod
ut omnis uiri caput Chriſtus eſt,& omnis uxoris caput eſt maritus,ita Chri
ſti caput eſt deus. Vir licet imperet uxori,tamen Chriſtum agnoſcit domi-
num:Chriſtus ipſe patris autoritatem agnoſcit in omnibus: cui quiſq; ſubie
ctus eſt,eius gloriæ ſeruiat oportet.Priuatim agatis,ut cuiq; uidebitur expe-
dire,Cæterum uir quicunq; in publico cœtu precatur,aut uaticinatur operto
capite,dedecorat caput ſuum tegens ceu ſeruile, cum præter Chriſtum non
agnoſcat dominum,in cuius gloriam æquum eſt illi nudari caput,nõ ſolum
amoto pileo, uerumetiam deraſa coma. Siquidem & coma operimentũ eſt
corporis uerius, quàm pars. Contra mulier, ſi in ſolenni conuentu precetur,
aut uaticinetur capite retecto,dehoneſtat caput ſuum,quod priuatim in gra
tiam mariti fortaſſis aperiendum erat, non in publico cõuentu, ubi Chriſto
ſeruitur,non maritis.Siquidem quod uiro eſt tonderi aut radi,id eſt mulieri
flammeum abijcere.Quod ſi decorum eſt mulieri exemplo uiri,uelum capi-
tis abijcere, eadem opera, iuxta uirilem morem tondeatur etiã aut radatur,
ut caluo capite palàm precetur ſeu uaticinetur.Quod ſi omnium conſenſu ri-
diculum ac fœdum ſit futurum, operto capite teſtetur ſe uiro ſubditam eſſe.

Quoniã imago et glo.d.c. At non idem deceat uirum, qui dei gerit imaginem, ſic mulieri præfectus,
quemadmodum Chriſtus eccleſiæ,& per hunc illuſtratur gloria dei,quæ te-
gi non debet. Ex aduerſo, mulier ut ſubiecta eſt uiro, ita ad huius gloriã co-
litur,in quem ſit contumelioſa,ſi palàm renudato capite, ſimul & impuden-
tiam ſuam teſtetur, & ceu libera,uiri præfecturã abneget. Honoratur Chri-
ſtus,ſi uir palàm ac retectus illi ſeruiat,illiusq́; gloriam prędicet.Honoratur
uir,ſi uxor pudore,ſilentio,cultuq́; uerecundo,modeſtiam ſimul & obedien-
tiam præ ſe ferat.Dixerit hic aliquis:Quo iure mulier cogitur ſubdi uiro,non

Non enim uir ex muliere contra?Quoniam cum primum deus conderet genus humanum,non uir ex
muliere prodijt, ſed contrà mulier ex uiro. Primum Adam conditus eſt è li-
mo,mens diuino afflatu indita:mox è latere ſubducta eſt Eua, ceu uiri por-
tio quædam. prius cõditum eſt quod erat perfectius, idq; contra uulgarem
naturæ ordinem:mox quod erat imperfectius.Quod enim in homine eſt ra
tio,id maritus eſt in matrimonio: quod in homine affectus, id mulier eſt in
coniugio. Ad hæc uir non eſt conditus mulieris gratia, ſed contrà mulier in
uiri ſolatium eſt addita,atq; in generationis adiumentum, ubi pro forma &
actu eſt uir,mulier pro materia.Par eſt autẽ, ut penes eum ſit autoritas,qui
& prior eſt cõditus,& deo duntaxat conditus eſt,non mulieri. Hoc igitur iu-
ris cum ipſa naturę primordia dederint uiro,debet mulier ſuã ſortẽ agnoſce-

Propter angelos re,nec obſequio ſolũ, uerumetiã cultu,mariti ſui dominiũ teſtari. Vt aũt ra-
ſus uertex libertatẽ arguit,ita capitis uelamen ſeruitutis eſt inſigne. Quod ſi

Veruntamen neq; uir mulier eò uenit impudentiæ,ut teſtes hominũ oculos non uereatur,ſaltẽ ob
angelos teſtes, qui ueſtris conuentibus interſunt, caput operiat. Hacten us
agnoſcit mulier,quid ſe deceat.Nõ quod hãc debeat maritus habere uilem,

eo quod

eo quod iuſſa ſit parere, aut uxor ſibi diſplicere, quod uiro ſubdita ſit. Nam quantũ ad religionis cõſortiũ attinet, utriq; pares ſunt. Sæpe maritus uxoris indiget officio, ſæpe uxor mariti. Ad hæc, olim ex uiro mulier prodita eſt, nũc nec abſq; uiro gignit mulier, neque uir abſq; muliere pater fieri poteſt. Nec tamen eſt, quod his rebus ſibi quiſq; placeat, aut diſpliceat, cum omnia ſint ad deum autorẽ referenda, qui ſic temperat ordinẽ uniuerſi. Sed ut redeam ad id, quod cœperã. Si uobis tot argumentis nondũ perſuadeo, quàm ſit indecorum mulierẽ in propatulo nudato capite precari, uel ex ſuo quiſq; ſenſu animoq; rem expendat. Nullus enim tam ſtupidus eſt, opinor, qui naturæ iudicium amiſerit. An ne natura quidem ipſa docet uos, uiro probro uerti, ſi fœminarum more comatus ſit? Contra, mulieri decus accedere, ſi comata ſit, quod huic à natura capillitiũ denſius ac copioſius, q̃ uiro datum ſit, ne uſq; deeſſet capitis uelũ ei, quæ uiro ſubiecta eſt. Oſtẽdi quid mihi magis decorum eſſe uideatur. Quod ſi uidebitur quiſpiã apud uos contentioſius ſuper hac re tueri ſuam ſententiã, faciat arbitratu ſuo, modo ſciat neq; nobis hunc eſſe morem, neq; cæteris eccleſijs dei. An decorũ ſit, uos & ab apoſtoli ueſtri inſtitutis exemploq;, & à reliquarũ congregationũ conſuetudine diſſidere, ipſi uideritis. Minus erat mali futurũ, ſi in hiſce rebus utcunq; concordaretis: externa ſunt iſta, nec perinde faciunt ad euangelicã pietatẽ. Verũ illud à uobis non dubitẽ exigere, quod pridem à me traditũ diſplicet non obſeruari. Quod in cæteris inſtitutionũ mearũ memineritis, probo, quod hic ubi maxime cõueniebat idem facere non memineritis, nõ probo. Inſtituerã, ut conueniretis ſine tumultu, ſine luxu, ſine cõtentione, ſumma æquabilitate, quæ uel in primis alit concordiã: & ſic ageretur inter omnes, ut ſuã quiſq; domũ rediret melior. Nunc eò mores prolapſi ſunt, ut præſtiterit non conuenire, q̃ ad iſtum modũ conuenire, idq; multis de cauſis, neq; enim una in parte peccat. Ac primũ quidẽ cum ſolenniter cõuenitis, audio inter uos eſſe diſſidia, quod fœdius eſt profecto, quàm ut credere libeat: & tamen aliqua ex parte credo, ut ueſtra ſunt ingenia. Vitari nõ poterat, quin orirentur inter uos eiuſmodi diſſidia. Atq; ex re mala illud boni capitur, quod hinc magis illuceſcit, qui uere probi ſint, dũ hi, cæteris indecore tumultuantibus, & ingurgitantibus ſeſe, modeſte ſobrieq; iuxta præſcriptũ apoſtolorũ, ac ueterem eccleſiæ morem agitãt ſacra cõuiuia, quibus ultimã illam Chriſti cum diſcipulis ſuis cœnã repræſentamus, memores initi nobiſcũ fœderis, & ad exẽplũ mutuæ inter nos cõcordiæ. At nunc irrepſit apud uos mos ſupra modũ indecorus, ut quoties cõuenitis non uideatur agi cœna dominica, qualẽ ille cũ ſuis ẽgit, ſed tumultuoſum aliquod & inæquale conuiuiũ, quod per luxũ & gulæ intẽperantiam, non expectatis cæteris, ſuam quiſq; cœnã occupat. Itaq; fit, ut hic tenuis eſuriat, uel quia nõ habet quod edat, uel quia non in tẽpore uenit, ille diues cœnæ occupator, ſatur ſit & ebrius, ac myſticum illud conuiuiũ duplici nomine dehoneſtet: & quod per faſtũ diuitũ pauperes faſtidiũtur, quos nõ faſtidijt

Vos ipſi iudicate

Si quis adhuc uidetur cõtend.

Precipio non laudans

Oportet hereſes eſſe

Chriſtus,& quod cœna domini crapula luxuq́ꝫ polluitur. Hic unanimitatis Chriſtianæ myſterium agitur, non uentris aut gulæ negotium, quod non in publico cœtu, ſed priuatim in ædibus curatum oportuit. Si libebat expleꝛe aluum, an deſunt uobis domus, in quibus ſeorſim hoc agatis? An publiꝛcam Chriſtianorum congregationem contemnitis, ut hac teſte gulæ ſeruiaꝛtis, uelut hoc interim data opera agentes, ut uobis publice luxum & apparatum oſtentantibus, pudefiant tenues, qui quod offerant, non habent? Quid hic dicam Corinthij? Laudem uos? Optarim quidem id ueſtro merito poſꝛſe: & in alijs ſanè laudo, hac in re non poſſum laudare. Mores iſti nimium diſſonant ab illa cœna dominica, ad cuius exemplum oportet inter uos agiꝛtari ſacra conuiuia. Demiror qui ritus iſtos in uos inuexerint, nam ipſe, ut aꝛpoſtolus accepi à domino, quod & tradidi uobis: nimirū quod dominus noſter Ieſus ſub eam noctem, qua per diſcipulum proditus eſt, & captus, acceꝛpit panem, & gratijs actis deo, fregit panem, ac dixit: Sumite, edite, hoc eſt meum corpus, quod pro uobis frangitur omnibus impartiendū. Hoc quod me facere uidetis, poſthac & uos faciatis in memoriam mei. Videtis hic cum præceptore ſuo ſimul omnes accumbere, menſam ac cibum eſſe cōmunem omnibus, ne Iudam quidem proditorem à conſortio menſæ ſemotum, paꝛnem eundem in omnes ex æquo diſtributū. Dominus ſic egit cum ſuis diſcipulis, & uos deſpicitis fratres, eiuſdemq́ꝫ religionis conſortes? Ad eundē modum poſt diſtributum panem, & poculum ſumpſit in manus, cœna iam peracta, dicens: Hoc poculum nouum eſt teſtamentū, per meum ſanguinem: ex hoc quoties bibetis, in memoriam mei facite. Hic igitur de eodem poculo bibebant omnes, & inter uos diuites ebrij ſunt, pauperes ſitiunt. Chriſtus hoc conuiuium mortis ſuæ cōmemorationem, & æterni fœderis ſymbolum eſſe uoluit, cum nunc per luxum ac diſſenſionem apud uos celebretur. Myſticus eſt panis, cuius ex æquo participes eſſe debent omnes. Sacroſanctum eſt poculum ad omnes æque pertinens, haud quaquam paratū ad placandam corporis ſitim, ſed ad arcanæ rei repræſentationem, ne uobis ueniat in obliuiōꝛnem, quo precio ſitis à priſtinæ uitæ uitijs redēpti. Proinde quoties ad edendum hunc panem, aut bibendū ex hoc poculo conuenitis, non uentris negōꝛcium agitis, ſed mortem domini Ieſu myſtico ritu repræſentatis, cuius iugis memoria uos in officio contineat, donec ipſe rurſus aduenerit iudicaturus orbem. Itaq́ꝫ quiſquis ederit panem hunc, aut biberit de poculo domini ſecus, quàm illo dignū eſt, graui crimini ſe reddit obnoxium, qui corpus & ſanguinem domini ſecus tractarit, quàm ipſe tractari iuſſerit. Siquidē res omnium maxime myſtica pure ac reuerenter erat tractanda: uerum ne id accidat, ſe quiſq́ꝫ prius examinet atq́ꝫ exploret. Itaq́ꝫ ſibi bene conſcius edat de pane illo, & de poculo bibat. Parum bene ſibi cōſcius abſtineat potius, ac domi guꝛlæ ſuę ſacrificet. Licet enim res ſit ſalutifera corpus & ſanguis domini, tamēn quiſquis edit aut bibit indigne, huic uertitur in peſtem atq́ꝫ exitium, propte

An cōfunditis eos qui non

Donec ueniat

rea

rea quod irreuerenter & illoto animo tantum adierit myſterium: non ſatis perpendens, quanto cum tremore ſumendũ ſit corpus domini. Dabunt hi pœnas profanati myſterij, ſimulatq; Chriſtus aduenerit. Quanquam & interim quoſdã urget pœna cõmiſſi, nam hinc eſt quod tam multi reperiũtur inter uos ualetudinarij, maliſq; febribus ac languoribus obnoxij, quin & pereunt ante diem multi. Sunt hæc exordia quædam, ac minæ futuri iudicij. Quod ſi nos ipſi dijudicaremus ante ſumendum, haud quaquam ſic iudicaremur à domino. Sed præſtat interim hic iudicari, quàm in illo die condemnari. Nam cum leuibus malis affligimur iudice domino, non extinguimur, ſed plagis emendamur, ne poſt inæternum cum mundo damnemur: ne quis ſtulte ſibi blandiatur, ſi indigne tractans hoc myſterium uegeto uiuaciq; ſit corpore. Proinde fratres mei, cum ad has epulas conuenitis, quo ſit ad exemplum Chriſti conuiuiũ æquabile, uos inuicem expectate. Quod ſi quis tam auidus eſt cibi, ut dilationem nõ ferat, domi comedat, non in myſtico publicoq; conuiuio, ne quod ad ueſtram ſalutem eſt inſtitutum, uertatur in occaſionem damnationis. Atq; hac de re iam ſatis dictum eſt. De cæteris quæ ad hanc rem pertinent, ipſæ præſcribam ubi ueneto.

Inter uos multi infirmi

CAPVT XII

IAM ut de donis ſpiritus ſancti nonnihil dicam, quando nec in his ſatis inter uos cõuenit, uolo uos meminiſſe fratres, quod aliquando pagani fuiſtis: ac tum quidẽ pro ſuperſtitione maiorũ ad inanima mutaq; ſimulacra utcunq; ducebamini, ſic ibatis. Tunc errorẽ habebatis ducẽ, nũc Chriſti ſpiritũ. Nunc nõ imputatur priſtinus error. Supereſt, ut quemadmodũ tum impiã religionem moribus ac ritibus impijs æquiparaſtis: ita nunc ueræ ſanctæq; religioni, pijs moribus reſpondeatis, ut quicquid inter uos geritur, ſic geratur, ut appareat afflatu diuini ſpiritus geri. Quicquid in gloriã Chriſti dicitur aut canitᷣ, ex illius ſpiritu profectũ eſt. Proinde nolim uos illud fugiat, quod nemo afflatus ſpiritu dei patris execratur Ieſum huius filiũ. Neq; quiſq; poteſt ex animo Ieſum uocare dominum, niſi per afflatũ ſancti ſpiritus. Quicquid igitur in uobis eſt boni, id huius beneficentiæ debetis, & huius gloriæ conuenit impendi. Verum licet ſit idem omniũ ſpiritus, tamen uaria ſunt eius dona, quæ pro ſuo arbitratu alijs alia partitur afflatu ſuo. Et horũ functiones uarie diſtributæ ſunt, cum idẽ ſit omniũ dominus, cuius munera diſpẽſantᷣ. Quin & effectus uiſq; ſpiritus aliter in alijs agit ac uiget, cum interim unus ſit deus omnium cõmunis, à quo uis & actus proficiſcitur omnium, quæ in ſingulis hoc aut illo modo geruntur. Vni igitur autori deo debentur omnia dona, ſiue mediocria, ſiue eximia: nec eſt quod hinc ſe quiſq; efferat. Alieni muneris eſt, quod habet, & quicquid contigit afflatu ſpiritus, in cõmunem utilitatem collatũ eſt, non ad priuatũ faſtum. Nam huic quidem per ſpiritũ dei contigit, ut ſapienti ſermone det fida cordataq; conſilia. Rurſus illi contigit eiuſdem beneficio

De ſpirituali autem

Dicit anathema Ieſum

Sermo ſciẽtiæ

ſpiritus, ut cognitione rerum ac diſciplinarũ adiuuet cõmodum reipublicæ.
Huic eiuſdem afflatu ſpiritus contigit fiduciæ robur, quæ iuxta domini pro-
miſſum uel montes loco dimouet. Illi per eundem cõtigit uis medendi mor-
Prophetia bis. Eſt cui data ſit inſignis poteſtas ædendi miracula. Eſt cui cõtigit prophe-
Spirituum tiæ dos, ad explicãda quæ uel futura ſunt, uel alioquin abſtruſa. Eſt alius cui
diſcretio datum eſt, ut ſagaci iudicio diſcernat afflatus hominũ, utrum à deo profecti
Genera lin- ſint an ſecus. Rurſus alius ſortitus eſt hãc dotẽ, ut idem uarijs linguis loqua-
guarum tur, quæ res non mediocriter conducit ad cognitionẽ ſacrorum uoluminum:
alius, ut uel per afflatũ, uel arcanarũ literarum peritiam interpretetur & ex-
planet, quod illi locuti ſunt. Non enim quiſquis linguã tenet, idem tenet ſen-
ſum arcanũ ſermonis. Nihil eſt, quod hic ſibi quiſꝗ uel placeat, cum ſint alie-
na quæ habet, uel diſpliceat, quando diſtributio pendet ab arbitrio ſpiritus
ſancti, qui dotes has omnes, quãuis uarias, & alias in alijs, unus & idem opi-
fex partitur cuiꝗ, ut ipſi uiſum fuerit, ſed ſic, ut ob mutuam inter uos charita
tem, ſingulorũ dotes ſint omnium cõmunes, & ad harmoniã ac decorum fa-
ciat uarietas, non ad diſſidiũ. Nam qui minus fiat in corpore Chriſti myſti-
co, quod in corpore naturali fieri uidemus? Quemadmodũ enim cuiuſꝗ cor
pus cum ſit unum, tamen ex diuerſis membris compactũ eſt, ſed ſic, ut idem
ſpiritus uitæ munus impartiat membris omnibus, quæ cum multa uariaꝗ
ſingulatim ſint, tamen ſimul omnium unum corpus ſunt, ſic eſſe uoluit Chri
ſtus in ſuo corpore. Quãdoquidẽ ex æquo participes baptiſmi per eundem
& omnibus cõmunem ſpiritũ in idem corpus compacti ſumus, ſiue Iudæi,
ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi, ſiue mares, ſiue fœminæ, ſiue coniugati, ſiue
cœlibes, ſiue potẽtes, ſiue humiles. Et eundem ſpiritũ hauſimus omnes, licet
aliter in alijs uim ſuam exerat. Neꝗ corpus unico membro conſtat; ſed mul
tis, quãlibet diuerſis. Iam ſi pes deijciẽs ſeſe dicat, nõ ſum manus, nihil mihi
cum reliquo corpore, num ideo non eſt pars corporis? Et ſi dicat auricula, de-
plorans ſortem ſuã, non ſum oculus, aliena ſum à reliquo corpore, num ideo
non ſit pars corporis? Situs aut uſus diuerſus, nõ uergit in contumeliã mem
bri, quando hæc ipſa uarietas ad totius corporis incolumitatem pertinet. Et
quicquid cuiꝗ membro datũ eſt muneris, id toti corpori iuuando datũ eſt.
Præclara corporis pars eſt oculus, ſed ſi totũ corpus ſit oculus, ubi erunt au-
res? Rurſum ſi totũ corpus ſit auricula, ubi erit naſus? Hoc proſpiciẽs deus,
diuerſis membris cõpegit corpus, ac mẽbro cuiꝗ ſuum locum, ſuumꝗ mu-
nus attribuit, nõ ex merito mẽbrorũ, ſed ex ipſius arbitratu. Quod ſi q̃ nunc
multa ac diuerſa ſunt membra, redigerentur in unum membrum, puta na-
ſum, aut oculũ, ubi corporis harmonia? Nunc nõ ita res habet, ſed cum mem
bra ſingulatim inter ſe differant, tamen ob conſortium eiuſdem animæ, ni-
hil aliud ſunt, quàm unum corpus, ut nullum membrum à cæteris membris
faſtidiri poſſit, quamuis humile. Neꝗ enim poteſt oculus ceu pars corporis
excellentior, ac uelut organum animi familiarius, dicere manui, ceu membro

craſſiori

craſſiori, non eſt mihi opus tuo præſidio. Neq; rurſum caput, licet regia ſit animi, dicere poteſt pedibus, uelut extremis, nihil moror ueſtrũ officiũ. Tantum abeſt, ut ullum corporis membrũ deſpiciatur, ut contra potius, quæ uidentur membra corporis imbecilliora, his ut neceſſarijs præcipuam curã impendamus, quæ iuxta uulgi æſtimationem minus habẽtur honeſta, his extrinſecus honorẽ addimus uberiorẽ, quæq; parũ decora uidentur, his plus decoris adiungimus, uelut penſantes officio, quod aliâs diminutum uidetur: nec ignari uniuſcuiuſlibet membri probro totũ corpus dehoneſtari. Nam quæ per ſe decus habent in nobis, nõ egent aſciticijs ornamentis, ueluti facies, aut manus, cum pudenda noſtri, ueſtitus ornatu tegãtur. Hoc cõſilio conditor deus mira quadã harmonia diuerſarum partium corpus omne temperauit ac miſcuit, ut cui uidebatur aliquid honeſtatis deeſſe (etiamſi natura nulla corporis pars eſt inhoneſta) huic ex officio plus honoris adderetur, ne uidelicet diſſidium oriretur membrorũ inter ipſa, cum nullius uſus non ſit neceſſarius, ſed ut omnia pari ſollicitudine, mutuis officijs ſeſe uiciſſim tueantur, ne per diſſidium (dum quodq; ſibi priuatim fauet) collapſo corpore, pereant omnia. Quin potius ſi quid cõmodi, aut incommodi, huic aut illi membro obtigerit, omnia putant ad ſe pertinere: ſiue quid affligitur unum membrum, ſimul affliguntur omnia membra: ſiue quid honoris contigit uni cuipiam membro, ſibi gratulantur omnia mẽbra. Num ſaltẽ hoc exemplo deſinetis inter uos contendere, quos arctius in unũ compegit Chriſti ſpiritus, quàm corporis membra cõpegit idem halitus? Qui fit, ut plus poſſit natura quàm gratia? Nónne uos eſtis corpus Chriſti, aut certe pars aliqua mẽbrorum illius? Quæ ſic in ſuo corpore digeſſit, quod eſt eccleſia, ut ſuum cuiq; locum, ſuũ cuiq; munus attribuerit. Ac primo quidẽ loco collocauit apoſtolos, qui diſpenſatores Euangelicæ gratiæ, Chriſti uicibus funguntur. Proximo prophetas, qui uel aperiãt futura, uel explicent occulta. Tertio doctores, qui literis ac diſciplinis præditi, quod habent in cõmunem uſum cõferant. Quarto loco poteſtate præditos ad coercendũ uim dæmonũ, & Chriſti nomen miraculis illuſtrandũ. Quinto, qui ualent tollendis morbis. Secundũ hos, alios, qui poſſint autoritate cõſilioq; ſubuenire afflictis, qui prudentia præpolleant ad multitudinem in officio retinendam. Poſtremo, qui linguarum peritia poſſint eſſe uſui cæteris. Hæc uarietas uos ad mutuam cõcordiam non hortatur modo, ſed etiam cõpellit, dum aliorũ alij uiciſſim opem deſideratis. Num omnes apoſtoli? nũ omnes ꝓphetæ? nũ omnes doctores? nũ omnes poteſtate præditi? num omnibus adeſt medẽdi uis? nũ omnes uarijs linguis loquũtur? nũ omnes interpretandi donũ habent? Minime, ſed ſua cuiq; dos cõtigit. Nemo faſtidiendus eſt, ſed tamẽ omnibus enitendũ, ut ad ea quę in his præcipua ſunt, admitti mereantur, ac ſemper ad meliora proficiãt. Neq; enim hac lege ſua cuiq; dos aſſignata eſt, ut ſpes adẽpta ſit meliorũ. Dona ſunt ſpiritus, ne quid nobis hinc arrogemus, ſed is ad dandũ & quod dedit tuendum

Et ſi quid patitur unum

Membra de membro

tuendum augendumq́ noſtro conatu noſtriſq́ precibus ſolet euocari. Praeclara dona ſunt quae commemoraui, ſed quae poſſint in parum pios competere. Verum aperiam quod his omnibus ſit excellentius, & quò cum primis ſit enitendum, quando ſine eo nec iſta quicq́ ualent, quae diximus, quaeq́ uos ceu ſola ſectamini.

CAPVT XIII

PRAECLARVM eſt linguis loqui, quo nomine uos uobis praecipue placetis. Sed quamuis linguis omnibus loquar, non ſolum hominum, uerumetiã angelorum, ut ſic dicam exaggerandae rei gratia, non adſit autem ſtudium benemerendi de proximo, ac dei donum in cõmunem uſum conferendi, non minus inutilis ſim futurus, quàm aes inani ſtrepitu diſcindens aerem, aut cymbalũ inutili tinnitu feriens aures. Quod ſi hoc quoq́ praeclarius quiddam obtigerit, puta donum prophetiae, per quam arcanos ſenſus omnes diuinae ſcripturae teneam (ſi cuiquam tamen hoc mortalium obtigit, ut unus teneat omnia) ſi acceſſerit omnium diſciplinarũ abſoluta cognitio, poſtremò ſi tantũ fidei robur acceſſerit, ut huius praeſidio montes quoq́ loco dimoueam, deſit autem charitas, fruſtra adſunt illa, quae nulli proſunt. Si tanta adſit dos opitulationis, ut quicquid mihi facultatum eſt, id totum alendis egenis inſumam, imò ſi pro ſubleuandis oppreſſis corpus omnibus periculis obijciam, uel uſq́ ad incendium, deſit autem, ſi fieri poteſt, charitas, hoc eſt, animus uel gratis benemerẽdi ſitiens, nihil fructus ex meis dotibus refero. Haec una cõmonſtrat, quatenus utendũ eſt dotibus, quas fruſtra teneas, ſi neſcias uti. Caeteras dotes uitiat ambitio, uitiat liuor, uitiat diſſidium, à quibus omnibus malis plurimũ abeſt charitas. Caeterę dotes ſuam quaeq́ habent utilitatem peculiarem, Charitas nec uitiari poteſt, & uſu ſui latiſſime patet. Charitas leni animo eſt ad tolerandas iniurias, eadem ad uitae conſuetudinem cõmoda, comiſq́ eſt. Charitas neſcit cuiquam inuidere, quae ſua quoq́ bona transfundit in alios: non eſt procax, quae obſecundat omnibus: non inflatur, quae ſe cuiuis ſubmittit: nihil ſibi putat indecorũ, modo proſit: non ſtudet ſuis priuatis cõmodis, non irritatur iniuria, & adeo non retaliat acceptam iniuriam, ut ne cogitet quidem de ulciſcendo: & tantum abeſt ab iniquitate, ut nec alienam ferat iniuſticiam: ſed magis gaudet moribus ſynceris ac ſimplicibus, nihil non ſuffert iuuandi ſtudio, quamlibet durum, nihil non credit, tantum abeſt, ut de quoquam perperam ſuſpicetur, non facile deſperat de quoquam, ſed omnes infatigabili ſpe tolerat, & meliorum expectatione pertinaciſſime perdurat. Quid multis? nuſquam ceſſat charitas: etiam quum poſt hanc uitam ſublata erit officij neceſſitas, manebit tamẽ animorũ charitas. Atq́ hic interim quocũq́ profeceris, charitas ubiq́ comitatur, ceu perpetuum donum, ac per omnem Chriſtianorũ uitam diffuſum: ſiue cõtinget aboleri prophetiã, ſiue linguae ceſſabunt, ſiue ſcientia antiquabit, acceſſione maioris profectus: nã quod hactenus ex his tenemus imperfectum

Non eſt ambitioſa.

Non cogitat malum.

Charitas nunquam excidit

perfectum eſt,nec ad plenum cognouimus,nec ad plenum per prophetiam tenemus myſteria. Itaqꝫ cum contigerit id quod perfectũ eſt, quodam modo abolebitur, quod nunc dimidiatum eſt. Habet ſuos gradus Chriſtiana religio,habet ſuas ætates,& ætatum acceſſus,quemadmodum natura. Cum eſſem puer,ut puer loquebar,ut puer eram affectus,ut puer cogitabam. Cæterum ubi factus ſum uir,reieci puerilia,iam animum appellens ad meliora, donec paulatim ad ſumma prouehar: quod ſi non contingit in hac uita,tamen hic meditandum eſt, quo contingat in futura. Quantulum enim eſt, quod nunc per has dotes cernimus,nec id admodum perſpicue, ſed uelut in fidei ſpeculo, imagines tantum rerum cœleſtium intuemur, & ex ſcripturis, ceu per inuolucrum ænigmatis,dei mentem conijcimus. Verum ubi contigerit perfectio,res ipſas coràm contemplabimur. Nunc aliqua modo ex parte cognoſco,tunc præſens præſentem deum cognoſcam, ſicut ab ipſo cognitus ſum. Nam ab illo cognoſci,diligi eſt,& quo quiſqꝫ illi charior eſt, hoc plenius ac propius illius ineffabili noticia fruetur. Sed interea licet reliquæ dotes uelut inutiles ceſſaturæ ſint,ſatis iam confirmata fide,cui propagandę ac ſtabiliendæ ſeruiunt illæ, tamen interea manent fides, ſpes, & charitas. Fides, qua procul cernimus immortalitatem futuram:ſpes, qua confidimus nos illius fore participes: charitas, qua deum ſic de nobis meritum redamamus, & huius gratia proximum. Hæc tria cæteras dotes omnes antecellunt,ſed tamen in his ipſis primas tenet charitas, cui fidem etiam & ſpem debemus, aut certe ſine qua nec illæ ſunt ad ſalutem efficaces.

Videmus nũc per ſpeculum

Sicut & cognitus ſum.

CAPVT XIIII

AT hæc non eò tendũt,quæ tam magnifice prædicamus de charitatis præminentia,quod reliquæ dotes negligendæ ſint,aut faſtidiendæ:ſed ita ſectemini charitatem, ut nihilo ſecius interim probetis ac ſuſpiciatis genera linguarũ, aut interpretationẽ ſermonis,ad id tamen quod utilius eſt magis enitẽtes,uidelicet ut prophetetis, myſticum ſenſum ad ſalutem auditorũ explanantes. Etenim qui lingua tantum loquitur,non hominibus loquitur,quibus nihil adfert ſua uoce,ſed deo loquitur,quem uerbis non intellectis laudat. Nam quod ad cæteros attinet, quid refert utrum taceat,an loquens nõ intelligatur? Velut afflatus ſpiritu loquitur arcana,quę ut ipſe intelligat ſecũ,certe nemini cõmunicat,& ut profit, non prodeſt niſi ſibi uni. Fruſtra igitur loquitur in eccleſia, qui à nemine auditur. Non auditur autem qui non intelligitur, porrò non intelligitur ſermo ſpiritualis, niſi retruſiorẽ ſenſum accipias, quẽ illis uerbis nobis ſignificauit cœleſtis ſpiritus. Id uero nullus hominũ poteſt, niſi ex peculiari dono ſpiritus. Contra,qui prophetę fungitur munere,nõ deo loquitur ſolũ,uerũetiam hominibus loquitur,non ſimplicẽ illis adferens utilitatem, quippe qui ſimul & malos inuitat ad uitam meliorem, & ſegnes extimulat ad uigilantiam,& puſillanimes erigit ac ſolatur. Videte quantũ inter donum & donũ intereſt.

Sectamini charitatem.

Spiritus autẽ loquitur myſte.

Ad ædif.& exhort.& conſol.

Qui loquiť lingua,ſibi priuatim uni prodeſt: at qui per prophetiæ donum enarrat ſcripturæ myſteria, toti prodeſt congregationi. Porrò bonũ quo latius patet, hoc eſt præſtabilius, itaq; repetam quod modo dixeram: Ne faſtidiatis donum linguarum, per ſe magnum eſt, & à ſpiritu ſancto cõtingit. Volo uos omnes, ſi uidetur, loqui linguis, potius tamen optarim uos in altero, quod præſtantius eſt, præcellere. Maior enim eſt, qui prophetam agit,

Vt eccleſia ædificationẽ accipiat.

quàm qui linguis loquitur uerba ſacra, ſed nulli intellecta ſonans, niſi forte qui prius linguis locutus eſt, mox quid dixerit interpretetur, quo ſaltem aliquis fructus redeat ad populũ. Sunt enim qui nec ipſi ſatis intelligunt, quod linguæ plectro ſonant. Cæterũ ex uerbis intellectis, aliquid fructus utcunq; capi poterit: alioqui fingite me nunc primũ ueniſſe ad uos, nec aliud quàm linguis loqui, quid utilitatis ſim uobis allaturus, niſi ſic loquar, ut mox aperiam uobis arcanum per apocalypſis donum, aut per ſcientię donum erudite diſſeram de ijs, quæ ad cognitionem fidei pertinẽt, aut per prophetiæ donum aperiã ſenſus retruſos, aut per doctrinæ donum ediſſerã aliquid, quod ad bonos mores pertinet. Quin & quę animę ſunt expertia, ſiue tibia ſit, ſiue cithara, cum nõ in aliud parata ſint, quàm ut ſonent, tamen niſi certos ac diſtinctos ſonos dederint, qui certis harmonijs ac modulis teſtentur, aut cantionis argumentũ, aut affectum quò uocat cantio, hoc eſt, ſi tantum ſonent, quid fructus aut uoluptatis accipiet auditor, cum non dignoſcat quale ſit, quod cithara tibiáue canitur, lætũ an lugubre? Iam ſi tuba uocem incertam dederit, non ipſo cantu diſtinguens, utrum prælium iniri iubeat, an receptui canat, quid referet tuba clangere, cum miles nõ intelligat quò uocetur? Itidẽ & uos, niſi linguis loquentes uocem ædideritis, certi quiddam repræſentantem auditoribus, ſine fructu loquemini, quando non ualet intelligi, quod dicitur. Itaq; loquentiũ uox non penetrabit in animos audientium, ſed aerem tantum feriet inani ſtrepitu uerborũ. Tam multa uidelicet ſunt linguarum genera in mundo, quorum ſua cuiq; uox eſt. Ea quidem ab omnibus percipi poteſt, uerũ ſi nihil accedat uoci, fruſtra uterq; alteri loquemur. Etenim cum uterq; recte ſonet ſuam linguam, tamen quoniam neuter alterum intelligit, fit, ut & ego qui Gręce loquor, barbarus ſim Afro, & mihi uiciſſim ille ſit bar

Quoniã emu la eſt ſpir.

barus Africe neſcienti. Proinde uos quoq; Corinthij, quando ueſtra ſponte ſectamini, magniq; facitis dotes, quę uocis habent miraculum, meo hortatu dabitis operam maioribus, quo ſitis uſui congregationi toti. Itaq; cui contigit donum linguarum, precibus à deo flagitet, ut accedat donũ interpretandi. Alioqui ſi precer lingua populo ignota, puta apud Græcos Perſica, imò ſi(quod quidam ſolent, qui cantionem quam edidicerunt, peregrina lingua gaudent ſonare, quam nec ipſi qui ſonant, intelligunt) ſermonẽ ſonem, non minus mihi, quàm alijs ignotum, Spiritus quidem & halitus meus ædit uerba precãtia, cæterum animus meus fructus eſt expers, cum & mihi uel nihil, uel minimum proſim, & alijs etiam moleſtus ſim, aut etiam ridiculus, non ſo

lum

lum inutilis. Quid igitur mihi faciendum eſt? Precabor uoce, cum locus po/ ſtulabit, ſed hoc non contentus, precabor & mente animoq́. Canam laudes dei uocis organis, ſed hoc non contentus, canam & animo, addita linguæ pe titia. Alioqui ſi tu laudes dei decantas ſermone omnibus ignoto, qui plebis uice fungitur, quomodo ſuccinet ſolitum illud Amen, ad finitam gratiarum actionē tuam? Nam huius uocis accentu confirmatur id, quod precibus aut hymnis eſt dictum. Scitis enim hanc ut ita loquar, fabulam agi uarijs perſo/ nis. Qui docti ſunt, præcinunt, plebs indocta promiſcuaq́ cōprobans quod dictum eſt, uelut omnium uoce acclamat, Amen. Quis autem acclamabit, ſi neſciat quid dicas? Sanctū eſt quod tu pronuncias, & tibi fortaſſe bono eſt, uerum interim populus nihilo fit melior: qui in hoc conuenit, ut ex eruditorū ſermone domum melior redeat, atq; hoc diſcat in publico, quomodo priua/ tim ſit uiuendū. Porrò ne quis me ſuſpicetur, ut linguarum imperitū, parum fauere dono linguarum, ſicuti uulgo quiſq; miratur & extollit, in quibus ipſe ualet, diuerſa contemnit & eleuat, gratiam habeo deo, quod hoc dono uos omnes ſuperem, qui hoc præcipue uobis placetis. Nullum enim ſermonis ge nus apud uos eſt, quod ego non & ſonem, & intelligam. Itaq; nō liuore, ſed iudicio, donum interpretationis antepono dono linguarū, quo priuatim ma gis uti conuenit, q̄ in ſolenni conuentu. Nam in eccleſia cœtuq́; ſanctorum malim quamlibet paucula uerba ſic loqui, ut ipſe meam intelligens uocem, efficiam ut à cæteris quoq; intelligar, q̄ decem milia uerborum ita ſonare, ut nullus intelligat cæterorū, ac fortaſſis ne ipſe quidem. Proinde fratres quan/ do, ut dictum eſt, pietas habet uelut ætates & acceſſus ſuos, date operam, ut relictis inferioribus donis, ad maiora proficiatis, ne perpetuo pueri uideami ni. Sunt dotes, quæ congruunt primū initiatis Chriſto, ſunt quæ decent iam prouectiores. Volo quidem uos perpetuo pueros eſſe, quod ad morum ſim plicitatem atq; innocentiam pertinet, at animi dotibus uelim uos uſq; profi/ cere, donec ad ſummū perueniatis. Neq; enim iam uobis ſatis eſt, ſi nulli no cueritis, ſed enitendum eſt, ut iam adulti & prodeſſe ualeatis omnibus. Pue/ rorum eſt, quālibet exigua demirari, atq; his ſibi magnifice placere. Sed ad/ fert illis hoc ætas: ut mox negligāt, quæ prius iactabant, cōtendentes ad ma iora. Habet Chriſtiana fides & rudimenta ſua, in quibus turpe ſit cōſeneſce/ re. Id ita eſſe, teſtatus eſt olim & ipſe deus, hunc in modū loquēs apud Eſaiā prophetā: Varijs linguis ac diuerſis labijs loquar populo huic, ac ne ſic qui/ dem audiēt me. Itaq; linguarū donum faciebat ad eccleſiæ rudis primordia, ut hoc miraculo cōmouerentur increduli, cum his qui credūt ſit ocioſum. At contra, prophetiæ donū, non ſolum incredulis prodeſt in hoc, ut reſipiſcant, uerum etiam credentibus, ut in dies reddantur firmiores, ac ſeipſis meliores. Itaq; perſpicuū eſſe debet, quàm parum utilitatis habeat linguarū uſus, cum aliquoties officiat etiam, & offendat. Nam facite mihi iam totam congrega tionem cōueniſſe, ſimulq́; omnes uarijs, ſed ignotis linguis ſonent, alius He/

Gratias ago deo.

Volo quinq; uerba loqui in ſenſu.

Fratres nolite pueri effici ſenſu

Eſa. 28

braica, alius Africa, alius Aſiatica, atq; intrent interim in cœtum ueſtrum, alij Chriſtiani linguarum imperiti,aut etiam increduli, linguarum item imperiti, nónne cum audierint confuſiſſimum diuerſarum uocum ſtrepitum, nihil omniũ intelligentes,dicturi ſunt quod mente capti lymphaticiq; ſic inepriatis? Contra,ſi per prophetię donum,alius doceat,alius admoneat,alius exhortetur,alius conſoletur, & interim ſuperueniat in cœtum ueſtrũ hoſpes quiſpiam imperitus,aut etiam incredulus,qui & intelligit ſermonẽ ueſtrum, & uiciſſim intelligitur,nónne dum ueram pietatem agnoſcit in uobis, damnat apud ſe ſuam ſuperſtitionem, ſuosq; mores impios deteſtatur, collatos ad ueſtrã pietatem:totusq; ſibi oſtenditur, dum audit à uobis ueræ religionis diſciplinam, à qua uidet ſeſe hactenus plurimum abfuiſſe, ſibiq; conſcius eſt eorum uitiorum, quæ ſermo ueſter execratur. Deniq; fit,ut ille mutatus in alium uirum,ac ſui pœnitens, pronus in terram procũbat, agnoſcens, palamq; teſtificans, quod uere ſpiritu dei ſitis afflati, non more phanaticorum loquamini,qui dæmoniaco furore correpti,uoces effundũt,nec ab ipſis, nec ab alijs intellectas,ſonum ædentes ſine mente. Quid igitur faciendũ eſt fratres? Quoties in publicum cœtum conuenitis, ſuam quiſq; dotem ſecum adfert:alius habet canticum myſticum,quo lubet canere deum:alius doctrinam habet,qua poſſit ad inſtituendã uitam erudire:alius reuelationem habet,ut eruat abſtruſa recõditaq; in ſacris literis: alius linguæ dono præditus eſt.Nihil horum faſtidiatur,ſed omnia conferantur ad publicam utilitatem

Omnia ad ædifi. fiant.

in cœtu publico, uerum ita,ne quis exiſtat tumultus, aut confuſio. Detur & linguarum dono præditis ſuus locus, ſed ita,ut bini duntaxat loquantur in ſingulis conciliabulis,aut ut plurimum terni,neq; id tamen ſimul,ſed per uices,neq; rurſus ſoli loquãtur,ſed adſit,qui quod ab illis dictum eſt,interpretetur populo.Vnus interpres duobus aut tribus linguæ dono præditis ſuffecerit,quod neceſſe non ſit, multum uerborũ ſonari linguis. Quod ſi deſit interpres linguarũ peritus, non eſt quod in cœtu loquatur, qui præter linguarum donũ nihil habet, utatur ſuo dono, ſed priuatim, ubi ſibi canat ac deo. In cœtu publicum negotium agitur.Ad eundem modum prophetæ non omnes,ſed bini,aut terni loquantur,idq; uiciſſim,ſed adſint,quibus adeſt donum dignoſcendi prophetarũ afflatus, ueri ſint nec ne, qui reijciant, ſi quid dictum eſt Chriſti ſpiritu indignum.Quod ſi uno quopiam loquente,is qui huic aſſidet interloqui cœperit,uelut afflatus deo,ne ſit uocum tumultus,prior conticeſcat. Iam enim apparet alteri patefactum, quod prior quærebat: quandoquidem afflatus & impulſũ ſpiritus interpellauit.Quod ſi fiat,nihil uetat quo minus omnes prophetetis,modo uiciſſim id fiat, & alter alteri loquendi uices concedat, quo maior doctrinæ fructus ad omnes pertineat, in medium adferentibus ſingulis,quod inſpirarit deus, & uberiore conſolatione reficiantur omnes,dum ſinguli conferunt in cõmune, quod Chriſti ſpiritus inſpirarit. Nec eſt quod excuſetis,afflatos numine ſui iuris nõ eſſe, quemadmodum

admodum in lymphatis uidemus accidere. Longe ſecus eſt de afflatu Chriſti,qui ſic addit impetum mentis,ut nihilo ſecius in tua ſis poteſtate, ſiue res ſermonem poſcat,ſiue ſilentiũ.Sanus eſt hic afflatus,nec aliud, q̃ piæ mentis impetus ad ea,quæ uidentur ad dei gloriã facere.Is hoc magis ſeruire debet tranquillitati publicæ, & hoc longius abeſſe à contentione , quod à deo proficiſcatur,qui pacis eſt autor,nõ tumultus aut diſſidij. Id cum obſeruetur in omnibus cõuenticulis ſanctorũ, par eſt, ut itidem in ueſtris conciliabulis, ſi ſancta uideri uultis,ſeruet, ne quid à cæteris uideamini diſcrepare ritibus, à quibus non diſſidetis profeſſione religionis. Atq; hac ipſa de cauſa ſileant ueſtræ mulieres in ſolenni cõuentu, ne(ut eſt ſexus affinis loquacitatis uitio) tumultus indecorus oriatur,Neq; enim illis permiſſum eſt,ut in publico concionentur,uelut autores rerũ,ſed præceptũ eſt,ut uiris ſubditæ ſint. Sic enim in Geneſi deus mulieri loquitur: A uiro pendebis, & ille tibi dominabitur. Hanc igitur legem agnoſcãr,non ſolum tectis capitibus, uerumetiã ſilentio, quo maxime decoratur ille ſexus. Dixerit aliquis , uſq; adeo linguã adimis mulieribus, ut nec diſcendi gratia, ſciſcitandiq; fas ſit loqui? Prorſus adimo in publico,cæterũ ſi quid erit,quod nõ ſatis intelligant,cupiantq; diſcere,domi maritos ſuos interrogent. Ita fiet,ut nec doctrina fraudentur, nec quicq̃ indecore geratur. Nam prorſus indecorum ſpectaculũ eſt, uidere mulierem in publico cœtu ſanctorum loqui,cum id etiam in profanis cõcionibus Ethnicorũ fœdũ habeatur.Quid eſt,quur uos grauemini ſeruare ritum,à cęteris omnibus obſeruatũ Corinthij? An à uobis primũ profectũ eſt euãgelium, ut cæteri cogendi ſint ad ueſtrum morem? An ad uos ſolos peruenit Euangelium? Quod ſi nec primi Chriſti religionem tenetis, nec ſoli, cur piget ad aliorum ritus uos attemperare?Si quis apud uos uidetur eſſe propheta,aut alioqui ſpititualibus præditus dotibus,agnoſcat,quæ ſcribo uobis,non mea eſſe præcepta,ſed domini. Quod ſi quis per cõtentionem ſic agit quaſi ignoret,& hæc uelut humana iuſſa contemnit,ignoret ſuo periculo,uiciſſim ignorandus à deo.Decertare non eſt meum,ſatis eſt admonuiſſe.Igitur ut hunc ſermonem finiam fratres,huc enitamini,ut contingat prophetię donũ,quod longe præclarius eſt,ſed ſic, ut interim non prohibeantur loqui linguis, quibus aliud donum non contigit,modo quemadmodum præſcripſi cuncta fiant & cum decoto, & ordine,ne quid turpitudinis aut tumultus exotiatur.

Et ſpiritus prophetarum proph. ſub.

Non.n. diſſenſionis eſt deus

Mulieres in eccleſijs ta.

CAPVT XV

IAM quoniam audio fratres de reſurrectione mrrtuorum à nonnullis ueſtrum ambigi, quibus humana philoſophia etiãnum tumidis,hoc perſuaderi nondũ poteſt,non eſt quod noui quicq̃ uos doceam , tantum in memoriam reuoco uobis euangelium, quod uobis primum tradidi, quodq; ſemel eſtis amplexi, & in quo hactenus perſeueratis,cuiuſq; præſidio ſalutẽ adipiſcimini:ut ſimul & mihi ſuper uacaneũ ſit denuo tradere, quod ſemel recte traditũ eſt, nec uobis honeſtũ,

Notũ autem uobis facio

ſi per inconſtantiam ab eo deſciſceretis, quod ſemel eſtis amplexi, præſertim cum experiamini noſtrum euangelium uobis ad ſalutem efficax eſſe. Atqui

Per quod & ſaluamini

præcipua pars euangelicæ doctrinæ eſt, credere reſurrectionem mortuorũ. Qua de re non oportet ambigere, niſi, quod abſit, fruſtra credidiſtis. Quorſum enim attinebat euangelium amplecti, ſi quod eſt huius rei caput, negatis, uidelicet mortuos olim reuicturos? Huius in primis meminiſſe uos oportebat, quod uobis in primis tradidi ſermone, nunc literis repeto, quodq; uos ſemel accepiſtis: nimirum illud, quod dominus Ieſus Chriſtus mortuus ſit, ſuaq; morte nos à peccatis liberarit, pro nobis dependens, quod ipſi commi

Eſa. 53.

ſeramus, quod ita futurum multis ante ſeculis ſcriptura dixerat, ut tanquam ouis ad lanienā duceretur, ut ſuo liuore noſtris malis mederetur, ut de ligno crucis regnaret ac diaboli tyrānidem frangeret. Ad hæc tenendum eſt, quod non ſolum uere mortuus ſit, uerumetiā ſepultus, ac tertio die reuixerit: quod & ipſum fore iam olim prædictum fuerat prophetarum oraculis, quo magis credatis factum, quod per ſacros uiros deus fore promiſerat. Nam ita loqui-

Oſee. 6.

tur Oſee: Poſt biduū & tertio die reſurgemus & uiuemus in conſpectu eius.

Pſal. 15.

Rurſus Dauid ita loquitur: Non derelinques animam meam apud inferos. Super hæc, quo certius crederetis, docui uos, quomodo rediuiuus multis ſe conſpiciendum præbuerit, primum Cephæ, deinde duodecim illis, & quod poſt hæc uiſus ſit plus quàm quingentis fratribus ſimul congregatis. Quorum pleriq; uiuunt in hunc uſq; diem, ſi quis addubitet de fide narrationis. Aliquot diem ſupremum obierunt. Sub hæc conſpectus eſt Iacobo, qui frater domini dictus, primus apud Hieroſolymos epiſcopi dignitate functus eſt. Deinde conſpectus eſt diſcipulis omnibus, non tantum illis duodecim, à quibus primum ortum apoſtoli cognomen in plures deriuatum eſt. Poſt omnes autem & mihi conſpectus eſt, uelut apoſtolo abortiuo, qui poſt maturos partus tandem uelut imperfectus fœtus, eiectus ſum uterius, quàm natus. Non queror, quod poſtremus omnium uiderim dominum. Magnum eſt, quod uidere meruerim. Nam ego ſum infimus apoſtolorum, nec ſatis dignus, qui dicar apoſtolus, propterea quod perſecutus ſum eccleſiā dei, quam apoſtoli conſtituūt. Indignus igitur eram, qui uel poſtremus in ordinē apoſtolicum allegerer, ſed gratuita dei bonitas me licet immerentē hoc honore dignata eſt, ut quicquid ſum, illius ſit muneris non meriti mei. Neq; paſſus ſum illius in me beneficentiā ocioſam aut ſterilem eſſe. Quin potius licet poſtremus ſim ordine temporum, tamen in functione muneris euangelici, non geſſi me in poſtremis, ſed plus laborum exhauſi, quàm quiſquam alius apoſtolorum, ne quis hoc nomine mihi minus tribuat autoritatis, quod ultimus ſim apoſtolorum. Quanquam hoc ipſum quod laboraui, non mihi uindico, ſed beneficentiæ diuinæ aſcribo, cuius præſidio factū eſt, quicquid geſtum

Siue enim ego ſiue illi.

eſt. Igitur ut ad rem redeam, ſiue illis potior eſt autoritas in euangelico negocio, ſiue mihi, certe conſentientes idem prædicamus omnes, & quod nos

magno

magno conſenſu prædicamus, id uos ueluti certum,& indubitatum credidi/ ſtis. Nos noſtri diſſimiles non ſumus, ſupereſt, ut uos ueſtri ſimiles ſitis, non iam in dubium reuocantes, de quibus ſemel ſtatuiſtis. Quod ſi omniũ apo/ ſtolorum teſtimonio prædicatũ eſt, & prædicatur, quod Chriſtus princeps & autor reſurrectionis, à morte reuixerit, qua fronte quidã inter uos dicunt, quod nulla ſit reſurrectio mortuorũ? Quod ſi nulla eſt, conſequitur ne Chri ſtum quidem ipſum reſurrexiſſe. Quorſum enim attinebat ducem, & caput noſtrum reſurgere, niſi ut præuius membrorũ ſuorum reſurrectionem appa raret, uiamq; nobis omnibus aperiret? Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, ina nis uidelicet eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & credulitas, ac fiducia ueſtra. Si nobis perſuaſum eſt Chriſtum reuixiſſe, certum ſit oportet & nos reuictu ros, quibus ad uitam reuocandis ille reuixit. Alioqui futurũ eſt, ut non ſolum utriq; luſerimus operam, nos prędicando, uos credendo, uerumetiam iniurij comperiamur in deum, de quo non recte teſtati ſumus, quod Chriſtũ exci/ tarit à morte, cum illum non excitarit. Non excitauit autem, ſi cæteri mortui non reuiuiſcunt. Aut utrunq; credendũ eſt, aut utrunq; negandũ, cũ eadem ſit capitis ac membrorũ reſurrectio. Si mortui non reſurgunt, quorũ gratia reſurrecturus erat Chriſtus, ne Chriſtus quidẽ reſurrexit. Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, fruſtra credidiſtis illũ reſurrexiſſe, fruſtra credidiſtis uos per fiduciam in illum factos immunes à peccatis. Eſtis igitur adhuc priſtinis ob/ noxij peccatis. Nihil actum eſt baptiſmo, quo myſtice per Chriſtũ interim à peccatis reuiuiſcimus. Quin etiam ij, qui cum hac fiducia mortui ſunt, atq; hac ſpe ſuas ceruices carnificũ ſecuribus præbuerũt, prorſus interierunt ſi nul la ſpes eſt reuiuiſcentiæ. Quod ſi tota ſpes noſtra, quam de Chriſto concepi mus, non porrigitur ultra terminũ uitæ præſentis, nõ ſolũ non ſumus felices, uerumetiam calamitoſiores cæteris, qui à Chriſto ſunt alieni. Siquidem illi, uitæ præſentis cõmodis utcunq; fruũtur, nos & hic affligimur ob Chriſti no men, & poſt hanc uitam nihil nanciſcemur præmij, ſi non toti reuiuiſcemus. Sed auertat deus, ut quiſq; tam abſurde credat in ſuum ipſius malũ. Imò ſi Chriſtum reſurrexiſſe creditis, quod nemo pius non credit, neceſſario conſe/ quitur, & nos reſurrecturos. Siquidem in illo cœpta eſt reſurrectio, quæ per/ ficietur in nobis, & ut ille totus reuixit recepto corpore, ita nos toti reuiuiſce/ mus. Caput non diuelletur à membris. Ille ceu princeps ac dux primus reui/ xit, ueluti primitiæ quædam omniũ, qui cum reſurrectionis ſpe moriuntur. Ille reſurrectionem auſpicatus eſt, alij ſecuti ſunt, comites dominicæ reſurre/ ctionis, & nos olim ſequemur. Neq; enim dubitandũ, quin in omnibus ſuis membris præſtaturus ſit, quod in ſeipſo, quodq; iam in cõpluribus ſanctis præſtitit. Oportet enim imaginari duo corpora, unũ morti obnoxiũ, quod pendet à capite Adã: alterũ immortalitati deſtinatũ, quod pendet à capite Chriſto. Quemadmodũ igitur olim mors per unum hominem peccantem irrepſit, ac uelut à capite ſparſa per membra, in cæteros omnes graſſatur: ita

Si in hac uita tantum

per unum hominem ab omni prorſus peccato immunem, inuecta eſt reſur-
rectio mortuorum. Siquidem ob unius Adæ cōmiſſum omnes ab illo profe
cti, ſumus obnoxij morti, ob unius Chriſti innocentiā omnes immortalita-
ti reſtituētur, qui meruerint eſſe in illius corpore. Reuiuiſcent omnes, ſed ſuo
quiſq; ordine, princeps omniū eſt Chriſtus, deinde qui Chriſto adhærent,
ceu membra capiti, quorum aliquāmulti iam egreſſi è monumētis, unà cum
Chriſto reſurrexerunt, cæteri reuiuiſcent in extremo illius aduentu. Iamq;
peracta totius corporis reſurrectione, nihil ſupererit niſi finis humanarum
uiciſſitudinum. Id non ante futurum, quàm cum penitus abolita mortis ty-
rannide, Chriſtus uictor regnum tranquillum ac pacatum tradet deo patri,
cui debellatis hoſtibus ſuam ditionem aſſerit: cumq; prorſus à toto corpore
ſuo depulerit, & in nihilū redegerit omnem aduerſariorū poteſtatem, prin-
cipatum ac uim. Siquidem tamdiu neceſſe eſt filium hoc aſſerendi deo patri
regni negocium agere, donec uniuerſos hoſtes ſuos internecione deuictos,
ſubſtrauerit pedibus ſuis, ne qua ſit uſq; rebellio, aut metus malorū. Per pec
Nouißime au tē inimica de-ſtruetur mors catum regnat mors, per mortē regnat ſatanas. Peccato extincto deſinet re-
gnare mors. Id quanq; interea molimur pro uiribus, tamen ad plenum non
prius continget, quàm extrema reſurrectio uim omnem mortalitatis abole-
uerit, uelut extremo iam hoſte confecto, qui pertinaciſſime rebellabat. Siqui
dem ita decreuit pater, omnia ſubijcienda ſub pedes filij, quemadmodum
Pſal. 8 ſcriptum eſt in pſalmis: Omnia ſubieciſti ſub pedes eius. Atqui cum dicit, fo
re ut omnia ſubijciantur pedibus filij, non ſic accipiendū eſt, quaſi patre ex-
cluſo, filius ſolus regno ſit potiturus, imò idem eſt filij patriſq; regnū. Per fi-
liū pater regnū hoc nouū ac peculiare, quo deuictis cupiditatibus, nulla eſt
aduerſus diuinā uoluntatē rebellio, ſibi aſſerit, quod ita habet cōmune cum
filio, ut penes ipſum maneat autoritas, utpote à quo profectū eſt filio regni
conſortium, quod ita plenū ac perfectū eſt filio, ut nihil interim decedat pa-
tri, cum ſit eadem utriuſq; uoluntas. Ergo cum acciderit, ut filio ſubiecta ſint
omnia, tunc & ipſe filius totū, hoc eſt, cum corpore ſeſe ſubiecturus eſt patri,
quo autore factū eſt, ut omnia ceſſerint in filij ditionē, ut poſthac nec in mē-
bris ſit quod à Chriſto diſſideat, & filius totus cū patre cōſentiat, à quo ceu
ſummo principio pendebunt uniuerſa, & huic uelut autori feretur ab omni-
bus acceptū, quicquid uſq; præclare geſtū eſt. Hæc cum uobis olim tradide-
rim, uoſq; receperitis, quid eſt quod rurſus quidā ambigunt, num reuicturi
Alioqui quid facient qui baptizan. ſint mortui? Cuius ſi nulla ſpes eſt, nihil egerint iſti quidā, qui licet ſuperſti-
tioſe magis, q̄ pie, uice mortuorū baptiſmū accipiunt, metuentes ne non in-
ter iuſtos reſurgat, qui ſine baptiſmo deceſſit. Id ne fiat, ſubornant aliquem,
qui mortui loco reſpondeat ſe credere, ac baptiſmū cupere. Fidem probo, fa-
ctum non probo, Nam ut ridiculū eſt exiſtimare, mortuo ſuccurri baptiſmo
alieno, ita recte credunt reſurrectionem futurā. Neq; enim metuerent mor-
tuo, ſi crederent eum non reuicturū. Quin & ipſi nos ſtulte facimus, ob Chri
ſti doctrinam

ſti doctrinam quotidie de uita periclitantes,ſi poſt grauiſſimas afflictiones non ſequetur præmiũ.Neq; periclitamur modo,uerumetiã in ſingulos dies quodãmodo morimur,nouis ſubinde periculis expoſiti,neq; ſimplici morte defungimur.Quod dico non mentior,ita mihi ſemper gloriari liceat hac glo riatione,quã habeo per Chriſtũ Ieſum dominũ noſtrum, in cuius gloriã ce- dunt etiã ipſa mala,quæ perpetimur.Quod apud Epheſios tantũ malorum perpeſſus ſum ob euangeliũ Chriſti, ut mihi fuerit cum beſtijs depugnan- dum,morti addictiſſimo,quid fructus fuerit,aut quod præmiũ,ſi mortui nõ reuiuiſcũt?Quæ dementia ſit,ultro tot malis immergi, ſi mox à morte nihil referat,quomodo uixeris?Si tota ſpes hominis morte finitur,quid ſupereſt, niſi ut quod apud Eſaiã dicunt impij,diffiſi de promiſſis futuræ uitæ,ac feli- citatis ſummã huius uitæ cõmodis metiẽtes:Edamus & bibamus,cras enim morimur.Quod ex uita rapuerimus,id demũ noſtrum eſt, à morte nihil ſu- mus.Huiuſmodi fortaſſe cãtilenas uobis occinũt uel philoſophi,uel pſeuda- poſtoli.Sed cauete,ne uos ſuis fabulis in periculoſum errorẽ illiciant,ſemper memores,quod uere dictũ eſt à comico quodã ueſtrate:Mores bonos,collo quia corrumpũt mala.Ex ocio luxuq; uitæ naſcitur iſta diffidentia,dum ſibi male cõſcij,nolunt eſſe reſurrectionẽ:tanta uitiorũ caligine tenentur quidam in diem uiuentes.At uos per iuſtitiæ ſtudiũ non uoluptatũ,expergiſcamini, neq; in tantũ diffidentiæ malũ prolabamini cũ cæteris.Sunt enim inter uos, qui licet humanæ ſapientiæ ſupercilio tumeãt, tamen quæ præcipua ſapien- tiæ pars eſt,ea carent,deum ignorantes,cuius ui non credunt mortuos in ui- tam reſtitui poſſe,cum ſit omnipotẽs.Nec animaduertunt facilius eſſe reſti- tuere quod collapſum eſt,q̃ quod non eſt,ex nihilo condere.Hæc dico non infenſus uobis,ſed ut pudore correcti,poſthac non auſcultetis iſtis, qui tam ſtulta,tamq; impia uobis perſuadere conant.Iam cum certũ ſit futurã reſur rectionẽ,rogabit aliquis curioſior,quomodo futura ſit, aut cuiuſmodi corpo re ſint reſurrecturi: quandoquidẽ hæc corpora uertũtur in fauillã, aut terrã, aut aliud uilius.Stulte qui mireris ſemel id poſſe pręſtare deũ in reſuſcitãdis corporibus,quod quotidie natura facit in eliciẽdo ſemine.Tu ſemen aridum ac mortuũ conijcis in terrã,ibi rurſus putrefactũ interiſſe uidetur,atq; ita de- mum exiliens è terra,ueluti renaſcit ac reuiuiſcit,nec aliter reuiuiſcit,niſi mor tuum ac ſepultũ fuerit.Ac longe alia ſpecie renaſcitur ſemen,quàm cõditum fuerat in ſcrobe.Puſillũ,uile,nigrũ ac ſiccum granulũ infoditur humo, id in li mo putrefactũ,ſuo tempore ueluti reuiuiſcens erumpit in tenerã herbã,mox culmi,deinde ariſtę.At nihil horũ apparebat in granulo illo minuto,qđ ter ræ credidiſti.Sua cuiq; ſemini uis ineſt,ea ſe profert,ubi rurſus emerſerit, ut iam aliud omnino uideatur, cum idem cõſpicias, ſed renatũ in meliorẽ ſpe- ciem.Ex quãtulo grano, quantã arborem enatã uides?Quod ſtirpis robur, quæ radicis ambages, q̃ late ſparſi rami, quæ pompa frondiũ, quæ florum amœnitas,quæ fœtuũ ubertas?Nihil horũ erat, cum tu uile ac minutũ illud

Propter ueſt. glori.

Eſa. 22

Menander

Euigilate iuſti.

Sed dicit aliquis

granum inſepelires humo. Et tamen hæc omnia audebas ſperare, naturæ uiribus fretus, & nō audes idem à deo ſpetare, fretus illius omnipotentia? Granum eſt quod ſeminas, non arbor, & tamen deus excitato grano corpus addit, quale uiſum eſt ipſi, qui ſingulis ſeminū generibus peculiarem uim penitus indidit, ut cum renaſcantur omnia, non tamen eadem ſpecie renaſcantur. Quod idem fit in animantiū genere. Suum cuiq; ſemen eſt, neq; quoduis animal è quouis ſemine prouenit. Et quanq̃ illud eſt omnium cōmune, quod corpus habent carneum, tamen non parum intereſt inter carnem & carnem. Siquidem alia eſt hominum caro, alia pecudū, alia piſcium, alia uolucrum. Item in his quæ carent anima, licet omnia corpora dicantur, tamen alia ſpecies eſt corporibus cœleſtibus, alia terreſtribus, puta ſaxis, aut aquæ terræúe. Quin ut alia gloria eſt, ac dignitas corporum cœleſtium, alia terreſtrium, ita inter ipſa corpora cœleſtia diſcrimen eſt. Primum non eſt eadem gloria lunæ, quæ ſolis, nec cæterarum ſtellarū, quæ lunæ. Deniq; & ipſe inter ſe ſtellæ differunt claritate. Nec enim omnes æquant luciferi radios. Itidem in reſurrectione ſuo cum corpore reuiuiſcent omnes, ſed diſpari dignitate, nimirum pro cuiuſq; ſorte, procq; uitæ meritis. Nam alia ſpecie reuiuiſcent impij, alia pij. Rurſum inter pios, prout quiſq; ſe geſſit in uita, ita nouati corporis honore prẹminebit. Omnibus tamen pijs longe felicius reſtituet̃ corpus, quàm in morte depoſuerint. Quod in natura eſt ſemē humo cōdere, hoc eſt in reſurrectionis cauſa ſepelire cadauer. Quod eſt illic enaſci, hoc hic reuiuiſcere. Vt illic longe præclarius eſt, quod naſcitur, q̃ quod erat creditū terræ, ita hic licet idem, tamen lōge diſſimile corpus excitatur. Conditū eſt humo ceu ſeminis granū, corpus puttefactioni obnoxiū, at idē reuiuiſcet nulli prorſus obnoxiū corruptioni. Contemptū ac uile corpus humo conditur, at reuiuiſcet idē multa præfulgens gloria. Sepelitur corpus, etiā cum uiueret imbecille, ſed reſurget immenſis præditū uiribus. Sepelitur corpus, quod ut uiueret, tamen craſſum erat ac pigrū, & ob id ſæpe oneri moderatori animo. Sed reſurget corpus nō animale iā, ſed ſpirituale, quod nuſq̃ in mora ſit animo, quocūq; tulerit illius impetus. Nam eſt hæc quoq; corporū differentia, cum aliud ſit animale, quod cibis eget ac ſomno, quod labore fatigat̃, quod morbis afficitur, quod ætate cōtabeſcit, quod craſſis aut uitiatis organis ſuis frequenter impedit animi conatū, quod ob inſitos affectus ſæpe ſollicitat ad uitia, cui cū inhæret & obſequit̃ animus, ipſe uelut in corpus uertit̃, è mēte degenerās in carnē: aliud ſpirituale, quod hic paulatim à ſenſibus & affectibus corporeis defecatū, mox per reſurrectionē renaſcens, quodāmodo transfiguratū eſt in animū, cui ſeſe ſtudio pietatis accōmodauerat: ut quēadmodum noſter animus obtēperans diuino ſpiritui, rapitur ac quadantenus trāsformatur in illū, ita corpus noſtrū obſequens animo, repurgetur & exuat craſſitudinem ſuam, extenuatū in tale corpus, ut menti ſimillimū ſit. Corpus hoc craſſum ac terreū accepimus à principe noſtri generis Adam illo priore, qui ut de

Deus aūt dat illi corpus

Seminatur incorrup.

Factus eſt primus Adam

ut de limo fictus erat, ita terrenis affectibus fuit obnoxius. Verum eſt alter Adam poſterior, non natiuitatis, ſed reuiuiſcentiæ princeps, qui ut cœleſtem habet originem, ita fuit ab omni contagio terrenarum cupiditatum immunis. Ita legimus & in Geneſi: Conditus eſt primus Adam, ut animæ beneficio uiueret. Sed ita, ut anima, uelut illigata corpori craſſo, nihil ageret, niſi per organa corporis aut certe aliquid materiale. Sed poſt hunc datus eſt poſterior Adam, qui ut è ſpiritu ſancto conceptus eſt, ita ſuis uitam impartiret, non craſſam hanc, & pleriſq; in rebus cõmunem cum pecudibus, ſed uitam ſpiritualem ac diuinam. Itaq; per Chriſtum modis omnibus in melius renaſcimur. Quod tempore prius eſt, id & re craſſius eſt, iuxta naturæ quoq; ordinem. Animale corpus nunc geſtamus, olim fruituri ſpirituali. Quemadmodum craſſior ille generis noſtri parens præceſſit, ſucceſſit Chriſtus autor nouæ generationis. Qualis fuit parens ille luteus, tales ſunt & huius poſteri, nempe terrenis addicti cupiditatibus. Rurſum qualis fuit Adam ille cœleſtis, tales ſunt in hunc renati, quibus cœleſtia cordi ſunt. Nam quod olim perfecte continget, hic iam meditandum eſt. Quemadmodum ante baptiſmum, primi parentis ingenium improbis moribus expreſſimus, ita per baptiſmũ renati Chriſto, cœleſtem autorem uita cœleſti referemus. Quod ni fecerimus, nec hic pertinebimus ad corpus Chriſti, nec tum reſurrectionis gloria fruemur. In dei quidem regnum cooptati ſumus, uerum illud dico fratres, quod caro & ſanguis, hoc eſt, homines primæ generationis, non poſſunt ad hæreditatem regni dei peruenire, Neq; uita corrupta uitijs, immortalitatis hæreditate fruetur. En rem arcanam uobis aperio, ne quid uos lateat de modo reſurgendi. Non omnes morituri ſumus, nam fortaſſe dies ille noſtrum aliquot uiuos deprehendet, ſed tamen omnes ad immortalitatis gloriam immutabimur, qui hic pietatis ſtudio quodãmodo meditamur immortalitatem, abſtinentes à peccati contagio. Ea immutatio non continget paulatim, quemadmodũ in rebus naturalibus fieri uidemus, ſed in momento punctoq; temporis ad cantum extremæ tubæ. Clanget enim tuba, ad cuius uocem qui tum mortui fuerint, reuiuiſcent iam immortales. Et nos, quos uiuos reperiet ille dies, ſubito immutati, iam aliter uiuemus, uidelicet ad eorum morem qui reuixerint. Oportet enim, ut priuſq; regno cœleſti plene potiamur, prorſus exuamus omnia quæ terrã ſapiunt, & corpus quod nunc habemus corruptioni obnoxiũ, reddatur incorruptibile, & quod nũc habemus mortale, reddatur immortale. Id ubi cõtigerit, tũc re præſtabitur, quod Oſee propheta futurũ præſagiens, dicit, exultans aduerſus mortem internecione deleram: Abſorpta eſt mors per uictoriã. Vbi nũc tuus ò mors aculeus? ubi tua uictoria tartare? Porrò mortis aculeus eſt peccatũ. Robur autem peccati lex, quæ per occaſionem irritat peccandi libidinem. Lege ſublata, languet peccati uis: ſublato peccato, ceſſat mortis potentia, exẽpto uidelicet aculeo, quo nos ferire ſolet. Tam uiolentis hoſtibus prorſum impares eramus, ſi noſtris

præſidijs

Gene. 2

Sed non prius quod ſpirituale eſt

Ecce myſterium uobis dico

Oſee. 13

Deo autem gratias qui præſidijs res fuiſſet gerenda: ſed tamen eſt habenda deo gratia, qui fecit ut nobis, ſi uelimus, in manu ſit tam inclyta uictoria per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, qui ſua morte pro nobis mortem expugnauit, quiq́ noſtra commiſſa in ſeſe recepit expianda. Proinde fratres mei chariſſimi, quando certum eſt futuram reſurrectionem, quando certum eſt, tantam felicitatem per eam præſtari, quæ tamen non continget, niſi qui hic per innocen- *Stabiles eſtote & immobiles* tiam & peccati fugam cœleſtem uitam meditati fuerint, ne uacilletis in eo, quod ſemel credidiſtis, neq́ ſinatis uos malorum colloquijs à recta ſententia dimoueri: quin potius detis operam, ut in his, quæ uos deo conciliant, indies proficientes, ſemper uobis ipſis meliores poſſitis euadere, præparantes uoſmetipſos ad futuram reſurrectionem. Nec pigeat ullius laboris, cum certum habeatis, quod opitulante Chriſto, pro temporarijs moleſtijs æterna gaudia ſitis aſſequuturi.

CAPVT XVI

De collectis autem DE collectis AETERVM quod attinet ad ſubleuãdos benignitate ueſtra ſanctos, qui degunt Hieroſolymis, quemadmodum pręſcripſi Galatis, ut in eum uſum pecunia colligeretur, ſi qui ſponte ſua conferre uellent, itidem fiat apud uos, ut hac quoq́ in parte cum cæ- *Per unam ſabbati* teris eccleſijs congruatis. Primo die ſabbati, hoc eſt, die dominico, quiſq́ ueſtrum apud ſe reponat ac recondat, quãtulumcunq́ cuiq́ uiſum fuerit. Hoc ideo moneo, quo magis in prõptu ſit, quod quiſq́ largiri decreuerit, ne cum uenero, tum demum ſit corradenda pecunia. Cęterũ ubi uenero ad uos, quoſcunq́ uos delegeritis ad hoc negotij, hos cum meis literis mittam Hieroſolymam, ut perferant ueſtram munificentiam. Quod ſi uidebitur operæprecium ut ipſe proficiſcar illuc, illi mecũ proficiſcentur, ne quis ſuſpicari queat, ulla ex parte me meum negotium agere. Sum autem inuiſurus uos, ubi per Macedoniam iter fecero, nam illos obiter duntaxat interuiſam. Apud uos autem aliquãdiu commorabor, haud ſcio an totam hyemem exacturus, ut ſub proximum uer, uobis deducentibus, proficiſcar, quocunq́ negotiũ euangelij uocabit, alioqui nunc uos adiſſem, ſed nolui uos obiter atq́ in tranſcurſu uidere. Nam ſpero futurum, ut mihi liceat dies compluſculos apud uos commorari, ſi modo dominus Ieſus permiſerit. Interea commorabor Epheſi uſque ad quinquageſimum diem. Res morę nonnihil poſtulat, quod cum illic mihi ſit aperta ianua ingens, & ampla ſpes illuſtrandi euangelij, tamen multi ſunt qui aduerſentur. Quod ſi interim contigerit Timotheum adire uos, uidete ne quid illi obtingat ab elatis ac diuitibus quibuſdam periculi. Iuuenis eſt, ſed meus eſt collega, & in euangelico munere ſyncere liberéq́ uerſatur ut ego. Proinde ne quis illum deſpiciat, quod ætate ſit iunior, quin potius ut apoſtolum & collegam meum indemnem & illæſum dimittite, & officij gratia proſequamini abeuntem, ut ad me ueniat. Nam illum expecto unà cum cæteris fratribus, eius comitibus. Porrò quod poſtulaueratis,

ut Apollos potius iſthuc mitteretur, per me quidem non ſtetit, quo minus iuerit. Nam uehementer hortatus ſum, ut adiret uos cum aliquot fratribus, ſed fruſtra. Siquidem ob certas cauſas non erat ullo pacto animus nunc adire uos, uenturus tamen eſt ſimulatq; uacabit. Vigilate aduerſus inſidias male ſuadentium. Perſiſtite in fide ſemel ſuſcepta, infracto animo ſitis aduerſus ea quæ obſiſtunt euangelio, ſitis robuſti ualidiq;. Quicquid autem apud uos geritur, non per contentionem, ſed per charitatem geratur. Obſecro uos fratres, ſed quid opus precibus? Ipſi noſtis familiam Stephanæ, dignam quam obſeruetis, uel quod has ceu primitias ex Achaia Chriſto lucrifecerim, uel quod ſeſe totos dediderint ſanctis officio ſubleuandis. Par eſt igitur, ut uos quoque uiciſſim talibus honorem habeatis: nec his ſolum, uerumetiam quicunq; nobiſcum adiuuat rem euangelicam, noſtriq; laboris particeps eſt. Gratum fuit, quod Stephanam, Fortunatũ, & Achaicum huc miſeritis. Siquidem hi ſuppleuerunt officio ſuo, uenientes omnium nomine, quod adhuc deſiderabam ueſtri. Nam refocillarunt ſpiritum meum, imò ueſtrum, quippe qui non aliud ſpectat, quàm ueſtrum commodum: nec alia re magis exhilaratur, quàm ueſtris profectibus. Tales igitur agnoſcite, peculiari quodam honore illos proſequentes. Salutant uos congregationes Aſiaticæ. Multam ſalutem ex affectu pietatis optant uobis Aquila & Priſcilla, reliquaq; congregatio Chriſtianorum, quam habent domi ſuæ. Salutant uos omnes, qui hic Chriſti nomen profitentur. Sitis & uos mutua inter uos beneuolentia cõiuncti, uosq; inuicem ſalutate ſancto puroq; oſculo, ueræ concordiæ ſymbolo. Saluto uos Paulus, atq; id meapte manu ſubſcripſi, pariter teſtatus & meum erga uos affectũ, & hanc epiſtolam non eſſe ſubditiciam. Si quis non diligit dominum Ieſum, anathema ſit, Maranatha, quandoquidem auerſatur eum, à quo ſolo poterat conſequi ſalutem: & ueniſſe negat, quem conſtat ueniſſe magno bono credentium, ſed magno malo incredulorum. Adſit uobis fauor ac beneficentia domini Ieſu Chriſti. Precor ut quemadmodum ego uos Chriſtiano affectu diligo, ita uos inuicem ſyncere diligatis ea charitate, qua uos conglutinauit Chriſtus Ieſus. Amen.

Paraphraſeos in priorem Pauli apoſtoli epiſtolam ad Corinthios, per Eraſmum Roterodamum, finis.

IN POSTERIOREM AD CORINTHI-
OS EPISTOLAM ARGVMENTVM PER ERA ſmum Roterodamum.

PRIMVM reddit cauſas Corinthijs,quare non reuiſerit il-
los,quemadmodum pollicitus eſt epiſtola ſuperiore,pri
us quædã præfatus de ſuis afflictionibus,quas ob Euan
gelium Chriſti perpetiebatur,oſtendens,in tantis malis
deum ſibi fuiſſe ſolatio.Mox recõciliat Corinthijs eum,
quem ſuperiore epiſtola iuſſerat tradi ſatanæ, ut aman-
ter reciperent caſtigatũ,quem peccantem eiecerant.Hæc
fermè cap.primo ac ſecundo.Deinde cõmemorat ſtudium ſuum in Euange
lio prædicando,obiter taxans ac notans cæteros pſeudapoſtolos,qui ſuo ſer
uientes quæſtui, ſuæ ſtudentes gloriæ, nuſquam non pelliciebant ad legem
Moſaicã:quam Chriſto ſic conabantur admiſcere, quaſi ſine huius acceſſio-
ne,non eſſet ſpes ſalutis.Itaq; umbris legis Moſaicę præfert Euãgelij lucem:
ſubinde adhortãs illos,non ad cæremonias legis,ſed ad conſcientiã uitamq;
Chriſto dignam:teſtans interim,qua ſynceritate prædicauerit Euangelium
Chriſti,quantumq; malorum eius gratia perpeſſus ſit, ſpe præmij cœleſtis.
Ad hæc indicat,quibus in rebus ſita ſit potiſſimum Chriſtiana pietas.Hæc
tractantur in calce capitis ſecundi, capite tertio, quarto, quinto,& principio
ſexti.Nam reliqua huius capitis parte,ſimulq; initio proximi hortatur illos,
ut agnoſcentes dignitatem & ſanctitatem ſuæ profeſſionis,modis omnibus
abſtineant ab inquinamentis ethnicorum, cum quibus nihil eſſet illis com-
mune. Quarto loco lenit ſuperioris reprehenſionis acerbitatem,collaudans
illorum obedientiã, quod epiſtolæ ſuæ, licet obiurgatrici, per omnia paruiſ-
ſent, gratulaturq; quod is mœror temporarius ſummũ gaudium utriſq; pe-
pererit,uelut cum ex amaro pharmaco cõſequitur gratiſſima ſanitas. Quin-
to loco cum exemplo Macedonum,tum uarijs argumentis,ac ſcripturarum
teſtimonijs prouocat, ut pro ſua quiſq; facultate,proq; animi propenſione,
conferat aliquid in ſubſidiũ ſanctorum, qui Hieroſolymis agebant, memor
hoc ſibi mandatum à Petro, ad hoc negocij miſſo Tito cum altero collega,
ut pleriq; putant Luca,quos cõmendat Corinthijs. Hæc agit capite octauo
& nono. Sexto,quos ante taxauit oblique, palàm inſectatur pſeudapoſto-
los, qui faſtu ac ſupercilio dignitatem ac maieſtàtem apoſtolicam præ ſe fe-
rebant,Paulum in cõtemptum uocantes,uelut humilem, ut qui cerdonicam
exercuerit,uelut imperitũ & infantem,ad hæc toties cæſum ac uexatum iniu
rijs.Aduerſus hos autoritatem ſuam aſſerit apud Corinthios,teſtans nuſq;
ſibi deeſſe autoritatem ac poteſtatem apoſtolicam,ſed qua nolit uti grauan
dis alijs,quemadmodum cæteri,ſed tantum ad cõmodum ſuorum & Chri-
ſti gloriam.Deinde præfatus ueniã ſtulticiæ,quod de ſe glorioſius quædam

dicere

dicere cogeretur, Primum æquat ſe ſummis apoſtolis, deinde præfert etiam; idq; multis nominibus, uel quod latius ſpatſerit Euangelij doctrinam, uel ꝙ unus gratuito eam tradiderit, neq; per ſe, neq; per ſuos grauans Achaicos: uel quod plura perpeſſus ſit Euangelij cauſa, quàm illorum quiſquam, ea ſibi gloriæ uertens, ob quæ quibuſdam uidebatur contemptior. Porrò ſermonis imperitiam agnoſcens modeſtiæ cauſa, rerũ ſcientiam ſibi uindicat, ne quid uel hic deſiderent. Poſtremo quoniam pſeudapoſtoli fictis angelorum uiſionibus ſeſe uenditabant apud ſimplices, Paulus ueram & inſignem adducit uiſionem, ſe raptum in tertium uſq; cœlum, atq; illic edoctum, quæ captum hominũ excedant. Hæc ferè cap. decimo, undecimo, & duodecimo.

Septimo, ne per pſeudapoſtolos relaberentur in priſtina uitia, teſtatur ſibi in animo eſſe inuiſere illos, cum autoritate interminans, ne tales eos offendat, ut ſui diſſimilis eſſe cogatur, aut ne ſicut epiſtola ſæuire coactus eſt, ita præſens quoq; ſæuire cogatur, quod antehac non fecerit, cum ſuo iure potuiſſet. Hæc agit in calce capitis duodecimi, & capite decimotertio. Græcorum inſcriptiones teſtantur hanc epiſtolam miſſam è Philippis per Titum & Lucam. Cæterum argumenta, quæ nullo autore, ſed cõmoda breuitate habentur in latinis codicibus, teſtantur, per eoſdem miſſam è Troade, nam huius loci meminit capite ſecundo. Finis.

IN EPISTOLAM PAVLI AD CORINTHIOS POSTERIOREM, PARAPHRASIS PER ERASMUM ROTERODAMUM. CAP. I.

PAVLVS legatione fungens nomine Chriſti Ieſu ex autoritate dei patris, ſimulq; Timotheus frater conſortio religionis, collega cõmunione officij: gregi Chriſtiano, qui degit Corinthi, neq; Corinthi ſolum, uerumetiam omnibus ſanctis, qui Chriſto ſeruiunt per totam Achaiam, cuius metropolis eſt Corinthus, precamur uobis gratiam & pacem, cõcordiamq;, largiente domino Ieſu Chriſto, & huius patre deo, quem cum illo communem habemus patrem. Verbis bene ominantibus, prædicandus eſt, ac laudibus uehendus deus, & idem pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui fons eſt & autor omnis beneficentiæ, ac deus non formidabilis pijs, ſed à quo proficiſcitur omnis noſtra conſolatio: qui nõ ceſſat refocillare ac ſubleuare nos apoſtolos, quicquid undecunq; nobis inciderit afflictionis: idq; facit non nobis tantum conſulens, ne fracti malis deficiamus, uerum etiam uobis omnibus: qui ut noſtris malis pro mutua charitate diſcruciamini, ita nobis refectis, ſolatium & ipſi capitis, noſtroq; exemplo ſpe diuinæ refectionis fortiter perduratis in afflictionibus tolerandis, confidentes deum nec uobis afflictis defuturum, quem uidetis nobis oppreſſis ac penè extinctis præſidio fuiſſe: qui pro modo malorum, quibus premimur,

Benedictus deus

Vt poſsimus & ipſi conſolari

temperat conſolationem ſuam. Non piget afflictionũ, quas ob Chriſtum, & exemplo Chriſti perpetimur. Is quo grauiora paſſus eſt, hoc maiore ſolatio fruitur. Et nos, quo grauius afflicti ſumus huius cauſa, hoc eodem opitulan/ te maiore ſolatio refecit deus malis exemptos, ut uos in uobis idem ſperetis, quod in nobis factum cernitis. Proinde ſiue quid affligimur rebus aduerſis, id facit ad animandos uos, ueſtræq́ʒ ſaluti cõducit, ut noſtro exemplo confir mati, fortiter feratis aſperrima quæq́ʒ, quorum tolerantia, licet amara ſit, ta/
Pro ueſtra ex hor. & ſalute men eſt ſalutifera. Siue recreamur depulſa malorum procella, rurſus & hoc facit deus, quo nobis ſubleuatis ueſtros reficiat animos, ne pręe dolore deficia tis, ſed uiciſſitudine malorum ac ſolatij poſſitis & ipſi perpeti, quæ nos per/ petimur. Quod quidem ita fore confidimus, ut quemadmodum participes eſtis afflictionum noſtrarum, ita ſitis & ſolatij noſtri participes: & quemad/ modum nobis diuexatis indoluiſtis antehac, ita ereptis gratulemini, quando conuenit inter amicos bonorum pariter ac malorum eſſe ſocietatem. Magis autem gratulabimini, ſi plene cognoueritis, quanto malorum turbine percul
Non enim uo lumus uos ig/ norare ſi fuerimus in Aſia. Nam illic mirũ in modum preſſi ſumus afflictionũ pon/ dere, prorſus grauiore, quàm pro uiribus noſtris. Nam eò uentum erat, ut de uita quoq́ʒ deſperaremus, nimirum impares ferendis tot tantiſq́ʒ malis. Tan taq́ʒ perſequutionum erat uiolentia, ut non ſolum alij diffiderent nos poſſe ſubſiſtere, uerumetiã ipſe noſter animus diffidens ſuis uiribus, nihil niſi mor tem præ oculis haberet, neq́ʒ quicquam præſagiret, niſi ſupremum exitium. Huc nos deduci paſſus eſt deus, ne quid fideremus noſtris uiribus, ſed ipſius præſidio, quod tum maxime ſolet eſſe præſto, cũ maxime nos humana præ/ ſidia deſtituunt: qui cum uult, non ſolum eximit à mortis periculo, uerum/
Qui ſuſcitat mortuos etiam extinctos ad uitam reuocat. Quantũ ad me pertinebat, iam mortuus, iam extinctus eram, uerum ab hac morte me deus eripuit, & nunc etiam eri/ pit, de quo confidimus, quod & in poſterum ſit erepturus, maxime ſi ueſtræ preces acceſſerint, quæ mihi dei fauorem concilient, ut quemadmodum mul/ torum uotis, & in multorum commodum ſeruamur, ita multifariam per mul tos agantur gratiæ deo, pro nobis ſeruatis: quaſi beneficiũ dei, quo mihi con/ tigit incolumem eſſe, non in unum me qui ſeruor, ſed in omnes quorum bo/
Nam gloria noſtra hæc eſt no ſeruor collatum uideatur. Alioqui quantum attinet ad me, domi habeo, quod me uel in medijs afflictionibus ſoletur, atq́ʒ etiam ad gloriationem uſ/ que erigat exhilaretq́ʒ, nimirum hic animus ſibi teſtis ac conſcius, quod non, quemadmodum faciunt quidam apud uos, per oſtentationem humanæ do ctrinæ, quæſtum uenantes, ſed per ſimplicitatẽ ac ſynceritatem deo dignam uerſati ſimus in Euangelico negocio, cum in omni Græcia, tum præcipue a/ pud uos: quorum gratia cum tanta perpeſſi ſimus, nihil unquam tamen mer
Nõ enim alia ſcribimus uobis cedis à uobis uel expectauimus, uel cepimus, ne cui datetur anſa ſuſpicandi, quod ad noſtrum quæſtum uos captaremus. Hæc non arroganter à me di/ cuntur, ſed uere. Non hæc uane de nobis iactamus, ipſi feciſtis periculum;

neq́ʒ

neq; enim nos unquam aliuſmodi comperiſtis,quàm quales fuiſſe nos teſta
mur his literis, quas legitis: nec alios nos facimus in epiſtola uerbis, quàm
quales nos apud uos præſtitimus factis. Quin etiam ſpero fore, ut quales
nos hactenus ex parte cõperiſtis, tales ſemper experturi ſitis, ut merito poſ/
ſimus utriq; de alteris gloriari,ſi ut ego uobis præſtiti ſyncerum apoſtolum,
ita uos tanquam grati docileſq; filij,parentis ac doctoris officijs animoq; re *In die domini*
ſpondeatis.Iactent interim alij ſeſe apud homines, qui me uelut hominẽ re/ *noſtri*
iectum & afflictum aſpernantur, Certe cum uenerit dominus, nec ullus erit
fuco locus, ibi de uobis gloriabor, quos Chriſto lucrifecerim: & uos uiciſſim
de me,qui nihil uobis tradiderim,niſi quod Chriſto dignum eſſet.Hæc fidu
cia mei animi ſibi bene conſcij, ſimulq; ſpes de ueſtro profectu concepta in
cauſa fuit,ut in animo fuerit antehac inuiſere uos, quo uos duplici gaudio aſ/
ficerem:primum ob epiſtolam,deinde ob præſentiam.Statueram enim,ut in
Macedoniam proficiſcẽs,uos obiter inuiſerem,ac rurſus è Macedonia reuer/
ſus ad uos me reciperem,id quod proximis literis pollicebar,atque ita dedu/
centibus uobis proficiſcerer in Iudæam. At illud interim ueniet in mentem
alicui,cum hæc ſtatuiſſem in animo,num per inconſtantiam mutauerim ſen
tentiam,aut humano conſilio non præſtem,quod præſtare uoluerim,utcun/
que pro re nata mutatis decretis. Nequaquam, imò conſulto non obtempe/
raui cupiditati meæ, quod intelligerem magis eſſe in rem ueſtram, ut dilato
reditu meo caſtigarentur quidam,quos impuros uidere nolui, Semper in hoc *Vt ſit apud*
mei ſimilis & conſtans, quod ubiq; ſeruio ueſtris commodis,ut hac in parte *me,eſt eſt,*
nuſquam uacillem,ſed ſemper præſtem,quod ueſtra ſuaſerit utilitas, ſemper *non non*
fugiam,quod intellexero uobis inutile fore: nõ quod in nobis ſitum arbitrer,
ut quicquid decreuerimus expedire,idem præſtemus.Sed non fallit deus,cu/
ius præſidio factum eſt,ut ſermo noſter,quo uobis illius Euangelium prædi/
cauimus,non uacillarit,ſed ſemper ſui ſimilis fuerit. Neq; enim humana uo/ *Eſt & nos*
bis prædicauimus,ſed rem ſolidam,efficacem,& immutabilem cõſtanter eo/
demq; tenore uobis tradidimus,ego, Syluanus ac Timotheus,uidelicet filiũ
dei Ieſum Chriſtum,cuius nomen non fuit inefficax apud uos;ſed potens &
efficax fuit:nõ noſtro præſidio,ſed ipſius beneficio, Hactenus experti dotes *Quotquot*
ſancti ſpiritus tenetis arrabonem, nec fallent, quæ in poſterũ promiſſa ſunt. *enim promiſſ.*
Etenim quæcunq; ſunt promiſſa,per illum fidelia ſunt, & per ipſum indubi/
tata ſunt,cui debetur hæc gloria.Neque enim noſtra promiſſa ſunt,quæ uo/
bis propoſuimus.Autor eſt deus,nos tantum miniſtri ſumus ac nuncij.In il/
lius gloriam cedit, ſi quod illius nomine prædicamus, uerum comperitur &
efficax.Porrò quod nos Chriſtum conſtanter prædicauimus, quódque uos
in ſuſcepta Chriſti religione perſtatis,dei muneris eſt: qui quo magis ipſius
promiſſis fideremus, & arcanis dotibus ſuis unxit nos, ac mentibus noſtris
ſigillum quoddam impreſſit,quin & ſpiritum ſuum indidit cordibus noſtris,
uelut arrabonem ac pignus in poſterum promiſſæ felicitatis. Itaque nẽ quis

tribuat incõſtantiæ, quod huc uſq; diſtulerim reditum meum ad uos, deum animi mei teſtem facio, quod hactenus non ueni Corinthum, haud factum eſſe odio ueſtri, ſed benigno potius animo, ne ſi prius ueniſſem, cogerer ſæuire in quoſdam, qui nondum reſipuerant, quos tamen interim emendatum iri confidebam. Malui me uobis aliquanto ſerius reddere, modo meus aduentus mihi ſimul ac uobis eſſet iucundior, quem triſtem ac nubilum eſſe nolebam. Neque uero hæc minaciter atq; imperioſius dicta uideantur, ſed emendandi ueſtri gratia.

Non quod dominamur fidei ueſtræ

Non dominamur niſi his, qui peccarunt. Itaque fidei nomine nullum habemus in uos dominium, in qua perſeueratis, ſed eſt in uita, quod in uobis correctum uolebam. Adeo uero non comminamur iſtis, quo noſtram in uos autoritatem oſtentemus, ut potius hac uia ueſtro gaudio cõſulamus, quod nolebam ob quorundam impuros mores meamq; neceſſariam ſeueritatem ullo mœrore contaminari.

CAPVT II.

Statui autem hoc ipſum apud me

IMO quoniam uos ſuperioribus literis neceſſario in mœrorem cõieceram, damnato inceſto, uiſum eſt mihi nõ committere, ut aduentus quoque meus nouum mœrorem adferret mihi pariter ac uobis. Optarim uobis ſemper eſſe uoluptati, mœroti nunquã, ſi per uos liceat. At ſi quando prouocatus admiſſis quorundam cogor, dum emendo paucos, omnibus mœrorem inijcere, mœrẽs ipſe, quis erit, qui me rurſus exhilaret, niſi is quem ego mœrore affecero? Id fiet ſi cõſpexero correptionis amaritudine ſanatum, uosq; ſanato gratulantes, quemadmodum antea mœroris eratis participes. Atq; hac eadem de cauſa ſcripſi uobis hanc epiſtolam, prius quàm uenirem, ne ſi uenero ad uos, dolorem capiam ex his, ex quibus par erat me uoluptatem ac ſolatium capere: præſertim cum uos ſic erga me cõfidam affectos eſſe, ut ſiue mœream ob emendationem quorundam, mœror meus ſit omnibus uobis mecum communis, ſiue gaudeam ob caſtigatos aliquos, gaudium meum ſit uobis item omnibus commune. Nihil mihi triſtius, quàm ſi uidero in uobis, quæ ueſtra profeſſiõe ſunt indigna. Nihil lætius, quàm ſi conſpexero nihil eſſe in uobis, quod uituperari poſſit. Proinde ſupra modum perculſus tanti flagitij probro, quod inter uos compertum eſt, has ſcripſi literas nõ ſine graui cruciatu animi, & anxietate cordis, nec abſque multis lachrymis, non quo uos contriſtemini, ſed ut intelligatis affectum & amorem meum erga uos, qui quo propenſior eſt atq; uberior in uos, hoc grauius diſcrucior, ſi quid turpitudinis in uobis extiterit.

Non me cõtriſtauit, ſed ex parte

Quod ſi quis mœroris cauſam dedit, non me tantum contriſtauit, ſed aliqua ex parte duntaxat, cum mecum uos omnes contriſtauerit. Verum ſatis ſupplicij eſt iſti homini (neque enim prodo nomen, & facinoris non libet meminiſſe, cuius pœnitet autorem) quod ſic palàm in conſpectu omnium correptus eſt, ac uitatus ab omnibus. Datum eſt hoc illi ſanando, cæteriſq; deterrendis. Nunc ſupereſt ne quid à uobis adijciatur mœroris afflicto, quin potius qui peccan-

tem

tem horruiſtis,iiſdem pœnitenti condonate:mœtentem cõſolamini, ne quã fiat,ut is immodico dolore abſorbeatur.Quapropter obſecro uos,ut quoniam illũ charitate,non odio condemnaſtis:nec in aliud condemnaſtis, quàm ut reſipiſceret ac ſeruaretur, efficite, ut hic quoq; experiatur efficacẽ in ſe ueſtram charitatem,ut alacriter & amanter recipiatis correctũ, quem mœrentes eieciſtis.Nam hoc quoq; fuit in cauſa,ut haſce literas uobis ſcriberẽ,quo uidelicet experirer,an meis iuſſis in omnibus obtemperetis.Obtemperaſtis condemnantes,quem condemnari iuſſeram,Obtemperabitis & in gratiam recipientes,cui uolo uos eſſe reconciliatos, ut ubiq; noſtra uoluntas conſentiat.Cui uos cõdonatis aliquid,eidem condono & ego,ratus mihi ſatis factũ, ſi uobis uidero ſatis factum. Nam & ipſe ſi quid cui condonaui, ueſtra cauſa condonaui, teſte & approbante Ieſu Chriſto, ne per deſperationem aliquem è noſtris ſibi ſatanas uſurpet, nobis ademptũ. Nec enim ignoramus illius animum,qui nõ ſolum per uoluptates, uerumetiam per mœrorem inſidiatur nobis,illic ad flagitia pellicens; hic in deſperationis barathrũ præcipitans.Cæterum ubi ueniſſem Troadem prædicaturus illic euangeliũ Chriſti,& oſtenderetur, fauente deo, fructus copioſi ſpes, male diſcruciatus ſum animo,quod ut ſperabam,nõ repererim illic Titũ fratrem & collegam meũ, cuius auxilio mihi fuiſſet opus ad ſuſtinendũ negocij pondus. Itaq; dimiſſis illis abij in Macedoniã,nõ ſine graui periculo:ſed gratias ago deo,qui Chriſtiani nominis triumphũ ſemper per nos circunfert,& illuſtriorẽ reddit,indies latius corruſcante Euangelij gloria, quicq; nuſquam locorũ nõ ſpargit ſui noticiã,noſtro præconio,ueluti thymiamatis ſuaue olentis uice nobis utens. Nam Euangelij gloriã ubiq; gentiũ prædicantes, quid aliud quàm Chriſti ſpargimus fragrantiam,per ſe quidẽ gratam, ac ſalutarẽ omnibus, ſed multis ipſorũ uitio exitiabilem: ſalutarem his, qui credentes Euangelio ſalutem conſequuntur:mortiferam his,qui reijcientes mortis damnationem ſibi conduplicant, priſtinis flagitijs, ingratitudinis ac pertinaciæ crimen addentes. ad id præſtandum,quotus quiſq; eſt idoneus? Qui hoc uelit fungi munere, nihil aliud ſpectet oportet,quàm Chriſti gloriam. At ſunt qui ad ambitionem aut quæſtum docentes Euangelium:nõ tam Chriſti ſpargunt odores, quàm ſuos fucos,& ſibi proficiunt,nõ Chriſto: à quorum moribus nos longe abhorremus.Neq; enim noſtris compendijs ſeruientes,humana doctrina uitiamus ſermonem dei,ſed ſyncero pectore tanquam ex deo, nõ ex nobis profectum tradimus,idq; deo ipſo teſte,in gloriam Ieſu Chriſti.

Vt nõ circumueniamur à ſatana

In his qui ſalui fiunt

CAPVT III.

SED uereor,ne cui uideamur hæc rurſum apud uos iactare,quo uobis ſimus & alijs cõmendatiores. Quid opus commendatione,cum res ipſa cõmendet hominem? An nobis opus eſt commẽdaticijs epiſtolis,quas circunferũt pſeudapoſtoli,uel ab alijs impetratas ad uos,uel à uobis ad alios? Nihil moramur epiſtolas huiuſ

Incipimus iterum noſmetipſos cõmendare

modi. Epiſtola uiua, qua ſatis nos commendari putamus, uos eſtis Corinthij, cordibus noſtris inſcripta, quo facilius ubiq; mecum circunfero. Ea paſſim & intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, ut iam alijs epiſtolis nõ ſit opus, quando per ueſtram pietatem ſatis teſtatum eſt omnibus, quales fuerimus apoſtoli, & de ueſtro in nos animo ſic confidimus, ut officio commendati per nos ipſos, non egeamus hominum cõmendaticijs literis, dum ſynceritate fidei, uitaq; euangelica declaratis, quod ſitis epiſtola Chriſti, ab illo quidem ſcripta, ſed noſtro miniſterio: ſcripta uero non atramento, quales ſunt quas ſcribunt homines humana docentes, ſed ſcripta ſpiritu dei uiuentis: neq; rurſus inſcripta tabulis ſaxeis, quemadmodum inſcribuntur leges humanæ, ſed tabulis cordis carneis. Animi ueſtri, quibus euangelicam doctrinam impreſſimus, nobis membranæ uice fuerunt, lingua calami, ſed Chriſtus ipſe dictauit per ſuum ſpiritum, quod ſcriberemus. Cæterum quo præſtantior eſt euangelica doctrina quàm lex Moſaica, hoc potior eſt noſtra, quàm illius opera. Non hoc tantũ facinus arrogamus nobis, ſed tamẽ quod uerum eſt loquimur, teſte deo, qui per Chriſtũ noſtro miniſterio peregit quod dicimus. Alioqui qui nos ſumus, ut noſtris uiribus uel cogitare quicquã eiuſmodi poſſimus, ne dicã efficere? Sed ſi quid ualuimus aut ualemus, dei beneficio ualuimus ac ualemus: qui ut nobis adeſt laborãtibus, ita munus hoc diſpenſandi noui teſtamẽti nobis delegauit, ut uobis impartiremus nõ uetus teſtamentũ, quod apud pſeudapoſtolos craſſum eſt, & in litera ſitum, cuius adminiſtratio Moſi credita eſt: ſed nouũ, quod ſpirituale eſt ac cœleſte, in affectibus ſitum, non ceremonijs. Non eſt diuerſus autor qui delegauit, ſed diuerſa functio eſt, ac longe præſtantior apoſtolica. Nam litera, quæ Moſi credita eſt, præſcriptis legibus ad mortem adigit, dum & per occaſionem iritat peccandi libidinem, & peccantem capitis ſupplicio punit. Contra ſpiritus, qui per euangelicam doctrinam confertur, condonatis omnibus ſuperioris uitæ cõmiſſis, mortem meritis uitam offert. Quod ſi lex illa prior, quæ literis inſculpta ſaxo, mortem adferebat præuaricatori, gratiam non conferebat, tantum maieſtatis habuit & gloriæ, ut cum iterum deferret tabulas Moſes, Hebræi non poſſent intueri uultum eius, ob dignitatem ac maieſtatem, quæ tamen erat aliquando peritura: cur non potius euangelicæ functioni ſua dignitas erit ac maieſtas, qua per fidem & ſpiritus benignitatem æterna ſalus confertur? Si tantus honos fuit legi, quæ damnare potuit, ſeruare non potuit, longe plus honoris meretur euangelium, per cuius prędicationem non ſolum aboletur peccatum, uerumetiam iuſticia cõfertur. Quibus in rebus tantũ eſt diſcriminis, ut ſi quis propius conferre uelit, quod per ſe magnificum fuit, nihil omnino dignitatis habere uideatur, uelut obſcuratum eminenti gloria dignitatis euangelicæ. Etenim ſi lex, quę ad certum modo tempus data eſt, mox antiquanda, tantum habuit apud homines dignitatis, multo plus dignitatis habet euangelica lex, quæ ut omnibus datur, ita

Fiduciam aũt talẽ habemus

Litera occidit

Nã ſi miniſtratio dãnation.

nunquam

nunquam eſt abroganda. Siquidem nouum teſtamentum, quo uetus anti/
quatur, æternum dicitur à Chriſto, quemadmodum docui ſuperiore epiſto *Habentes igi/*
la. Huius rei certiſſima perſuaſione freti, non utimur inuolucris, ſed libere ac *tur talē ſpem*
palàm Euangelij lucem ingerimus, confiſi & eam eſſe gloriam huius legis,
ut cælari nō debeat, & uos eſſe ea firmitate puritateq́ mentis, ut intueri poſ/
ſitis. Proinde non facimus, quod à Moſe factum legitur, qui cum poſt prio/
res tabulas diffractas ſecundas inferret, uelo faciem texit, ne in hanc oculos
defigerent Iſraelitæ, neúe illic hærerent perpetuo, cum uel hoc argumento ſi
gnificaretur eis abolendam illius legis gloriam, quæ ne tum quidē fulgebat
inſigni gloria, cum ferretur: nam fruſtra glorioſum eſt, quod cernere nō licet.
Hic typus illius populi craſſitudinem depingebat, qui uidens non uidebat, *Sed obtuſi ſūt*
& audiens nō audiebat: ut quod in Moſi facie gerebatur, id in illorum men/ *ſenſus eorum*
tibus ueriſſime gereretur, quas uelut hebetudinis uelo obtectas, habebant
excæcatas. Quin & hodie manet huic genti uetus illa cæcitas, ut cum legis li
bros legant, tamen nō intelligant: & illum ſtudio legis pertinaciter reijciant,
cuius aduentu lex ipſa ſeſe teſtatur antiquandam. Sic igitur cum legunt ue/
tus teſtamentum, ut nouum in eo promiſſum nolint amplecti, nónne ma/
net illis etiamnum uelum illud Moſaicum: nec eo per fidem amoto perſpi/
ciunt, quod per Chriſtum antiquatur inuolucrum illius legis? Moſen ſuum
adhuc mordicus tenent, cum uenerit quem Moſes audiri iuſſit. Hunc legunt
in ſynagogis ſuis, ſed craſſe legūt, nihil ſpectantes niſi corporalia, cum lex ſit
ſpiritualis, ſi quis perſpicaces adferat oculos. Obſtat nimirū illis in hunc uſ/
que diem uelum, quod cordibus illorum oppanſum eſt, id tollitur per fidem
euangelicam. Verum ubi & illi relicta craſſitudinē mentis, amplexiq́ com/
munem fidem, ſeſe conuerterint ad dominum, tum auferetur uelum, quo cer
nant ea, quæ non cernuntur, niſi purgatiſſimis oculis fidei. Moſes corporalis
erat & craſſus, at dominus Ieſus ſpiritus eſt, nō ea docens quæ corporeis cer *Dominus aūt*
nantur oculis, ſed inuiſibilia, quæ per fidem credantur. Moſaica lex, quoniā *ſpiritus eſt*
metu ſuppliciorum continebat in officio, ſeruilis erat, & uelum ſeruitutis eſt
indicium. At ubi ſpiritus domini Ieſu, qui ſecretos addit ſtimulos, ut iniuſſi
quoq; feramur ad officia pietatis, ibi libertas eſt. Nullus ad fidem compelli
tur. At qui uere credidit, ultro uitat turpitudinem, & innocentiam amplecti/
tur, ac longe plus præſtat uolens impetu charitatis, quàm à Iudæis potue/
rit extundi pœnarum metu. Cæcutiunt igitur illi, qui fidei carent oculis:
nos retecta facie, per ſynceram fidem domini gloriam intuemur, cuius ful/
gorem dum ſpeculi ritu excipimus, quodammodo transformamur in eam/
dem imaginem, in alios transfundentes fulgorē à domino acceptū. Quem/
admodum olim Moſi facies ex colloquio dei, ceu ſpeculum ex obiectu ſolis
reluxit, ita noſter animus ſecretis incrementis indies magis ac magis affici/
tur, ac proficit à gloria in gloriam, ob familiaritatem dominici ſpiritus agen/
tis iam nunc inuiſibiliter in nobis, quod olim palàm perficietur.

CAPVT IIII.

Ideo habẽtes hanc adminiſtrationem

PROINDE cum miſericordia dei nos tam inclytæ felicitatis præcones ac miniſtros eſſe uoluerit,delegata functione apoſtolica, non ſegniter quod mandatũ eſt,obimus,ſed ut uere glorioſam rem prædicamus,ita reiecimus inuolucra,quæ dedecori congru unt,nõ gloriæ:nõ per aſtutiæ fucos uitam agentes,neq; per humanę doctri næ uafriciem inſycere tractantes ſermonẽ dei,ſed propalàm ac libere,citráque fucum omnẽ omnibus patefacientes ueritatẽ nudam, nullo uelatam nu bilo,ita nos gerentes in hoc officio, ut ipſa uita citra humanam cõmendatio nem nos cõmendet apud omnes homines, teſtes & conſcios ſynceritatis noſtræ:nec apud homines modo,qui falli poſſunt,uerumetiam apud deũ, qui nihil nõ perſpicit.Eluceſcit itaq; per nos Euangelij ueritas,nulli non conſpicua.Quod ſi ſint adhuc quibus nõ patet, & ideo nõ confert ſalutem, ipſorũ uitio fit,nõ Euangelij,neq; noſtro. Siquidem quemadmodum de Iſraelitis dictum eſt,ita hi quoq; uelum habent cordis oculis impoſitum, ne quæ per ſe clariſſima ſunt,cernant,ac uelut in medio ſole caligent. Nam ſecum adferunt oculos impuros,& mundanis cupiditatibus uitiatos,quibus ſatanas huius ſeculi deus(nam deum illum ſibi faciũt,qui huic magis auſcultant, quàm deo uero)excæcauit mentes incredulorum,obtectis illorum oculis, ne poſſit illis illuceſcere lumen ueritatis euangelicę,per quam declaratur gloria maieſtaſq;,nõ Moſi,ſed Chriſti,qui eſt imago dei patris,ut per filium ęqualem, & patrem liceat cognoſcere.Neque enim iuxta quorundam morem nos ipſos prædicamus,ad noſtrum quæſtum aut gloriam tradentes Euangelium, ſed prædicamus Ieſum Chriſtum dominum noſtrum: huius dogmata tradimus,non noſtra:huic ceu domino laboramus,quicquid laboramus:nobis adeò nihil arrogantes,ut nos fateamur ueſtros eſſe ſeruos,miniſtrantes uobis in Euangelio,non metu ueſtri,aut ſpe compendij,ſed propter Ieſum,cuius amore,cum ſimus liberi, noſmet omnibus ueluti ſeruos ſubijcimus. Laborauimus & ipſi quondam eadem cæcitate, qua laborant adhuc quidam. Nec ipſi nobis lucem hanc peperimus,ſed deus, cuius iuſſu primum condita eſt lux,à quo proficiſcitur omne lumen,diſcuſſis animi noſtri tenebris,iuſſit illic emicare lumen ueritatis:quin ipſe potius,ut eſt æterna lux,illuxit cordi noſtro, quo per nos deinde latius apud omnes eluceſceret ipſius maieſtas,innoteſcens per Euangelij prædicationem, quo dominũ Ieſum prædicamus, in cuius facie clariſſime refulget imago gloriaq; patris. Sed interim tanta res in animis duntaxat geritur,cum iuxta corporis ſpeciem abiecti miſeriq; uideamur,& theſaurũ tam precioſum circũferimus in fictilibus uaſculis,hoc eſt,in corpuſculis,afflictioni cõtumelięq; obnoxijs:ſic deo uiſum eſt, nec temere uiſum eſt.Nam illud cauit,ne forte beneficij magnitudine ac miraculorum ſublimitate,quæ per nos geruntur,elati,nobis aliquid hinc uindicaremus,ſed conſcij noſtræ imbecillitatis, intelligeremus eminentẽ illam potentiam,

Ad omnẽ conſcientiam hominum co.

Deus huius ſeculi

Habemus aũt theſaurum

entiam, quæ data eſt apoſtolis, non eſſe noſtrarum uirium, ſed ſoliùs dei, dum ipſi quotidie per noſtram imbecillitatem malis affligimur,ſed dei præſidio in perferendis malis perduramus inuicti: dum modis omnibus premimur quidem aduerſis rebus, at non anxij reddimur: redigimur ad egeſtatem, at non deſtituimur in egeſtate: perſequutionem patimur, at non in perſequutione deſerimur: deijcimur & conculcamur,at ſic,ut tamen non pereamus, & hac in parte pro uirili dominum Ieſum quem prædicamus, imitantes. Is ſemel mortuus eſt pro omnibus, nos quotidie mortis periculis expoſiti, ueluti mortem illius in corpore noſtro circunferimus, uitam hanc uobis impendentes,ut quemadmodum morientes pro uobis,Ieſu mortem imitamur,ita uita quoque Ieſu,qua mortuus reuixit, declaretur in noſtro corpore: ſiue dum per illum eripimur à morte, ſiue dum contempta corporis uita, palàm teſtamur & aſſerimus corporum reſurrectionem. Neq; enim tam uilis eſſet nobis uita corporis,ſi crederemus ſemel extinctum, nunquam eſſe re uicturum. Fit itaq; nouo modo,ut uita Chriſti immortalis per afflictionem corporis noſtri morti obnoxij,uobis fiat teſtatior. Ac mortis quidem impetus in noſtrum impingit caput, cæterum uitæ fructus, qui naſcitur ex morte noſtra ad uos redit,quorum gratia nos his malis exponimus. Nec tamen ob id nos pœnitet Euangelij, ſiquidem cum donum fidei, qua futuram immortalitatem ſperàtis,quod per nos animis ueſtris infuſum eſt, idem habeamus & ipſi, fit, ut quemadmodum Dauid in pſalmo myſtico teſtatur, ſe ideo loqui, quod crediderit, ita nos noſtra fiducia freti, non dubitemus cum capitis periculo prædicare ueritatem euangelicam, certi nimirum, quod qui ſuſcitauit à morte dominum Ieſum,nos quoq; pro illo mortuos,per illum ſuſcitaturus ſit, ſimulq; uobiſcum exhibiturus in cōmuni reſurrectionis gloria, quos hic copulat fides cōmunis. Sed ſiue affligimur interea, ſiue liberamur ab afflictione,omnia ueſtra cauſa fiunt, quo latiùs apud uos ſpargatur Euangelij ueritas:& quo plures reſipiſcunt,hoc plures agant gratias,nō nobis,ſed deo, ad cuius gloriam pertinet ut fides, quam omnibus communem eſſe uoluit, quam latiſſime propagetur. Hac ſpe,atq; hoc animo freti, nullis malis delaſſamur,imò potius inualeſcimus, haud ignari, quod licet exterior noſtri pars corpus, quotidianis laboribus paulatim conficiatur, tamen animus interior ac melior noſtri pars,indies deficiente corpore, uegetior fiat ac ualentior, ueluti malis ipſis repubeſcens,ac futuram immortalitatem præſentiens. Siquidem corporis afflictio,quā Euangelij gratia ſuſcipimus, leuis eſt ac momentanea,Sed hæc leuis afflictio,nō leue pondus, imò pondus ineffabile gloriæ parit in nobis, dum ob leuem afflictionem pro Chriſto ſuſceptam, ſumma felicitate digni reddimur,& temporaria mors pro Chriſto obita,parit nobis præmium immortalitatis æternæ, cuius ſpe fulti, corporis uitam pro nihilo ducimus, haud ſpectantes iſta, quæ uidentur oculis corporeis, ſed ea, quæ nō uidentur niſi oculis fidei. Nam quæ hic cernuntur, præterquàm quod nec

In omnibus tribulationē pati.

Habentes aūt eundē ſpiritū

Omnia propter nos.

uera

uera ſunt bona, nec uera ſunt mala: quod genus ſunt lucrũ, honos, uoluptas, uita, damnum, ignominia, cruciatus, mors: ne diuturna quidem ſunt, cum ea quæ cernuntur oculis fidei, ſint ut uera, ita & æterna.

CAPVT V.

Scimus enim quoniam ſi. HAC nimirum fiducia, uitam quoq; uilem habemus, certò ſcien-
tes, quod etiam ſi cõtingat in terris animam exuti ex huius cor
puſculi domicilio (quod tabernaculũ dixerim uerius, quàm do-
micilium, ut in quo non liceat cõmorari diutius, quamuis abſit
qui exigat) paratam eſſe domum aliam in cœlis, unde nunquam ſimus eij-
Aedificatio- nem ex deo ciendi. Hæc domus quoniam lutea eſt, & ab homine condita, uelimus noli-
mus, indies collabitur, ut nemo demoliatur: non aliter atq; cernimus ædifi-
cia, quæ manibus hominum conſtruuntur, uetuſtate corrumpi. Quod ab ho
minibus conditum eſt, non poteſt eſſe diuturnum: quod à deo reſtitutum
eſt, iamq; cœleſte factum, non ſentit temporis iniuriam. Nam ex hoc corpu-
ſculo adeo non horremus emigrare, ut hic interim ſuſpiremus, optantes exo-
nerari ſarcina mortalis corporis, quo grauatur in terris animus aliò geſtiens
euolare, & glorificati corporis domicilio tegi, quod nobis reddetur è cœlo cõ
mutatum: ſi tamen hoc exuti corpore, non omnino nudi repeniamur, ſed ex
bonæ uitæ fiducia, ſpe immortalitatis amicti. Siquidem interim ingemiſci-
mus, hoc onerati corpore, tot malis obnoxio, non quod per ſe felix ſit, hinc
emigrare, ſed quod optemus hoc corpus in melius reſtitui, proq; mortalita-
te dari immortalitatem per reſurrectionem, ut non expoliati corpore, quod
ad tempus poſuimus, ſed melius ueſtiti uideamur eodem, quod pro cadu-
co recipiemus æternum. Nec eſt quod diffidamus, quamlibet incredibile ui-
detur, ut pro mortali corpore reſurgat immortale, nullis obnoxium iniurijs.
Qui autem efficit nos in hoc ipſum Deus eſt qui nos in hoc ipſum parauit, ut immortalitatis gloria fruamur, at-
que idem interim pignoris & arrabonis uice, ſpiritum ſuum nobis impar-
tijt, qui ſpem futuri præſenti confirmet afflatu. Ita quicquid inciderit tempe-
ſtatum, ſemper animo fidenti ſumus: non ignari, quod quàm diu domi ſu-
mus in hoc corporis habitaculo, peregrinamur ac diuulſi ſumus à deo, cui
nos propius iungit exitus: non quod interim deus non adſit nobis, ſed quod
nondum clare cernatur, quemadmodum tunc conſpicietur. Nam interea con
ſpicitur utcunq; per fidem, ſed uelut è longinquo: tunc cominus, ut eſt uide-
Auden. autẽ bitur, non per inuolucrum. Confidimus igitur, etiam ſi uelit nos deus in cor-
pore diutius affligi, facile feremus ſpe futuri præmij, quicquid obtigerit: ſed
tamen optabilius nobis eſt, ſi contingat ex hoc domicilio demigrare, ut di-
uulſi à corpore, deo cominus iungamur. Quapropter enitimur, ut ſiue coga-
mur perdurare in hoc domicilio, ſiue, quod optamus, contingat emigrare,
hoc eſt, ſiue uiuentes, ſiue morientes, deo probemur. Neq; enim ſperare po-
teſt immortalitatis præmiũ, niſi qui deo gratus hinc deceſſerit, ne quis exiſti-
met ad id ſibi ſufficere baptiſmũ abſq; pijs factis. Siquidem impij ſuo malo

recipiunt corpora,quibus hic nō ad gloriam dei,ſed ad ſuas cupiditates ſunt abuſi. Pro meritis uitæ continget cuiq; ſuum præmium. Ea nondum in propatulo ſunt, ſed tamen oportebit nos omnes palàm ſiſti ad tribunal Chriſti,ubi nihil erit opertum,quo quiſq; meſſem metat, prout ſementem fecit in corpore,& recepto corpore tale ferat præmiū,qualia erant, quæ geſſit in corpore,ſiue bona,ſiue mala. Itaq; ſemper horrendū illum diem præ oculis habentes, damus operam,ut undiq; placeamus & hominibus & deo. Vt enim hominibus imponamus falſa ſpecie pietatis,deo tamen conſpicui ſumus,qui mentium intima perſpicit,homines non item. Quanquam confido me ſic egiſſe uobiſcum,ut ſynceritatem noſtram apud uos cognitam ac perſpectam habeatis. Nam hac gloria contenti ſumus. Non enim rurſus ob id efferimus officium noſtrum, quo pluris fiamus à uobis, aut cōmodi quicquam à uobis uenemur, ſed quoniā alios uideo gloriantes, quod ab eximijs apoſtolis ſint inſtituti, damus uobis occaſionem, ut de nobis item uobis gratulari poſſitis aduerſus eos,qui uos hoc nomine deijciunt, quod apoſtolum abiectū & humilem nacti ſitis:qui licet non uiderimus dominum in mortali corpore, ſicut uiderunt alij, tamen immortalem uidimus, & ab hoc munus apoſtolicum accepimus, quemadmodum cæteri, nec minus præſtitimus huius auxilio, quàm cæteri. Hæc ueſtra cauſa commemoro,quo ſit quod reſpondeatis, qui non contenti conſcientia recte factorum, ex faſtu ac ſupercilio gloriam humanam captant,cum animus ſibi male ſit conſcius. Nihil noſtra cauſa loquimur: ſiue magna de nobis ipſis prædicantes, uidemur inſanire, deo inſanimus, ad cuius gloriam prædicamus, quæ per illum geſſimus:ſiue mediocria de nobis loquentes,ſani uidemur,uobis ſani ſumus,ad quorum imbecillitatē ſermonem noſtrum attemperamus. Non per iactantiam æquamus nos cæteris apoſtolis, ſed Chriſti charitas nos cōpellit, ut palàm eloquamur, quod ad illius gloriam facit. Nam in illius laudem cedit,non noſtram,ſi quid egregie per nos quidem geſtum eſt,ſed illius munere,quo magis teſtatum ſit omnibus,mortem illius non infrugiferam fuiſſe, cum omnibus ex æquo proſit, ut per nos etiam uim ſuam exerat, non ſolum per eos, qui Chriſtum in corpore uiderunt,aut quibus eſt cum illo carnalis affinitas. Quin illud magis apud nos perpendimus, quod ſi Chriſtus unus pro omnibus ex æquo mortuus eſt, omnes æque morti fuerint obnoxij neceſſum eſt, quos ſua morte uoluit à morte redimere. Atque ideo mortuus eſt pro omnibus, ut omnes ex æquo ſibi haberet aſtrictos, ut'q; qui illius beneficio uiuunt per illum renati, non amplius ſibi uiuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt,ac pro ipſis reuixit. Ex hiſce rebus æſtimandi ſumus,non ex carnis propinquitate. Quin & ipſi, licet de genere Iſraelitico gloriari poſſimus, tamen poſteaquam Chriſto ſumus initiati,neminem nouimus ſecundum carnem. Hos cognatos ducimus, qui fidei cōſortio nobis copulantur. Fruſtra igitur gloriantur quidam, quod gentem habent cum Chriſto cōmunem, quod illi ſanguinis propinquitate iuncti

Oēs enim manifeſtari oportet

Spero autem & in conſ. u.

Et non in corde

Quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt.

iuncti ſunt,quod cum eo corporalem habuerint conſuetudinē. Caro ad tem
pus exhibita eſt,Nūc ſublato corpore,ac miſſo ſpiritu,iuxta ſpiritum uult ag
noſci,eumq́ꝫ ſibi proximo gradu cognatū ducit,qui maxime fidit ipſius pro/
miſſis. Nec eſt quod nos poſteriores apoſtolos quiſquam hoc nomine mi/
noris faciat, quod Chriſtum mortali corpore in terris uerſantem non noui/
mus,quando etiam ſi contigiſſet nouiſſe, nunc eam noticiam quæ obſtabat
ſpiritui depoſuiſſemus,& ſpiritualem factum,ſpiritualiter amaremus. Proin
de quiſquis per baptiſmum inſitus eſt Chriſto, ponat ueteres affectus, non
cogitet,hic Iudæus eſt,ille Græcus,hic ſeruus,ille liber,ſed meminerit unum/
quenq; renatum in nouum hominem,iam è carnali factum ſpiritualem. Ve
tera præterierunt, & ecce per Chriſtū repente innouata ſunt omnia. Abſint
igitur illæ uoces hominum,hic Græcus eſt,hic Barbarus,hic Iudæus,hic mo/
do cultor ſimulacrorū,hic ſacrilegus. Deſijt eſſe quod erat,& Chriſti opificio
uerſus eſt in nouam creaturā tam ſui diſſimilis, ut nulla beſtia ſit homini ma

Omnia autem ex deo

gis diſſimilis. Sed quicquid nobis per hunc collatum eſt, id à patre profectū
eſt,qui nos ſibi reconciliauit, deuicto peccato, per filium ſuum Ieſum Chri/
ſtum: atq; huius reconciliationis prædicationem nobis idem cōmiſit pater,
ut quemadmodum filius pro patre legatione functus eſt apud homines, ita
nos pro Chriſto legatione fungamur. Siquidem cū Chriſtus uerſaretur in/
ter mortales mortalis, licet homo ſimplex uideretur, tamē deus pater erat in
illo, per eius miniſterium ſibi mundum reconcilians, & per eum inſtaurans
in nouitatem, per quem olim condiderat mundum, tantaq́ꝫ clementia rece/

Nō reputans illis delicta

pit homines in gratiam, ut non ſolum non ulciſceretur uitæ prioris admiſſa,
ſed ne imputaret quidem cuiquam,quod ante baptiſmum geſſiſſet, perinde
quaſi iam nō eſſet idem homo, qui prius.Hanc reconciliationis gratiam per
filium conferre uoluit,per nos prædicari.Hac igitur ab eo commiſſa legatio/
ne fungentes uice Chriſti, tanquā deo uos exhortante per nos, obſecramus

Pro nobis peccatū fecit

nomine Chriſti,ut omiſſis priſtinis uitijs recōciliemini deo.Nam is ut ſemel
nos à peccatis eximeret,filium ſuum,cum ſit ipſa iuſtitia,quodam modo uer/
tit in peccatum,ut carne,quæ in nobis peccato eſt obnoxia,cinctus, fieret ho
ſtia pro noſtris ſceleribus expiandis,quaſi facinoroſus inter facinoroſos cruci
affixus,quo nos,qui nihil aliud quàm peccatum eramus,per illum commuta
ret in iuſtitiam, non noſtram,neq; legis, ſed dei,cuius clementia condonata
ſunt admiſſa, ut poſt hac nos inſitos Chriſto pro iuſtis haberet, qui illū pro
nobis habuit pro peccatore.

CAPVT VI.

Adiuuantes autem exhortamur

CVPIT hoc Chriſtus,cupit hoc deus, ut ipſius beneficium ſit in
nobis efficax. Proinde noſtra opera ſimul & dei uoluntatē exe/
quentes,& ueſtræ ſaluti conſulentes, obteſtamur uos,ne cōmit/
tatis,ut ſemel gratis à peccatis exempti,in priſtinam uitam rela/
bentes,in uanum receperitis gratiam dei. Nunc licet ſarcire,ſi quid labimur,

at idem

at idem nō ſemper licebit. Sic enim loquitur deus apud Eſaiam prophetam: In tempore acceptabili exaudiui te, & in die ſalutis ſuccurri tibi. En adeſt nūc tempus illud à deo promiſſum, placabile, quo deus non auerſatur peccatorē ex animo reſipiſcentem, en adeſt dies ille, quo pie uiuendo ſalutem aſſequi liceat. Sequetur formidabilis ille dies, quo fruſtra quæretur reconciliatio. Nos igitur ſtudentes in hac parte noſtro fungi officio, damus operam, ne qua in re cuiquam ſimus offendiculo, ne noſtro uitio uituperetur euangelium Chriſti, cuius miniſtri ſumus. Vituperaretur autem ſi ſic uiueremus, ut quod alios docemus, ipſi nō credere uideremur: ſed modis omnibus ipſa re noſipſos cōmendamus, ut dignum eſt ijs, qui dei gerunt negocium, non ſuum. Quibus autem argumentis nos commendamus? non faſtu, non opibus, non quæſtu, non præſcribendis ceremonijs, ut faciunt quidam, ſed ijſdem rebus, quibus ſe commendauit Chriſtus, nimirum multa patientia, quotidianis afflictionibus, neceſſitatibus, anxietatibus, plagis ferendis, carceribus, tolerandis ſeditionibus, ieiunijs, puritate uitę, uere apoſtolica ſcientia, manſuetudine, ſuauitate, ſpiritu ſancto, charitate ſyncera minimeq́ fucata, ſermone ueraci, nihil non audentes, haud quidem præſidijs humanis, ſed potentia dei: non inſtructi armis & opibus mundi, ſed hinc atq́ hinc ſepti armis iuſtitiæ: à dextris, ut recta conſcientia fultos non efferant res ſecundæ: à ſiniſtris, ne conſternent aduerſæ. Hac freti, per omnia penetramus ad peragendum euangelij negociū, per gloriam & ignominiam, per conuitia & laudes: pro impoſtoribus habiti, cum ſimus ueraces: pro ignotis habiti, cū ſimus noti: ſimiles morientibus, cum ecce uiuamus: quaſi correpti, cum non occidamur: quaſi dolentes, cū ſemper gaudeamus: quaſi pauperes, cū multos locupletemus: quaſi nihil habentes, cum per Chriſtū omnia poſſideamus, plusq́ ſuppeditet charitas, quàm patrimonium, ſi noſtro iure uelimus uti. Sed quo me rapit ſermonis calor? Non mihi tempero, quin effundam quicquid eſt in animo. Os noſtrū apertum eſt erga uos ô Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt. Tantū fiduciæ cōcepi de uobis, ſic audeo de uobis gloriari. Nō me pœnitet ſortis meæ, ne uos pœniteat ueſtræ. Si uos meo uoletis animo reſpondere, eſt cur de uobis glorier, eſt cur uobis ipſis de me gratulemini, non eſt quod mea cauſa ſitis anguſti animi. Si quid anguſtæ mentis in uobis eſt, ex ueſtris affectibus naſcitur. Ego ueſtræ ſalutis gratia nihil non tum facio, tum patior, uōs non perinde reſpondetis amori mutuo. Ego ſpe reſurrectionis & amore ueſtri nihil non fero infracto pectore: uos cum idem maneat præmium, quū hactenus paterna charitate uos ſim complexus (nō hæc exprobro uelut hoſtibus, ſed ut apud filios chariſſimos commemoro) par eſt ut animi magnitudine patri reſpondeatis. Audete contemnere frigidas Iudæorum ceremonias. Audete contemnere mundū hunc, audete fidere bonis ueſtris. Anguſti animi eſt, rebus præſentibus eſſe contentum. Anguſti pectoris eſt, nihil ambire, præter has mox perituras bonorum umbras. Chriſtus uobis abunde diues eſt, abunde glorioſus,

Eſa. 49

Nemini dātes ullam offenſ.

In multa patientia

Os noſtrum patet ad uos

Non anguſtia mini in uobis

Dilatemini & uos

rioſus,abunde potens,abunde felix,is unus uobis ſufficiat,hūc amplectamini toto pectore. Agnoſcite magnitudinē ueſtram, agnoſcite felicitatē, uosq́ maiores ducite,quàm ut cum incredulis habeatis cōmercium. Plus eſt inter uos diſcriminis,quàm ut eodem iugo copulari poſſitis. Nam quod omnino conſortium iuſtitiæ cum iniuſtitia? aut quæ cōmunio luci cum tenebris? aut quæ concordia Chriſto cum Belial? Diuerſa numina,diuerſa religio,diuerſi

Leuit.25. mores,diuerſa ſpes.Quid conuenit templo dei cū profanis ſimulacris? Nam uos eſtis templum dei uiuentis,quemadmodum in myſticis literis ipſe teſtatur deus:Inhabitabo in illis,& in illis inambulabo,& ero illorum deus,& ipſi uiciſſim erunt populus mihi dicatus,ac peculiaris. Quapropter ſi Iudęi horrent ethnicum,uelut impurum ac profanum,atq; eius fugitant contagiū,uos qui deo uiuo uere conſecrati eſtis,exite de medio profanorum, ſegregate uos

Eſa.52. ab illorum cōmercio,quemadmodum per Eſaiam hortatur dominus: Cum ſancti,inquit,ſitis,quod pollutum eſt ne tetigeritis. Impij mores uere polluti ſunt,& periculoſum habent contagium,quorū cōmercio cauete ne ueſtra puritas inquinetur. Non in loco,ſed in affectibus eſt fuga quam ſuadeo. Quod ſi feceritis,tum uos agnoſcam, ac recipiam ſanctus ſanctos, tum me patrem ſentietis,ego uos ut filios amplectar:Dicit hoc dominus omnipotēs:ne quid diffidatis autori promiſſorum.

CAPVT VII.

Has ergo habētes promiſ. PROINDE chariſſimi,freti promiſſis huiuſmodi dei, demus operam,ut promiſſis digni uideamur. Purgemus noſipſos ab omni ſpurcicie, non corporis ſolum, uerumetiam animi,quo ſimul & apud homines innocenter uiuamus,& deo bonam mentem approbemus, plenam ac perfectam ſanctimoniam nobis paremus in aduentū Chriſti,continente nos interim in officio nō hypocriſi ſed timore dei,qui pro

Capite nos ſuis cuiq; factis præmiū reponet. Ego totos uos,toto cōplector animo,tanta eſt amplitudo charitatis erga uos. Vos uiciſſim me in ueſtros animos,ut ſumus,recipite, quandoquidē alios recipitis,qui cum minus uos diligant, tamē onerant uos ſumptibus ac faſtu,grauant uos ceremonijs. Nos neminem læſimus,neminem adulterina doctrina corrupimus,à nemine quicquam extorſimus. Non hæc loquor,quo uos damnem ac reijciam,ſed quo reddam melio-

Non ad condemnationem ueſtram res. Siquidem ex ſuperiore ſermone meo ſatis perſpicuum eſt, quod toto pectore uos complector,& indiuulſa charitate proſequor,paratus & cōmori uobis,& conuiuere. Nihil nō audeo apud uos,tanta eſt de uobis fiducia:eſt quod uehementer glorier de uobis,quos per omnia morigeros reperi. Nō dubitaui libere corripere delinquentes, ſed ubi uos emendatos uideo, tanto expletus ſum ſolatio,tam exuberanti gaudio perfuſus ſum,ut in omnibus meis afflictionibus abſterſerit animi moleſtiam, dum uolupe etiam eſt, pro talibus pati,nam alioqui uarijs malorum procellis iactati ſumus. Etenim cumueniſſemus in Macedoniam, nulla data eſt relaxatio à laboribus corpori noſtro.

ſed

ſed undiq; premebamur. Foris bellum mouebant hoſtes euangelij: Intus pe
riculum diſcruciabat, ne quos ſubuerteret aſtutia pſeudapoſtolorum. Ab il
lis cędebamur, his interim metuebamus, ne noſtris malis conſternati diffide
rent. Sed deus qui reficit humiles & afflictos, refecit ac refocillauit nos per ad
uentum Titi, non ſolum quod aduenerit, quem maxime cupiebamus nobis
adeſſe, uerumetiam, quod lætus & alacris à uobis redierit. Eam uoluptatem
à uobis hauſtã in me refudit, cũ mihi referret, quantũ uos haberet deſideriũ
mei, cum exponeret mihi lachrymas ueſtras, mœrentium quod offenſus nõ
dum ueniſſem, cum narraret, quo ſtudio mea iuſſa exequeremini, adeó ut his
cognitis per Titum, plus ceperim uoluptatis ex obſequio ueſtro, ueſtri corre
ctione, quàm mœroris ex commiſſis ceperam. Inuitus contriſto uos, uerum
quando bene ceſſit, non me pœnitet, quod ſuperioribus literis uos ad mœro
rem adegerim, etiamſi quid antea pœnituit. Siquidem triſtis illa mihi pariter
ac uobis epiſtola, quanquam uos ad tempus mœrore affecit, tamen nunc mi
hi uoluptati eſt, non quod per nos ſitis affecti mœrore, ſed quod hic mœror
uos adduxerit ad pœnitentiam. Habet hic mundus ſuum mœrorem, ſed no
xium & infrugiferum, cum homines ob iacturam pecuniarum, aut uolupta
tum amiſſionẽ, aut ob iram, aut inuidiam animo diſcruciantur. Habet & pie *Vt in nullo de*
tas ſuum mœrorem, ſed frugiferum ac ſalutarem, quo ſic eſtis affecti, ut bonę *trimentũ pat.*
mentis lucrum feceritis, tantum abeſt, ut ullum ex me ſenſeritis detrimentũ.
Nam qui hoc mœret, quod deum offenderit, correctæ mentis præbet argu
mentum, atq; ita dolor adducit ad pœnitudinem, ut non ſinat hominem in
priſtina commiſſa relabi. Contra mœror, qui ex mundanis cupiditatibus na
ſcitur, exitium adfert, noxius corpori pariter atq; animo. An non hoc ipſa de
clarat res? Siquidem hic ipſe mœror, quo ſecundũ deum fuiſtis affecti, quan
tum in uobis ſtudium excitauit? Quid dico ſtudiũ, imò ſatisfactionem, qua
uos apud me purgaſtis, teſtati uobis non probari turpe commiſſum, imò in
dignationem, qua ſic ſæuiſtis in flagitioſum, ut mihi fueritis ad lenitatem ac
moderationem reuocandi, imò timorem quaſi periculum unius eſſet omniũ
commune, imò deſiderium ilico corrigendi, quod erat admiſſum, imò zelum
& ardorem imitandi nos in profliganda turpitudine, imò uindictam deni
que, quod ilico pœnas dederit, qui peccarat. Nam modis omnibus declara
ſtis uos eſſe puros, & immunes in hoc negocio. Proinde tametſi ſcripſi uobis
ſuper hac re, tanquam ad omnes pertineret, non ſcripſi tantum eius gratia,
qui peccatum commiſerat, aut eius in quem admiſſum erat: ſed ob id potius,
quo uobis eſſet perſpicuũ, quanta me teneat cura ueſtri, teſte deo, qui tanto
pere fuerim ſolicitus, ne ſerperet inter uos iſta mali lues, & unius aut alterius
peccatum totum corpus contaminaret: ac uiciſſim innoteſceret, quo ſtudio ſi
tis erga me, cuius uoluntati tam alacribus animis parueritis. Ea res cũ uobis
ceſſerit in ſolatium, ut qui gaudeatis eſſe correctos, quos oportuit, gaudeo &
ipſe ob gaudium ueſtrum; ſed hanc nobis uoluptatem auxit gaudium Titi,

qui me commendante ſic acceptus eſt apud uos, ut ab omnibus recreatus ſit illius animus, cum uideret autoritatem meam tantũ habere ponderis apud uos. Vnde fit, ut ſi quid apud illum gloriatus ſum de probitate ueſtra, deq; obedientia, non fuerim pudefactus. Nam huic periculo ſeſe exponit, qui cõmendat aliquem. Illum uobis, uos illi commendaram. Vtrunque bene ceſſit, nam ut uos Titũ comperiſtis per omnia qualem uobis eum prædicaram, ita quæcunq; de uobis iactaram apud illum, uera comperit ille. Itaq; nec apud uos, nec apud hunc, pudet me uanitatis. Is cum & antehac diligeret uos, tamen nunc expertus officium ueſtrum, ex intimis uiſceribus uehementius etiam erga uos affectus eſt, dum reputat ac recolit ſuo cum animo, quanta cum alacritate uos omnes parueritis uoluntati noſtræ, quam ille detulit, quantaq; cum reuerentia ac timore uenientem exceperitis. Gaudeo ſanè uos mihi compertos tales, ut nihil ſit, in quo non debeam poſthac de uobis confidere. Neque quicquam in poſterum uerebor à uobis exigere.

CAPVT VIII.

Notum autẽ facimus uobis

AGITVR ut hac quoq; parte reſpondeatis & animo noſtro, & reliquarum eccleſiarũ pietati, certiores uos facio, quemadmodũ adfuerit mihi deus in eccleſijs Macedoniæ. Nam promptis ac propenſis animis receperunt euangelium, & adeo non ſunt deiecti meis, Silæq; afflictionibus, ipſi nobiſcũ afflicti, ut fiducia euangelij cũ ingenti gaudio pertulerint omnia. Denique hoc uberius gauiſi ſunt nobis ereptis, quo grauiora paſſi ſumus. Hi cum ſint tenues, extremæq; paupertatis, tamẽ erat tanta animorum promptitudo, ut ex inanibus etiam ſcrinijs, quicquid ſupererat, depromerent in ſubſidia pauperum. Vnde factum eſt, ut quo pauperiores redderentur & exhauſtiores pia benignitate, hoc magis ac magis diteſcerent promptiſſimi pectoris candore ac ſimplicitate. Siquidem adeo non comperimus eos difficiles ad hanc largitionem, ut uere teſtis illis eſſe poſſim, quod non ſolum pro uiribus, uerumetiam ſupra uires conferre uoluerint, animo ſuperante facultates: adeo ut cũ nos ueriti, ne poſt immodicam liberalitatem, egeſtas ſuaderet illis pœnitudinem, recuſaremus accipere, quod ultro offerebant, multa cum obteſtatione rogarint nos, ſineremus & ipſos in huius laudis uenire conſortium, ut de facultatibus ſuis nonnihil impartientes ſanctorum inopiæ, uiciſſim illorum pietatis fierent participes, non ſolum reſpondentes expectationi noſtræ, uerumetiam ſpem omnem uincentes, qui nõ tantum obtulerint ſua, uerumetiam ſemetipſos ultro dederint, Primum deo, deinde nobis quoq;, deo uolente, cuius afflatu mouebantur, ut nobis tam alacriter obtemperarent. Quorum animus adeo me delectauit, ut hortaremur Titum, ut quemadmodũ ipſius hortatu cœpiſſetis hanc in ſanctos munificentiam, ita quod cœptum eſſet in uobis conſummaret, quo magis etiam illi ſitis deuincti, per quem hanc quoq; pietatis laudem fueritis cõſequuti, ne quid hac in parte ſitis inferiores cæteris, Imò quemadmodum in cæteris dotibus

Et non ſicut ſperauimus

excellitis

excellitis,dono fidei,dono linguarum,dono ſcientiæ,dono diligentiæ in adminiſtrando, dono charitatis, quã erga nos declaraſtis,ita hac etiam in docte ſitis eximij:non quod id exigam à uobis, ſed ideo Macedonum promptitudinem commemoro,quo uos illorum exemplo prouocati, ultro declaretis charitatis ueſtræ ſynceritatem,hac quoq; parte dominum Ieſum Chriſtum pro uiribus æmulantes:qui cum eſſet diues,& omnium dominus,tamẽ,quo nobis prodeſſet,ultro pauperem ſe fecit, homo factus diſſimulata potentia, quo uos illius paupertate diteſceretis,ueluti permutatione rerum facta, qua humanitatis noſtræ paupertate in ſe recepta, diuinitatis ſuæ diuitias nobis impartiret. Ita quemadmodum ſuperioribus literis cœlibatum à uobis non exegi,ſed ueſtris conſulens commodis ſuaſi:ita & in hac re conſulo, non impero,& ob id conſulo,quod exiſtimẽ in ueſtrum compendium ceſſurũ,præſertim,cum quod nunc ſuadeo,uos ipſi citra meum ſuaſum, non ſolum facere,uerumetiam ultro uelle cœperitis. Nunc igitur ſupereſt, ut quod ultro cœpiſtis facere,perficiatis, ut quemadmodum iam pridem animũ iſtum ſponte ſuſcepiſtis,ita Macedonum exemplo perficiatis,non ſupra uires,quod ab illis factum eſt,ſed pro facultate cuiuſq;. Non eſt acceptum beneficiũ, quod confertur ab inuito. Cæterum cum ultro ſuppetit animi promptitudo, ſatis eſt,ſi iuxta modum facultatũ temperetur largitio. Nec enim exigitur,ut dones,quod nõ habes. Neq; uero ſic eſt exercẽda benignitas,ut quibus donatur,ſuauiter & in ocio uiuant, qui donant ad inopiam redigantur. Verũ ut æquabilis quædam fiat inter uos cõmutatio,uidelicet,ut interim ex opibus, quibus uos abundatis,ſuccurratur illorum egeſtati,ac uiciſſim illorum fides ac pietas,qua ſuperant illi,penſet,ſi quid eſt in uobis diminutũ, itaq; fiat,ut utriſq; cõmunicantibus alteris,neutris deſit aliquid,ſed ſit æquabilitas. Quẽadmodum legimus olim accidiſſe maioribus noſtris in colligendo Manna, ut cui multum eſſet collectũ, apud hunc tamen nihilo plus ſupereſſet,quàm apud eum,qui paulum collegiſſet. Sic enim ſcriptum eſt in Exodi libro: Qui multum habebat, huic nihil ſuperfuit, & qui paululum habebat, huic nihil defuit. Pro tempore poſſidentur iſta,ut his uelut in diem uiuamus. Ne quis ſubductis in longũ rationibus æſtimet, quid ſibi ſuperſit. Alioqui futurum eſt,ut nemo ſibi putet ſupereſſe,quod cuiquam impartiat. Huic interim deeſt,tibi ſupereſt. Quod ſupereſt,impartiendum pro præſenti neceſſitate. Si quid euenerit,ut tibi quoq; deſit impoſterum,ſimili benignitatis uiciſſitudine ſubleuaberis. Porrò gratiã habeo deo, cuius inſtinctu res hæc Tito quoque ſit cordi,perinde atq; mihi,qui cum eſſet ſuapte ſponte propenſus,facile accepit exhortationem noſtram,imò non meo hortatu,ſed ſuapte uoluntate ad uos uenit,licet meis hortatibus alacrior. Miſimus autem cum hoc fratrem illum,cuius fides & integritas per omnes eccleſias in euangelij negocio ſpectata eſt, & adeo ſpectata eſt,ut ab eccleſijs delectus ſit comes & collega peregrinationis noſtræ, quo nobis ſit adiutor in colligenda pecunia, quam

Charitatis ingenium bonũ comprobans

Non ſolũ facere,ſed & uelle

Ex eo quod habetis

Exo.16.

Gratias autẽ ago deo

ueſtra largitur benignitas,ad ipſius domini gloriam, cuius inſtinctu res agi tur,ad declarandam omnibus animi ueſtri promptitudinem. Refert autē, integros ſpectatæq; probitatis uiros ad hoc adhiberi negocium, ne qua ſuſpicio ſuboriatur infirmis,neúe tantam pecuniarum uim quam ultro ueſtra benignitas donat,non alijs modo,ſed nobis quoq; colligere uideamur,cum hinc præter officiū colligendi ac perferendi ſtudiū, nihil nobis uindicemus. Neq; enim fugit nos, uulgo maxime obnoxiam eſſe ſuſpicioni rapacitatis pecuniam,præſertim ingentem,nec ulla re citius corrumpi mentes hominū. Addidimus his duobus uobis ſpectatiſſimis,& tertium, fratrem quendam noſtrum,quem tametſi uobis non perinde cognitus eſt, tamen ipſi ſæpenumero ſumus in multis experti diligentē ac fidum, ſed in hoc negocio,quàm in cæteris diligentiorem, ut planè confidam uos non dubitaturos, his pecuniam etiam quantamlibet credere: ſiue Titum ſpectetis, qui collega meus eſt,quiq; particeps eſt laborum meorum,quos ueſtra cauſa ſuſcipio; ſiue cæteros huic adiunctos,qui præterquam quod fratres noſtri ſunt,ſuffragijs eccleſiarum in hoc munus delecti ſunt, per quos ſic illuſtratū eſt euangelium, ut merito nō apoſtoli ſolum,ſed & gloria Chriſti dici poſſint. Cum his igitur ſic agetis,ut nunc potiſſimum declaretis,quanta charitate nos proſequamini,quamq; non ſine cauſa de uobis apud illos gloriati ſimus.Porrò quod officij contuleritis in hos,in omnes eccleſias contuleritis,quorum nomine ueniunt legati.

CAPVT IX

Nam de miniſterio qđ fit in ſanctos

NIHIL enim eſt opus,ut in eo ſumam operam,quo nos extimulem ſcriptis meis, ad munificentiam collocandam in ſanctos, cum mihi ſit adeo cognita perſpectaq; animi ueſtri promptitudo,ut nō dubitem hanc iactare uel apud Macedones,in tantum, ut ueſtro exemplo pleriſq; prouocatis, non Corinthus modo, uerum omnis fermè Achaia ad eandem munificentiam prompta ſit ac propenſa. Quanquam autem perſpectum haberemus animum ueſtrum, tamen hos fratres noſtros præmittere uiſum eſt,ne quà forte fiat,ut uane de uobis uidear apud alios gloriatus,hac quidem in parte, nam hactenus in cæteris meæ de uobis prædicationi reſpondiſtis. In hoc autem præmiſimus,ut quemadmodum ante ſcripſimus uobis,mature colligatur pecunia,& in promptu ſit, quod uiſum fuerit donare:ne quo pacto fiat,ut ſi mecum uenerint Macedones,apud quos de uobis gloriatus ſum,uoſq; repererint imparatos,nos erubeſcamus,tanquam uane de uobis gloriati:ut ne dicam, ne uos erubeſcatis, qui hac in parte fueritis ueſtri diſſimiles, cum in cæteris dotibus excellatis. Hac de cauſa uiſum eſt operæprecium rogare fratres hos,ut priuſquàm uos adeam,iſtuc irent, præparaturi iam ante deſtinatam ac promiſſam à uobis contributionem,quo magis ſit in promptu:quam Græce loquentes, nō abs re uocamus εὐλογίαν, id eſt,benedictionem,quod non grauate,neque cum

murmure & dandum ſit beneficium, & accipiendum, ſed uerbis bene omi/nantibus,alioqui uidebitur extorſio, non collatio. Sponte tribuat qui uelit, & quantum quiſq; uelit. Tantum illud admonemus,quo quiſq; largius cõtulit,hoc eſt copioſius præmiũ reportaturus. Qui parce facit ſementem, parce item meſſurus eſt, & qui ſeminat alacriter benecq; ominans, pari modo meſſurus eſt,quod ſeminauit, non uelut ex iuſſu noſtro, ſed pro ut quiſque ſponte deſtinauit in animo ſuo. Largius enim ac libentius dat qui ſponte dat. Malignius donat,qui cũ mœrore ueluti coactus donat. Atqui hilarem datorem amat deus. Siquidem apud illum non fungitur officio ſuo,qui co/actus ſuo fungitur officio. Nec eſt quod metuatis, ne uobis beneficiũ iſtud pereat. Siquidem deus,qui quicquid ipſius amore confertur in ſanctos, ſibi patitur imputari,abunde potens eſt efficere, ut etiam ſi nihil ab hominibus ad uos redeat gratiæ,tamẽ cum fœnore ueſtrum ad uos redeat beneficium, ſi dederit,ut uobis & ſemper ſuppetat pecunia,quantum ad uſum uitæ ſatis eſt,& inſuper exuberetis ac diteſcatis omnibus pietatis officijs. Siquidẽ bo/na pietatis ac iuſtitiæ pars eſt,munificentia,qua ſanctorum inopiæ ſubueni tur. Quemadmodum teſtatur & pſalmographus: Diſperſit,dedit pauperi/bus,& ob hoc iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Conprecor aũt, ut is qui ſuggerit ſemen facienti ſementem,& panem in cibum ſuppeditat,quicq; ſor/tem largitus eſt,unde nunc ſuccurritis inopiæ ſanctorum,ſemper ſufficiat fa cultates ueſtras,quo ſubinde poſſitis illis ſuccurrere, atque ita multiplicet ſe/mentem ueſtram,ſimulcq; augeat prouentum ueſtræ iuſtitiæ,ut in omni uir tutum genere locupletemini,ſempercq; proficiatis in omnem animi ſimplici/tatem,atcq; candorem,& indies uiliores habeatis pecunias,quę dum erogan tur non in quoslibet,ſed in ſanctos,fit, ut ueſtra liberalitas redundet in glo/riam dei, dum ueſtra munificentia refecti pij, per nos gratias agunt deo, ut mihi quocq; nonnihil hinc præmij uindicem,qui negocium procuro. Siqui/dem huius miniſterij functione non hoc ſolum aſſequimur,quod ueſtra lar gitate refocillatur egeſtas hominum piorum,uerumetiam quo copioſior eſt ueſtra beneficentia,hoc à pluribus aguntur gratiæ deo, qui pietatẽ ueſtram experti, pro iſta benignitate ueſtra laudibus efferunt deum, quod intelli/gant uos tanto conſenſu obedire monitis euangelicis, quibus obtemperan/tes, libenter & alacriter impartimini facultates ueſtras, non his ſolum, quo/rum negocium agimus in præſentia,uerum omnibus cæteris. Siquidem ubi que ſubueniendum eſt egentibus. Fit denicq; ut in ſuis precibus, quas grati deo pro uobis offerunt,optent uidere uos,ut quorum eximia liberalitate re ficiuntur,eorum eximiam pietatem coràm aſpiciant, quam uobis à deo col/latam,ex muneris magnitudine perſpiciũt. Sed in primis habendæ ſunt gra tiæ deo,de hoc munere inenarrabili,quo & uobis iſtam mentem inſpirat,ut donetis,& illis,ut ueſtris beneficijs non ad ocium aut luxum, ſed ad laudan/dum deum prouocentur.

Hoc aũt dico qui parce ſe/min.

Vt in omni/bus ſemp om/nem ſufficiẽn/tiã habentes

Pſal. III.

Per multas gratiarum actiones

CAPVT X

Ipſe autem ego Paulus

VERVM ut his omiſſis,ad alia ueniamus,obteſtor uos, non quiſ/
uis apoſtolus, ſed ille ipſe uobis abunde ſpectatus Paulus, qui
ueſtræ ſalutis cauſa tantum malorum & paſſus ſum & patior:
obteſtor aūt per lenitatem ac humanitatē benignitatemq́; Ie
ſu Chriſti, ad cuius exemplum ipſe memet apud uos deijcio, ſic me gerens
iuxta ſpeciem,quaſi ſim humilis quiſpiam,& abiectus,nō præ me ferens di/
gnitatem & autoritatem apoſtolicam,quam pſeudapoſtoli putant in faſtu
ſitam,& tamen (ut iſti calumniantur)cum abſum, audacibus ac ſæuis epiſto
lis uos territo,ueſtra fretus obedientia: Sic componite uitam ueſtram,ne cū
uenero cogar uti rurſus eadem cōfidentia,qua uideor uſus in quoſdam pſeu
dapoſtolos,qui me è ſuo metientes animo, iudicant iuxta carnales affectus
uerſari uobiſcum,quaſi præſens uobis blandiar,ſeu captans uos,ſeu metuēs,
idem abſens in literis me iactitē,ac nihil nō audeam. Quicquid ago, ueſtræ
ſalutis & euāgelij cauſa ago,nō humano affectu.Nam licet hac mortali car/
ne circundati ſimus,tamen nō militamus auſpicijs,ductuq́; carnis,ſed ſpiri/
tus,deiq́; præſidijs. Quantumuis humiles,& imbecilli uobis uidemur,tamē
inermes non ſumus, nec robur nobis deeſt,ad coercendos hoſtes euangelij.
Sed arma noſtræ militiæ,quæ ſpiritualis eſt, non ſunt humano more,ferro,
aut chalybe ualida,ſed dei afflatu ualida ſunt, ad demoliendū quicquid ad/
uerſus illum munitum uidetur.His demolimur ac ſubuertimus callida conſi
lia,& omnem impiorum celſitudinem,quæ ſeſe erigit,& extollit humanę ſa
pientiæ præſidijs , aduerſus ſcientiam dei, quam per euangeliū profitemur,
neq́; deijcimus modo, ſed & ſubigimus,& captiuam ducimus omnē huma
nam cogitationē,ut poſthac obediat Chriſto, cui prius rebellis erat . Quod
ſi quis obſtinate rebellet,habemus & uindictam in promptu, aduerſus om/
nem inobedientiam,qua ueſtra cauſa nondum uſi ſumus,ne ſæuiens in eos,
qui uobis admixti ſunt, & quibus adhuc aliqua ex parte fauent nōnulli, ar/
bitrantes eos præclaros apoſtolos eſſe,tranquillitatē publicam turbem,for/
taſſis uſurus in poſterū, ubi ſenſero ueſtram obedientiam eò profeciſſe per/
fectionis, ut æquis animis laturi uideamini tales à ueſtro contubernio ſemo
ueri,quemadmodū feciſtis in uindicando inceſto.Spiritualis eſt dignitas ac
poteſtas apoſtolica, nō corporalis. An uos adhuc ex ijs quæ uidentur apo/
ſtolum æſtimatis, quemadmodū uulgus ex ambitu ſtrepituq́; fortunæ, aut
ſatellitio principē æſtimat? Nihil interim dicam de pſeudapoſtolis, illud in
genere dicam.Si quiſquam hoc nomine ſibi fidit,quod Chriſti ſit,uel quod
hunc mortalē uiderit, uel quod huic ſanguinis propinquitate iunctus ſit, il/
lud itē apud ſe perpendat,quod queadmodū ipſe eſt Chriſti,ita nos quoq́;
Chriſti ſumus,& hac in parte pares ſumus, nec illi eſt, quo ſibi placens,nos
deſpiciat.Neq́; enim carnis cōmerciū nos Chriſto coniunctiores reddit,ſed
ſpiritus.Nihil aliud interim, quàm æquo me cæteris apoſtolis . Quod ſi uel
amplius

In carne enim ambulantes non ſ.

Quæ ſecundū faciem ſunt uidete

amplius etiam aliquid mihi uindicē, gloriās de poteſtate mea, imò nō mea, ſed à domino tradita, uerum in hoc tradita, ut proſim uobis, non ut noceam, haud opinor, pudefiam, quaſi uane magis, quàm uere ſim gloriatus. Verum de poteſtatis magnitudine ſilebo, ne cui uidear territare uos minacibus epiſtolis. Sic enim ait quiſpiam, quem honoris cauſa nondum nomino: Paulus epiſtolas mittit arrogantes, ac potentes: cæterum cum adeſt ipſe iam ſui diſſimilis, & corpore uidetur imbecilli, quod nihil prę ſe ferat maieſtatis, & oratio contemptibilis non refert eam autoritatem, qua tonant ac fulminant epiſtolæ. Quiſquis hoc nomine noſtram autoritatem deſpicit, illud ſibi perſuadeat uelim, quod qualis eſt abſentis ſermo noſter in epiſtolis, quem iſti grauem aiunt, talis eſt & præſentis uis atque autoritas, ſi uiſum fuerit ea uti. Verbis oſtentare, quod re præſtare non poſſim, aliorum eſt, non meum. Non enim poſſumus animum inducere, ut noſmetipſos conijciamus in numerum iſtorum, aut etiam cum talibus noſipſos conferamus, qui ſe non factis, ſed fucis, ac magniloquentia cōmendant, nequaquam intelligentes interim, quod ipſi ſeſe nō ſuis meritis, ſed ignaui ignauorum collatione metiuntur, nec aliter magnos ſeſe declarant, niſi ſuis laudibus attollendis, & deprimendis aliorū meritis. Abſit autem, ut nos ad iſtorum exemplum in immenſum gloriemur. Siquidem ad iſtum modum gloriandi nullus fuerit neque modus, neque finis, ſi quiſque tantus haberi uelit, quantum ſe facit arrogantia. Nos noſmet noſtro metimur pede, non alienam gloriam nobis uſurpantes, ſed ad menſuram ac modum eorum, quę dei præſidijs geſſimus ipſi. Quantum ab illo donatum eſt, tantum nobis uindicamus, nec ultra modum hanc dilatamus gloriam noſtram. Neque uero mediocriter imperatoris noſtri ditionem propagauimus, qui uſque ad uos etiam pertigerimus, non ultro profecti, ſed à deo miſſi. Satis ingens hoc gloriandi argumentum, non quocunque modo perueniſſe ad uos, ſed ita perueniſſe, ut uobis prædicauerimus euangelium Chriſti: ut iam non ſit nobis neceſſe uerbis amplificare laudes noſtras, quaſi re uera non pertigerimus uſque ad uos, alioqui non admodum expugnabiles. Nec enim inuiſimus iam perſuaſos, quod faciunt pſeudapoſtoli, ſed ipſi primi perſuaſimus. Neque ſine fine nos iactamus de alienis laboribus, laudem alienorum geſtorum in nos uerbis tranſmouentes, quod quidem ignaui duces factitant, arcis aliena uirtute captæ laudem ſibi uindicantes. Quin ſperamus futurum, ut indies magis ac magis gliſcente & augeſcente fide, per uos maiorem laudem conſequamur, iuxta metam nobis à deo præſcriptam, ut in alijs quoq; regionibus, quæ ſunt ultra uos, prædicemus euangelium Chriſti; ac longius etiam, quàm hactenus fecerimus, proferamus Chriſti uexilla, non alieno Marte atq; auſpicijs rem gerentes, ut in rem paratam ingerentes nos, alienis laboribus partam laudē nobis arrogemus, imò tantū abeſt, ut ex alienis factis iactemus nos, ut nec meorū geſtorū gloriā mihi aſſcribā. Sed quiſquis gloriatͬ, nō ſuo, ſed Chriſti nomine glorietͬ oportet, cuius negociū agit.

Nā & ſi amplius aliquid gloriatus fuero

Non enim audemus nos inſerere

Menſurā pertingendi uſq; ad uos

Neq;

Neque enim qui ſui buccinator ſemet ingerit, uere probatus eſt, ſed qui delectus à deo, tanquam idoneus bona fide mandato fungitur officio, is demum uere ſpectatus ac probatus eſt.

CAPVT XI.

Vtinam ſuſtineretis modicum

NON mihi tempero, quin aliquid magnificentius de me prædicem, quamuis non ignorem argumentum haberi ſtulticiæ, iactare ſeipſum, ſed utinam feratis me paulliſper ineptientẽ, imò non dubito, quin laturi ſitis. Huc enim ſtulticiæ me cogit nõ arrogantia, non ſtudium alicuius emolumenti, ſed ingens quidam & impatiens erga uos amor, atq; ut ita dixerim zelotypia. Nã plane zelotypus ſum erga uos,

Aemulor enĩ uos dei æmulatione

nihil non metuens uobis, quos tenere diligo. Diligo autem non humano affectu, ſed charitate diuina, nec mihi zelotypus ſum, ſed Chriſto. Nam huic uelut unico ſponſo, uos ceu caſtam & incorruptam uirginem ſpirituali coniugio copulaui, à quo nunquã diuellamini. Mihi nihil arrogo ueſtri. Ille ſponſus eſt, ego pronubi modo functus ſum officio. Caſtam ac puram ſponſam illi tradidi, ſed metuo nequâ fiat, ut quemadmodum olim ſerpentis uerſutia, ſimplicem Aeuæ mentem corrupit, uitiata puritate, in qua fuerat condita, ita per pſeudapoſtolorũ aſtutiam, ueſtra quoq; ſimplicitas corrumpatur, ac de-

Nam ſi is qui uenit

generetis ab illa puritate, qua hactenus eſtis uſi erga ſponſum Chriſtum Ieſum, qui purus puris uobis per nos traditus eſt. Etenim ſi nouus iſte apoſtolus, qui in noſtros labores irrepſit, alium Ieſum prædicaret, quem nos uobis non prædicauerimus, aut ſi per illum alium ſpiritũ acciperetis, quem per nos non acceperitis, aut aliud traderet euangelium, quod per nos non ſit traditũ, merito ferretis illum iactantem ſeſe, ac nobis anteponentem, ut qui contuliſſet, quod à nobis conferri non quiuerit. Nunc ſi nihil ab iſtis adfertur, quod à nobis non ſit abunde traditum, quid eſt, quod nobis quodammodo faſtiditis, illorum perferatis inſolentiam? Sint apoſtoli quamlibet magni, certe quod ad euangelij fructum attinet, non arbitror me uel præcipuis apoſtolorum primoribus ulla in re fuiſſe inferiorem. Sint iſti ſermone comptiores, certe ſcientia non illis conceſſerim. Nihil opus orationis lenocinio, cum res adſit. Venditent illi ſeſe uerborum phaleris, nos omnibus officijs declarauimus animum erga uos, & uim apoſtolicam, neque quicquam paſſi ſumus in nobis deſiderari. Niſi forte hoc uos offendit, quo maxime debuerat uobis animus noſter commendari, quod non iſtorum more, faſtu meo uos preſſerim, ſed memetipſum apud uos humiliarim, ac deiecerim, haud quaquam ſubdole, ſed ut uos per meam humilitatem exaltaremini in fide: aut quod ad iſtorum exemplum, non onerarim uos ſumptu, ſed gratuito, meoq; cibo uobis prædicauerim euangelium dei, adeo parcens uobis, ut cum premeret inopia, maluerim alias eccleſias deprædari, quo uobis abſq; ueſtris impendijs inſeruirem, ne tum quidem cuiquam oneroſus, cum apud uos agerem, idq; cum urgeret egeſtas. Nam egeſtatem meam ſuppleuerunt tum ij, qui uenerant à

Macedonia

Macedonia. Quin non hac re ſolum, uerumetiam in omnibus caui, & cautu-rus ſum, ne cui ſim grauis. Non hæc loquor arroganter, ſic mihi ſemper ad-ſit Chriſti ueritas, ut in regionibus totius Achaiæ, non ſolum Corinthi, hæc mea gloriatio euangelij gratis prædicati non interrumpetur. Quamobrem autem hoc facio? An odio ueſtri, munificentiam quoq; ueſtram aſpernor? Deus nouit hoc non eſſe in cauſa, uerum quod facio, quodq; in poſterum fa-cturus ſum, ideo facio, quo præripiam occaſionem calumniandi me ijs, qui captant occaſionem: ut iſti cum ſint opulenti, ſimulantes palàm ſe recuſare munera, cum clanculum accipiant, in hoc quoq;, cuius falſam laudem ſibi ue-nantur, comperiantur nihilo præſtantiores nobis, qui nec inopia preſſi, quic-quam à quoquam accipiamus, non committentes, ut iſti uel hac ſimulata fu-cataq; ſpecie pietatis nos ſuperent. Nam iſti quidem non ex animo, ſed ad ſuum quæſtum ac faſtum prædicant Euangelium: & cum à Chriſto miſſi non ſint, neque Chriſti negocium agant, tamen falſo ſibi uindicant apoſto-lici cognominis honorem: ſimulantq; ſeſe conductos in uineam domini, ope-ra ſua rem illius agere, cum officiant eius negocio, ac ſui uentris agant nego-cium, ſub euangelicæ doctrinæ prætextu, ſua quædam inſulcientes dogma-ta: uelut faciunt hi, qui letale uenenum, quo magis fallant, admiſcent exqui-ſitiſſimo uino: ſumpta interim apoſtolorum perſona, quo magis etiam im-ponant ſimplicibus animis autoritatis prætextu, magniq; nominis umbra, hiſtriones uerius, quàm apoſtoli. Eſt autem hoc pernicioſiſſimum impoſtu-ræ genus, fuco pietatis, impietatis uenenum inſerere. Chriſtum autorem præ-texunt, cum ſatanæ rem agant. Neque mirum, ſi diſcipuli exprimunt ma-giſtrum. Nam & ipſe ſatanas tenebroſus, non alia arte uehementius noce-re ſolet mortalibus, quàm ſi diſſimulata ſua ſpecie, ſeſe præſtigio transfigu-ret in angelum lucidum. Qui uere miniſtri Chriſti ſunt, nihil per fucũ agunt, dominum ſuum referentes. Nihil autem nouũ, ſi ſatanæ miniſtri, perſonam alienam ſibi ſumunt, ut cum iniuſticiæ ſeruiant, tamen iuſticiæ miniſtri uide-antur, ſceleratiſſimi proditores, qui mentientes amicũ, hoſtem agunt. Non-dum in hos exerceo meum ius, ſed ob publicam tranquillitatem illos ſuę ma liciæ relinquo. Cæterum non effugient pœnam, ſiquidem malorũ operũ, ma lus erit finis. Rurſus à uobis petenda mihi uenia eſt, ut de me quoq; nõnihil uere prædicem, ne quis hoc ſtulticiæ meæ tribuat, quod mearũ laudum ipſe ſim buccinator. Quod ſi non impetro, uel ſtulticiæ meæ, ſi uidetur, concedite, ut cum iſti apud uos tam multa de ſe prædicent, mihi quoq; fas ſit uel paulu lum quiddam de meipſo gloriari. Nam quod nunc dicturus ſum, non ſapiet purum illum Chriſti ſpiritũ, ſed humanam potius ſtulticiam: quandoquidẽ ſuper hiſce rebus gloriaturus ſum, quæ nos deo nihilo reddunt gratiores, ſed ſunt huius generis, de qualibus ſtultũ uulgus ſeſe iactitare ſolet, cũ ex his nõ oriatur uera gloria. Scio, ſtulticiæ ſpeciẽ habet quod facio, ſed huc me adigit iſtorum iactantia, quos tamen ſtulte gloriantes toleratis. Cum igitur tam

Operarij ſubdoli

Verũ dico ne quis putet me

multi ſint apud uos,qui cum apoſtoli uelint haberi, tamen ea iactitent, quæ nihil faciunt ad dotes apoſtolicas, gloriabor & ipſe de me nonnihil,ſtulticiã iſtorum imitans,Vos interim hanc noſtram ineptiam boni conſuletis, ſiqui dem cum ſitis ipſi ſapientes,non grauate fertis alienam ſtulticiam. Æquum eſt autẽ, ut inter tam multos aſſidue gloriantes, me quoq; pauliſper feratis, præſertim cum gloriatio mea uos non ſit grauatura,quemadmodum illorũ. Ab illis enim ſuffertis, ſi quis in ſeruitutẽ adigat,cum Chriſtus uoluerit uos eſſe liberos:ſi quis ſumptibus exedat atq; exhauriat uos,cum nos gratis apo ſtolum egerimus: ſi quis accipiendis xenijs ac muneribus facultates ueſtras attenuet:ſi quis faſtu turgidus,tyrannidem in uos exerceat:& adeo, ut quod eſt extremæ contumeliæ,palma uos cædat in faciem:quod ſi non faciunt, cer te ſic tractant alijs modis,ut nõ leuior ſit contumelia.Hæc cum illi faciant,uo bis magni uidentur apoſtoli, ex huiuſmodi rebus eos æſtimantibus, de qui bus & uulgo ſtultum habetur iactare ſeſe.Perinde quaſi nos nõ potuerimus ijſdem titulis abuti,ad premendos uos autoritate,niſi maluiſſemus ueſtræ ſa luti,quàm noſtro dominio conſulere.Quid enim iactant iſti, aut in quo ſibi placent(ut interim ſtultorum more loquar)in quo non poſſim me illis æqua re?Magnum uideri uolũt,quod Hebræi ſint,perinde quaſi apud deum quic quam referat,qua gente ſis oriundus:& tamen ſi quid eſt Hebræum eſſe na tum,Hebræus ſum & ego. Iſraelitæ ſunt,ſum & ego: poſteri ſunt Abrahæ, ſum & ego. Nam huiuſmodi titulis inanibus ſeſe uenditant, in quibus ipſis tamen illis pares ſumus,ſi libeat gloriari.Cæterum in his,quæ uere faciũt ad gloriam apoſtolicam,etiam præcellimus iſtos. Miniſtri Chriſti ſunt iſti, de mus eſſe,ſed magis ego ſum,ut ſtulte loquar,ſed uere.Id ita eſſe non declara ui faſtu,non capiendis muneribus,non iactanda gentis origine,ſed his argu mentis,quæ uere teſtentur pectus apoſtolicum. Plus laborum mihi exhau ſtum eſt,quàm iſtis: longe grauius exercitus ſum plagis, ſæpius in carcerem coniectus ſum,frequentius capitis adij periculum.Quod ſi uultis & nomina tim recenſeri quædam, à Iudæis quinquies cæſus quadragenas plagas una minus accepi,ter lictorum uirgis cæſus ſum,ſemel lapidatus ſum, ter naufra gium feci, totam noctem ac diem exegi in profundo mari, cum ſumma uitæ deſperatione. Quid autem pergam enumerare ſingulatim? cum frequenter Euangelij gratia periclitatus ſim, non ſolum in nauigatione, uerumetiam in terreſtribus itineribus:crebro uerſatus in periculis fluminum, periculis latro ciniorum, periculis ex perſequutione Iudæorũ, periculis ex uiolentia gentiũ, periculis in ciuitate obortis,periculis in deſerto,periculis in mari, cum parum abeſſet quin à nautis trucidaremur: periculis ab his, qui falſo nomine Chri ſtiani, Euangelio noſtro reſiſtebant. Vt ne commemorem interim aſſiduos labores,ac moleſtias Euangelij gratia ſuſceptas,crebras uigilias,famem ac ſi tim ſæpenumero toleratam, crebras inedias, frigoris ac nuditatis toleratam moleſtiam. Sed quæ hactenus recenſui, ad corporis duntaxat afflictionem

pertinent,

Secundũ ignobilitatẽ dico

Quaſi nos fuerimus infirmi in.

Hebræi ſunt, & ego

pertinent. At interim non leuius affligebar animo, quem undique quotidie premit urgetq; ſollicitudo, quam pro tot eccleſijs gero, quæ mihi uſqueadeo cordi ſunt, ut quicquid illis acciderit, mihi putem accidiſſe. Cuius enim malis non indoleſco perinde ut meis? Quis infirmatur, cuius malo non ægreſcam & ipſe? Quis læditur, cuius offendiculo non & ipſe diſcrucier animo? Si gloriandum eſt, de his potius gloriabor, quæ meam imbecillitatem, quàm quæ magnitudinem arguunt. Iactent alij, quod per Euangelij cõmendationem habeantur in precio, quod diteſcant, quod ſub prætextu Chriſti regnent. Ipſe pulchrius arbitror iactare, quod Chriſti gratia deiectus fuerim & afflictus. Deus ac pater domini noſtri Ieſu Chriſti nouit me nihil mentiri. Cũ eſſem Damaſci, is quem Areta rex, Herodis ſocer, ei genti præfecerat, excubias diſpoſuerat in Damaſcenorum ciuitate, modis omnibus hoc agens, ut in Iudæorum gratiam me comprehenderet, ac ueluti tumultus autorem occideret, Quid facerem? Didiceram à domino præceptũ, ut alicubi perſequutionum ſæuitiam declinaremus. Dictabat animus nondum adeſſe tempus obeundi martyrij, ſed magis prædicandi latius Euangelij, uerũ urgebat undiq; tyrannus: nec aliud eſt effugium, niſi quod ſportulæ incluſus, per feneſtram è mœnibus fune demiſſus ſum, atq; hoc pacto ſum elapſus è præfecti manibus.

CAPVT XII.

HACTENVS ea recenſui, quę me calamitoſum & ærumnoſum fuiſſe teſtantur, quæq; iuxta iudicium humanũ magis contemptum reddunt, quàm glorioſum. Cæterum an & alia cõmemorare debeam, nondum ſtatui, de quibus tamẽ alij falſo ſe iactitant. Gloriandum eſt, an nõ? Sed nõ nuſquã expedit gloriari, præſertim cũ ſermonis tenor nos deduxerit ad uiſiones ac reuelationes domini Ieſu, quas cum iſti multas confingant, & inſolenter iactitent, ego coactus & inuitus (ne uidear uel hic illis inferior) unam duntaxat recenſebo, non ad meam, ſed ad dei gloriam. Noui quendã, qui ante annos quatuordecim raptus ſit, in corpore, an extra corpus neſcio, deus ſcit, ſed tamen raptus eſt in tertium uſque cœlum, hinc rurſum in paradiſum eſt raptus: & utrobiq; audiuit uerba quædam ineffabilia, quæ non ſit fas mortali eloqui. Huiuſmodi hominis nomine gloriabor, cui tanta felicitas contigerit dei beneficio. De me nihil interim gloriabor, niſi commemorandis his, quæ me afflictum & abiectũ arguunt. Alioqui ſi uoluero hac etiam in parte prædicare de memetipſo, quando nec uane quicquam, nec ad oſtentationem mei dicturus ſum, non poſſim ſtulticiæ condemnari, etiam ſi ſtulticiæ nomen agnoui. Sed tamẽ ab his recenſendis mihi tempero ueſtra cauſa, nõ mea, ne quis mihi plus tribuat, meq; maius aliquid ſuſpicetur eſſe, quàm me mea facta, meaq; teſtatur oratio. Quanquam nec mihi fortaſſe ſatis tutum fuerit de his gloriari, quæ nos magnos faciunt, & affines arrogantiæ periculo. Proinde ne plus ſatis efferar ſublimi-

Si gloriari oportet

Ne magnitudo

tate reuelationũ, aut ne pluris habeat apud homines, quàm expedit haberi, permiſſu propitij numinis additus eſt ſtimulus & afflictio corporis, quæ & me mei commonefaciat, & apud omnes me mortalem arguat, communibus obnoxium malis. Additus eſt autem affligendo mihi, qui Chriſti rem ago, nuncius ac miniſter ſatanæ, qui meo obſtrepat Euangelio, meq; ſæuiſſimis perſequutionibus diuexet, perinde quaſi colaphos impingat in caput meum, deijciens ac deprimens me, ne ſupra modum extollar. Quæ res cum mihi uehemẽter eſſet moleſta, ter rogaui dominũ, ut ab hac afflictione me liberaret: uerum is mihi magis conſulens, quàm egomet mihi, reſpondit ad hunc modum: Paule, contentus eſto mea in te beneficentia, nec ultra quicq; efflagites. Quod afflictionibus tunderis, ſimul & ad meam gloriã illuſtrandam pertinet, dum meo præſidio tutus uinci non potes, quantislibet procellis: & ad tuam ſalutem, qui quo magis affligeris corporis malis, hoc magis diteſcis animi bonis. Ita fit ut imbecillitas humana perficiat dei uirtutem, & infirmitas abſoluat potentiam. Etenim quũ per homines humiles & imbelles aduerſus ſatanam ac mundum omni ſæuiciæ genere frementem perſtat & effloreſcit Euangelium, palàm fit hoc negocium, non humanis præſidijs, ſed uirtute numinis geri. Porrò quo maioribus malis affligimur, hoc illuſtrior fit dei gloria, per nos agentis exerentisq; uim ſuam. Hoc reſponſi cũ acceperim à domino, poſthac nulla de re lubentius gloriabor, quàm de afflictionibus, quibus imbecillus uideor potius, quàm magnus: in quibus etiam ſi quid magnitudinis aut ſublimitatis apparet, id totũ in dei gloriam cedit, ut qui propter Chriſtum infirmus uideor, per illum uidear potens ac robuſtus. Quamobrem mihi potiſſimũ placeo, ac plaudo ob afflictiones, ob contumelias, ob egeſtates, ob perſecutiones, ob anxietates pro Chriſto ſuſceptas. Etenim cum hoc modo maxime deſtitutus ſum, ac meis diffidens opibus, tum uere potens ſum Chriſti præſidijs. Sed quò me rapit ſermonis impetus? Video me planè reuolutum in manifeſtam ſtulticiam gloriando, ſed uos eſtis in cauſa, qui me huc adegeritis. Siquidem quando quicquid ualui, ueſtro bono ualui, ueſtræ partes erant, prædicare de me, quæ nunc indecore cogor de meipſo prædicare. Non arrogo mihi laudem officij, quod nõ præſtiterim: quod ſi præſtiti, quantum alius quiſquam, cur alij nobis anteponuntur? Tenuis ſum, humilis ſum, afflictus ſum, ac deiectus, infans ſum: nihil horum recuſo, neq; refello, hæc ad me pertinẽt, ſi quid habent incommodi. Cæterum quamlibet nihili ſum, tamen quod ad uos attinet, nulla in re ſenſiſtis me inferiorem cæteris apoſtolis, nõ dicam gregarijs, ſed ne ſummatibus quidem. Non iacto de me quod in me non ſitis experti, nam ueris argumentis docui me eſſe apoſtolum uobis teſtibus. Primum ac præcipuum argumentum apoſtolici pectoris eſt, Euangelij gratia nihil non libenter perpeti, hac certe nota præſtiti apoſtolum. Neq; defuerũt illa, quibus ad tempus ob incredulitatem quorundam deus fidem arrogat ſermoni noſtro: quod genus

Virtus in infirmitate perficitur

Factus ſum inſipiens. uos

ſunt

ſunt oſtenta,prodigia,factaq́ꝫ potentia. Alioqui proferte ſi quid habetis, in quo fueritis inferiores cæteris eccleſijs,aut quid ulli eccleſię per magnos illos apoſtolos collatum eſt,quod per me uobis non ſit collatum? Nihil eſt quod in me deſideretis,niſi hoc unum deſideratis, quod ad apoſtolorum aliorum exemplum non oneratim uos ſumptibus, qua re ſi læſi uos, ob hoc quia nō læſi,condonate mihi hanc iniuriam,etiam ſi non pœnitet huius animi. Iam bis apud uos fui,neq́ꝫ cuiquam fui grauis, & ecce eſt animus tertio uos inuiſere,nec tamē cuiquam fuero oneroſus,nihilo magis, quàm antehac fuerim. Non temere hoc facio,nondum enim cauſam ſeriam adfero,ſed quacunque cauſa facio,ueſtris inſeruio commodis, ac uerum ago patrem. Non enim debent filij congerere diuitias parentibus,ſed cōtra,parentes filijs. Habet hoc parentum affectus,ut non ſolum opes ſuas haud citra ſudorem quæſitas,uerumetiam ſeipſos impendant liberis. Tantū igitur abeſt,ut quicquam à uobis extorqueam,ut nō mea ſolum libentiſſime paratus ſim uobis impendere, uerumetiam meipſum inſuper, ſi id poſtulet ſalus animarum ueſtrarum. Mihi ſatis eſt,quod hæc pater præſto liberis, etiamſi non ſim neſcius, idem mihi uſu uenire in uobis, quod uulgo ſolet parentibus in liberis, ut cum impenſiſſime uos diligam,nō perinde diligar à uobis, poſthabitus his, qui nō æque uobis beneuolunt atq́ꝫ ego. Sed eſto,ipſe uos nō grauaui,metuens inuidiam,uerum uafer & aſtutus, dolo uos cepi, per ſubornatos agens, quod per me puduit facere. Nam id fortaſſis cauillabitur quiſpiam,ex aliorū moribus me æſtimans. Agedum,an per quenquam eorum, qui meo nomine uenerunt ad uos,extorſi quicquam à uobis? Rogaui Titum ut adiret uos,huic collegam addidi fratrem illum eccleſijs omnibus ſpectatū. Num quid à uobis extorſit Titus? An non eadem fuit nobis mens? An non ijſdem ueſtigijs ingreſſi ſumus? Non enim recuſo,quo minus imputetur mihi, quicquid geſtum eſt ab ijs,quos ad uos legaui. Rurſum arbitramini, quod hæc loquentes,cauſam noſtram agamus, imò quicquid loquimur, ſiue deijcientes nos, ſiue extollentes,ſiue uobiſcum expoſtulantes,in ueſtrum commodum loquimur chariſſimi. Teſtis eſt deus,qui nouit animum noſtrū: teſtis eſt & Chriſtus,cuius negocium agimus. Nihil non tento: nullum nō moueo lapidem: in omnia me uerto, quo uos planè correctos reddam. Nihil eſt quod mihi metuam ab iſtis perſonatis apoſtolis: ſed uereor,ne quo pacto fiat,ut ſi contigerit uenire ad uos,non reperiam uos quales uelim: & ipſe uiciſſim reperiar uobis,qualem nolitis. Mihi in uotis eſt, ut uos undiq́ꝫ purgatos conſpiciam,uobis ut me lætum ac lenem aſpiciatis. At metuo, ne ſi pergatis auſcultare quibuſdam,reperiam inter uos contentiones,æmulationes,iras,concertationes,obtrectationes,ſuſurros,tumores,ſeditiones: ac rurſus ſi uenero, fiat, ut quem oportebat integritate ueſtra feſtiuum & alacrem conſpici, ſatis hactenus ueſtris flagitijs contriſtatum, denuo me deijciat apud uos dominus,proq́ꝫ triumpho cogar luctum ſumere multorum nomine, qui iam pri-

Ecce tertio hoc paratus ſum

Licet plus uos diligens

dem peccatis ſunt contaminati:nec adhuc reſipuerunt,ūt pœniteat immun/ diciæ,libidinis,& laſciuiæ,quam patrarunt.

CAPVT XIII.

Hic erit tertius meus ad uos aduentus:in hunc ſe quiſq; præpa/ ret.Neq; enim amplius conniuebo, ſed iuxta ius ſtrictum atq; exactū res agetur. Quiſquis delatus fuerit,is duorū aut triū ho minum teſtimonio uel abſoluetur, uel damnabitur. Iam ante uos monui,iterū admoneo: quod ſecundo meo aduentu præſens dicebam, id nunc abſens ſcribo:non ſolum ijs,qui iam tum peccauerant, uerumetiam omnibus,qui delicto fuerint obnoxij,ſi compererо inemendatos,cū bis iam admonuerim,non parcam,quemadmodum antehac feci. Alioqui quid uo/ bis uultis? An ueſtro malo quæritis experiri, utrum quæ loquor,ex me ipſo loquar,an ex Chriſti ſpiritu,per me uobis loquentis? An hunc quoq; uelut imbecillum contemnitis? Is erga uos nō fuit imbecillis,etiam ſi olim talis fu/ it Iudæis ac Pilato. Imò potentem ſe declarauit apud uos, ad cuius nomen uidiſtis reuiuiſcere mortuos,fugere dæmones,ſanari ægrotos. Nam quam/ uis olim ex naturæ,quam ſuſceperat,imbecillitate cruci uoluerit affigi,tamē non debet ea gratia uelut imbecillis haberi. Ex infirmitate ſuſcepti corporis mortuus eſt,ſed uiuit ex uirtute dei patris. Itidē & nos apoſtoli,Chriſti præ ceptoris ueſtigia ſequentes, licet incredulis ſimus infirmi, dum ab illis cædi/ mur,conijcimur in carcerem,conuitijs afficimur:tamen ex uirtute dei cum il/ lo potentes erimus erga uos, ſi ueſtra pertinacia uicerit noſtram manſuetu/ dinē.Ne uelitis experimentū noſtri quærere,ipſi magis ueſtri ſumite experi mentū,utrū in fidei dono perſiſtatis,an hinc excideritis.Ipſi uos inter uos ex plorate.Senſiſtis ædendis prodigijs, ſenſiſtis ex donis tam uarijs, ne in uo/ bis quidem Chriſtū imbecillem fuiſſe. Ea uis ſi uos deſtituit, argumentum eſt,fidem in uobis relanguiſſe, aut Chriſtū moribus ueſtris offenſum,à uo/ bis alienatum eſſe. An ipſi uobis eſtis ignoti,& de me uultis experimentum capere,cum ipſi non intelligatis in uobis eſſe Chriſtum? Eſt enim,ſi fidei ui/ gor in uobis manet,niſi forte fide utcunq; incolumi,uita impura meruiſtis à Chriſto reijci. Vtcunq; de uobis eſt,ſpero uos ipſa re cōperturos, quod nos nō ſimus reprobi. Viget in me fides, & per hanc ualebit in me Chriſtus ad caſtigandos,qui nolunt ſua ſponte reſipiſcere. Quid autem dixi,ſpero? imò contra magis opto,deumq; precor,ut illius beneficio fiat,ne ueſtris cōmiſſis cogar meam declarare potentiam:non quod metuamus, ne ſi fuerit utendū poteſtate,deprehendamur imbecilles, quemadmodū quidam de me iacti/ tant, ſed illud optamus potius, ut uos honeſtate uitæ probati ſitis, nos ha/ beamur ueluti reprobi.Etenim ſi uos in fide, motumq; ſanctimonia perſti/ teritis,nihil erit quod meam poteſtatem in uos exerceam,Neq; recuſo uide ri imbecillis, ad iſtum ſanè modum, ſi ideo iudicer parum ualere, quod uos exercendæ poteſtatis non dederitis occaſionem. Nihil enim poſſumus ad/

uerſus

uerſus ueritatem : ſed quicquid poſſumus, pro ueritate poſſumus . Non ſumus potentes aduerſus innocentiam,ſed aduerſus admiſſa potentes ſumus. Quod ſi nihil erit in uobis animaduerſione dignum, nos uelut exarmaueritis,uosq́ꝫ potentes innocentia declarabitis, mihi uelut imbecilli adempta ſæuiendi poteſtate . Pergent obtrectatores iſti mihi calumniam imbecillitatis impingere,cauillantes me non potuiſſe meo uitio,quod ob ueſtram integritatem non potui , Sed mihi uoluptati eſt, quoties cum ad iſtum modũ uos ualidi fueritis,nos infirmi iudicamur:imò non ſolum gaudemus,ſi id contingat, uerumetiam optamus ardentiſſimis uotis,ut mihi uideatur aliquid deeſſe,modo uos ſitis cõſummati. Hac de cauſa putaui uos ſeuerius per literas admonendos,ne cũ uenero, præſens cogar eſſe ſeuerus . Malo minis emendari uos,quàm me puniendi poteſtatem in uos exercere, quam dedit mihi dominus in bonum ueſtrum,nõ in malum. Aduerſus innocentes nihil poſſum,ſed ueſtra refert nõ eſſe ſemper impunitos,qui flagitijs cœtũ ueſtrũ cõtaminant.Meo ſum functus officio,ſupereſt ut ueſtro fungamini.Date operam,ut ſublatis dolorum cauſis,pure gaudeatis:utq́ꝫ ſemper ad meliora proficientes,perfecti reddamini,ſarcientes ea,quæ ueſtram lædũt integritatem: utq́ꝫ peracta caſtigatione malorũ,ſolatium ex emendatione capiatis . Eſtote concordes,nec diuerſis opinionibus inter uos decertate. Sit inter uos pax, ac mutua charitas.Quod ſi feceritis,deus charitatis ac pacis autor, aderit uobis fauens,ac propicius. Salutate uos inuicem oſculo ſancto, nõ iuxta uulgi morem,ſed ex animo.Salutant uos,qui hic ſunt ſancti omnes. Fauor domini noſtri Ieſu Chriſti ac dilectio dei patris, & cõmunio ſancti ſpiritus adſit uobis omnibus:ut agnoſcentes filij beneficium, patris erga uos charitatem, qui ſic dilexit uos,ut unicum filium uobis impenderit, ac bonitatem ſpiritus ſancti , per quem nobis ſemper impartit ſuas dotes , ad huius indiuidui ternionis exemplum uiuatis & ipſi concordes,ac puri,perfectiq́ꝫ.

Gaudemus enim cum nos infirmi ſumus

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAVLI ad Corinthios poſteriorem per Eraſmum Rot. finis.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD Galatas per Eraſmum Roterodamum.

GALATAE Græci ſunt,ſed ex Gallis oriundi : unde iuxta diuum Hieronymũ , originis ingenium ingenij tarditate referebant. Quandoquidẽ & Hilarius Gallus ipſe,in hymnorũ carmine Gallos indociles uocat. Et Paulus illos obiurgans ἀνοήτους appellat : ad quorum ingenium,ſuum attemperans ſermonem, acerbius illos caſtigat,quàm ullos in cæteris epiſtolis : & reprehendit magis quàm docet:ut quibus ratio ſuadere nõ poterat,reuocaret autoritas . Agit in hac epiſtola, quod nuſquã nõ agit,ut à legis Moſaicæ ſeruitute inuitet

ad Euangelij gratiam. Quod idem agit in epiſtola ad Romanos: nam utriſque idem error acciderat, ſed diuerſa ratione. Nam Romani primũ in Iudaiſmum inducti, poſtea reſipuerũt. Galatæ recte ab apoſtolo inſtituti, pſeudapoſtolorum opera in Iudaiſmũ retracti fuerant. Quod Romani perperam inſtituti ſunt, ſimplicitatis erat: quod mox admoniti reſipuerunt, prudentiæ. Contra quod Galatæ Chriſtũ amplexi ſunt, facilitatis erat: quod protinus in Iudaiſmũ relapſi, leuitatis atq; ſtulticię: ad hos igitur ſubierant pſeudapoſtoli, uelut à Petro & Iacobo ſummatibus apoſtolis miſſi, & Pauli autoritatem calumnijs eleuabant, negantes illi fidem habendam, qui ſibi nõ conſtaret, nũc legis utens ceremonijs, ſuſceptis uotis raſoq; capite & circunciſo Timotheo, nũc cum ethnicis legem negligens ac damnans: potius audiendos, qui apud Petrũ & Iacobum uerſati fuiſſent, quiq; dominũ Ieſum in carne uidiſſent, cum Paulus nec uidiſſet Chriſtũ, & diſcipulorum duntaxat diſcipulus eſſet, nõ Chriſti. Proinde Paulus uehementi & acri oratione (neq; enim ulla epiſtola cõcitatior) ſalubriq; auſteritate & clementi ſæuitia, ſimul & Galatarum errori medetur, & ſuam aſſerit autoritatẽ, & pſeudapoſtolorũ fraudulentiã aperit, in ipſo ſtatim epiſtolæ limine teſtatus ſeſe uel ſummis apoſtolis parem, aut etiam ſuperiorem in hoc, quod Euangelij prædicandi autoritatem à Chriſto iam immortali cœlitus accepiſſet, atq; hoc autore fretum in Arabia, & Damaſci aliquandiu prædicaſſe Chriſtũ, prius quàm cũ quoquam apoſtolorũ cõtuliſſet. Deinde Hieroſolymis uidiſſe quidem Petrum ac Iacobum diebus perpaucis, neq; quicquam tamen ab illis adiutum eſſe: ſub hæc in Syria & Cilicia quatuordecim annis Chriſti præconẽ egiſſe, donec admonitus diuinitus Hieroſolymam reuerſus, unà cum Barnaba ac Tito, cum primarijs apoſtolis contulit Euangeliũ ſuum: nõ quod de tot annorum prædicatione iam ueniſſet in dubium, ſed ut ex eorũ comprobatione, quorum ſumma erat apud omnes autoritas, magis confirmarentur cæteri: ſed ita cõtuliſſe cum Petro, ut ab illo nihil acceſſerit, quod ad Euangelij rem attineret: & adeo nõ fuiſſe ſe compulſum à Petro, ut gentibus legis onus imponeret, ut Antiochiæ Petrum cibis cõmunibus ueſcentem, ubi ſe metu ſuperuenientium Iudæorum è conuiuio ſubduceret, palàm in os reprehenderit, docens ex fide cõtingere ſalutem euangelicam, nõ ex obſeruatione legis iàm antiquatę. Id ueluti Petro dici cœptum latius proſequitur uerſus ad Galatas, demonſtrans legem Moſaicã ad tempus modo fuiſſe datam, & ad unum Chriſtum illa ſpectaſſe omnia: in illa fuiſſe carnem, in Euangelio ſpiritum: in illa umbras, in Euangelio lucem: in illa imagines, in Euangelio ueritatem: in illa ſeruitutem, in Euangelio libertatem. Dementiæ uero eſſe guſtatis potioribus ultro recidere ad deteriora. Hæc agit cap. primo, ſecundo, tertio, & quarto. Deinde grauiter interminatus eis, ne circunciſione recepta turpiter ſe dedant in ſeruitutem legis, oſtendit Chriſtianam libertatem nõ eſſe peccandi licentiam, ſed ultroneam functionem officiorũ pietatis, quæ chari

tate

tate dictante,nõ lege iubente,præſtantur. Poſtremo hortatur ad Chriſtia/nam cõcordiam,ac ſubleuandos infirmiores,aut lapſos, ad benemerendum de ijs,qui nos fidem edocuerunt. Huiuſmodi factis, quoniam ſpiritus ſunt, æterna deberi præmia,cũ ceremonijs temporarijs temporaria ſit gloria,obi/ter in odiũ uocans pſeudapoſtolos,qui nõ ob aliud ſtudebãt circuncidi Ga/latas,niſi ut ſuper hoc gloriarent̃, uelut autores huius facinoris. Cui morbo affines ſunt,qui hodie nouos cultus,& prodigioſe inſignes reperiunt,ut dica tur,hoc hominũ genus ille inſtituit.Hanc epiſtolam,ut apparet,Paulus quo ſingularẽ erga Galatas affectũ teſtaret̃,totã ſua manu ſcripſit, cũ in alijs ſo/leat duntaxat ſubſcribere. Noſtra argumenta ſcriptam teſtantur à ciuitate Epheſo,Græcorũ inſcriptiones,ab urbe Roma. Argumenti Finis.

IN EPISTOLAM PAVLI APOSTO=LI AD GALATAS PARAPHRASIS per Eraſmum Roterodamum. Cap. I

PAVLVS apoſtolus,& apoſtolus non quilibet,ne quis me ut inferioris notæ apoſtolum contemnat, aut aliorum apoſtolorum autoritate premat. Ne/que enim hæc functio mihi ab hominibus delega ta eſt quemadmodum alijs quibuſdam, qui cum apoſtolorũ diſcipuli ſint,pro eximijs apoſtolis ſeſe gerunt: aut qui redemptis hominum fauoribus in apoſtolicum munus ingerunt ſeſe.Neq; per ullum hominem quamlibet præminentem mandata eſt Euangelij prædicandi au toritas,ſed per ipſum Ieſum Chriſtum dei filium,qui me non humanis ſuf/fragijs Euangelij præconem eſſe iuſſit, ſed ſuapte uoce iam immortalis cœli tus euocauit ad hoc negocij, nimirum ex ſententia & autoritate dei patris, qui filium Ieſum excitauit à mortuis. Neq; enim ideo uiuere deſijt, quod à nobis uideri deſierit.Imò ſi merito pro magnis apoſtolis habentur,quos il/le mortalis adhuc inter homines,hominem agens deſignauit:certe non infe rior habendus uideor,quem ẽ cœlis,non ut homo iam, ſed ut deus ad apo/ſtolicum munus obeundũ exciuit. Siquidẽ in hoc par ſum etiam primarijs apoſtolis,quod ab eodẽ Ieſu Chriſto ſum inſtitutus:illud prærogatiuæ mi/hi iure poſſim aſſerere, quod illos adhuc noſtri corporis iniurijs obnoxius delegerit, me ſeorſum unum ſeuocarit, poſteaquàm omnem humanæ con/ditionis imbecillitatem exuiſſet.Paulus igitur ille ego apoſtolus,& talis apo ſtolus,ſcribo uobis hanc epiſtolam,quicunque per omnẽ Galatiam in Chri ſti doctrinam conſpiraſtis: nec ego ſolus, ne forſitan unius leuis ſit autori/tas,ſed quotquot hic ſunt (eſt autem immenſus numerus)qui mecum una/nimes Chriſti nomen profitentur: & relicta Moſi lege, fidem ac doctri/nam euangelicam amplectuntur,optamus uobis omnibus,primũ gratiam, deinde

Actorum.13

Et qui me/cum ſunt

Gratia & pax

deinde pacem & concordiam: gratiam, quæ præſtet, ut ſemel gratis exempti priſtinis peccatis, poſthac innocentem ac puram agatis uitam: Cõcordiam, ne quid diſſentiatis à reliquis eccleſijs, aut etiam à uobis ipſis: quorum utrunque nobis ſperandũ eſt, nõ à Moſe, aut ab ullo mortali, ſed ab ipſo deo patre, unde uelut à fonte noſtra ſalus omnis proficiſcit', & ab huius filio domino noſtro Ieſu Chriſto, per quem ille nobis omnia largiri uoluit, cui conuenit acceptum ferri, quicquid malorum effugimus, & quicquid bonorũ ſumus conſequuti. Neq; enim circunciſio Moſaica cuiquam reſtituit innocentiam, ſed ipſe Chriſtus ultro ſemetipſum in mortem obtulit, quo noſtra cõmiſſa dependeret, ut ſic per Euangelij gratiam præſtaret, quod obſeruatio legis Moſaicę præſtare nõ poterat, ut huius unius beneficio liberati à uitijs ac nõxijs cupiditatibus, quibus hic mundus obnoxius eſt: poſthac nec turpitudini, nec humanis ceremonijs ſeruiamus. Ita uiſum eſt deo, patriq; noſtro, à quo primum conditi, nunc poſteaquàm uitio noſtro in ius alienũ relapſi fueramus, denuo ſumus aſſerti, ac ueluti renati, quodammodo cœleſtes è terrenis facti, è carnalibus redditi ſpirituales. Huic igit', à quo nobis felicitatis noſtræ ſumma proficiſcitur, ſit honos & gloria, nõ temporaria, quemadmodũ contigit Moſaicæ legi, ſed nullis unquam ſeculis intermoritura, Amen.

A deo — *Qui dedit ſemetipſum*

Miror quod tam cito

Id cum ſit à me nuper uobis prædicatũ, cumq; uos ſemel amplexi ſitis, demiror quid acciderit, ut à tam benigno patre deſciſcatis, & deſciſcatis tam cito, alienati ab eo, qui condonatis gratuito cõmiſſis omnibus, uocauit & inuitauit uos ad æternam ſalutem, nõ per opera legalia, ſed per gratiam ac beneficentiam gratuitam Ieſu Chriſti, ac ſubito in ſeruitutem legis Moſaicæ, uelut in aliud Euangelium conuerſi, cum nullum omnino ſit Euangeliũ præter id, quod à nobis eſt prædicatum. Vnde tanta inconſtantia? unde iſta leuitas, ut gratis datam libertatem ultronea ſeruitute uelitis commutare? Veſtrum ingenium incuſare non libet, magis arbitror imputandum pſeudapoſtolis quibuſdam, qui Moſi præcones uerius quàm Chriſti, imponunt ſimplicitati ueſtræ uoſq; magnificis ſummorum apoſtolorũ titulis perturbant, metum ac terrorem incutientes animis ueſtris, quaſi ſine circunciſionis adminiculo, non poſſitis ſalutem conſequi: non tam renouantes priſcæ legis ceremonias, quas iam antiquatas atq; abolitas eſſe oportuit, quàm hoc prætextu ſubuertentes Euangelium Chriſti. Quod cum per fidem ac uitæ pietatem perfectam ſalutẽ polliceatur omnibus quicunq; uoluerint illud amplecti, uanũ ac fallax habebitur, ſi (quod iſti docere conantur) non patet aditus ad æternam ſalutem, niſi iuxta Moſaicum ritum amputetur præputij pellicula. Abſit ut ullius hominis autoritas uos ab Euangelij ſynceritate dimoueat. Et adeo uos nõ cõmoueant Petri aut Iacobi, Ioannisq; quantumuis magna uocabula, quibus abutuntur quidam ad illaqueandos uos legis oneribus, ut etiã ſi quis angelus è cœlo uobis prædicarit Euangeliũ diuerſum ab eo, quod à nobis prædicatum eſt, non ſolum nõ audiatur, uerumetiam execrabilis

Niſi ſunt aliqui qui u. — *Sed licet uos aut.* — *Sicut prædiximus nobis*

crabilis & abominandus habeatur uobis. Quod dixi,ne quis per iracundiã animiq́ꝫ impotentiã mihi putet excidiſſe, etiam atq; etiam repeto, quiſquis ille fuerit,ſiue angelus,ſiue quantumuis inclytus apoſtolus, qui uobis prædicauerit diuerſum ab eo, quod à nobis accepiſtis,execrabilis & abominãdus habeatur. Nullus enim hominis,imò ne angeli quidem autoritas apud nos ualere debet,quoties de rectitudine fidei agitur. Qui prædicat Euangelium Chriſti,dei negocium agit,nõ hominis. Cur igitur uerear ullius hominis autoritatem? A deo nõ ab homine mihi cõmiſſum eſt Euangelium. Id utrum quæſo,ſic tractare debeo,ut hominibus ſatisfaciam, an deo,quem unum autorem ac dominum agnoſco? Iudæi quodam affectu humano ſtudent omnibus obtrudere ritus ſuos, quo uidelicet ipſi pluris fiant hoc prætextu, ut quiſque præclara uideri cupit,in quibus ipſe fuerit inſtitutus. Proinde quidam horum gratiam captantes,circunciſionem ſuadent, prædicant ſabbata ac ciborum delectus:perinde quaſi rem eximiam tradant,cum iſta tradunt. Sed abſit,ut ego euſq; placere ſtudeam Iudæis, humana magis quàm diuina ſectantibus, ut patiar Euangelij ſynceritatem admixtu Iudaiſmi uitiari. Olim addictus Iudaiſmo genti meæ placebã, modis omnibus perſequẽs eos,qui Chriſti nomen profiterentur. Sed dum hominibus placeo, deo diſpliceo,qui Moſen antiquari,Chriſtum filiũ ſuum illuſtrari uoluit. Quandiu legi ſeruiebam, Moſi præſcripta ſeruare curæ fuit,& laudem ab hominibus perſequebar,nũc aliò me uocauit deus,cui ſoli probari cupio. Quod ſi poſthac etiam eandem laudem captarẽ ab hominibus, Chriſti ſeruus eſſe deſinerem. Nam qui ſeruus huius uideri poſſim, ſi plus tribuam hominum ſtudijs,quàm eius præceptis,ſi magis metuam offendere Iudæos, quàm deum Chriſti patrem,& Euangelij autorem? Poſteaquàm ſemel addixi me Chriſto,nunquã ſeruiui Moſi ceremonijs,quas ob Chriſti lucem antiquatas ſciebam. Quanquam enim ſemel atque iterum ad ſedandum tumultum quoſdam ritus patrios apud Iudæos agens obſeruaui, nunquam tamẽ in his ullum ſalutis præſidium conſtitui, ſed ideo memet ad tempus accommodaui meorum affectibus,quo plures Chriſto lucrifacerem. Cæterum ubi conſpicio meùm obſequium ab iſtis aliò detorqueri, ac rem eò ueniſſe, ut non uereantur legis obſeruandæ ſarcinam ceu neceſſariam imponere his quoque, quos à legis onere liberos reperit Euangeliũ,palàm ac libere reclamandum Moſaicis ritibus, & aperte deteſtandum, quod in Chriſti damnum cedit. Nec me deterrebit ullius apoſtoli quamlibet inſignis autoritas, fretum autore Chriſto, cuius præſcriptum per omnia diſcrimina ſequor. Porrò quo magis intelligatis me non temere deſciuiſſe à Moſaicis ritibus, tantaq́ꝫ fiducia nunc prædicare libertatem euangelicam, nolim uos latere fratres, Euangelium quod uobis tradidimus, non eſſe autoritatis humanæ, ut ad cuiuſquam hominis uoluntatem debeat immutari,uelut ab homine profectum. Qui uobis prædicant circunciſionem, unde ſuum ſumpſerint Euangelium,

Modo enim hominibus

An quæro hominibus placere

Notum enim uobis facio

ipſi

ipſi uiderint. Meum certe Euangeliũ nec ab homine ſum mutuatũs, nec ab *Reuelaret filium ſuum* homine ſum edoctus, ut cogar uel ab autore pendere, uel alicuius interpretationem ſpectare. Christus ipſe mihi dignatus eſt aperire ueteris abolitæ, nouæq́ legis inductæ myſterium, ne quis me putet uel temere mutatũ, uel à parum graui autore ſumpſiſſe Euangelium, quod prædico. Christus ſic homo eſt, ut mortalis non ſit, nec mortalium affectibus obnoxius. Sic homo eſt, ut idem ſit deus: huius arcana uis, & afflatus me ſubito mutauit in alium uirum, alioqui addictior eram legi Moſaicæ, cuius uenerationem ac religionem à maioribus imbiberam, quàm ut ulla perſuaſione humana po*Audiſtis enĩ* tuerim ab ea diſtrahi, niſi numen aliquod afflaſſet animum meum. Quod narro non arbitror obſcurum eſſe, nam opinor id uobis fama cognitũ, quo ſtudio me geſſerim olim in Iudaiſmo, amore legis, intantum abhorrens ab Euangelio Chriſti, cuius arcanum nondum acceperam, ut nouam congregationem, quæ tum in euangelicam doctrinam afflatu dei colligi cœperat, modis omnibus inſectarer, ac prorſus hoſtili animo depopularer, exiſtimãs me rem egregiam, deóque gratiſſimam facere, dum inſcius aduerſus deum *Et proficiebã* gero bellum. Et ſanè ſuccedebat res, nam in Iudaiſmo, quem tum ſolum ſanctum ac pium eſſe iudicabam, tantum laudis aſſequutus ſum inter meos, ut pleroſq́ meæ ætatis antecellerem, hoc habitus religioſior, quo pertinacius hærebam inſtitutis à maioribus traditis. Iudicio ſiquidem errabam, non affectu, ſtudioq́ legis autori legis repugnabam. Atq́ id quidem deus arcano quodam ſuo conſilio paſſus eſt ad tempus, uidelicet quo mox è tanto legis propugnatore, repente mutatus in Euangelij præconem, plures exemplo meo pertraherem ad Chriſtũ. Proinde ſimulatq́ uiſum eſt deo, qui me iam olim à matris utero deſtinarat, ac ſelegerat in hoc negocium, declarare ſuam in me uoluntatem, meq́ nihil tale promerentem, ſua gratuita bonitate uocauit ad hoc muneris, ut per me uelut organum, notum redderet filium ſuum Ieſum, Iudæis adhuc perpaucis, gentium penè nulli cognitum, inter quas po*Non acquieui carni & ſanguini* tiſſimum me uoluit Euangelij præconem eſſe, quid me feciſſe creditis? Num hæſi maiorum inſtitutis? num cõtatus ſum aggredi delegatũ munus? num diffiſus ſum oraculo Chriſti? num cum meæ gentis apoſtolis ullis contuli meum Euangelium? aut quenquam omnino mortalem conſulturus adij? num Hieroſolymam profectus ſum, ut eorum autoritate, qui quoniam me priores ad apoſtolicam dignitatem uocati ſunt, plurimi fiunt, meum fulciretur Euangelium? Minime. Neque enim exiſtimabam hominis autoritate comprobandum, quod ipſius Chriſti iuſſu delegatum eſſet. Quin protinus ubi cognoui errorem meum, ubi mandatum accepi cœlitus, nihil moratus profectus ſum in Arabiam, nihil ueritus Chriſti nomen adhuc uel obſcurum, uel inuiſum, etiam feris ac barbaris nationibus ingerere: nec minore ſtudio prædicare gratiam Euangelij, quàm antea Moſaicam legem prædicaram. Rurſus Arabia relicta, Damaſcum reuerſus ſum, ubi mox à baptiſmo

cœperam

cœperam Chriſti nomen profiteri. Deinde peracto triennio, ueni Hieroſolymam, Petri uiſendi gratia, potius quàm cum illo cõferendi. Commoratus ſum autem apud illum dies nõ plus quindecim, quod is inter apoſtolos primas tenere uideretur. Neq; quenquam aliorum apoſtolorũ ſtudui uiſere, præter Iacobũ cognomento Iuſtum, qui ob inſignem uitæ ſanctimoniam frater domini dictus eſt: nam is eccleſiæ Hieroſolymitanæ primus omnium epiſcopus eſt datus. Tantum abeſt, ut Euangelio meo diffiſus ad humana præſidia confugerim. Nihil horum fingere me, teſtis eſt ipſe deus, cuius iuſſu negocium Euangelij prædicandi ſuſcepi. Poſthæc contuli me in regiones Syriæ Ciliciæq;, nuſquam non profitens nomen Chriſti. Nam in his quoque regionibus cœperant aliquot Iudæorum greges conſpirare in Chriſti doctrinam: uerũ his de facie quidem parum eram notus, licet ipſe natus Iudæus, tantum illud rumore cognouerant, me eſſe illum, qui repente mutatus nutu diuino, ex perſequutore Chriſtianæ fidei, nunc factus eſſem præco Chriſtianæ fidei, quam pridem pro uiribus oppugnatam, nunc capitis periculo defenderem. Quamobrem duplici nomine deo mutationis huius autori gratabantur: & quod graui perſequutionis moleſtia liberati eſſent, & quod profeſſionis ſuæ talem eſſent nacti propugnatorem.

Actuum 21

CAPVT II.

Deinde poſt annos quatuordecim

CAETERVM ubi iam per annos quatuordecim gentibus potiſſimum Euangelij doctrinã prædicaſſem, rurſum me recepi Hieroſolymam comitibus Barnaba & Tito, quos huius rei teſtes eſſe uolebam. Id autem feci, non iam officij gratia, quemadmodum prius, ſed iuſſus oraculo diuino, quo magis liqueret Iudæis, non iam è circunciſione petendam ſalutem, ſed ab euangelica fide, poſteaquam uiderent tam multos è gentibus abſq; circunciſionis præſidio uocatos ad cõmunem ſalutem. Cum his igitur contuli meum Euangeliũ, quod hactenus autore Chriſto prædico inter ethnicos, ſed præcipue cum his, qui plurimum apud Iudęos pollebant autoritate: ne quiſquam eorum, qui credebant adhuc legem Moſaicam cum Euangelio Chriſti miſcendam eſſe, iactitaret me in euangelico ſtadio, uel hactenus fruſtra cucurriſſe, uel nũc etiã currere, quod abſq; mentione circunciſionis per fidei donum illis eſſem pollicitus eandem ſalutem, quam nos circunciſi, Chriſto freti ſperamus. Tantum enim abeſt, ut circunciſionis onus gentibus duxerimus imponendũ, ut ne Titus quidem cum & Hieroſolymis, & inter Iudęos circunciſionẽ mordicus tenentes uerſaretur, à Iudæorum primoribus apoſtolis compulſus ſit circuncidi, propterea quod Græcus eſſet, non Iudæus. Quo minus uobis id eſt faciendum in ueſtra Galatia, compellentibus huc pſeudapoſtolis. Qui inter apoſtolos primas tenebant, non exegerunt à nobis, ut Græcum circunciderem: nimirũ id agentes, ut ſeruitus legis paulatim antiquaretur, & Euangelij conſtabiliretur libertas. Verum irrepſerant in cœtum noſtrum quidam falſo nomine

Chriſtiani,

Sed propter ſubintroductos falſos Chriſtiani,cum id urgeant, quod Chriſtus uoluit obſoleſcere. Inſidioſe uero ſeſe inſinuarant,ut explorarent libertatem noſtram, quam nobis peperit Euangelium Chriſti,cui inuidebát,id agentes,ut nos in ſeruitutem legis per circunciſionem retraherent. Ab his potius,quoniam inſtabant odioſe, compellendi uidebamur, ne quid tumultus exiſteret. *Quibus neq; ad horam ceſſimus* Quanquã ne his quidem eouſq; ceſſimus,ut illis uel ad tempus obſequentes, Titum circũcideremus, idq; fecimus ueſtra cauſa, ne quod in Tito factum eſſet neceſſitate, nos citra neceſſitatem imitantes,ab Euangelij ueritate excideretis, in Iudaiſmum prolapſi. Quod ſi quidam,quorum eſt præcipua autoritas,aliquando circũciſionem à quibuſdam,uel exegerunt,uel permiſerũt: recte ne id fecerint an ſecus,mea non refert:mihi ſatis eſt,quod uetere ſententia relicta, nunc mecũ ſentiunt. *Quales aliquando fuerint* Apud homines perſonæ ualet opinio: apud deũ ſola ueri ratio eſt. Sint illi me præcellentiores autoritate:certe,quod ad Euangelij ſynceritatem attinet,adeo nihil mihi cõtulerunt,ut à me potius illis aliquid acceſſerit. Etenim ubi communicato cum illis Euangelio meo,perſpexiſſent mihi æque,à Chriſto commiſſum Euangelij prædicandi munus inter gentes, atq; Petro delegatum erat inter Iudæos, meamq; prædicationem nõ minus efficacem fuiſſe citra circunciſionis adminiculum,quàm Petri fuerat adhibita circunciſione,cumq; nobis referentibus,parem Euangelij gratiam mihi quoq; collatam cognouiſſent, Petrus, Iacobus & Ioannes, nam hi uidebantur apud illos eſſe columnæ:tantum abeſt,ut damnarint Euangelium noſtrum,ut potius *Actuum 15.* datis dextris mecum, & cum Barnaba fœdus ac ſocietatem inierint, ut idem Euangeliũ concordibus animis in ſua quiſq; portione prædicaremus: nos inter gentes,illi inter Iudæos. Neq; nobis iniunxerunt, ut quenquam è gentibus ad circunciſionem uocaremus. Tantum rogauerũt, ut inter gentes prædicantes Euangelium, pauperum qui Hieroſolymis agebant,memores eſſemus,ſi qui quid in horum ſubſidium cõferre uellent. Qua quidem in re, quoniam non abhorrebat ab euangelica doctrina, ſtudioſe paruimus illorum mandatis, haudquaquam pariturі, ſi de circuncidendis Græcis nobis mandaſſent. Neq; enim æquum eſt,ut tantum apud nos ualeat cuiuſquam mortalis autoritas, ut in illius gratiam parum recte conſulamus euangelico negocio. Etenim quemadmodum initio res ita ferebat,ut his, qui ex Iudaiſmo ſeſe conuertiſſent ad profeſſionem euangelicam (quoniam à maiorũ inſtitutis, quorũ religionẽ à pueris imbiberant,prorſus auocari non poterant) nonnihil indulgeretur ad tempus, ne per hanc occaſionem cõplures alienarentur à Chriſto, Ita conandũ erat,ut aliquando,monitis noſtris edocti,deſinerent hac uti indulgentia, præſertim cum longe plus periculi, quàm lucri uideretur allatura. Siquidem per quàm exiguus eſt numerus eorum, qui ex Iudæis Euangelij fidem amplexi ſunt,præ his,quos ex gentibus Chriſto lucrifecimus. Atq; ex his in poſterum quoq; multo uberior ſpes arridet, cum gentiũ tot nationes latiſſime pateant; Iudæorũ genus anguſtis admodum

finibus

finibus circumſepiatur. Horum maxima pars ſic abhorrebat à circuncisione, ut citius Christum aſpernaturi fuerint, quàm legis odioſæ iugum ſubituri. Quin & illud periculi eſt, ne ſi diu paſſimq́ hac utantur indulgentia, fiat ut beneficium ſalutis gratuitum, quod deus ſuæ bonitati, noſtræq́ fidei uoluit acceptũ ferri, uideatur magna ex parte deberi legis ceremonijs. Quas ſi conſpexerint à primarijs apoſtolis obſeruari, interpretabuntur, qui ſuperſtitioſiores ſunt, abſq́ his non ſatis eſſe fidem euangelicam ad conſequendam ſalutem. Nam factum uident omnes, animum non uident. Et eſt ferè in peiorem partem ſuſpicax mortalium animus. Ita quod illi fecerint pro tempore, morem gerentes quorundã inuincibili ſuperſtitioni, contraq́ animi ſui ſententiam, id alij iudicabunt religione, nõ obſequio factũ. Tolerata eſt ad tempus Iudæorum excuſabilis infirmitas, à qua paulatim oportebat illos proficere. Cæterum nullo modo permittendũ eſt, ut à gentibus exigatur, quod in Iudæis pro tempore toleratum eſt. Iudæos primum excuſabat à maioribus hauſta perſuaſio, diuturnus uſus, cuius uis naturam æquat, autor deus, aliaq́ permulta, quorum nihil gentibus patrocinari poterit, ſi Christum cum Moſe miſcuerint. At gentium mihi peculiaris cura delegata eſt, quẽadmodum Petro Iudæorum. Conuenit autem ut utriq́ ſua prouincia potiſſimum cordi ſit. Qua quidem in re nullius autoritati ceſſurus ſum, adeo ut cum Petrus ueniſſet Antiochiam, quanquã uiderem huius inter apoſtolos primam eſſe autoritatem, tamen non ueritus ſim palàm & in os obſiſtere, pluris habens Euangelij negociũ, quàm illius dignitatem. Neq́ dubitaui metum illius ac uacillationem quam præ ſe ferebat coràm omnibus reprehendere, cum ipſa res uel hoc nomine reprehenſibilis eſſet, quod in grauem multorũ perniciẽ uergeret, ſecus interpretantiũ, quàm ille ſentiret, Videlicet quaſi ſuperſtitione motus id faceret, non ſtudio cõſulendi Iudæorũ infirmitati. Etenim cum prius accumbens in conuiuio quorundam, qui ex gentibus acceſſerant euangelicę profeſſioni, promiſcuis cibis unà cum illis ueſceretur, mox ubi ſuperueniſſent aliquot ex Iudæis à Iacobo miſſi, ſubducebat ſeſe à cõuiuio, diſſimulans ſe cõmuni cum illis uſum menſa, uidelicet metuens, ne quid offenderet animos eorũ, quos adhuc ſuperſtitioſiores eſſe ſuſpicabatur, quàm ut in totum ciborum delectum poſſent contemnere, parumq́ pium eſſe ducentes, Iudæum cum ethnicis habere menſæ quoq́ cõmunionem. Ea Petri ſimulatio, quamuis ab animo pio proficiſcebatur, tamen inconſultior erat, & in manifeſtam perniciem multorum uergebat, adeo ut non ſolum Iudæi cæteri, qui nobiſcum accumbebant, aſſentirentur ſimulanti Petro, uerum & Barnabas quoq́ collega meus, motus autoritate Petri, ſe etiã unà cum Petro ſubduceret è conuiuio. Quorum ſimulationem nõ dubitabã, quin cæteri ferè omnes fuerint imitaturi, ni acri, manifeſtaq́ obiurgatione fuiſſet itum obuiã. Itaq́ cum uiderem, quod quidam nunc gentibus, nunc Iudæis ſeſe accõmodantes, ueluti claudicarent: neq́ ſatis rectè, aut conſtanter ingrederentur ad

Act. 9 | *Cum autẽ uenisset Cephas* | *Et ſimulatiõi eius conſenſerunt*

Quod non recte ambularēt
Euangelij ueritatem, quę iam ſic eluxerat, ut tempus eſſet eam libera fronte,
conſtanterq́ꝫ profiteri, legis ceremonias antiquatas eſſe, neqꝫ quicquam con
ferre ad ſalutem euangelicam: ut omnium periculo mederer, reſtiti Petro co-
ràm omnibus, ut caſtigato capite, cæteri ad illius exemplũ reſipiſcerent, ubi
conſpexiſſent illum obtemperántem admonitioni noſtrę. Reſtiti autem his
uerbis: Quid agis Petre? quo conſilio te ſubducis? Cur dum tuis inconſulto
metuis, hos meos in perniciosam inducis ſuperſtitionem? Etenim ſi tu cum
natura Iudæus ſis, & tamen contempta gentis tuæ ſuperſtitione, gentiũ mo-
re uiuis, nihil impurum ducens, quod deo non ſit impurum: cumq́ꝫ id & an-
Actorum 10 tehac feceris cum centurione Cornelio, ac modo nobiſcum, cur nunc tui diſſi
milis, parumq́ꝫ conſtans ſubducis te è conuiuio: perinde quaſi quod antehac
ciborum delectum ac gentium cõmercium neglexeris, non certo conſilio iu-
dicioq́ꝫ feceris, ſed humana facilitate: nec ſentis exemplũ iſtud tuum eò ten-
dere, ut non ſolum Iudæi in ſua ſuperſtitione confirmentur, quam abolitam
oportuit, uerumetiam ex gentibus adiuncti Chriſto, tuo qui primus es inter
apoſtolos, exemplo cogãtur Iudaicis onerari ceremonijs, à quibus Chriſtus
eos liberos eſſe uoluit: nec hos modo, quos Euangelij gratia liberos reperit,
uerumetiam Iudæos ipſos, quos obnoxios reperit. Nos qui non ſumus ex
gentibus orti, quas omnes Iudæi pro peccatoribus & impuris dicũt, quosq́ꝫ
idololatras reperit Euangelij prædicatio, ſed genere ſumus Iudæi nati ſub
lege cui recte pro tempore ſeruiuimus, tamen edocti, quod per eius legis ob-
ſeruationem non cõtingat cuiquam homini uera iuſticia, ſed potius per fidu
ciam, qua ſalutem ſperamus nobis ex Chriſti gratuita beneficentia, diffiſi le
gi maiorum, ad Chriſti fidem confugimus, cuius præſidio nobis ueram iuſti
ciam, quæ nos non hominibus commendet, ſed deo, pollicemur, quam legis
obſeruatio, uelut inefficax præſtare non potuit. Et poſt hæc gentibus auto-
res erimus, ut Chriſto diffiſi, ad legis præſidia confugiant, cum habeamus
ipſa re compertũ, neminem omnino mortalium legis beneficio ueram con-
ſequi poſſe iuſticiam? Alioqui quid erat opus ad Euangelij fidem tranſire?
Quod ſi ſemel amplexi fidem Euangelicã, nihilo ſecius comperimus nos ad
huc peccato obnoxios, ut rurſus alio remedio ſit opus, id quod nobis uſu ue-
nit in lege Moſaica, ac fruſtrati ſpe cogamur ad legem ſemel relictã denuo
Nũquid Chriſtus peccati miniſter eſt refugere, quid dicemus? an quod Chriſtus, quem autorem perfectæ iuſticiæ
credidimus, potius iniuſticiæ fomes ſit, qui non ſolum nõ auferat iniuſticiam
priſtinam, uerumetiã per occaſionem addat iniuſticiæ cumulo, & adeo non
conferat ſperatam ſalutem, ut grauiorem inſuper adducat cõdemnationem,
quandoquidem huius fiducia legem reliquimus: ad quam ſi cogimur redire,
uidemur eam uitio & inconſulte reliquiſſe, atqꝫ huius mali Chriſtus uidetur
occaſionem dediſſe. Sed abſit, ut quiſquam ita ſentiat, exiſtimetq́ꝫ euangeli-
cæ gratiæ quicquam deeſſe, quod à Moſi lege ſit petendum, ad conſequen-
dam ſalutem. Etenim poſtea quàm Euangelij legem amplexi ſumus, rurſus
ad Moſi

ad Moſi legem recurrere, defectio quædam eſt à Chriſto, & Euangelij con/
tumelia: imò quiſquis Iudæus, aut proſelytus id facit, declarat ſeſe Moſaicæ
quoq; legis tranſgreſſorem. Nam ſi ea pertinebat ad conſequendam ſalu/
Præuaricato/rem me con/ſtituo.
tem, cur reliquit? ſi non pertinebat, cur repetit? Si demolitus ædificium, rur/
ſus ab iiſdem fundamentis erigo, quod deſtruxeram, nónne uitium meum
ipſe prodo, qui inſtaurem, quod non recte ſim demolitus? Nihil eſt igitur
cauſæ, cur ſemel amplexi fidem euangelicam, per quam Chriſti benignitas
perfectam, & iuſticiam, & ſalutem nobis conferri uoluit, ad craſſæ legis præ/
ſidia reſpiciamus, cui iam deſiuimus eſſe obnoxij. Nam quemadmodũ mors
Per legẽ legi mortuus ſum
alterius coniugũ ſuperſtitem liberat à iure matrimonij, ita mihi Iudæo cum
lege negocium erat, donec durante iure mutuo, & mihi uiuebat lex, & ego le
gi. Verum ſimulatq; per Chriſti mortem ac ſacrum lauacrum addictus ſum
legi fidei, quæ ſpiritualis eſt, quodammodo mortuus ſum legi craſſæ: nec ita
mortuus illi, ut deſierim uiuere, ſed ut felicius cœperim uiuere. Antehac uiuẽ
bam Moſi, nunc uiuo deo. Deus enim ſpiritus eſt. Quemadmodum Chri/
ſtus antea uixit mortalis, corpus noſtris malis obnoxium circunferens, is
mortuus carni, mortuus hominibus, nunc uiuit deo patri, liber ab omnibus
mortalitatis iniurijs. At ego per baptiſmum unà cum Chriſto ſum crucifi/
xus, unà cum illo mortuus, rebus hiſce craſſioribus, quæ carnẽ potius quàm
ſpiritum ſapiunt, adeo non teneor, ut illis ſim mortuus. Neq; enim uiuo ego
ille quondam craſſus & carnalis, & humanis cupiditatibus obnoxius. Mor/
tuus eſt Saulus ille legis propugnator, & Euangelij perſequutor, atqui hau/
ſto Chriſti ſpiritu, melius uiuo. Imò non uiuo ipſe, qui ex me quidem nihil
aliud quàm carnalis ſum, ſed uiuit in me Chriſtus, cuius ſpiritus omnia mea
ſuo arbitratu moderatur. Porrò quod nondum prorſus ab omni mortalita/
Quod autem nunc uiuo in carne
tis contagio ſum immunis, ſed adhuc corpus hoc circunfero, nonnihil obno
xium humanis affectibus, ac mortalitatis iniurijs, quodammodo tamen ui/
uo uitam immortalem, certa ſpe conceptam, idq; fretus promiſſore filio dei,
cuius gratuita beneficentia mihi cõtigit donum fidei, per fidem iuſticia, per
iuſticiam cõtinget immortalitas, non ex obſeruatione craſſæ legis, ſed ex in/
audita charitate Chriſti, qui ſuapte ſponte nihil promeritum dilexit, adeo,
ut pro meis peccatis crucis ſuppliciũ dependerit, pro mea ſalute ſemetipſum
in exitium dederit. Gratuitum eſt totum, quod ille largitus eſt. Voluit ille
nos ſalutem noſtram ſuæ debere benignitati, non legis obſeruationi. Vltro
defert ille beneficium hoc omnibus. Aufert peccata, largitur innocentiam.
Nónne ſim ingratiſſimus, imò, nónne contumelioſus in Chriſtum, ſi quod
offert, reijciam? An non reijcit autem, qui poſt baptiſmum acceptum, ad le
Non abijcio gratiam
gis præſidia reſpectat, quaſi mors Chriſti non ſat efficax ſit ad abolenda
peccata mundi totius, & omnibus conferendam ſalutem æternam? Etenim
ſi per innocentiam contingit immortalitas, unde nobis quæſo ſperamus u/
trumq;? à fiducia legis, an ex beneficentia Chriſti? ſi ex huius beneficen/

tia, cur adhuc à lege pendemus? ſi ex legis obſeruatione, Chriſtus fruſtra mortuus ſit neceſſe eſt, quandoquidem id, cuius gratia mori uoluit, per illius mortem non aſſequimur.

CAPVT III

O inſenſati Galatæ

VVLGO male auditis ſtulticiæ, facilitatisq́ꝫ nomine, ſed hac in re ò uere ſtulti Galatæ, quibus res uſqueadeo abſurda perſuaderi potuerit, ut cum Iudęos ab onere legis liberarit Euangelij fides, uos liberi nati, ultro dedatis uos in ſeruitutẽ? Quicquid eſt hic mali, non totum uobis imputo: ueſtram credulitatem facilitatemq́ꝫ accuſo, ſed magis accuſo quorundam maliciã, qui ueſtros animos huc induxerunt,

Quis uos faſcinauit

quos utinam ſequi maluiſſetis, quàm peſtilens aliorum conſilium. Quis fuit ille, qui ueſtræ inuidens felicitati, qua hactenus fruebamini per libertatem euangelicam, faſcino uos læſit, ac priſtinam mentem Chriſto dignam excantans, iſtam incantauit dementiam, ut ueluti Chriſto diffiſi, ad frigidæ legis præſidia confugiatis? ubi nunc illa pręclara fiducia, qua per mortem Chriſti

Ante quorum oculos Ieſus Chriſtus

ſperabatis perfectam iuſticiam ac ſalutem, abſq́ꝫ legis auxilijs? Quorum animis ſic erat impreſſus Ieſus Chriſtus, unicus autor totius ſalutis, ſic illum cernebatis oculis fidei, per crucem ſuam patri reconciliantem mundum uniuerſum, quaſi aut depictus fuiſſet conſpectibus ueſtris, aut uobis teſtibus res acta fuiſſet, quę acta eſt Hieroſolymis. Plus uos uidiſtis, quàm Iudęi, qui pendentem in cruce conſpicati ſunt, & abnegarũt. Inter uos uere crucifixus erat, qui ex illius morte ſperabatis æternam ſalutem. Ad æneum ſerpentem in ſtipite præfixum uertebatis oculos, à quo ſolo ſperabatis remedium peccato-

Hoc ſolũ à uobis uolo diſcere

rum omniũ. Nunc ſubito mutati, quò nam auertitis oculos ueſtros? Si quid adhuc ſanæ mẽtis ſupereſt, uel illud perpendite, quod in prõptu eſt, quodq́ꝫ uel cæco poſſit eſſe perſpicuum, ne ſubtilibus ac longe repetitis argumentis uobiſcum agam. Meminiſtis uos nuper ad pręədicationem Euangelij per baptiſmum, & manuũ noſtrarum impoſitionem concepiſſe ſpiritum Chriſti. Non erat inanis perſuaſio. Linguarum, prophetiæ, ſanationũ, cæterarumq́ꝫ dotium miracula docuerunt rem eſſe uirtutis diuinæ, non humani præſtigij. Hunc autem ſpiritum unde tandem accepiſtis, ex circunciſione Moſaica, an ex eo, quod per me credidiſtis Euangelio Chriſti? Alienis à lege Moſaica Chriſtus tamen efficacem ſpiritum ſuum ob fidem uobis impartiuit, certum arrabonem promiſſæ felicitatis. Cur nunc aliũde ſperatis ſalutem, quàm unde pignus ſalutis habetis tam euidens? Si circunciſionem uobis prædicaui, & huius fiducia uobis contigit ſpiritus cœleſtis, nihil obſto, quo minus aliquam ſalutis portionem acceptam feratis legi Moſaicæ: ſin nihil præter Ieſum Chriſtum à me didiciſtis, & in hunc unum conіecta fiducia, eaſdem doteis in uobis experti fuiſtis, quas per baptiſmũ accipiunt Iudæi, quid eſt cauſæ, cur uobis putetis Iudaiſmum grauem & inutilem accerſendum in contumeliam Chriſti? Cordatorum eſt, ab utcunq́ꝫ cœptis ad meliora proficere:

uos

uos cõtra, à tam præclaris orſis ad deteriora relabimini. Iudæi ſub legis craſſæ ſeruitute nati, relictis maiorum ceremonijs, ad ſpiritualem Euangelij doctrinam ſe conferunt. Vos contra, cum ab Euangelio ueſtram poſſeſſionem ſitis auſpicati, in Iudaiſmum degeneratis. Illi ex Iudæis fiunt Chriſtiani, uos cupitis è Chriſtianis fieri Iudæi? Si lex Moſaica confert ſalutem, quid opus erat dare nomina Chriſto? Cur nunc relinquitis eum, cuius gratia tantum afflictionum eſtis paſſi ab ijs, quibus inuiſum eſt Chriſti nomen? Deſciſcit enim à Chriſto, quiſquis ex circunciſione ſibi promittit ſalutẽ. Ergo ne committetis, ut tantum malorum ob Chriſti profeſſionem fruſtra paſſi uideamini? Sed abſit, ut fruſtra pertuleritis iſta. Erraſtis hactenus iudicio, non affectu, alieno impulſu uacillaſtis, non ueſtra malicia. Mature reſipiſcetis, nec patiemini priſtinæ fidei ueſtræ perire fructum. Deus igitur qui impartit uobis ſpiritum ſuum, qui miraculorum argumentis declarat uim ſuam per uos, utrum id facit cõciliatus uobis obſeruatione legis Moſaicæ, an potius ex eo, quod nobis Chriſtum prędicantibus credidiſtis? Si proſelytos, qui cooptantur in Iudaiſmum ubi circunciſi ſunt, comitatur ea uis ſignorum, quæ uos comitatur, eſt cur legem putetis expetendam: ſin hæc ſolam euangelicam fidem comitatur, cur aliunde ſperatis finem, quàm unde uidetis ortum initium? Princeps circunciſionis & autor eſt Abraham, cuius filios ſe gloriantur eſſe Iudæi, qui ad illius exemplum circunciduntur. At ne is quidem ueræ iuſticiæ laudem conſequutus eſt ex circunciſione, uerum ex fide habita promittenti deo, cum nondum eſſet circunciſus. Neq; enim legimus in Geneſi, circunciſus eſt Abraham, & iuſtus factus eſt: ſed credidit Abraham deo, & imputatum eſt illi ad iuſticiã. Itaq;, quod poſteris Abrahæ promiſſum eſt olim, non pertinet ad iſtos, qui pręter circunciſionem nihil habent Abrahæ, ſed qui tanquam germani filij, fidem parentis referũt, credentes Euangelio. Porrò qui circunciſione tumidi, filios Abrahæ iactitant ſeſe, fruſtra gloriantur, cum nothi ſint, non legitimi filij Abrahæ. Nam apud deum hi demum ſunt filij Abrahæ, qui ad illius exemplũ toto pectore credunt, fiduntq; deo, nobis per Euangelium loquenti, quocunq; genere ducant originem. Siquidem hæc propinquitas non ſanguinis affinitate, ſed æmulatione mentis cenſetur. Animaduertite uero, quàm id quod nunc dico, iam olim ſcriptura præſenſerit ac ſignificarit, uidelicet iuſticiam omnibus ſperandam ex fide, non paucis ex circunciſione. Quod hodie uobis prædicatũ eſt per Euangelium, id tot retro ſeculis deus promiſerat Abrahæ, dicens: Omnes gentes laudem ac benedictionem conſequentur in te. At fieri non potuit, ut omnes gentes ex Abraham naſcerẽtur, & tamen omnibus per illum promittitur benedictio, tanquam illius poſteris, non utiq; ob ſanguinis propinquitatem, ſed ob æmulationem fidei. Siquidem filiorum eſt exprimere parentem. Proinde qui diffiſi legis ceremonijs atq; operibus, fidunt euangelicis promiſſis, hi tanq; ueri filij Abrahæ cum parente fideli, benedictionem illi promiſſam conſe-

Si tamen ſine cauſa

Sicut ſcriptũ eſt, Abraham credidit deo

Gene. 15

Ge. 17. & 18

quentur,excluſis ijs qui circuncißionis fidunt præſidio,ceu nothis & adulterinis,ad quos magis pertinet execratio, quàm benedictio. Etenim quicunque pendent ex obſeruatione legis Moſaicæ,quam tamen non obſeruant, obnoxij ſunt execrationi. Ipſi Iudæi non poſſunt inficias ire, quando conſtat ita ſcri-
Deute.27 ptum in libro Deuteronomij:Execrabilis ſit quiſquis nō perſtiterit in omnibus,quæ ſcripta ſunt in libro legis,ac præſtiterit ea,quæ lege iubentur. Non promittitur iuſticia ſeruanti legē,at denunciatur execratio nō ſeruanti. Quis autem eſt,qui totam legem præſtare poſſit,quæ cum uetando iritet peccandi libidinem,non confert tamen robur ad uincendā animi cupiditatem.Denique,ut maxime totā præſtet aliquis,fortaſſis hic iuſtus habebitur apud homines,apud deum non item:apud quē ſi nemo iuſticiæ laudem meretur per
Abacuc.2 legis obſeruationem, palàm eſt nimirum eſſe uerum, quod ſcripſit Abacuc propheta, Iuſtum ex fide uiuere. Siquidem ut peccatum mortis eſt ſeminarium,ita uitæ fons eſt innocentia. Lex autem nō nititur fide, ſed obſeruatione præſcriptarum ceremoniarū:eas qui ſeruarit,uitam quidem aſſequetur,at non æternam uitam,quam pollicetur fides.Qualis eſt iuſticia,quam præſtat lex, talis eſt uita. Apud homines iuſtus eſt, qui legis præſcripta non uiolat, apud homines uiuit tutus à ſupplicio:at apud deū nec iuſtus erit, nec uiuus, niſi fidat Euangelij promißis.Solus omnium Chriſtus execrationi non fuit obnoxius,qui totus innocēs legi nihil debebat. Nos eramus obnoxij, ac per hoc execrabiles,uerum ille nos obnoxios execratione liberauit, noxiam uertens in innocentiam, & execrationem in benedictionem. Tantum abeſt, ut uos uoluerit ad legis ſeruitutem pertrahi.Quomodo autem liberauit?Nimirum noſtris admiſſis debitum ſupplicium ipſe dependit innocens,& execrationem quæ nos tenebat obnoxios, in ſe tranſtulit,ipſe alioqui liber, & benedictionis particeps.An non in ſe tranſtulit, qui pro nobis inter nocentes, ut nocens ignominioſum crucis ſupplicium nobis redimendis ſubijt? Sic enim
Deute.21 legimus in libro Deuteronomij:Execrabilis eſt quiſquis pēdet in ligno.Cur autem id fieri uoluit deus?nimirū ut ſublata execratione quā inuehebat lex, benedictio per fidem ſuccederet quondam Abrahæ promiſſa. Succederet autem non ſolum Iudæis, uerumetiam gentibus, non per legis beneficium, quam Chriſtus abolitam eſſe uoluit, ſed per benignitatem Ieſu Chriſti,cuius morte recōciliati deo,& à craſſæ legis onere liberi, per fidem aſſequamur benedictionem euangelicā Abrahæ poſteris promiſſam, poſteris inquam non iuxta carnem,ſed iuxta ſpiritū. Tutò fidamus deo,non enim fruſtrabitur quenquam.Quod pollicitus eſt præſtabit. Id quo magis intelligatis, adducam humanum exemplum.Nam cum inter deum & homines nulla ſit comparatio,tamen hominis teſtamentum aut pactum,ubi ſemel eſt comprobatum ac ratum,nemo reſcindit, aut addit aliquid præter uoluntatem teſtatoris,Quo magis oportet eſſe rata pacta,promiſſaque dei.Is Abrahæ pollicitus eſt benedictionem,quæ contingeret omnibus gentibus per illius ſemen.Se-

Hoc autem dico, teſtamentū cōfirmatū

men

men dixit ſcriptura,non ſemina,ne per Moſen,aut Dauid,aut alios promiſ⸗ſum expectaremus, ſed unicum illud ſemen deſignauit, ac uerum ſemen Abrahæ patris æterni,Ieſum Chriſtum,in quem nos inſiti per baptiſmum,& ſpiritus communionem,eadem per illum expectamus,quæ illi iam præſtitit deus. Sed ut propoſitum conferamus exemplum, quod deus ſemel pactus eſt Abrahæ,ante quàm lex eſſet lata,idq; pactum ratum eſſe uoluit,nō po⸗teſt irritum facere lex ſuccedens promiſſo. Atqui id fieret, ſi benedictionis hæreditas Abrahæ poſteris promiſſa, deberetur ex legis obſeruatione, cum in pacto nulla ſit legis conditio. Nam qui potuit eſſe, cum lex ipſa nondum eſſet? Alioqui fingite legem non ſucceſſiſſe,nihilo ſecus præſtitiſſet Abrahæ poſteris deus,quod illi pactus fuerat. Quod ſi huius felicitatis hæreditas debetur ex promiſſo, & promiſſum ante legem, nullam habet admixtā legis obſeruandæ conditionem, cur ab eo ſecludimus alienos à lege, ſed non alie⸗nos à fide? Nam ſi legis beneficio contingit hæreditas,uidetur irritum reddi pactum dei,quod præſtare nolit,niſi conditio legis acceſſerit. Perinde quaſi quiſpiam cum homine pactus ſe daturū illi filiam ſuam uxorem, contractu rite peracto, poſt neget ſe daturum, niſi is uiciſſim ſororem ſuam ipſi locet, cum pacti tempore ſoror illi nondū eſſet nata, nec in pacto fuiſſet ulla men⸗tio mutui coniugij, Gratuitum erat dei promiſſum, ſolaq; fidei conditione ratum erat,eam quiſquis præſtat, promiſſi ius habet. At dixerit quiſpiam, ſi hinc erat ſperanda ſalus,quo cōſilio poſtea deus addidit legem inutilem? Non prorſus inutilem: nam tametſi non confert innocentiam, tamen coër⸗cet peccandi licentiam,dum malas cupiditates ceremonijs, ceu cancellis qui⸗buſdam cohibet. Nec data fuiſſet ea lex, niſi compuliſſet hominum effrenis malicia: nec tamen in hoc data eſt, ut tota quoſlibet in æternum obſtringe⸗ret, ſed ad tempus à deo præfinitum, typis interim delinians Chriſtum, ſupplicijs deterrens à peccando, & promiſſis inuitans ad innocentiæ ſtudi⸗um, in hunc uſum inſtituta lataq; per angelos autore deo,donec euolutis ſe⸗culis ueniret ſemē illud unicum,per quod deus Abrahæ promiſerat ſalutem omnibus legitimis Abrahæ filijs. Sic autem lata eſt per angelos, ut totius legis poteſtas eſſet penes Chriſtum, qui ſic medius interceſſit inter Moſai⸗cam legem & Euangelij gratiam, ut illius eſſet finis, huius initium: ſic me⸗dius interponens ſe inter deum & homines, ut ipſe naturam in ſe utranque complecteretur, utranq; alteri conciliaturus. Atqui conciliator, qui interce⸗dit, inter plures intercedat oportet. Nemo enim ſecum ipſe diſſidet. Deus au tem unus eſt,qui cum diſſidiū erat humano generi. Proinde tertio quopiam erat opus qui naturæ utriuſq; particeps utranq; inter ſeſe recōciliaret, deum placans ſua morte, & homines ſua doctrina ad uerum dei cultum pelliciens. Num igitur lex pugnat cum promiſſis dei? Nequaq;. Nec enim ſuccedens irrita reddidit promiſſa dei, ſed homines in expectatione promiſſorum con tinuit,quo magis capaces eſſent euangelicæ gratiæ. Nec ideo nunc ceſſat lex

Quid igitur lex

quod aduerſaretur promiſſis diuinis, ſed quod æquum eſſet umbras cede-
Si enim lex data eſſet re ueris, & rem inefficacem efficaci. Nam ſi lex eiuſmodi data fuiſſet, quæ
uere uitam largiri poſſet, tum nec erat futurum cur abrogaretur: nec opus
fuiſſet Euangelij præſidio, cum ex lege uere contingeret homini iuſticia. Sa-
Sed concluſit ſcriptura tis igitur fuiſſet huic fidere, quicunque ſalutem ambirent æternam. Nunc
ne ſuis operibus freti negligerent Chriſti gratiam, in hoc data lex eſt, quæ
præſcriberet, quid agendum, quid uitandum, ut omnes intelligerent ſeſe
peccatis obnoxios, dum quod per legem didicerunt eſſe nefarium, non ui-
tant tamen, nimirum uicti ſuis prauis cupiditatibus, atque ita morbum agno-
ſcentes ſuum auidius amplecterentur oblatum Euangelicæ gratiæ remedi-
um. Nam ante præſcriptum legis impune peccabant, cum licere uidebatur,
quod libebat: & habebant, quod admiſſis ſuis prætexerent. At lex ſic eos
conſtrinxit, ut non poſſent elabi, quin faterentur ſe commeruiſſe pœnam,
quando negari non poterat, honeſtum eſſe, quod lex præſcriberet. Hoc con
ſilio, cum deus nobis noſtri fiduciam ademiſſet, ac malum noſtrum nobis
poſuiſſet ob oculos, declaratum eſt promiſſum illud, quod pollicitus eſt de-
Vt promiſſio ex fide Ieſu us Abrahæ, quodque ſoli Iudæi, ueluti ſibi peculiariter promiſſum expecta-
bant, tanquam ſoli Abrahæ filij, ad omnes pertinere, quoſcunque fiducia er-
ga deum reddidiſſet ueros Abrahæ filios, nō ex merito legis obſeruatæ, ſed
ex eo quod ſyncero pectore crederent Euangelio, per mortem Ieſu Chriſti,
Sub lege cuſtodiebantur & innocentiam omnibus contingere, & uitam ac ſalutem. Et ad hanc quoque
rem pro tempore ſeruiebat lex Moſaica, quæ Iudæos partim minis ſuppli-
ciorum, partim expectatione promiſſorum, partim adumbratione uenturi
Chriſti, ceu uallo ſeptos coërcebat, ne prorſum in omnem impietatem di-
lapſos, neque dignos, neque capaces euangelicæ gratiæ Chriſtus adueniens
Concluſi in eam quæ offenderet. Ex legis igitur promiſſis utcunque ſomniabant Euangelij myſte
rium. Huius igitur cuſtodia tantiſper fulciebantur, donec aperiretur quod
lex adumbraſſet per inuolucra, iamque uigilantes clara luce cernerent exhibe
ri, quod ante ceu per ſomnium expectaſſent. Lex igitur non præſtabat iu-
ſticiam perfectam, ſed rudi populo ceu pædagogus erat addita, ut quos ho-
neſti ratio nondum poterat in officio continere, eos ſupplicij metus arceret
à magnis flagitijs, atque ita paulatim proficientes ad Chriſtum perduceren-
tur, à quo ſolo ueram expectarent iuſticiam, priſtinis diffiſi ceremonijs. Pæ
dagogus aūt nō ſic additur pueris ut ſemper adſit, ſed tantiſper donec adul-
ti iam, ſuapte ſponte ferant ad honeſta: nec opus habeant, ut metu mali co-
erceant à flagitijs, ſed patris hortatu ſponte uolenteſque rapiantur ad ea quę
ſunt honeſta, uiciſſim imperantes pædagogo, cuius auſteritatē ad tempus
Omnes enim filij dei ſalubrē pertulerant. Quemadmodū igitur pater, tametſi liberos habet unice
charos tamen cogit ad tempus ſeruire pędagogo, cui mox ſint dominaturi:
ita deus populū ſuum rudē adhuc & craſſum, legis auſteritate coërcuit, do-
nec cōcepta fide euāgelica iam ſibi redditi, deſinerēt eſſe ſub iure pædagogi,
ſed

ſed tanq̃ ingenui filij, ſub benigniſſimi parentis clementia libere uiuerent. Neq; uero ſolos Iudæos deus pro filijs ſuis ducebat, quanq̃ his ſolis datus eſt pædagogus:imò quicunq; per fidem euangelicam inſeruntur corpori Ieſu Chriſti,eiusq; ſpiritū hauriunt, hi redduntur filij dei, poſteaquàm idem cum Chriſto facti ſunt. Quod ſi id,per quod Chriſto iūgimur, cōmune eſt omnium,qui minus deus omnes ex æquo filios agnoſcet? Per baptiſmū autem,nō per circunciſionē hauſiſtis ſpiritū Chriſti. Quotquot igitur baptizati eſtis,in Chriſti conſortiū tranſiſtis:hac parte nihilo inferiores Iudæis, qui circunciſionis priuilegio ſeſe uenditant.Cæteris in rebus, quæ ab hominum indulgentia pendent,conditionis,ac perſonarū diſcrimen habetur,hoc ſuum beneficium deus ut gratuitū eſſe uoluit,ita uoluit omnibus eſſe cōmune.Per baptiſmum renaſcimur,ac ſubito uelut in aliam creaturam transformamur. Nec imputatur cuiquam, quod quidem ad hoc donum pertinet, quid quis fuerit ante baptiſmū, Iudæus an Græcus, ſeruus an ingenuus, maſculus an fœmina.Omnes per baptiſmum tranſiſtis in Chriſti corpus, ex æquo participes huius doni,uelut à capite in omnia mēbra dimanantis.Quod ſi Chriſtus eſt illud ſemen Abrahę,per quod deus pollicitus eſt omnibus gentibus benedictionem, uos quoq; Chriſto inſiti, poſteritas Abrahæ ſitis oportet. Si poſteri Abrahæ,igitur uelut hæredes in ius promiſſi uenitis.Si nomen filij datur per Chriſti conſortium,& in hoc omnes ex æquo recipiuntur per fidem ac baptiſmum,hæreditas ad omnes ex æquo pertineat neceſſe eſt.

Quicunq; in Chriſto bapti zati eſtis

CAPVT IIII

ID ius iam olim quidem debebatur ex promiſſo, ſed nunc demum in illud admittimur:quod,ut ante diximus, quemadmodum iuxta leges humanas,hæres q̃ diu minor eſt,non exercet ius ſuū, imò nihil differt à ſeruo, cū natus ſit dominus omniū, ſed metu cohibetur,ſed alieno arbitrio ducitur,ſub tutoribus & actoribus agens,uſq; ad ætatem adultā,quā legis aut patris uoluntas præſcripſerit, Itidem & nos olim,cum nondū eſſemus capaces huius doni,quod animos planè cœleſtes requirit, nec mentes noſtræ iuſtū etiamnum robur collegiſſent, puerorum in morem craſſioribus quibuſdā legibus continebamur,accōmodis uidelicet imbecillitati noſtræ:ut qui nondum cœleſtem illam doctrinam ſaperemus,ſed his tantum commoueremur, quæ corporeis oculis cerni poſſent:quod genus ſunt iſta,quæ cōſtant elementis huius mundi craſſioris,uelut dierum diſcrimina,delectus ciborū,cultus differentia,pecudum uictimę, nota corporis.His omnibus ad tempus paruimus ſeruorū ritu, donec maiorum nondum eramus capaces. Verum ſimulatq; impuberes eſſe deſijmus, poſteaquàm ad ætatē adultā uenire contigit,exacto temporis modo, quod pater æternus arcano ſuo conſilio præſtituerat nobis,non paſſus eſt nos deus amplius ſeruire præceptis craſſioribus:ſed in hoc miſit deus,non Moſen, aut prophetam,ſed unicum filium ſuum Ieſum Chriſtum.Miſit autem non

per ſomnium aut uiſum, ſed palam omnibus ſenſibus noſtris exhibuit, hominem ex muliere naſci uoluit, noſtræ naturę malis obnoxium, quo pręſens noſtris calamitatibus mederetur, quem & circumcidi, reliquamq; legis ſeruitutem pati uoluit, ut Iudæos, quos legi repperit obnoxios, à legis onere redimeret, ne quiſquam poſtea uelut impubes, tanquam ſub actoribus ſeruiret, ſed omnes in libertatem filiorum aſciſceremur: nam ſeruitus pugnat cum filij uocabulo. Atq; ut certo argumento doceret diuina bonitas, nos in libertatem filiorum eſſe aſſertos, amoto ſuppliciorum metu, ſpiritum unici filij ſui infudit intimis cordibus noſtris, qui nobis certiſſimus teſtis eſt, quod ſimus filij dei. Siquidem aliud ſpirat, aliud clamitat ſpiritus ſeruilis, aliud filiorum affectus. Ille deprecatur iram domini, hic ingenti fiducia clamitat: Abba, pater. Nec dubitamus quin deus agnoſcat pietatis & charitatis, non metus appellationē. Quod ſi ſecus eſſet, neq; Chriſtus ſuos appellaret fratres: neq; docuiſſet, ut communem deum patris uocabulo compellaremus: Pater noſter, qui es in cœlis. Proinde cuicunq; deus filij ſui ſpiritum impartit, is iam non ſeruus eſt, ſed filius. Quod ſi filius eſt per Chriſtum, per eundem & hæres ſit oportet. Quiſquis enim adoptat alterum in nomen filij, is in ius hæreditatis aſciſcit. Sed quemadmodum Iudæi pro tempore craſſa religione, uel ſuperſtitione magis cohibebantur, ne prorſus ab omni religione dilaberentur: ita uos quondam cum deum uerum ignoraretis, ex maiorū inſtituto coluiſtis dæmones, qui cum dij credantur, re non ſunt dij: quod propior uideatur ueræ religioni, qui falſa religione tenetur, quàm qui prorſus credens nullum eſſe numen, nullo religionis affectu tangitur. Iudæis non imputatur, quod pro ratione temporis maiorū inſtitutis ſeruierint, à quibus tamen ad uerum pietatis ſtudium ſeſe contulerunt, poſteaquàm meliora ſunt edocti.

Sed tunc quidem neſcientes deum

Nec uobis imputatur cultus ſimulacrorum, quæ rati numen habere per errorem adoraſtis, poſteaquā per euangelicā doctrinā uerum deū cognouiſtis: imò, ut melius dicam, poſteaq; ab eo cogniti eſtis. Neq; enim ille à uobis repertus eſt, ſed ipſe uos ad ſe pertraxit afflatu, quemadmodum quod illum nunc ut patrem diligitis, non aliunde eſt, niſi quod ille prior dilexit uos. Errori priſtino facile ignotum eſt, uerum inexpiabile flagitiū ſit, poſt cognitam ueritatem, ultro ad priſtinum errorem relabi. Iudæi cognito uero cultu pietatis, à ſuis deſciſcūt ceremonijs: uos ab idolorum cultu reuocati, ac per euangelium ueram edocti pietatem, accepto cœleſti ſpiritu, rurſus ad Iudaicā ſeruitutē uoſmet præcipites datis: ut cum liberi ſitis, tamen ultro ſeruire cupiatis elementis huius mundi, quæ nec uim habent ad conferendā iuſtitiā, nec efficacia ſunt ad ſalutem. An non eò relabimini, dum Iudaica ſuperſtitione obſeruatis dies, menſes & annos, aliaſq; temporū differentias, perinde quaſi ſabbatiſmi, neomeniæ, dies feſti, aliaq; tempora, in quibus Iudæi certa quædam exercent, aut à certis rebus, ceu nefaſtis abſtinent, quicq; conferant ad ueram ſalutē, cum omnia tempora libera ſint Chriſtianis ad cultū pietatis.

Imò cogniti ſitis à deo

Si uere Chriſto fiditis,unde iſta ſuperſtitio? Si non fiditis,uereor ne fruſtra tantum laboris ſuſceperim,in uobis inſtituendis. Siquidem excidistis à Chri ſto,ſi Iudaiſmum admiſcetis. Ne cõmittatis,ut & ego meam operã luſerim, qui per uarias afflictiones uobis euangeliũ tradidi,& uos tantum malorum fruſtra pro Chriſto paſſi ſitis. Quin potius tales ſitis, qualẽ me uidetis eſſe, neglecta legis obſeruatione ſoli Chriſto fidentem. Quandoquidem & ipſe quondam fui,quales uos nunc eſtis,arbitrans eximiam quandam eſſe pieta tem,circuncidi,ſeruare ſabbata,delectum ciborum,pecudum uictimas,quarum rerum zelo tum perſequebar eccleſiam dei, quæ omnia nunc,ut inutilia negligo. Fratres,quod hęc uehementius uobiſcum expoſtulo,ueſtrum,mihi credite,non meum ago negocium. Ipſe poteram recti conſcientia contentus eſſe. Non ideo uobis infenſus ſum,quod me affeceritis iniuria. Veſtri me mi ſeret,ſi à cœptis tam præclaris degeneretis. Facite ut ſitis cõſtantes,ſemperq́ ad meliora proficite potius,quàm ad deteriora relabamini. Ego me (primũ prædicans uobis euangelium Ieſu Chriſti) ad ueſtram imbecillitatem deieci,uos uiciſſim nunc ad meam firmitatem aſſurgite, nolite præclaram illam fidei ueſtræ gloriam amittere. Noſtis enim quod pridem cum uobis traderem euangelium,nihil magnificũ præ me tulerim, ſed humilis & abiecti homunculi ſpeciem geſſerim. Videbatis hominem tenuem, obnoxium malis, multis inuiſum ob Chriſti nomen,multis afflictionibus diuexatum, ad hæc ſimplici rudiq́ ſermone. Nihil aliud prædicaui uobis,quàm Ieſum Chriſtũ pro uobis crucifixum,& tum tanta erat promptitudo fidei ueſtræ,ut hiſce rebus nihil offenſi non reieceritis, neq́ ſpreueritis euangeliũ noſtrum, cum ex eius fide immortalitatem polliceremur. Imò ſummo ſtudio, ſummoq́ cum honore excepiſtis me,non ut Paulum, ſed ut angelum dei,imò ut ipſum Ieſum Chriſtum, propterea quod intelligeretis, non humanam eſſe doctrinam,quam ad uos adferebam,ſed diuinam,neq́ me meum ipſius agere negocium,ſed Ieſu Chriſti. Deum igitur in me,Chriſtum in me uenerati eſtis. Hæc docent fidem ueſtram ſpectatiſſimam aliquãdo fuiſſe, quæ tam prompta fuerit, quę tam conſtans,ut nullis meis malis,nulla ſpecię humilitatis potuerit langueſcere. Gratulabar uobis iſto nomine, beatos iudicabam, me felicem ducebam, qui tales haberem diſcipulos. Quod ſi pœnitet uos cœptorum,ubi ueſtra illa felicitas,ubi mea, cum & ego mihi de uobis,& uos uobis de me gratulabamini. Nam illud uere de uobis teſtari debeo, tanta erat animi ueſtri erga me propenſio, ut uel oculos ueſtros erutos daturi fueritis, ſi res ita tuliſſet. Vnde nunc à nobis alienati, nouos apoſtolos uobis aſciſcitis, à quibus Iudaiſmum diſcatis? Illi fucis ac blandiloquentia uos illectant,ſibiq́ conciliant,non ea prædicantes,quæ ueſtræ ſaluti conducant,ſed quæ ad ipſorum quæſtum ac faſtum faciãt. Ergo ne ob id factus ſum uobis inimicus,quod ſimpliciter ac uere monuerim,quæ uidebam ad ueſtram ſalutem pertinere? Equidem uideo Galatæ quid agatur, ambiunt uos quidam,

Eſtote ſicut ego,quia & ego ſicut uos

Nihil me læſiſtis

Per infirmitatem carnis

Vbi eſt ergo beatitudo ueſtra

Aemulantur uos non bene

ac ueluti mihi inuidentes captant,at non ſyncero animo. Non enim hæc faciunt,quo uobis cõſulant,ſed ut uos ab euangelij libertate ſecluſos retrahant in Iudaiſmum,cui ipſi ſunt obnoxij.Quęrunt enim alios ſui ſimiles reddere, quo uideãtur ipſi rem præclaram ac mirificam ſectari pariter ac docere. Ne

Aemulamini in bono ſemper.

putetis quiduis in quouis æmulandum eſſe, uerum quod rectum eſt, decet æmulari,idq́ȝ conſtanter,non modo cum præſens ſum apud uos,uerumetiam cum abſum. Vidiſtis me legis ceremonias negligere,nihil prædicare præter Chriſtum,æmulabamini præſentem.Si id rectum erat,cur nunc abſente me uultis alios æmulari in ijs,quæ recta non ſunt? Vtinam liceret uobis oculos ueſtros in pectus meum inſerere,cerneretis nimirum,quanto cum animi dolore ſcribam hæc.Filioli mei,ſemel uos genui Chriſto,non ſine multo niſu ac moleſtia,nunc deſciſcentes à Chriſto denuo parturio, donec plene formetur in uobis.Semen bonum ieceram,unde pure Chriſtianos naſci conueniebat,ſed neſcio quo faſcino degeneratis in Iudæos,& in aliam formã tranſitis. Chriſtus cœleſtis eſt,ſpiritualis eſt,uos terreni ac carnales eſſe tenditis?

Vellem autẽ eſſe

Sed affectum animi mei non ſatis exprimit epiſtola. Vtinam nunc liceat apud uos eſſe,ut quod literis utcunq; ſignifico, poſſim uiua uoce uobis aperire. Nonnihil adderet uultus, nonnihil lachrymæ, nonnihil ipſe uocis ardor. In omnia me mutarem, quo uos reuocarem ad Chriſtum, nunc blandiens, nunc obteſtãs,nunc obiurgans. Orationem melius ad uarietates animorum & ad rem præſentem accommodarem. Experirer omnes remediorum uias, donec omnes ad ſanitatem reuocaſſem. Nunc cum uideam uos partim ad Iudaiſmum relapſos,partim huius periculo proximos eſſe,partim,ut ſpero, conſtantes in eo quod à nobis didiciſtis, in uarias curas metusq́ȝ mihi diſtrahitur animus, neq; ſatis conſilij eſt, qualibus literis tanto malo queam

Confundor in uobis

mederi. Iam ut eos peculiariter appellem, quibus omnino cordi eſt, in legis ſeruitutem reuolui, quæſo ut mihi reſpondeatis: Si lex Moſi placet, cur non huius autoritatem ſequimini,ſi parũ creditis euangelio? Siquidẽ ipſa quoq; lex Moſi, uult eos qui cooptantur in ſocietatem Chriſti, liberos eſſe à ſeruitute legis. Accipitis legem,& non audiſtis legem,aut ſi audiſtis, non intelligitis, quoniã hærentes in cortice litteræ non penetratis ad medullam ſpiritus.

Gene. 20

Scriptum eſt enim in libro Geneſeos, Abrahæ,qui princeps ac pater credentium fuit,duos fuiſſe filios,quorum maiorem,uidelicet Iſmaelem, ſuſtulit ex ancilla Agar, minorẽ Iſaac,ex uxore legitima Sara. Verum is qui natus eſt ex ancilla,iuxta morem hominum communem natus eſt,nec quicquã aliud erat,quàm filius Abrahæ,quemadmodum ſunt & Iudæi,quamlibet à Chriſto alieni. Is uero qui natus eſt ex uxore libera,præter communem ordinem naturæ,ex effœta matre, ex uetulo patre,iuxta diuinũ promiſſum natus eſt, & quibus ætas & corporis imbecillitas hæredis deſperationem ingerebant, his promiſſio diuina certam fiduciam prolis addidit. Itaq; prior ille filius naturæ debebatur,hic fidei. Neq; uero fabula hæc, præter geſtæ rei narrationẽ

nihil

nihil habet retruſioris myſterij. Nam huiuſmodi fermè eſt lex Moſaica,ut quemadmodum in homine, ſub craſſo corporis operculo latet animus corporis moderator, ita ſub hiſtoria penitius quiddam ac ſublimius tegatur. Scrutemur igitur, quid nobis ſignificent per allegoriam duæ matres, quid duo filij. Nimirum duæ matres adumbrant duo teſtamenta, quorum alterum ædidit populum ſeruituti legis obnoxium, alterũ populũ per fidem liberum ab onere legis. Siquidem Sina mons eſt in Arabia, quæ Chaldæorum lingua Agar ancillæ nomen refert,confinis monti Sion,in quo ſita eſt ciuitas, cui quondam erat nomen Iebus,nunc Hieruſalem dicitur. Porrò qui montem accolunt Agar & hodiernis temporibus ſeruitutem ſeruiunt,uelu ti gentis autorem conditione referentes, Cæterum Hieroſolyma,quæ ceſſit poſteris Iſaac, neſcit ſeruitutem. Ea ciuitas quoniam in ædito ſita eſt, cœleſtem illam patriam, in cuius municipium aſciti ſumus,adumbrat. Ea mater eſt non ſolum Iudæorum, ſed omnium etiam noſtrum, qui Chriſto credimus.Lex Moſaica terrena eſt,lex euangelica cœleſtis, nimirum è cœlis profecta. Vt corpus ſeruit animo,ita quod craſſum eſt,ſeruile eſt, quod ſpiritua le,cum libertate coniunctum eſt. Lex Moſaica prior ſuum ædidit fœtũ, lex euangelica,tametſi ſerius enixa eſt,tamen quanto copioſiorem ſobolem genuit deo.Illa duntaxat unicam gentem produxit, nec eandem admodũ numeroſam.Hæc totius orbis nationes complectitur. Atq; id ne fortuito quis putet accidiſſe,iam olim fore prædixit Eſaias, qui prophetico ſpiritu proſpiciens gentium multitudinem ad euangelium Chriſti undique cõuolantem, exultat hiſce uerbis: Lætare ſterilis,quæ nõ paris. Erumpe in gaudij uocem, & clama quæ nõ parturis.Nam longe plures tui filij, quæ orba & effœta uidebaris,quàm eius quæ uirum habet,ac miram poſteritatis ſpem de ſe polli cebatur.Perpaucos Iudaiſmus olim commendauit deo, plurimos autem fides euangelij deo conciliat,ac ſine fine cõciliatura eſt. Videtis duas matres, uidetis duos filios,duarum gentium autores. Qui legem Moſaicam adhuc mordicus tenent,ad Iſmaelem ex ancilla natum pertinent.Nos uero,qui relicta legis fiducia,per fidem ſynceram ab uno Chriſto pendemus, ad Iſaac pertinemus,qui ex libera non ſecundum carnem natus eſt,ſed iuxta dei pro miſſum. Nec enim ideo recipimur ad ſalutem euangelicam, quod ſub lege nati ſumus,ſed quod deus olim promiſerit ſalutem omnibus, qui per fidem accederent in cõſortium filij ſui Ieſu Chriſti. Quin hac quoq; parte pulchre congruit allegoria,quod utraq; poſteritas ſapit originem ſuam. Siquidem quemadmodum olim Iſmael natu grandior, qui iuxta carnem duntaxat fuit filius Abrahæ,tenerũ adhuc Iſaac perſequebatur,ex promiſſo dei natum, iam tunc inter colludendum plus ſibi uindicans, quàm æquum erat, Ita noſtris quoq; temporibus,qui carnali legi hærent,inuiſos habent eos,qui ſpiritualem euangelij legem amplectunť,ijsq; præire conantur, quaſi uindicantes ſibi ius primogenitorum,quod uni debebatur Chriſto:ac uetuſtatis præ

Quæ ſunt per allegoriam dicta

Allegoria

Eſa.54

Sed quomodo tunc is,qui ſecundũ carnẽ natus fuerat.

rogatiua, matris ingenuæ filios in ſeruitutem cõmunem pellicere conantur, uidelicet quo ipſi ſerui maiores,minoribus quodammodo dominentur. At non probat mater ingenua commercium hoc. Non uult miſceri diſſimiliter natos. Clamat enim protinus indignata, quemadmodum refert ſcriptura:
Gene.21. Eijce ancillam & filium eius,nec enim patiar,ut hæres ſit filius ancillę,cum filio meo Iſaac. Nimium hæret ſynagoga ijs,qui crediderunt euangelio. Nimium urgent Iudæi Chriſtianos,quorum inuident libertati.Si mater ſerua non uult ſponte diſcedere,pellatur potius, quàm cõmercio ſeruili filium corrumpat meũ.Iſaac promiſſa eſt,ac debetur æternæ ſalutis hæreditas. Agar efferat ſi uelit ſecum hydriam inſipidæ legis,quam deamat.Meus Iſaac efficacem euangelicæ doctrinæ ſuccũ bibens feliciter adoleſcet uſq;, donec euadat in uirũ perfectũ.Proinde fratres mei,ſinite ut Iudæi, quibus nimiũ pertinaciter placet lex ſeruilis,ſuam ſibi habeãt ſeruitutẽ,nec à matris ingenio degenerent,Nos qui & ipſi fuimus aliquando ſeruituti legis obnoxij, & tanq̃ filij Agar ancillæ,perſequuti ſumus ingenuos eccleſiæ filios,nũc exempti ſumus à ſeruitute priſtina,& cooptati in ius filiorũ Saræ.Hanc libertatẽ Chriſto ferimus acceptam,cui per fidem ſumus inſiti,ſic ut in cõmune ius hæreditatis promiſſæ uenerimus.In eam libertatẽ,in quã nos Iudęos Chriſtus ſuo precio,ueluti poſtliminio reſtituit,uos gentes uocauit per euangelium.

CAPVT V

State & nolite iterum

NIHIL ſupereſt,niſi ut in eo quod ſemel eſtis aſſequuti, perſiſtatis.Nam quæ dementia ſit,à libertate,quæ uobis gratuito contigit Chriſti beneficio, ultro in ſeruitutis iugum inſerere colla ueſtra. Nos experti ſeruitutis moleſtiã, gratulamur nobis,quibus tandem cõtigerit libertas,uos libertatem pertæſi,ultro ſeruitutẽ affectatis?Fortaſſis ſic uobis ipſis blandimini. Non deſciſcimus à Chriſto, ſed legem cum Chriſto copulamus,quo certior ſit ſalutis expectatio.Chriſtus totum hoc beneficium,ut omnibus eſſe uoluit cõmune,ita ſibi ſoli acceptũ ferri uoluit:nõ patitur in hoc negocio conſortiũ. Atq; ut intelligatis quanto periculo meditemini Iudaiſmũ: En ego uobis nõ ignotus Paulus gentiũ apoſtolus,& apoſtolus inſtitutus ab ipſo Chriſto,palàm edico uobis,ſi circuncidamini, Chriſtus nihil uobis profuturus eſt. Etenim ſi uere creditis ab hoc perfectam ſalutem omnibus præſtari poſſe,cur accerſitis circunciſionẽ? Sin diffiditis,nondum agnoſcitis beneficiũ Chriſti,cuius participes eſſe nõ poſſunt,qui diffidunt:nam ſoli fidei datur,non meritis operũ. Aut planè Iudæi ſitis oportet,abdicato Chriſto,aut planè Chriſtiani ſitis oportet,reiecto Iudaiſmo. Non fert ille claudicantes utroq; pede, nõ uult uinum nouum infuſum utribus ueteribus,nõ uult uetus infuſum nouis utribus.Non fert aſſutũ pannum nouum ueſtimento ueteri,nõ fert ueſti nouę ueterem pannũ admixtum.Si leuis eſſet ſeruitus, fortaſſe negligi poterat, ſi grande præmiũ eſſet ſeruitutis, poterat conditionis onus mercedis magnitudine penſari. Nunc

Teſtificor autẽ rurſus omni homini

Teſtificor autẽ omni circũ

præterquam

prӕterquam quod onus eſt moleſtiſſimũ, adeo nihil eſt lucri, ut damnum maximum ſit capiendum. Neq; uero uobis ipſi blandientes, uos ipſos fallatis. Non illigabimus nos uniuerſӕ legis ſarcinę, tantum aſpergemus aliquid ex lege, ne prorſus ſimus alieni, recipietur circuncifio duntaxat, uictimӕ pecudum, cӕteraq; id genus nõ recipientur. Ego contra, ne quid inſcientes erretis, clara uoce teſtor omnibus hominibus, quiſqs ſe circunciderit, ſiue Iudӕus ſit, ſiue ſecus, obnoxiũ ſe facit obſeruandӕ toti legi. Quemadmodũ enim per baptiſmum toti dedicamur Chriſto, ita qui circunciditur, totus dedicatur legi. Nam hac ueluti teſſera, in genus Iudaicum cooptatur. Liberum eſt ex lege quӕdam decerpere ijs, qui circunciſi nõ ſunt. Cӕterũ circunciſos tota lex habet obligatos. Cui circuncifio placet, huic & uictimӕ, & ſabbata, & neomeniӕ, & lotiones, & ciborum delectus, & ſtata ieiunia, aliaq; id genus placeant oportet. Tantum onus ultro accerſere, nõnne manifeſtariӕ cuiuſdam dementiӕ eſt, prӕſertim hac mercede, ut ob moleſtiſſimam & inutilem ſeruitutem, à Chriſto libertatis ac ſalutis unico autore deſciſcatis? Etenim, ut ſӕpe iam dixi, ſi ueram iuſticiam expectatis à legis prӕſidio, quӕ per operis ſiduciam promittit qualemcunq; iuſticiam, nimirum alieni facti eſtis à cõſortio Chriſti, qui ſuum donum gratiӕ eſſe uoluit, nõ meriti. Quod ſi diſceditis à Chriſti cõtubernio, ne lex quidem uobis erit uſui, imò perniciem adferet. Etenim ſi quem uſum habebat ante lucem euangelicam, eum totum amiſit euulgato iam euangelij myſterio. Si lex apud uos ualet, Chriſtus eſt antiquatus. Si ualet Chriſtus, lex antiquata ſit oportet. Cum legem dico, craſſam illam atq; carnalem Moſaicӕ legis partem intelligo, quam ſolam mordicus tenẽt Iudӕi, ex obſeruatiunculis ad corpus pertinentibus ſibi pollicentes perfectam iuſticiam, exiſtimantes quod pecudum ſanguis aſperſus, expiet animum à peccatis, aut aquӕ lauacrum mentium ſordes abſtergeat, aut cibus purus, aut impurus animum expurget, aut inquinet. Nos cõtra ſpiritualem legis portionem amplexi, non ex huiuſmodi rerum corporalium ſuperſtitioſa obſeruatione promiſſam iuſticiam expectamus, ſed ex eo quod per euangeliũ credimus ueram innocentiam, ueramq; ſalutem per Chriſti mortem nobis gratis donari. Nihil autẽ refert, utrum circunciſus uenias ad Chriſtum, an incircunciſus, quando totum hoc negocium nõ ab obſeruatione legis, ſed à fide pendet, cui licet deſint opera legis Moſaicӕ, nõ eſt tamen ocioſa, uerum occultos impetus addit ad omnia pietatis officia, nõ ex prӕſcripto legis, ſed ex charitate, quӕ nullius iuſſu, ſuapte ſponte, multo plus prӕſtat, quàm ulla lex poſſit extundere uel minis, uel ſupplicijs. Hęc cum adeſt, quorſum opus legis prӕſcripto? ſi nõ adeſt, ad quid cõducit legis obſeruatio? Bene currebatis in euangelij ſtadio, ad ӕternӕ felicitatis brauium rectà properantes, Quis impediuit curſum ueſtrum? Cur quod ſemel placuit non probatis cõſtanter? Cur ueſtro decreto reſciſſo, in alienam ſententiam pedibus itis? Cauete ne cuiuſquam hominis autoritas tantum ualeat apud uos, ut

Vniuerſӕ legis faciendӕ

Euacuati eſtis Chriſto

Nos autẽ ſpiritu ex fide

Currebatis bene.

ab inſtituto curſu ceſſetis. Semel credidiſtis ueritati, turpiſſimũ eſt nũc ad umbras deflectere. Quod ego docui uos, autore deo docui. Cæterũ qui uobis diuerſa perſuadere conantur, qui fidei ueſtræ curſum interpellantes, ex tranſuerſo auocant ad Iudaiſmum, nõ ſequuntur autorem deum (qui uos ad gratiam uocauit per fidem, nõ ad Iudaiſmũ per circunciſionem) ſed ſequunt humanas cupiditates, ſuo quæſtui, ſuæ gloriæ, ſuæq; tyrannidi ſeruiẽtes. Etiam atq; etiam cauendum ab iſtorum oratione. Pauci ſunt, ſed hi pauci ni uitentur, periculum eſt, ne totam multitudinem inficiant, ac totius ueſtræ congregationis uitient ſynceritatem, quemadmodum uidetis à paululo fermenti, totam conſperſionem acidam reddi cui fuerit admixtũ, paulatim acorem ſuum per omnem farinam antea ſynceram diffundens. Quantulacunq; portio Iudaiſmi, ſi cum euangelio miſceatur, totius fidei ueſtræ ſynceritatem uitiabit. Sed quandoquidem hactenus alieno impulſu cœpiſtis uacillare, certam ſpem de uobis concipio, quod in priſtina ſententia perſeuerabitis, partim quidem fretus animis ueſtris pridem mihi perſpectis & exploratis, ſed multo maxime auxilio Chriſti: Is dedit, ut alacriter inciperetis. Idem dabit, ut fortiter perſeueretis. Cæterum quiſquis eſt ille, qui ueſtræ fidei tranquillitatem puritatemq; noua doctrina perturbat, non effugiet iudiciũ dei, quam uis fefellerit homines. In præſentia certis de cauſis, nec prodo qui ſit, nec in illum ſæuio, deo tamen cui non eſt ignotus, quiq; nullius autoritate cõmouetur pœnas dabit, quem læſit potius, quàm me. Neq; uero uos moueat, ſi qui dam iactitant, me quoq; non abhorrere à legis obſeruatione, qui ſæpenumero Iudæus factus ſim Iudæis, ac Timotheum circunciderim. Compulſus id feci, atq; identidẽ reclamans, illiq; tum tempori ceſſi, quo neq; periculi multum adhuc uidebatur imminere, ſi feciſſem, & grauis tumultus, ni feciſſem. Nunc diuerſa temporis ratio, diuerſum conſilium poſtulat. Poſtremo aliud eſt pati circunciſionem, aliud prædicare circunciſionẽ. Paſſus ſum, ut Timotheus circunderetur: nunquam docui oportere circuncidi. Ita frequenter cũ Iudæis agens à uetitis lege cibis abſtinui, nunquam præſcripſi cuiquã ciborum delectum. Imò cõtra docui, nihil referre quibus cibis ueſcaris, modo ſobrie cum actione gratiarum. Erat tempus cum nõnihil dandum eſſet inuincibili perſuaſioni Iudæorum, nunc quando ſatis eluxit euangelium, & pertinacibus animis hoc agunt Iudæi, ut gentes etiam in ſuam pertrahant ſuperſtitionem, neq; rectum eſt, neq; tutum uacillare, ſed libera fronte prædicandum eſt, ceſſaſſe legem Moſaicam, amplectendam omnibus libertatẽ euangelicam. Nam ſi uerum eſt, quod iſti dictitant me circunciſionis autorem ac præconem eſſe, quid igitur eſt, cur me Iudæi tam obſtinatis odijs in hodiernum uſq; diem perſequuntur? Nam hinc omne gentis odium in me, quod ſic prædicem euangeliũ Chriſti, ut doceam ceſſare legem Moyſi. Illi putant ſe pluris habendos apud omnes, ſi Iudaici ritus admiſcerent Chriſto. Nũc diſcruciantur inuidia, quod omnibus per fidem ad eam gratiam admiſſis, ipſi

Ego confido in uobis — *Qui autem conturbat* — *Ego autem fratres*

ipſi circunferunt inutilem circuncisionem. Atq; hæc præcipua cauſa, cur iam/
pridem obſtinatis animis mihi perniciem ſtruunt, quod per Chriſti crucem
omnibus pollicear perfectam ſalutem, abſq; circuncisionis præſidio. Quod *Ergo eua/*
ſi circuncisionem adhuc prædico, quemadmodũ quidam calumniantur, cur *cuatum eſt*
non ceſſant me Iudæi perſequi, cum ſublata ſit cauſa, cuius gratia fueram il/
lis inuiſus? Mihi credite Galatæ, ſemper eadem fuit, & futura eſt mea prædi
catio. Videte, ut ueſtra fides itidem ſit eadem. Tantum enim abeſt, ut aſſen/
tiar iſtis, qui circuncisionem docent, ut ſi nõ queant à ſua lege diſtrahi, diſtra
hantur penitus ab euangelij conſortio, potius quàm uos labefactent, & à re
cto ſtatu ſua perſuaſione dimoueant. Si tam pertinaciter placet iſtis circun/
ciſio, faxit deus ut non ſolum circuncidantur, uerum etiam prorſus abcidan/ *Vtinam &*
tur, ut affatim habeant, quod amant. Præſtat illos perire ſolos, quàm alios *abcidatur*
tam multos in ruinam ſecum trahere. Fruantur ſua pudenda ſeruitute, ſi ita
collubitum eſt ipſis. Vos fratres non in ſeruitutem, ſed in libertatem eſtis uo
cati per euangelium. Neq; quicquam aliud reſtat, niſi ut caueatis, ne liberta/
tem acceptam per Chriſti ſpiritum, per occaſionem accõmodetis ad carnis
cupiditates. Nam ita ſublata eſt ſeruitus legis, ut in huius uicem ſucceſſerit
charitas euangelica, quæ plus impetrat à uolentibus, quàm lex exculpebat
ab inuitis. Nec tamen dominatus aut ſeruitus eſt inter amantes, inter quos
mutuum eſt obſequium. Lex non præcipit, ut pro capite amici tuum caput *Omnis enim*
opponas, ut tuum defraudans genium, fratris inopiæ ſubuenias, ut firmus *lex*
infirmo, doctus indocto, melior deteriori obſecundes, & tamẽ hoc imperat
charitas, quæ ſic ubiq; dictat, quid ſit agendum, ut ultro facias, quod dictaue
rit. Porrò quod lex tot præſcriptis, tot minis non efficit, id compendio ſola
præſtat charitas, totius legis uim ac ſummam in ſeſe complectẽs. Siquidem
quicquid uerboſiſſima lex innumeris præceptis conatur efficere, id totũ uni/
co breuiq; ſermone completur, nimirum hoc, quem legimus in Leuitico: Di *Leuit. 19*
liges proximum tuum ſicut teipſum. Proinde ſi mutua charitate conglutina
bimini inter uos, mutuis officijs omnes fulciemini, mutuis obſequijs adiuua
bimini. Rurſum ſi, quod inter carnales fieri ſolet, mutuis odijs inter uos diſſi
dentes, nõ ſolũ nõ ſubleuatis alij alios, uerumetiam obtrectationibus mor/
detis inuicem, nec mordetis modo atq; arroditis, uerumetiam, quod imma/
nium eſt ferarũ, deuoratis, quod quidem in uobis eſt, etiam atq; etiam me/
tuendum eſt uobis, ne beluarum ritu uos inuicem laniantes, ad earundem
exemplum mutuis uulneribus conficiamini. Huc prolabuntur, qui euangeli
cæ charitatis expertes hærent legi carnali, dum omnia ſuis cõmodis metiun
tur, cũ contrà Chriſtiana charitas alienis ſeruiat cõmodis. Horũ autem quæ *Dico autem*
dicta ſunt, huc tendit ſumma, ut poſteaquam exempti eſtis à ſeruitute legis
Moſaicæ, quæ carnalis eſt, iuxta ſpiritualem euangelicæ charitatis legem ui/
tam agatis. Id fiet, ſi nec ceremonijs Iudaicis metiemini iuſticiam, & à carnis
cupiditatibus temperaueritis. Non deſieritis eſſe legi obnoxij, ſi perſeueretis

eſſe obnoxij cupiditatibus. Proinde date operam, ut iuxta ſpiritus ductum uitam agatis, id ſi feceritis, abſtinebitis ab his factis, ad quę ſollicitant carnis cupiditates. Etenim quemadmodum in uno homine corpus eſt craſſum ac graue, animus cœleſtis & immortalis, utcꝙ in eadem lege craſſum quiddam eſt, quam dicimus literam, atqꝫ è diuerſo cœleſte quiddam, quod ſpiritū appellamus, Ita in eodem hominis animo, uis quædam ineſt ad honeſta uocans: rurſus altera huic diuerſa, cognata cꝙ corpori ac literæ, quæ nos ad diuerſam uitam incitet. Inter has res perpetuum bellum eſt, dum caro ſpiritui, ſpiritus carni aduerſatur. Caro coërceri poteſt, prorſus opprimi non poteſt, quin nitatur aduerſus ſpiritum. Quæ ſi uincat, fit aliquoties, ut cum iuxta ſpiritum expetat ea, quæ ſunt pietatis, tamen ſuperatus à carne faciat ea, quæ nouit eſſe fugienda. Quod ſi ſpiritus Chriſti uos impellit uolentes ad ea, quæ ſunt honeſta piacꝙ, nihil iuris in uos habet lex Moſaica. Ac res quidem inuiſibilis eſt ſpiritus, res inuiſibilis caro, de qua loquimur in præſentia. Neque tamen difficile eſt colligere, carnis arbitrio ſeruiat aliquis an ſpiritus ductum ſequatur. Cuiuſmodi ſunt fontes, eiuſmodi ſunt ea, quæ proficiſcuntur à fontibus. Vita, mores, factacꝙ hominis teſtantur habitum animi. Ac ne de dubijs, aut occultis in præſentia loquamur, Hæc ſunt quæ palàm declarant hominem adhuc carni ſeruire, etiam ſi baptiſmum adeptus ſit, ac legis ſeruitutem effugerit, adulteriū, ſcortatio, immundicia, laſciuia, ſimulacrorum cultus, ueneficium, ſimultates, lis, æmulationes, iræ, contentiones, factiones, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes. His quiſquis obnoxius eſt, quamlibet baptizatus, tamen nondum uere liber eſt, ſed cupiditatum malarū ſeruus eſt. Nec eſt quod uobis ob baptiſmum, aut ædita miracula blandiamini. Olim præſens uos monui, ac nunc rurſus per epiſtolam denuncio, quicunque talia patrant, ſecludentur ab hæreditate regni cœleſtis. Contra, qui uere liberi ſunt, & ſpiritus arbitrio ducuntur, huiuſmodi fructibus dignoſcuntur. Siquidem adſunt comites, charitas, gaudium, pax, animi lenitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, temperantia. Hæc qui ſuapte ſponte præſtant, ijs nihil opus eſt admouere legis ſtimulos, nam hos ipſorum innocentia liberos reddit à lege. Porrò qui uere Chriſti ſunt, ut ſpirituales decet, carnem ſuam crucifixerunt cum ſuis uitijs & cōcupiſcentijs. Siquidem per baptiſmū Chriſto commorimur, ſimulcꝙ cum eo ſepelimur. Nō conuenit medios inter carnem & ſpiritum fluctuare. Si corpori uitam impartit ſpiritus, æquum eſt, ut corpus ſpiritus regatur arbitrio. Si nos uitam accepimus à ſpiritu Chriſti, nō à lege, iuxta ſpiritus eiuſdem inſtinctū uiuamus. Si uere hauſimus Chriſti ſpiritum, huius fructus ædamus, ac procul abſimus à carnis operibus. Ne ſimus inanis gloriæ cupidi, huius gratia nos inuicem prouocantes ad certamen, nobis inuicem inuidentes. Siquidem hæc uitia frequenter obrepunt etiam ijs, qui pietatis ſtudium profitentur, cum tamen ſint præcipua peſtis uere pietatis.

Manifeſta autem ſunt

Caput

CAPVT VI

Fratres etſi praeoccupatus fuerit homo

OSTENDI fratres, quo ſit omnibus enitendum, quicunque ſemel Chriſto dedere nomen. Et tamen quando baptiſmus nõ aufert nobis, ut homines ſimus, ſi quis fuerit per humanam infirmitatem in culpam aliquam prolapſus, ueſtræ partes erunt, qui ſpiritu robuſti, non ceſſiſtis cupiditati carnis, ut hominem huiuſmodi blande leniterq́ꝫ reſtituatis, erigentes, ut reſurgat, nõ ſæuis dictis proculcantes, ut deſperet. Hypocritarum eſt huiuſmodi ſupercilium ac ſæuitia. Chriſti ſpiritus, quoniam cupit omnes ſaluos fieri, manſuetudine pellicit ad reſipiſcendum. Ac ſæpe flectit & humiles reddit lenis fraternaq́ꝫ correptio, quos prorſus alienat iurgatrix auſteritas. Lex Moſaica ſic coërcet peccatũ, ut tollat peccatorem. Chriſtiana charitas medetur uitijs, nõ extinguit hominem. Quo melior es, hoc clementius accommoda te fraternæ infirmitati. Ad id ſi te parum hortatur exemplum Chriſti, qui ſuos leniſſime pertulit, donec reſipiſcerent, ſaltẽ illud te adhortetur, quod intelligis fieri poſſe, ut in te recidant uices. Accidit huic humanum quiddam, memineris & te hominem eſſe. Huius lapſus te doceat, non tibi fidere, nõ efferre criſtas. Sic age cum lapſo, quo modo tecum agi cupias, ſi quid ſimile tibi ueniſſet uſu. Et homini poteſt uſu uenire quicquid humanum eſt. Qui uacillarunt impellentibus pſeudapoſtolis, non ſunt per ſæuitiam alienandi, ſed per charitatem reuocandi ad priſtinam firmitatem. Nam fieri poteſt, ut illi uiciſſim iam robuſti, ueſtræ ſubueniant imbecillitati. Qui laborat ſub onere, ſubleuandus eſt, non deijciendus. Quare uiciſſim aliorũ ſi alij baiulabitis onera, tum uere præſtabitis legem charitatis, quæ peculiariter Chriſti lex eſt. Is cũ nec peccatis eſſet obnoxius, nec affinis eſſet peccandi periculo, tamẽ noſtras iniquitates ipſe portauit, ac benignitate ſua ſanauit, nõ condemnauit auſteritate. Nemo ſibi placeat tanquam iuſtus, & hac fiducia deſpiciat fratrem aliquo delicto preuentũ. Nam hoc ipſum argumentum eſt falſæ iuſticiæ, ſibi iuſtum uideri. Proinde ſi quis ſibi uidetur eſſe aliquid cum nihil ſit, ipſe ſibi imponit. Nec enim ideo quiſquam iuſtus eſt, quod alteri lapſo ſe præferat. Nec ideo contaminabitur alieno cõmiſſo, ſi ſe demittat, ut lapſum erigat. Nec ideo bonus eſt, quod ſe conferat deteriori. E ſuis quiſque factis æſtimandus eſt. Neminem tamen oportet ſuis factis fidere, ſed explorandum, num quod recte facere uidetur, ſit huiuſmodi, ut probari deo poſſit. Quod ſi te non remordet animus tuus, ne glorieris ob alienam imbecillitatem, ſed ob tuam firmitatem, & glorieris apud te, tibi gratulans de dono diuino, ne uero iactes apud alios, aut eos deſpicias, qui tuũ robur nõ aſſequuntur. Succurre ſi potes: ſi nõ potes, ſuo illum iudici relinquito. Nec delictum illius tuum diminuet præmium, nec tu pro alieno cõmiſſo plecteris, ſed apud deum iudicem, ſua cuiq́ꝫ ſarcina tollenda erit. Cæterũ quamdiu ſumus in hoc ſeculo, mutuis officijs nos inuicem fulcire debemus. Atq́ꝫ ut eorũ qui præcellunt dotibus partes ſunt, doctrina, con-

Communicet autem ſolatione,atq; exhortatione fratris imbecillitati ſuccurrere, ita quibus ſubuenitur,meminerint ſe nõ ingratos præbere de ſe benemeritis. Ita fiet, ut ſit inter uos omnium bonorum cõmunio, ſi qui doctrina ualent euangelica, erudiant,erigant,fulciantq; rudes, atque hi uiciſſim de ſuis facultatibus impartiant doctoribus ac monitoribus ſuis,ut officiorum fiat commutatio. Videant autẽ qui docent,ut digna Chriſto ſint,quæ tradunt,& Chriſti ſpiritum ſapiant, alioqui præſtat non aſſentiri doctori. Porrò qui perperam tradita doctrina euangelica, præmium accipit ab eo quem inſtituit, hominem quidem fallit,imò ſeipſum fallit,cęterum deum non fallit. Quare moneo,ut ſyncere doceatis,nam deus non irridetur. Sed cuiuſmodi ſementem fecerit homo,huiuſmodi quoque meſſem facturus eſt. Qui carnalem tradiderit doctrinam, pro carnali ſemente fructum demetet periturum. Qui uero ſpiritualem impartierit doctrinam, ex ſpirituali cœleſtiq; doctrina mercedem

Bonum autem facientes adſimilem referet,uitam æternam. Itaque perpetuum ſtudium ſit nobis,bene mereri de omnibus, nec unquam ceſſemus à benefaciendo, ſiue gratos nanciſcamur, ſiue ingratos, ſiue reſpondeat præmium ab hominibus, ſiue non reſpondeat. Nam ſuo tempore fructus continget à deo nunquam interiturus,próque temporarijs officijs merces reponetur æterna. Non ſemper erit ſementis tempus, ueniet dies, cum neque noſtris benefactis, nec alienis ſubleuabimur. Quamdiu uerſamur in hoc mundo,licet deum benefactis demereri, licet alijs opitulari: In die iudicij nec benefactis locus erit, nec benemerendi de quoquam facultas erit. Proinde dum tempus habemus, utamur tempore, benemereri ſtudentes, cum de omnibus, tum uero præcipue de ijs, quibus cum nobis religionis ac fidei contubernium eſt. Iudæus non agnoſcit niſi ſuos, Chriſtianus ad exemplum Chriſti, de nemine non cupit

Videte qualibus literis ſcripſi uobis benemereri. Videtis Galatæ, quantopere mihi res cordi ſit, qui tam prolixam epiſtolam uobis meapte manu ſcripſerim. Agnoſcitis notulas digitorum meorum. Non eſt quod ſuſpicemini ſubditiciam epiſtolam,tota mea eſt,mei pectoris apud uos index. Facite ut hæc plus ponderis apud uos habeat,quàm pſeudapoſtolorum oratio. Etenim qui ſunt huius animi, ut prius habeant hominibus morem gerere,quàm deo, hi pertrahunt uos ad circunciſionem,ut ſimul & gentibus inuiſi ſitis,ob Chriſtum,& Iudęos habeatis infenſos,ob præputium. Iudæi ſunt, & ſuæ gentis odia metuunt, ſi Chri-

Neq; enim qui circũcid. ſtum abſq; præputio profiteantur,ueluti legem abolentes. Hi magis uerentur homines,quàm deũ, magiſq; uenant̃ gloriam apud homines, quàm apud deũ. Metuunt ne ſyncera profeſſio crucis Chriſti, perſecutionem aduerſus ipſos excitet eorũ,quibus Chriſti nomen eſt inuiſum,ne parum glorioſi doctores habeantur,ſi præter crucifixũ nihil doceant. Neq; enim ſimplici legis ſtudio faciũt iſta,quemadmodũ ego quondã errans amore patrię legis, ſæuiebã in gregẽ Chriſti,quando ne ipſi quidẽ Iudæi legẽ ſeruãt,tametſi circũciſi ſunt à maioribus, Sed abutunt̃ ueſtra ſimplicitate, uobis imponentes

onus

onus circuncisionis,ut ſe de uobis iactitent apud ſuos, quod ipſis autoribus ac magiſtris Iudaiſmũ receperitis. Hac arte placare conantur inuidiam ſuorum,indigne ferentium, per euangelium Chriſti,legem aboleri.Ego nec Iudæorum inuidia deterreor,nec gentiũ inſectatione,quo minus ſyncere prædicem euangelium Chriſti. Abſit autẽ,ut alia quapiam de re glorier, quàm de cruce domini mei Ieſu Chriſti. Scio crucem huius probroſam eſſe apud gentes,inuiſam apud Iudæos,in hac una tamen mihi ſatis eſt omnem gloriam meam ponere,quem ne tantulum quidem iam tangit mundi gloria, utpote cui per baptiſmũ in Chriſti corpus inſito,mundus mortuus eſt, & ego uiciſſim mundo,nec malis illius territor,nec cõmodis titillor,nec odium metuo,nec plauſum moror,nec ignominiã formido,nec gloriam affecto.Chriſtus mihi pro omnibus,& aduerſus omnia ſatis eſt.Ad huius profeſſionem nihil refert circunciſus uenias ex Iudaiſmo, an incircunciſus ex gentibus. Quiſquis enim in illius corpus per fidem cooptat̃, ita repente tranſit in aliũ hominem,ut noua fiat creatura,eoq́ renaſci dicitur. Faceſſant igitur humana diſcrimina.Quiſquis Chriſtum profitetur,tantum hoc meminerit, quod Chriſtianus eſt.Hæc eſto regula immobilis, hanc quicunq́ ſequuti fuerint, his pacem precor,ac miſericordiam precor:conuenit enim his idem precari, quod Dauid precatur Iſraelitis,cum ait in Pſalmis:Pax ſuper Iſrael. Verum duo ſunt Iſraelitarum genera. Sunt Iſraelitæ ſecundũ homines,ſunt Iſraelitæ iuxta deum. Nõ protinus uerus eſt Iſraelita, quiſquis præputium habet amputatum,ſed qui mentem habet circunciſam, quiq́ per fidem deo fortis eſt.His igitur Iſraelitis,quorum de numero & uos eſtis,opto pacem ac miſericordiam. Valeant autem falſo nomine Iſraelitæ, qui pertinacibus odijs decertant aduerſus euangelium Chriſti. Me certe nunquam dimouebunt ab hac ſententia.Quod prædicaui,ſemper ſum prædicaturus. Quare ſuper hac re nemo poſthac mihi faceſſat negocium. Tantum enim abeſt, ut ab euangelica ueritate probris ullis, aut afflictionibus queam diuelli, ut ignominiam ob Chriſtum inuſtam mihi,ut carceres,ut uirgas,ut uincula & lapidationes,cæteraq́ mala,quæ pro Chriſti nomine perpeſſus ſum,ceu notas, ſtigmataq́ domini mei Ieſu Chriſti, mecũ ubiq́ circunferam in corpore meo, ueluti trophæa quædam oſtentans, ac gloriæ mihi ducens, quod quà licet, imitari merear Chriſti crucem,quam prædico. Fauor ac beneuolentia domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper adſit ſpiritui ueſtro fratres,ut illius præſidio perſiſtatis in euangelij ſynceritate:Quod uotũ, ut ratum ſit,faxit ille,cuius afflatu hæc ſcribo.

Mihi uero abſit gloriari niſi

Sed noua creatura

Et ſuper Iſrael dei
Pſal. 124.

Amen

PARAPHRASEOS D. ERASMI ROTERODAMI IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD GALATAS FINIS.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. LAVRENtio Campegio, S. R. E. TT. S. Thomæ in Parione Cardinali, Eraſmus Roterodamus S.D.

QVOTIES inconſtantiam rerum humanarum intueor Laurenti, Cardinalicij ordinis nō infimum decus, uideor mihi prorſus Euripum quendam uidere, aut ſi quid Euripo inſtabilius. Adeo uicibus irrequietis, ſurſum deorſum uoluuntur ac reuoluuntur, nec poſſunt eodem in ſtatu diu conſiſtere. Cum ad ſumma uentum eſt, recurritur ad relicta, donec rurſus eò ueniatur, ut à faſtigio iam intolerabili curſum deflectere cogamur. Porrò ſi quis mari conetur obſiſtere, aut huius curſum aliò deriuare, nunq̃ id fecerit ſine graui diſcrimine rerum, ingentiq́; tumultu. Sic olim Romanorū monarchiam excepit democratia, aut certe oligarchia, quæ & ipſa tandem eò licentiæ proceſſit, ut tribunis plebis ac dictatoribus foret opus: mox etiam Imperatoribus, quorum poteſtas in immenſum euecta fecit, ut rurſus priſtini reipublicæ ſtatus deſiderarentur. Sed infinitum fuerit, ad hunc modum conferre ſingula rerum genera, ſurgentium uiciſſim ac cadentium, florentium, iacentium, ac denuo refloreſcentiū, nouaq́; ſubinde ſpecie repullulantium. Illud magis mirum, ſacris etiam ſtudijs, quæ maxime decebat ſibi cōſtare, ſuas eſſe uices æſtuarias. Olim credebatur philoſophia Chriſtiana, nō diſputabatur, Et pia ſimplicitas hominū, ſacrorum uoluminū oraculis erat contenta. Nec egebat uarijs præſcriptis ultro prompta charitas, omnia credens, nuſquam hærens. Mox Theologiæ patrociniū capeſſebāt humanis inſtructi diſciplinis, ſed fermè his, quas hodie Rhetoricas uulgus appellat. Paulatim magis ac magis adhiberi cœpit philoſophia: primū Platonica, mox Ariſtotelica. Cœptū quæri de multis, quæ uel ad mores, uel ad cœleſtium rerū ſpeculationem pertinere uidebantur. Quæ res primum uiſa eſt propemodū neceſſaria. At ſenſim eò ſuccreuit, ut pleriq; neglecta linguarū ac politioris literaturæ peritia, imò neglectis diuinis uoluminibus, in curioſis, ſuperuacaneis, & immodicis quęſtiunculis, uelut ad Sireneos ſcopulos conſeneſcerent. Iam ars eſſe cœpit Theologia, potius quàm ſapientia, Theatrica uerius, quàm ad ueram pietatē accōmoda. Hanc præter ambitionem, auaritiamq́; uitiarunt & aliæ peſtes, adulatio, contentio, ac ſuperſtitio. Quibus rebus ubi tandem eò uentū eſt, ut Chriſtus ille purus, propemodum eſſet obrutus humanis argutationibus, ac limpidiſſimi quondā euangelicæ doctrinæ fontes, Philiſtæorum ſcrobe oppleti, diuinæq́; ſcripturæ certiſſima regula, nunc huc, nunc illuc detorta, noſtris ſeruiret affectibus magis quàm gloriæ Chriſti, quidā pia certe mente conati ſunt orbem ad priſtinā ſtudiorum ſimplicitatem reuocare, atq; à lacunis iam ferè turbidis, ad uiuas

illas ac puriſſimas ſcatebras reducere. Eam ad rem cōficiendam, linguarum ac bonarum,ut uocant,literarum cognitio uiſa eſt in primis conducere,quarum neglectu uidemur huc prolapſi. Atq; hic protinus ingens tumultus in ipſo rerum confinio, dum altera pars nimium mordicus tenet ea quibus aſſueuit:altera uiolentius irrumpit,hoſti, quàm hoſpiti ſimilior. Ita utriuſque malo peccatur utrinque. Sic olim euangelicæ doctrinæ muſtum auerſabantur Iudæi,ueteri uino Moſaicæ legis aſſueti, & contumeliam interpretabantur, quo prior illa lex & perficiebatur, & ornabatur:ac nouitatem habebant inuiſam,cum potius ad priſcam uetuſtatem reuocarentur.Porrò ſic fit,ut beneficium uertatur in diſpendium, cum & medicus inclementer, atq; incommode admouet remedium, & ægrotus ſaluti conſulentem pro hoſte ducit. Conueniebat magis,ut qui profitentur has literas,quæ uulgo laborant inuidia nouitatis,cum ſint antiquiſſimæ, ciuiliter irreperent potius quàm hoſtiliter irrumperent: neq; ſtatim ueluti ſexagenarios de ponte depellerent, ſed paulatim coaleſcerent noui hoſpites cū ueteribus colonis. Neq; enim in hoc adhibentur literæ politiores,ut aboleantur diſciplinæ, quæ cum maximo generis humani bono traduntur in publicis ſcholis,ſed ut purgatiores ſint,magiſq; ſobriæ,quàm hactenus fuerint apud quoſdam.Sit ſanè regina Theologia, Sed nulla regina tam potens quæ pediſſequarum recuſet officiū. Ab alijs admoneri ſe patitur,ab alijs comi, & ad ſuam gloriam pertinere credit, ſi famulas habeat quàm honeſtiſſimas.Quod ſi qui bonarū literarum præſidio ueterem eruditionem ſtudent ornare, comiter & placide ſuum adhiberent officium,& hi,qui in priſtinis ſtudijs conſenuerunt,nec ſibi,nec iunioribus inuiderent,ſed nouos aduenas in ciuitatis ſuæ conſortium humaniter reciperent,futurum eſſet,ut utraq; res alteri ſit,tum ornamento,tum uſui futura,nimirum duplicato lucro,mutua cōmutatione bonorum. Nunc dum nos inuicem luto conſpergimus, imò dum inuicem nos lapidamus, perit utriſq; ſuus fructus,& utraq; pars magno cū malo diſcedit. In libellis,quibus alteros alteri lacerant,plus eſt conuitiorum,quàm argumentorum. In ſcholaſticis diatribis plus eſt dentis, quàm eruditionis, plus conuitij, quàm iudicij: plus ſtudiorum,quàm libertatis. In ſacris concionibus euangelica doctrina, quam oportebat eſſe puriſſimam,humanis affectibus uitiatur. Peccant,qui odioſe uociferantur in hactenus recepta ſtudia, licet infantia, Sed grauius peccant, qui conſcenſo ſuggeſto, unde ſolet audiri tuba euangelica, Chriſti gloriam perſonans,ſeditioſe clamitant:Arcete liberos ueſtros à Græcis literis,hinc naſcuntur hæreſes. Ne tangite libros illius & illius(neque enim à nominibus temperant) qui corrigit precationem dominicam,qui caſtigat canticum Magnificat,qui emendat Euangelium ſancti Ioannis. Adeſte præfecti,ſuccurrite ciues,tantam peſtem arcete rebus humanis. Quæ cū dicuntur apud imperitam multitudinem,quid fingi poſſit ſeditioſius? Si apud eruditos & cordatos uiros dicantur, quid inſanius? Et tamen qui hæc publice faciunt,

ciunt, haberi uolunt Chriſtianæ religionis columina. Nec interea perpendunt, quod Chriſti doctrinam profitentes, dum inceſſunt famam benemerentium, aut certe ſtudentiũ benemereri, ex diametro diſſident ab eo quod profitentur. Præterea nõ cogitant interim operæ ſuæ fructũ magna ex parte perire, cum ipſis, tum populo, dum hiſce rebus ſibi fidem abrogant apud auditores. Quis enim credat odium & ſimultatem præ ſe ferenti? E diuerſo lucubrationes eorum, qui ſuis uigilijs & ſtudijs & ueræ pietati pro ſua uirili conſulere ſtudent, minore cum fructu leguntur. Niſi parui referre putamus, integro animo librum ſumas in manũ, an inimica perſuaſione, aut certe imaginatione occupato. Poſtremo pro ſemine euangelico, peſſima zizania ſeritur, diſſidiorum atq; odij, quæ ubi ſemel occupauit hominum animos, haud facile reuellitur. Nec facile quis credat, è quantulis ſcintillis paulatim gliſcentibus quàm ingens incendiũ ſæpe naſci ſoleat. Nihil eſt autem in rebus humanis tam florens, quod non uertat in perniciem diſcordia. At eam nuſquã magis uitatam oportuit, quàm in ſtudijs, præſertim ſacris, quorum autoritate præcipue tumultus humanarum cupiditatum ſedari par erat. Quid enim aliud, quàm pacem docet, qui Chriſtum docet? Quod ſi contigerit ſalem eſſe infulſum, quid ſupererit, quo condiantur inſulſa? Si lucem euangelicæ philoſophiæ cupiditates obſcurant humanæ, quid erit, quod diſcutiat animi noſtri caliginem? Quis autem neſcit bonam religionis noſtræ partem pendere à ſtudiorum ratione? At nunc hanc quoq; uitæ noſtræ paradiſum ſic ſuo ueneno uitiauit ueterator ille ſerpens, ut mihi non paulo præſtabilius uideatur, quemuis hortulũ colere quàm literas, uidelicet cepis & caulibus plus allaturis fructus cultori ſuo, quàm ad lucernam uigilatis noctibus. Sed iam dudum obmurmurat mihi tuus animus: Quorſum tandem hæc tam multa? Videlicet, ut tuo tuiq; ſimilium admonitu, Leo noſter P.M. circulũ immortalis ſuæ gloriæ, quã feliciter orſus eſt, abſoluat. Iampridẽ rem diuinam præſtitit orbi Chriſtiano, qui reges ac populos impijs bellis inter ſe tumultuantes in concordiam redegerit, fortaſſe non minus inſigne beneficium præſtaturus, ſi ſtudijs quoq; ſuam reſtituat tranquillitatem. Res enim tam amaris odijs, tam uirulentis linguis, tam cruentis conflictationibus agitur, ut mihi nondum liqueat, maiore ne malo cõſtiterit humano generi ille tumultus armorum, an hæc diſſidia ſtudiorum. Quod sereniſſimus Angliæ rex Henricus, eius nominis octauus, unà cum Achate ſuo R. D. Thoma Cardinale Eboracenſi, nec dubito, quin te quoq; conſultore, præſtitit ſuæ Britanniæ, id Leo præſtare debet orbi terrarum: cui præſidet, Chriſti uicibus fungens, cui nulla res magis cordi fuit, quàm concordia. Non opinor cuiquam ueterum regum aut imperatorum titulum ſpecioſiorem erectum fuiſſe, quàm hic eſt noſtro Leoni poſitus, ut ferunt, Leoni x. ob pacem orbi Chriſtiano reſtitutam. Quid quod hæc res non ſolum generali quadam ratione ad illum pertinet, ad quem pertinet, quicquid ad religionis ac pietatis negociũ pertinet,

ſed

ſed peculiariter etiam illius refert,ne quiduis quibuſlibet liceat in linguas ac bonas literas,quibus ipſe ſuo grauiſſimo iudicio tantum tribuit,ut tantis im pendijs ſuis cōducat undiq;,qui Romæ profiteantur,ſic exiſtimans,urbi tot ornamentis inclytæ, non mediocre decus hinc etiam acceſſurum. Nimirum perſpicit pectus illius oculatiſſimum,linguarum cognitionem non ſolum ad diſciplinarum profeſſionem eſſe neceſſariam, uerumetiā ad Chriſtianæ ditionis pomeria,uel propaganda, uel ſtabilienda. Quod enim unq; regnum aut coaluit, aut diuturnū fuit abſq; linguarum cōmunium glutino?Iam ipſe iudica,quantopere illius interſit,ſi nouum teſtamentum,quod illius hortatu ſuſcepi, quod eiuſdem hortatu denuo recognoui, quod Chriſto & ipſi dicaui,licebit cuiuis rabulæ indocto apud indoctos traducere. Me ſanè mei nominis iactura leuiter cōmouet,modo Chriſto ſuus cōſtet fructus, Leoni ſua gloria.Quod ſi ratio ſarciendæ concordiæ quæritur,ita rem confici facillime poſſe arbitror, ſi per illius oraculum ædicatur, ut ſuam quiſq; profeſſionem ornet efferatq;, citra contumeliam alienæ, ut utrinq; coërceatur linguæ calamiq; rabies, potiſſimum ab his, quos magis decet hæc moderatio. Quod ſi quid diſſentietur,ut eſt frequenter,quemadmodum in palatis,ita & in ingenijs quoq; diſſenſio, omnis contentio intra ciuilem conflictū conſiſtat,in rabiem ne exeat.Porrò ſi quid ad fidei ſynceritatē magnopere pertinebit(neq; enim huc obtorto collo pertrahenda ſunt omnia) primū res agatur per eos, qui uere norunt fidei myſteria: deinde qui non ſint tales, ut ſub prætextu fidei ſuum agant negocium,poſtremo ut res moderatis iudicijs,non ſeditioſis clamoribus agatur.Neq; enim omnibus fortaſſe libet,quorumlibet arbitrio Chriſtianos eſſe.Hæc non dubitabā, quin tibi facile perſuaſurus eſſem, cuius eruditus candor,& eruditio candida,nō ſum neſcius, quàm abhorreat ab omni uirulentia. Nec difficile T. R. D. perſuadebit S. D. N. Leoni, ſiue quod is te ob eximias dotes tuas optimo iure facit plurimi, ſiue quod ipſe ſuopte ingenio ad pacem & concordiam mire propenſus eſt. Huius opellæ quam petimus, ſi parum iuſtum uidetur præmium, quod omnibus ſeculis tota literatorū cohors Laurentij Campegij nomen laudibus ueher,en addo & ipſe meo nomine qualecūq; auctariū, Paraphraſin in quinq; Paulinas epiſtolas,quas ex omnibus illius germanis reliquas hoc impetu proximo abſolui.Neq; enim ordine labor hic mihi peractus eſt,nec eodē tēpore,nec eo dē impetu. Ita factū,ut alias partes alijs dedicarim.Mihi bona ſpes eſt,hoc certe uicturū opus, utpote,quod probat & ab ijs, qui uelut ex pfeſſo noſtra omnia ſolent arrodere, Simul autem uiſum eſt,fidem meam R. T. D. obſtrictam,aliqua ſaltem ex parte liberare. Neq; enim excidit, & quantum debeam inauditæ tuæ humanitati,& quid illi per literas ſim pollicitus. Hunc igitur arrabonem boni conſules, donec corraſero, unde ſummam quoq; reſoluam.Brugis à cœna hac oratione(memini)dimiſit me R. T. D. quæcunq; aula habitura eſſet L.Campegium,confiderem illic eſſe amicum ex animo be- *Tum dormiebat Bedda*

ne uolentẽ Eraſmo. At ego uiciſſim quæcunq; tellus habitura eſt Eraſmũ, illic R. T. D. credat eſſe mancipium ſibi deditiſſimum. Bene ualeat R. T. D. Louanij, Nonis Februarij. Anno M. D. XIX.

IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS ARGVMENTVM PER ERASmum Roterodamum

EPHESVS metropolis quondam erat Aſiæ minoris, ciuitas ſu perſtitioſe dedita cultui dæmonum, & præcipue Dianæ, un de & in Actis Dianę neocoros dicitur, non illius uenatricis, cui poëtæ ſagittas & arma tribuunt, ſed multimãmię, quam Græci polymaſton appellant, quam uolebant omnium ani mantium eſſe nutricem, ut indicauit Hieronymus. Nam de templo Epheſiæ Dianæ, toto orbe celebratiſſimo, paſſim etiam ethnici meminere ſcriptores. Hos curioſarum artium tenebat ſtudium. Vnde legimus, ad prędicationem apoſtolorum magicos libros ab eis comportatos igni traditos fuiſſe, & ſup putato precio, compertum fuiſſe quinquagies mille nummum argenti, ſicuti refertur in Actis capite decimonono. Vt igitur à tantis erroribus illos abdu ceret, triennium apud illos egit: nihil interim non faciens, quod ad illorum ſa lutem conducebat, magno ſtudio reclamantibus & obſtrepentibus multis, ſicut ipſe teſtatur alicubi, ubi & beſtijs obiectus eſt: quemadmodũ ipſe me morat in ſecunda ad Corinthios epiſtola. At diſcedens, Timotheum apud eos remanere iuſſit. Abundabat autem ea ciuitas, ut curioſis & magiæ dedi tis, ita doctiſſimis uiris. Vnde Paulus, ut ad omnium mores & ingenia ſeſe attemperat, de dæmonibus ac ſpiritibus crebro meminit, bonorum ac malo rum differentiã indicans. Ad hæc retruſa quædam aperit. Nec enim eſt ul la epiſtola, quæ tam abditos habeat ſenſus, ut ob hanc potiſſimum Petrus ſcripſiſſe uideatur: Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundũ datam ſibi ſapientiam ſcripſit uobis, ſicut in omnibus epiſtolis loquẽs in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles depra uant, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem. Hos igitur, quoniam in fide perſtiterant, hortatur ut pergant, & ad perfectionem profi ciant, commonefaciens cuiuſmodi fuerint, cum uitijs addicti ſeruirent impijs ſpiritibus, & quales nunc facti ſint, inſiti Chriſto, docens interim Euangelij gratiam conſilio diuino, licet Iudæis promiſſam, in gentes quoq; recte pro pagatam, & huius muneris ſe miniſtrum à deo conſtitutum. Quoniam au tem ſcripſit è carcere, hortatur ne deijciãtur animo, ob ipſius afflictiones, ue rum eas potius ſibi gloriæ ducant. Hæc agit capite primo, & ſecundo. In cæ teris tribus uitæ formam illis præſcribit, demonſtrãs quid ſequendum, quid fugiendum, quæ officia maritorum in uxores, uxorum in maritos, quæ pa rentum in liberos, liberorum in parentes: quæ dominorum in ſeruos, ſeruo rum

Νεωκόρος

πολύμαστος

rum in dominos. Scripta eſt epiſtola ab urbe Roma per Tychicum diaco/
num, cuius meminit in calce, fidelem miniſtrum eum uocans. Ambroſius
addit ſcriptam è carcere, cum Hieroſolymis Romam deductus, ſub fideiuſ/
ſore degeret extra caſtra in ſuo conducto. Argumenti finis.

PARAPHRASIS EPISTOLAE PAV/LI APOSTOLI AD EPHESIOS, PER ERAS/mum Roterodamum.

PAVLVS legatus non Moſi, aut ullius hominis,
ſed Ieſu Chriſti, cuius ago negociũ, legatus autem
non meapte occupatione, aut hominum delegatio/
ne, ſed autoritate iuſſuq; dei patris, qui me per filiũ
ſuum iuſſit euangelicæ doctrinæ inter gentes eſſe
præconem, hanc epiſtolam ſcribo omnibus qui ui/
uunt Epheſi: & ita uiuunt, ut & ab huius mundi ui/
tijs ac ſordibus ſeſe tueri ſtudeant immunes, & ſyn
cero pectore credant euangelio Ieſu Chriſti, non aliunde ſperantes innocen
tiæ ſanctimoniæq; præmium, quàm unde ſumpſerunt exemplũ: nec ab alio
præſtolantes felicitatis ſuæ ſummam, quàm unde profectum eſt exordium.
Interim opto uobis, non quæ ſolent ij, qui felicitatem ſuam huius mũdi præ/ *Gratia uobis*
ſidijs metiuntur: ſed opto, ut deus autor bonorum omnium, quem iam pa/ *& pax*
trem etiam noſtrum appellare poſſumus, non ſolum ob id quod ab eo con/
diti ſumus, uerum multo magis, quod inſiti corpori Chriſti, cooptati ſumus
in ius filiorum, indies augeat in uobis ſuam beneficentiam, qua gratis uos à
priſtinæ uitæ cõmiſſis aſſertos, ex impijs fecit innocentiæ iuſticiæq; cultores,
ueſtramq; concordiam tueatur, ut inter uos ſitis unanimes: & ſemel deo re/ *Pax*
conciliati, caueatis ne iterandis peccatis, rumpatur initum cum illo fœdus,
idq; per Ieſum Chriſtum illius filium, per quem, & qui cum nobis largitur *Et domini*
omnia, quem merito dominum noſtrum poſthac appellabimus, poſtea q̄; *Ieſu*
precio ſacroſancti ſanguinis illius, aſſertos à diaboli tyrannide, ſibi nos uin/
dicauit, & ab illius ſeruitute emancipatos in ſuum ius aſciuit. Felix ſeruitus
qua conglutinamur Chriſto. Neq; caſu contigit hoc nobis, neq; merito no/
ſtro, Sed omni genere laudis ferendus nobis eſt deus, & idem pater domini *Benedictus de*
noſtri Ieſu Chriſti, qui gratuito fauore, omnem benignitatẽ in nos effudit: *us, & pa.*
non ſolum impartiens nobis hæc, quæ ad huius uitæ uſum, quæq; ad corpo
ris præſidia pertinent, uerumetiam eas dotes, quæ ad animi ſalutem & ad ui
tam faciunt immortalem, quæ uita nos manet in cœlis; idq; per Chriſtum,
per quem pater nobis aperuit aditum ad ſuperos. Ne uero quærat aliquis,
unde hic tantus fauor, unde tam inaudita beneficentia? Sic illius bonitati æ/
terno conſilio decretum erat, etiam ante quàm orbis conditi fundamenta ia

Sicut elegit cerentur. Iam tum delegerat nos, ut per filium ſuum, per quem & condidit,
nos & gubernat, & reſtituit uniuerſa, abolitis priſtinæ uitæ uitijs, efficeremur ſan
In conſpectu cti & inculpati, non ſolum apud homines, ſed etiam apud ipſum deum, qui
eius ex occultis animi affectibus æſtimat hominem, idq́ non metu Moſaicæ le-
gis, cuius ſeueritas ad hoc reperta eſt inefficax, ſed Euangelica fide & chari-
In charitate tate, quæ plus impetrat à uolentibus, quàm lex extundebat à coactis. Non
eſt autem perfectum officium, quod à ſeruis extorquet metus mali, aut ira
Prædeſtinans domini, ſed quod à filijs impetrat ultronea charitas pietasq́. Id noſtris uiri-
nos in adopti- bus præſtari non poterat, niſi ille æterno ſuo decreto ſibi nos adoptaſſet in
onem &c. uicem & ius filiorum, idq́ per Ieſum Chriſtum, cui ſic nos conglutinauit per
fidem & charitatem, ut illius membra facti, ſimus unum cum illo, per cuius
conſortiū conſequimur, quod noſtris meritis non debebatur. Non eſt quod
In laudem glo hinc nobis quicquam laudis tribuamus. Sic illi placuit, qui natura bonus eſt,
riæ gratiæ ſuæ quo gratuitam ſuam in nos beneficentiam redderet orbi magis illuſtrem
ac dilucidam. Nos quod ad noſtras uires attinebat, nihil aliud eſſe potera-
mus, quàm inimici dei, ſerui reprobi: ſed ille per eum, quem ineffabiliter dili
git, nos ſibi reconciliauit, & ex odio dignis ſeruis, filios fecit gratos & charos.
Quamdiu ſceleribus obnoxij membra eramus diaboli, non poteramus nec
Per ſanguinē amare deum, nec ab illo diligi. Cæterum ubi chariſſimus illius filius, ſacro-
eius ſancti ſanguinis ſui precio nos redemit à ſeruitute uitiorum, ſibiq́ ceu mem-
bra conglutinauit, non poteſt non amare pater, quos filij conſortes eſſe uo-
Secundum di- luit. Inæſtimabile beneficium, ſed ſic uoluit opulenta largitas optimi dei,
uitias gratiæ quæ cum nuſquam non promit ſeſe, tum uero in nos peculiariter etiam exu-
berauit, dum æternæ uoluntatis ſuæ arcanum, tot iam ſeculis orbi cælatum,
nunc nobis tanquam propicius pater filijs ſuis aperit, quod noſſe ſumma ſa
pientia, ſummaq́ prudentia eſt, longe præſtantior ea, qua hactenus cæte-
ris mortalibus antecelluiſtis, humanarum diſciplinarum eximie periti. Arca
na naturæ perueſtigat humanum ingenium, nec tamen protinus beatos red
In omni ſapi- dunt perueſtigata. Hoc arcanum nulla mentis humanæ ratio poterat aſſe-
entia qui, ni deus ipſe nobis aperuiſſet, & cognitum ad ueram felicitatem adducit.
Secundū bene Quod ſi quis roget, cur hoc tamdiu celatum, nunc demum aperiat: nihil
placitum eius habeo quod reſpondeam, niſi quod ſic uiſum fuerit illius optimę menti, quæ
nihil poteſt uelle, niſi quod optimum eſt, cum ſit ipſa bonitas. Quod nobis
nunc nouum eſt, apud illum nouum non eſt. Quod nunc miſſo filio patefe-
cit orbi, hoc ab æterno decretum erat patri & filio: uerum id certo & inenar-
rabili conſilio ſecretum & abditum eſſe uoluit, donec impleretur tempus ab
ipſo præfinitum, huic arcano mortalibus aperiendo: quo iam abolitis ſupe-
riorum temporum diſpendijs, per quæ felicitas fruſtra quærebatur, alijs per
Recapitulare obſeruationem legis Moſaicæ, alijs per ſtudium philoſophiæ, alijs per ſu-
omnia perſtitioſam religionem cultumq́ dæmonum, ſumma cunctorum, quæ ad
ueram innocentiam ueramq́ beatitudinem pertinent, conferretur in unum

Chriſtum

Chriſtum,extra quem nihil iam eſſet cuiquam expetendum,cum ab hoc uni co fonte peti poſſet,quicquid bonorũ uel cœlum habet,uel terra. Hunc enim pater deus caput omnium eſſe uoluit,ab hoc uno uoluit omnes pendere, ab hoc ſperari,quicquid uere ſit expetendum,huic acceptum ferri, quicquid no bis ſua benignitate largitur. Per quem & nobis contigit tanta felicitas, ut in ſortem & hæreditatem immortalitatis adoptaremur,non ex noſtris meritis, ſed quoniam ad id olim deſtinati fuerimus decreto illius,cuius arbitratu, cu iuſq; ui geruntur,ac temperantur uniuerſa, conſilio nobis inſcrutabili iuxta uoluntatem illius:qui cum ſit optimus ac ſapientiſſimus, nõ poteſt uelle,niſi quæ ſint & optima & ſapientiſſima. Sic autem illi uiſum eſt, ut nullis no ſtris meritis, ſed gratuita illius benignitate uocaremur ad hãc hæreditatem, Chriſtiq; conſortium,nos qui moniti prophetarum uaticinijs quodammo do ſpem noſtram fixeramus in Chriſto nobis promiſſo etiam antequàm il luceſceret Euangelij ueritas,quo beneficium hoc non aſcriberetur obſeruatæ legi Moſaicæ, ſed tota laus redundaret in gloriam bonitatis diuinæ: cui ſic uiſum eſt,ut hæc per filium ſuum nobis gratis largiretur. Neq; uero ſoli nos Iudæi uocati ſumus ad promiſſum Chriſti conſortium, qui diffiſi Moſaicæ legis umbris,ueritatem euangelicam ſumus amplexi,unde ueram ſperamus ſalutem,etiam citra legis præſidia: quin & uos licet incircircunciſi,tamen po ſtea quàm eidem credidiſtis Euangelio,ad idem conſortium eſtis adoptati. Neq; enim circunciſioni debemus,quod ad immortalitatis ſpem recipimur, ſed credulitati,quæ ſi uobis eſt cum Iudæis communis,quid eſt,cur à benefi cẽtia dei ſitis alieni? Amputata præputij pellicula, ſignum eſt, quo Iudæum ab ethnico dignoſcas. At Euangelij ſignum latius patet,neq; corpori impri mitur,ſed animo. Hoc ex æquo obſignantur omnes,cuius cuius nationis fue rint,qui doctrinam euangelicam amplectentes credunt illius promiſſis. Ro gabit quiſpiam,quod nam hoc ſignaculum, quod Chriſtianos diſcernat ab impijs? Nimirum ſpiritus ſanctus,& affectus non ſeruilis,ſed qualis eſſe ſo let in pijs filijs.qui hoc agit in nobis,ut toto pectore fidamus Euangelij pro miſſis,etiamſi hic nondum appareant. Siquidem hęreditas,in quam ſumus inſiti,non tota pręſtabitur,niſi cum erit corporum reſurrectio:ſed interim ta men ſpiritum ſuum nobis impartit,ceu pignus & arrabonem promiſſæ hæ reditatis. Hoc ſigno certi ſumus, nos à deo pro filijs haberi: neq; dubiũ eſt, quin is ſibi uindicaturus ſit ſuos, quos filij ſui morte redemerit. Cupit enim diuina benignitas quàm plurimos lucrifacere: cupit ſuam magnificentiam quàm maxime notam & illuſtrem eſſe mortalium generi:quæ quo latius pa tuerit,hoc à pluribus prædicabitur. Olim Iudæi peculiariter erant curæ deo, quod hos ex Aegyptiorum ſeruitute liberaſſet. Sed parum erat in una gen te celebrari dei bonitatem: uult ab omnibus prædicari,cum omnes à pecca torum ſeruitute gratis redemerit,idq; exiſtimat ad ſuam gloriam pertinere, ſi non Iudæi tantũ,ſed omnes totius orbis nationes per fidem euangelicam

Vt ſimus in laudem *In quo & nos* *Salutis noſtræ* *Signati eſtis ſpiritu* *Qui eſt pignus* *In laudem gloriæ ipſius*

Propterea & ego audiens

participes fiant ſalutis. Has ob res nihil equidem moror in uobis circunciſionem, cum uideam manifeſta indicia ſalutis Euangelicæ: primum, quia fiduciam ueſtram collocaſtis in domino Ieſu: deinde charitatem uere Chriſtianam declaratis erga ſanctos omnes, Chriſti membra. Proinde non deſino gratias agere pro uobis. Facit enim hoc Euangelica pietas, ut alienis bonis, non ſecus atque noſtris gratulemur, ſemperque ueſtri mentionem facio in precibus meis, quibus quotidie deum interpello, pro prouehendo euangelij negocio, ut is qui ex æquo deus eſt omnium gentium, atque etiam Ieſu Chriſti, iuxta naturam humanam: unde & Chriſtus habet, ut ſit deus, cui tanquam autori, fontique bonorum omniũ totius gloriæ ſumma debetur, magis ac magis impartiat uobis arrabonem, de quo dixi, ſpiritum ſuum, qui mentibus ueſtris inſpiret cœleſtem hanc ſapientiam, & huius arcani cognitionem, ut agnoſcatis eum, qui largitor eſt unicus ſalutis, eumque interim quodammodo cernatis oculis, non quidem corporeis, ſed cordis ac mentis, fidei luce perſpicacibus, quibus ea quoque cernuntur, quæ futura ſunt, quæque craſſis oculis cerni non poſſunt, quo ſcire poſſitis id, quod nulla humana docet philoſophia, quàm felix ſit hæreditas, ad cuius ſpem ille uos aſciuit, quantaque dignitas huius opulentiſſimæ hæreditatis, quam accepturi ſunt ſancti, quantaque ſit amplitudo, quamque eximia magnitudo potentiæ illius: quã & nunc declarat in nobis, quæ ui quadam occulta & ineffabili, ſic à uetere inſtituto transformauit nos, ut cæteris omnibus ſpretis, illi ſoli fidamus, conceptiſque his quæ uidemus, ea ſperemus ab illo, quæ non uidemus: & ante palàm declarauit in capite noſtro Chriſto, quem potentiâ ſua è mortuis reuocauit ad uitam immortalem, tantumque habuit honoris, ut eum collocaret ſibi ad dexteram in regno cœleſti, prælatum omni reliquo principatui, poteſtati, uirtuti ac dominationi: aut ſi quod aliud eſt dignitatis potẽtiæue nomen quod dici poſſit, his etiam quæ dixi magnificentius, ſiue in hoc ſeculo, ſiue in futuro, ut præſideat non ſolum rebus omnibus corporeis, ac terrenis, uerumetiam ſpiritualibus, ac cœleſtibus. Adeo citra omnem exceptionem, omnia ſubiecit pedibus illius. Atque quo certiorem nobis faceret ſpem, nos quoque uenturos ad huius gloriæ conſortium, eundem ſic uniuerſis rebus prælatum, uoluit eſſe caput toti gregi credentium, qui ſic Chriſto cohæret, ut capiti totum corpus connectitur, nec alterum ab altero poteſt diuelli. Porrò capitis gloria membris item cæteris communis eſt: quibus ſic præſidet caput, ut ſua bona transfundat in ſingula. Nec corpus abſolutum eſt, niſi caput accedat: & capiti uidetur aliquid deſiderandum, niſi corpus omnibus membris conſummatum acceſſerit, in quæ ſingula ſic ſuas dotes transfundit Chriſtus, ut idem impleat omnia, Iamque totus & integer uiuat, ac regnet adglutinatis ſibi membris omnibus.

Det uobis ſpiritũ ſapientiæ

Operatus eſt in Chriſto Ieſu ſuſcitãs eũ

Et ipſum dedit caput

CAPVT II

ATQVE illud mihi uidete, quomodo pater, quod in Chriſto cō-pletum eſt, ac poſt in uobis cōplendum, iam nūc in uobis quodammodo præſtare cœperit. Chriſtus mortuus eſt & reuixit, nunq́ poſthac moriturus. Non erat ille quidem obnoxius peccato, ſed tamē ob corpus aſſumptū mortalitati erat obnoxius. Porrò ut peccatum mors quædā eſt animi, æternæ mortis præludium, ſic innocentia uita quædā eſt animi, æternæ uitæ primordiū. Vitæ aūt huius princeps eſt deus, ſpiritum ſuum nobis impartiens. Mortis autor eſt diabolus, habens & ipſe ſuum ſpiritū, quo afflati rapiuntur ad huius mundi cōmoda, nimirū diffiſi promiſſis æternę uitæ. Chriſtus mortuus eſt ob noſtra cōmiſſa, & reuixit, ut nobis fidem faceret immortalitatis futuræ. Ad huius interim imaginem uos quoq́ per baptiſmū inſiti Chriſto, mortui eſtis peccatis, ac uitijs ueſtris: in quibus dum male uiueretis, uere fuiſtis mortui, nihil amantes, niſi mortiferas bonorum umbras, quibus hic mundus ad tempus imponit his, qui carent ſpiritu dei, ſed aguntur ſpiritu ſatanæ, cui nunc interim tyrānis eſt permiſſa in hunc aërem inferiorem. Huius, inquam, ſpiritus, & ipſe uim quandā ſuam exerit, in his qui diffiſi promiſſis euangelicis, ſummā felicitatem collocāt in rebus uiſibilibus, ac fluxis: nec audiunt deum patrem ad ueram felicitatem inuitantem, malentes impio, crudeliq́ ſeruire domino, cui quondā ſeruiſtis: at non uos tantū, uerum nos etiam omnes. Quanq́ enim lex nos arceret à cultu ſimulacrorū, tamen omnis uita erat contaminata cupiditatibus noxijs rerum corporaliū, quarum arbitrio uiuebamus, facientes non ea, quæ dictabat ſpiritus ille cœleſtis, ſed quæ noſtra mens turpibus affectibus dedita nobis dictabat. Quibus rebus fiebat, ut quemadmodū qui Chriſtō per fidem adglutinantur, pertinent ad hæreditatē filijs obedientibus promiſſam: ita nos uelut immorigeri filij, ad diuerſam hæreditatem pertineremus: nimirū eius conſortes, cui nos iū̃xeramus. Ea eſt mors æterna, quæ debetur impijs. Huic igitur eramus & nos addicti, quemadmodum cæteri, quod quidem ad nos attinebat. Noſtra ſpōte noſmet illi addixeramus, nec erat uirium noſtrarum explicari ab ea ſeruitute longe miſerrima. Mortem noſtrā audiſtis, exitium audiſtis, ſed unde uita, unde ſalus? Haud quaquam ex noſtris meritis, nec ex legis Moſaicæ beneficio. Vnde igitur? Nimirum ex gratuita largitate dei patris, cuius tam opulenta eſt benignitas, tantaq́ pietas erga genus humanum, ut non ſolum non animaduerterit in nos, ſicut eramus commeriti, uerumetiam cum eſſemus mortui propter peccata noſtra, unà cum Chriſto reuocarit nos ad uitam (non erat, inquam, hoc meriti noſtri, gratuitum eſt quod donat) neq́ tantum reuocauit ad uitam cum filio, uerumetiam euexit nos ab his humilibus rebus ad cœleſtia, atq́ ibi nos collocauit per Chriſtū Ieſum, per quem habemus cōmuniter, quicquid habet ille, caput noſtrum: ac nunc ſpe poſſidemus, quicquid mox ſumus re ipſa poſſeſſuri. Idq́ ita ui-

Et nos cum eſſetis mortui delictis

In filijs diffidentiæ

Et eramus natura filij iræ

Deus autem quidiues eſt

Vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus ſum eſt illi,quo tempore reſurrectionis,cum apparebunt illius promiſſa,declaret cumulatiſſimam beneficentiam ſuam,quam pro ſua gratuita benignitate uoluit effundere in nos,non ob benefacta noſtra,ſed ob merita Chriſti Ieſu.Sępius enim iterandum eſt,quod oportet altiſſime infixum eſſe ueſtris pectoribus. *Gratia enim eſtis ſaluati* Gratuitũ eſt, inquam,quod ab exitio,quo tenebamini,ſalutem eſtis conſequuti,ne uos occupet quorundam Iudæorum error,qui ſeruandis Moſaicæ legis præſcriptis, ſibi promittunt ſalutem. Vos fidei debetis ueſtram ſalutem,qua credidiſtis Euangelio, atq; eam ipſam non eſt quod uobis arrogetis. *Dei enim donum eſt* Prior ille dilexit uos, & attractis dedit, ut ipſum redamaretis. Idem gratis fidei donum infudit,per quam depulſa caligine,cerneretis ueritatis Euangelicæ lucem. Illius igitur munificentiæ totum eſt aſſcribendum: nec eſt quod quiſquã hinc,tanquam de ſuo glorietur. *Ipſius enim ſumus factura* Quod conditi ſumus, deo debemus. Rurſum quod per fidem ac baptiſmum renati ſumus, ac ueluti rurſus alia ratione conditi, ſemoti à conſortio parentis Adæ peccatoris, & inſiti Chriſto,innocentiæ principi,ut poſthac huius ope atq; exemplo uacemus officijs ueræ pietatis, poſitoq; uetere homine, nouum hominem nouis actionibus præſtemus, adeoq; noſtri diſſimiles ſimus, ut merito neget quis eoſdem eſſe. *Quæ preparauit deus* Nam ideo nobis deus per euangelicam doctrinam oſtendit præmium immortalitatis,ut ad eam innocentia uitæ, rectecq; factis enitamur. Nec enim ocioſa res eſt fides euangelica, ſed comitem habet indiuiduam charitatem, quæ plus officiorum impetrat ab ultroneis, quàm ulla præſcripta legis extundere queant à coactis. Non uobis imponitur iugum legis Moſaicæ,ſufficit una lex Chriſtianæ charitatis ad omnem officiorũ functionem. *Propter quod memores* Nec Iudæi ſuæ legi debent hanc ſalutem,ſed uos tamen hoc magis debetis diuinæ beneficẽtiæ, quo longius abſuiſtis à cultu dei, ueraq; religione. Proinde quo magis intelligatis,quantũ debeatis largitati diuinę,quod nunc tales ſitis, meminiſſe debetis,quales aliquando fueritis. *Vos qui eratis gentes* Eratis enim aliquando gentes,certe iuxta corporalem generis diſtinctionem, quas Iudæorũ natio,carnali & quæ manu fit,circũciſione glorians,ignominioſo uocabulo præputiatos appellat,pro profanis & abominandis ducens, & exiſtimans hanc felicitatem, etiam olim prophetarum oraculis promiſſam, ad ſe peculiariter pertinere:nec intelligens eos demũ apud deum immundos haberi,qui mentem habeant incircunciſam. Sed eratis uos id tẽporis,corporibus ſimul atq; animis incircunciſis, hoc Iudæis abiectiores ac deploratiores, quod Chriſtum uobis nec ſperabatis,utpote prorſus alieni à iure conſortioq; gentis Iudaicæ,cui peculiariter ille uidebatur eſſe promiſſus,extorres à pactis dei,quibus ille pollicitus fuerat, cum Abrahæ gentis autori diceret: *Spem non habentes* *Gene. 22* Per ſemẽ tuum benedicentur omnes gentes. Nec uidebatur ulla ſpes reliqua ſeruandi ueſtri, cum dæmonum cultores in hoc mundo uerum deum ignoraretis, cum illi deum ſuũ appellarent, & ille uiciſſim eos ſuum populũ diceret. *Nunc autẽ in Chriſto Ieſu* At ſimulatq; effulſit euãgelij ueritas,rerũ uices inuertit Chriſtus,efficiẽs ut uos qui quondam

dam uidebamini nihil ad deum pertinere: nunc ſitis illi coniunctiſſimi, non
per circunciſionem præputij,ſed per ſanguinem Ieſu Chriſti,cuius precio li/
beri à peccatis uitæ priſtinæ, deo patri fuiſtis reconciliati. Antea diſſidium
erat uobis cum Iudæis,diſſidium cum deo:at Chriſtus autor pacis & cōcor/ *Ipſe enim eſt*
diæ ſuſtulit omne diſcrimen circūciſi & incircunciſi, ſuſtulit Moſaicæ legis *pax noſtra*
ceremonias,ueluti maceriam quandam,gentium ac Iudæorum concordiam
dirimentem, ut iam duæ gentes prius inter ſe disiunctiſſimæ coirent, & coa/
leſcerent in unum abolita uetere ſimultate. Nam ante Chriſtū gentes à Iu/
dæorum obſeruatiūculis, ueluti ſuperſtitioſis uehementer abhorrebāt, & Iu
dæi his adeo ſibi placebant,ut horum expertes execrarētur. Chriſtus igitur
miro conſilio legem inuiſam in præſcriptis ceremoniarū carnaliū ſitam abo/
leuit & antiquauit, ut nec Iudæos alienaret, nec gentes eius onere premeret.
Ipſe enim,cum eſſet deus,& idem homo,iuxta carnem legis pręſcripta ſerua *In carne ſua*
uit,& tamen teſtatus eſt ſalutem, quam iuxta ſpiritum adferebat, ad gentes
non minus quàm ad Iudæos pertinere:ut iam nec præputium ſit abominan
dum in uobis,nec in illis glorioſa circunciſio, ſed abolita gentis utriuſq; uetu
ſtate,è duabus unam conderet nouam,quæ in unum nouū hominem Chri/
ſtum coaleſceret,ſeruatorē utriſq; ex æquo cōmunem. Et quemadmodū Iu/
dæos ac gentes inter ſe conciliarat, ita ſimul utroſq; deo recōciliauit, ne quid
uſquam eſſet,quod pacem dirimeret, ſed cœleſtia pariter ac terrena,uelut in *In uno corpe*
unum corpus coagmentarentur. Mors Chriſti, quā ille pro noſtris peccatis *Faciens pacē*
dependit,nos deo iunxit, qui cum nemo pacem habet,qui peccatis eſt obno
xius.Ea quoniā ex æquo impenſa eſt & gentibus, & Iudæis,non eſt cur alte
ris alteri ſe præferant: præſertim cum pignus etiā, & arrabo ſacri ſpiritus de
quo pauloante diximus, ſit utriſq; citra diſcrimen cōmuniter datus. Iamq; *Pacem nobis*
factum uidemus, quod olim Eſaias afflatus futurū eſſe prædixit. Chriſtus *qui longe fui/*
enim non Iudæis tantum obtulit euangelicam doctrinā, quibus hæc beati/ *ſtis*
tudo uidebatur peculiariter eſſe promiſſa,quiq; iam ſuo quodam modo dei
ueri cultores erant: uerumetiā uobis,qui procul aberatis, & à cognatione Iu/
daicæ gentis,& à ueri dei cultu:docens,per mortem ſuam utrunque gregem
ouium in unum ouile coiturū, & unicum paſtorem agnitutū. Is nobis ape/
ruit aditum ad patrem, prius iratum noſtris cōmiſſis: nec alius aperuit adi/
tum Iudæis,quàm qui gētibus,ſed eidem omnes debemus, quod audemus
utriq; iam ad patrem propitiū accedere, nimirū freti cōmuni ſpiritu, qui no/
ſtris animis hanc ex æquo inſpirat fiduciam. Proinde ne quid uobis diſpli/
ceatis,quod iuxta carnis propinquitatē non ſitis oriūdi ex ſtirpe Dauid,aut
Abrahæ,aut quod immunes ſitis à lege Moſaica, cum iuxta ſpiritum ſitis ci *Ergo iam non*
ues,conſortesq; ſanctorum,ad dei domum pertinentes,quæ non ex Iudæis *eſtis peregri/*
tantum conſtruitur,uerum ex omnibus, qui pure credunt euangelio. Huius *ni*
fundamenta ſunt apoſtoli euangelij præcones, & prophetæ, qui iam olim
ſuis uaticinijs oſtenderunt,euangelij donū omnibus ex æquo fore cōmune.

Huic

Huic fundamento uos quoq; innitimini. Porrò Ieſus Chriſtus huius ædifi-
cij ſummus ille lapis eſt, qui in angulo additus, parietẽ utrunq; iungit & com
plectitur, cuius ui complexuq́; tota ſtructura credentium, undecunq; coag-
mentata, indies augeſcit, ac ſurgit in templum ſpirituale, uere ſanctum: nimi
rum ab ipſo domino conſecratum. Atq; huius ſacræ ſtructuræ uos quoque
pars eſtis, dum ueluti uiui lapides, ijſdem fundamẽtis ſuperſtructi, & ab eo-
dem lapide angulari comprehenſi, puritate mentis ac ſpiritus, deo præſtatis
habitaculum ſanctum, & ab omnibus inquinamentis uitiorum, & cupidita
tum immune. Moſi templum non recipit niſi Iudæos, ad hoc templum om-
nes ex æquo pertinent, qui fidem euangelicam amplectuntur.

CAP. VT III

Huius rei gra tia ego Pau lus ID quo firmius etiam credatis, ſcitote quod ego Paulus, non ali
am ob cauſam his uinculis oneratus ſum, non enim ob malefi-
cium, ſed ob amorẽ domini Ieſu Chriſti, cui Iudæis indignanti
bus, uos gentes lucrifacere ſtudeo. Si tamen audiſtis hanc pro-
uinciam ab ipſo Chriſto mihi delegatã, ut euangelicam ſalutẽ, quã antehac
quidã ad ſolos Iudæos arbitrabantur pertinere, diſpenſarẽ quaquâ uerſum
& inter gentes, quarum de numero uos eſtis. Hoc arcanũ antea celatũ alijs
Sicut ſupra ſcripſi in bre. apoſtolis, mihi potiſſimum Chriſtus aperuit, quemadmodum & ante pau
cis cœpimus attingere, cum alijs nationibus ſcriberemus, ex quorum lectio-
ne poteritis agnoſcere, mihi non eſſe ignotum Chriſti arcanum conſilium,
qui cum Ananiæ prædixit fore, ut nomen ſuum circunferrem inter gentes,
tum ipſe mihi iuſſit, ut ipſius legatione functurus irem ad gentes procul ſe-
motas. Id prius uidebatur abominandum, ut impij & ſimulacrorum cul-
turæ dediti, uocarentur ad euangelij conſortium, licet deo ſic decretum fu-
iſſet, iam olim ante conditum terrarum orbem, & utcunque prophetis per
afflatum patefactum, tamen haud perinde mortalium generi fuerat pa-
tefactum, quemadmodum nunc eſt per me, gentes abſq; legis Moſaicæ
præſidio per ſolam fidem euangelicam conſequi ſalutem, adeo, ut primo-
res etiam apoſtolorum non auſi ſint incircunciſos ad baptiſmum admitte-
Concorpora les & cõpar ticipes re. Nunc autem palàm factum eſt ſanctis apoſtolis Chriſti, huiusq́; pro-
phetis afflatu ſancti ſpiritus, gentes ſic per fidem eſſe conglutinatas Iudæ-
is, ut & in eiuſdem hæreditatis uenerint conſortium, & in idem corpus coa-
luerint, gaudentes communi capite Chriſto, ac per hoc ſimul omnium pro-
miſſorum participes ſint facti, quę manent eos, qui fidem habent euangelio
Chriſti, cuius euangelij prædicandi mihi delegata eſt autoritas: nec deſum
mandatæ prouinciæ, uſq; ad carceres & compedes, hactenus conſtanter la-
borans in euangelij negocio, non quod ipſe meis uiribus par ſim tam arduę
prouinciæ, ſed is qui delegauit hoc munus, idem de ſuo addit opem ſuam.
Qua fit, ut meis pręſidijs imbecillis & inualid9, illius beneficio fortis ſim atq;
intrepidus aduerſus omniũ malorũ procellas. Non iacto meã dignitatem,

fateor me minimum eſſe ſanctorum, ſed tamen huic minimo, placuit diuinę bonitati, concredere negocium longe maximũ, ut inter gentes antehac prorſus ignaras dei, promulgem, ac prædicem inueſtigabiles diuitias Chriſti, quas affatim offert omnibus: utq; quod antea latebat, in lucem proferã, nũc eſſe diſpenſandum in omnes nationes Euangelij beneficium, quod ante putabatur ſolis Iudæis eſſe delatum, licet ab æterno ſecus erat deo decretum, rerum uniuerſarũ & cõditori & moderatori. Sed hoc diuinæ mentis ſuæ conſilium hactenus arcanũ eſſe uoluit, quod hiſce temporibus adeo uoluit eſſe palàm, idq; per eccleſiam ſuam, in quam tantum ſpiritualium dotium effundit, ut multiplex illius ſapientia, quæ miris cõſilijs diſpenſat omnia, per mortem largiens uitam, per ignominiã adducens ad gloriam, per humilitatem illuſtrans dei maieſtatem, quod olim nemo potuiſſet ſuſpicari, nunc innoteſcat, non ſolum orbi terrarum, uerumetiam principibus, ac primoribus angelicarum mentium, atq; etiam dæmonum, qui in cœlis, ſummaq; aëris parte uerſantur: quæ tametſi ſuſpicari poterant fore, ut genus humanũ aliquando redimeretur, tamen illud latebat, quibus rationibus id ab æternis ſeculis ſapientia diuina facere decreuiſſet: id quod tum demũ innotuit, poſteaquàm filium ſuum miſit in terras, qui aſſumpto corpore humano, modis ineffabilibus ſibi aſſereret, atque adglutinaret eccleſiam, cuius ipſe caput eſſet Ieſus Chriſtus dominus noſter: per quem ut contigit nobis innocentia, nimirum abolitis peccatis noſtris, ita contigit fiducia, ut tanquam filij non uereamur ad patrem accedere, cuius irati uultum antea non fuiſſemus auſi obtueri. Quid enim nõ audeamus freti tali capite, quod haud quaquam ſinit ullum membrorum ſuorum perire quantumuis hic interim affligamur. Hoc arcanum dei conſilium, quoniam fortiter ubique prædico, uehementer affligor ab ijs, quibus id nondum perſuaderi poteſt. Sed obſecro uos, ne quid uos perturbent, aut deijciant afflictiones meæ, quas ueſtra cauſa patior. Nec eſt, quod uos pudeat huius apoſtoli compedibus onuſti. Nam quemadmodum Chriſti crux noſtra eſt gloria, ita meæ compedes, quas non ob flagitia, ſed ob Euangelij ſynceritatem geſto, uobis decori ſunt, non probro. Etenim quo plus malorum infracto animo ferimus ob euãgelium Chriſti, hoc pleniorem fidem facimus, non eſſe uana Chriſti promiſſa, quorum ſpe fulti, nullis huius uitæ malis labefactamur. Neq; mihi ſolum glorioſum eſt ob euangelij negociũ affligi, uerum omnibus etiam Chriſto initiatis, pulchrum fuerit autoris & capitis ſui exemplum ſequi. Atq; hac ſanè gratia, flexis genibus ex intimo mentis affectu deprecor deum patrem noſtrum, eundemq; patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, à quo ceu ſummo capite pendet omnis cognatio ſpiritualis, qua conglutinãtur ſiue angeli in cœlis, ſiue fideles in terris, & à quo uno ceu fonte proficiſcitur, quicquid ad ueram felicitatem pertinet: ut quemadmodum cœpit exuberantẽ ſuam gloriam declarare in uobis, ita magis ac magis augeat ſuam erga uos munificentiam: ut qui per baptiſmum

Vt innoteſceret nunc

In quo habemus fiduciam & acceſſum

Propter quod peto, ne deficiatis.

Vt det uobis ſecundum diuitias

Ex quo omnis paternitas

mum eſtis inſiti Chriſto, quaſiq́; denuo nati, quotidianis auctibus robur,
ac uires colligatis, non iuxta corpus, ſed iuxta mentem atque animum, idq́;
ſemper augeſcẽte in nobis dono paterni ſpiritus, per quem fortes, & inuicti
reddimur aduerſus omnia terriculamenta perſequutionum, eaq́; ſit fidei ue/
ſtræ firmitas, ut exiſtimetis Chriſtum nuſquam uobis non adfuturum, Imò
potius habitare in intimis cordibus ueſtris, idq́; ob fiduciam, qua uos totos
In charitate illi creditis. Nam ijs adeſt maxime, qui ſuis opibus diffiſi, toti ab ipſius auxi
radicati lio pendent. Id fiet eo magis, ſi fidei euangelicæ iunxeritis charitatem euan/
gelicam, & ſic adiunxeritis, ut ea penitus inſideat animis ueſtris, ac radices a/
gat, ut hoc ſtabili fundamento nixi fultiq́; grandeſcatis ſpiritu ueſtro, deiq́;
immenſo ſpiritui aliquo modo reſpondeatis: ut iam adulti eò proficiatis ca/
Vt poßitis cõ pacitatis, ut non ſolum cum Iudæis, uerumetiam cum uniuerſa multitudine
prehendere ſanctorum, quæ per fidem euangelicã adglutinatur in corpus Chriſti, poſſi/
tis cõprehendere, quàm in immẽſum ſe porrigat dei patris bonitas, quamq́;
non anguſtis finibus cohibeat: altitudine ad angelos uſq; ſe proferens, pro/
Latitudo & longitudo funditate ad inferos uſq; penetrans, longitudine ac latitudine ad omnes hu
ius mũdi plagas ſeſe dilatans: ſimulq́; poſſitis intelligere inæſtimabilẽ Chri
ſti charitatem, erga genus mortaliũ, cuius cognitio præpollet omni ſcientiæ
humanæ, quantumuis excellenti. Atq; his dotibus ſic augeſcatis, ut ceu robu
ſta perfectaq́; membra tam inſigni capiti, tamq́; ſublimi patri reſpõdeatis.
Quemadmodũ enim corporalis natiuitas habet ætatum gradus, habet au/
ctus ſuos, habet & metam, quoad adoleſcere detur: ita & hæc ſpiritualis ge/
neratio habet ſuam infantiam, habet adoleſcentiã, habet & perfectæ iam &
Ei autem qui adultæ ætatis robur. Hæc, inquã, flexis genibus peto frequenter à patre deo,
poteſt ſuper magna quidem illa, longeq́; ſupra uires humanas, ſed ab eo peto cuius eſt
omnia tanta poteſtas, ut nihil à nobis queat excogitari tam ingens, quin ille poſſit
longe maiora: tam bonus ac benignus, ut ſua liberalitate non modo æquet
uota noſtra, uerumetiã ſpem ſuperet. Neq; enim hic quicquam noſtris uel
meritis, uel uiribus agitur. Nos nihil aliud ſumus, quàm organum potentiæ
diuinæ, quæ uim ſuã exerit in nobis. Huius igitur largitati tranſcribenda eſt
omnis gloria, quæ relucet in eccleſia per Chriſtum Ieſum, cuius commercio
tantas dotes poſſidet: atq; huius glorię nullus erit finis, ſed per omne æuum
perſeuerabit in æternum, quemadmodum & eccleſia Chriſti nullum finem
Amen eſt unquam habitura. Quod dixi certum eſt, & indubitatum.

CAPVT IIII

QVONIAM igitur intelligitis, à quàm abiecta cõditione, ad quan
tam dignitatem, à quanta deſperatione, ad quàm eximia præ/
mia uocati ſitis, obteſtor uos per has catenas, quibus nõ ob mea
facinora, ſed ob dei gloriam, & ueſtram ſalutem uinctus ſum,
ut quod ſupereſt, ueſtræ profeſſioni, deiq́; erga uos benignitati, morum in/
nocentia reſpondeatis. Id fiet, ſi profeſſionis dignitas non reddet uos elatio/
res ac

res ac ferociores,ſed tota uitæ cõſuetudo præ ſe ferat in omnibus ueram ani/ mi modeſtiam,manſuetudinem,ac lenitatem:neque per faſtum alius alium deſpiciat,ſed per mutuam charitatem uos inuicem toleretis, potius ad tem/ pus obſecundantes alienę infirmitati,quàm dum ſuum quiſq; ius mordicus tuetur,ſcindatur concordia & unanimitas, qua per uinculum pacis eſtis con nexi conglutinatiq;.Nec enim conuenit eos inter ſe diſſidijs animorũ diſtra hi,quibus tam multa ſunt cõmunia: Vnum corpus eſtis omnes,ab uno pen detis capite, eundem Chriſti ſpiritum hauſiſtis omnes, quin & ad eandem hæreditatis ſpem ex æquo uocati eſtis omnes. Vnus eſt omnium dominus Ieſus Chriſtus, eadem eſt omnibus fidei profeſſio, unum omnium baptiſ/ ma,quod ex morte Chriſti,æqualiter efficax eſt in omnes qui credunt euan gelio,ſiue præputiati ſint,ſiue recutiti. Poſtremo unus eſt deus & pater om/ nium,qui ueluti princeps & autor uniuerſorum ſic præſidet nobis omnibus, ut interim ſpiritu ſuo,quo nos moderatur,fuſus ſit per omnes,ſemperq; no/ bis præſens & opitulans inhabitet in omnibus.Vnius igitur eſt quicquid in nobis eſt bonarum rerum.Nec illud officere debet noſtræ concordiæ,quod huius dotes,nec eædem,nec pares eminent in omnibus, nihilo magis profe cto,quàm diſtrahi uidemus membrorum inter ipſa cõſenſum, quod nec ad uſum eundem æque ualeant omnia, nec pariter ſentiant capitis influxum. Imò hæc ipſa uarietas magis inuitare debet ad concordiam. Etenim dum nulli cuipiam membrorum omnia ſua præſidia conſtant ex ſeſe,fit,ut ſingu la alterius egeant officio, nec ſit quod aliud poſſit aliud contemnere. Cæte/ rum hæc donorum partitio non à nobis,ſed à dei pendet arbitrio, qui cuiq; ſua beneficia diſpenſat largius aut parcius, utcunque perſpexerit expedire. Nõ eſt cur faſtidiatur, qui minus habet:nec eſt cur criſtas tollat,qui plus ha bet.Illud diſpenſantis eſt dei, hoc largientis, licet omnia per Chriſtum, qui ſimul hæc largitur cum patre.Nimirum hoc erat,quod olim diuini numinis afflatu prædixit pſalmographus.Iam enim Chriſtus debellatis inferis,aſcẽ/ dit rediuiuus in ſublime regnũ patris, ſecũ adducens uictoriæ ſuæ trophæũ, captiuorum gregem è peccati diaboliq; tyrannide liberatum:atq; inde ex li beralitate patris per cœleſtem ſpiritum dedit uaria donorum genera, inter homines diſpartiens,quemadmodum triumphantibus eſt ſolenne, miſſilia in populum è ſublimi ſpargere. E cœlo miſit dona,& cœleſtia miſit. Porrò quod dicitur aſcendiſſe,nõnne cõſequitur eum aliquando deſcendiſſe? Nec deſcenſus eſt niſi è ſublimi. Prior eſt deſcenſus,poſterior aſcenſus. Nam ſu/ blimitatem nõ meretur,niſi humilitas ſuiq; deiectio.Porrò ſummam humi liationem,ſumma conſequitur ſublimitas. Chriſtus è ſummo cœlo, quo ni/ hil eſſe poteſt ſublimius,demiſit ſeſe uſq; ad inferos,quibus nihil eſſe poteſt inferius. Atq; ob id meruit,ut rurſum ſubueheretur ultra cœlorum omnium faſtigia,ita nobis ſubducẽs corporis ſui præſentiam, ut è ſublimi cœleſtibus donis impleret omnia,& alia quadam ratione, iam nobis adeſſet efficacius,

Vnitatem ſpiritus

Vnicuiq; au/ tem noſtrum

Quod autem aſcendit

quàm adfuerat cum nobiſcum in terris uerſaretur. Non deſeruit ſuum cor/
pus,ſed ita partitus eſt ſingulis membris ſuas dotes, ut in uniuerſo nihil de/
ſideretur,licet alijs dotibus alia præpolleât.Quoſdam enim uoluit eſſe præ/
cipuos,uelut apoſtolos, principes, & autores euãgelicæ prædicationis,quoſ/
dã uero prophetas,qui Moſaicæ legis inuolucra norint explicare: quoſdam
euangeliſtas, qui apoſtolorum fungentes uicibus, obambulantes circunfe/
rant euangelium:quoſdam rurſus paſtores,ac doctores,uelut epiſcopos,qui

Ad cõſummationem ſanctorum

pabulo ſacri ſermonis,ac ſalubri uitæ exemplo paſcant Chriſti gregem:atq;
item cæteros, alios alijs dotibus inſtruxit, ut ex his omnibus in unum colla/
tis, conſummaretur ſanctorum cœtus, ſic inſtructus ad omnem officij fun/
ctionem,& perfectũ Chriſti corpus omnibus ſui membris coagmentatum,
ſic interim mutuis præſidijs foueatur, atq; interim membrum ualidius im/

In uirum perfectum

becilliori morigeretur, & imbecillius ad robuſtiorũ exemplum enitatur, do/
nec omnes tandem perueniamus ad par fidei robur, ſimiliq; perfectione co
gnoſcamus filium dei.Cuius auxilio ſic grandeſcamus, ſecretis animorũ au/

Vt iam non ſimus paruuli

ctibus, ut tandem euadamus in uirum perfectum, ac iuxta modũ noſtrum
perfectiſſimo capiti reſpõdeamus,in quo nihil fuit nec imbecillitatis, nec er/
roris,nec uitij.Eſt ætas corporum,quæ plenum robur addit membris omni
bus,& omnem puericiæ mollitudinem depellit.Eſt huic ſimilis profectus in
progreſſu pietatis, quò connitendum eſt omnibus, ne poſthac ſimus quod
olim fuimus,ritu puerorum incertis opinionibus fluctuantes,nec ullis certis
decretis de paranda felicitate nixi, ſed ueri inanes,nunc in hanc nũc in illam
ſententiam,quouis doctrinæ uento circunferamur, puerili ſimplicitate præ/
bentes noſmet hominum quorundam uerſutiæ calliditatiq;,non hoc agen/
tium, ut nos Chriſtum ſyncere doceãt, ſed ut nos callidis artibus adorti ca/
piant illaqueatos impoſturis ſuis,uel ratiocinationibus philoſophorum,uo/
cantes in dubium,quæ per fidem oportet eſſe indubitata, uel pro ueritate e/

Veritatem autem facientes

uangelica,Moſaicæ legis umbras nobis obtrudentes. Sed potius ſemel am/
plexi ueritatem euangelicam, huic iungamus ſynceram erga mortales om/
nes charitatem,huc indefatigabili ſtudio contendentes, ut pariter & in cog/
nitione ueri,& in charitatis officijs aſſidue proficientes,efficiamus, ut omnia
membra ſuo capiti reſpondeant.Caput autem noſtrum eſt Chriſtus,qui &
ipſa eſt ueritas,& ſic dilexit nos,ut ſemetipſum nobis ſeruandis impenderit.
Huic membra congruant oportet. Ab hoc enim uitalis ille ſpiritus defluit
in totum corpus, è diuerſis membris ordine ſibi cohærentibus compactum
& coagmentatum,per omnes artuum commiſſuras penetrans, quod nõ fie
ret, niſi mutua concordia partes corporis ſibi iungerentur, ut eis ſpiritus à
membro in membrum poſſit dimanare. Neq; enim manus aut pes ampu/

Secundũ operationem in menſuram

tatus particeps eſſe poſſit uirtutis à ſummo capite proficiſcentis. Verũ dum
omne corpus ſibi cõglutinatum eſt, fit,ut in ſingulis membris pro ſuo cuiuſ/
que captu atque ordine Chriſti ſpiritus uim ſuam exerat, dumq; membra
omnia

omnia mutua charitate ſibi uiciſſim ſtudēt eſſe uſui, totum corpus augeſcit, ualidumq́ ac uegetum redditur, haud quaquam ceſſurū uentis opinionum falſarum,huc atq́ illuc ſollicitantibus,ut à uero deflectat.

Horum igitur omnium, quæ tot inuolucris ſignificare uolui, ſumma hæc eſt.Non ſolum moneo,uerumetiam obſecro & obteſtor uos per dominum Ieſum,cui debetis ueſtram ſalutem,ut poſteaquam eſtis illi ſemel inſiti, congruatis cum illo,non ſolum ſynceritate fidei & dogmatum ueritate, uerumetiam integritate uitæ.Cum de numero gentium eſſetis,illorū gregi reſpondebatis,nunc alios factos, & in Chriſtū renatos, alij decent mores.Gentes, quoniam euangelij ueritatem non perceperunt ducuntur uanis opinionibus,muta ſimulacra colentes pro deo, & huius mundi commodis temporarijs felicitatem metientes,atq́ ideo mortua colūt,ac perituris rebus inhiant, quod ignorent ueram atq́ æternam uitam,qui deus eſt. Atque is quoniam cerni nō poteſt,niſi purgatis oculis animi,idcirco ab illis nō cernitur, qui cor habent malarum cupiditatum tenebris ac diffidentiæ nebulis obſcuratum, imò potius excæcatum,ſuiſq́ uitijs relicti,tandem eò malorum uenerunt,ut ceu deſperantes reditum ad meliorem frugem,& ad ſenſum infelicitatis ſuæ uelus obſurdefacti,præcipites abierint in omne probri genus,inſatiabili libidine patrandi,quicquid eſt impudicitiæ,etiam uſq́ ad eas ſpecies,quas turpe ſit uel nominaſſe.Sed multum ab ijs diſſidet euangelica doctrina, à qua didiciſtis nō humanas & ſtultas opiniones, ſed ipſum Chriſtum, omnis innocentiæ fontem atq́ exemplum,ſi tamen uere illum audiſtis intus loquentem, & uere per illius ſpiritum eſtis edocti, ut ipſi pro uiribus ſedulo imitemini,quæ uere fuerunt in Ieſu:uidelicet,ut quemadmodum ille nulli uitio fuit obnoxius,iamq́ uictor mortis,fruitur immortalitatis gloria: ita & uos in illum renati,exuatis ueterem hominē primam illam originem malis ac mortiferis cupiditatibus referentē,iamq́ nouo homini Chriſto per baptiſmum inſiti,renouemini & uos cum illo, non quidem iuxta corpus, ſed iuxta mentem,in quam potiſſimum agit ſpiritus Chriſti,ac depoſita priſtinæ uitæ uetuſtate, induatis nouum hominem, qui ſpirituali quadam ratione conditus eſt nuper in uobis opificio diuino: conditus autem ceu per metamorphoſin quandam,ut abolita iniuſticia,ſuccederet innocentia, & ablata immundicia cupiditatum humanarum, ſuccederet ſanctitas euangelicæ ueritatis. Hanc igitur ubiq́ ſectantes, nolite uobis inuicem mendaciorum fucis imponere, ſed & apud ſe quiſq́ quod eſt uerum ſentiat,& ueris agat cum proximo,memores omnes nos eiuſdem corporis eſſe membra, ut nemo iam alteri nocere poſſit,niſi ſimul & ſibi ipſi noceat.Perfectum eſt ira non tangi, ſed ſi ob imbecillitatem humanæ naturæ nonnullus iræ impetus perſtringat animum, memores quid admoneat ſacer ille pſalmographus, ſic iram erumpere geſtientem cohibete, ut non exeat in conuitium, aut iniuriam, aut odium. Sit autem non ſolum innoxia,uerumetiam breuis ira ueſtra, quæ citius animos

Hoc ergo dico et cōteſtor

Sicut & gentes

Tenebris obſcuratum

Si tamen illum audiſtis

Qui ſecundum deum creatus eſt

Iraſcimini & nolite peccare Sol non occidat

quod erit in nos admiſſum, uerumetiam pro ſalute proximi, ſi res ita ferat,
nō dubitabimus capitis adire diſcrimen. Iam uero quid attinet uos à fœdio/ *Fornicatio*
ribus illis, & craſſioribus uitijs deterrere, quod genus ſūt ſcortatio & ſi quod *autem & om*
eſt aliud turpitudinis genus: item pecuniæ ſtudium inſatiabile: à quibus por *nis immun/*
tentis intantum abeſſe oportet mores Chriſtianos, ut indecorum ſit hęc in/ *dicia*
ter illos uel nominari. Sunt enim res quædam adeo execrabiles, ut purus &
caſtus animus, etiam à cōmemoratione abhorreat. Decet autem ſanctos, ut
nō ſolum uita pura ſit ab omni turpitudine, uerum ſint & ore caſto puroq́;.
Neq; ſatis eſſe putemus, ſi uita & oratio abſit à turpitudine, niſi ſermo no/ *Et turpitudo*
ſter abhorreat & à ſtultis ac friuolis fabulis, & ab inanibus iocis, ac ſalibus, *& ſtultilo/*
quæ ut in alijs uel ferantur, uel etiam laudentur, certe Chriſtianis non con/ *quium*
gruunt, quibus ad cœlum properantibus, aſſidue bellū eſt cum uitijs, & bel/
lum tam periculoſum, ut ocium nō ſit ſimilibus nugis riſuiq́; indulgere. Flen
dum potius, aut ſi exhilarandus eſt animus ob bonæ rei ſucceſſum, hymnis
quibus deo gratias agimus eſt exhilarandus. Neque uero me clàm eſt, eſſe
philoſophos, qui doceant Veneris uſum extra matrimonium nō eſſe flagi/
tium, quod humanis legibus non puniatur, Pecuniæ ſtudium nō eſſe ſcelus,
quod huic malo nulla ſit pœna. Verum uos illud ſcire uolo, quod quiſquis *Hoc autem*
ſcortator ſit, aut alio genere libidinis inquinatus, aut auaritiæ deditus, qui *ſcitote*
quoniam in re muta facticiaq; præcipuū ſuæ felicitatis pręſidiū collocat non *Quod eſt ido*
multum abeſt à cultu ſimulacrorū, nō admittetur ad hæreditatem immorta *lorum ſer/*
lis uitæ, quam ſuis promiſit deus cum Chriſto cōmunem. Hæc pœna ſi uo/ *uitus* *Chriſti & dei*
bis uidetur leuis, credite ijs, qui uobis perſuadere conantur hęc eſſe leuia pec
cata. Ne ſinite uobis imponi uanis ac friuolis iſtiuſmodi ſermonibus, magis *Nemo uos*
auſcultate doctrinæ euangelicæ. Siquidem propter huiuſmodi uitia, etiamſi *ſeducat*
legibus humanis nō puniuntur, tamen ultio diuina ſæuire ſolet in filios ino/
bedientes, qui diffiſi promiſſis paternis, in huiuſmodi rebus felicitatis præſi/
dia ponunt. Semel ab iſto hominum cōmercio uos ſemouiſtis, profeſſi *Nolite ergo*
Chriſtum, cauendum igitur, ne ueſtra uita congruat cum illorum uitijs, quo *cōparticipes*
rum profeſſio diſſidet ab illorum inſtituto. Hactenus erratū eſt ignorantiæ
tenebris, eas omneis diſcuſſit exorta ueritas euangelij: & uos olim in nocte
uerſabamini, ac nocturna dedecora patrabatis, Nūc deus per euangelicam
lucem illuſtrauit mentem ueſtram, ut quæ prius ſuauia uidebantur, nunc cer
natis quàm ſint execranda. Nox pudorem nō habet, tegitq́; multa, quæ nul
lus auderet clara luce facere. Sic igitur uitam omnē componite, ut memine/ *Vt filij lucis*
ritis uos in luce uiuere, ſemper cōſpicuos oculis dei. Frequenter impingit, qui *ambulate*
noctu facit iter, nō enim cernit, quid uitare debeat. Lux hūc habet fructum,
quod indicat quid ſequendū ſit, quid fugiendū. Docet enim ubiq; uitandā
eſſe maliciam, maledicentiam, ac ſimulationem, proq; his ſectandam bo/
nitatem, iuſtitiam, ac ueritatem, & in genere ſemper illud ſpectandum, non *Quid ſit bene*
quid arrideat hominibus, nō quid ſuaue ſit, aut expediat nobis, ſed quid ac/ *placitū deo*

ceptum ſit uoluntati diuinæ, ad cuius nutum omnis noſtra moderanda eſt uita. Ille fons eſt lucis noſtræ, cui ſemper adhærentes uacabitis frugiferis & honeſtis pietatis officijs, ac luce dignis, pudebitq́ poſthac habere commer/
Magis autem & arguite cium cum infrugiferis operibus tenebrarum. Tantum autem abſit, ut in priſtinas tenebras reuoluamini, ut ueſtra potius luce prodatis & arguatis ea dedecora, quæ illi in ſuis tenebris perpetrant. Nam quando deum non uerentur, quoties nox aut ſecretum ademit pudorem, quæ tum patrant eiuſmodi ſunt, ut fœdum ſit etiam commemorare. Sed quamdiu nulla luce pro
Omne autem quod manifeſtatur, lumen eſt dente peccant, licenter & impune peccant. At quoties admota luce produntur, tum incipit agnoſci fœditas rei. Prodita uero uertuntur in melius, ac corriguntur, nocte uidelicet uerſa in diem, & animi cęcitate depulſa. Quod ſi ueſtra uita lux fuerit, pudebit illos ſuæ turpitudinis ueſtra innocentia conſpecta, atq́ ita fiet, ut ueſtris caſtis ac ſanctis moribus excitati expergeſiant ad innocentiam, ſi uiderint in uobis emicare lumē Chriſti. Nimirum illud eſt, quod dicit oraculum, Expergiſcere qui dormis & exurge à mortuis, & illucescet tibi Chriſtus. Letalis eſt ſomnus, imò mors eſt, obrutum eſſe uoluptatibus huius mundi, nec attollere oculos ad æterna uerâque bona. Nec aliter
Videte ergo quomodo caute poſſunt expergiſci, nec aliter reuiuiſcere, niſi Chriſtus mentibus illorum exortus, diſpulerit craſſiſſimas tenebras ignorantiæ. Vos autem Epheſij, quibus prælucet Chriſtus ſol noſter, etiam atque etiam circunſpicite, quibus modis ambuletis, non iam uiuentes gentium more, quæ ob mentis cæcitatem non ſapiunt quid ſit honeſtum, ſed uti decet eos, qui uere ſapiunt euan
Redimentes tempus gelicam doctrinam, omnium rerum diſpendio redimentes iſtam opportunitatem parandæ ſalutis, quæ hoc auidius eſt rapienda, quod graue ſit hoc tempus, & undique multa ingruant, quæ poſſint incautos parumq́ prouidos à ſynceritate doctrinæ Chriſtianæ depellere. Propterea uobis magis eſt obſeruandum, ne per imprudentiam occaſionem detis impijs, uel ut ipſi
Propterea nolite fieri imprudentes ſæuiant in euangelium, uel ut uos auocent à profeſſione ueſtra. Hæc eſt ueſtræ ſalutis ſumma, atq́ hic prudentes ſitis oportet, ad reliqua conniuentes, ac declarantes uos intelligere, quæ ſit uoluntas domini. Nam is cupit omnes ad euangelicam ſalutem adduci, ſi fieri poſſit. Hoc agentibus conueniet ſobrietas, nam ſocors & incircunſpecta eſt temulentia, neq́ ſocors tantum,
Et nolite inebriari uerumetiam præceps ac temeraria. Nolite igitur inebriari mero, quæ res ad luxum pertinet, non ad neceſſitatem, ſed impleamini muſto ſpiritus ſancti. Hæc enim eſt felix ebrietas, quæ uos extimulet, non ad laſciuas choreas, aut ineptas cantiunculas, quibus gentes dæmones ſuos inclamant, ſed ad pſalmos, ad hymnos, ad cantica ſpiritualia, quibus inter uos exultetis, cantetis & pſallatis domino, nō indecoris clamoribus, qui mos eſt temulentorū, ſed intus in animis & cordibus ueſtris. Hęc eſt uoluptas, hæc hilaritas, hæc comeſſatio digna Chriſtianis, ne gentibus inuideant ſua temulenta cōuiuia. Illorū temulenta gaudia mœror excipit, nōnunquam & corporis morbus. Veſtra

iugis

iugis eſt uoluptas. Quicquid enim uobis acciderit, ſeu lætũ, ſeu triſte, lætum
à propicio deo, triſte à cõſulente ueſtræ ſaluti, ſemper oportet pro omnibus
gratias agere, certos nihil accidere, quod uobis nõ cedat in cumulum felicita/
tis æternæ. Agendæ ſunt autem gratiæ deo, qui cunctis eſt autor bonorum
omniũ, ſed idem Ieſu Chriſto domino noſtro, & pater eſt, & deus, per quẽ
nobis largitur omnia, qui cum ſibi laudem omnium uult eſſe cõmunem. Ille
patri ſe ſubiecit, nos item illi ſubditos eſſe cõuenit, nõ quod conueniat Chri/
ſtiano Chriſtianum eſſe terrori, ſed qui Chriſtum ex æquo reuerentur, non
grauantur ſibi uiciſſim cedere, cum ille ſummus omnium, omnibus ſeſe ſub/
miſerit. Agnoſcat inferior autoritatem ſuperioris. At uiciſſim ſuperior infe/
rioris modulo ſemet accommodet, quo magis queat prodeſſe. Nam qui in/
ter Chriſtianos præcellit honore, nõ in aliud præcellit, niſi ut uberius proſit.
Vxores igitur agnoſcant maritorum ſuorum autoritatem, eiſq; ſubditę ſint
nõ aliter quàm eccleſia ſubdita eſt domino Ieſu. Nam quemadmodũ Chri
ſtus eſt caput eccleſiæ, ita maritus eſt caput ſuæ quiſq; uxoris. Sed quemad
modum caput ſic dominatur corpori, ut ab hoc pendeat corporis ſalus: ita
maritus ſic prælatus eſt uxori, non ut in illam exerceat tyrannidem, ſed ut
illius ſaluti cõſulat, nimirum prudentior, ac firmior. Nec ideo debet uxor ad/
uerſus maritum inſurgere, quod ille ſe præbeat amandum magis, quàm for/
midandum. Imò hoc magis oportet eſſe ſubiectam in omnibus, quemad/
modum eccleſia hoc magis ſe ſubiecit Chriſto, quo magis ille ſemet deiecit
pro ſalute ſponſæ ſuæ. At uiciſſim mariti, ne ueſtra autoritate tyrannice abu
tamini in uxores ueſtras, ſed eas magis ea charitate ꝓſequamini, qua Chri/
ſtus proſequutus eſt, & proſequitur eccleſiam ſuam, quam adulteram ac re/
bellem adeo non repudiauit, ut ſeipſum pro illius ſalute redimenda, in mor/
tem tradiderit, ex inquinata puram reddens ac ſanctam, ex fœda atque im/
munda, ſpecioſam ac puram, non exprobrans illi ſuam turpitudinem, ſed
abluens illam unda ſui ſanguinis, ac purgans uitali lauacro inuocatione di/
uini nominis efficaci, quo ſuo beneficio ſibi ſponſam pararet glorioſam, ni/
mirum eccleſiam, quæ iam nec maculam haberet, nec rugam, aut aliud quic/
quam eiuſmodi, quod oculos ſponſi poſſet offendere, ſed undique pura fo/
ret, atque inculpata. Simili affectu decet maritos eſſe erga uxores ſuas, ut ni/
hil non faciant, quo reddant illas Chriſto dignas, non aliter ſoliciti pro illa/
rum ſalute, quàm caput ſolicitum eſt pro ſalute corporis. Siquidem uxor ui/
ri corpus eſt, Moroſa eſt uxor, impudica eſt, aut alijs uitijs obnoxia, ne per/
das illam ſæuitia, ſed lenitate corrige, ac medere. Sic medere uitijs, ut uxorẽ
interim ames. Quid enim faceret caput, ſi conſpiciat corpus ſuum habere
morbi uitijue nonnihil? utrũ odiſſe inciperet, & aduerſari, an potius mederi,
ſi poſſet, ferre fouereq;, ſi mederi non poſſet? Nónne uideatur abſurdum, ſi
caput male uelit corpori ſuo? Quiſquis uxorẽ ſuam amat, amat ſeipſum, ni/
mirum partem ſui. Quis unquam ſic obſurduit ad naturæ ſenſum, ut corpus

Gratias agentes ſemper

Deo & patri

Subiecti inuicem in timore Chriſti

Mulieres uiris ſuis ſubditæ

Viri diligite uxores ueſt.

In uerbo uitæ

Nemo unquã carnem ſuam odio habuit

propriū habuerit exoſum? Quis non magis, quale quale corpus nactus eſt, nutrit ac fouet illud quo melius reddat ac uegetius? Quod naturæ uis imperat ab ethnicis, cur non multo magis hoc in nobis efficit Chriſtiana charitas, quæ nos huc uocat exemplo Chriſti, qui non eſt auerſatus ſponſam ſuam eccleſiam, licet antea fœdam, ac multis modis proſtitutam, ſed purgauit, ſed expiauit, ſed conſtabiliuit. Hoc igitur præſtate mariti uxoribus ueſtris, quod in nos præſtitit Chriſtus, qui ſumus membra corporis eius quod eſt eccleſia, quemadmodū uxor eſt corpus uiri, ex cuius carne & oſſibus condita eſt, ut palàm eſſet, non oportere dinelli, quod idem eſſet & unum. Sic enim

Gene. 2 legimus in Geneſi: Vxoris gratia citius relinquet homo patrem, ac matrem,

Et adhærebit uxori ſuæ quàm deſerat uxorem ſuam, cui ſic adhærebit, ut è duobus fiat unum, corporum atq; animorum ſumma coniunctione. Secundum deum nulli plus debemus, quàm parentibus, & tamen his præfertur nxor. Subeſt hic ineffabile quoddam, & ingens arcanum, quomodo quod in Adam & Eua ſub typo

Sacramentū hoc magnum eſt geſtum eſt, in Chriſto & in eccleſia myſtice peragatur. Huius indiuiduam copulam quiſquis ſcrutabitur, intelliget magnum ſubeſſe myſterium. Nam quemadmodum ipſe cum patre unum erat, ita & ſuos omnes unum noluit eſſe ſecum. Quod arcanum licet retruſius ſit, quàm ut in præſentia ſit explicandum, tamē in hoc ſat eſt attuliſſe exemplum, ut ſuam quiſq; nxorem nō ſecus diligat, atq; ſeipſum diligit, memineritq; ſecū illam unum, & idem eſſe, quemadmodnm Chriſtus adamauit eccleſiam ſuam, quam ſibi intime adiunxit. Porrò uxoris partes erunt, non ſolum redamare maritum, ut uitæ ſocium, uerumetiam reuereri, ut autoritate præminentem. Optime cohærebit concordia, ſi utrinq; conſtabunt officia

CAPVT VI

Filij obedite parentibus ueſtris AVTORITATEM temperet charitas, ne quā exeat in tyrannidē, ac rurſus infirmitatē cohibeat reuerentia, ne ſurgat in rebellionem. Nec enim cōſenſus ac tranquillitas eſſe poteſt, ubi cōfuſus fuerit ordo. In uxorē ſolus maritus habet imperiū. Liberi debent utriuſque parentis autoritatē agnoſcere. Ad hanc igitur regulā filij morigeri dictoq; audientes ſitis parentibus ueſtris, honeſta præcipientibus, Chriſtiq; profeſſione digna. Nam id ſimul & ipſa naturæ æquitas exigit, ut honorem deferamus ijs, quibus ortū uitæ debemus, & grati ſimus erga eos, quorū beneficio ſumus alti educatiq;, deniq; idē lex dei dictat: Honorē, inquit, habeto patri tuo, & matri tuæ. Neq; ſat habuit præcepiſſe, quemadmodū in cæteris facit, nō occides, non furaberis: adiecit & præmiū, quo magis inuitaret ad officiū. Alioqui quæ ſunt honeſta, & gratis præſtanda ſunt. Quod autē præmium pollicetur? ut bene ſit, inquit, tibi, ut ſis longæuus in terra. Siquidē indi

Nolite ad iracundiam prouocare gnus uidet diu frui uita, qui ingratus ac rebellis eſt aduerſus eos, per quos uitæ munus accepit. Patres cōtra, ne abutamini ueſtra poteſtate, ac liberorum obedientia, exiſtimantes uobis quiduis in illos licere. Filij ſunt, nō mancipia.

Imperium

Imperium leniat pietas. Cauendum eſt, ne ſenili moroſitate, aut ſæuis impe rijs, aut immoderata auſteritate nõ ſanetis, ſed exacerbetis illorum animos. Si quid peccant per ætatem, ſic admonendi ſunt, ut doceantur potius, quàm percellantur. Prima curarũ eſto, ſic eos monitis, & inſtitutione formare à te neris annis, ſic illos inuitare pietatis exemplis, ut appareat à Chriſtianis pa rentibus iuxta Chriſti doctrinam educatos eſſe. Sic enim citius perducent ad bonam frugem, quàm minis aut ſæuitia, ſi doceantur, nõ cogantur tantũ. Serui declarate uos ex euangelica profeſſione redditos eſſe meliores, cõmo diorésq́. Et officiũ, quod alij præſtant heris ſuis, quibus iuxta temporariam ſeruitutis conditionem obnoxij ſunt, uos multo præſtate cumulatius. Nec enim hoc uobis adferre debet baptiſmus, ut ſeruire deſinatis, ſed ut officioſi us ſeruiatis, nec ut dominos faſtidire uelitis, utpote profeſſione iam fratres factos, ſed hoc magis illos reuereamini, metuatiſq́ offendere: neq; quod ſer uorum uulgus facit, metu præſtetis officiũ, in animo male precantes & inſi diãtes illis, ſed ſimplici, ſynceroq́ corde ſitis illis obſequẽtes, illud uobiſcũ re putantes, hoc officij uos præſtare Chriſto, cuius uoluntati paretis, ſi forte illi nõ merentur obſequium. Ita fiet, ut diſſimiles ſitis uulgo ſeruorum, qui præ ſentibus dominis obſecundãt mali metu, rurſus ubi ſperant fore clàm, ad in genium redeunt. Hoc nimirũ eſt ad oculũ ſeruire, nõ ex animo, hoc eſt homi nibus placere uelle, nõ Chriſto, cui nihil gratũ eſt, quod fucatũ aut coactum eſt. Vos uero, ut dignũ eſt ſeruis Chriſti, in officijs erga dominos, ex animo, bonaq́ fide morigeri ſitis & officioſi: non quia cogit neceſſitas, ſed quia ſic placitũ eſt uoluntati diuinæ: nec uos alienet ab officio, ſi moroſos aut impios habetis dominos. Expedit Euãgelij negocio, ut his quoq; ſitis morigeri, mo do ne ad impietatem uergat obſequium. Exiſtimate uos Chriſto præſtare, quod illis præſtatis Euangelij gratia, deoq́ impendi, non hominibus, quod ob amorem dei impenditis hominibus. Quod ſi illos ueſtris obſequijs lucri feceritis Chriſto, recte collocatũ fuerit officium. Sin illi ſe ingratos præbue rint, tamen intelligite, nemini recte factorum ſuorum perire præmium. Id ſi nõ recipiet ab hominibus, certe à domino recipiet olim, non ſolũ ſeruus, ſed etiam liber, ſi quid officij bono animo collocarit penes hominem ingratum. Porrò quemadmodũ decet, ut ſerui Chriſtum profeſſi cõmodiores ſe præ beant heris ſuis, ſic æquum eſt, ut domini Chriſtiani mitius imperent ſuis mancipijs, talesq́ ſe præbeant, ut amentur magis, quàm formidentur: ut ſer uis ſuis iam in fratrum cõſortium receptis, ex animo bene uelint, nõ præcipi tes ad minas ac uerbera, quemadmodũ uulgus dominorũ ſolet. Sentiant illi uos mitiores eſſe factos per Euangeliũ, quo magis inuitentur & ipſi ad com munem profeſſionem, ſi forte nondum profeſſi ſunt, memores poteſtatem herilem temporariũ quiddam eſſe, ac iuris humani, quod tamẽ interim per nos turbari non oportet, ſed tamen apud deum non eſt perſonarum reſpe ctus, apud quem nullus ideo minoris fit, quod ſeruitutem ſeruiat: neç ideo pluris

Serui obedi te dominis

In ſimplici tate cordis

Ad oculum ſeruientes

Sicut domi no, non ho minibus

Hoc recipiet à domino

Et uos domi ni eadem faci te illis

Illorũ & ue ſter dominus

pluris, quod ingenuus ſit natus. Iuxta leges hominũ domini ius habetis in ſeruos in terris, ſed nihilo ſecius interim habetis cõmunem dominum in cœlis, cuius uoluntas eſt, ut ſeruorum ſaluti conſulatis per moderatũ imperium, *De cætero* non ut eos prematis tyrannide. Quæ hactenus monuimus, eò pertinent, ut *cõfortamini* & uitę ſanctimonia reſpondeatis capiti ueſtro Chriſto, & mutua concordia conſentiatis inter uos. Nunc ſupereſt, ut quoniam impij uarijs machinis impetunt tranquillitatem ueſtram, aduerſus hos quoq; forti infractoq; animo uoſmet muniatis, haud quaquam freti ueſtris præſidijs, ſed propugnatore domino Ieſu, qui non deſtituet corpus ſuum. Membra quidem imbecillia, ſed ille potens ac robuſtus, qui nos tuendos ſuſcepit. Ab hoc igitur petite, quicquid ſpiritualium eſt armorum, ut undiq; muniti poſſitis ſubſiſtere aduerſus aſſultus diaboli. Neq; enim nobis bellum eſt cum hominibus, quorum iniurias oportet tolerantia uincere, uerum eſt nobis cõflictatio cum impijs ſpiritibus, inimicis & hoſtibus Chriſti, quorum hi qui nos impetunt, ſatellites ſunt & organa, Per hos è ſublimi nos oppugnant principes ac poteſtates dæmoniacę, in mundi huius uitijs addictos ſibi tyrannidem occupantes, & in hiſce tenebris inſidiantes ijs, qui lucem amant euangelicam. Aduerſus hos, inquam, nobis colluctandum eſt, non ſolum uiribus potentes, uerumetiam ſpirituali uerſutia inſtructos, atq; id etiam in cœleſti regione, quo & facilius nos impetãt, & difficilius à nobis queant prehendi. Aduerſus hoc genus hoſtium nihil proſunt arma humana, ſolis armis dei tutis eſſe licebit. Itaque ſemper facite, quod ſtrenui milites ſolent, quibus cum hoſte periculo *Ideo ſumite* ſo res eſt, quoties ingruit cum aduerſarijs conflictatio. Omni armorum ge*oïa arma dei* nere uos munite, nihil non facite, quo cum ingruerit formidabile prælium, poſſitis tueri locum, fixiq; ſubſiſtere in ſolida petra Chriſto. Qui cum homine conflicturi ſunt, primum undiq; ſe tegunt, ne quã pateant telis hoſtium. Deinde parant, quo feriant impetentem. Baltheo laminis contexto tegunt media corporis, utpote molliora. Thorace ſuperiora cõmuniũt. Suras item ac pedes ocreis conueſtiunt, caput operiunt galea, Porrò clypeus ſiniſtra circũagitur, ad omnem telorum aſſultum. Vobis igitur ſpirituali bello cũ ſceleratis ſpiritibus aſſidue cõflictantibus, pro baltheo ſit ueritas, quæ lumbos animi ueſtri præcingat: quo ſemper erecti ſtetis & immobiles, aduerſus omneis falſorum bonorum ac dogmatum illecebras. Pro thorace uobis ſit innocentia iuſticiaq;, quæ mentis præcordia uirtutum omnium ſquamis muniat. Pro ocreis, quibus ſuræ tegantur & pedes, ſit uobis purus affectus, nihil appetens pręter cœleſtia, nihil formidans pręter turpitudinẽ, quo ſemper poſſitis eſſe parati ad tuendum Euangelium, quod non tumultu, ſed tolerantia tranquillitateq; defenditur. Vnde & pacis Euangelium dicitur. Hoc qui prædicant, horum pedes ſpecioſos olim demiratus eſt propheta. Sed undiq; in promptu habendũ eſt ſcutum fidei, qua nihil omnino diffidamus promiſſis diuinis. Quicquid ingruerit terriculamentorum, hoc excipietur: quicquid

ignitorum

ignitorum iaculorum uerſutus hoſtis in nos torſerit hoc ſcuto repelletur, nec ſinet ullum ad animi uitalia penetrare. Quid enim uulneret animum, mortis etiam contemptorem? Cui ſi acceſſerit galea uigilantis animi, nihilcp nõ proſpicientis, nihil eſt quod ſaluti ueſtræ metuatis. Poſtremo dexterã ſemper obarmet gladius ille ſpiritualis, qui & prauas ab animis amputat cupiditates, ad intima cordis penetrãs, & obſiſtẽres euangelicæ ueritati refellit, falſitatem iugulans, ut uigeat ueritas. Is eſt ſermo dei conſtanti fidei uigore penetrabilis, non humanis argutijs perſtringens magis, quàm feriens. Dilutus enim eſt humanus ſermo, nimirũ de rebus fluxis & inanibus differens: ſed efficax eſt ſermo dei, non niſi cœleſtia ſapiens, penetrans uſcp ad artus animę, oſſiumcp ac medullarum intima perluſtrans. Cum his hoſtibus bellum eſt Chriſtianis, cum hominibus pax eſt: his armis ſeſe tuentur ac uincunt, haud quidẽ ſuis uiribus, ſed Chriſti imperatoris ope, cuius auſpicijs bellum hoc geritur. Ab hoc igitur ſemper & aſſiduis uotis flagitandũ, hoc nocturnis ac diurnis precibus indefeſſe poſtulandum ex intimo mentis affectu, ut hic gladius ſpiritualis uincat in ſanctis omnibus. Atcp etiam me quoque ueſtris precationibus ſubleuare debetis, illud à deo petentes, ut ipſe mihi ſermonem ſuppeditet euangelicum, quoties dicendum erit, meicp oris organo ad ſuam utatur gloriam, ueſtramcp ſalutem, quo fortiter & intrepide proferam omnibus arcanam Euangelij doctrinam, ad quam omnes ex æquo uocantur: nec obſtent mihi, qui modis omnibus obnituntur ne late propagetur Euangelij gloria, pro quo legatione fungor, etiam catenis oneratus, nihil non perpetiens, quo fortiter obeam munus mihi delegatum: utcp hic animus mihi perſeueret, & Chriſto fretus, libere loquar, quemadmodum oportet me loqui. Non enim decet Euangelij præconem ullo metu deterreri, quo minus peragat Euangelij negocium. Porrò quod ad rerum mearum ſtatum attinet, utcp mecum agatur, omnia cognoſcetis ex Tychico dilecto fratre: nec fratre tantum ob fidei germanitatem, uerumetiam in Euangelij negocio miniſtro & adiutore: quem huius rei gratia miſi iſthuc, ne neſciretis quo in ſtatu ſimus, ecp eius præſentia conſolationis nonnihil caperetis, ne quid ob meas afflictiones animo conſternemini. Sic enim uinctus ſum, ut è carcere tamen triumphet Euangelium Chriſti. Fratribus omnibus precor pacem, & charitatem mutuam, cum ſyncera fide coniunctam. Ex fide naſcitur charitas, & ab hac alitur cõcordia. Hunc igitur felicem ternionem largiatur uobis deus pater ac dominus Ieſus Chriſtus. Fauor ac beneficentia diuina ſemper adſit omnibus, qui ſyncero affectu, uitacp incorrupta diligunt dominum Ieſum Chriſtum, ſpretis hiſce rebus momentaneis, æterna cœleſtiacp ſectantes. Quod meum uotum, precor ut ille ratum eſſe uelit.

Per omnẽ orationẽ & obſecrationem. In ſpiritu

In domino

Amen

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAVLI apoſtoli ad Epheſios finis.

IN EPISTOLAM PAVLI AD PHILIPPENSES argumentum per Eraſmum Roterodamum.

PHILIPPENSES in prima Macedonię parte ſunt, ut narratur in Actis cap. decimo ſexto, colonia oriunda ab urbe Philippis, dicta à Philippo conditore. Horum metropolis eſt Theſſalonice. Qui quoniã in fide ſemel accepta perſtiterant, nõ admiſſis pſeudapoſtolis, quibus auſcultarent Corinthij & Galatæ, merito ab apoſtolo collaudantur. Ad hos Paulus admonitu ſpiritus profectus, complures dies apud illos egit, non ſine negocio. Nam hic flagris cæſus eſt Paulus, & cum Sila coniectus eſt in carcerem, quo tempore carceris cuſtos cũ tota familia baptizatus eſt. Hic erat & Lydia purpuraria, quæ prima conuerſa, Paulum excepit hoſpitio. Hic & milites cognito, quod Romanus eſſet ciuis, ultro rogarunt, ut quò uellet abiret, & Chriſti nomen ſatis felicibus auſpicijs inclaruit. Quin etiam cũ Paulus Romæ ageret in uinculis, miſerũt illi quæ ad uitæ neceſſitatem pertinebant per Epaphroditũ: quod & ante fecerant, cum ageret Theſſalonicæ, ſicut in hac ipſe teſtatur epiſtola. Collaudatos igitur eos adhortatur, ut perſeuerẽt ac proficiant, oſtendẽs gloriandũ etiam in afflictionibus, quæ ad illuſtrandum Chriſti Euangeliũ facerent. Se uero uel mortem adeo nõ horrere, ut optet etiam, ſi Chriſto uolente contingat. Deinde cum primis hortatur ad mutuam concordiam, quæ inter elatos eſſe nõ poteſt: & quo æquiore ſint animo, pollicetur Timotheum, atq; etiam ipſum breui ad illos reditur ũ, interim miſſo Epaphrodito, qui ex periculoſiſſima ægrotatione conualuerat. Hæc agit duobus primis capitibus: nam in tertio confirmat animos illorũ aduerſus pſeudapoſtolos, ad Iudaiſmum ubiq; ſollicitantes, quos canes appellat, operarios iniquitatis, inimicos crucis Chriſti: & qui uentrem, dei loco colerent, nuſquam apertius in eos ſtomachatus. Quartũ commendationibus & ſalutationibus occupat, niſi quod monita quędam obiter admiſcet, & Philippenſibus pro ſua in ſe munificentia gratias agit. Scripſit ex urbe Roma per Epaphroditũ, cum iterum eſſet in carcere: nam poſt primam defenſionem, rurſus in carcerem ductus eſt: cuius rei meminit ipſe in epiſtola ad Timotheum. Argumenti Finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENſes, per Eraſmum Roterodamum.

Oibus ſanctis PAVLVS ac Timotheus, in euangelica functione collegæ ac
ſerui Ieſu Chriſti, toti cœtui ſanctorum, Ieſu Chriſti nomẽ
integre pureq; profitentiũ, ſimulq; his, qui Chriſtiano gre-
Cũ epiſcopis gi præſident, ac miniſtrant Philippis. Optamus uobis gra-
tiam & pacem à deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto.

Ego

Ego ſanè quoties precibus deum interpello, id autē facio indeſinēter, nunq̃ non facio ueſtri omnium mentionem, ſimul & gratias agens, & magnopere gaudens ueſtro omnium nomine, quod hactenus ab initio ueſtræ profeſſionis, ad hunc uſq; diē, me ueſtris officijs ac benignitate ſubleuando, uos ipſos conſortes præſtiteritis euangelio, precorq́; aſſidue, ut iſtis uirtutibus magis ac magis abundetis, confidens fore, ut deus, qui iſta pietatis exordia uobis donauit, quod cœpit in uobis, perficiat uſq; ad illum diem, quo aduenturus eſt Chriſtus Ieſus, prēmium æternum repenſurus rectè factis. Par enim eſt, ut ita ſentiā de uobis, fretus auxilio diuino, cum hactenus expertus ſim conſtantem ac uere euangelicam erga me charitatem, ut facile ſit ex optimis initijs finem optimum colligere. Quas ob res ſic animus meus eſt affectus erga uos, ut in his etiam uinculis, & apud Neronis tribunal, ubi mihi capitis reo dicenda fuit cauſa, reliquiſq; afflictionibus, quibus non minuitur aut obſcuratur, ſed cōfirmatur & illuſtratur Euangelij uigor, ſemper uos proſequutus ſim ſingulari beneuolentia, quod huius gaudij, quo gaudeo, per meam calamitatem inclareſcere Chriſti præconium, uos omnes ſemper habuerim participes. Nouit enim deus ipſe, quem nihil omnino latet, quanto tenear omnium ueſtri deſiderio, non affectu quoquam humano: ſiue quod captem aliquid à uobis, ſiue quod blandiar uobis, ob ueſtram in me benignitatem, ſed affectu pure Chriſtiano ſic amo uos, non ob aliud, niſi quod uideo Ieſum Chriſtum à uobis conſtanter ac ſynceriter diligi. Gratulor uobis illius munera, precorq́;, ut iſta ueſtra charitas magis ac magis exuberet, accedente omni cognitione, omniq́; intelligentia, ut ſciatis in quos debeatis officia charitatis collocare. Charitas enim hoc præſtat, ut uelitis benefacere, Prudentia demonſtrat beneficentiæ materiā idoneam. Quicquid autem ob amorem Chriſti confertur in Euangelij præcones & prouectores, rectiſſime collocatur, multo cum fœnore ad uos rediturum. Vtrunq; igitur ut in uobis ſemper augeſcat opto, quo probare poſſitis, quid ſit optimum factu, ſitiſq; puro affectu, præter Chriſtum nihil ſpectantes, & euangelicam profeſſionem ſic ornantes integritate uitæ, ut nulli ſitis offendiculo, ſed omnes potius allectetis ad cultum dei, atq; ita perſeueretis uſq; ad diem aduētus Chriſti, ut tum appareatis diuites ac abundantes pijs operibus, quorum hic interim ueluti ſementem facitis, tunc fructum uberrimū demeſſuri. Idq; beneficio Ieſu Chriſti, nec ad ueſtram meamq́; gloriam, ſed ad gloriam laudemq́; dei, ad quem ceu fontem omnium bonorum referenda ſunt omnia. Porrò quo magis etiam ſitis gaudij mei participes, ſcire uos uolo fratres, carcerem, compedes, tribunalia, cæteraſq; calamitates, quæ mihi acciderunt ob euangelium Chriſti, adeo non offeciſſe propagandæ cōfirmandæq; doctrinæ euangelicæ, ut potius in profectum ceſſerint: & adeo non deterruiſſe credentes à ſuſcepta profeſſione, ut magis etiam confirmarint, roburq́; & animum addiderint: ni mirum intelligentibus indubitatum eſſe quod prædico, cuius gratia non du

Cōfidens hoc ipſum

Sicuti eſt mihi iuſtum

Et hoc oro, ut charitas ueſtra

In laudem & gloriam dei

Scire aūt uos uolo fratres

bitem hæc perpeti,ſeſeq́ꝫ meo exemplo ad ſimilia audenda prouocantibus. Nam id ferè ſolet uſu uenire rebus honeſtis ac præclaris, ut quo magis premuntur & affliguntur, hoc magis inualeſcant emicentq́ꝫ, malorum conatu in diuerſum exeunte. Siquidem uincula mea dederunt occaſionem, ut euangelij præconium non ſolum ad paucos, eosq́ꝫ plebeios, quemadmodum antea, peruenerit, uerumetiam per omnem Neronis regiam, perq́ꝫ urbem uniuerſam inclaruerit, adeo, ut complures ex fratribus, qui antea ſubtimide profitebantur euangelicam doctrinā: nunc, domino Ieſu negocium hoc ita temperante, animati uinculis meis, cœperint & ipſi meo exemplo ſermonē euangelicum liberius ac fortius, omni trepidatione poſita, profiteri. Id quāquam ab omnibus factum non eſt pari ſynceritate, quemadmodū pari ſtudio, tamen res per occaſionē ceſſit in Euangelij gloriam. Nam erant inter hos, qui hoc malicioſo ſtudio facerent, quo mihi conflarent atrociorem inuidiam, ac Neronis animū hoc acrius in nos exacerbarent, quo latius uideret hanc ſectam propagari, quam per errorem ille iudicat imperio ſuo pernicioſam, exiſtimantes futurū, ut tanto celerius me tolleret è medio. Fortaſſe nōnulli meæ gloriæ inuidentes, quā ego tamen mihi non uindico, ſed totam Chriſto reſigno, conati ſunt æmulatione meam laudem obſcurare, ſi noſtrum ſtudium etiam uincere uiderentur. Rurſus ſunt in his, qui mecū prædicant Chriſtum bono ſyncerocq́ꝫ animo, licet imperfecto. Nam humano fauore mihi nolunt deeſſe, quem amant, & uident ob hoc periclitari, quod conſtanter obeā mihi delegatum munus euangelij tuendi aduerſus impios. Quanquā & qui peſſimo animo prædicant, tamen auxerunt Euangelij gloriam. Chriſtum enim annunciāt, ſed animo minime Chriſtiano: nec affectu ſimplici, ſed hoc agentes, ut capto uinctoq́ꝫ addāt afflictionē, ſi euangeliū acrius defendendo, nos in grauius odium pertraxerint. Ea res utcunq́ꝫ cedet mihi, non magni retulerit, modo uerterit in gloriam Chriſti, cui ſic toto pectore faueo, ut gaudeam illum per omnem occaſionem omnibus innoteſcere. Ampliſſimam laudem merentur apud deum, qui eodem animo prædicant Euangeliū, quo ego prædico. Ferendi ſunt, qui priuato quodam amore noſtri, iuuant Euangelij partes. Cæterum, qui in odium mei prædicant Chriſtum, quod ſibi nocent doleo: quod mihi male moliuntur contemno: quod illorum peruerſa uoluntas cedit in gloriam Euangelij, gaudeo: modo uere doceant Chriſtum, licet animo inſyncero: neq́ꝫ gaudeo ſolum in præſentia, uerumetiam in poſterum gauiſurus ſum, ſi pergant odio mei diuulgare Chriſti doctrinā. Non me mouet, quod iſta moliuntur in perniciē meam, cum ſciam rem præſidio precum ueſtrarum, atq́ꝫ auxiliante & negocium hoc moderante ſpiritu Ieſu Chriſti, mihi futurā ſaluti, ſiue moriar, ſiue uixero. Neq́ꝫ enim me fallet mea de illo fiducia, qua mihi perſuaſiſſimum habeo fore, ut in prædicatione Euangelij, quod ille delegauit, nuſq́ꝫ ſim deſtituendus, aut pudefaciendus, ut ullis afflictionibus cogar ceu uanum retractare, uel obticeſcere, quod ueriſſimum eſſe cognoui

Quidam autē & propter inuidiam

Quid enim? dū omni modo, ſiue per occaſionem

Sed & gaudebo

cognoui:quin potius quemadmodum antehac afflictiones, quas iuxta cor‑ pus ab hominibus perpeſſus ſum,ceſſerunt in lucrum euangelij,ſiue cum la‑ pidarer,ſiue cum uirgis cæderer,ſiue cũ beſtijs obijcerer: ita & hæc afflictio, qua de capite uitaq́ periclitor, ceſſura eſt in laudem & gloriam Chriſti, ſeu uiuere continget,ſeu mori. Nam ut ſuperiores afflictionũ procellæ, licet cor‑ puſculum hoc afficerent, animũ tamen nunq̃ ademerunt, aut conſtantiam prædicandi Chriſtũ labefactarunt,ita neq; nunc hæc tempeſtas adimet. Si dabitur uiuere,fortiter tuebor euangelicã ueritatem:ſi continget mori, mors ipſa mea,quam ob euangelij negociũ non inuitus ſuſcipiam,illuſtrabit Chri ſti gloriã. Vtrumcunq; continget,mihi in tuto eſt mea incolumitas. Et hanc mortem adeo non formido,ut magis optandã exiſtimẽ, ſi ſic expediat euan gelio. Neq; enim me tedet huius uitæ quãlibet afflictæ, cuius felicitatẽ om‑ nem metior euangelij ſucceſſu: neq; mortem horreo, quæ mihi lucro futura ſit,quæ me reddet præmio cœleſti, tum demũ uere uicturũ. Quanq̃ & hæc interim uita corporalis non caret ſuo fructu, dum accumulandis pijs factis, accumulatur & præmiũ immortalitatis:atq; interim noſtro labore propaga tur,ac confirmatur euangeliũ Chriſti.Huic in manu eſt,utrũ me uiuere ma‑ lit,an mori.Ego ſic ad utrunq; paratus ſum,ut utrũ potius eligam,ignorem. Eſt cur optem mortẽ:eſt cur non recuſem uiuere. Verum ubi mei ipſius com modi ratione ſubducta,meum animũ cõſulo, uideo mihi longe potius eſſe, liberatum ab huius uitæ ærumnis,propius iungi Chriſto, & ad illam ineffa‑ bilem felicitatẽ mihi,cum in tertium cœlum raptus eſſem, utcunq; guſtatam redire. Rurſum ubi reputo, quid ueſtris expediat cõmodis, intelligo condu‑ cere,imò neceſſariũ eſſe,ut adhuc aliquãdiu uerſer in hoc munere meo. Atq; hoc certum ſcio, fore ut maneam adhuc in hac uita:& ita maneam, ut uobis omnibus aliquando ſim fruiturus,meiq́; facturus copiam, quo ſimul & uos uberius proficiatis in fide,& ego copioſius de fidei ueſtræ gaudeã incremen to, uosq́; uiciſſim magis etiam de me gaudere poſſitis, poſtea quàm ad uos me recepero, denuo cõſpicientes me præſidio Chriſti, non modo nõ ceſſiſſe his malis, ſed ſeruatum etiam ueſtris augendis cõmodis. Videtis quantam felicitatem meam ueſtro lucro poſt habeam? Quis non tertij cœli cupidus,fa ſtidiat huius uitæ curas? Quis non paradiſi ſuperioris deſiderio, geſtiat ab his malis euolare? Quis non uerborũ arcanorum memor,humana negligat alloquia? Quis non pro tot exitijs,tot periculis, tot mortibus eligat tranquil lam immortalitatem? Sed tantum apud me ualet fraterna charitas,ut alio‑ rum profectũ meo deſiderio præponam. Quo magis erit uobis enitendum, ut huic animo meo reſpõdeatis. Id autem fiet, ſi curabitis, ut ueſtra uita di‑ gna uideatur euangelio Chriſti,ob quod hæc cuncta perpetior, ne hoc ipſo fructu fruſtrer, ob quem unum ſuſtineo diſtrahi ab optatiſſimo conſortio Chriſti. Proinde date operã, ut ſiue uos inuiſero, tales reperiã, quales opto, ſiue quid obſtiterit,quo minus reuiſam uos, tamẽ abſens audiam de uobis,

Mihi uiuere Chriſtus eſt,et mori lucrum

Tantũ digne in euangelio Chriſti

Vt ſiue cum uenero

quod quemadmodum hactenus feciſtis, perſiſtatis uno ſpiritu, quem hauſi-
Collaborãtes fidei euãgelij ſtis communem, eodemq; animo concordes, ſimulq; ueſtris officijs ac preci-
bus adiuuantes decertantem aduerſus impios Euangelij fidem, nec ullo per-
ſequutionũ metu terreamini, quo minus fortiter ubiq; reſiſtatis aduerſarijs
Chriſti, quorũ improbitas nihil aliud efficiet, niſi ut & ipſis pariat exitiũ, &
uobis ſalutẽ, ſemper in maius gliſcente euãgelij gloria, & illorũ impijs conati
bus in peius uſq; prolabentibus. Pulcherrimũ eſt pro Chriſto perpeti, glo-
Et hoc à deo rioſum per hũc uincere aduerſarios. Verũ hinc nihil eſt, quod nobis uindice-
mus. A deo uobis hoc donatũ eſt, ut nõ ſolũ prompte credideritis euãgelio
Chriſti, quod ego prædico, uerumetiã parati ſitis pro illo pati, uidelicet meũ
exemplũ ſequuti: neq; detrectetis pro euãgelij negocio certamen idẽ ſubire,
quale & olim uidiſtis in me, tot modis afflicto, cũ iſthic agerẽ, & nũc audiſtis
de me uincto, capitiſq; reo. Hæc caſu nõ fiunt, ſed à deo propitio donant ijs
duntaxat, quorũ pietatẽ uult afflictionibus huius uitæ reddi ſpectatiorem.

CAPVT II

Si qua ergo conſolatio PROINDE ſi qua conſolatio eſt inter illos mutua, qui in eundem
Chriſtum conſpirarunt, ſi quod eſt ſolatiũ, quod habet frater-
na charitas, quæ triſtia pariter ac læta facit communia, ſi quam
uim habet Chriſti ſpiritus, omnibus uobis cõmunis: ſi qui ſunt
affectus, quibus in afflictionibus amicorũ tanguntur homines, ſi quæ ſunt
commiſerationes, quibus ipſo naturæ ſenſu ingemiſcimus aut indoleſcimus
malis eorum, quos ex animo diligimus, quiq; noſtra cauſa perpetiuntur, per
hæc omnia uos obteſtor ô Philippenſes, ut hanc uoluptatem, quam ex ue-
Implete gaudium meum ſtro profectu cõcepi, mihi perficiatis. Quicquid quocunq; nomine mihi de-
betis, acceptum feram, ſi uos concordibus animis conglutinemini, ſi mutua
ſit inter uos omnes charitas, ſi ſitis unanimes, ſi conſentientes. Non poteſt
pax cõcordiaq; conſtare inter feroces, & elatos. Siquidem ferox ac tumidus
animus parit cõtentionem, parit ambitionem, parit iracundiam. Atqui hæc
Nihil per contentionem charitatis fraternę, mutuęq; beneuolẽtiæ pręſentanea ſunt uenena. Ne quid
igitur inter uos Chriſti ſpiritu conglutinatos, Chriſtiq; philoſophiam pro-
fitentes, geratur per contentionem, aut inanem gloriam, ut alius alium pro-
uocet ferocia, dum nemo uult alteri cedere, quibus ex rebus inter mundi di-
ſcipulos oriuntur iurgia, rixæ, diſſidia. Ne ſint igitur uobis in conſilio ira,
aut ambitio, aut ſuperbia, conſultores peſſimi, ſed potius fraterna charitas, &
huius comes, animi modeſtia, qua nemo ſe præferat alteri, ſed quiſq; alterũ
ſe præſtantiorẽ exiſtimet, ſibi nihil arrogans, aliorum dotibus benigne can-
dideq; fauens: neq; ſuum quiſquam priuatum ſpectet cõmodum, quod ubi
fit, ibi publica concordia periclitatur: ſed quiſq; per Chriſtianã charitatem,
Hoc ſentite in uobis, quod et in Chriſto Ieſu quæ non quærit quæ ſua ſunt, ſuis commodis anteponat aliena. Neq; uero
cuiquam ueſtrũ in mentem ueniat impia cogitatio, cur prudẽs ac ſciens ultro
cedam melior deteriori? Ne pudeat uos Ieſu Chriſti exemplum ſequi. Cur

enim

enim non conuenit uos,qui pares eſtis & conſortes,ſic inter uos affectos eſſe quemadmodum ille affectus fuit erga nos?Si ille ſibi u. dicauit primatum, ſi ſua captauit cōmoda,ſit & inter uos decora pro rebus hiſce contentio. Atqui ille quū natura deus eſſet, atq; ipſis factis ſe deum eſſe declararet, dum mortuos nutu reddit uitæ,dum uertit elementa rerum, dum dæmonibus imperat,dum uerbo pellit quoſlibet morbos:tamen quo nobis perfectę modeſtiæ pararet exemplum,non ſibi per inanem gloriam uindicauit, ut haberetur ęqualis deo,ſed humiliauit ac deiecit ſemetipſum apud homines,à patre expectans gloriam,ad quam demonſtrauit aditū eſſe, nō per ambitionem, ſed per humilitatem. Et adeo ſe deiecit, quum eſſet ſummus, ut non ſolum uelut homo uerſatus ſit inter homines dormituriens, ſitiens, eſuriens, laſſeſcens, pauper, reliquiſq; noſtræ conditionis iniurijs obnoxius, uerumetiam ſerui ſpeciē in ſe ſuſceperit,& ſerui nocentis,quū ipſa eſſet innocentia.Quid? An non mali ſerui eſt,capi,alligari,cædi flagris,conſpui?Atqui non ad hoc tantum ſeſe demiſit,uerumetiam uſq; ad ſupplicium mortis,ceu facinoroſus deſcendit, ac mortem longe probroſiſſimam crucis. Sic uiſum erat patri, ut ille hæc pro noſtris commiſſis dependeret, iſq; uolens obedientem ſe præſtitit per omnia, nihil detrectans quod ad noſtrā ſalutem conduceret. Qui mundano ſunt affectu,per ambitionem,contentionemq;,cum aliorum iniuria graſſantur ad falſam gloriam. At Chriſtianus, qui ueram & æternā gloriam quærit,hac uia debet ad illam contendere, qua Chriſtus ingreſſus eſt. Per falſam ignominiam iter eſt ad ueram gloriam,per momentaria diſpendia,aditus eſt ad immortalia compendia. Gloriam captare non oportet,ſed promereri. Vultis audire, quid meruit humilitas Ieſu Chriſti? Ille quidem non uſurpauit ſibi apud homines, ut iactaret ante tempus maieſtatē ſuam, ſed deus pater euexit filium ſuum in ſummam ſublimitatem, ac per humilitatem & ignominiam crucis illuſtrato,largitus eſt nomen quod excellit omnem humanam gloriam:nimirum, ut iam ad Ieſu illius conſputi & crucifixi nomen ſeſe flectat ac ſubmittat omne genu,nō ſolum quicquid eſt in terris, uerumetiā quicquid eſt uel apud inferos,uel apud ſuperos in cœlis. Nec ulla ſituſq; lingua,ſiue hominū,ſiue angelorū,ſiue dæmonū, quæ non cōfiteatur Ieſum omniū rerum principem ac dominum,à dextris aſſidere deo patri,ut regni communis gloriæq; omnis cōſortem,idq; in gloriam dei patris,à quo proficiſcitur, & in quem redundat omnis filij gloria. Quæ mortalium ambitio,quæ opes,quod regnum, quod ſtudium humanum unquam talem cuiquam parauit gloriam apud omnes, qualē Chriſto ſua parauit humilitas? Atq; hęc omnia noſtra cauſa fecit,nō ſua. Nec eīm ille meruit deijci,nec eguit illuſtrari:quo magis uobis eſt ſimilis adhibenda modeſtia,ſine qua nō poſſitis eſſe incolumes. Proinde fratres mei dilecti, hac quoq; parte pergite ueſtri ſimiles eſſe,ut quemadmodum ad exemplum Chriſti,ſemper obediſtis Euangelio noſtro,ita & in poſterum faciatis, non ſolum cum erimus præſen

In gloriam dei patris

Itaq; chariſſimi mei

 tes,ſed

tes,ſed multo magis nunc cum abſumus,eam curam quam ipſe præſens uo bis impenſurus eſſem,in uos ipſos transferentes. Agite negocium ueſtræ ſalutis,non oſcitantes,ſed cum omni ſolicitudine ac tremore: non ignari quanta de re certetur,& quibus cum hoſtibus uobis res ſit. Non eſt dormitationi aut ſecuritati locus,ſed rurſus non eſt quod diffidatis. Veſtrum erit pro uiribus adniti, deus autem eſt is, qui hoc agit in uobis, ut quod ad ſalutem pertinet, & uelitis & perficiatis quod animi bona uoluntas uobis ſuggeſſit, ne neſciatis cui tribuendum ſit,ſi quid illa uobis ſuggeſſerit. Curandum eſt uobis,ut ueſtris moribus commendetis Euangelij doctrinam,ijs quoqꝫ,qui ab

Omnia facite ſine murmurationibus

illa ſunt alieni. Id futurum eſt,ſi conſpexerint uos eſſe ſumma concordia,pariqꝫ fiducia, & quicquid agitis, id fieri ſine murmure, ſine diſceptationibus: quorum alterum eſt,non ex animo facientium,quod faciunt:alterum eſt diffidentium. Sed magis in omnibus ſynceri ſitis, ac moribus adeo puris & inculpatis,ut nemo iure de uobis queri poſſit, utqꝫ cunctis perſpicuum ſit,uos eſſe uere filios dei,non nothos aut adulterinos, ſed patrem cœleſtem, cœleſti uita referentes,qui ſic interim uitam agatis in medio nationis aſperæ,tortuoſæ, & inſynceræ, ut nulla tamen ex parte ueſtra uitietur ſynceritas, quin potius inter horum tenebras,innocentia uitę ſic luceatis,ueluti mundi luminaria quędam, oculis omniū expoſita. Vos enim eſtis illi,de quibus in euangelio dixit Chriſtus:Eſtis lux mundi,qui in ædito ſuſtinetis uiuificum euangelij ſermonē,ipſis etiam moribus Chriſti doctrinam exprimentes, ut confidam uobis perſeuerātibus,me quoqꝫ gloriaturum in aduentu Chriſti, me non fruſtra laboraſſe,nec inaniter in hoc Euāgelij ſtadio cucurriſſe,qui tales

Nam & ſi immolor ſuper ſacrificium

diſcipulos Chriſto lucrifecerim. Et adeo me nō pœnitet laborum meorum, per quos uos obtuli deo gratiſſimam uictimam:ut etiam ſi ipſe immoler ſu per hoſtiam ſacrificiumqꝫ fidei ueſtræ,& meo pariter & ueſtro omnium nomine ſim gauiſurus. Veſtro,quos ad euangelium conuerſos gratiſſimam uictimam obtulerim Chriſto:meo qui peracto tali ſacrificio, ſim & ipſe totus immolādus. Nam queadmodū uideo meas afflictiones ceſſiſſe in profectū ueſtrum, ita ſcio mortem meam Euangelio profecturam, atqꝫ hac de cauſa mors quoqꝫ mihi grata ueniet. Quod ſi decet uos in omnibus conſortes eſſe gaudij mei,non debet mea mors uobis eſſe mœrori,quæ mihi eſt futura iucunda. Habetis quo nomine de meo ſtatu debeatis gaudere, ſed ſpero fore, fauente domino Ieſu, ut uos breui per Timotheum inuiſam, quādoquidem ipſi mihi uenire nondum licet. Hunc igitur uelut alterū me mittam,ut quem admodum cognito ſtatu meo nunc gaudetis,ita & ego gaudeam per Timo

Tā unanimē

theū huc reuerſum, cognito ſtatu ueſtro. Nam hic mihi potiſſimū uiſus eſt idoneus ad hanc legationem, cum nemo ſit cæterorum, qui in euangelij negocio ſic æquet animum meum: quiqꝫ in curandis ueſtris negocijs, fidem ac

Non quæ Ieſu Chriſti

diligentiam Paulinam magis ex animo ſit repræſentaturus,utpote quē merito pro filio germano habeam. Sunt quorum miniſterio minore diſpendio

poteram

poteram hic carere, ſed nolui quenquam mittere, niſi probatæ integritatis: nam cæteri fere uenantur huiuſmodi legationes, nō perinde ut alijs proſint atque ut ſuis lucris conſulant potius, quàm Ieſu Chriſti, à quo animo ſcitis me ſemper abhorruiſſe. Non arbitror opus, ut eum uobis commendem, quippe iam pridem uobis ſpectatum ipſa re, qui meminiſſe poteſtis, quomodo ſe geſſerit mecum in Euangelij negocio, mecꝙ ceu patrem germanus filius per omnia retulerit. Hunc igitur, ut ſpero, mittam, ſimulatque uidero quò ſe flectant res meæ: quin & illud fore confido, propicio domino, ut & ipſe propediem ad uos ueniam. Inſuper autem & hoc ſum arbitratus operæprecium, ut & Epaphroditus Timotheo comes iret ad uos, mihi quidem & frater & collega & commilito, uobis autem apoſtolus, ut uobis & meo & ueſtro ipſorum nomine debeat eſſe commendatus, deniꝙ qui ueſtram benignitatem, qua ſoletis neceſſitati meę ſubuenire, ad me detulit. Is iam pridem ingenti deſiderio tenebatur uiſendi uos, anxius animi, ne uos grauius diſcruciaret, quod audiſſetis ipſum ægrotaſſe periculoſe. Nec uanus fuit ille rumor, ſic enim ægrotauit, ut de uita periclitaretur, morti uicinus: ſed deus illum reſtituit, miſertus famuli ſui, imò non illius tantum, ſed & mei, qui ſimul cum periclitāte periclitabar, ne ad dolorem, quem mihi morbus illius adferebat, accederet ex morte tam fidi commilitonis deſiderium. Quo magis mihi ſtudio fuit illum ad uos mittere, primum, ut eius conſpectus uobis ſit uoluptati, ubi uideritis illum reualuiſſe, fortaſſe famæ non perinde crédituri: deinde, ut mihi quoꝙ dolor omnis abſtergeatur ex animo, ſi ſenſero uos de illius ualetudine certo gaudere gaudio. Excipite igitur illū affectu Chriſtiano, cum omni gaudio: nec hunc tantum, ſed omnes huius ſimiles habete in in precio. Siquidem huc à uobis miſſus, adeo nō ueritus eſt ſæuitiam Neronis, quem ſciebat infenſum mihi, ut ob Euangelium Chriſti, eò periculi ſe demiſerit, ut morti proximus fuerit, prius habens profectū euangelicæ doctrinæ, quàm ſuam incolumitatem, quo uidelicet penſaret id, quod ob abſentiam ueſtro erga me officio uidebatur deeſſe, ac per illum mihi quodammodo fieretis præſentes, qui & ueſtram munificentiam ad me pertulerit, & ſuis officijs inſeruierit periclitanti, ut unus quodammodo uos omneis mihi referret.

In domino

Tradens animam ſuam

CAPVT III

SVPEREST igitur fratres, ut cognitis his quæ hic fiunt, & reddito uobis Epaphrodito incolumi, læto ſitis animo, ac neglectis afflictionibus, quibus mūdus nos exercuit, gaudeatis, ſemper in melius prouehi negociū domini noſtri Ieſu Chriſti, cui nō perinde metuo ab ethnicis, qui palàm impugnāt Euangeliū: atꝙ ab iſtis ſemichriſtianis, qui ſic Chriſtum prædicāt, ut Iudaiſmū interim admiſceant. Hac de re uos pro mea ſolicitudine frequenter admonui, ſed tamen non grauabor eadem inculcare literis, quo magis ſitis in tuto. Nam aduerſus iſtos, qui nuſꝙ non inſidiantur, uix unꝙ ſatis cautum eſt, peſtilens, improbū, & impudens

De cætero fratres mei

In domino

hominum genus. Inuident libertati ueſtræ, oblatrant doctrinę ſyncerę, mor-
dent alienam uitam, laborant in euangelico negocio: ſed ſic, ut corrumpant.
Iactitant ſeſe de pellicula præputij præciſa, cum mentem habeant incircunci
Cauete canes
ſam. Cauete fratres, ne uobis imponant: obſeruate canes huiuſmodi, obſer-
uate malos operarios, obſeruate incircunciſos circunciſos, imò cõciſos uerius.
Præter cauſam iſti ſeſe uenditant, corpore circũferentes fœdam ſuæ nobilita
tis notam, cum animo ſint impuro impioq;. Si glorioſa eſt circũciſio, nos ue-
re ſumus circunciſi, nos uere Iudæi, nos germani Abrahæ filij, qui deum coli-
mus, nõ pecudũ ſanguine, ſed ſpiritu (ſic enim ille coli gaudet) qui gloriamur
non in pellicula corporis, non in Moſe, ſed in Chriſto Ieſu, qui ſuo ſpiritu re-
ſecuit omnia uitia ab animis noſtris, qui cordibus noſtris notam pulcherri-
mam impreſſit, quo cõſtet nos eſſe filios dei. Hæc demũ eſt uera glorioſaq;
Quanquã & ego habeã cõfidentiam in carne
circũciſio. Deus poſthac non æſtimat hominẽ ex habitu corporis. At iſti ne-
glecta mentis cura, totam fiduciã collocant in carne, in qua ſi gloriandũ ſit,
ego ſanè nec hac parte cuiquã iſtorum ceſſero, ne quid habeãt, quod cauſen-
tur mihi uilem eſſe circunciſionẽ ob id, quia non habeam. Si quis alius hoc
nomine ſibi placet, ego magis etiam mihi poſſim placere, nimirũ legitime cir
cunciſus octauo die, iuxta legis præſcriptũ. Iſraëlita nõ inſitione, ſed genere:
non proſelytus, ſed Iudæus ex Iudæis oriundus: nec è quauis tribu, uerum è
præcipua, nempe Beniamin, quę ſemper iuncta fuit tribui Iudę, unde reges
& leuitæ, unde & ſacerdotes conſtituuntur, cum pleriq; ſe putent Iſraëlitas,
quod è concubinis Iſraëlitarũ ducant genus. Hebræus ex Hebræis iuxta ge-
Secundũ legẽ phariſæus, ſecundum æmulationem
nus, iuxta legis ſectas Phariſæus, cuius ordinis ſemper fuit prima dignitas.
Quod ſi libeat quenq; ex huius legis ſtudio atq; obſeruatione æſtimare: nec
his in rebus habent, in quo ſe mihi præferant. Nam patriæ legis tantũ me
habebat ſtudium, ut ob eam tuendã modis omnibus perſequerer eccleſiam
Chriſti: adeo tenax eorũ, quæ lex præſcribit, ut nihil eſſet in quo merito cul-
Sed quæ mihi fuerũt lucra
pari poſſem, tanq; præuaricator. Quod ſi quid iſta præclarũ haberẽt, iuſtius
gloriari poteram, quàm iſti, qui ſe ſemideos uideri uolunt, quod præputio ca
reant. At tum quidẽ temporis, quoniam nondũ eram edoctus Chriſtum,
pulchre mihi uidebar felix & nobilitate generis, & dignitate ſectæ, & obſer-
uatione legis: ſed ubi per euangeliũ Chriſti didici, quibus in rebus ſita ſit ue-
ra iuſticia, atq; his typis & umbris Moſaicæ legis cognoui res longe præcla-
riores denotari: mox quæ prius, ut uehementer expetenda ſectabar, abieci
reliquiq;, damnoſum eſſe ducẽs, quicquid uel tantillũ à Chriſti doctrina re-
moraretur: nõ quod legem damnẽ, ſi quis ut oportet utatur, ſed quod tantũ
tribuã euangelio Ieſu Chriſti domini mei, ut huius excellẽti cognitioni, non
Veruntamen exiſtimo omnia detrimentum eſſe
ſolum poſthabeã legem Moſaicã carnalem, qua gloriantur iſti, uerumetiam
quicquid uſquam mundus hic præclarum habet aut ſuſpiciendũ, pro diſpen
dio mihi ſit. Hanc igitur ſimulatq; guſtare cœpi, nullũ eſt ullius rei lucrum,
quantumuis præclaræ, quod non pro damno, imò quod non pro rudere
ducam

dūcam,aut ſi quid rudere contemptius,modo huius diſpendio mihi liceat lu crifacere Chriſtū fontem bonorū omnium, quæ uere bona ſunt. Pro nihilo habeo meam iuſticiam,cuius opinionē mihi uindicabat apud homines Moſaicæ legis obſeruatio,modo mihi contingat uera iuſticia, quam meam non poſſum appellare,cum haud quaquam paretur noſtris meritis,ſed gratis detur ijs, qui ſibi diffiſi, ſimpliciter fidunt Chriſto. Naſcitur & ex lege iuſticia quædam,ſed inefficax ad præſtandā ſalutem. Verum ea quę datur à deo,ſic noſtra non eſt,ut tamen nobis cōferat ueram ſalutē,ſi modo credentes euangelio per fidem cognoſcamus Ieſum Chriſtū,cuius natiuitas mirabilior eſt, quàm ut ulla mortali ſapientia poſſit intelligi:cuius reſurrectionis uis maior eſt,quàm ut ullis humanis argumentis queat perſuaderi.Sola fides hæc nobis perſuadere poteſt, & adeo perſuaſit, ut ſpe promiſſorū fretus, gaudeam uenire in conſortiū afflictionū illius, uiciſſim pro illius euangelio uinctus ac moriens,quēadmodū ille pro nobis cæſus eſt & crucifixus, ſi quo modo mihi contingat,ut ſicut mortem illius imitor,ita perueniā ad reſurrectionis gloriam,per illum reſuſcitatus.Hæc certiſſima ſpes me cōſolatur in his afflictionibus,quod fidam Chriſti promiſſis,qui regni ſui conſortiū pollicitus eſt ijs, qui non detrectarint crucis conſortiū. Neq; hæc dixerim uelut in me ſitū ſit, ut tantum aſſequar præmiū. Nondum mihi peruentū eſt ad metam curſus, nondum aſſequutus ſum brabeum, nondum perfectū eſt certamen, ſed tamen huc omnibus neruis adnitor,ut quod ſequor aſſequar. Neq; enim quomodocunq; currenti cōtingit præmiū,ſed acriter inſtanti, ſed conſtanter adlaboranti. Bona ſpes eſt me apprehenſurū,quando in hoc ipſum reprehenſus ſum à Chriſto,atq; è medio curſu,quē olim male inſtituerā aduerſus illius eccleſiā,retractus,ut in euāgelico ſtadio bene currens, mererer brabeū immortalitatis,ne uos præmij promiſſi fiducia ſegnes reddat ac male ſecuros. Fratres ipſe nondū arbitror me aſſequutū,quod ambio,quodq; ſpero. Maximum eſt quod ſequor,non temere quis aſſequitur. Scio ueracem eſſe Chriſtum, ſed humanæ naturæ fragilitas ac mutabilitas me nondū ſinit eſſe ſecurum. Proinde magna quidem ſpe,rebus omnibus poſthabitis,unum illud ago,ut in curſu euangelico, uelut oblitus eorū, quæ à tergo relicta ſunt, toto niſu ferar in ea,quæ reſtant à fronte:neq; rurſus temere quouis feror:diſpendium enim facit, qui male currit: ſed rectà tendo ad metā euangelicā nobis pręfixam,& ad præmiū immortalitatis,ad quod deus agonotheta noſter,è cœlis ſpectans conatum noſtrū,nos uocat,opitulāte Chriſto Ieſu. Proinde, qui legem admiſcent euangelio,quid aliud q̄ curſum noſtrū ſtudent remorari? Quotquot igitur perfecti ſumus,ita ſimus affecti,ut præter euāgelicum ſcopum nihil nobis proponamus. Quod ſi qui ſunt inter uos aliquanto infirmiores,qui patriā legem,cui aſſueuerunt,non omnino poſſint cōtemnere, ferantur,donec & ipſi proficiant. Vobis reuelauit deus legis pręſidijs nequaq; eſſe opus, fortaſſe futurum eſt, ut illis quoq; reuelet idem, At interim ſanè

Non habens meā iuſticiā

Quę ex deo eſt iuſticia in fide.

Vnum autem quę quidem retro ſunt obliuiſcens

Quicunq; igitur perfecti ſumus hoc ſentiemus

curſum

curſum eum,quem iam cœpimus,iuxta regulam præſcriptam pergamus. Et in hoc certe ſimus cõcordes,ne patiamur nos ab inſtituto retrahi,ſed pro ſua quiſq; uirili properemus ad præmiũ immortalitatis. Sunt qui rectũ curſum non teneant,eos ſequi tutum non ſit. Me potius imitemini rectà properantem ad euangelij brabea,& obſeruate eos,quos uideritis ad noſtrum exemplar incedere. Chriſtus optimã formam nobis exhibuit, ad hanc me uidetis eòdem cõniti, quò peruenit ille. Non omnes qui currunt in hoc ſtadio præmium conſequũtur. Neq; uobis tutum ſit quoſuis præcurrentes ſequi. Sunt enim cõplures,de quibus & antea ſæpenumero loquutus ſum uobis,& nunc rurſum cum lachrymis dico, ſic Chriſtũ prædicantes, ut interim inimici ſint crucis Chriſti. Nolunt enim imitari uitam ac mortẽ illius, ut cum illo uiuant inæternũ, ſed ad quæſtũ & gloriam ſuam, pro uera pietate docent Iudaicas obſeruatiunculas,circunciſionẽ præputij,ciborum delectũ, diſcrimina dierũ, ut his alijs oneratis,ipſi interim regnent ac ſuauiter uiuãt,perinde quaſi poſt hanc uitã non expectent aliam. Sed ab horũ moribus finis illorũ nos deterreat. Nam quemadmodũ per infamiam humanã tendimus ad æternã gloriam,& per temporarias afflictiones cõnitimur ad immortalem felicitatem, ita illi per momentarias uoluptates, aſciſcunt ſibi ſempiternum exitium,uentrem habentes loco dei,qui non poterit eis ſuccurrere: & per fucatã apud homines gloriam,quam collocant non in Chriſto,ſed in rebus pudendis, feſtinant ad æternam ignominiã. Nam temporariũ ac fucatum eſt,quicquid terrenum eſt:uerum atq; æternum,quicquid cœleſte. At iſti nihil aliud curant, quàm terreſtria. In his gloriam, in his uoluptatẽ, in his opes ſuas collocant, multum aberrantes à ſcopo euangelico. Cæterum nos qui Chriſtũ uere ſequimur,licet corporibus detineamur in terris,tamẽ animis in cœlis uiuimus, illuc aſſidue ſuſpirantes,quò præceſſit caput noſtrũ, unde & per fidem expectamus dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reſuſcitatis mortuis palàm exhibebit ea,quæ pollicetur,interim transformaturus hoc corpuſculũ humile,& omnibus iniurijs obnoxium, ac ſimile redditurus corpori ſuo glorioſo, quo nimirum membra,quæ fuerunt hic afflictionum illius conſortia, illic uocentur in conſortiũ felicitatis. Nec iſtud uidebitur cuiquam incredibile, qui perpenderit uim illius, per quem res geretur. Nihil eſt enim quod ille præſtare non poſſit,cui in manu eſt,ubi libuerit, ſibi ſubijcere omnia. Eam potentiam tum aperiet omnibus, quamuis interim ſæpenumero diſſimulet.

Veruntamen ad quod peruenimus

Quorum finis interitus

Noſtra autem cõuerſatio in cœlis eſt

CAPVT IIII

TANTARVM igitur rerum ſpe fulti,fratres mei dilecti,ac deſiderabiles,quorum ſucceſſum,gaudium meum eſſe duco,quorum uictoriam,meam coronam eſſe iudico,quemadmodum cœpiſtis ita perſiſtite, neq; ſinatis uos deflecti à Chriſto Ieſu. Iterũ atq; iterũ mihi dilecti fratres Euodiã obſecro, ac ſeparatim Syntychen obſecro ut cõcordibus animis ſint in promouendo Chriſti euangelio. Quin &

In domino

te rogo

te rogo uera germanaq́ꝫ coniunx, mecum in euangelij negocio conſentiens, ut iſtis mulieribus adſis, quæ participes fuere laborũ ac periculorũ meorum in Euangelio unà cum Clemente, ſimulq́ꝫ cum reliquis, qui mihi fuerunt in euãgelio cooperarij. Quorum nomina quid attinet à me referri, cum ſcripta ſint in libro uitæ, nunquã abolenda? Ibi ſcripta ſunt omnium nomina, quicunq́ꝫ ſuis officijs adiuuant rem euangelicã, quorum de numero eſtis & uos. Has ob res gaudete ſemper, etiam in medijs afflictionibus. Iterum atq́ꝫ iterum iubeo uos læto eſſe animo, quantumuis ſæuiat in uos improborum iniquitas, tamẽ ueſtra æquitas ueſtraq́ꝫ moderatio nota ſit & ſpectata cunctis mortalibus, non ſolum fratribus, uerumetiã alienis à Chriſto, quo citius ueſtra bonitate prouocati, pelliceantur ad euangelij conſortium. Lenitas enim morum conciliat ac frangit, etiam impios. Ne uelitis illos ulciſci, néue illis ſuas delicias inuideatis. Inſtat enim aduentus Chriſti, qui & uobis pro ſpretis huius mundi commodis, largietur immortalitatem, & illi ſuæ dementiæ pœnas luent. Vos in diem uiuite, nulla de re ſolliciti, tantum illud agentes, ut ille adueniens uos offendat paratos, ab illo pendete totis animis. Quod ſi qua re fuerit opus, ne fidite mundi præſidijs, ſed deum aſſiduis precibus interpellate: illi uotis ardentibus ſignificantes, ſi quid poſtulatis: illi gratias agentes, quicquid euenerit, ſeu proſperum, ſeu aduerſum, certi fore, ut per illum & aduerſa uobis reddantur proſpera. Nouit ille quidem, etiamſi nihil poſtuletis, quid uobis ſit conducibile: ſed tamen amat huiuſmodi legationibus appellari, amat prijs uotis ſolicitari, ac uelut cogi. Sic enim fiet, ut pax qua conciliati eſtis deo, res felicior, quàm ut humana mens queat percipere, muniat corda ueſtra, atq́ꝫ animos ueſtros aduerſus omnia, quæ hic poſſunt incidere formidanda. Quid enim metuat, qui ſe norit deo charum eſſe per Chriſtũ Ieſum? Vt igitur harum rerum, quibus uel blanditur, uel terret hic mundus, cura uacuos uos uolo, ita totis animis aduigilandum eſt, ut uirtutibus diteſcatis, quæ uos deo commendent. Itaque quæcunq́ꝫ ſunt uera, & à fuco abhorrentia, quæcunq́ꝫ decora, atque honeſta, dignaq́ꝫ his, qui res humiles atq́ꝫ ineptas deteſtantur, quæcunq́ꝫ iuſta, quæcunq́ꝫ pura ſanctaq́ꝫ, quæcunq́ꝫ ad alendam concordiam accommoda, quæcunq́ꝫ bonam famam conciliant, ſi qua uirtus, ſi qua laus uirtutis comes, hæc uobis curæ & cordi ſint, hæc ueſtris animis obuerſentur, hæc, inquam, atq́ꝫ his ſimilia, quæ pridem & didiciſtis, & accepiſtis à nobis, nec audiſtis tantum ex me, ſed etiam uidiſtis in me. Non enim docui uos, quod ipſe non præſtiterim. Hæc eadem igitur non ſolum memineritis, uerumetiam præſtetis & ipſi nos imitãtes. Hæc agentibus aderit deus autor pacis, cui non conuenit, niſi cum uirtutum cultoribus. Porrò uoluptati non mediocri fuit animo meo, quod ſolitus ille ueſtræ charitatis affectus erga me, iam aliquandiu intermiſſus, aliquãdo reuiguit, ac ueluti refloruit. Imò nõ fuit intermiſſus affectus, ſed quũ is eſſet ſui ſimilis, deerat uobis oportunitas mittẽdi, quæ uolebatis. Proinde gaudeo nõ perinde commodo

Gaudete in domino ſemper

Nihil ſolliciti ſitis

De cætero fratres

Gauiſus ſum autem in domino

modo meo,ac ueſtra charitate,qua gaudeo uos deo dignos reddi. Neq; em̄ admodum me mouet,meæ penuriæ ueſtra liberalitate ſubuentū eſſe. Nam harum rerum rudis non ſum aut inſolens. Imò multo iam uſu, ad horū ma
Didici in q̄bus ſum ſufficiens eſſe lorum patientiam occallui. Didici præſente fortuna,quæcunq; ea fuerit contentus eſſe. Noui uel inter pauperculos humilis & pauper eſſe, noui & inter diuites excellere. Si deeſt,contraho me,ſi ſupereſt, effundo in aliorum uſus, & magnificum largitorem ago. Egeſtas tutior eſt,abundātia benignior. Ad omnem locum,ad omne tempus,ad omnem occaſionē memet accōmodare noui,ſic ad utranq; fortunā factus & edoctus. Nec me corrumpit ſaturitas, ſi adſit rerum copia, nec me deijcit eſuries,ſi deſit quod edatur. Nec elatum reddit opulentia,ſi quid obuenerit ſupra neceſſitatem,nec exanimat inopia, ſi minus eſt,quàm poſtulet uſus uitæ. Cur enim hęc moueant animū meum
Omnia poſſū in eo qui me confortat qui compedes & flagra contemno euangelij gratia? Nihil eſt horum quod non perpetiar infracto animo, confirmante & corroborante me Ieſu Chriſto,cuius præſidio fortis ſum,cum ex me ipſo ſim nihil. Neq; uero hæc dixerim,quod ueſtram munificentiam habeam cōtemptui:imò uehementer laudo pietatem ueſtram,qui uoſmet inſerueritis in ſocietatem afflictionū mearum,præmiorum quoq; participes apud deum futuri. Amplector ſponta neam animi ueſtri promptitudinem. Nam ipſe non ſoleo quicquā iſtorum officiorum à quoquam flagitare. Eſtis enim & ipſi teſtes Philippenſes, cum primum in finitimis regionibus prædicarem euangelium Chriſti, & è Macedonia diſcederem,nullam eccleſiam mihi cōmunicaſſe:certe quod attinet ad rationem dandi atq; accipiendi. Nec enim illi dedere quicquam, nec ego ſtudebam accipere. Vos ſoli ultro detuliſtis, non ſolum cum apud uos agerem, uerumetiā cum eſſem Theſſalonicæ, ſemel atq; iterum miſiſtis abſenti,quæ putabatis mihi eſſe opus. Ditior erat Theſſalonica, ſed uobis animus erat benignior. Non illos incuſo,ſed ueſtro profectui gratulor,ueſtro lu
Fructū abundantem cro gaudeo potius,quàm meo. Nam ingens lucrum facit, quiſquis ob euangelium Chriſti rem minuit temporariam,& alienas opes cum ueris & æternis opibus cōmutat. Ipſe non requiro munus, ſed requiro fructū, qui uobis accreſcit ex iſta munificentia prompta & ultronea. Paululum decreſcit rationibus ueſtris pecuniarijs,nonnihil acciditur cenſui domeſtico,ſed plurimum accedit rationibus cœleſtium præmiorum. Et tamen quod ad me quoq; pertinet, non eſt quod doleatis parum gratam fuiſſe ueſtram beneficentiam.
In ratione ueſtra Recepi omnia,ac nunc ueſtra munificentia diues ſum:expletus ſum ijs, quæ mihi à uobis pertulit Epaphroditus. Adeo copioſe miſiſtis. Accepi aūt non tanquam munus ab hominibus homini miſſum,ſed tanquam hoſtiam deo gratiſſimam ,cui nullus odor ſacrificij gratior eſt, quàm ſpontaneū officium
Deus autem meus euangelicæ charitatis. Porrò quemadmodum uos ueſtras fortunas atteritis,ne quid mihi deſit, ita deus meus uiciſſim ſuppleat uobis, quicquid deſecerit in hac uita. Quum enim is opulentus ſit,nō ſinet,ut quicquam deſit uſi

bus

bus ueſtris,qui ob eius euangeliũ paupereſcitis.Hoc ad ipſius & Chriſti gloriam pertinet.Sit aũt omnis gloria deo patri noſtro,ſeculis æternis, Amen.

Salutate cũctos,qui iuxta Ieſu Chriſti doctrinam,ſanctimoniam,uitæq́ꝫ puritatem ſectantur. Saluere uos iubent uiciſſim qui Romæ mecum ſunt Chriſtum profitentes.Nec hi ſolum,qui mecũ habent conſuetudinem interiorem,uerumetiam cum cæteri omnes, tum præcipue qui ex Cæſaris familia Chriſti doctrinam amplexi ſunt, nec tam ſæui principis dominiq́ꝫ metu à Chriſti profeſſione deterriti.Fauor & benignitas domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper adſit ſpiritui ueſtro, Amen. Finis.

IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD COloſſenſes,argumentum,per Eraſmum Roterodamum.

COLOSSENSES in Aſia minore ſunt, finitimi Laodicenſibus.Hos non uiderat apoſtolus:nam Archippi,ſiue quod addit Ambroſius,Epaphræ,quibus hoc delegatũ erat,prædicatione conuerſi ſunt ad Chriſtum. His uehementer imminebant pſeudapoſtoli,conantes in dogma multo peruerſiſſimum inducere,docentes filium dei non eſſe ſalutis autorem, ſed per angelos uiam patere ad patrem. Neque enim ueniſſe filium dei in hunc mundum,neq́ꝫ uenturum, quum in ueteri teſtamento per angelos adminiſtrata ſint omnia. Deinde Iudaiſmũ & philoſophiæ ſuperſtitionem cum Chriſti doctrina miſcebant,obſeruantes quædam legis inſtituta,& ſuperſtitioſe obſeruantes,ſolem,lunam,ac ſtellas,& elementa huius mundi,quibus docebãt nos eſſe obnoxios.Hos igitur ſuæ profeſſionis commonefacit, oſtendens illos quicquid hactenus aſſequuti ſunt,non angelis debere,ſed Chriſto angelorum conditori,hunc unum eſſe caput eccleſiæ, nec ab alio quoquam petendam ſalutem:atq́ꝫ interim autoritatem ſuam aſſerit. Diligenter autem monet, ne pſeudapoſtolorum magniloquentia, confictisq́ꝫ uiſionibus angelorum ſibi imponi paterentur, & uel in Iudaiſmum, uel in philoſophicam ſuperſtitionem prolaberentur.Atq́ꝫ hæc agit duobus primis capitibus. In reliquis hortatur ad officia pietatis, nominatim præſcribens, qualis uxor erga maritum, qualis debeat eſſe maritus in uxorem,qualis parens erga liberos, liberi erga parentes, ſerui erga dominos, domini erga ſeruos. Extrema pars ſalutationibus occupatur, niſi quod Archippum commonet officij ſui. Scripſit autem è carcere ab Epheſo per Tychicum, quod ipſe palàm teſtatur in hac epiſtola. Noſtra argumenta addunt Tychico collegam Oneſimum,quemadmodum ipſe teſtatur cap.4. Græcorum inſcriptiones ex urbe Roma miſſam teſtantur,hinc certe remiſit Oneſimum, quem illic in uinculis genuerat Chriſto. Argumenti Finis.

IN EPISTOLAM PAVLI APO-STOLI AD COLOSSENSES PARA-phraſis per Eraſmum Roterodamum.

PAVLVS legatus Ieſu Chriſti,idq; non ex inſtitu
tione hominum,ſed ex uoluntate dei patris,ſimul-
que Timotheus,qui mihi fratris eſt loco,ob perfe-
ctum in euangelio conſenſum, his qui Coloſſis a-
Sanctis fideli-bus fratribus gunt,fidentes Chriſto Ieſu,& ad huius doctrinam
uitæ ſanctimoniam ſectantes, nobis iam chariſſi-
mi fratres profeſſionis conſortio. Sit uobis gratia
& pax à deo patre noſtro, ut quemadmodum illi
gratis eſtis reconciliari,ita mutuam inter uos cõcordiam ſemper alatis, ſicuti
decet fratres communi patre gloriantes. Tametſi non contigit mihi uidere
uos,tamen in precibus noſtris, quibus aſſidue cõpellamus deum & patrem
domini noſtri Ieſu Chriſti,ſimul etiam pro uobis,& gratias agimus pro do
nis illius in uos collatis, & precamur, ut ſuas dotes indies augeat,ac tueatur
auctas,poſteaquam per Epaphram cognouimus fidem ueſtram,qua confi
dimus uos fore incolumes, non angelorum præſidio, ſed gratuito beneficio
Chriſti Ieſu, per quem patri uiſum eſt nobis omnia largiri. Nam & hunc
Chriſtum appellari uoluit, ut ex illo ſalutem haurirent omnes,& Ieſum, ne
aliunde quis ſperaret ſalutem. Neq; ſolum cognouimus fiduciam ueſtram
Spem quæ erga illum,uerumetiam huius comitem charitatem, quam ad Chriſti exem
repoſita eſt plum habetis erga ſanctos,de quibus ſtudetis benemereri,non ulla ſpe redi
nobis turi interim ad uos cũ fœnore beneficij, ſed ſpe immortalitatis,quã ſcitis ue-
ſtræ pietati recõditam in cœlis. Sic enim uere perſuaſum eſt uobis per euan
gelium Chriſti, quod ita uerax eſt, ut licet ingentia polliceatur, & inaudita
proferat,tamen quoniam autore deo nititur,mentiri nõ poſſit. Quod ut per
uniuerſum mundum,indies magis ac magis propagatur,ita ad uos quoque
peruenit,quotidie creſcens & augeſcens,latius ſpargens ſeſe, ſimulq; fructifi
cans pijs operibus,quæ gignit ultro Chriſtiana charitas: quod idem accidit
in uobis,ſemper ad meliora proficientibus, ab eo die, quo primum audiſtis
& cognouiſtis uere per gratuitam dei beneficentiam omnibus condonari
peccata, qui credunt euangelio,ſi rectæ credulitati copuletur ſyncera chari-
tas. Sic enim didiciſtis ab Epaphra chariſſimo conſeruo meo, bonæq; fidei
apoſtolo,quippe qui ſyncere noſtri uicibus functus eſt apud uos,ſic admini
Dilectionem ſtrans pro Ieſu Chriſto functionem euangelicam,ut in omnibus integre ſe-
ueſtram in ſe geſſerit. Sicut igitur per hunc uos docui, ita per eundem intelligimus ue-
ſpiritu ſtram erga nos beneuolentiam,nõ uulgarem illam, qua uulgo bene uolunt
notis & amicis, ſed ſpiritualem & euangelicam, qua diligimus omnes, per
quos illuſtratur, & confirmatur euangelij gloria, etiam ſi corporeis oculis
nunquam

nunquam ſint nobis conſpecti. Nos itidem iſti in nos animo reſpondẽtes, etiam non uiſos amamus, ex eo ſtatim die, quo de credulitate ueſtra, deq; charitate certiores facti ſumus, aſſiduis precibus interpellantes deũ pro uobis, ac uotis ardentibus flagitantes, ut ſua munera, quæ largiri cœpit, perficiat, atq; abſoluat in uobis, quo & plenius agnoſcatis illius uoluntatem, edocti non humana philoſophia, aut ſuperſtitioſa quorundam hominum perſuaſione, ſed ſapientia prudentiaq; ſpirituali, cuius iam bonam portionem eſtis aſſequuti, in qua cupio uobis nihil deeſſe, quo perfecti ſic omnem uitã agatis, ut digna deo uideatur, utq; illi per omnia placeatis, nõ prætermittentes ullum opus bonũ, nam his rebus illi placetur. Siquidem credidiſſe euangelio, rudimentum eſt ſalutis, abſoluitur autem ac perficitur pijs actionibus. Neq; ſatis eſt per euãgelium didiciſſe, deum eſſe ſalutis autorem per Ieſum Chriſtum filium ſuum, niſi per hanc ſciẽtiam Chriſtianæ charitatis officijs adoleſcatis ac fructificetis, uſq; & uſq; in melius proficientes, atq; in his conſtanter perſeueretis, omni robore cõfirmati, ne qua uis aut procella perſequutionis uos dimoueat à recto curſu, quam ad rem magnis ſanè uiribus opus eſt. Eas nõ eſt quod ipſi nobis ex nobis ipſis polliceamur. Deus illas ſuppeditet oportet, ſic ut omnis gloria eorum, quæ per nos fortiter geruntur, ad illum redeat, cuius beneficio nobis præſtatur, uti ſumma çum tolerantia, ſummaq; animi lenitate perferamus quicquid interim nobis obſtrepit ob euangelium Chriſti. Neq; ſatis eſt, ut in his fortes ſimus & intrepidi, quin potius decet, ut alacriter etiam ſuſcipiamus afflictiones, cum gaudio gratias agẽtes deo patri, qui uos hoc honore dignatus ſit, ut cum antea fueritis ſimulacrorum ac dæmonum cultores, dignatus ſit aſciſcere in conſortium Iudæorum, qui ob ueri dei cultum præ uobis erant ſancti, & ad eandem hæreditatẽ admittere immortalitatis, cuius ſpe contemnẽdum eſt, quicquid hic uel territat, uel blanditur: utq; uobis, qui prius in denſiſſimis ignorantiæ tenebris uerſabamini, lucem euangelicæ ueritatis impartierit, & qui prius fœdiſſimam ſimul & miſerrimam ſeruitutem ſeruiebatis, ſub tyrannide diaboli tenebrarũ principis, inde uos exemptos tranſtulerit in regnum filij ſui, quo nihil habet charius, ut in illius corpus aſciti, cum eodem haberetis regni conſortium. In quo locus non eſt ijs, qui peccato ſunt obnoxij, eoq; per filium dei data eſt libertas, per quem remiſſa nobis ſunt peccata uitæ ſuperioris. In huius igitur ius ceſſiſtis, cuius beneficio fuiſtis reſtituti. Ac uidete q̃ felix commutatio. Prius ad diaboli corpus pertinebatis, nunc inſiti eſtis corpori Chriſti, cuius tanta eſt dignitas, ut imago ſit dei patris, qui lucem habitat inacceſſam, nec à quoquã cerni poteſt, etiamſi per filium nobis utcũq; cernitur, ipſi ut ſimillimum, ita etiam æqualem. Neq; enim minus ſapiens eſt, aut minus potens, aut minus bonus, q̃ pater. Neq; hæc illi nuper acceſſerunt, ſed anteq̃ quicq̃ eſſet conditum, ille ab æterno fuit imago patris æterni, non conditus, ſed natus ab eo, à quo ſunt omnia, quiq; ſolus nullum habet principium. Is ex

Fructificantes & creſcentes in ſciẽtia dei.

Secundum potẽtiam claritatis eius.

Sortis ſanctorum.

Filij dilectionis ſuæ.

Qui eſt imago dei inuiſibilis.

ſe genuit filium,ac per filium,ſimulq́ꝫ cum filio creauit & condidit uniuerſa, quicquid uſquam eſt rerum,ſiue in cœlis,ſiue in terris,uiſibile pariter atq́ꝫ inuiſibile,nec angelis ipſis exceptis,etiam ſummatibus, ſiue thronos dicas, ſiue dominationes,ſiue principatus,ſiue poteſtates. Quæ ſic præcellunt cæteris rebus creatis omnibus,ut longe tamen ſint infra dignitatem eius,cui uos eſtis adglutinati. Quod enim conditum eſt,inferius ſit oportet ſuo conditore. At per Chriſtum non ſolum condita ſunt omnia, uerumetiam ab eodē gubernantur & ſeruantur omnia, hac quoq́ꝫ in parte patri compare & conſorte. Ipſe uero nullo poſterior eſt,ſed præcedit omnia condita quæ per eundem conſiſtunt, peritura, ni penderent ab illo. Videtis quæ ſit dignitas ac præminentia Chriſti,ne quis nimium tribuat angelis. At ne maieſtas illius uos deterreat,audite bonitatem eiuſdem,ne putetis alium uobis quærendū eſſe,per quem aditum habeatis ad patrem. Sic enim eſt princeps omnium angelicarum mentium,ut idem non dedignetur eſſe caput eccleſiæ,quem ſibi ſic adglutinauit,ut non aliter cum ipſo cohæreat, q̄ꝫ corpus annexum eſt capiti. Proinde nobis commune ſit oportet, quicquid in capite præceſſit. Primus ille reſurrexit à morte, non ut ſolus frueretur immortalitate, ſed ut nos ſua membra ad immortalitatis conſortium eueheret. Quod primitijs tribuitur, toti maſſæ commune ſit oportet. Ille quidem princeps & autor reſurrectionis,ſed per illum reſurrecturi ſumus & nos:& quemadmodum primas tenet in rebus conditis, ſic tamen,ut ipſe conditus non ſit:ſic & in reſtitutione rerum conditarum primas tenet, ut ſicut illi debemus quod nati ſumus,ita eidem debeamus, quod ad ſalutē renati. Sic enim patri uiſum eſt, ut in filium transfunderet plenitudinem omnem diuinæ poteſtatis ac bonitatis,quæ ſic in illo maneret,ut non eſſet opus quicquam unquam aliunde petere,cum nihil uelit aut poſſit pater, quod idem non uelit ac poſſit filius. Non eſt noſtrū diſquirere,cur ita uiſum ſit patri,cum certū ſit, optimū eſſe, quicquid ille decreuit. Sic inquā,illi uiſum eſt, & ad noſtrā ſalutē & ad ſuā gloriam conducere,ut omnia ſibi reconciliaret,non per angelos, ſed per filiū propriū,qui ſuo ſanguine ſupplicioq́ꝫ crucis,pro noſtris peccatis pœnas daret,ut abolitis peccatis,quæ dirimebant concordiam & pacem cœleſtium ac terreſtrium, iam amicitia iungerētur omnia,ſiue quæ in cœlis ſunt,ſiue quæ in terris,nimirum in unum Chriſtū conſpirantia. Quorum de numero uos quoq́ꝫ eſtis, qui cum olim ſic eſſetis alienati à deo, ut ſimulacra dæmonum pro illo coleretis, neq́ꝫ ſolum propria uoluntate diſſideretis ab illo,uerum impijs operibus hoſtes ageretis,tamē ille nūc uos nec expectantes,nec promerentes reconciliauit ſibi,& ex hoſtibus fecit amicos ac filios, idq́ꝫ non angelorum miniſterio,ſed per corporalem mortem unigeniti ſui, quem in hoc ipſum uoluit mortale corpus aſſumere. Et quoniā pax non poteſt eſſe cum deo nocentibus,gratis cōdonauit omnia commiſſa uitæ ſuperioris, ut exhiberet uos ſanctos & irreprehenſibiles & inculpatos in conſpectu ſuo. Quis enim

Et ipſe eſt ante omnes.

Et ipſe eſt caput corporis eccleſiæ.

Primogenitus ex mortuis.

Et cum uos eſſetis aliquando alienati.

enim uobis imputet priora debita,ſi ipſe ſibi fert accepta? Id futurũ eſt,ſi ſe/ *Si tamen per/*
mel gratis admiſſi ad fidem euãgelicã, ſemper in eo perſeueretis quod eſtis *manetis in fi/*
profeſſi,ac ſolido innixi fundamẽto,ſic uos præbeatis ſtabiles,ut nec per ho *de.*
mines, nec per angelos dimoueamini à Chriſto,unde uobis ſperãda quæcũ
ꝗ promittit euangeliũ, cui ſemel audito credidiſtis, quod neq; uobis tantũ
prædicatũ eſt, ſed prædicatum eſt palàm omnibus orbis nationibus, quas
cœli ambitus cõplectitur. Inconſtantis eſt deſciſcere ab eo, quod ſemel eſt
probatũ. Impudentis eſt, pro uano habere,in cuius credulitatem conſentit
orbis uniuerſus,poſtremo cuius ipſe Paulus ſum prædicator,haud quaꝗ re *Cuius factus*
licturus legẽ patriam,& cũ euangelio Chriſti cõmutaturus, ni compertũ ha *ſum ego Pau/*
berem negociũ eſſe cœleſte,& à deo profectũ. Nunc adeo mihi perſuaſum *lus.*
eſt,uerax eſſe euãgeliũ,ut nõ ſolum me nõ pœniteat aut pudeat, uerũetiam
gaudens patiar,ac gloriæ mihi ducã flagra,carceres,compedes, quas nõ pro
meis facinoribus,ſed pro ueſtra ſalute tolero, quos reclamãtibus Iudæis,do
ceo nõ minus ad euãgelij beneficiũ pertinere ꝗ ipſos Iudæos. Cur enim nõ
dicam me pro ueſtra ſalute pati, pro qua paſſus eſt Chriſtus? Cur pigeat *Adimpleo ea*
apoſtolum facere,quod nõ grauatus eſt facere princeps noſter? Ille nõ ſolũ *quæ deſunt*
in ſuo corpore paſſus eſt pro nobis, uerumetiã in noſtro quodãmodo pati/ *paſſ. Chri.*
tur, ueluti ſupplẽs per ſuos uicarios,quod in illius afflictionibus uideri pote
rat diminutũ,non quod illius mors per ſe nõ ſufficiat,ſed quod una quodã/
modo ſit afflictio capitis & membrorũ,principis & uicariorum, quæ quo co
pioſior eſt,hoc magis redundat in cumulũ ueſtræ ſalutis. Imò nõ ueſtræ ſo/ *Pro corpore*
lum,ſed totius corporis Chriſti, quod eſt eccleſia. Fungor officio delegato, *eius quod eſt*
mihi mãdata eſt eccleſiæ cura. Chriſtus ſuas uices mihi delegauit, tradidit *eccleſia.*
ſui corporis cuſtodiã hac præcipue portione,quæ gentes reſpicit ad euange
lium recipiẽdas,ut opera mea ſuppleam,quod huic uidebatur deeſſe, euul/
garemq; quod plurimis retro ſeculis ac gentibus fuit abſcõſum,uidelicet nõ
Iudæis tantũ, uerumetiam gentibus per fidẽ aditum patere ad ſalutẽ euan/
gelicam. Id iam olim deo decretũ fuerat, ſed tamen orbi fuit hactenus cela/ *Nũc autẽ ma*
tum,nũc mea prædicatione potiſſimũ patefactum eſt ijs,qui priſtina uita re *nifeſtũ eſt ſan*
licta, Chriſti doctrinã amplectuntur: quibus uiſum eſt deo patefacere,ꝗ *ctis.*
glorioſa ſit illius in nos opulentia,cũ euulgato quod ante latebat arcano,to/
tus mũdus intelligit gratuitã ſalutem,quã primũ credebant ſolis Iudæis de/
latam,omniũ genitiũ eſſe communẽ, nec requiri Moſaicæ legis obſeruatio/
nem,ſed fidẽ duntaxat,qua non dubitent de promiſſis euãgelicis. Pro cun/
ctis, quibus ſtulte fidunt Iudæi,Chriſtus unus uobis ſatis eſt. Is ſi in uobis
eſt,nõ eſt quod uos pœniteat ſpei ueſtræ,& firmæ ſatis, & glorioſæ per illũ,
qui quod pollicitus eſt,haud dubie præſtabit ex ſeſe. Hũc nos prædicamus,
nõ Moſen,aut angelos, admonentes nõ Iudæos tantũ, ſed omne mortaliũ
genus,ac docẽtes,neq; omnino quicꝗ prætermittẽtes, quod ad euangelicã *Quem nos ad*
ſapientiam pertinet. Nimirum ut intelligant omnes homines,perfectam *nunciamus.*

 ſalutem

ſalutem non alibi conſtituendam, quàm in Chriſto Ieſu, ſiue circuncisi ſint, ſiue præputiati. Ad quod perſuadēdum ſic adnitor, ut nō pigeat huius rei gratia, tot me periculis ac malis obijcere, grauioribus utique, quàm ut noſtra imbecillitas perferre poſſit. Sed potēs eſt ille, cuius inſtinctu atque ope hæc per me gerūtur, noſtro ſermoni fidē conciliantibus (cū res poſtulat) etiā miraculis.

In uirtute.

CAPVT II.

HAEC mihi dicta ſunt Coloſſenſes, non quo me iactitem apud uos, ſed quod cupiam uos ſcire, quanta me teneat ſollicitudo, quantumque periculorū adeam, non ſolum pro his, quibus ipſe præſens tradidi doctrinam euangelicam, uerumetiam pro ijs, quibus de facie notus non ſum, præcipue pro uobis, ac Laodicenſibus, quos tametsi corporeis oculis non conſpexerim, animi tamen oculis contemplor assidue, gaudens de profectu, trepidās ſi quid periclitari ſenſero, aut labaſcere ueſtram integritatem. Neque perinde mea refert, ut hæc ſciant, qui me nō uiderunt, atque ipſorum. Extimulantur enim mea ſolicitudine, meiſque periculis & afflictionibus, ut magis conſentiant & cohęreant euangelica charitate, membrorum in morem inter ſe compacti & coagmētati: quóque magis intelligant, ac certius credant, opulentam dei patris beneficentiam, in omne mortalium genus, imò in omnia quæque in cœlis, quæque in terris, ſeſe largiter effundentem, patefacto iam arcano per Ieſum Chriſtum, quod hactenus celatum erat: uidelicet extra unum hunc, nihil nobis expetendum humanæ ſapientiæ, ſiue quid promittunt huius mundi philoſophi, ſiue quid pollicentur Moſaicæ legis doctores, ſiue quid alij iactant ſeſe doctos ex angelorum colloquijs, cum in hoc uno reconditi ſint & abſtruſi omnes theſauri ſapientiæ, & cognitionis fructiferæ. Ex hoc fonte cōpendio licet haurire, quicquid ad ueram ſalutē pertinet. Atque hæc quæ dicimus eò tendunt, ut etiam atque etiam caueatis, ne quis humanis artibus inſtructus aduerſus euangelicæ doctrinæ ſimplicitatem, fucum uobis faciat, & imponat falſo ſermone, ſed in ſpeciem probabili ac uerisimili. Solent enim huius mundi ſophiſtæ captiunculis quibuſdam, & argutijs rationum humanarum animos ſimplicium illaqueare. Non me clàm eſt, eſſe quoſdam tales apud uos, inſidiantes ſynceritati fidei ueſtræ. Nam tametsi corpore abſum, nec uideo coràm, quid apud uos agatur, animo tamen adſum cum gaudio ſpectans ordinem ac ſtatum uitæ ueſtræ, ſimulque contemplans ſoliditatem ac robur fiduciæ ueſtræ, quā habetis in Chriſto Ieſu, cui ſemel uos totos concredidiſtis. Supereſt, ut in eo quod recte cœptum eſt, perſeueretis ac proficiatis, & quemadmodum ſemel accepiſtis, & credidiſtis Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, nobis eſſe ſummam bonorum omnium, fontem ac caput felicitatis noſtræ, ita uita omnis profeſsioni fideique reſpondeat, ut quemadmodum ſemel illi eſtis inſiti per baptiſmum, ita fixis in eo radicibus, robur colligatis. Et ſicut ſemel in uobis iactum eſt euangelicæ doctrinæ ſolidum fundamentum, ita quæ tali

Volo enim uos ſcire.

Nemo uos decipiat in ſublimitate ſermonis.

Sicut ergo accepiſtis Chriſtum Ieſum.

fundamento digna ſint ſuperſtruatis: Ne uacillantes ad quemuis uentum
nouæ doctrinæ,nunc huc,nunc illuc nutetis,ſed firmi & immobiles perſiſta
tis in eo,quod ſemel didiciſtis:neque perſiſtatis tantum,ſed indies magis ac
magis exuberetis, ut indies augeſcente fidei & religionis ueſtræ profectu,
ſemper ſit,pro quo gratias agatis deo, cui acceptum ferri oportet, quicquid
recte geritur. Vigilant qui inſidiantur ſynceritati ueſtræ, uobis contra uigi- *Ne quis uos*
landum, ne capti magnifica quadam ſpecie philoſophiæ, ſeducamini à ſo- *decipiat per*
liditate fidei ad inanes hominum commentatiunculas, ac præda fiatis ho- *philoſophiā.*
ſtibus: id fiet,ſi auerſi à præſcripto ueritatis euangelicæ,duci cœperitis con-
ſtitutionibus ac pręſcriptis humanis, quę ſita ſunt in rebus uiſibilibus, & in
elementis huius mundi craſſis,quum Chriſti doctrina cœleſtis ſit,ac ueram
tradat pietatem,in animis ſitam,non in cibo potúue, non in cultu corporis,
non in obſeruatione dierum,aut lotione manuum, quæ nihil conducunt ad
ueram religionem. Iſta magis auocant à Chriſto, diſtrahuntq́ à fonte, à
quo petenda ſunt omnia. Siquidem in hunc non uelut in lacunam dotes *Omnis plenī*
aliquot deriuatæ ſunt, ſed in eo perſeuerat atque inhabitat omnis plenitu- *tudo diuinitā*
do deitatis corporaliter, ut hunc habentes, non eſt quod umbras Moſaicæ *tis.*
legis,aut humanæ philoſophiæ pręſtigias ſectemini. Veritas palàm ex hi-
bita eſt,omnibus ſenſibus,non eſt quod iam typos, aut ambiguas pollicita
tiones ſpectetis.Chriſto igitur cū ſitis ſemel inſiti, & in unū corpus compa-
cti,nō eſt quod aliunde quicquā deſideretis. Illi cū nihil deſit,& ſua uelit uo *Et ſitis in illo*
bis eſſe cōmunia omnia, uos quoq; per illum completi ſitis oportet,ſiue ſa- *completi.*
pientiā deſideratis,ſiue poteſtatē. Siquidem hic,ut eſt fons inexhauſtus o-
mnis ſapientiæ, ita eſt caput omnis principatus ac poteſtatis. Nec eſt ulla
poteſtas inter ſummos etiā angelos,quæ huic nō ſubmittat genua.Fortaſſe *In quo circum*
Iudæus, ceu magnū quiddā uobis perſuadere conatur, ut ad ipſius exēplū *ciſi eſtis.*
præputij pelliculam amputetis, perinde quaſi deo nos commēdet habitus
corporis. Imò quicunq; Chriſtū habent,habent & circūciſionis gloriā.Qui
nō habēt,horum inutilis eſt circūciſio. Vmbrā circunciſionis habent illi, res
ipſa penes uos eſt.Cū enim Iudaica circunciſio ſignificet craſſas ac terrenas
cupiditates reſecādas ab animis,iā nihil niſi cœleſtia ſpectaturis,illi prorſus
ſunt incircūciſi, q torquētur habēdi ſtudio,qui uentri ſeruiūt, qui liuore ma-
cerant̃,qui gloriā aucupātur apud homines, qui cœleſtia præmia deſperāt.
Vos cōtra uere eſtis circūciſi per Chriſtū,nō ea quidē circunciſione, quæ fit
manibus, ſed ſpirituali. Neq; em̄ particula modo carnalis hominis reſecta *In expoliatio*
eſt in uobis,ſed totū corpus peccatis contaminatū, & carnalibus cupiditati- *ne corporis.*
bus uitiatū,detractū eſt uobis,ſpirituali circūciſione Ieſu Chriſti.Nā quēad
modū ille moriēs, depoſuit corpus morti obnoxiū,et reſurgēs recepit corp9
īmortale, ita uos per baptiſmū iuxta ſpiritū,unà cū illo mortui eſtis, depoſi-
tis omnibus peccatis uitæ priſtinæ, nec mortui ſolū cū eo, uerūetiā ſimul cū
illo ſepulti, Mortificatis enim affectibus ſequit̃ altiſſima q̄es mentis. Atq;

In quo & re ſurrexiſtis. ita depoſito corpore,quod erat peccatis obnoxiū(peccatū autē animæ mors eſt) per Chriſtum unà cum ipſo reſurrexiſtis à peccatis liberi,nō per merita ueſtra, ſed tantū quia pure creditis deū,qui ſua uirtute reſuſcitauit Chriſtū à mortuis,& hoc ſua ui in uobis agere,ut per filij mortem gratis condonatis peccatis omnibus, poſt hac cum illo uiuatis,nullis obnoxij peccatis, ſed in/nocentiæ iugi ſtudio ad ueram immortalitatē properantes. Ergo patri deo debentur omnia,quæ uobis largitur per filium. Non profuit Iudæis carere præputio,nec uobis obfuit præputium corporale. At mortiferum erat præ/putium, quod addicti craſſis & impijs cupiditatibus eſſetis obnoxij morti. Imò iuxta ſpiritum mortui,carentes deo,qui uita eſt mentiū. Hoc,inquam, præputium uobiſcū erat nobis commune, quod ille ſuo ſpiritu amputauit, ſemel condonatis nobis omnibus peccatis noſtris,& ita condonatis,ut nihil eſſet periculi, ne nobis in poſterum imputarētur,propterea quod uerbis cō ceptis in Moſaicæ legis obedientiā iuraſſemus, & ob hoc non ſeruatæ legis reos nos agere poſſet aduerſarius, uelut ex ſyngrapha obſtrictos. Imò ue/tus illud chirographum,per quod nos urgebat diabolus, Chriſtus antiqua uit profeſſione fidei euangelicæ,per quā non imputantur ulli uitæ prioris cō miſſa.Quicqd enim ex hoc chirographo poterat à nobis exigi,id ipſe Chri ſtus dependit in cruce,in qua dilaceratum eſt chirographum,ac penitus ſub latum eſt è medio. Nec eſt quod ſatanæ tyrānidem metuamus, poſteaquā Chriſtus in cruce ſua morte mortis autorem deuicit,nos ereptos, uelut opi/ma ſpolia, referens à deuictis ac triumphatis principatibus ac poteſtatibus dæmoniacis. Tunc enim illos libere palàmq; uictos atq; exutos oſtendit, cum hominibus tū angelis,circunferens uelut in triumpho, & oſtentans ad uerſarios conciſos fractosq;, non angelorum aut hominum præſidijs, ſed ſua ipſius uirtute,tam magnificum trophæum ſuſpendit in cruce, ut eſſet o/mnibus è ſublimi conſpicuum. Tantum ne relabamini in priſtina peccata.

Per fidē operationis. (margin)

Et uos cū mortui eſſetis. (margin)

Delens quod aduerſus nos erat. (margin)

Nemo ergo uos iudicet. Nō eſt periculū ne quis uos condennet ob neglectas Moſaicæ legis ceremo nias,uidelicet ob cibum aut potum mundū aut immundū, ob diſcrimē diei feſti aut profeſti,ob nouiluniū non obſeruatum, ob ocia ſabbatorum uiola/ta. Siquidem hæ fuerunt umbræ,quæ portenderent olim ac deliniarent ea, quæ poſt eſſent uere exhibenda à Chriſto. Cæterum poſtea quàm corpus ipſum tenemus, poſtea quàm ueritas nobis palàm illuxit, quid adhuc um/bras metuimus? Qui Chriſto capiti adhæret in cœlis agenti,non curat niſi cœleſtia,rectaq; tendit ad præmium immortalitatis. Cauete igitur ne quis uos ad terrena reuocans,præmium quod ſectari cœpiſtis,uobis interuertat: pro ſublimibus docens humilia, pro uera Chriſti religione ſuperſtitioſum quendam angelorum cultum inducens,cōmenticijs quibuſdam uiſis ſeſe ia/ctitans apud ſimplices, elatus carnali affectu ſuo,quo gloriā uenetur apud homines,uelut ex oraculis angelorum ea docens,quæ ex ſeſe cōfinxerit: nec animoſus in eo,præ quo decet omnia, quantumuis ſublimia contemnere,

Nemo uos ſeducat uolens. (margin)

ſic

ſic fretus angelis,ut à Chriſto capite cœleſti deſciſcat, ex quo totum eccleſiæ
corpus pendens, ab eodem omni dote ſpirituali defluente in ſingula mem/
bra per commiſſuras artuum ac membrorum, alitur ac augeſcit uſq; ad ſum
mam perfectionem ſpiritualem, deo dignam, cui per Chriſtum connecti/
mur. Si Chriſtus huic uiſibili craſſoq; mundo mortuus eſt, & agit in cœlis, *Si mortui eſtis*
& ſi cum illo mortui eſtis iuxta uitæ ſtudium,elementis mundi,nihil ſpectā/ *cum Chriſto.*
tes præter cœleſtia, quorſum attinet obnoxios eſſe decretis humanis, præ/
ſcribentibus non quæ Chriſtum ſapiant,ſed elementa mundi:perinde qua/
ſi iam non ſitis mortui talibus, ſed adhuc uiuatis in mundo. Cur auditur
Iudæus hæc præſcribens,iuxta carnalē ſenſum Moſaicæ legis? Ne tetigeris *Ne tetigeritis*
hoc corpus, impurum eſt: ne guſtaris hunc cibum, impurus eſt: ne contre/
ctaris hanc rem,ſacra eſt, nefas eſt à profano tangi. Quaſi uobis non ſuf/
ficiat doctrina Chriſti, ita talibus præſcriptis auſcultatis iuxta conſtitutio/
nes ac doctrinas hominum perſuadentium,in ciborum delectu, in obſerua/
tione dierum,cæteriſq; Iudaicis præſcriptis ſitam eſſe pietatem. Cibus, po/
tus,aut ueſtis non cōmendat nos deo,ſed ad neceſſitatem corporis adhiben
tur, ipſoq; abuſu conſumuntur, nec reſident in animis noſtris. At qui hæc *Quæ ſunt ra/*
docent, præ ſe ferunt neſcio quam falſam ſpeciem ſapientiæ apud ſtultos & *tionem quidē*
imperitos,atq; hoc pluris fiunt, quo magis impleuerint animos hominū ſu/ *habentia ſa/*
perſtitione uitioſaq; humilitate.Nam planè ſuperſtitio eſt,angelos æquare *pientiæ.*
Chriſto. Praua humilitas eſt, per angelum ſperare, quod ab ipſo Chriſto
petendum erat,aut certe per Chriſtum à patre. Cibi, cæteraq; uiſibilia non
ad hoc data ſunt,ut cū corporis iniuria cogamur ab his abſtinere,ſed potius
ut horum adminiculo corpori ſubueniatur, ueſte quacunq; defendatur ad/
uerſus uentorū aut frigoris iniuriam,cibo quocunq; ſaturetur, citraq; diſcri/
men adhibeatur, quocunq; tempore, quocunq; loco, quidlibet, quantum
libet opus fuerit ad præſentem neceſſitatem. Iſta curant Iudæi,qui nondum
habent mentem à craſſo carnaliq; legis intellectu circunciſam.

CAPVT III.

HVMILIA ſunt iſta.& indigna germanis Chriſti membris. Vos *Igitur ſi con/*
ſi uere mortui terrenis rebus,unà cum Chriſto ſurrexiſtis ad ſtu *ſurrexiſtis.*
dium rerum ſublimium & æternarum, contemptis iſtiuſmodi
rebus humilibus,ſublimia quærite, cœloq; digna, ubi caput ue/
ſtrum Chriſtus dexter aſſidet deo patri.Par eſt enim illuc tendere ſtudia cu
raſq; membrorum, ubi iam uerſatur caput, ubi & ipſa poſt cum ſuo capite
regnatura ſunt. Ibi quiſq; uiuit,ubi amat. Huic mūdo uidemini mortui,qui *Mortui enim*
bus nec arridet mundana felicitas,neq; curæ ſunt ea, quibus mundi cultores *eſtis & uita*
commouentur. Proinde nō uiuitis hic apud homines,ſed tamen cum Chri/ *ueſtra.*
ſto uiuitis apud deum,etiamſi interim uita ueſtra abſcondita eſt,iuxta iudi/
ciū mundi. Cæterum cū Chriſtus rurſus aduenerit, orbi declaraturus & ſu/
am & totius corporis ſui gloriam, tunc & uos unà cum capite conſpiciemini

gloriæ

Mortificate ergo membra ueſtra. gloriæ conſortes. Interim curandum, ut totum corpus ſublimi cœleſtiq́ꝫ capiti reſpondeat, cuius membra niſi penitus hic moriantur terrenis cupiditatibus, non poterunt in cœlis uiuere cum Chriſto. Habet & diabolus ſuum corpus, quod alibi dixi corpus peccati. Huius mẽbra ſunt, ſcortatio, quæ mũdi cultoribus etiã laudi datur: immũdicia, mollicies, reliquaq́ꝫ genera libidinis, fœdiora, q̃ꝫ ut uel nominari debeant: rerũ noxiarũ cupiditates, ut gloriæ, ut principatus, ut uindictæ: cum primis autem pecuniæ, quod malum proxime accedit ad omnium ſceleratiſſimam impietatẽ, cultum ſimulacrorũ. His qui obnoxij ſunt, nõ poſſunt eſſe conſortes gloriæ Chriſti. Tantũ enim abeſt, ut talibus inquinati poſſitis eſſe filij dei, ut ob hæc ſæuierit etiã in ſuos filios Iudæos, tanq̃ꝫ immorigeros abdicans ac perdens. His malis quondã inquinata fuit & ueſtra uita, cum nondum per baptiſmũ mortui cũ Chriſto, uiuebatis malis cupiditatibus. *In quibus & uos ambulaſtis.* Nunc per illum renatos, æquum eſt, & uos omnia uitæ prioris abijcere, poſtea quàm Chriſtus nihil mortale aut terrenum ſibi fecerit reliquum. Neque ſolum abijcienda ſunt illa enormia, de quibus modo diximus, uerumetiam hæc, in quibus hominum uulgus ſibi ignoſcit: quod genus ſunt ira, tumor, malicia, maledicentia: nec animus tantum purus ſit ab his cupiditatibus, uerumetiam os purum ſit ab omni turpiloquio. Chriſtus ipſa eſt ueritas, non decet, ut huius membra inter uos mentiamini. *Expoliantes uos ueterem hominem.* Ac ne ſingula perſequar, poſtea quàm Chriſtum induiſtis, exuite totum ueterem hominem terrenum, unà cum actibus & cupiditatibus ſuis, & induite nouum, qui neſcit ſenium, ſed indies augeſcẽte in ipſo cognitione dei, floreſcit ac ſuboleſcit in melius ac maius, ad imaginem Chriſti, qui ipſe nouus homo, & in nobis condidit nouum hominẽ, extincto uetere. Quotquot enim in Chriſti corpus inſiti ſumus, adeo deſijmus eſſe, quod fuimus, quaſi rurſus alio modo conditi, ut hic nullum ſit diſcrimen inter ethnicum & Iudæum, inter uerpum & præputiatum, inter barbarum aut Scytham, & Græcum aut Athenienſem, inter ſeruum & ingenuum. Ex his æſtimantur homines apud mũdum, apud deum nullus eſt harum rerum reſpectus, ſed Chriſtus ex æquo communis omniũ, ſolus omnia ſuppeditat omnibus. Is ſeruo eſt libertas, pauperi diuitiæ, barbaro cultus, præputiato circunciſio. In ſumma, per hunc inter uos æquantur omnia, ne quis alterum faſtidiat. *Induite uos ergo ſicut electi dei.* Proinde pro abiectis mẽbris ueſtris Chriſto indignis, induite uos alia membra, diuerſa ab illis turpibus, quæ ſupra recenſuimus: ſed pro illis induite, quæ deceant eos, quos deus ſelegit ad ſanctimoniam, quosq́ꝫ ſua dilectione dignatus eſt. Dicet quiſpiam, quæ nam ſunt iſta? nimirum quæ nos docuit, quæq́ꝫ præſtitit Chriſtus: affectũ inquã miſericordię, ut faciles ſitis ad ſubleuandã alienam imbecillitatẽ: comitatem, ut tractabiles ſitis ad communẽ uitæ conſuetudinem: animi modeſtiam, ne cui uos per arrogantiam pręferatis: manſuetudinem, ne ſæuiatis in errantes: patientiam animiq́ꝫ lenitatem, ne præcipites ſitis ad ultionem, ſed ſufferatis uos inuicem, ac mutuo uobis condonetis,

netis, ſi quid per humanam infirmitatē extiterit inter uos, ob quod aliquis poſſit alterum incuſare. Aequum eſt ut uos ignoſcatis uiciſſim peccantibus, cum Chriſtus, qui neminem lædit, omnia noſtra peccata nobis condonauerit. Sed præ cęteris omnibus ornet animos ueſtros Chriſtiana charitas, quę adeo nulli nocet, ut nemini nō ſtudeat prodeſſe, iniuriam beneficio penſans. Hoc eſt perfectum illud & indiſſolubile uinculum, quo Chriſti corpus cohęret, & conglutinantur inter ſe membra, alioqui dilapſura. Charitatis comes erit concordia & pax, non illa quidem uulgaris, ſed Chriſti glutino cōſtans. Ea ſemper uincat ac ſuperet in cordibus ueſtris, illa palmam ferat aduerſus liuorem, ſuperbiam, iram, & contentionem. Siquidem ad concordiam uocauit uos deus, & hoc conſilio uos omnes ſibi reconciliauit, & in unum corpus cooptauit, ut inter uos unanimes uiueretis, uelut unius corporis membra. Ne uero ſitis ingrati, parum'que memores diuinæ erga uos clementiæ. Cum illo pax non erat futura nobis, niſi ultro nobis condonaſſet omnia flagitia noſtra. Et huius oblitus, frater aduerſus fratrem bellum mouet, ob leuem iniuriam? Ne decertetis inter uos de præcellentia philoſophię mundanæ. Sermo Chriſti, qui docet ea quæ pertinent ad ueram pietatē, habitet ac perſeueret in uobis exuberanter, ut in hoc plurimum ſapiatis, adeo ut non ſolum ipſi ſcire poſſitis, quid ſit Chriſto gratum, uerumetiam alius alium uiciſſim docere, ſi quis erret: commonefacere, ſi quis ceſſet, ſemper interim hilares ſpe futuræ beatitudinis, pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus recinentes domino laudes, ac ſua beneficia: recinentes autem non ſolum uoce corporea, ſed potiſſimum in corde ueſtro. Nam huiuſmodi demum cantilenis delectatur deus, ne quis magnum exiſtimet, ore ſuperis obſtrepere. Poſtremo, quicquid agitis, ſeu loquentes, ſeu facientes aliquid, ſic agite, ut ad domini Ieſu gloriam pertineat, illum ſapiat, illum ſonet, illum ſpiret omnis ueſtra uita. Atq; interea quicquid acciderit hæc agentibus, ſeu proſperum, ſeu aduerſum id fuerit, ne quid uos uel deijciat, uel efferat, ſed pro omnibus gratias agite deo patri per filium, per quem nihil nō uertit nobis in bonū. Vxores ſubditæ eſtote maritis ueſtris, ſicut conuenit his, qui Chriſtum profitentur, quos oportet in omnibus officijs eſſe cæteris perfectiores. Contra mariti, diligite uxores ueſtras, quas ita memineritis uobis eſſe ſubditas, ne tamen ſitis aduerſus illas amarulenti. Filij, morigeros & obſequentes uos præbete parentibus ueſtris, citra ullam exceptionem, etiamſi duriora præcipiant, modo ne impia. Sic enim placitū eſt Chriſto. Contra patres, ne abutamini ueſtra autoritate erga liberos, neq; ſic iritetis illos ſæuitia, ut animum deſpondeant. Serui, obedite per omnia dominis, quibus iuxta ius humanum debetis ſeruitutem, nō iam ad oculum placere ſtudentes, quemadmodum ethnicorum mancipiorum uulgus ſolet, ſat habens ſi non offendat herum hominem, ſed ſimplici ſynceroq; pectore præſtantes officium, nō hominis metu, ſed dei, qui reſpicit quo faciatis animo. Neq; perpendite, quid mereatur do‑

Super omnia autem hec

Et grati eſtote

Verbum Chriſti habitet in uobis

Omne quodcunq; facitis

In domino

minus

minus homo,ſed quicquid obſequiorum illi,qualis qualis eſt,impenditis,ſic habete,quaſi Chriſto impendatis,nō hominibus, certi quod ab illo recipie- tis præmium hæreditatis æternæ, etiam ſi ingratus herus nihil indulſerit pe- culij,nec uos agnoſcat inter liberos. Siquidē dū indignis dominis ob Chri- ſtum ſeruitis, Chriſto ſeruitis. Nam quemadmodū herus, ſi quid peccat in ſeruum, tametſi non punitur apud homines, tamen haud erit impunitus a- pud deum:ita ſeruus, qui recte ſe gerit,etiam ſi nullum fert præmium apud homines,qui ſeruis officio functis non arbitrantur quicquam deberi gratię, tamen non peribit illi ſua merces apud deum, apud quem non eſt diſcrimē perſonarum,ſed mentium:nec eſt ratio conditionis,ſed officij.

CAPVT IIII.

RVRSVM domini, ne iure ueſtro, quod uobis leges humanæ dederunt,non ſynceritas naturæ,abutamini ad tyrannidem in ſeruos exercendam, ſed quod iuſtum eſt & æquum illis exhi- bete, ſuppeditantes illis, quæ ad naturæ uſum ſunt neceſſaria: nec pro animi libidine alios in delitijs habētes, alios intolerabili ſeruitio pre mentes,nō ignari,uos iam conſeruos illis eſſe uerius,quàm dominos, quum & ipſi cōmunem cum illis dominum habeatis in cœlis, quem merito talem experiemini in uos,qualem uos præſtiteritis in ſeruos. Atq; quo magis uo- bis contingat,ut membra ſitis Chriſti corpore digna:precationibus inſtate, nō ſegnes aut onuſti crapula,ſed ſobrij ac uigilantes,ſimul admiſcentes gra- tiarum actionem,ut nō ſolum à deo poſtuletis, quæ conducant ad ſalutem, uerumetiam pro quotidianis illius in uos beneficijs gratias agatis, quo cu- mulatius ſit in uos beneficus,ſi memores & gratos uiderit. Atq; interim de- precabimini deū, & pro nobis,ut dignetur amotis impedimentis omnibus, liberam reddere Euangelij prædicationē,ut illo referante per fidem pectora hominū, in omniū animos ſubeat myſteriū, quod hactenus celatum, nunc pater omnibus notum eſſe uoluit de Chriſto,per quem ſine legis adminicu lo ſalutem offert omnibus, ob cuius prædicationē ego uinctus ſum his com- pedibus,ne quid obſtet mihi, quo minus euulgē apud omnes Euangelium Chriſti,cupido libere & intrepide,quemadmodū ille me iuſſit euulgare.Cū his,qui à Chriſti profeſſione ſunt alieni, prudenter eſt agendū, ne quid ap- pareat in moribus ueſtris, quod illos iritet ad perſequutionis ſæuitiam, aut alienet ab Euangelio.Poſtquam enim nō poteſtis effugere, quin cum ethni cis commercium aliquod habeatis,uitæq; communis conſuetudinem,expe- riantur uos in omnibus commodiores & humaniores factos ex profeſſione nouæ religionis, ſi quid ſit eius generis, in quo poſſitis illis citra pietatis di- ſpendium gratificari.Nunc hoc potiſſimum agendum,ut omnes alliciantur ad euangelicam profeſſionem.Huius rei occaſio, non eſt ob friuolas conten tiones perdenda,imò iactura rerum omniū redimenda. Cedite honorē,ce- dite pecuniam,remittite uindictam. Ingens lucrū exiſtimate, ſi harū rerum

Tempus redimentes

diſpendio

diſpendio aucta fuerit res euangelica. Sermo ueſter apud illos non ſit contumelioſus atq; aſper, ſed humanitatis gratiam ſapiat, cum prudentiæ ſale coniunctam. Nam comis oratio citius flectit feroces animos: & prudentia docet, quid, quibus, & qua moderatione ſit reſpondendũ. Aliter enim agendum cum principibus mundi, aliter cum mediocribus, aliter cum humilibus, aliter cum manſuetis, aliter cum iracundis, aliter cum eruditis, aliter cum idiotis. Ad cuiuſq; habitum ſic attemperãdus eſt ſermo, ut proficiat Euangelio. Eſt ubi cedere præſtet, quoties furioſis conuitijs reclamat, quem pares docere, aut dum inſidiatur doctrinæ tuæ, cui loqueris. De ſtatu rerum mearũ non ſcribo uobis, uerũ de his omnibus certiores uos faciet Tychicus, qui has perfert, mihi frater dilectus, ob profeſſionem cõmunem, & idem fidus miniſter & conſeruus in euãgelij negocio: quem hac gratia miſi iſthuc, ut & per illum ſciatis, quid agatur apud nos: & ego per eundem diſcam, quid agatur apud uos, ut & ueſtri animi refocillentur ex illius colloquio, & meus recreetur illius de uobis oratione. Tychico comitem addidi Oneſimum, quem nolim ex priſtina conditione, uitâue æſtimetis, cum mihi nunc ſit fidus ac dilectus frater, qui & illo nomine uobis debet eſſe commendatior, quod ueſtrę gentis ſit, ex præputio cõuerſus ad Chriſtum. Hi duo uobis bona fide referent, quicquid hic rerum eſt apud nos, quod ueſtra referat ſcire. Salutat uos Ariſtarchus, qui tametſi Iudaicæ gentis ſit, tamen ob fidei germanitatẽ, uobis debet eſſe commendatus. Nam hunc habeo ſocium & cõſortem captiuitatis meæ, pro Euangelio Chriſti. Salutat & Marcus, Barnabæ uobis non incogniti conſobrinus, quem & aliâs cõmendauimus uobis, præcipientes quod & nunc præcipimus: ut ſi uenerit ad uos, cum humanitate excipiatis illum. Salutat & Ieſus cognomento Iuſtus. Sunt hi quidem diuerſæ gentis, nimirum Iudaicæ, ſed tamen digni fauore ueſtro, quod ſoli ſint ſocij laborum meorum ad prædicandum regnũ dei, atq; in hiſce malis quibus affligor, mihi fuere ſolatio. Salutat uos Epaphras, uobis non ſolum communi Chriſti cultu, ſed gentis etiam cognatione coniunctus, ſic ueſtris commodis ex animo fauens, ut anxie ſolicitus non deſinat precari deum pro uobis, ut illius ope perſiſtatis in eo, quod cœpiſtis, ſitisq; non ſemichriſtiani, ſed perfecti, conſummatiq;, præſtandis omnibus, quæ deo grata ſunt. Nam illud de eo teſtor, quod ingenti ſtudio afficitur erga uos: nec erga uos ſolum, uerumetiam erga finitimos uobis Laodicenſes & Hierapolitanos. Salutat uos Lucas arte medicus mihi unice charus, cumq; hoc Demas, qui adhuc mecum agit. Salutate quum reliquos fratres omnes, qui ſunt Laodiceæ, tum præcipue Nympham, ſimul domeſticam eius uiti congregationem. Hæc epiſtola cum recitata fuerit apud uos, facite, ut eadem & in Laodicenſium congregatione recitetur, ac uiciſſim uos legatis epiſtolam, quæ Timotheo ſcripta fuit ex Laodicenſiũ urbe, quo pluribus proſint. Archippo præfecto ueſtro, meis uerbis hæc dicite: Vide quam prouinciam ſuſceperis. Domini negocium eſt, quod tibi delegatũ eſt,

non hominis. Cura ut præſtes, quod ſuſcepiſti,domino rationem reddituꝛ-
rus.Quo firmior ſit apud uos huius epiſtolæ fides: rurſum ſalutem aſſcribo
uobis omnibus meapte manu, nempe Pauli, uobis non ignota. Memores
eſtote uinculorũ meorũ, q̃ ueſtra cauſa geſto:& ſic uiuite, ut horum me non
pœniteat.Fauor Ieſu ſemper adſit uobis. Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAVLI AD
Coloſſenſes per Eraſmum Roterodamum finis.

IN EPISTOLAM PAVLI AD THESSALONICENSES
priorem argumentum,per Eraſmum Roterodamum.

THESSALONICA Macedoniæ metropolis eſt,unde & regionis incolæ Theſſalonicenſes appellati. Hi in fide ſemel accepta tanta conſtantia perſtiterunt,ut & Pauli exemplo, ciuium ſuorum perſequutiones infracto & alacri pertulerint animo:nec ullo pſeudapoſtolorum ſuaſu quiuerint ab euangelica inſtitutione deflecti. Quod ueritus Paulus, quē non latebat pſeudapoſtolorũ improbitas, cum ipſi non liceret illos inuiſere, miſit Timotheum, ex quo reuerſo cum didiciſſet illorũ conſtantiã, collaudat eos, gratias agens deo.Atq; id quidem agit cap.primo & ſecundo. In cæteris duobus inſtituit eos in uarijs pietatis officijs, ſubindicans eſſe inter eos, qui nondũ omnino puri eſſent ab omni libidine:nec deeſſe, qui ocio dediti grauarent alios,item qui inquieti ipſi turbarent eccleſiæ tranquillitatem,quos corripi iubet.Prætetea qui de reſurrectione nondũ ſatis confirmata eſſent opinione, cum defunctos ita lugerent, quaſi periſſent, ac non potius ad meliora demigraſſent. Hos inſtituit atq; cõfirmat.Rurſus alios diſputaſſe de die aduentus domini, quaſi is præſciri prædiciq; poſſit,cũ incertus ſit omnibus. Verũ eum ait ſubitum, & præter omniũ expectationem adfuturũ, quo magis ſimus ad omne momentum parati.Scripſit ab Athenis per Tychicum miniſtrũ iuxta Græcorum inſcriptionem,cui collegam addunt Oneſimũ noſtra argumēta,quæ incerto autore leguntur in uulgatis exemplaribus. Argumenti finis.

IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI
AD THESSALONICENSES PARAPHRASIS
per Eraſmum Roterodamum.

PAVLVS & Syluanus ac Timotheus cõgregationi Theſſalonicenſium conſentienti in deum patrem,& in dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, à quibus contingat uobis gratia & pax. Veſtro profectui, ſicuti par eſt,gratulantes, ſemper agimus gratias deo, ueſtro omnium nomine,ueſtri mentionem facientes,quoties cum deo ſacris precationibus colloquimur,quod nunq; nobis non ueniat in mentem,quantum

tum præſtiteritis in tuenda fidei ueſtræ profeſſione: deinde quantum labo/
ris exhauſeriris ob charitatem, quã habetis erga præcones Euangelij, quàm
fortiter & conſtanter omnia pertuleritis, freti ſpe & expectatione præmiorũ,
quæ dominus noſter Ieſus Chriſtus promiſit in uita futura ijs, qui ob nomẽ
ipſius huius uitę negligunt incõmoda. Nõ peribit uobis merces recte facto/
rum, rependet is, qui ſpectauit quo animo feceritis, deus & pater noſter. Sci/ *A deo electio nem ueſtram*
tis ipſi fratres dilecti, nõ humana perſuaſione uos eſſe mutatos, ſed uolunta/
te diuina ad hæc ſelectos fuiſſe. Neq; enim ſic prædicauimus uobis euange/
lium, ut præter uerba nihil adferremus uobis, imò dei potẽtia miraculis con
firmauit ſermonẽ noſtrũ. Datus eſt & per nos ſpiritus ſanctus, neq; quicq̃ *Et in plenitu/ dine multa*
omnino defuit, quod plenã faceret euangelicæ doctrinæ fidem, quandoqui/
dem per noſtrũ euangeliũ conſequuti eſtis, quicquid ad aliorum prædicatio
nem conſequuti ſunt Iudæi. Atq; hic q̃ pure, quàm ſubmiſſe, q̃ laborioſe
nos geſſerimus apud uos, ipſi teſtes eſtis. Nihil em̃ non pertulimus, quo uos
Chriſto lucrifaceremꝰ. Neq; uos prębuiſtis degeneres diſcipulos, ſed noſtrũ *Noſtri & domini*
exemplũ eſtis imitati, imò non noſtrũ, ſed domini Ieſu, qui ſic deiecit ſeſe, ſic
perpeſſus eſt omnia, ut nos ſibi lucrifaceret. Adeo enim nõ reſpuiſtis euãge/
lium noſtrũ, ut huius gratia quãuis graues ac multas afflictiones pertuleritis
non modo fortiter, uerumetiã multo cũ gaudio, quod animis ueſtris ſugge/ *Cũ gaudio ſpi ritus ſancti*
ſit ſpiritus ſanctus, quẽ accepiſtis ad noſtrã prædicationẽ, arrabonẽ interim
futuræ felicitatis, cuius ſpe dulce eſt etiã, quicquid hic malorũ infligit̃, ob euã
geliũ Chriſti. Tam inſignis fuit fidei ueſtræ fortitudo, ut exẽplo fueritis om
nibus credentibus in reliqua Macedonia & Achaia. In tantũ enim cõmouit
omniũ animos exemplũ urbis Metropolitanæ, ut euangelij fama, tubæ clan
gentis ritu, late perſonuerit, ardorẽ fidei ueſtrę, quã habetis erga deũ, diuul/
gans non ſolum in Macedonia & Achaia, uerũ in cæteris quoq; regionibus
omnibus, ut iam nihil neceſſe ſit à nobis prędicari pietatẽ ueſtram. Etenim ſi *Ipſi enim de nobis annun/ ciant*
quando tentamus his de rebus narrare, ipſi potius ultro narrãt nobis, prius
docti celebri rumore, q̃ noſtra oratione, quomodo nos primum uos adieri/
mus, doctrinam euangelicã prædicaturi, quantaq́; promptitudine nos exce/
peritis contemptis periculis, quæ noſtra cauſa uidebantur uobis imminere,
quantaq́; facilitate traducti ſitis à maiorũ ſuperſtitione, qua ſimulacra dæ/
monũ colebatis, ad cultũ dei, ut poſthac deteſtantes falſos ac mortuos deos,
ſeruiretis deo uiuo ac uero, cuius promiſſis freti, pro nihilo ducitis huius uitæ
cõmoda, pariter atq; incõmoda, expectantes ut filius eius Ieſus, per quẽ nos
aſſeruit in ſalutẽ, ac nobis futurę uitæ pręmia pollicitus eſt, rurſum adueniat
è cœlis, exhibiturus palàm orbi, quæ promiſit. Nam hunc in hoc excitauit
ad uitam, ut & nos per illum reuiuiſceremus, fruituri cũ illo bonis immortali/
bus, qui hic pro illo mala huius mundi perpetimur. Nec erit nobis tum for/
midabilis huius aduẽtus, quos ipſe ſuo ſanguine purgatos à peccaris deo re/
conciliarit, & ab æterno ſupplicio liberarit, quod noſtris cõmiſſis debebatur.

CAPVT II

Nam & ipſi ſcitis fratres

QVID autem attinet commemorare, cum ipſi non ignoretis, licet non acceſſerimus ad uos, cum faſtu & ſupercilio, grandia quædam uerba trutinantes, aut magnificã aliquam philoſophiam profitentes, tamen aditum noſtrum nõ fuiſſe inefficacem. Imò cum & antea Philippis multa pertuliſſemus, quemadmodũ ipſi noſtis, multisq́ eſſemus affecti contumelijs unà cum Sila, ob Pythonem eiectum à puella, quam tenebat, nihilo ſecius tamen freti auxilio dei noſtri, non ueriti ſumus & apud uos libere prædicare Euangelium Chriſti, non ſine graui diſcrimine: quod ſi rem cõmenticiam & inanem uobis prędicaſſemus, nunq́ eius cauſa capitis diſcrimen adiſſemus. Nam qui ex ſeſe docent, quod à Chriſto non acceperunt, & docent ad ſuum quæſtũ, hoc agentes, ut alijs imponant ſuo lucro: his nec adeſt autoritas, & protinus ſe ſubducunt, ubi metuunt capitis aut rerum ſuarũ diſcrimen. At doctrina, ad quam uos inuitauimus, haud fuit commenticia fucataq́, aut ad impoſturam inſtructa, neq́ ſub eius prætextu celauimus artes impuras, quemadmodum faciunt pſeudapoſtoli: neq́ dolo quicq́ geſſimus, aliud præ nobis ferentes, aliò ſpectantes, ac ſub Chriſti titulo, noſtrum agentes negocium, eorum more, qui ſe faciunt apoſtolos: ſed quemadmodum deus per filium ſuum ad hoc munus nos delegit, ut ſyncere concreditum Euangelium prædicaremus, ita prędicamus omnibus, non ut apud homines ineamus laudem aut gratiam, ſed ut deo noſtram functionem probemus, qui penitus inſpicit corda noſtra, atq́ ex his quenq́ æſtimat. Neq́ enim cuiquam ſumus adulati, cuius rei uel ipſi teſtes eſtis, neque ſermonem Euangelicum ueſtramq́ credulitatem uertimus in quæſtum noſtrum. Teſtis eſt nobis huius animi deus ipſe, neq́ uenati ſumus ex Euangelio gloriam humanã. uel apud uos, uel apud ullos alios, cum potuerimus autoritate noſtra ſupercilioq́ uti, non minus, quàm pſeudapoſtoli, qui cum inania doceant, & ad ſuum compendium, tamen honorem & obſequium à

Sed facti ſumus paruuli

uobis exigunt. At nos memores quid deceat apoſtolos Chriſti, qui ſeſe ſubmiſit noſtræ ſalutis cauſa, non uindicauimus nobis faſtum ac ſupercilium, ſed placidos nos ac mites præſtitimus inter uos, haud ſæuientes uelut in diſcipulos, ſed omni lenitate morigerantes imbecillitati ueſtræ, non aliter, q̃ ſi mater nutrix foueat teneram ætatem filiorum ſuorum, ſic & nos affectu propenſi in uos, ex animo cupiebamus impartire uobis, non ſolum Euangelium dei, ueluti pabulum animarum ueſtrarum, uerumetiam propriam uitam impendere: non quod à uobis quicquam ſperaremus præmij, ſed quod uos ex animo charos haberemus, haud ſecus ac mater diligit filios ſuos. Non exprobramus officium, ſed teſtamur affectum. Nam ipſi meminiſtis fratres, ut ueſtra cauſa nullum laborem, nullum ſudorem fugerimus: nihil aliud ſitientes aut captantes, quàm ſalutem ueſtram: & adeo nihil mercedis uenantes à uobis, ut opera manuaria, nocturna, diurnaq́ nobis pararemus

uictum

uictum, ne cuiꝗ ueſtrum eſſemus oneri. Pſeudapoſtoli ſuum Euangelium in uos ingerunt,& extorquent quantum poſſunt,nos uobis gratuito prædicauimus Euangeliũ dei. Et uos mihi teſtes eſtis,& deus ipſe teſtis eſt, quàm ſancte,quàm iuſte,ꝗ inculpate geſſerimus noſmet erga uos,qui credidiſtis, quod ipſa re compertum habetis,quàm ſyncero affectu cuncta fecerimus,ut erga quenꝗ ueſtrũ ſic fuerimus affecti, tanquam pater quiuis erga liberos ſuos,nunc obſecrantes uos,nunc cõſolantes,nunc obteſtantes, non ut nobis daretis quicquã,ſed ut uitam ageretis deo dignam, qui uos prius alienos ab omni pietate uocauit per fidem ad ſtudium ueræ pietatis, & per afflictiones temporarias aſciuit in regnum ſuum, & gloriam immortalem. Bene habet, agnoſcitis beneficiũ dei, quapropter & nos illi gratias agimus indeſinenter, qui ſic afflauit animos ueſtros,ut cum nos humiles ueniſſemus ad uos,nulla dignitatis ſpecie cõmendati, ſimulatꝗ audiſſetis à nobis Euangelij doctrinam,non acceperitis tanquam ſermonẽ,aut fabulam humanã,ſed tanquam ſermonem ab ipſo deo profectũ, ſicuti re uera erat. Nam ille uobis per nos loquebač. Dilutus & inefficax eſt ſermo humanus,ſed efficax eſt ſermo dei, qui ſimulatꝗ hauſtus eſt uobis,nõ fuit ocioſus, ſed exerere cœpit uim ſuam in uobis, ita ut ſatis appareret uos eundem cepiſſe ſpiritũ, qui mox imitari cœperitis reliquas eccleſias dei, quæ in Iudæa profitentur Chriſtum Ieſum. Quod Chriſtus,quod nos,quod cæteri Iudæi, qui amplectũtur doctrinam euangelicam,paſſi ſunt à ſuæ gentis hominibus,quibus inuiſa eſt hęc doctrina, hoc & uos paſſi eſtis à contribulibus ueſtris. Nam ut hi dominũ Ieſum occiderunt, & ante hunc trucidarunt ſuos prophetas, impatientes ueritatis, ita & nos ueritatis euangelicæ præcones perſequũtur,tanta cæcitate mentis, ut & dei iram in ſe prouocent,cuius uoluntati rebellãt,& cunctis hominibus aduerſentur, uelut hoſtes humani generis ac uelut omnibus inuidentes ſalutem per fidem oblatã, & cupientes omnes ſecum in exitiũ pertrahere. Neꝗ enim priuato quopiam odio ſic nobis obſiſtunt, imò gentium omnium bono inuident, & ea gratia nobis obturbant,ne prædicemus euangelium gentibus, per quod ſeruari queant, quaſi parum ſit illos antehac trucidaſſe prophetas,mox à prophetis Chriſtũ,niſi nobis etiã afflictis & extinctis,abſoluant cumulũ facinorum ſuorũ, & hunc ueluti colophonem imponant impietati ſuæ,nuſquã ſui diſſimiles,nec unquã ab inſania ſua reſipiſcentes: quibus rebus adeo prouocant in ſe diuinã iram,ut deſperandi ſint,quippe deſtinata malicia propellẽtes ab ſeſe miſericordiã dei,& euangeliũ modis omnibus oppugnantes,cuius unius ope poterant ab exitio recipi. Cæterũ quo magis amo uos, ob alacritatẽ ac promptitudinẽ fidei ueſtræ fratres, hoc mihi grauius fuit ueſtri deſideriũ,qđ aliquantulũ tẽporis à uobis diſtracto,nõ licuerit frui cõſpectu ueſtro,cuius mira nos habebat cupiditas,licet animo nunꝗ fuerimus à uobis diuulſi. Et tamen hoc non ſat erat charitati in uos noſtræ, niſi præſens præſentes aſpicerem & corporeis oculis. Quapropter non mihi

Vos teſtes eſtis & deus

Vt impleant peccata ſua ſemper

ſatis eſt uiſum, aliquẽ ad uos mittere, aut per literas colloqui, ſed ipſe Paulus
ſemel atq; iterum conatus ſum adire uos, quo magis etiam confirmarẽ ani/
mos ueſtros, ſed obſtetit hæc conãti ſatanas, qui per impios Iudæos impedi
uit meã ad uos profectionem. Quid aũt mirum, ſi tanto teneor ueſtri deſide
rio? Nam quid aliud eſt in hoc mũdo, quo mihi placeã, quo me iactem, quo
fretus mihi promittã felicitatẽ? Omnia contẽno prę euangelio Chriſti. Quę
nam igitur eſt ſpes noſtra, aut quod gaudiũ noſtrũ, aut quæ corona noſtra:
nõne inter cęteros, quos ex gentibus lucrifeci Chriſto, uos quoq; eſtis? Si nõ
apud mundũ, certe apud dominũ Ieſum Chriſtũ. Vbi debellatis hoſtibus
euangelij, palàm agẽt triũphus in aduentu illius: quæ tũ trophæa: quæ mo/
numẽta uictoriæ proferã in illa pompa, niſi uos ueſtriq; ſimiles? interim ha/
rum rerũ certa ſpe fruor. Vos igitur eſtis in hac uita ſeges ac materia gloriæ
noſtræ, uos gaudium noſtrum, ſi modo perſeueratis in his quæ cœpiſtis.

CAPVT III

Propter quod non ſuſtinen/tes amplius

PROINDE cum iam impares eſſemus deſiderio ueſtri, nec tamen
daretur aditus ad uos, uiſum eſt nobis, ut quod per nos ipſos fa
cere non licuit, per mihi fideliſſimum ſodalem, ac uelur alterum
me facerem. Nos igitur ſoli reſedimus Athenis, atq; inde miſi/
mus Timotheũ fratrẽ noſtrum, ac ſpectatũ dei miniſtrũ, ſocium & adiuto/
rem officij noſtri, quo fungimur in euangelio Chriſti: malentes interim tam
unici tamq́; neceſſarij collegæ ſolatio carere, quàm committere ut uſquam in
proſpiciendo rebus ueſtris ceſſaſſe uideremur. Miſimus aũt non noſtra gra/
tia, ſed ueſtra potiſſimũ cauſa, uidelicet ut cõfirmaret & conſolaretur animos
ueſtros: docens his afflictionibus, quibus hinc atq; hinc pulſor, neq; quicq́;
labefactari meum animũ, & magis etiam proſperari gloriã euãgelij, ne quis
ueſtrum ob meas afflictiones, quas auditis, turbaretur. Neq; enim uobis no
uum uideri debet, ſi hæc accidũt euangelij præconibus, cum me iam pridem
ſciretis in hoc ipſum delectum à deo, ut mei corporis afflictionibus illuſtra/
rem Chriſti nomen, præceptorem ac dominũ hac in parte referens. Etenim
iam tum cum apud uos præſentes eſſemus, hoc ipſum prædicabamus fore,
ut ob euangeliũ afflictionem pateremur. Quod tum prædixeram fore, iam
fieri uidetis, quemadmodũ & ante noſtis factum. Mihi nihil inopinatum
accidit, neq; uobis non prædictũ: quo minus eſt cauſæ, cur animo labefacte/
mini. Ergo cum pro mea ingenti de uobis ſollicitudine, qua tuta etiã timeo,
non ferrem deſiderium ueſtri, Timotheum, ut dictũ eſt, miſi ad hoc, ut per
hunc quodammodo præſens cognoſcerem fidei ueſtræ conſtantiã, & explo/
rarem, ſi quos ex uobis imbecilliores tentaſſet ille, qui nunq́; non uigilar ad
ſubuertendos bonos. & in his periſſet mihi labor meus. Nuper autem cum
Timotheus à uobis rediſſet ad nos, nobis lætũ adferens nunciũ, ac referens
& fidei ueſtræ robur inconcuſſum, & charitatem priſtinæ ſimilem, quodq́;
diſiunctio noſtra non aboleuiſſet apud uos noſtri memoriã, ſed hanc apud
uos

uos iugem ac perpetuam eſſe,uosq́ʒ ſemper mutuo noſtri uidendi deſiderio teneri,quemadmodum nos habet deſiderium uidendi uos: nihil eſt neceſſitatum aut malorum, quibus premor, quod non æquo animo feram, poſtea q̃ cognoui ueſtram fidem eſſe in tuto,cui metuens, ipſe mihi non metuebā. Ego mihi uideor incolumis, ſi ueſtra incolumis eſt fides. Nunc uiuimus, & ab omni diſcrimine uidemur erepti, ſi uos auxilio Chriſti Ieſu perſiſtitis in eo,quod cœpiſtis. Non piget horum malorū, ſi fructus reſpondet in uobis, quorum gratia hæc perpetior. Quod quoniam uideo fieri, ut indies latius Euangelium crebreſcat apud gentes,quas gratias tanto beneficio pares,deo poſſimus referre,cuius beneficio nobis contigerit, in hiſce malis tam inſigne gaudium,quo de ueſtro profectu gaudemus ex animo, teſte deo noſtro,cuius bonitati debetis,quod perſtitiſtis,à quo nocturnis & diurnis precibus & illud maiorem in modum flagitemus,ut eiuſdem beneficio liceat aliquando ueſtro conſpectu frui. Præſtat aliquid præſentia, quod nec literæ,nec nūcius quamlibet fidus pręſtare poſſit. Hac igitur gratia cupio uidere uos,ut ſi quid etiam deſit euangelicæ diſciplinæ,id ſuppleam ac ſarciam. Cæterum precor, ut quando per impios homines non licet,ipſe deus ac pater noſter, & huius filius Ieſus Chriſtus dominus noſter, ſubmotis impedimentis,aperiat mihi uiam ad uos, ſimulq́ʒ uos dotibus ſuis ſic interim augeat, ut magno gaudio uos conſpicere poſſim. Id erit ſi uos abundantes & exuberantes reddat mutua inter uos charitate: nec inter uos tantum,uerum erga cunctos homines, quemadmodum & nos erga uos omnes eximiam quandam habemus charitatem, uel mori parati pro ueſtra ſalute: atq́ʒ ita confirmet corda ueſtra,ut integritas ueſtra nulla ex parte culpari poſſit,non ſolum apud homines, ſed multo magis apud deum,& patrē, quem nihil fallit, in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti, cum in conſpectu ſanctorum omnium palàm erit, non ſolum quid quiſq́ʒ geſſerit, uerumetiam quo quiſq́ʒ animo geſſerit.

Quoniā nunc uiuimus — *Et compleamus ea* — *Sine querela in ſanctitate*

CAPVT IIII

QVOD ſupereſt fratres rogamus uos, & exhortamur per dominum Ieſum, quando iam ſatis à nobis eſtis edocti, quomodo uos gerere debeatis,& quibus ſtudijs placere deo,date operam ut in eo,quod didiciſtis,non ſolum perſeueretis,uerumetiā quotidianis profectibus uoſipſos ſuperetis, Noſtis enim ac meminiſtis,quæ pręcepta tradiderim,nō meapte autoritate,ſed domini noſtri Ieſu Chriſti. Nihil iſtorum pręcepi,quæ uobis inculcant pſeudapoſtoli,de legis Moſaicæ ceremonijs,de præcellentia uiſisq́ʒ angelorum,per quos ſit aditus ad ſalutem, ſed ea duntaxat,quæ ſciebā eſſe grata deo. Nam hæc eſt uolūtas dei,ut uos ſanctos & incontaminatos præſtetis:nec animo ſolū caſti ſitis, ſed & corpore,ut abſtineatis à ſcortatione,qua corpora conſpurcantur. Corpora domicilia ſunt animi:animus hoſpitiū eſt dei. Vt igitur oportet animū eſſe purum, ob hoſpitem deum, ita decet corpus eſſe purum, ob inhabitatorē animum.

De cætero ergo fratres

Sicut & gentes quæ ignorant deum

Proinde nouerit ſuo quiſq; corpuſculo, ceu uaſculo fictili, hunc habere honorem, ut purum ſeruet & illibatũ: neq; ſinat inquinari morbo turpium cupiditatum ac libidinum, quod adeo Chriſtianis indignũ eſt, ut nec gentium ſit omniũ, ſed earum, quæ non nouerunt deum: uerum exiſtimant nullo ultore, cuiq; licere quicquid libet: & honeſtum eſſe, quicquid corpori dulce eſt.

Et ne quis ſupergrediatur in negocio

Congeminatur autem libidinis malum, ſi cum fratris iniuria copuletur, ueluti cum alienam uxorem uſurpat aliquis. Ne quis igitur aut hic, aut alijs in rebus, ſibi plus ſatis uſurpando, fraudẽ faciat fratri ſuo, propterea quod deus nihil horum ſinet inultum: & adeo non proderit baptiſmus iſta patrantibus ut grauius etiam ſint puniendi, quemadmodum & ante diximus uobis, ac teſtati ſumus. Nec enim ideo deus nos uocauit ab inſtituto uitæ prioris, ut ſemel loti, rurſus in eaſdem ſordes reuolueremur, ſed ut innocentiam ſemel gratis datam uitæ ſanctimonia puritateq; tueremur. Neq; fœditate libidinum expellamus à nobis ſpiritum ſanctum caſtitatis amatorem. Hæc, inquam, & teſtatus ſum, & rurſum teſtor, non eſſe mea præcepta, ſed dei. Proinde qui aſpernatur, non hominem aſpernatur admonentem, ſed deum autorem aſpernatur, qui ideo ſpiritum ſuum ſanctum impartijt uobis, ut illius afflatu ſanctimoniam amplecteremini. In hunc contumelioſus eſt, quiſquis corpus ſuum turpi libidine polluit.

De charitate autem fraternitatis

Cæterum de charitate Chriſtianorum erga Chriſtianos, non arbitror neceſſe, ut uos admoneam hiſce literis. Nam ipſi ultro diuinitus docti eſtis per ſpiritum Chriſti, quem hauſiſtis, ut uos inuicem diligatis. Id enim re ipſa declaratis, Chriſtiana charitate proſequentes cunctos fratres, non ſolum qui ſunt Theſſalonicæ, ſed etiam qui in tota Macedonia. Non igitur hortabor, ut quod facitis ultro, faciatis, ſed ut quod facitis admonitu ſpiritus, in hoc ſuperetis uoſipſos, ſemper in melius proficientes. Detis autem operam, ne per ocioſos, & alienarum rerum curioſos, turbetur ueſtra tranquillitas, ſed ſuũ quiſq; agat negociũ. Quod ſi cui non ſuppetãt facultates, manibus proprijs ſibi paret, unde & ſibi ſuppeditet, & alijs egentibus impartiat, quemadmodũ & ante præcepimus uobis, ut uos geratis cũ decoro erga eos, qui ſunt alieni à profeſſione Chriſti, apud quos mendicare, aut ob inopiã impudentius agere, turpe ſit ueſtræ profeſſioni. Quin potius hoc ſuæ cuiq; manus præſtẽt, ne qua re ſit opus. Et facile ſuppetit illi, qui paruo cõtentus eſt.

Nolumus autem uos ignorare fratres

Porrò quod attinet ad reſurrectionis myſteriũ, non patiar uos quicq; latere, ne impotẽti dolore lugeatis eos, quaſi perierint, qui freti promiſſis euãgelij obdormierunt, ne lugeatis inquam ad exemplũ gentium, ideo lamentantiũ mortem ſuorum, quod non ſperent unquã reuicturos. At Chriſtianorũ mors nihil aliud quàm ſomnus eſt, unde expergiſcentur in aduentu Chriſti, longe iam felicius uicturi. Cur enim nõ ſperemus in membris fore, quod factũ ſcimus in capite? Nam ſi uere credimus, quod Ieſus mortuus eſt noſtro more, & reuixit ad immortalitatẽ, ſic futurum credamus oportet, ut deus pater, qui reſuſcitauit Ieſum, & eos qui Ieſum profeſſi,

& illius

& illius promiſſis confiſi obdormierunt,unà cũ illo adducat rediuiuos in ad/uentu filij, ne capiti ſuo deſint membra. Non referimus uobis humanam fa bulã,ſed quod ab ipſo Chriſto didicimus, uidelicet quod nos, quos aduen/tus domini reſiduos hic ac uiuos reperiet,nõ ante ſiſtemur in cõſpectu Ieſu, quàm ij,qui mortui fuerint unà ſiſtãtur. Dixerit quiſpiã,qui poterũt ſiſti,qui ſepulti ſunt & in puluerẽ redacti? Ipſe dominus Ieſus,per angeli uocẽ,diuina tuba de cœlo perſonantẽ excitabit illos,adhortans,ut experrecti properent, ac protinus qui obdormierant hac ſpe,reuiuiſcent,& exurgent è monumen/tis. Id ubi factũ erit,nos qui reſides ac uiui reperti fuerimus,in aduentu Chri ſti unà cũ illis rediuiuis,ſubito rapiemur per nubes, ut in aëre domino occur ramus,atq; inde nos ſecũ auehet in cœlum, iugiter ſecum uicturos. His itaq; ſermonibus uos inuicem cõſolemini,ne grauius uos diſcruciet mors piorum, dignior quam gaudijs & gratulationibus proſequamini, quàm lamentis.

CAPVT V

MODVM & ordinẽ reſurrectionis habetis, quando id ſcire ueſtra referebat. Cæterum tempora, temporumq; articulos, quando ſint hæc futura,nihil attinet uobis ſcribere, & adeo non condu/cit, ut nec dominus tale quiddam à ſe flagitantibus diſcipulis, uoluerit aperire. Siquidẽ ipſi planè noſtis, & ante à nobis edocti,quod dies ille domini,non aliter obrepet orbi inexpectatus,quàm fur nocturnus obte pit dormientibus,ac tum potiſſimum opprimet oſcitantes, quũ minime ex/pectabitur. Quũ enim iſti,qui non credũt euangelio,in medijs delicijs dixe/rint,nihil eſt periculi, ſed pacata tutaq; omnia,nõ ueniet dominus, tunc illis repente inſtabit exitiũ,quemadmodũ grauidam mulierẽ ſubitus dolor par/tus occupat,ante diem expectatũ. Nec erit effugiũ prius oppreſſis,quàm ſen ſerint. Dies metuendus ijs, qui nunc excæcati uitijs ſuis, nocturnã agunt ui/tam:uobis fratres nõ perinde metuẽdus,ne uos improuiſos opprimat. Vos enim omnes,qui Chriſtũ ſequimini,non pertinetis ad regnum tenebrarum, ſed ad regnũ lucis ac diei, præſertim ſi ſtudio pietatis noſtræ profeſſioni re/ſpõdeamus,atq; ita uiuamus,ut appareat nos in luce uigilare,nõ in tenebris ſtertere. Proinde ſi nolimus opprimi,ne dormiamus,quemadmodũ faciunt cæteri qui nõ norunt lucẽ Chriſti,ſed uigilemus ac ſobrij ſimus,animo ſem/per circũſpectãtes,ne quid per incogitantiã admittamus,quod oculos homi num ac dei offendat. Nã ut qui iuxta corpus dormiũt,nocte dormiũt, & qui uino temulenti ſunt,nocte ſunt temulenti,ita qui oſcitant ac dormitant in ui/tijs,in animi tenebris uerſant̃,& qui mũdi cupiditatibus,atq; illecebris ebrij ſunt,in mentis caligine uerſantur. At nos quibus illuxit euãgelij dies,ſobrios ac uigilantes eſſe decet,ſemper accinctos ac paratos aduerſus ſubitum inſul/tum hoſtis, ſemper in noſtrum exitium uigilantis, munitos armis ſpirituali/bus. Nimirũ pro thorace fidem induti & charitatẽ, pro galea ſpem æternæ ſalutis. Nec eſt quod diffidatis. Aderit uigilantibus deus ipſe propugnator.

De tempori/bus autem

Vos autẽ fra/tres non eſtis in tenebris

Induti lori/cam fidei

Nec

Nec enim ideo uocauit nos ad euangelij doctrinam,ut ſecùs,quàm illa com monſtrat,uiuentes,iram nobis & ultionem dei conduplicemus,ſed ut illi parentes ſalutem conſequamur, opitulante domino noſtro Ieſu Chriſto, qui ideo mortuus eſt pro nobis, ut ſiue contingat uiuere, per pietatem ac ſpem immortalitatis cum illo uiuamus,ſiue contingat mori, cum illo uiuamus immortales. Quod ut magis ac magis faciatis mutuis hortatibus uos inuicem animate, ac uiciſſim alius alium excitate ad profectũ, quemadmodum & ueſtra ſponte facitis.Quin & illud rogamus uos fratres,ut rationẽ habeatis eorum,qui laborant inter uos,quiꝗ; pręſunt uobis in euãgelica doctrina, quiꝗ; admonent uos,quibus rebus oporteat placere Chriſto,ut cũ oporteat omnibus deferre honorẽ,hos tamen præ cæteris habeatis in precio,referentes illis charitatẽ,quam præſtant uobis,tot laboribus ac periculis, ueſtra cauſa ſubeundis. Et ſi quãdo uos arguũt delinquentes, tamen habete pacẽ cum illis. Neque enim odio dignus eſt qui arguit ut proſit. Quin uos quoque pro ſua quiſꝗ; portione, ut illorũ partes adiuuetis obſecro. Admonete eos, qui ſuo uiuentes arbitrio turbant ordinem ueſtrum.Conſolamini puſillanimes, ſubleuate imbecilles, eſtote lenes ac patientes erga omnes, non modo Chriſtianos,uerumetiã à Chriſto alienos.Cauete ne quis iniuriã iniuria rependat,ne quis maleficiũ maleficio retaliet. Nec enim imitari decet malos in re mala, & illorum ſimiles fieri,Imò magis adnitendũ,ut benefaciatis omnibus,non ſolum Chriſtiani Chriſtianis,uerumetiã quibuſcunꝗ; promeritis, & non promeritis, certi non perire uobis officiũ fideiuſſore Chriſto. Quare quicquid uobis acciderit,incolumi pietate gaudete ſemper,indeſinẽter interpellate deũ precibus ueſtris,in quauis fortuna gratias agite.Sic enim placitũ eſt deo,ut ſemper ſit,pro quo gratias agatis patri benefico in uos per Ieſum Chriſtum. Quin & illud cauendũ uobis, ne ex diuerſis dotibus diſſidiũ aliquod oriatur inter uos.Contigit alicui donum linguarum, ut ſpiritu pſallat, quanꝗ; infima dos eſt,nolite tamẽ extinguere,fouete potius, ut proficiat ad meliora.Contigit alicui prophetiæ donũ,ut enarret ſenſum ſcripturæ myſticum,nolite reijcere quicquid dicitur.Illum ferte, ut proficiat:hunc audite,ſed cũ iudicio, ſic tamẽ, ut ne dicẽti moleſtius obſtrepat. Nemo ſic ſuis dotibus faueat,ut contẽnat alienas.Omnia probate,cęterũ quod quiſꝗ; ſibi iudicarit accõmodum,id amplectatur.Quicquid boni ſpeciẽ habet,non eſt aſpernandum.Cæterũ à malis ſic oportet abhorrere, ut ab his etiam abſtineatis quæ mali ſpeciẽ præ ſe ferunt.Sed ad hæc omnibus conari ſtudijs ueſtrũ erit,Cæterum deus ipſe pacis autor,cui gratus eſt cõſenſus & cõcentus totius hominis in rebus honeſtis, efficiat, ut toti ſancti ſitis, & illibati, ut anima ſpiritui, corpus animæ reſpondeat,ſpiritus ipſe reſpondeat deo,ne ſit in quo poſſitis culpari,utꝗ; in hac ſanctimonia perſeueretis,uſq; ad aduentũ domini noſtri Ieſu Chriſti.Non eſt quod diffidatis.Bonæ fidei eſt,qui uocauit uos ad hãc ſanctimoniã & huius præmia: idem perficiet, quod cœpit: præſtabit, quod eſt polli-

Vt noueritis eos qui laborant

Quod bonum eſt tenete

Ab omni ſpecie mala

eſt pollicitus. Fratres,& noſtros conatus ueſtris precibus adiuuate.Salutate fratres omnes oſculo,non quale ſalutatorũ uulgus ex more porrigit,ſed ſan/cto & Chriſtiana digno charitate. Obteſtor uos per dominum,ut recitetur hæc epiſtola omnibus ſanctis fratribus. Fauor & beneuolentia domini no/ſtri Ieſu Chriſti ſemper adſit uobis, Amen.

PARAPHRASEOS IN PRIOREM EPISTOLAM PAVli apoſtoli ad Theſſalonicenſes, finis.

IN EPISTOLAM PAVLI AD THESSAlonicenſes poſteriorem argumentum, per Eraſmum Roterodamum.

QVONIAM non contigit Paulo facultas reuiſendi Theſſalonicenſes,per epiſtolã confirmat illorum animos,ut fortiter ferant illatas ob Chriſtum afflictiones, nec ipſis defuturum præmiũ,nec aduerſarijs uindictam.Rurſum de die aduẽtus domini,de quo nonnihil attigerat in epiſtola ſuperiori, monet ne quid cõmouerentur quo/rundam dictis,qui aſſeuerabant illum iam inſtare,recte,ſicuti putant, ſigni/ficans prius abolendũ Romanum imperium , ac deinde uenturũ Antichri/ſtum. Attentius etiã inculcat,coërcẽdos eſſe,qui ocio & curioſitate ſua turba/rent quietẽ & ordinem publicũ,& ad opus adigẽdos,cum ipſe Paulus apud eos manibus ſuis laborarit. Scripſit Athenis per eoſdẽ, per quos miſit prio/rem epiſtolam, ut noſtra quidem docent argumenta. Argumenti finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES poſteriorem, per Eraſmum Roterodamum.

PAVLVS & Syluanus ac Timotheus cœtui cre/dentiũ, qui Theſſalonicæ conſpirati ſunt,& con/ſentiunt in deum patrem noſtrum ac dominum Ieſum Chriſtum . Semper gratias agere debe/mus deo , pro ſua magnifica in uos liberalitate, magnificas, qui nõ ſolum illius ope perſiſtatis in ijs quæ cœpiſtis,uerumetiã in dies magis ac ma/gis exuberetis in fide ac mutua inter uos charita/te,in tantum,ut iam non arbitrer neceſſe uos alio rum exemplis accendere ad ſtudiũ pietatis, cum potius ipſi gloriemur de uo bis apud alias eccleſias dei, ueſtro exemplo cæteros ad uirtutem inflamman tes,cõmemorando patientiã ueſtrã,fideiq́ꝫ conſtantiã in omnibus perſequu tionibus ueſtris & afflictionibus,quas ſuffertis, ut in uobis poſthac declare/tur iuſtũ dei iudiciũ , dũ uos hic pro ipſius nominis gloria uexatos admittet

in conſortium

in conſortium regni ſui, contra, qui uos ipſius odio perſequuti ſunt, tradet ſupplicijs æternis. Siquidem erit hoc iuſticiæ diuinæ, utriſq; rependere præmium factis dignum: ijs qui affligunt innocentes, afflictionem: & uobis, qui nobiſcum affligimini, nobiſcum largiri refrigerium ac ſolatiũ in illo die, cum apparebunt Euangelica promiſſa, palamq́; ſeſe orbi oſtendet è cœlo dominus Ieſus, non iam humilis, quemadmodum apparuit aduentu primo, ſed ſtipatus angelico ſatellitio, ſicuti decet potentem principem, non iam mitis ac placidus ad ſanandos improbos, ſed armatus horrendo flammeoq́; incendio, inflicturus ultionẽ ijs, qui hic noluerunt noſſe deum, nec obedierunt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti, ut experiantur iuſtum ac potentem, qui miſericordem ac mitem deſpexerunt, ac uel ſuis ſupplicijs docti, fateantur eſſe uera, quæ prædicauit euangelium. Nam iſti, quoniam impietatis ſuę finem nullum fecerunt, pœnas luent inæternum, ubi conſpexerint diuinam illam domini faciem, ac maieſtatem fortitudinis illius, quem hic ut imbecillem ac humilem contempſerant. Primum enim uenerat, ut ſeruaret omnes, tunc ueniet, ut exhibeat ſe glorioſum, non in ſe ipſo tantum, ſed in omnibus etiam membris ſuis, quæ ſunt homines pij, ut admirandus appareat in omnibus qui ipſius crediderunt euangelio. Nam tum palàm omnibus exhibebuntur in uobis ea, quę nobis teſtimonium perhibentibus Chriſto credidiſtis, impijs aſpernantibus ac diffidentibus, qui dies ut uobis ſit proſper ac lætus, non deſinimus dominum precari pro uobis, ut quandoquidem placuit illi uocare uos ad ſpem huius gloriæ, idem dignetur adeſſe uobis eò cõnitentibus, ut uita ueſtra congruat profeſſioni, utq́; quod pro ſua bonitate cœpit in uobis, conſummet ac perficiat, addatq́; robur animis ueſtris, ut fortiter tolerandis afflictionibus impiorum, declaretis quàm ualeat in uobis certa ſpes felicitatis æternæ, cuius gratia negligitis & corporis uitam, ut quẽadmodum Chriſtus illuſtrauit patris gloriam morte ſua, ac uiciſſim ab illo fuit illuſtratus reſurrectione, ita nomen domini Ieſu Chriſti glorificetur nunc ueſtra tolerantia, uosq́; uiciſſim per illum glorificemini in die aduentus illius, non iuxta meritum ueſtrum, ſed iuxta beneficentiã dei noſtri & domini Ieſu Chriſti, ſine quorum ope, ueſter conatus futurus erat inanis.

In quo etiã oramus ſemper

CAPVT II

Rogamus aũt uos fratres

CAETERVM illud uos oramus fratres per hunc aduentum, de quo modo diximus, domini noſtri Ieſu Chriſti, perq́; conſortium gloriæ, per quod membra tunc aggregabimur capiti, ne cito dimoueamini à ueſtra ſentẽtia, ſi proferet aduentus illius: aut ne conſternemini animis, neq; per fictam prophetiã, neq; per aſſeuerationem probabilem, neq; per epiſtolã noſtro nomine miſſam, quaſi iam inſtet aduentus domini. Ne quis uobis imponat ullo modo. Nam dominus non eſt aduẽturus, niſi præceſſerit defectio, & ni prius apparuerit homo ille ſceleroſus, filius perditus, ut Chriſto multũ diſſimilis, ita illi aduerſarius, qui

effertur

efferetur, non ſolum ſupra filiū dei, ſed ſupra omne quicquid dicitur deus, aut numen religioſe colendum, adeo ut in templo dei ſedeat, oſtentans ſeipſum pro deo. An nō meminiſtis, quod cum adhuc eſſem apud uos, hæc dixerim uobis? Et nūc ſcitis quid obſtet, quo minus adueniat Chriſtus, nimirū ut illе ſceleroſus, de quo dixi, ſuo tempore palàm exerceat ſuam tyrannidem in ſanctos. Nā nunc clanculū agit per illū uis impietatis, per͡q̄ homines impios diabolus ſæuit in euāgelij profeſſores, nec, ut ex me ſcitis, quic͡q̄ in mora eſt, quo minus palàm aperiat ſeſe Chriſti aduerſarius, niſi ut interim quiſq̄ quod tenet obtineat, donec illud regnū, quo cætera coercerentur omnia, tollatur de medio. Id ubi factū erit, tunc ſeſe proferet in apertū iniquus ille, omni præſtigiorū & impoſturarum genere inſtructus, in perniciem humani generis. Sed hunc diabolico afflatu tumultuantē, dominus Ieſus conficiet potenti ſpiritu oris ſui, ac falſa diuinitatis ſpecie iactantem ſeſe prorſus obſcurabit & abolebit claritate aduentus ſui, nō aliter quàm exorienti ſolis iubari cedunt ſpectra nocturna, & euanida rerū ſimulacra. Nam adueniet impoſtor ille ſatanę ſpiritu inſtructus, qui per hunc exeret uim ſuam, quoq̄ crudelius ſæuiat, nō ſolum armatus erit ingenti potentia, qua terreat animos hominū, uerumetiam ſignorū ac miraculorum mendacibus præſtigijs, quibus ſic imitabitur Chriſtū, ut olim apud Ægyptios Magi ſunt imitati Moſen: breuiter, nullo non genere fraudis ad impietatē erit armatus. Sed is nihil proficiet, niſi in malum eorū, qui & alioqui ſuapte pereunt incredulitate. Meretur enim hoc illorū pertinax aduerſus Chriſtū rebellio: digni ſunt hoc præmio, ut qui Chriſtū, & pro ſua charitate ſeruare cupientem omnes, & pro ſua ueritate patefacientē ea, quæ pertinebant ad ſalutem, nō receperunt, per quem poterant eſſe ſalui, nunc permiſſu dei ualeat apud illos falſitas pro ueritate, ualeat tyrannis pro charitate, ualeat extinctor pro ſeruatore, iamq̄ credant mendacijs hominis ſcelerati, qui filio dei uera prædicanti credere recuſarūt. Ita fiet, ut qui & aliàs ob obſtinatā incredulitatē ſuam erant perituri, tūc omnibus palàm ſit eos merito perire, qui Chriſtū ſint auerſati, ac mox approbauerint impoſtorem ac ſceleratū. Hæc tempeſtas, ut illos declarabit exitio dignos, ita ueſtram conſtantiam magis etiam illuſtrabit. Quo nomine ſemper debemus gratias agere deo, fratres mihi Chriſtiana charitate dilecti, quod nō paſſus ſit uos in errore perſiſtere, ſed elegerit uos ab initio ſeruandos, nō per legem Moſaicam, ſed per ſpiritū ſuum, largitorem ſanctimonię, per͡q̄ obedientiam, qua ſimpliciter credidiſtis ueritati. Ad hæc, ut uos delegerat ab æterno, ita uocauit per euangeliū noſtrū, ut ueſtra ſalus, qui Iudæis diffidentibus, credidiſtis, accederet ad gloriā domini noſtri Ieſu Chriſti. Verum ac germanum euangeliū tradidi uobis, non eſt quod aliud requiratis. Itaq̄ in eo perſiſtite fratres, ac tenete quæ uobis tradidimus, quæq̄ à nobis didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram. Ad hæc omni uigilantia conniti ueſtrum fuerit. Cęterū ipſe dominus Ieſus Chriſtus, ac deus

Et nunc quid detineat ſcitis

In ſanctificatione ſpiritus

z paterq̄

paterꝗ noſter, qui ultro dilexit nos,uocatos ad ſalutem,ac per ſpiritũ ſuum dedit nobis interim in his afflictionibus conſolationem æternam,bona ſpe expectantibus præmia uitæ cœleſtis,nõ noſtris meritis fretis, ſed beneficentia gratuita ipſius,magis ac magis conſoletur corda ueſtra,uoſꝗ confirmet ac ſtabiliat,ut perſeueretis in omni tum ſermone,tum facto bono.

CAPVT III.

De cætero fratres

QVOD ſupereſt fratres quamadmodũ nos noſtris apud deum uotis adiuuamus ſalutis ueſtræ negociũ,ita par eſt,ut uos uiciſſim meos conatus ueſtris apud eundẽ precibus prouehatis, ut quemadmodum euangelica doctrina celeriter ac feliciter apud uos increbuit,ita diſcurrat ac diuulgetur apud omnes. Id quo fiat expeditius, orate,ut illius ope liberemur ab abſurdis ac peruerſis hominibus,qui modis omnibus obſtant,quo minus liceat inoffenſe diſſeminare doctrinam Chriſti.Nec enim omnes credunt euangelio qui audiunt euangelium,nec tamen eſt,quod ob horũ impios conatus diffidatis.Oppugnant euangeliũ, ſed nõ expugnabunt,nimirũ fido propugnatore domino Ieſu, qui cõfirmabit uos aduerſus horũ improbitatem,& cuſtodiet uos à malo, perficietꝗ quod cœpit in uobis, quoniam uerax eſt in promiſſis. Non defuturũ eſt uobis illius auxiliũ, modo ne uos illius bonitati defueritis, adiuuabit ille, ſed conantes. Atꝗ hęc dicimus,nõ quod dubitemus de ueſtra cõſtantia, imò confidimus de uobis,opitulante domino Ieſu,quod quæ pręcepimus uobis,ut facitis,ita ſitis in poſterum facturi. Porrò dominus Ieſus ſuo fauore dirigat corda ueſtra, quo recto curſu ſemper pergant ac proficiant in charitate dei,& expectatione Ieſu Chriſti.Charitas dabit,ut indeſinenter ſtudeatis de omnibus benemereri,quemadmodũ deus beneficus eſt in omnes:expectatio aduentus Chriſti præſtabit, ut afflictiones omnes fortiter toleretis. Quod ſi quis eſt inter uos,qui contempta ratione uiuendi,quã uobis iuxta regulam euangelicã præſcripſimus, ſuo uiuat arbitratu, & ocioſus ipſe turbet publicũ ociũ ueſtrũ,atꝗ ipſe nihil agens,curioſus ſit alienarũ actionũ, præcipimus uobis autoritate domini noſtri Ieſu Chriſti,ut ab huius conſuetudine,ſi Chriſtianus fuerit,uos ſemoueatis.Neꝗ enim pigebit alios imitari noſtrũ exemplũ, qui licet fungeremur apoſtolico & honore & onere, tamẽ nõ grauati ſumus apud uos in ordinem cogi, neꝗ quicquã nobis ultra cæteros uindicauimus, adeo ut ne panẽ quidem acceperimus à quoꝗ, ſed obliti dignitatis noſtræ, nocturnis diurniſꝗ laboribus,atꝗ operis manuarijs ipſi parauimus nobis, quæ poſtulabat uitæ neceſſitas,ne cuiꝗ eſſemus oneri.Non quod exiſtimaremus,id nobis nõ licere,quod cæteri faciunt apoſtoli, ſed noluimus uti iure noſtro, quo noſmetipſos formam atꝗ exemplar præberemus, quod cæteri nõ grauarentur imitari.Quod re præſtitimus,id ſermone quoꝗ præcipiebamus uobis,ut ſi quis nollet operari,is nec ederet. Merentur alimoniam, qui noctibus atꝗ diebus uigilant pro ſalute ueſtra, Cæterum ocioſa curioſitas.

&

& inertia curioſa non meretur ſubſidium . Nam audiuimus inter uos eſſe quoſdã,qui ſuo ocio turbant ordinẽ ueſtrũ,abhorrẽtes ab opere,& ita nihil habentes proprij negocij, ut interim curẽt aliena. Adhuc nominibus illorũ parco,ſed quicunq; huiuſmodi ſunt,eis præcipimus,atq; ſi malunt, obteſtamur per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ, ne per ocium ſuũ turbent publicam quietẽ,néue ipſi nihil agentes obſtrepant alijs occupatis,ſed ipſi quoq; cum quiete operantes,ſuis ipſorũ manibus ſibi uictum parẽt potius,q̃ alijs moleſti ſint improbis flagitationibus. Digni quidẽ illi,quibus negeť quod petunt,ſed tamen humanitatis eſt Chriſtianæ, etiam parũ dignis ſuccurrere uel ob hoc ipſum quod homines ſunt, & forſitã aliquãdo meliores futuri Vos igiť fratres,nolite defatigari benefaciẽdo, dignis pariter atq; indignis. Quod ſi quis contemnit obedire monitis noſtris, quæ & præſens uobis tradidi,& abſens ſcribo,ſatis ſupplicij ſit charitati Chriſtianæ, ut alatur quidẽ, qui talis eſt,ſed tamẽ notetur,ſubmotus à familiaritate ueſtra,tantũ in hoc, ut pudore correctus reſipiſcat,neq; uelut inimicum prorſus alienetis,ſed potius admonete ueluti fratrẽ errantem,quẽ ſanatũ uelitis,non perditũ, ita uitãtes familiaritatẽ,ut animo tamẽ diligatis. Nã hoc eſt charitatis diuortiũ, nõ niſi ad tempus ſuſceptũ,quo reſipiſcat qui deliquit.Cęterũ ipſe dominus Ieſus pacis autor, largiať uobis perpetuã pacẽ in omnibus ueſtris negocijs. Dominus ſemper adſit uobis omnibus. Rurſum ſalutẽ uobis aſſcribo meapte manu, nempe Pauli. Hoc ſymbolũ obſeruabitis in omnibus meis epiſtolis, ſiue ad uos, ſiue ad alios ſcriptis. Sic enim ſcribo, ne per ſubditicias epiſtolas quiſquam uobis imponat. Fauor ac beneuolentia domini noſtri Ieſu Chriſti iugiter adſit uobis omnibus. Amen.

PARAPHRASEOS IN POSTERIOREM EPISTOLAM Pauli apoſtoli ad Theſſalonicenſes.

FINIS.

ERASMVS ROTERODAMVS

OPTIMO PRAESVLI ET EIDEM CLARISſimo principi Traiectenſi Philippo à Burgundia Salutem dicit.

CVM hiſce menſibus arua paſſim nuda ſteriliaq; iaceãt, ornatiſſime præſul, literaria tamẽ ſeges nunquã nõ aliquẽ fructum ædit. Nec eſt ulla tam rigida bruma,quin ex ſtudiorũ agris prouẽtus aliquis redeat. Mihi porrò uiſum eſt æquũ,ut hinc nõnulla portio decideretur epiſcopo,uelut huius agricolationis principi. Etenim cum rem euangelicã pro noſtra uirili adiuuamus, aliqua ex parte in uices tuæ ſolicitudinis ſuccedimus. Id autem eo feci libentius,quod

argumentũ etiam ipſum ad hoc ipſum inuitaret. Explicauimus enim paraphraſi epiſtolas diui Pauli, ad Timotheum duas, ad Titum unam, quibus adiecimus, ceu coronidis uice, quam ſcripſit ad Philemonē, ne ſola relinqueretur, cum ſit ultima, licet argumēto diſſimili, quanquam in Paulo nihil eſt, quod nō pertineat ad epiſcopum. Siquidem in tribus ſuperioribus mire depingit ac repræſentat imaginem germani uerecꝫ Chriſtiani præſulis, & quibus dotibus præditũ oporteat ad tam arduam prouinciam adſciſci, & quibus officijs obire munus delegatum. Nam quàm ſit ardua res inculpatum epiſcopum agere, quāta rurſum pernicies ſit humanæ uitæ parum ſyncerus cuſtos dominici gregis, uel illud arguit, quod nō alia de re Paulus unquā inſtantius ac magis anxie præceperit. Quoties enim identidem inculcat & infigit eadē? Quoties ōbſecrat, obteſtatur, adiurat per omnia ſacra, nūc blandiens, nunc pollicitans, nunc territans, nūc ſuo, nunc Chriſti exemplo prouocans. Iam cum Paulus ſic metuat ijs, quos ipſe ſua doctrina formarat, quos ſuis ipſius manibus impoſitis ordinarat, quorum fidem & integritatem, tot modis perſpectam & exploratā habebat, quāto plus hodie periculi eſt, tam difficile munus cuiuis temere credere? Olim ſingulis ciuitatibus ſinguli præſidebant epiſcopi. Atqꝫ in his ipſis ſanè, quota portio erat Chriſti religionē profitentium? Vt ne dicam quod illis temporibus feruebat adhuc in pectoribus hominũ Chriſti ſanguis, utpote recens effuſus: ardebat adhuc ignis ille cœleſtis, qui dabatur à baptiſmo. Quorum utrunqꝫ nunc, neſcio quomodo refrixiſſe uidetur in moribus noſtris. Has ob res epiſcopus, non ſolũ paucioribus præſidebat, uerumetiam ultro parentibus. Proinde mihi nō paulo difficilius uidetur hodie præſulem fidum & incorruptum agere, nō tantum ob hoc, quod unus tot oppidis præſideat, uerum multo magis quod pleriqꝫ præter diſpenſationem euāgelicæ doctrinæ, quæ præcipua ac peculiaris eſt epiſcopi functio, profanæ quoqꝫ ditionis adminiſtratione ſint onerati. At dictu mirum, ꝙ ægre inter ſeſe cohæreant mundus & Chriſtus, quàm difficile conueniat cœleſtibus curis ac terrenis. Cumqꝫ multo difficillimũ ſit alterutrum præſtare, uel bonum epiſcopum, uel ſalutarem principem, quantum negocij fuerit utroqꝫ diſtrictum, ſic moderari negocium, ut nec religioni deſis, nec ditioni: ſic ſatisfacere principi mortali, ut principem immortalē non offendas: ſic placere aulæ, ut non diſpliceas cœlo. Olim quiſquis ſuſcipiebat epiſcopatum, huic ſtatim ad omnes perſecutionum procellas præparandus erat animus. Sed haud ſcio, an horum temporum tranquillitas, ſi tamē hæc tranquillitas eſt, plus habeat periculi, quàm illorum tempeſtates. Quanquā autem pro mutato rerum ſtatu fieri non poteſt, ut per omnia ſit eadem gerendi epiſcopatus ratio, neqꝫ protinus damnandum, quod ab illius ætatis exemplo diſſidet, nec ſinunt rerum humanarum æſtus, id ſemper impetrare præſulem, quod optimum iudicarit, quemadmodum peritus etiam ac uigilans gubernator, nonnunquam fruſtra clauo aſſidens undarum ac uentorũ

arbitrio

arbitrio rapitur, tamen minus aberrabit ab illa ſyncera perfectaq; boni pręſulis imagine, quiſquis hanc Pauli formã, ceu ſcopum quendam ſemper habebit præ oculis. Vt egregius nauclerus, licet nonnihil à recto curſu cogatur deflectere, tamẽ à Cynoſura nõ dimouet oculos, ne toto (quod aiunt) cœlo contingat errare. Si Paulum aſſequi nõ licet, eſt tamen aliquid, illum utcunque ſequi. Ad optima nitenti, non deerit Chriſti pręſidium, cuius uices gerit tua celſitudo, & ſine cuius ope fruſtra eſt omnis conatus mortalium. Bene uale. Anno. M. D. XIX.

IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM PRIOREM argumentum, per Eraſmum Roterodamum.

TIMOTHEVM matre Iudæa, ſed Chriſtiana, patre Græco, Paulus in miniſteriũ adoptarat, probæ indolis iuuenem, & ſacris literis eruditũ: quẽ tamen ob Iudæos coactus eſt circuncidere. Quoniã autem huic eccleſiarum curam delegarat, ſicut & Tito, quas ipſe non poterat adire, inſtituit eum in functione epiſcopali, & in diſciplina eccleſiæ: non ſic admonens, ut diſcipulũ, ſed ut filiũ & collegã. Id quo cũ maiore faciat autoritate, ſubinde apoſtolicã autoritatẽ ſibi uindicat. Admonet aũt, ut reiectis, qui Iudaicas fabulas inueherẽt, ea doceret, quæ eſſent fidei & charitatis. Deinde principũ licet ethnicorum autoritatem, quoniam hinc pendebat ordo ciuitatis, & tranquillitas reip. adeo non ſpernendam Chriſtianis, ut pro his orari iubeat. Quid uiros deceat in cœtu eccleſiaſtico, quid mulieres, præſcribit. Epiſcopũ depingit cũ ſua familia. Atq; hæc fermè tribus primis capitibus. Deinde admonet ne recipiat Iudaicas fabulas, de ciborũ delectu, de uitando coniugio. Mox docet qualẽ ſe præſtare debeat erga grãdes natu uiros, erga iuuenes, erga anus, erga puellas, erga uiduas diuites ac pauperes, & eccleſiæ ſtipe alẽdas, erga adoleſcẽtiores, & ſuſpectæ etiamnum ætatis. Ad hæc præſcribit, quid præcipere debeat dominis, quid ſeruis, quid diuitibus. Admonẽs modis omnibus reijciendas cõtentioſas quæſtiones ſophiſtarũ, inani doctrinæ ſpecie ſeſe uenditantes. Scribit è Laodicea per Tychicum diaconum.

IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM PRIOREM ERASMI Roterodami Paraphraſis.

PAVLVS Apoſtolus, ac legatus, ne quis ſuſpicetur me meũ aut humanum agere negocium, & legatus non Moſi, aut cuiuſquam alterius hominis, ſed legatus Ieſu Chriſti, qui & ipſe pridem patris uice legatione fungens bona fide peregit illius negocium, à quo fuerat delegatus. Porrò legationem hãc nec ipſe mihi uindicaui, nec ab homine ſuſcepi, *Secundum imperium dei.*

ſed ad eam non ſolum uocatus ſum nutu æterni numinis,uerumetiam iuſſu & autoritate adactus, adeo ut mihi liberum non fuerit deprecari munus, licet arduum,quod iniungebat autoritas dei, quem habemus unicum omnis noſtræ ſalutis autorem.

Saluatoris.

Quicquid enim nobis iniunxit filius autore patre,id ab ipſo patre iniunctum interpretor,per quem & illi debemus ſalutẽ, ſiue dum huius morte ſumus ab æterno exitio redempti, ſiue dum huius præſidio ab urgentibus afflictionum procellis eripimur.

Spei noſtræ.

A quibus etiam ſi non contingat interim eripi, tamen nihil eſt, quod de incolumitate noſtra dubitemus, uidelicet Ieſu Chriſti præſidio freti, quẽ pater & exemplum & autorem eſſe uoluit certiſſimæ ſpei noſtræ.Siquidem ut ille cæſus & cruci affixus,mortem corporalem perpeſſus eſt, ſed mox ad immortalitatem reuixit, ita nos præſentibus malis oppreſſos, aliquando rediuiuos ad eandem immortalitatem reſtituet. Hoc igitur autore & huius præſidio fortis,& inuictus apoſtolus Paulus ſcribit Timotheo, uero germanoq́ filio,

Dilecto filio. γνησίῳ.

quem mihi non adoptaui quidem ex alieno grege, ſed ipſe ex hiſce uiſceribus genui per euangelium, cum adhuc eſſet à Chriſto alienus: & ipſe parentem hunc conſtantia ſynceritateq́ fidei,ac pura doctrina euangelica ſic refert & exprimit,ut res ipſa declaret illum non eſſe ſuppoſititium,ſed germanũ uerumq́ & indubitatum partum,& hoc nomine mihi longe chariorem, quàm ſi iuxta uulgarem morem ex huius corpuſculi ſubſtantia progenitus eſſet. Illa gignit paulo mox morituros,hic naſcimur immortalitati. Si parentes impenſius diligũt ac peculiarius,uelutiq́ uere ſuos agnoſcũt liberos,qui expreſſius referunt ipſorum imaginem: quanto iuſtius hic mihi complectendus, quẽ per fidem euangelicam genui Chriſto,& in quo meæ fidei ſynceritatem, ue luti renatam intueor.

In fide.

Iactent quàm uolent Iudæi, quod adſcito proſelyto quopiam,Moſi ſuo,ceu partum adoptiuum adiunxerint,Ego glorior,quod hunc talem euangelicæ fidei, quod Chriſto genuerim. Expedit enim poſt hac ſynagogam ſterileſcete. Tempus eſt, ut ſe per uniuerſum orbem propaget euangelicæ fidei fœcunditas. Vt autem mihi multis modis ſuppetit, quod glorier de tali filio, cui tuto poſſim euangelij delegare uices: ita nihil eſt,opinor,quod illum huius uel apoſtoli,uel patris pœniteat.Meæ functionis partem in illum trãſtuli, ſed huius meæ poteſtatis autorem habeo deũ, ut non ſit quod diffidat,de per me mandata cura eccleſiarum,niſi forte diffidit de autoritate dei. Quid aũt precer tam unice charo filio,pater amantiſſimus?

Gratia miſericordia et pax

Quid aliud,q́ eas res,quibus hic interim ſummus ille noſtrę uitæ moderator diuites ac beatos eſſe uoluit, & in quibus optat nos indies magis ac magis grandeſcere,donec ad eum modum adoleuerimus, ut Chriſtus legitimos fratres dignetur agnoſcere?Precor igitur gratiam,ut intelligat,abſq́ præſidio Moſaicæ legis gratuito Chriſti beneficio cunctis uere credentibus paratam eſſe ſalutem,neq́ gratiam modo, uerumetiam miſericordiã, quæ illi in tam multis rerum diſcriminibus uerſanti, ſemper præſens opituletur,

Neq́

Necꝙ enim me clàm eſt, quãtis tempeſtatibus obnoxia ſit uita doctorũ. Poſtremo, quod eſt noſtræ profeſſioni peculiare, pacem opto & concordiã, utꝗ hæc bona ſperet non à mundo, cuius uana ſunt præſidia, non à Moſe, cuius umbris fidere pernicies eſt, poſteaquàm emicuit euãgelij ueritas, non ab alio quoquã mortalium, ſed à deo patre, qui nõ deſtituit ſibi fidentes, & ab huius filio Ieſu Chriſto domino noſtro, qui ut habet cũ patre cõmunia omnia, ita nõ fruſtratur eos ope ſua, qui ſeſe totos ſemel ipſius fidei cõcrediderunt, tanquàm ſerui fideles, ab optimo ſimul & potentiſſimo hero, modis omnibus pendentes. Scis fili germane, quãto tumultu, quanto ꝗ capitis diſcrimine gregem aliquem lucrifecerimus Chriſto, nec ignoras nuſquã non uigilare pſeudapoſtolos, qui recentẽ adhuc fœturam, quã nos euangelio collegimus, conentur ad Moſen traducere, non ob aliud, niſi ut ſibi collectis diſcipulis, & rem faciãt, & apud uulgus ſint in precio: ac mihi quidẽ ita ſtudio eſt ꝙ latiſſime proferre euãgelicæ ditionis pomeria, ut interim nihilo ſecius tueamur, quod partũ eſt. Porrò quando corpore nõ poſſumus omnibus locis adeſſe, quod ſupereſt, partim epiſtolarum officio, partim collegarum miniſterio peragamus oportet. Hoc uidelicet conſilio, quũ me negocium euangelicum reuocaret in Macedoniam, ne prorſus deeſſem Epheſijs, te iſtic, uelut alterum me reliqui, ut difficili quidem, ſed egregiæ prouinciæ uicarius in ſignis præſideres. Vides hominũ genus mire propenſum, & ad ſuperſtitionem, & ad artes curioſas, ſed hoc illuſtrior euãgelij gloria. At rurſus aduerſarij quum multi, tum acres, quo magis aduerſus hos omni, quod aiunt, pede ſtandum eſt. Proinde quod iſthinc diſcedens te rogaui ut faceres, idem abſens etiam atꝗ etiam obteſtor, nimirum, ut iſtis quibuſdam inſynceris apoſtolis, quorum nomina nunc prudens ſupprimo, ne iritati reddantur impudentiores, denuncies, ne puritatem euangelicæ doctrinæ, quam Epheſijs tradidimus, ſua noua doctrina uitient, ac ſubuertant. Rurſum fidelium gregem præmoneas, ne periculoſa leuitate talibus pſeudapoſtolis animos atque aures præbeant, non ea docentibus, quę conducunt ad ſalutem æternã, quæꝗ Chriſti digna ſint te euangelio, ſed frigidas quaſdam ac Iudaicas fabulas ingerentibus, de ſuperſtitioſis hominum conſtitutiunculis, quæ nihil habent momenti ad ueram pietatem, de perplexa ſerie genealogiæ uſꝗ ab auis ac proauis, tritauisꝗ repetitæ, quaſi uero donum euangelicę ſalutis per uarias corporũ traduces ad nos deriuetur, ac nõ potius cœleſti benignitate ſemel effuſum ſit in uniuerſos, quicunꝗ fidem euangelicam amplectuntur. Atꝗ hæc prædicant nõ ad Chriſti gloriam, ſed partim, ut ipſi apud uos nobilitatis commendatione ſint in precio: partim, ut, quoniã ſimplex eſt euangelica doctrina, uel ob hoc ipſum doctiores habeantur, quod perplexas quaſdam, & nunquam extricandas difficultates atꝗ inexplicabiles labyrinthos ingerant, quaſi non ſimpliciſſima quæꝗ ſint optima. Euangelica fides compendio ſalutem adfert. Iſta doctrina hominum, quæſtionem ex

A deo patre.

Sicut rogaui te.

Denunciares quibuſdam.

Aedificationẽ dei, quę eſt in fide.

quæſtione gignit, & adeo non confert ad cœleſtem pietatē, quam deus per fidem nobis largitur, ut euangelicæ religionis caput euertat. Quiſquis pure credit, nō moratur quæſtiones. Qui quæſtionū nodos, alios ſuper alios ne/ctit, ac renectit, quid aliud docet quàm dubitare? Ex diametro pugnat cum fide, quæſtionū curioſitas. Si deū credunt, cur cauſificantur de illius promiſſis? Si compendio fides & charitas euāgelica præſtat ſalutem, quorſum ad miſcentur humana præſcripta de præputij pellicula reſecanda, de lotione manuum, de delectu ciborum, de obſeruatione dierum? Iactitant uobis legem à deo traditam, & huius moleſti magis, quàm eruditi doctores, legis ſummam ac ſcopum non intelligunt. Quorſum autem attinet, per tot mo/leſtas obſeruatiunculas ad ſalutem contendere, cum liceat præteritis iſtis, rectà ad ſcopum ipſum aduolare? Sat eruditus eſt in lege Moſaica, quiſ/quis ſummam legis eſt aſſequutus. Porrò quod uniuerſam legis Moſaicæ uim compendio complectitur ac præſtat, eſt charitas, ſi modo ea profici/ſcatur ex corde puro, & animo ſibi bene conſcio, ac fide neſcia fuci. Syncera charitas longe rectius dictat quid ſit agendum, quàm ullæ, quamuis mul/tæ, cōſtitutiones. Ea ſi adſit, quid opus eſt legis præſcriptis, ſi nō adſit, quid confert legis obſeruatio? Humana charitas, quoniam ſæpe uitiata eſt affe/ctibus, cum uita parum ſyncera frequenter cohæret, nec aliquoties plenæ fi/duciæ eſt. At euangelica charitas, nec fallit uſquam, nec hæſitat, nec ab offi/cio pietatis ceſſare nouit. Nec enim aliò ſpectat, quàm ad Chriſti gloriā, & ad proximi ſalutem: nec ab alio pendet quàm à Chriſto. Ab hoc ſcopo quoni am aberrant quidam, ideo pro ſolida doctrina Chriſti, ſpargunt fumos ina nes, ac nebulas Iudaicarū quæſtionum, quo uideantur eſſe præclari legis do ctores, ſeſeq; inani loquacitate uenditant, cum interim caput eorum, quæ lo/quuntur, & de quibus aſſeuerant mira pertinacia, non intelligant. Siquidē uniuerſa Moſi lex, uaria alioqui & diffuſa, in unum Chriſtū colligitur. Hu/ic cum lex ipſa deferat, impudēter legis doctorem profitetur, qui cōtra men/tem illius eam interpretatur. Nequaquā uero hæc dicimus, quod Moſaicā legem damnemus. Et ſcimus & fatemur legem eſſe bonā, niſi quis ea parū legitime utatur. Abutitur autem lege, qui eam aduerſus ipſius ſententiā in/terpretatur. Summa deſtinatio legis hæc erat, ut nos deduceret ad Chriſtū. Bonam igitur legem ſibi uertit in perniciem, qui per eam auocat à Chriſto. Qui perſpicit ac diſcernit, qua parte lex ad tempus data debeat euangelio cedere, qua perpetuum tueri uigorem, qui intelligit quomodo oporteat craſ/ſam eius literam ad ſpiritualem euangelij doctrinam accommodare: qui in telligit ijs, quos Chriſti ſanguis redemit à peccati tyrannide, quiq; charita/tis impulſu, ultro plus præſtant, quàm lex Moſaica præſcribat, nō eſſe opus uel metu, uel admonitu legis, ut uel arceātur à flagitijs, uel incitentur ad of/ficium, huic nimirum lex bona eſt. Siquidem intelligit legem ad ſe non per tinere, qui per euangelium didicit, non ſolum neminem lædere, uerumetiam beneme

Finis aūt præcepti eſt cha.

A quibus qui dā aberrātes.

Volentes eſſe legis doctores

Si quis ea legi time utatur.

Lex iuſto nō eſt poſita.

benemereri de hoſtibus. Quorſum opus frenis aut calcaribus equo, cõmode ſponteq́ currenti? Quos Chriſti ſpiritus agit rapitq́, ultro præcurrunt, ac uincunt omnia legis præſcripta, ac ſemel gratis aſſequuti iuſticiam, abhorrent ab omni iniuſticia. Proinde lex, quæ metu ſuppliciorum deterret à flagitijs, non his utiq́ condita eſt, qui uolentes ac lubentes præſtant, quod lex exigit, etiam ſi legis uerba non teneant. Quibus igitur inſtituta lex? Nimirũ ijs, qui ad naturæ legem obſurduerunt, qui charitate uacãt, ad omne facinus propenſi, cupiditatibus ſuis feruntur, ni legis repagulo coërceantur. Quæ ſi dederit impunitatem peccandi, mox ad ingenium redeunt, palàmq́ fiunt, quod intus erant, uidelicet iniuſti, rebelles, impij, ac peccatores, irreuerentes, impuriq́, patricidæ, ac matricidæ, homicidæ, ſcortatores, pædicones, plagiarij, mendaces, periuri. Ad hæc propenſis Iudæis, merito minæ legis opponebãtur, quæ ab his, quæ commemoraui facinoribus, ſeruili præditos ingenio, metu mali coërceret, aut ſi quod eſt aliud flagitij genus, quod inclytæ legi euangelicæ aduerſatur, quam nobis non Moſes, ſed beatus ille deus per unicum filium ſuum Ieſum tradidit. Iactitant Iudæi legem ſuam, ut glorioſam, nos habemus glorioſiorẽ. Efferuntur illi autore Moſe, nos iuſtius deo Chriſtoq́ autore gloriamur. Prędicant illi legem Moſaicam, quæ ſupplicijs immania quædam facinora cohibet, Ego prædico legem euangelicam, quæ ſemel excludit omnes cupiditates cum uera pietate pugnantes. Quis iſtis ſit autor prædicandæ Moſaicæ legis, ipſi uiderint. Mihi certe concreditum eſt hoc uere magnificum & efficax euangelium, quod legis præſidio non indiget, & concreditum eſt non ab hominibus, ſed ab ipſo deo: nõ quod ego ullo pacto dignus mihi uidear, cui res tanta cõmitteretur. Nõ erat hoc meriti mei, ſed bonitatis diuinæ, cui gratiam habeo, quod mihi homuncioni imbecillo, & huic muneri longe impari, robur addidit in gloriam Chriſti Ieſu domini noſtri: cuius negocium, ut fidelis ſeruus bona fide gero, nec aliud laudis hinc mihi uindico, niſi quod quemadmodum ille me fidum adminiſtratorem euangelicæ diſpenſationis exiſtimauit, ita ego ſyncere citraq́ dolum uerſor in munere delegato, nequaquam iſtos quoſdam imitãs, qui in Chriſti contumeliam Moſaicam legem prędicãt, ſuo compẽdio ſuæq́ glorię ſeruientes, non Ieſu Chriſti. Fateor olim eadem me habebat cæcitas, dum adhuc patriæ legis ſtudio tenerer. Erã maledicus in Chriſti nomen, eram perſequutor adeo ſæuus, ut nec à uiolentia temperarem: non enim uſq́ ad conuitia ſolum, uerũ etiam uſq́ ad carceres, uſq́ ad capitis ſupplicia perſequebar orientem euãgelij gloriam. Hactenus me nihil iſtis antepono: fortaſſis hoc nomine ſum illis anteponendus, quod hæc ſimplici legis ſtudio, per errorem & ignorantiam commiſi, nondum uocatus ad euangelij conſortium. Iſti ſemel profeſſi Chriſtum, tamen huius gloriæ inuidi, & ſuæ nimium auidi, obſtinata malicia, inutile Moſaicæ legis onus ingerunt. Et ob id mei ſimpliciter errantis miſertus eſt deus, cũ iſti magis indies ac magis excæcentur.

Quæ eſt ſecũdũ euangeliũ.

Quod creditũ eſt mihi.

Gratias ago

Qui prius blaſphemus.

tur. Ego quo tum ardentius pugnabam pro lege aduerſus Chriſtum, hoc nunc animoſius defendo Chriſti doctrinam aduerſus legis aſſertores. Pro uehementi illo ſtudio legis abolendæ, ſucceſſit & exuberauit gratia: pro fiducia legis, ſucceſſit fiducia erga Chriſtum: pro Iudaico odio, ſucceſſit charitas erga mortales omnes, quam & exemplo & dono Chriſti ſumus adepti.

Fidelis ſermo. Non eſt quod reclament Iudæi, ſi dixi me ſine legis auxilio, ex impio & ſceleroſo factum hunc, qui nunc ſum beneficio dei. Imò quod iſtis uidetur incredibile, certiſſimis argumẽtis eſt indubitatum: & quod iſti reijciunt, id eſt omni ſtudio & obuijs, ut aiunt, ulnis amplectendum, quod Ieſus Chriſtus uidens legem inefficacem eſſe ad perfectam ſalutem, ipſe factus homo uenerit in mundum, ut ſua morte nobis conferret incolumitatem, & noſtræ iniuſticiæ pœnas dependens, ſuam nobis largiretur iuſticiam. Porrò quamuis

Quorum primus ego ſum. patriæ legis tenaciſſimus fuerim, tamẽ adeo me non eximo de numero peccatorum, ut inter hos uel primum eſſe me profitear. Non inficiabor impuritatem meam, quæ redundat in gloriam Chriſti. Quo minus ego promereor miſericordiam, hoc illuſtrior eſt illius clementia. Ego ſupplicio dignus eram. Et unde tandem uenit, ut nõ ſolum condonatis ſceleribus meis, Chri-

Sed ideo miſericordiam cõſequutus. ſtus ſummam lenitatem in me declararet, uerumetiam tot gratuitis dotibus locupletaret? Quid aliud? quàm ut hoc inſigni exemplo, ad ſimilem ſpem ueniæ prouocaret omnes, quamlibet prioris uitæ maculis inquinatos, modo diffiſi legis Moſaicæ præſidio, fiduciam omnem conſtituant in bonitate Chriſti, quæ nunquam deſtituit nos uſque ad uitam æternam. Ingentia promiſſa, ſed autor certiſſimus. Diffidere deſinet, quiſquis Chriſtum autorem cogitarit. Quod ſi hunc ut hominem & crucifixum aliquis poſſet contemne-

Regi autem ſeculorum. re, cogitet ſummum illum ſeculorum regem deum patrem immortalem, inuiſibilem, ſolum ſapientem, præcipuum huius negocij eſſe autorem, qui per filiũ nobis largitur omnia. Proinde nihil uideri debet incredibile, quod ille tantus pollicetur. Nihil eſt, quod homines ſibi uindicent ex hac munificẽtia ſingulari, cum illi ſoli debeatur omnis honos & gloria, non in certos annos, qualis fuit gloria legis Moſaicæ, ſed in æuum omne. Decet enim immortalẽ

Amen. immortalis honos. Quod dixi uerũ eſt, & ita res habet. Itaque quemadmo-

Hoc præceptum. dum ego bona fide gero negocium à deo delegatum, ita præceptũ hoc uni te tibi commẽdo fili Timothee, ut parentis exemplum imiteris, ut officio ſuſcepto per omnia reſpondeas. Diuinũ eſt negocium quod geris, nec humanis ſuffragijs ad iſtud aſcitus es, ſed oraculo iuſſuque dei. Sub illius ſignis meres, ab eodẽ uirtutis præmia relaturus. Vides quæ copiæ tuæ fidei cõmiſſæ ſint, uides cũ quibus aduerſarijs res ſit, nõ eſt ceſſandi, nõ eſt dormitandi locus. Turpiſſimũ aũt ac nefariũ ſit deſciſcere ab eo, in cuius uerba iuraris, cuique ſemel nomẽ dederis. Ille te iudicauit ſtrenuũ ac fidũ ducẽ futurũ: hoc enim nobis ſignificauit afflatu ſuo Chriſti ſpiritus, cũ tibi mãibus impoſitis, preſbyterij cõmiſimus autoritatẽ. Fac igitur, ut & dei de te præiudicio, & noſtræ

de

de te fiduciæ conſtanter reſpondeas, quo & ille ducem fortem collaudet, & ego filium germanũ agnoſcam. Egregia militia eſt in qua uerſaris, eam fac gnauiter obeas, id fiet, ſi fidem obtineas ſyncęram & incõcuſſam, fideiq; adiungas bonam conſcientiam, ut neq; dubites de promiſſis diuinis, & ſynceræ opinioni, uitæ integritas reſpondeat, Cuius tanta debet eſſe puritas, ut non ſolum probetur hominibus cæteris, uerumetiam apud deum animus ſibi bene ſit conſcius. Fidei robur labefactant humanæ quæſtiones, conſcientiam uitiant humanæ cupiditates, dum qui Chriſti negocium agere uidentur, aliò ſpectant quàm ad Chriſtũ. Porrò duo hæc ita ſibi cohærent, ut altero labefactato, alterum quoq; periclitetur. Etenim cuius eſt inſyncera conſcientia, eius non poteſt eſſe ſyncera fides. Qui enim ſyncerum dici poteſt, quod mortuũ eſt? Aut qui durabile eſt, quod uita ſpiritu q; uacat? Fit enim, ut ſibi per omnia male conſcij, tandem & credere deſinant, quæ de præmijs innocenter aut ſecus actæ uitæ tradit euangelica doctrina. Huius rei exemplum heu nimis uerum nuper cõſpeximus in Alexandro & Hymenæo, qui dum in euangelica prædicatione non tenent clauũ rectæ conſcientiæ, in perfidiæ ſcopulos impegerũt, ſemelq; excuſſi à ſalutifera profeſſione, ſic abrepti ſunt malarum cupiditatũ fluctibus, ut manifeſtis etiam conuitijs in euangelicam doctrinã debaccharentur, adeo ut iam ciuilibus monitis ſanari nõ poſſent. Quos ideo, ceu putria mẽbra mea ſentẽtia reſecui à reliquo Chriſti corpore, ut ſaltem pudore probroq; correcti, diſcant ab impijs cõuitijs temperare, minusq; ſint noxij cæteris, ſi ſibi boni eſſe non poſſunt. Auſteritate coercendi ſunt, quorum eò progreſſa eſt impietas, ut lenibus remedijs iam nihil agatur. Proinde non ſolum dei de tua ſynceritate iudicium, non ſolum meum exemplum, non ſolum tua profeſſio, datumq; nomen Chriſto, uerumetiam horum abominandum exemplum debet animum tuum ad officij conſtantiam inflammare.

Secundum precedentes in te prophetias

Et bonam conſcientiã

Circa fidem naufragauerunt

Diſcant non blaſphemare

CAPVT II.

NEQVE uero ſatis eſt, ut ipſe uaces crimine, epiſcopi partes ſunt, & alijs quid facto ſit opus præſcribere. Ea debẽt eſſe eiuſmodi, ut animo euangelico digna uideantur. Porrò qui Chriſtũ profitentur, eos oportet longiſſime abeſſe à cupiditate uindictæ, à libidine nocendi, ab omni maleuolentiæ ſpecie. Proinde fac horteris tuos, ut ipſo ſtatim diluculo pietatis officiũ Chriſtiq; cultũ hinc auſpicentur. Primũ deprecentur deũ, ut auertat omnia, quæ turbant, & inquietant ſtatũ religionis, ac reipub. Deinde poſtulent ab eo, quæ faciunt ad negocium pietatis, & tranquillitatẽ reipublicæ. Sub hæc aduerſus eos, qui perſequuntur gregem Chriſti, nihil aliud, quàm præſidium ipſius implorent. Poſtremo pro his, quæ dei beneficio contigerunt, agantur illi gratiæ: ac uotis implorentur, quæ nondũ contigerũt. Atq; hæc quidem fiant, nõ ſolũ pro Chriſtianis, uerumetiam pro uniuerſis hominibus, ne uideatur anguſta Chriſtiana charitas

Primũ omniũ fieri obſecrationes

Gratiarum actiones

quaſi ſuæ duntaxat fauens factioni, ſed exemplo dei porrigat ſeſe latiſſimè, ad bonos pariter ac malos, quemadmodū ille perfectè bonus, & omnibus quantum in ipſo eſt benefaciens, ſolem ſuum iuſtis pariter atq; iniuſtis impartit. Per ethnicos quoq; magiſtratus deus largitur nobis publicam tranquillitatem: par eſt igitur & pro his gratias agere, ac nobis incertū eſt an ille ſimulacrorū impius cultor, breui ſit amplexurus Euangelium. Omniū itaq; ſalutem optat Chriſtiana charitas. Iudæus amat Iudæum, Proſelytus Proſelytum, Græcus Græcū, Germanus Germanum, cognatus cognatū. Non eſt hæc euangelica charitas, uerum ea eſt Euangelica charitas, quæ pios diligit ob Chriſtum, & impios diligit, ut aliquando reſipiſcant, & conuertantur ad Chriſtum. Sacrificant illi dæmonibus, ac nobis male precantur. Vos contra, Chriſti ueſtigijs inhęretis, qui cum ſublatus in crucem audiret uiulenta probra, uel ipſo crucis ſupplicio grauiora, non regeſſit conuicia, non imprecatus eſt diras, ſed ingenti clamore patrē interpellauit, ut illis ignoſceret. Nec ſolum bene precandum eſt uniuerſo hominum generi, uerumetiam pro regibus, licet ethnicis, & à Chriſti profeſſione alienis, procq; cunctis, qui iuxta publicum ordinem mundi, funguntur aliquo magiſtratu. Nec hoc uos moueat, quod ab his affligimur, cædimur, in carcerem cōijcimur, occidimur. Miſerendum potius illorum cæcitatis, non retalianda malitia. Alioqui, nec illi fient meliores, & nos deſinemus eſſe Chriſtiani. Hæc ratio uelut in primis efficax, placuit Chriſto, qua uoluit omnes ad ſe pellici. Quod ſi ſunt in quos perit noſtra charitas, non ideo deſinemus eſſe noſtri ſimiles. Habet & hic mundus ordinem ſuum, quem non expedit à nobis perturbari, quorum eſt ubiq; paci conſulere. Poteſtas & autoritas illorum aliquouſq; ſeruit diuinæ iuſticiæ, dum coërcent ſupplicijs facinoroſos, dum metu pœnæ malos utcunque continent in officio, dum latrocinia compeſcunt, dum armis ſuis tuentur publicam pacem, dum legibus rempub. moderantur. Hæc tametſi non faciunt amore Chriſti, tamen non expedit in commune per nos turbari reip. ſtatum, ne ſeditioſa uideatur euangelica doctrina, iamq; incipiamus eſſe inuiſi, non quod Chriſtum profiteamur, ſed quod publicam tranquillitatem labefactemus. Quod ſi quando abutantur in nos ſua poteſtate, Chriſtianū eſt obliuiſci malorum, & meminiſſe beneficij. Hoc illorū poteſtati, hoc præſidijs & armis debemus, imò hoc deo per illos debemus, quod à ſeditionibus, quod à latrocinijs, quod à bellis tutis liceat tranquillam ac placidam uitam agere. Meminiſſe decet, quantum malorum mare ſecū inuehat belli tumultus, quantum cōmoditatum habeat pax. Multa mala ſuadet egeſtas rerum neceſſariarum. Pax adfert ubertatem. In pace locus eſt pietati, bellū impietatem omnem docet. Amat noſtra profeſſio caſtitatem, in bello cuius eſt tuta pudicitia? Quod ſi pleriq; pacis beneficio ad impias cupiditates abutuntur, nos tamen publica tranquillitate, ad dei cultum, ac morum integritatem abuti debemus, interim principibus obſequentes in omnibus, quæ uel recte

Pro regibus & omnibus

Hoc enim bonum eſt & acceptum

Vt quietam ac tranquillā uitam

In omni ſanctitate & caſtitate

recte pręcipiunt pro ſuo officio,uel afflictos nos tantum reddunt,non etiam impios. Adimunt pecuniam,at nihil deceſſit pietati. Onerant compedibus, at non diſtrahunt nos à Chriſto. Occidunt corpus,tranſmittunt ad portum immortalitatis. Tum uere noceant,ſi nos efficiant auaros,ſi mortis pauidos, ſi uitæ auidos,ſi ambitioſos,ſi uindictæ cupidos,ſi Chriſto diffidentes. Principibus igitur nec turpiter eſt adulandum, nec ſeditioſe repugnandũ. Quod ſi quando pietas euangelica poſtulabit,ut illorum iuſſa ſpernãtur, ea moderatione faciendum eſt, ut intelligant id à nobis fieri,non ipſorum odio, ſed ſtudio pietatis. Neq; uero hæc eo animo moneo,ne cum ſimus mundi præſidijs impares,potentiam illorum in nos malo noſtro prouocemus,ſed ut hac lenitate Chriſtum principem noſtrum referamus,qui cum unus plus poſſet uniuerſis huius mundi ſatrapis ac monarchis,tamen tolerandis malis,quàm repellendis, aut regerendis orbem aſſerere maluit. Maluit beneficentia uincere,quàm uindicta,maluit mederi, q̃ perdere, maluit allicere quàm opprimere. Hac ratione uicit ille,ſic uiſum eſt patri, ut triumphũ reportaret filius. Hunc imitemur oportet,ſi noſtras preces,ſi noſtras uictimas illi gratas & acceptas eſſe uolumus. Nobis ille ſeruator eſſe maluit,q̃ ultor,magna lenitate tulit impietatem noſtram,donec reſipiſceremus. Quod in nobis factum eſt, idem cupit,ut eſt immenſæ bonitatis,in omnibus,ſi fieri poſſit,accidere. Seruator eſt omnium,neminẽ à ſalute excludit,lucem euangelicam affert omnibus. Qui repellit,qui ſe ſubducit,ſibijpſi cæcitatẽ imputet:qui perit, ſuo uitio perit. Quid enim faciat medicus, ſi ægrotus reijciat ſalutiferũ pharmacum? Certe per illum non ſtat,quo minus omnes homines ſalutem adipiſcantur, ac depulſa ueteris uitæ caligine,ad euangelicæ ueritatis lucem accedãt. Chriſtus eſt ueritas,hunc qui agnoſcit,incolumis erit,à quocunq; uitę genere huc acceſſerit. Eadẽ ſalus ab uno,per unũ offertur omnibus. Nihil eſt hic, quod ſibi Iudæus ceu propriũ uindicet. Vnus eſt deus, nõ peculiaris huic aut huic genti, ſed omnium ex æquo cõmunis. Vnus eſt, qui genus humanũ deo reconciliat,deus & homo Chriſtus Ieſus. Decuit enim,ut qui inter deum & homines arbiter concordiæ intercederet, cum utriſq; haberet aliquid cõmune, & deus apud deum intercederet, & homines homo reduceret in gratiã. Cur hunc aliquis ſibi proprie aſſerit? Si pater omniũ cõmunis miſit hunc ſeruandis omnibus, ſi is ſemet impendit redimendis omnibus, par eſt & nos modis omnibus adniti,ut illius mors ex æquo proſit omnibus. Quod ſi pro ethnicis quoq; mortuus eſt,cur nos pigeat pro illorũ ſalute litare deo precibus? Quod ſi quando fuit ambiguum,an Chriſtus etiam gentibus uniuerſis redimendis ueniſſet,certe nunc palàm eſt,& ipſa re comprobatum, Chriſti mortem non minus ad gentes pertinere,q̃ ad Iudæos. Datum eſt olim aliquid pertinaciæ Iudæorũ, ne cauſari poſſent ſe fuiſſe ſpretos aut reiectos, at mox deus uoluit omnibus eſſe teſtatiſſimũ, nullum prorſus eſſe generis,aut ſuperſtitionis,aut cõditionis diſcrimen confugientibus ad euangelicã doctrinam.

Qui omnes homines uult ſaluos fieri

Et ad agnitionem ueritatis uenire

Vnus eſt enim deus

Mediator dei & hominum

Cuius teſtam. cõfirmatũ eſt

In quo poſitus ſum ego Huius rei deus me potiſſimum præconem eſſe uoluit, In hoc uoluit legatione fungi, cum cęteri apoſtoli prius contanter atq; ægre gentes admiſerint ad euãgelij gratiã. Neq; deſunt & hodie, qui negent aditũ ad Chriſti beneficiũ, niſi per legem Moſaicã. At mihi Chriſtus & prædicatoris & apoſtoli mandauit officiũ, ut omnibus abſq; legis pręſidio prædicẽ ſalutem æternã, quam ipſi ſoli debeamus acceptã ferre. Non mihi falſo ſumo hanc autoritatẽ, Chriſtus ipſe mãdauit. Neq; uanũ eſt, quod prædico, imò uera ſunt quæ loquor,

In fide & ueritate ut doctor gentium hæc prædico. Non arrogo mihi fumos magnifici tituli, quod ſolent pſeudapoſtoli, re ipſa me comprobaui gentium apoſtolũ, non Moſaicas cõſtitutiones illis ingerens, ut iſti, ſed fidem euangelicã, non nebulas inanium quæſtionũ illis offundens, ſed puram ac ſimplicem ueritatẽ, ea docens, quæ proprie faciunt ad ueram pietatem potius, quàm ad quęſtum, aut inanem oſtentationẽ. Vt igitur ad id quod inſtituerat, noſtra ſeſe recipiat oratio, uiros precari uolo, non ſolũ in eccleſia, uerumetiã ubicũq; res poſtu

In omni loco lat. Iudæi non appellant deum, niſi Hieroſolymis, Samaritani precantur in montibus, aut lucis: Chriſtianis omnis locus purus ac ſanctus eſt ad immolandas precum uictimas. Nuſq; exiſtiment non eſſe templum deo ſacrum, ac ceu uictimam oblaturi, puras manus ubiuis attollant in cœlum. Non eſt quod deſiderent propitiatorium aut ſanctumſanctorũ. Vndecunq; precantes deus exaudiet. Nec eſt quod morẽtur hoſtias Iudaicas, aut ceremonias, aut ſacrificiũ. In his ſacris ſibi quiſq; ſacrificus eſſe poteſt. Nõ expectat deus pecudem, aut ſuffitum aromatum, gratiſſimum illi ſacrificium eſt, purum uotum, è puro pectore profectũ. Quantumcunq; ſe lauerint Iudæi, tamen im-

Sine ira & diſceptatione puræ ſunt illorum hoſtiæ. Deo puræ ſunt manus, uel illotæ, ſi pacatus ſit animus, ſi nullius iniuriæ memor, ſi nulli male uolens, ſi nullis libidinis, auaritiæ, aut ambitionis ſordibus inquinatus. Hæc eſt puritas, & mundicies, quæ di-

Similiter & mulieres uinis oculis cõmendat Chriſtiani uictimam. Hac ſibi litari cupit. Iam ad exemplum uirorum precentur & mulieres. Si quid eſt in animo muliebriũ affectuum, id prius eijciant, pro Iudaicis purgationibus, morum innocentiã adferentes, ad hanc uictimam, animi non corporis cultum adhibeant, non nuditate corporis uirorum oculos ad libidinem ſolicitantes, ſed amictu tectæ, & eo amictu, qui modeſtiã, qui pudorem, qui pudicitiam præ ſe ferat. Ab-

In habitu ornato ſit autem ut Chriſtianæ mulieres, eo cultu prodeant in cœtum ſacrum, quo uulgus profanarum mulierum ſolet ad nuptias, aut theatrum exire, quæ ſe multo ſtudio prius ornant ad ſpeculum, arte contortis crinibus, aut auro intertexto, aut pendulis ab auribus collóue margaritis, aut alioqui holoſerica purpureáue ueſte, quo ſimul & formã ſpectatoribus lenocinio cõmendent,

Sed quod decet mulieres & ſuas oſtentantes opes, tenuioribus ſuam inopiam exprobrent. Quin is ſit potius Chriſtianarũ habitus, qui uitæ reſpondeat, qui dignus uideri poſſit ijs mulieribus, quæ ueram pietatem ac dei cultum profiteantur, non oſtentatione diuitiarũ, ſed benefactis, quibus opibus unice delectatur deus. Cuius

oculis

oculis fœdum eſt, quod mundo uidetur ſplendidum ac magnificū. Et quoniam is ſexus alioqui uitio loquacitatis obnoxius, nulla re magis ornatur, q̃ ſilentio, decet ut quod habitu profitentur, re quoq; præſtent, & in cœtu uirorum diſcant, non doceant, ſequantur non præeant, neq; quicquam autoritatis oſtentent apud maritos, quibus debent modis omnibus eſſe ſubditæ ne ſi ſemel relaxatis pudoris habenis cœperint in publico cœtu perſtrepere, congreſſus ille ueſter, quem moderatiſſimum eſſe decet, tumultu confundatur. Virorum eſt in cœtu loqui, præſertim ſi quid habent, quod docere poſſint conducibile ad pietatem. Porrò quantum ſuæ quiſq; uxori domi permittat, ipſe uiderit. Ego in cœtu promiſcuo non permitto mulieri cuiquam, ut docendi partes ſibi uindicet, etiamſi habeat quod doceat, ne ſemel aperta feneſtra, ſexus imbecillis audaciam ſibi ſumat: neq; concedo, ut quicquam autoritatis uſurpent in maritos, quos ſic amare debent, ut nihilo ſecius reuereantur. Sileant igitur, & quod à uiris dicitur, reuerenter auſcultent. Agnoſcāt ordinem naturæ. Vt animi eſt imperare, corporis parere, ita uxor debet à mariti nutu pendere. Cur inuertimus ordinem dei? Prior conditus eſt Adam, mox huius gratia condita eſt Eua. Cur quod deus prius eſſe uoluit, impudentia faciat poſterius? Deinde quod ad lapſum attinet, Eua prior eſt ſeducta, ſerpenti credens, & illecta pomi lenocinio, neglexit præceptum dei. Vir neq; ſerpentis promiſſis, neq; pomi illecebra decipi potuiſſet, ſola charitas uxoris pertraxit ad pernicioſum obſequium. Qui conuenit autem, ut quæ ſemel marito fuerit magiſtra præuaricandi, nunc ſibi in pietatis doctrina priores uindicet? Agnoſcat potius ueterem illam imbecillitatem ſexus, cuius non ſunt penitus abolitæ reliquiæ, etiam ſi culpa per baptiſmum eſt condonata. Agnoſcat & dignitatem & robur maſculi pectoris, ac ſat habeat, quod quæ olim fuit dux ad impietatem, nunc comes ſit ad pietatem: & quæ olim præceſſit ad exitium, nunc ſequatur ad ſalutem. Neq; enim ſic deijcimus muliebrem ſexum, ut illum à conſortio ſalutis excludamus. Eſt & mulieri ſua functio, in qua ſi ſyncere uerſabitur, conſors erit ſalutis. In cōcione non eſt, quod agat. At domi eſt, quod agat, quoq; ſalutis præmiū emereatur. Quod olim in ſeducto marito commiſſum eſt, in liberis gignendis, recteq; educandis ſarciat. Id fiet, ſi totis uiribus adnitatur, ut quos ſemel marito genuit, rurſum per fidem gignat Chriſto. Si ſic formet primam ætatem, ut charitate, ut ſanctimonia, ut pudicitia, cæteriſq; uirtutibus Chriſto digni uideri poſſint. Magnam rem præſtiterit mulier, ſi probam ac uigilantem matremfamilias præſtiterit. Quod dixi, pro indubitato debet haberi.

Docere autē mulieri non permitto

Neq; dominari in uirum

Saluabitur autem

Fidelis ſermo

CAPVT III

ATQVE hæc fermè ſunt, quæ præſcribes citra diſcrimē omnibus. Porrò maiora ſpectanda ſunt in his, quos iudicabis eſſe præficiendos multitudini. Par eſt enim, ut qui honore præcellit, præcellat & uirtutibus. Fortaſſe dignitatem appetunt multi, ſed in-

Si quis epiſcopatū deſiderat

terim non ſecum expendunt, quantum ſolicitudinis ea dignitas habeat adiunctum. Qui munus epiſcopi non ob aliud concupiſcit, quàm ob ambitionem, aut quæſtum, aut tyrannidem, rem pernicioſam ſibi concupiſcit, non ſatis animaduertens, quid ſibi uelit Epiſcopi uocabulum. Siquidem epiſcopus non tam dignitatis eſt nomen, quàm functionis, quàm officij, quàm ſollicitudinis: ſonat enim inſpectorem & cõmodis aliorum uſibusq́ʒ proſpicientem.

Bonum opus deſiderat

Oportet autẽ epiſcopum irreprehenſibilem eſſe

Itaqʒ hoc qui intelligit, & epiſcopi munus expetit, non aliò ſpectans, q̃ʒ ut proſit quàm plurimis, honeſto quidem ille deſiderio ducitur, exercendæ uirtutis materiam concupiſcens, non honorem. Quem tamen illi non committes, niſi compereris donibus præditum epiſcopo dignis. Quod quo certius iudices, en tibi ſimulacrum ueri epiſcopi paucis adumbrabo. Primum oportet ea eſſe uitæ integritate, ut nihil omnino criminis illi poſſit impingi. Nõ enim conuenit, ut qui ſe cæteris profitetur magiſtrum & exactorem innocentiæ, ipſe uita moribusq́ʒ non præſtet, quod docet: & qui pro ſuſcepto officio debet libera fronte peccantes arguere, committat in quo ſit arguendus. Quis enim credit doctori, cuius oratio pugnet cum uita? Quis feret increpantem, in quo uidet, aut eadem, aut etiã grauiora flagitia? Vt omnes integri ſint & innocentes, optari citius poteſt quàm ſperari. Certe magni refert, ut unus, à cuius magiſterio pendet populus, uacet omni crimine. Deinde quoniam in epiſcopo pudicitia magnam habet commendationem, ſi non continget, qui uoluptatem hanc in totum contemnat, illud certe ſpectandum, ut fuerit aut

Vnius uxoris uirum

ſit unius uxoris maritus. Primum matrimoniũ gignendę proli datum uideri poteſt. at repetitum coniugium, non caret etiam apud ethnicos intemperantis animi ſuſpicione. Cęteris nihil obſto, quo minus iterent matrimonium, ſi minus ſibi temperant. Durius eſt hoc, q̃ʒ ut auſim exigere à tota multitudine. At decet epiſcopum in tantum abeſſe ab omni crimine, ut uacet etiam omni criminis ſuſpicione.

Sobrium prudentem

Præterea, qui unus tam multis proſpicit, eum oportet eſſe ſobriũ, ac uigilantẽ. Speculàtor eſt, & periculũ undiqʒ imminet. Non licet eſſe ſocordẽ, quoquo uerſum uigiles oculos circumagat oportet, ne quid

Ornatum

inſidiator ille, duce dormitãte, de Chriſti caſtris intercipiat. Ad hæc in omni uitæ conſuetudine præ ſe feret grauitatẽ, alienus ab omni leuitate, ac morum

Hoſpitalem

ineptia, quæ minuit, & eleuat doctoris reuerentiã, & autoritatem. Neqʒ uero ſatis ſit, ſi ſe comem ac benignũ præbeat erga ſuos, curare debet, ut hoſpites etiam illius humanitatẽ ac beneficentiam experiãtur, quo latius ſeſe ſpargat

Doctorem

honeſtæ famæ fragrantia. Verum ut has uirtutes habet cum pleriſqʒ cõmunes, ita illud in epiſcopo peculiariter ſpectandũ eſt, ut appoſitus próptusq́ʒ ſit ad docendum, non fabulas Iudaicas, ac ſupercilioſam turgidamq́ʒ mundi huius philoſophiam, ſed ea quæ nos uere pios, uereq́ʒ reddant Chriſtianos. Primum aũt boni doctoris munus eſt, ut ſciat quæ ſunt optima. Proximum, ut libenter, ut placide, ut aſſidue, ut amanter, ut abſqʒ ſupercilio, ut tempeſtiue doceat. Talis eſt enim euangelica doctrina, quæ lenitate uincat, non cla-

moribus,

moribus,quæ ſi quando etiam irritata peccatis malorum nonnihil ſæuire co/gitur,tamen nunquam obliuiſcitur Chriſtianæ charitatis. Abſit autē,ut do/ctor euangelicus ad exemplum eorum,qui uino feroces debacchantur, ſæui/at impotentius in errantes,aut lingua conuiciatrice percellat animos eorum, quibus paterna lenitate mederi potius debuit:ſed in his omnibus manſuetu dinis ac moderationis Chriſtianæ meminerit, quæ non paulo eſt efficacior ad corrigendos homines,quàm ſæuitia. Abhorreat autem à contentione, ne uideatur odio,non amore facere, quod facit. Charitas emendat, cōtentio irri/tat. Abhorreat ab auaricia, ne uideatur pietatem ad quæſtum ſimulare. Po/ſtremo uis ſcire quomodo ſe geſturus ſit in negocio publico? cōſidera quo/modo domi rem priuatam adminiſtret. Si illic præſtat uigilantem patrem/familias, ſi omnia in officio continet, ſi liberos habet morigeros dictoq; au/dientes, ſi ſic inſtitutos, ut ingenuo pudore, moribusq; compoſitis teſtentur ſanctam educationē parentis, bona ſpes eſt fore,ut publicam omniū curam gnauiter gerat,qui in adminiſtratione rei domeſticæ ſpecimen egregium ſui præbuerit. Nihil enim aliud eſt domus,quàm parua reſpublica,nec aliud pa terfamilias, quàm exiguæ ciuitatis regulus. Sic & mundana prudentia, eos demum cenſet idoneos,quibus maiora reipub.munia cōmittantur,ſi qui mi nora cū laude geſſerint. Porrò qui ſperare poſſis hunc totius eccleſiæ curam bene geſturum,qui priuatæ domui ſuæ non nouerit præeſſe? quomodo cu/rabit tam multas,qui uni curandæ non ſuffecerit? quo pacto proſpiciet mul/titudini tantæ, qui tam paucis neſcierit proſpicere? an is bona fide curabit a/lienos,qui ſuos indiligenter habuerit? an utilis erit congregationi dei, qui hu manæ congregationi non potuerit eſſe utilis? Iam & illud ſpectandū in de/ligendo epiſcopo,non ſolum quàm integre ſe geſſerit in priuatis officijs, ue/rumetiam quàm pridem ad Chriſti profeſſionem acceſſerit. Baptiſmus qui/dem inſerit hominē corpori Chriſti, ſed perfecta pietas non ita repente con tingit homini. Baptiſmus aperit aditum in eccleſiam: uerum hic ſupereſt, ut pro ſe quiſq; certatim contendat ad ſanctimoniæ metam. Per baptiſmum renaſcimur,ſed reliquum adhuc eſt, ut multo temporis progreſſu, magnitu/dinem & robur colligamus, quotidianis auctibus pietatis grandeſcentes in adultam ætatem. Proinde cauendum,ne neophytus, hoc eſt, nuper in fidei contubernium aſcitus,tanto negocio præficiatur. Bona plantula eſt, ſed eti/amnum tenera,& grandi fortaſſis oneri ſuſtinendo impar. Periculum eſt au tem,ne ſi rudi,nec ſatis adhuc in religione confirmato,nouus honos acceſſe/rit,efferatur in ſuperbiā,ſibiq; pernicioſe incipiat placere,uelut ob hoc ipſum cooptatus in gregem religionis,ut religioni præeſſet: fiatq;,ut irretitus diabo li laqueis,quos ille uarios tendit,ſed nullos inſidioſius,quàm ambitionis, fa/ſtidioſius ſeſe gerens in honore mandato,non effugiat hominū maledicorū calumnias: qui ſic interpretabuntur,cum hoc conſilio ambijſſe Chriſtianiſ/mum, ut qui inter ſuos humilis erat,inter Chriſtianos honore præcelleret.

Non uinolentum

Qui domi ſuæ bene præſit

Non neophytum

Ne in ſuperbiam elatus

Feliciter, inquient, nos reliquit, habet mutatæ religionis præmium, maluit episcopus eſſe Chriſtianus, quam priuatus apud nos degere. Ab hac ſuſpicione tutus erit, qui multo tempore ueræ pietatis ac modeſtiæ ſuæ ſpecimen dederit. Nec audiam, ſi quis mihi dicat, quid mea ſi obtrectent ethnici? ſatis eſt ſi meis prober. Mihi uero iſtud in epiſcopo haud quaquã ſatis eſt, cuius famã adeo oportet ab omni criminis ſuſpitione puram ac illibatã eſſe, ut parum ſit bene audire apud ſuos, quibus propius ac domeſtice notus eſt, niſi probetur & exterorũ teſtimonio, qui cum ueram huius pietatem intueri non queant, quamuis etiam mali ſpeciem rapiunt ad calumniam. Itaque modis omnibus cauendum, ne uel his qui ſunt à noſtra profeſſione alieni, detur anſa calumniandi, néue non dicam flagitium, ſed falſum etiam probrũ probabiliter poſſint obijcere. Siquidẽ ut & illi de nobis bene ſentiant, non ſolum hoc habet fructus, quod facit ad gloriã Chriſti, uerumetiã quod facilius reſipiſcent ab impietate ſua, ſi de noſtra pietate bene ſenſerint. Iam uero, quoniam admiſſa miniſtrorum recidunt in infamiam autorum, non ſat fuerit diſpicere, cuiuſmodi ſit is, quẽ aſciſcis ad epiſcopi munus, uerumetiã quos habeat aut allegat ſibi familiares ac miniſtros, qui ſunt uelut epiſcopi mẽbra. Hos oportet omnibus modis reſpondere ſuo præſuli, toto uitæ habitu graues ac compoſitos, alienos ab his uitijs, quibus famulorũ uulgus eſſe ſolet obnoxium. Ne ſint bilingues, ne multo uino dediti, ne ſordidis lucellis inhiãtes. Qui ſic initiati ſint myſterijs euangelicę fidei, ut ipſa uita teſtentur ſeſe non in gratiã dominorum, ſed ex animo pureque Chriſtianos eſſe: nam profeſſionis ſynceritatem arguit morum innocentia. Nec his tamen protinus uelim committi rerum ſacrarum adminiſtrationem, uerum ubi multo iam tempore illos exploraris, ubi diu poſt acceptum baptiſmum uitam innocentem egerint, ac tales ſe præbuerint, ut nullum crimen illis poſſit impingi, tum demum rebus ſacris tractandis admoueantur. Quin & ab epiſcoporum ac diaconorũ uxoribus ſimilem exigo uitæ modeſtiam atque integritatem, quod hæ quoque ueniant in aliquam partem miniſterij, & harum mores maritorũ moribus imputentur, aut eorum etiam quibus miniſtrant. Abſint igitur à uulgariũ uxorum uitijs, ne ſint leues, aut ineptæ, ne obtrectatrices, ne intemperantes, ſed ſobriæ: ne futiles aut lubricæ fidei, ſed fideles & conſtantes in omnibus. Porrò diaconorum caſtitas in hoc reſpondeat epiſcoporũ uitę, ut ipſi quoque ſint monogami, ne repetitum matrimoniũ ſuſpicionem aliquam præbeat intemperantiæ: & in liberis honeſte inſtituendis, propriaque familia diligenter adminiſtrãda ſpecimẽ ſui dederint, quales futuri ſint in ſacro miniſterio. Quanquam enim inferior eſt functio diaconorum functione ſacerdotũ & apoſtolorum, tamen quiſquis in hoc ordine ſeſe grauiter integreque geſſerit, ad excellentiora munia gradum non mediocrem ſibi facit, dum & ſibi nota pietas magis fidit ſuo robori, & ex recte geſto officio cæteri maiorem fiduciam concipiunt, ut euectus ad altiora munera fidei euangelicæ ſeipſum etiam uincat integritate

Ab his qui foris ſunt

Diaconos ſimiliter

Habentẽ myſterium fidei in conſcientia pura

Mulieres ſimiliter

Qui enim bene miniſtrauerint gradum bonum ſibi acquirent

integritate, uigilantiaq́ꝫ. Habet enim & Ieſu Chriſti politia magiſtratuum
gradus & ordines quoſdam, quorum primus eſt diaconorũ, ſecundus preſ/
byterorum ſiue epiſcoporum, ſummus apoſtolorum. Atqꝫ ut in republica
profana uocatur ad præturam, qui in ædilitate ſtrenue ſe geſſerit: rurſus à
prætura ad tribunatum, aut conſulatum, qui illic quoque uicerit ſeipſum, ita
diaconi functio declarat, qui ſit ſacerdotis aut apoſtoli loco dignus. Hæc ti/ *Hæc tibi ſcribo*
bi ſcribo fili chariſſime, non quod deſperem me rediturum ad uos, imò ſpes
eſt fore, ut breui reuiſam cœtum ueſtrũ: ſed tamen ſi quid inciderit, ut ſerius
cogar uenire quàm ſperem, uolui interim te literis meis eſſe commonitum,
ne neſcias, quomodo uerſari debeas, nõ in templo Iudaico, ſed in domo dei. *In domo dei*
Cur enim non ſic appellem Chriſtianam eccleſiam, quæ deo uiuo conſecra/
ta dicataq́ꝫ eſt, nec ullis errorum, aut perſecutionũ procellis unquam demo/
lienda, cum ſit columna & firmamentum ueritatis. Habuit olim Hieroſoly/
mitanum templum ſuam uenerationem, habuit ſuos ſacerdotes. habuit ri/
tus, & uictimas ſuas. Hoc eſt templum illo multo ſacratius, nõ umbris, ac ty/
pis celans myſteria, ſed pro Cherubin, pro malis punicis, pro tintinnabulis,
pro arca, pro ſimilibus ænigmatibus, ſolidam, uereq́ꝫ Euãgelicam ueritatem
nobis oſtendens. Ne mireris igitur, ſi nihil hic audis prȩſcribi, qualia magno
ſtudio leuitis, ac ſacerdotibus præſcripſit Moſes. Nihil eſt quod eas umbras
deſideremus, quũ id nobis patefecerit deus, cuius gratia totus ille myſticus
apparatus ad tempus fuit inſtitutus. Nihil eſt quod Iudæi mirentur aut ia/
ctent arcam, aut quæcunqꝫ claudebant ſancta ſanctorũ, ſi ad noſtra myſte/
ria conferantur. An illorum ſecreta præcipuã aliquam uenerationẽ merean/ *Et manifeſte*
tur, ipſi uiderint. Certe extra controuerſiã eſt hoc euangelicæ pietatis myſte *magnum eſt*
rium, quod nos ſemel ab omni ſuperſtitione liberat, longe maximum eſſe in *pietatis ſacra*
hoc templo, quod per uniuerſum orbem patet. Non oſtendiť menſa aut ar *mentum*
ca, aut immolatũ pecus, ſed oſtenditur ac prædicať ipſe Chriſtus, qui ante/
hac ignotus & abiectus, nunc adeo palàm factus eſt, ut homo etiã iuxta car *Quod manife*
nem cõſpectus, & cõtrectatus ſit ab hominibus, iuxta ſpiritũ tantã acceperit *ſtatum eſt in*
poteſtatẽ, ut abolitis omniũ peccatis, per ſolam fidem cõtulerit, & conferat iu *carne*
ſticiam, quã lex præſtare non poterat. Et adeo nõ eſt celatũ hoc myſterium
noſtrum, ut angelicis etiã oculis fuerit admirandũ, occinentibus gloriã in ex/
celſis deo, & in terra pacem hominibus, bonam uoluntatẽ. Cȩtera myſteria
deſinunt eſſe ueneranda, ſi fuerint euulgata: hoc palàm prædicatum eſt, non
ſolum Iudæis, uerumetiã gentibus. Nec fuit inefficax prædicatio, quod præ/
ter naturæ ordinem uidebatur omnibus, quod nulla philoſophia, aut facun/
dia mortalis perſuaſura fuerat, hoc orbi toti prodigĳs atteſtãtibus, perſuaſit
ſimplex euangelĳ ſermo. Poſtremo poſt crucis ſuppliciũ, propria uirtute re/
uixit, ac palàm famulantibus angelis, aſcendit in cœlos: nimirũ indicãs, quò
noſtra ſpes ſit omnis conferenda. Quid hoc myſterio ſacratius? quid ſubli/
mius? quid certius? aut euidẽtius? Hoc ſi uere credimus, hoc ſi digne uiuimus

quid eſt,quod poſthac ad Iudaicas cõſtitutiunculas reſpiciamus? Tenemus
ueræ pietatis myſterium,cur ad ea deflectimus,quę plus habent ſuperſtitio
nis,q̃ pietatis? Si peccatis oneramur,hic eſt certiſſima peccatorũ remiſſio. Si
doctrinam requirimus,hic eſt uere pietatis regula, quam ſequamur: ſi præ-
mium ſpectamus,hic eſt immortalitas,ad quam euehamur. Hac igitur reli-
gione contenti mi Timothee,ualere ſinamus inania Iudæorum præſcripta.

CAPVT IIII

Spiritus autẽ manifeſte HAEC eò ſtudioſius inculco, quo magis metuo periculum, quod
non iam ambiguis colligitur coniecturis, cum ipſe ſpiritus,futu
rorum præſcius,per eos quos afflauit,clare certoq́ſ ſignificet fo-
re,ut extremis temporibus exoriãtur quidam, qui deſciſcentes
à ſynceritate fidei euangelicę,ad Iudaiſmum quendam relabantur,in his re-
bus conſtituentes cardinem pietatis,quę adeo nihil habent momenti ad pie
tatem,ut frequenter etiam officiãt,ac rebelles ſpiritui Chriſti, magis auſcul-
tent ſpiritibus impoſtoribus,auerſiq́ à doctrina ueri dei,prębeãt aures atq́
animos doctrinis dæmoniorum, qui fictæ ſpecie pietatis loquentur ea, quæ
Et cauteriatã ſunt ab euangelica ueritate aliena,atq́ apud ſimplices ſeſe uenditabunt per-
habentes c. ſona ſanctimoniæ, cum apud deum habeant conſcientiã inſynceram,multis
mundanarũ cupiditatũ notis fœdam ac notatam cõpunctamq́. Huiuſmo-
di cum intus madeant liuore,odio,auaritia,ambitione,cæteriſq́ morbis,qui
uel ex diametro pugnant cum uera pietate,tamen ut noua quadã & admira
Prohibẽtium bili doctrina ſibi pariant opinionem pietatis,ad Eſſenorum exemplũ prohi
nubere bebunt legitimo matrimonio iungi,quaſi deo non ſit honorabile connubiũ
caſte ſeruatum, ac thorus immaculatus, ſeq́ pro diis haberi poſtulabunt,
quod cœlibes agant, aliis innumeris uitiorum peſtibus infecti: deniq́ non
Abſtinere tam liberi à libidine,q̃ ab uxoribus. Quin & ad Iudaicũ eſcarum delectum
à cibis conabuntur homines reuocare,quaſi cibus ipſe quicquam habeat impurita-
tis,cum omne ciborũ genus deus in hoc parauerit, ut his ad corporis neceſſi
tatem, uireſq́ ſarciendas moderate utamur, pro ſua benignitate gratias illi
agentes,quicunq́ pro Moſaica lege euangelicã fidem ſumus amplexi,quiq́
diſcuſſis Iudaicarũ ſuperſtitionũ nebulis,ad lucem ueritatis adducti, cogno-
uimus quicquid ab optimo deo conditum eſt, id natura ſua bonum eſſe, ſi
quis ut oportet,& ad quod conditũ eſt,utatur. Nec ullũ eſſe cibi genus abo-
minandum,aut reiiciendũ,quod uelut à benigno deo datum percipitur cum
gratiarum actione. Iudæorũ iſta uox eſt,non Chriſtianorũ, hoc cibo ne ue-
ſcitor,hoc corpus ne contingito,hac ueſte ne utitor,hoc die ne illud,aut illud
Sanctificatur agito. Nihil enĩ in rebus cõditis impurũ,aut immundũ, ſi purus ac mundus
enim,per. ſit utẽtis animus. Quod etiã ſi quid impuritatis haberet cibus,tamẽ hymnis,
quibus ante cibũ laudatur diuina largitas, ſacriſq́ uerbis, ac precationibus
Hæc propo- ſanctum purum q́; redderetur,quod prius erat immundũ. Hos fumos offun
nes fratribus dunt populo, qui Chriſti negociũ inſynceriter gerunt, imò qui ſuum agunt

negocium

negocium. Tu uero reiectis huiuſmodi nænijs,ea ſuggeres fratribus, quæ à nobis didiciſti, bonum ac ſyncerum Chriſti miniſtrum agens, integra fide diſpenſans illius doctrinam multum abhorrentem ab iſtorum præſcriptis. Idq; eo magis te facere conuenit,quod ad Euangelicam doctrinam uocatus es,non iam ætate prouecta,quæ ſolet ad res nouas ægre deflecti,ſed ab ipſa adoleſcentia in fide Euangelica, bonaq; doctrina es uelut enutritus, ut aſſiduitas habitum ac robur debuerit addere,nec poſſis tui diſſimilis eſſe in eo, quod hactenus conſtanter es ſecutus.Hanc igitur dignam euangelio doctrinam proponito tuis, cæterũ aliorũ friuolas & aniles fabulas, quas,ut alienas à myſterijs euãgelicæ fidei,recte profanas dixerim,reijce, magis hoc agens, ut temetipſum exerceas ad ueram pietatem,q̃ ut cum loquaciſſimo ſimul & pertinaciſſimo hominũ genere uerbis digladieris. Vera pietas,quæ in animis ſita eſt,rebus exteris craſſisq;, nec definiri,nec præſcribi ſatis poteſt. Nã ieiunium,aut delectus ciborum,aliaq; id genus,etiamſi quando pro tempore locoq; uidentur nonnihil utilitatis afferre, quod corpus præparent ad officia pietatis, ea tamen utilitas,neq; perpetua eſt, neq; ita magni momenti, ſi cõferatur ad animi pietatẽ.Imò ferè fit, ut ex obſeruationibus huiuſmodi naſcatur peſtis,ueræ germanæq; pietatis. In loco utile eſt ieiunium, rurſum idem aliâs peſtiferum.Huic ſalutaris erit uigilia,illi capitalis & noxia. Non nunq; conducit quiete tranſmittere ſabbatũ. Rurſus exiſtet aliquid,in quo ſit impietas ocium agere, cum charitatis officium deſiderat proximi neceſſitas.Cæterũ euangelica pietas, quæ nititur ſyncera fide,ueraq; charitate,nullo non tempore,in nulla uitæ parte non eſt utilis,quę compendio profitetur quicquid uel in præſenti uita ſit expetendum,uel ſperandũ in futura. Adeo, ut nõ ſit opus ullum aliunde præſidium uenari nobis.Quod dico uerum eſt & indubitatum, planeq; dignum,quod ab omnibus recipiatur.Re ipſa docemus & ſentire nos,& fabulã non eſſe quod loquimur.Alioqui quæ res nobis perſuaderet,ut uolentes ac lubentes perpetiamur erumnas huius uitæ,ut ab impijs illatas plagas, carceres, mortes, forti feramus animo, niſi quod & hic præſidium cœleſte, & poſt hanc uitam ſperamus immortalitatem, atq; hanc ſpem fiximus,nõ in Moſe,aut alio quopiã homine,qui deſtituere poſſit ſpem noſtram,ſed in deo uiuo,qui & mortuis poſſit opitulari,& à quo ſalus proficiſcitur cum uniuerſo hominũ generi,tum uero præcipue fidẽ euangelicam amplexis.Hæc conſtanter ac fortiter præcipe ac doce, ſic, ut epiſcopi præ te feras autoritatẽ, certus hanc eſſe doctrinam ab ipſo Chriſto profectam.Neq; eſt quod iuuenis,licet in re tanta,uerearis,aut cedas improbitati diuerſa docentium.Alibi ſit humanitati locus, hic ubi ſalutis periculum uertitur,proferenda eſt autoritas. Neq; ſpectandũ eſt, quot annos uixeris, ſed quod munus geras. Heic ſenex eſt,quiſquis uitæ integritatem, quiſquis morum pręſtat grauitatem. Neq; periculum eſt, ne quis deſpectui habeat iuuentutẽ tuam,ſi talis fuerit tua uita doctrinaq;, ut qui Chriſtũ profitentur,

Hæc propones fratribus

Quam aſſequutus es

Nam corporalis exercitatio

Euangelica pietas quanta sit

Fidelis ſer. & o.ac.dignus

Quia ſperamus in deum uiuum

Nemo adoleſcentiã tuam contemnat

in hac uideant exemplar euangelicæ pietatis. Si in omni ſermone tuo perſpe xerint ſanctæ mentis imaginem, ſi in uitæ cõſuetudine animaduerterint mo deſtiam ac puritatẽ, ſi in præſtandis officijs ſenſerint epiſcopo dignam cha ritatem, ſi in perferendis malis conſpexerint animum deo fidentem: deniq; ſi ubiq; uiderint te ab humanis cupiditatibus immunem, iam dudum te faci

Dũ uenio aũt le pro ſene uenerabuntur. Spes eſt fore, ut te breui uideam, tibi non ſolum monitis, uerumetiam officijs auxilio futurus. Interea dum abſum hoc magis inuigila officio, quo noſtram abſentiam ſarcias. Pro noſtra uoce ſit tibi ſacra lectio, iuxta eam doceto, ſi quid errabitur: iuxta eandem exhortare, ſi quos uideris ceſſantes. Hæc ſunt præcipua epiſcopi munia. Suſcepto muneri re ſpõdeas oportet, quod tibi non temere mandatum eſt, quemadmodũ qui

Per prophetiam dam ſeipſos faciunt apoſtolos, ac presbyteros. Te non ambitus aut homi num fauor, ſed diuinus ſpiritus per ora prophetarum ſignificans dei uolun tatem ad id muneris deſignauit, ac mox presbyterorũ autoritas rite tibi im poſitis manibus, epiſcopi functionem delegauit. Porrò diuini muneris eſt, quod his dotibus inſtructus ſis, quæ te declararent hoc honore dignũ. Pro inde duplex tibi cura incumbit, ut & dei beneficio & autoritati mandatæ re ſpondeas. Non eſt ocioſa aut delicata profeſſio: uigilantiam & aſſiduitatem poſtulat. Hæc igitur fac mediteris, in his eſto, hæc continenter agito, ut ex ui ta pariter ac doctrina tua nemo non uideat populum reddi meliorem. Pri mum ipſe talis eſto, qualem oportet: deinde doctrinam ſanctam, ſancta ui

Vt profectus tuus manifeſtus ſit ta cõmendabit, præſertim ſi id facies cõſtanter ac perſeuerãter. Veritas enim perpetua eſt: Simulatio temporaria. Hæc ſi præſtiteris, geminum capies fru ctum, primum ſeruabis teipſum recte fungens officio delegato: deinde ſerua bis & eos, qui tuæ doctrinæ auſcultant. Qui recte docent, & impie uiuunt, ut alijs ſint utiles, certe ſibi pernicioſi ſunt. Cuius autem & uita & doctrina eſt inſyncera, is bis nocens & ſibi conciliat exitium, & alios in perniciem inducit.

CAPVT V.

Seniorem ne increpaueris

QVANQVAM aũt à ſynceritate doctrinæ nunq̃ eſt deflecten dum, tamen ad medendum humanis erratis, nõ mediocre mo mentũ habet lenitas docentis, aut admonentis. Sic enim eſt tu enda autoritas epiſcopi, ut abſit tamẽ ab omni ſpecie tyrãnidis, idq; ubiq; præ ſe ferat, quicquid agit, iuuandi ſtudio agere ſe, non odio. Pro inde quoſcũq; comitate, lenitate potes ſanare, nõ expedit aſpetitate percelle re. Facilius obſequitur admonenti, qui ſe ſentit amari ab eo, qui monet. Et ſic eſt fermè hominis ingeniũ, ut malit duci q̃ cogi, ac nõ raro blanditijs obtë peratur, quæ ſæuicia nõ poſſis efficere. Itaq; pharmacũ reprehenſionis pro cu iuſq; ætate ſtatuq; eſt attemperandũ. Quoniã aũt non ſolũ apud omnes na tiones bene moratas, uerumetiã in eccleſijs receptum eſt, ut ob prudentiã, u ſumq; rerum, & coercendã iuuentutis laſciuiã autoritas deferatur ætati pro uectæ, ſi quid forte deliquerit ſenior, ne ex ſuſpicione, aut delatione qualibet

ſæuis

ſæuis uerbis in hunc detones,ne admonitionis aſperitas fructum expetitum excludat.Bis enim moleſtũ erit,ſi & contumelioſa ſit admonitio,& a iuuene profecta.Quin potius ſeruata reuerẽtia ætatis,ſic exhortare,quaſi parentem errantẽ uelis admonere.Iuuenes item iuuenis, ut fratres admone, erga quos debet eſſe liberior correptio, ſed tamen quæ charitatem præ ſe ferat. Anus tanquam matres,reuerentius ac blandius admone,nimirum ætati deferens. Puellas ut ſorores amanter caſtiga, ſic te gerens apud omnes, ne quam ſiniſtram ſuſpicionem incurras uel auariciæ,uel impudicitiæ,uel adulationis, uel ſæuitiæ.Iam & uiduis ſuus habendus eſt honos, ſed his præcipue, quæ non titulo tantum,uerumetiã re ipſa uiduæ ſunt,hoc eſt,quæ uiri ac liberorũ ſolatio deſtitutæ ſic uiuunt,ut eccleſiæ ſubſidio mereantur ſubleuari,cuius præſidium patẽre debet, non alendis delicijs, ſed recreandæ calamitati. Quod ſi qua ſic orbata ſit marito,ut filios habeat,aut etiam nepotes,non eſt cur hæc ueluti deſtituta confugiat ad eccleſiæ patrociniũ. Siquidẽ domi habet, quorum conuictu, mariti deſiderium leniat, & quibus officiũ ſuum debeat. Ne prius igitur ſe dedicet obſequio eccleſiæ,ꝗ̃ erga familiam ſuam pietatis ſpecimen præbuerit.Præpoſterũ enim ſit,eccleſiæ prætextu defugere naturæ debitum,officiũ pietatis.Dictat enim natura,ut parentibus, à quibus uitæ primordia ſumpſimus,iam ætate deſtitutis ac defectis, mutuã pietatem referamus.Quod ſi hos nobis mors ademit,cõueniet hoc officiũ in liberos ac nepotes trãsferre,quos ſic debet inſtituere,ut diſcant ſuo uiciſſim officio ſubleuare benemerentẽ. Hoc non ſolum approbat naturæ ſenſus, uerũetiã ita gratum & acceptũ eſt coram oculis dei, ut bis peccent, quæ non tantum deo rebelles ſunt,ſed & ad cõmunẽ naturæ ſenſum obſurduerũt, quo cõmouentur etiam illi,qui deum ignorant.At dices, quæ nam igitur eſt uere uidua,ſi hęc uidua non eſt? Nimirũ ea quæ mariti,quæ liberorũ,quæ nepotũ, quæ omni huius mundi ſolatio deſtituta, totam ſpem ſuã collocauit in deo, neq; iam ſpectat alterum coniugiũ,neq; uenatur ullas uoluptates, ſed totã ſe deo dicauit: ad Annæ uiduæ exemplũ,nocte dieq; precationibus intenta.Hęc demũ meretur,ut eccleſiæ ſolatio refocilletur,quæ nihil iam habet cum mundo cõmune. *Viuens mortua eſt* Nam uidua, quæ ſic abſtinet ab iterando matrimonio, ut licentius oblectet ſe delicijs, ne uiuit quidem. Sic enim uiuit uoluptatibus, ut Chriſto mortua ſit,cui non uiuit,niſi qui uiuit pietati.His igitur præcipies,ut ſi diligunt uiduitatem,ſic in ea ſeſe gerant, ut ne cui præbeant anſam male ſuſpicandi, quaſi non caſtitatis amore ab iterandis nuptijs abhorreant,ſed ut liberæ maritali imperio,laxius uiuãt,ſuoq; arbitratu delicijs indulgeant. *Vt irreprehenſibiles ſint* Cæterũ quo quęq; animo uiduitatem deligat,aut quomodo domi uitam agat,ipſarum animo iudicandum relinquito. *Si quis autem ſuorum* Porrò ſi qua prætextu uiduitatis, ſic ad eccleſiã confugit,ut liberorum,aut nepotum,aut qui alioqui ad eius familiam pertinent curam excutiat,ea tantum abeſt, ut mihi uideatur epiſcopi fauore digna, ut exiſtimem potius inter eas habendam,quę fidem euangelicam abnegarint,

hoc ipſo deteriores ethnicis, quod grauius eſt à profeſſione ſuſcepta deſciſcere, quàm non profeſſum fuiſſe. An non abnegauit fidem, quæ fidei prętextu abutitur, ad ea quæ pugnant cum Euangelica doctrina? Certe factis palàm abnegat. Atq; hac ſane parte infra ethnicas eſt cenſenda, quod illæ quum à Chriſto ſint alienæ, ſolo naturæ ductu, curam gerunt ſuæ familiæ: hæc quæ iuxta charitatem euangelicam debebat omnibus pro ſua uirili prodeſſe, domeſticis etiam ſuis ſubtrahit debitum officium, nec ab hac impetrat euangelica pietas, quod à profanis, ac impijs impetrat affectus naturæ. Si qua ſemina uirtutis inſeuit natura, ea non tollit euangelica doctrina, ſed prouehit, ac perficit. Omnino decet hoc Chriſtianæ religionis manſuetudinem, ut omni ſolatio orbatas gremio ſuo foueat alatq;: uerum id citra delectum temereq; fieri nolim, ne duplex ſequatur incõmodum, dum & oneratur ſupra uires eccleſia, & officium in indignas confertur. Porrò in deligendo, duo præcipue ſpectanda ſunt, ætas, & uita ante acta, ne ſemel ad eccleſiæ tutelam allectæ, poſtea magno cum probro, redeant ad coniugiũ. Atq; ætatis quidem facile iudicium eſt. Ne recipiatur igitur uidua minor annis ſexaginta. Siquidẽ hæc ætas ſuſpicionẽ impudicitiæ non debet adferre clericis, & bonam ſpem præbet fore, ut matrimonij deſiderio non tangantur iterum. Quanquã nec huic ætati fidendum, niſi eam ante acta uita cõmendet. Spectandum igitur, an fuerit unico marito contenta, nam in quibuſdam, nec ſenectus extinguit intemperantiam: an benefactis ſibi pepererit apud omnes honeſtam opinionem, an in educandis liberis, probe ſancteq; ſe geſſerit, an pro ſua tenuitate hoſpitalem ſe præbuerit erga ſanctos, tecto eos iuuerit, pedes horũ lauerit, Nam hæc officia præſtare poſſunt & tenues: an afflictis & egeſtate preſſis, de ſuis facultatibus ſuppeditauerit. Denicp an nullum opus bonum prætermiſerit, in quo non fuerit aſſidua. Par eſt enim ut ſic meritã, uiciſſim in ſuam tutelam recipiat eccleſia, quæ iam olim hoc benefactis ambijt, ut perpetuis eius miniſterijs aſſcriberetur. Porrò uiduas iuniores ſuſpectæq; ætatis, ne recipito. Præſtat non ſuſcipere profeſſionem uiduitatis, q̃ à ſuſcepta deficere. Non eſt cõmittendum cõtinentiæ uotum ætati lubricæ, præſertim in eo ſexu. Quod ſi placet illis caſtitas, domi quid poſſint periclitentur. Vbi ſi non ſuccedit, licebit citra notam ad coniugij remedium cõfugere. At res ipſa nos docuit, fieri, ut cum iuniores uiduę temporario quodam amore caſtitatis, aut ocium fortaſſis, aut honorem tituli ſecutæ, ſemet addixerint eccleſiæ, abdicatoq; iure tepetendi connubij, Chriſto ſponſo ſe conſecrarint, mox titillante eas priſtina libidine, ferociant ac laſciuiant in contumeliam Chriſti, cuius iugum cupiunt excutere, ut rurſus matrimonij iugum ſubeant. Atq; interim hanc infamiæ maculam ſibi contrahunt, quod fidem, quam Chriſto pactæ uidentur, fecerint irritam, duplici nomine notandæ, & quod temere ſuſceperint profeſſionem caſtitatis, non ſatis exploratis uiribus, & quod à ſuſcepta reſilierint. Quod ſi non eueniat, ut palàm redeant ad connubium, certe ſic uiuunt

Vidua eligatur

Quæ fuerit unius uiri uxor

Cũ enim luxuriatæ fuerint in Chriſto

uiuunt in cœlibatu, ut eccleſiæ ſint dedecori, ac ſatius ſit eas imperio mariti premi, reiq́ familiaris cura diſtineri, q̃ ſub uiduitatis prætextu peccare licentius. Docet enim hoc illas ocium, ut quoniã ipſæ domi nihil habent, quod agant, oberrent per alienas domos, cum uiduæ ſit indecorum, per publicum aut per alienas ædes uagari ocioſas. Nunc non tantũ ocioſæ ſunt, uerũetiam garrulæ ſimul & curioſæ. Solet enim curioſitatis comes eſſe garrulitas. Siquidem prætextu uiduitatis, & cõmendatione profeſſionis, facile penetrant in domos alienas, ibiq́ ſecreta rimantur, quæ poſt apud alios effutiũt, indecore garrientes de nuptijs, de diſſidijs, de peccatis aut probris domeſticis aliorum. Ob has cauſas tutius eſſe duco, ut uiduæ iuniores potius nubant maritis, cuius autoritate & ſexus & ætas imbecillior temperetur: dent operã gignendis liberis, curam agant rei familiaris potius, q̃ nihil agẽtes obſtrepãt etiam familijs alienis. Vt enim mariti reuerentia coërcet licentiam ſexus & ætatis: ita curæ rei domeſticæ, non præbent liberũ ocium ea curandi, quæ ad ipſas nihil attinent. Poſtremo ſic modis omnibus uitam inſtituant, ne qua ſit occaſio lapſus in manifeſtum probrũ, néue detur anſa ſatanæ, per quam uitam noſtram traducat & infamet apud hoſtes Chriſtianæ profeſſionis. Non recuſo, quo minus uideat hac in re meticuloſior, niſi malum ipſum nos hanc docet cautionem. Non enim tam anxie metueremus, ne quid horum eueniret, niſi iam uidiſſemus, non ſemel eueniſſe. Terret nos exemplũ quarundam, quæ ſemel cooptatæ in gremiũ eccleſiæ, magno probro noſtro, uictæ uoluptatibus, & obſequentes ſatanæ, relapſæ ſunt ad iterandas nuptias. Quod ſi dotis obſtat inopia, quo minus maritum inueniat uidua, cuius ætas coniugiũ poſtulat, nihil neceſſe eſt, ut egeſtatis gratia, caſtitatis ſuſcipiat profeſſionem. Debet enim harum inopia, cognatorum benignitate ſubleuari, ſi quos, aut ſi quas habet Chriſtianæ profeſſionis. Nõ enim par eſt, ut Chriſtianus, aut Chriſtiana, cuius pietas debebat etiam alienis opitulari, ſibi cognatã uiduam deſtituat, & alendam obtrudat eccleſiæ, quæ ſi grauetur quibuslibet uiduis, futurum eſt, ut exhauſtis facultatibus, non ſufficiat ueris uiduis alendis, quibus & debetur hæc humanitas, nec aliunde ſuppetunt præſidia. Sed quemadmodum uiduis ita meritis pro portione ſuus habendus eſt honos, ita multo uberius ſubueniendum eſt presbyteris, qui grauitate morum, qui ſenili prudentia, qui uitæ integritate, qui ætatis autoritate bene præſunt multitudini, hoc eſt, qui uere presbyteros agunt, quorũ & ætas & pietas meretur, ut ab egeſtatis iniuria uindicentur. Sic enim trãquillius præſidebunt populo, & ſuppetente quod ad uitæ mundiciem pertinet, non eleuabitur autoritas. Quanquam hæc præſidia potiſſimũ his præſtanda ſunt, qui non ſolũ integritate uitæ prælucent populo, uerũetiam laborãt in diſpenſatione ſermonis euangelici, ſacræq́ doctrinæ, quod hæc ſit præcipua functio, longeq́ ſaluberrima gregi Chriſtiano. Spectant illi quidem ſublimius præmium, ſed interim aliqua ſolatij pars eſt, ſi in ipſis laboribus

Simul autem & ocioſæ.

Iam enim quædam conuerſæ ſunt.

Si quis fidelis, uel ſi qua fidelis.

Qui bene præſunt presbyteri.

aliquid præſentis fructus ad illos redeat, non ut diteſcant, ſed ut uiuant. Et iniquum eſt rem longe precioſiorem impartienti, non uiciſſim aliquid ex rebus fluxis ac uilibus reponere. Adeo u ctus debetur laboranti, ut Moſaica lex uetet infrenari os boui tantiſper, dum in tritura circũagitur. Quo nimirũ inhumanius eſt pati, ut in euangelio deſudans, eſuriat aut ſitiat. Non uenatur ille mercedem, ſed tanto dignior eſt operarius mercede ſua. Illi ad laudẽ pietatis ceſſerit, ſi gratis laboret. at interim populi crimen erit, ſi grauetur benemerentis inopiam, cui tantulo ſuccurri poteſt, ſubleuare. Quin & illud tribues ſeniorum autoritati, ut non facile recipias aduerſus hos delationem eorum, quibus expedit illos eſſe reuerendos, ne & his aperiatur feneſtra temere inceſſendi uitam ſeniorũ, in quos ægre recipi debet ſiniſtra ſuſpicio, & illorum eleuetur autoritas. Non eſt audiẽdus qui defert, niſi duobus aut tribus teſtibus cõprobet, quod obijcit. Quod ſi manifeſtius cõpertiusq́ eſt, quàm ut diſſimulari poſſit eos peccaſſe, ita moderanda erit caſtigatio, ut nec illos dedas accuſatorũ ſæuitiæ, nec tamẽ impunitas illorũ pernicioſum exemplũ miniſtret multitudini. Sed ipſe uoce tua palàm eos argue, quo magis cæteri metuant cenſuram epiſcopi, ſi conſpexerint per hanc nec ſenioribus cõdonari, ſi quid admiſerint correptione dignum. Profanæ leges iudices ſuos obſtringunt religione, ne quid affectibus corrupti perperã pronunciẽt. Quãto maior integritas decet epiſcopum, uel in iudicijs, uel in præficiẽdis magiſtratibus? Illi ſui iuriſiurandi cõmonefiunt, pro tribunalibus ſeſſuri, & falſorum

Teſtificor coram deo &c.

deorũ religione terrentur. At ego te obteſtor Timothee per deũ patrẽ, quo teſte & autore res hæc geritur, perq́ Ieſum Chriſtũ, cuius miniſtri ſumus, perq́ electos angelos arbitros ac ſpectatores eorũ, quæ gerimus, ut in iudi-

Sine præiudicio.

cijs obeundis ſerues hæc, quæ tibi præſcribo, ut integer & incorruptus ad cognitionẽ accedas, non tecum adferẽs ſententiã, quam tibi ſeorſum inſtillauit fauor, aut odium, aut ira, aut alius quiſpiã affectus, ſed ex ipſa re cognita ſumens, quod recte pronuncies, nec in hanc, nec in illam partem propenſior. Hanc integritatem nõ ſolum oportet præſtare in cognoſcẽdis cauſis, uerum etiam in deligẽdis his, quibus mandas adminiſtrationẽ eccleſiaſticã. Siquidem nõ alio fonte ſumma pernicies naſcitur populo Chriſtiano, q̃ ſi præfi-

Manus cito nemini impoſueris.

ciãtur inutiles aut etiã peſtilentes. Proinde ne cui temere manus impoſueris. Multum diuq́ probãdus & explorãdus eſt, cui deleges autoritatẽ epiſcopi, qui ſi mandatũ honorem indigne geſſerit, tibi imputabit, quicquid ille peccarit. Videberis enim illius fauiſſe uitijs, qui cognito mãdaris eiuſmodi pro

Neque cõmunicaueris peccatis alienis.

uinciam. Sin te fefellit, tamen negligentiæ culpam nõ poteris effugere, qui rem tam periculoſam credideris inexplorato. Neq; enim in epiſcopo deligẽdo ſatis eſſe debet, ſi careat infamia, ſed multis modis oportet benefactis inſigniter eſſe commendatum. Epiſcopo non ſatis eſt, ſi ſuam præſtet innocentiam, debet & eorũ integritatem præſtare, quos ordinat. In his igitur fac caſtum purumq́ te ſerues religioni, cuius curã geris. Mihi ſpectatior eſt tua

tempe

temperantia,ꝙ ut ſis meis monitis auocandus à delicijs. Illud tamen admo- *Noli adhuc aquā bibere*
nendus es,ſic eſſe temperandã abſtinentiã,ne corporis imbecillitas non ſuf-
ficiat obeundis officijs pietatis. Vt corpus obeſum & immodice ualidũ fre-
quẽter degrauat animũ aſpirãtem ad cœleſtia: ita corporis incõmoda uale-
tudo ſæpius obſtat animi uigori,quo minus ſemet exerat, libereq́ proferat
per obſequia charitatis. Satis igitur arbitror hactenus abſtemiũ fuiſſe,Poſt
hac noli aquã potare, ſed utere potius moderato uino. Quod hucuſq; tem-
peratum eſt à uino, primæ iuuentutis calori datum eſto. Nunc ualetudini
conſulendum,ut poſſis omnibus epiſcopi munijs obeundis par eſſe.Stoma
chus uino moderato fulcitur, aquæ potu cum primis offenditur. Vt igitur,
& huic ſubuenias,& minus frequenter ꝙ ſoles, incidas in aduerſam ualetu-
dinem,uinum tibi pharmaci loco ſit,ne poſt collapſis uiribus cogaris medi-
corum opem implorare. Verum ut ad id redeam,quod modo cœperam,ne *Quorundam hominum peccata.*
tibi putes omnia peccata tuorum imputanda eſſe,ſunt peccata quorundam
ita manifeſta,ut non expectent extremum illud dei iudicium,ſed ultro iudi-
cium præcurrant, per ſe damnata priuſquam in iudicium illud afferantur.
Nam horum & uita & doctrina palàm diſcrepat à doctrina Chriſti.Siqui-
dem pro euangelica pietate docent ſuperſtitionem Iudaicam,& uita ambi-
tione,quæſtu, cæteriſq; malis cupiditatibus infecta eſt. De his, ut tibi licet
iudicare,ita reddenda erit ratio. Cæterum quorum improbitas ſic eſt occul-
ta,ut humano iudicio deprehendi non poſſit,ſed ſeruatur iudicio diuino,in
quo nuda fient omnia, horum culpam deo præſtare non potes. Ad eun-
dem modum quorũdam opera bona adeo manifeſta,ut humana compro-
batione non egeant.His igitur ſe tuto quiſq; adiunxerit,quemadmodum à
palàm improborũ contubernio eſt abſiſtendum. Cæterum eos,qui ſic arte
moderantur uitam ſuam,& pietatis ſpecie ſic fucant animi maliciam, ut hu-
manum fallant iudicium, eos deo relinquemus iudicandos. Non eſt enim
odioſe ſuſpicax Chriſtiana pietas.

CAPVT VI.

PORrò uitam eorũ qui ſunt à Chriſtiana profeſſione alieni,non *Quicũq; ſunt ſub iugo ſerui.*
eſt noſtrum inceſſere,magis expedit illos officijs ad meliorem
mentem prouocari,quàm cõuitijs iritari.Sic eſt moderanda re
ligio,ut nõ uideatur occaſio aut ſeminarium ſeditionis.In com-
mercijs,quæ nobis neceſſario ſunt cum ethnicis,ſentiant nos ob religionem
officioſiores eſſe factos,non incommodiores,aut procaciores.Sic enim faci-
lius prouocabuntur, ut nobis adiungantur. Itaque quicunque in ſeruitute
baptiſmum adepti ſunt,meminerint ſe à peccati dominio manumiſſos eſſe,
non ab heri iure liberatos.Quare nõ decet,ut freti profeſſione ſua,ferociant
aduerſus eos, uelut impios, & indignos, quibus ſeruiat initiatus Chriſto.
Tantum meminerint illos eſſe dominos, & ob hæc omni honore dignos *Ne nomen dei blaſphemetur*
exiſtiment,ne dei nomen & euangelica doctrina reddatur infamis, & inui-

diosa,ſi conſpexerint per hanc homines immodeſtiores fieri,& incõmodiores. Quin magis addant aliquid priſtinis obſequijs,magis ſint ad obtemperandum alacres, uelut ex animo ſeruientes, ut his rebus prouocati domini, facilius admittant prædicationem euangelicã. Multo minus autem,qui dominos habent Chriſtianos, debẽt eos ob hoc minoris ducere, quod ob cõmunis fidei profeſſionẽ, pro dominis facti ſint fratres. Imò ſi dominis ethnicis non ſubtrahunt debitum obſequium,Chriſtianis oportet iam duplici nomine obedire, primum quod domini ſint, deinde quod ſocij religionis, quod pro ſupercilio ſumpſerint charitatem,& pro formidatis,cœperint eſſe dilecti,procꝫ minacibus benefici. Plus enim præſtandum promerẽti,quàm exigenti: amanti quàm imperanti. Neqꝫ enim hæc iam proprie ſeruitus eſt, ſed officiorum cõmutatio. Hæc doce cum autoritate, ad hæc exhortare ceſſantes. Hęc eſt doctrina uere euãgelica,quæ facit ad uitę pietatẽ,quæqꝫ nos & deo gratos,& hominibus amabiles reddit. Si quis doctrinam huic diuerſam adducit,nec accedit uerisſimis ſermonibus domini Ieſu Chriſti,nec obtemperat huiuſmodi doctrinæ,quæ conſentanea euangelio,uocat,nõ ad ſuperſtitioſas quæſtiones,ſed ad officia pietatis,is quo minus habet ueræ ſciẽtiæ,hoc ſibi plus arrogat. Nam ut modeſta res eſt ſcientia,ita nihil eſt ſupercilioſius,aut pertinacius inſcitia. Quo morbo qui tenetur, is auerſus ab euãgelica ſynceritate, inſanit circa friuolas quæſtiones,uita neglecta, uerbis digladians,quæ intantũ nihil cõducunt ad ueram pietatem, ut potius gignãt peſtem Chriſtianæ pietatis,propterea quod ex huiuſmodi rixoſis concertationibus naſcitur inuidia, dum ex aliorũ autoritate eleuata, nobis paramus autoritatem: naſcuntur contentiones,dũ gliſcente rixarum calore,nullus alij uult cõcedere: naſcuntur & conuitia,quoties res exit in rabiem: naſcuntur & impiæ ſuſpiciones in deũ,dum ea, quæ citra diſquiſitionẽ credi debent, humanis ratiocinationibus pro dubijs uocãtur in quæſtionẽ. Ac multos ueluti cõtagio inficit affrictu ſuo ſcabies hæc hominum,qui mentẽ habẽt malis cupiditatibus infectã,quibus excæcati,nõ cernũt ueritatem euangelicã,nec ad hunc ſcopum cõferunt ſuam doctrinã,quin potius pietatem ac religionem quæſtu ſuo metiuntur,atqꝫ id uolunt uideri ſanctiſſimũ,non quod alios reddat acceptiores deo,ſed quod illis plurimũ opinionis,plurimumqꝫ cõpendij conciliet. Nõ eſt quod ſperes hos ullis diſputationibus poſſe ſuperari. Pertinax eſt inſcitia: quod ſi maxime perſpiciãt ueritatem,non agnoſcunt tamẽ, quippe ad id quod ſibi propoſuerunt inutilẽ. Cũ his igitur ne contendas & indecore & fruſtra. Verum ab illorũ conuictu te ſubducito. Venentur illi lucrum ſuũ,cauponẽtur doctrinam euangelicã. Nobis abunde magnus quæſtus ſit,ſi pietate, ſi ueris animi bonis diteſcamus,his contenti, quæ ad præſentis uitæ neceſſitatẽ ſufficiunt, cũ properemus ad immortalitatẽ. Magnũ eſt eas opes accumulare,quæ nos nunquã relicturæ ſunt. Quorſum aũt attinet in congerendis diuitijs eſſe ſollicitũ, quæ neqꝫ noſtræ ſunt, & mox alijs relinquere

Quia beneficij participes ſunt.

Superbus eſt nihil ſciens.

Languens circa quæſtiões.

Conflictationes hominũ.

Exiſtimantiũ quæſtum eſſe pietatem.

Eſt autẽ quæſtus magnus.

relinquere cogimur. Sicut em̃ nihil horũ nobiſcum attulimus in hunc mundum naſcentes, ita nihil efferemus nobiſcũ moriẽtes. Diuitias in uoluptates prodigere, peſtis eſt: cõditas ſeruare dementia eſt. Nos uſum harũ rerũ naturæ finibus metimur, & cum ſuppetit, quo ueſtiamur & alamur, nihil amplius requirimus. Facile ſuppetit undelibet frugalis uictus & ueſtitus. Nec em̃ hæc ad luxum adhibenda ſunt, ſed ad neceſſitatem.

Habentes autem aliment.

Neceſſitati paululo ſubuenitur: luxuriæ gurges inſatiabilis eſt. Ingens quæſtus eſt, pecuniæ iactura augere theſaurum pietatis. Ingens diſpendiũ eſt, ob uile lucellũ amittere diuitias immortales. Non cõpetunt in eundẽ, ſtudium diuitiarũ, & ſtudium pietatis. Etenim quorũ animos ſemel occupauit cupiditas diteſcendi, ſolicitantur ad multa turpia, & incidunt in laqueũ, multasq; cupiditates, nõ ſolũ ſtultas, uerumetiã pernicioſas.

Nam qui uolunt diuites fieri in l.

Siquidem hæc cupiditas non uenit incomitata, ſed ingens malorũ agmen ſecum ducit, ſuperbiã, faſtum, ambitionẽ, uiolentiã, fraudem, iniuriã, luxum, uoluptates, aliasq; id genus peſtes, quæ paulatim oneratũ hominem in exitium ac perniciem demergunt, ut iam nõ ſolũ ſibi, uerũetiam alijs, quibus præeſt, ſit peſtilẽs, & exitiabilis. Quo maior eſt honor, quẽ gerit, hoc lõgius oportet abeſſe à ſpecie huius mali. Summa poteſtas, ſummam requirit integritatẽ. Nihil aũt integre facit, nihil incorrupte, quiſquis auaritiã habet in conſilio, quæ tantũ abeſt ab honeſtate, ut radix ac ſeminariũ ſit malorum omniũ, etiã ſi diuitiæ miram quandam felicitatem præ ſe ferre uidentur. Hac eſca illecti quidam, dũ has appetunt, deprauati cupiditatibus aberrarũt à ſynceritate fidei euangelicæ, ſibi ſcopũ alium præfigentes, q̃ Chriſtum,

Radix autem omnium malorũ cupiditas.

& dum ſtulte captant ſuauem uitã, implicuerunt ſeſe doloribus multis, magnis moleſtijs parantes, quod anxia ſolicitudine cuſtodiãt, quodq; ſi cõtingat eripi, graui uulnere ſauciet auidũ pectus. Hæc eorũ ſunt, qui ſe Mammonæ deo dicarunt. Tu uero, qui deo cõſecratus es,

Homo dei.

hæc indigna tua profeſſione fugito, ueras opes ſequens, iuſtitiã, pietatem, fidem, charitatẽ, patientiam, manſuetudinem. Iuſtitiam, quæ te ſeruet ab omnibus uitijs immunem: pietatem, qua deum ames & huius gratia proximũ: fidem, qua dei præſidio fretus, non crucieris huiuſmodi rerum ſolicitudine: charitatem, qua profis omnibus: patientiã, qua ſpe futuræ immortalitatis perdures in aduerſis ac perſecutionum procellis: manſuetudinẽ, qua leniter feras imbecillitatẽ alienam. Hæc tueri nõ poteſt, qui ſibi nihil non faciendũ exiſtimat amore diuitiarũ. Tibi multo alius curſus ſuſceptus eſt. Egregium certamen ingreſſus es, non auaritiæ, ſed fidei. Neq; mediocre præmiũ eſt propoſitũ. Nec enim hoc agitur, ut hic momẽtaneis, falſisq; bonis diteſcas, ſed ut uitam adipiſcaris æternã.

Certa bonum certamen.

Ad hunc ſcopũ, ad hanc metam omi ſtudio connitere. Ad hanc uocauit te deus agonotheta nõ fallax, qui te ſuo iudicio delegit, ut epiſcopus populo præſideres, ad Chriſti gloriam. Hoc ſuſcepto presbyteri munere profeſſus es, idq; multis teſtibus. Eximia eſt profeſſio, ſed huic ut reſpõdeas, magna opus eſt uigilantia. Si te parũ mouet præmiũ

Præcipio tibi coram deo. tā ingens, moueat ſpectator deus, moueat tā multorū expectatio, moueat religio ſuſceptæ prouinciæ. Hoc igitur etiā atq; etiā tibi præcipio, obteſtans per deū patrē, qui omnibus autor eſt uitæ, etiā mortuos ad immortalitatē re uocaturus, per huius filiū Ieſum Chriſtū, qui ſub iudice Pontio Pilato fun ctioni quam à patre ſuſceperat, ad crucem uſq; non defuit, ut tibi delegatam prouinciam ſic geras, ut nullam maculam aut reprehenſionē tibi cōtrahas, idq; facias conſtanter, non ſolū ad iudicium humanū, uerum multo magis *Vſque in aduentum.* ſpectans aduentū domini noſtri Ieſu Chriſti, quem ſuis temporibus rurſus oſtendet orbi, beatus ille, ſolusq; potēs rex regnantiū, & dominus dominātium, qui ſolus habet immortalitatē ex ſeſe, qui ſolus inhabitat lucem inacceſſam, quem nullus hominum adhuc uidit nec uidere poteſt, cui honor & poteſtas æterna, Amē. Tantos habes tuæ functionis autores, ne quid diffi das autoritati tuæ: tantos ſpectatores ac iudices, ne quid ſecus q̃ oportet cō mittas: tantos propugnatores, ne quid metuas humanarū perſequutionum procellas: tantos remuneratores, ne quid addubites de præmijs promiſſis. Ad illos tota euangelij gloria referēda eſt, ne quid hinc homo ſibi uindicet *Diuitibus huius ſeculi præcipe.* laudis. Declaraui, quàm ſit periculoſum Chriſtū profeſſis, diuitiarū ſtudiū. Quod ſi ſunt inter noſtros, quibus opes iſtæ contigerunt, ob quas mundus hic diuites ac beatos appellat, & ceu ſemideos quoſpiā ſuſpicit ueneraturq;, his præcipe, ne, quemadmodū uulgo fit, fiducia facultatum efferantur animis, neq; præſidia felicitatis ſuæ conſtituant in rebus, primū inanibus, deinde etiam incertis, ut quas ſi non caſus, certe mors eripit. Magis autem fidant in deo uiuo, qui nec uiuos, nec mortuos unquā deſtituit, cum ipſe ſit immuta bilis, cuius beneficentiæ eſt, quicquid affatim annuo prouentu mundus hic *Facile tribuere, communicare.* nobis ſuppeditat ad præſentē uſum, non ad extruendas opes. Quin potius huc ſuum conuertant ſtudium, ut ſe ad bona opera exerceant, quo uere diui tes fiant, & benefactis potius, quàm prædijs locupletētur: id quod forte obtigit, ſic poſſideant, quaſi cōmune ſit, non proprium, eoq; faciles ſint ad impartiendum egentibus, neq; cæteros, qui re tenui ſunt faſtidiant, ſed ſemet comes placidosq; præbeant ad congreſſum & conſuetudinē uitæ communis. Solet enim opulentiæ comes eſſe faſtus ac ſupercilium. Ne fidant ſubſtructionum molibus. Nihil enim hic diuturnum eſt, quin potius ueris uirtutibus reponant ſibi fundamentum ſolidū ac bonum in poſterum, ut aſſe *Fundamētum bonum.* quantur ueram uitam, id eſt, æternam. Nam hęc quid aliud eſt, q̃ curſus ad mortem? Cæteris curis omiſſis rerum fluxarū, ad hanc omni ſtudio nobis properandū eſt. O Timothee iterum atq; iterū te obteſtor, doctrinā hanc, ut eſt depoſita, bona fide ſerua, ne ſinas humanis dogmatibus uitiari. Id fieri nō poteſt, niſi quemadmodū ſuperius admonui, futilem & inanem iſtorum loquacitatē, qui quæſtiunculis & argutationibus humanis falſam ſcientiæ opinionem ſibi uenantur, reijcias, cum humana ſcientia, cōſtans opinionibus inter ſe pugnantibus, non mereatur nomen ſcientiæ. Nihil uerius ſci-

mus,

mus,quàm quod euangelica doctrina fidesq; nobis perſuaſit. Cæterū quidam dū humanis ratiocinationibus,dū ſophiſticis altercationibus,dū nouis dogmatibus,quæ ipſi cōmenti ſunt,docti ſapientesq; uideri ſtudēt, aberrarunt ab euāgelicę fidei ſynceritate,quæ credit,non diſputat,nec hominū decretis abducitur à præſcriptis dei. Vt intelligas hāc epiſtolam non eſſe ſubditiciam,hæc mea tibi non ignota manu ſubſcribam.Gratia tecū,Amen.

FINIS.

IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM POSTERIOrem Argumentum, per Eraſmum Roterodamum.

QVoniam in ſuperiori epiſtola ſpem ſui reditus fecerat Timotheo,apud Epheſios agēti,nec fuit eius præſtādi facultas,quod Romæ in uinculis haberetur,literis eum confirmat, ne perſecutionum procellis deijciatur, ſed ſuo exemplo animum ad martyrium præparet: inſtare enim tempora periculoſa ob quoſdā,pietatis prætextu ueram pietatem ſubuertentes, itaq; ſeſe iactantes, quaſi in uerbis ſit Chriſtiana religio, ac non potius in animi puritate. Deinde teſtatus imminere diem obitus ſui, ſeq; iam à pleriſq; deſtitutū, iubet ut Timotheus unà cum Marco propere ad ſe Romam ueniat.Scripſit Romæ, cum iterum ad Neronis tribunal ſiſteretur.

ARGVMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM SECVNDAM paraphraſis Eraſmi Roterodami.

PAVLVS Legatus Ieſu Chriſti, ad hoc aſcitus uoluntate dei patris,ut declararem,quanta ſit felicitas futuræ uitæ, quā nobis pollicetur per filiū ſuum Ieſum Chriſtum, ne uitæ huius iacturam magni faciamus, Timotheo dilecto filio, gratiam, miſericordiam, pacem à deo patre & Chriſto Ieſu domino noſtro.Deo cuius nō nuper cultor eſſe cœpi, ſed cuius religionem à maioribus traditam, perpetuo ſyncera puráque conſcientia ſeruaui, ſeruóque (ſiquidem eundem nunc colo Chriſtianus, quem pridem colui Iudæus, licet aliter) gratiam habeo, cuius beneficio tu talis nobis contigeris,ſic imitans nos ſyncera prædicatione doctrinæ euangelicæ,ut tuo merito te non aliter animo complectar, quàm germanum uerumq; filium, adeo, ut nec abſentis unquam poſſim obliuiſci. Siquidem in nocturnis diurniſq; precationibus, quibus deū interpellare ſoleo, & qui mihi uere chari

ſunt illi cõmendare,tu nunquã nõ occurris memoriæ meæ,magnoq́ꝫ teneor
deſiderio uidendi tui,præſertim quoties recordor lachrymarum tuarũ,quas
in diſceſſu meo fudiſti,locupletiſſimas teſtes tuæ in me pietatis,mutuiq́ꝫ a-
moris. Quæ res facit,ut gaudio totus perfundar,cũ in mentem uenit, quàm
nos ſynceritate fidei referas, ut germanus filius parentẽ. Atqꝫ ut religionis
integritas in me uelut hæreditaria fuit,ita uidetur & iſta fidei ſynceritas,tibi
à maioribus per manus tradita. Siquidẽ ea conſtanter habitauit, primũ in
auia tua Loide,mox Eunica matre tua, neque dubito quin & nepos religio-
ſiſſimæ auiæ,& filius optimæ matri ſis reſponſurus, quando has, quàm pa-

Non enim dedit nobis deus ſpiritum timoris.

ternum genus referre maluiſti. Hæc cõmemoro,quo & noſtro, & maiorum
tuorum exemplo reddaris alacrior, ut donũ dei,quod per impoſitionẽ ma-
nuum meatũ epiſcopus ordinatus accepiſti,ſuſcites tua induſtria uigilantiá-
que, fortiq́ꝫ & infracto animo peragas tibi delegatũ munus, nihil expaue-
ſcens quorundam oblatrationes,aut perſequutorum ſæuitiam. Iudæorũ eſt
iſta formidare, quæ præſens intentat uita: nobis qui per fidem euangelicã
facti ſumus filij dei,dedit deus longe alium ſpiritũ,nõ qui nos pauidos red-
dat ac deiectos ob metum ac diffidentiã,ſed innocentiæ fiducia, ſpeq́ꝫ pro-
miſſæ immortalitatis fortes atque erectos, charitate liberos & animoſos,ut
quæ ſimul & dei præſidio tota fidit,nec metuit proximi gratia ſubire diſcri-
men, Poſtremo qui nos non ſinat animo perturbari, ſed efficiat, ut ſemper
præſenti & infracto pectore perſeueremus. Hunc igitur ſpiritũ cũ acceperis,

Nec me uinctum eius.

exere uim illius, magnóque animo declara, quod habes. Ne quid pudeat
profeſſionis tuæ,qua prædicas crucẽ & mortem domini noſtri Ieſu Chriſti,
neqꝫ te huius apóſtoli pudeat eſſe diſcipulũ, quanquã his uinculis ſum one-
ratus. Nihil glorioſius cruce Chriſti, quæ ſalutẽ dedit orbi, quæ diaboli ty-
rannidẽ fregit,quę nobis immortalitatẽ peperit. Chriſti crux noſtra eſt glo
ria. Neqꝫ me catenæ,quas uolens perpetior ob euangelij negociũ,faciunt in-
famem, ſed glorioſum magis. Proinde ne refugias ea pati, quæ paſſus eſt
Chriſtus, quæq́ꝫ ego illius gratia perpetior. Quin & tu paratus eſto uenire
in ſocietatẽ afflictionũ, quæ ob euangeliũ Chriſti nobis infliguntur. Quic-
quid ingruerit,non eſt quod trepidemus,res eñ non agitur noſtris uiribus,
ſed præſidio dei. Nos quidẽ imbecilles, ſed ille potens, qui nos cũ eſſemus
perditi,ſeruauit per filij mortem,abolitis priſtinę uitę commiſſis, ac uocauit
ad ſanctimoniã, non ob ulla merita noſtra, ſed ſuapte uoluntate impulſus,
ſpontaneaq́ꝫ beneficentia,quã non nupero cõſilio nobis largitus eſt: ſed ab
æterno,& ante tempus omne,ante conditũ hunc mundũ, hoc illi decretum

Ante tẽpora ſecularia.

fuit,hæc nobis conferre per Ieſum Chriſtũ filium ſuũ. Res apud illum no-
ua non eſt,ſed quod ſemper fuit in arcano mentis illius, id nuper declarauit

Illuminauit autem uitam.

orbi, ꝑ aduentũ ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti,qui ſumpto mortali corpore,
per crucẽ aboleuit mortem, & per reſurrectionẽ aperuit uitam atqꝫ immor-
talitatem,per euangelij prædicationẽ,quæ Chriſti crucem imitãtibus, ſimi-

lia

illa præmia pollicetur. Huius euangelij prædicatio mihi delegata eſt, ut apoſtolo ac doctori gentium, ut per me diſcant, ad hoc dei donum non ſolũ Iudæos eſſe uocatos, ſed uniuerſum hominum genus. Ob euangelium igitur, quoniam alligatus ſum catenis, adeo non pudet huius afflictionis, ut etiam gloriæ mihi ducam. Ob maleficia pati, probroſum eſt, ob Chriſti gloriam affligi glorioſum eſt. Nihil me terret hæc tempeſtas, nam quãuis ipſe ſum imbecillis, tamen ſcio & certum habeo, quod is, in quo collocaui meam fiduciam, abunde potens ſit, ut in extremum uſque diem ſeruet, quod illi concredidi. Illius præſidio & euãgelij negocium, & mea ſalus, & Chriſtiani gregis incolumitas in tuto eſt. Et ſi quid hic ad tempus perire uidebitur, tamen ille, ubi uenerit ille dies, quo proferet ſuam magnificentiã orbi, multo cum fœnore reſtituet. Ego apud illum depoſui uitam ac ſalutẽ meam, ille mihi diſpenſationem euangelicæ doctrinæ concredidit. Si ego bonæ fidei depoſitarius fuero, ille non fallet fiduciam noſtrã. Quod ab illo accepi, tibi uiciſſim credidi. Ergo cum habeas, formam atq; exemplar euangelicæ diſpenſationis, ſynceræq; doctrinæ, quam ex me didiciſti, non nitentem friuolis ac perplexis quæſtiũculis, ſed fide & charitate, quã nos & docuit, & exhibuit Chriſtus Ieſus, cura ut ſerues, quod penes te depoſitum eſt. Rem ſyncerã ac puram depoſui, tu uide ne tua negligentia uitietur. Scio multos adniti & adnixuros, ut euangelicam doctrinam corrũpant, ſed tu fortiter ac conſtanter tuere quod accepiſti, fretus præſidio ſpiritus euãgelici, qui habitat in nobis. Hoc opitulatore fortes, quicquid intentabitur diſcriminum, facile negligemus, atq; etiam uincemus. Eo qui carent, territi malorum procella, deſerũt euangelij negocium. Nã opinor tibi notum, quod omnes cæteri, qui mihi adhærebãt in Aſia, poſt ſint auerſati me, & cui fictis animis adſuerãt, mox ad occaſionem erumpente ſimulatione, Romæ cœperũt auerſari. Quorum de numero eſt Phygellus & Hermogenes, ne prodã omniũ nomina. Vterque ipſo uocabulo declarat inconſtantiam. Nam priori à fuga, poſteriori à uerſatili Mercurio uocabulum eſt. Non eſt meum illis imprecari quod meruerunt. Illud precãdum, ut deus pie factorum remunerator, quicq; ſibi uult imputari, quicquid officiorum famulis ipſius impenditur, benefaciat Oneſiphori familiæ. Siquidem is cum ſæpe aliàs mihi fuit ſolatio refrigerioq; in his afflictionum æſtibus, tum hoc tempore non puduit illum uinculorum meorum, intelligentem glorioſum eſſe pro Chriſto affligi, nec metuit conſortium periculi, fretus promiſſis euangelicis: imò Romę cum eſſet, adeo nõ refugit colloquiũ captiui, ut magno etiam ſtudio me ueſtigarit, nec conquieuerit donec inueniſſet. Inuenit ille materiam exercendæ miſericordiæ, det illi dominus Ieſus, ut uiciſſim inueniat miſericordiã apud ipſum in illo die, quo cuiq; pro ſuis geſtis merces reponetur, & deum erga ſe beneficum experiatur, qui beneficus eſſe ſtuduit in afflictum. Non enim hic referã, quàm multis in rebus mihi fuerit opitulatus Epheſi, cum tu id melius noris, quàm ipſe.

Ob quam cauſam etiã hæc patior.

Bonũ depoſitum cuſtodi.

ipſe. Qualem iſtic ſe præſtitit,talis erga me fuit & Romæ. Non enim terre/
tur uera charitas ullis afflictionum procellis.

CAPVT II.

Tu ergo fili mi cõfortare

HVius igitur ac meo exemplo tu quoq; robur animi ſumas, fre/
tus beneficio dei, quod habemus per Chriſtum Ieſum, & ad
omnia pericula paratus ac munitus, ſynceram euangelij doctri
nam, quã ego tibi nõ furtim, ſed coram multis teſtibus palàm
tradidi,tu uiciſſim fili chariſſime per manus alijs trade propagandam, non
quibuslibet, ſed quos bona fide diſpenſaturos iudicabis. quiq; uiſi fuerint
idonei,ut non ſolũ ipſi ſequantur,quod hauſerunt,ſed etiam pure tranſfun/
dant in alios. Vides ut qui militiæ ſacramentis ſunt addicti,rebus omnibus
omiſſis, nihil non & ferant & agant quo cũ laude munijs ſuis defungantur.

Labora ſicut bonus miles Chriſti.

Habet & Chriſtus ſuã militiam,huic nomen dediſti,in huius uerba iuraſti,
is te ſuis caſtris præfecit.Fac igitur,ita ut fortem ducem decet, aduerſus om/
nia mala ingruentia,ſtrenuũ te præſtes, dignũq; imperatore tuo Ieſu Chri
ſto,qui ad crucem uſq; perſtitit in officio delegato.Ne ſis ſollicitus de præſi
dijs humanæ uitæ.Totam hanc curã in imperatorẽ reijce,tu totus in hoc ſis
ut quod ille mandauit,gnauiter obeas.Non oportet nos ſegniores uideri in
militia Chriſti, quàm militũ uulgus eſſe uidemus in profana militia. Quis
enim horum,ubi ſe ſemel aſſcripſit militiæ regis aut imperatoris,de ueſtitu,

Cui ſe proba/uit.

aut uictu ſollicitus eſt?Harum rerũ prouiſionẽ imperator in ſe recipit.Militi
nihil aliud curandũ eſt,quàm ut operam ſuam probet imperatori,à quo ceu
ſtrenuus ac fidus miles ad hoc negocij delectus eſt.Scit enim præmium eſſe
paratum penes imperatorem, ſi modo promereatur. Quin & inter hos qui
ſeſe certaminibus Pancraticis addixerũt,quiſquis decertat,non ſat habet,ut
quomodocũq; decertet, ſed nihil non facit,ut uincat, certus coronã quidem
eſſe paratã,ſed ei,qui gnauiter ac ſtrenue ſe geſſerit in certamine. Eundẽ ad
modum induſtrius agricola,dum proſcindit,dum ſtercorat,dum ſementem
facit,dum repurgat,totus eſt in opere ſuo,nec ullum laborẽ ſibi grauem du
cit,ſpe fructus,quem ſuo tẽpore fidelem terram ſcit eſſe redditurã.Quo ma
gis oportet idem facere nos,qui in euangelij negocio uerſamur,ut immorta
litatis præmio cõmoti, nihil hic nõ uolentes perpetiamur, præſertim cũ im/

Intellige quæ dico.

peratorem habeamus,qui fallere nec uult,nec poteſt.Perpende quid his pa
rabolis ſignificem.Det autem tibi dominus nõ ſolũ in his,uerum in cæteris
omnibus intellectũ.Nihil eſt diſpendij,imò creſcẽtibus afflictionibus, cre/
ſcit lucrum euangelicæ ſalutis. Sic enim uiſum eſt deo,ſuã declarare poten/

Memor eſto Chriſtũ Ieſum

tiam. Vidimus in capite, quod ſperemus in nobis. Quod ſcis, oportet me/
miniſſe, uidelicet,quod Chriſtus Ieſus, factus homo mortalis ex progenie
Dauid,ferendis contumelijs illuſtrarit gloriam euangelij,& poſt crucis ſup
plicium euectus ſit ad immortalitatis præmiũ.Hoc eſt euangeliũ,quod ha/
ctenus cõſtanter prædico,nec Iudæorum odio, nec gentiũ metu deterritus.

Atq;

Atq; huius gratia multis malis affligor ab utriſq; uſq; ad carcerem & uin/
cula, quaſi facinoroſus quiſpiam. Ac ne ſic quidem ab euangelij prædicatio
ne deſiſto. Corpus hactenus alligatū eſt. Lingua Chriſti prædicatrix, alli/ *Verbū dei nō*
gari non potuit. Et captiuus quantū licet ad Chriſtū quoſcunq; poſſum al/ *eſt alligatum.*
lecto. Mea nihil refert quid patiar, modo lucrum aliquod adiungam euan/
gelio Chriſti. Huius rei gratia uolens omnia perpetior, de mea quidē ſalute
ſecurus, ſed ut ij quoq; per euangelij prædicationem conſequātur ſalutem,
quos deus ad hanc felicitatem deſtinauit, quæ ſalus offertur omnibus, non
per legem Moſaicam, ſed per Ieſum Chriſtum: qui ſicuti pro nobis eſt paſ/
ſus, ita uiciſſim decet, & nos pro illius euangelio, & fratrū ſalute perpeti: & ſi
cut ille per afflictiones uarias & ignominiam ad cœleſtem gloriam euectus
eſt, ita nobis eódem eadem uia eſt enitendum. Multis hoc durum uidetur
& incredibile, ſed nobis indubitatum eſſe debet. Etenim ſi per baptiſmum
u nà cum Chriſto mortui ſumus huius mundi cupiditatibus, aut ſi etiam in *Fidelis ſermo*
baptiſmi profeſſione perſeuerantibus obtigerit affligi malis huius mundi,
futurum eſt, ut & cum Chriſto uiuamus, uidelicet immortalitatis ſocij, qui
mortis ſocij fuerimus: & ſi cum illo perpetimur, atq; ob illius gloriā, nimirū
cum eodem etiam regnabimus. Æquiſſimus enim eſt deus, nec ſinet à regni
conſortio ſecludi, quos malorum conſortes eſſe uoluit. Si hic illum fortiter
profitemur apud homines, agnoſcet & ille nos in maieſtate ſua. Sin illū ab/ *Si negaue/*
negabimus (abnegat autem, qui crucem recuſat) futurum eſt, ut in extremo *rimus*
die, formidabilem illam uocem audiamus, neſcio uos. Si fidimus illi, noſtræ
ſaluti conſulimus. Sin diffidimus, nihil decedet illi. Siquidē ex noſtra de il/
lo opinione, neq; profectus eſt illi, neq; diſpendium. Ille natura uerax eſt,
nec poteſt ſui eſſe diſſimilis. Siue credimus, ſiue nō credimus, eueniet quod
ille promiſit, pijs immortalitas, impijs mors æterna. Hæc eſt baſis euāgeli/ *Hæc commo*
cæ doctrinæ. Huius omnes commonefacito, non diſputans ac digladians *ne teſtificans.*
humanis argutijs, ſed obteſtans per dominum Ieſum, huius doctrinæ auto
rem, & tuæ admonitionis teſtem, & ultorem impietatis, niſi moniti reſipue/
rint. Huiuſmodi conteſtatione graui ſeriaq; magis profeceris, quàm arguta
tionibus. Noli ſophiſtarum more, uerbis contendere, & humanis ratiocina
tionibus uelle aſſerere, quod fide percipiendū eſt. Siquidē ea res adeo non
confert ad profectū pietatis, ut labefactet etiam fidei firmitatē, ac tandem
ſubuertat animos audientium, nihil non uocari in quæſtionē, & philoſophi
cis rationibus, nūc aſſeri, nunc deſtrui de quo dubitare nefas, ſic quæſtione
quæſtionem propagante, ut nullus quæſtionum neq; finis ſit, neq; modus.
Tu potius omiſſis iſtiuſmodi digladiatiōibus, ſtude teipſum exhibere ope/
rarium euāgelicū, non diſputatorem, & probatum operariū, nō hominibus, *Exhibere deo*
ſed deo, & ſic in euangelico negocio te geras, ut illi, qui te delegit non ſis eru/
beſcendus. Id fiet, ſi reciſis ſuperuacaneis diſputationibus, ad fidei compen/
dium uoces euangelicam doctrinam, & diſcuſſis perplexarum quæſtionum
ſpinetis,

ὀρθοτο ſpinetis, recto iudicio ſeces tractesq́ ſermonem dei, ea tantum proponens,
μοῦντα quę ad ſalutis ac pietatis negociũ proprie pertinent. Cęterũ inanes uerborũ diſceptationes fortiter reijce, quæ ſi ſemel receptæ fuerint, paulatim gliſcet uenenum, & ſemper ad maiorem proficient impietatem, & tandem res eò deueniet, ut inualeſcentibus humanis dogmatibus ac diſſertationibus, obruatur, obſcuretur, & obſoleſcat uigor euangelicæ doctrinæ. Siquidem ſermo iſtorum, ſi ſemel aures & animos ſimpliciũ occuparit, ſemper latius ſer-
Vt cancer pet, non aliter, quàm cancer in corpore animantis, non deſinit paulatim oc-
ſerpit. cupare partes uicinas, donec exitium attulerit. Quo magis ſtatim in ipſis initijs occurrendum eſt malo, ac reſecandum eſt potius, quàm fouendũ, priuſquam radices agat. Hæc puta me temere formidare, niſi iam in Hymenæo ac Phileto, quod metuo conſpeximus. Hi dum humanis diſputationibus tractant rem fidei, adeo aberrarunt ab euãgelica ueritate, ut quod eſt huius caput ac fundamentum, abnegarint, dictitantes reſurrectionẽ iam in Chriſto peractam eſſe, neq́ nobis aliam expectandam reſurrectionem, quàm qua in liberis nos referentibus quodammodo renaſcimur, ac reuiuiſcimus. Nec interim animaduertunt ſublata reſurrectione, tolli metum ac ſpem pręmiorum, quæ diuerſa manent pios & impios. Tolerabilius erat hoc malum niſi ipſi ſubuerſi, & aliorum quorundam fidem ſua doctrina ſubuerterent.
Subuerterunt Sed periculum non eſt, ne iſtorum peruerſitas ueritatem Euangelicam pror-
quorundam fi- ſus euertat. Vt ſurſum ac deorſum fluctuent opiniones humanæ, certe fidei
dem. fundamentum ope Chriſti iactum ac defenſum, ſtat firmum & nullis hæreticorum oppugnationibus labefactandum. Cui ceu ſolido ſaxo inſculptũ
Signaculum eſt, nuſquam eluendum elogium: Nouit dominus, qui ſint ipſius: & diſcedat
hoc. ab iniquitate, qui profitetur nomen Chriſti. Mirum non eſt, ſi deſciſcant à Chriſto, qui non erant illi ſyncere iuncti. Sed ab horum doctrina debẽt abſtinere, quicunq́ pura fide ſemel euangelio crediderunt. Optandum quidẽ
In magna au- uotis omnibus, ne quid oboriretur huiuſmodi peſtium in eccleſia. Sed fieri
tem domo. non poteſt, quin in tanta hominum multitudine, quoſdam improbos feramus bonis admixtos. Quin & horum malicia uertitur in bonum piorum, dum ab his agitati magis declarant fidei ſuæ conſtantiam. Sic in ampla diuitis domo nõ ſolum habẽtur uaſa aurea & argentea, uerumetiam lignea fictiliaq́, quorum illa honeſto uſui deputata ſunt, hæc inhoneſto. Hoc tantum intereſt, quod quæ natura argillacea, aut lignea ſunt, in aurum argẽtúm ue uerti non poſſunt, hic quoniam res uoluntatis eſt, nõ naturæ, qui ſe uitio ſuo uas fecerit ignominioſum, poteſt opitulante deo efficere, ut rurſum incipiat eſſe uas honorificum. Ac rurſus, qui pietatis cultor, uas aureum fuit in domo dei, ſi ſua culpa relabatur ad impietatem, uas erit probroſum. Incredulitas, ambitio, crudelitas, libido, & his conſimiles animorũ morbi faciunt,
Si quis ergo ut aliquis uas ſit ignominioſum. Ab his, ſi quis ſe penitus repurgarit, & ad
emundauerit innocentiam pietatemq́ reſipuerit, nimirum uas erit honorificum, ac purũ,
ſe.
accom-

accõmodum ad glorioſos uſus, ſemper domino ſuo paratum, quoties opus erit. Scio iuuentutem uarijs cupiditatibus ſolicitari, quæ pertrahant homi/nem ad impuritatẽ. Sed tu, qui ſenioris officio fungeris, omnia iuuenilia de/ſideria fugito, ſectare potius quæ te digna ſunt, iuſticiam, fidem, charitatem, pacem cum his, qui puro corde Chriſtum profitentur. Cum Hymenæi ſimi/libus, nihil tibi ſit commercij. Non peccat innocentia, nõ diſputat fides, non effertur charitas, nõ contendit pax. Porrò ſtultas, & ineruditas quæſtiones, quæ plus habent oſtentationis, quàm ſapientiæ, ne recipito, non ignarus ex his nihil aliud naſci, quàm iurgia, & rixas, dum ſemper in maius gliſcente di ſputationis calore, res tandem in rabiem exit, adeocp nullus alij uelit conce/dere, ut malit & agnitam falſitatem pertinaciſſime tueri, quàm minus erudi/tus haberi. Cum hoc igitur hominum genere, non conferes manum, quãdo uinci non poſſunt. Chriſtus nõ hac uia perſuaſit mundo: Modeſtia, ac man ſuetudine uicit, nec audita eſt uox eius in plateis. Decet itaqȝ ſeruũ domini ſui ueſtigijs inhærere, nec eſſe pugnacem, ſed placidum, ac mitem erga om/nes: facilius enim perſuadet, qui charitate modeſtiaq́ȝ commendatur, para/tus ad docendum magis, quàm ad obiurgandũ: in malis tolerandis lenem minimeq́ȝ iritabilem, qui grauiter magis, quàm aſpere corripiat eos, qui relu ctantur, declarãs ſeſe nihil aliud agere his rebus omnibus, quàm ut illis me/deatur. Neqȝ enim temere de quoquam eſt deſperandum. Nam fieri poteſt, ut per modeſtam & amicam correptionẽ, det illis deus ſuperioris errati pœ/nitudinem, iamq́ȝ diſcuſſa mentis caligine ueritatẽ agnoſcant, & amplectan tur, quam prius impugnabant, ac reſipiſcentes tandem, uelutiq́ȝ ab ignoran tiæ graui ſomno expergiſcentes excutiãt ſeſe à laqueo diaboli, quæ nimirum ſunt cupiditates prauæ, quibus antea capti ad ipſius uoluntatem circumage/bantur, etiam uſqȝ ad impugnationem Euangelicæ ueritatis.

Iuuenilia au/tem deſideria

Seruum autẽ domini non oportet

CAPVT III

NON ſolum igitur aduerſus Iudæorum & ethnicorum perſecutio nes, uerumetiam aduerſus horum maliciam nos muniamus o/portet. Neqȝ enim diſſimulandum eſt, ſed uincendum, quod ui tari non poteſt. Illud certum habe, quod ſpiritus futurum præ/dicit: extremis diebus inſtabunt tempora grauiſſima, quũ degenerante ſyn/cera pietate, & euangelica charitate refrigeſcente, erunt homines ſui tantum amantes, pecuniæ ſtudio dediti, faſtuoſi, ſuperbi, maledici, parentibus inobe dientes, ingrati, impij, carẽtes affectu erga ſuos, & propinquitate cõiunctos, neſcij fœderis, calumniatores, intemperantes, immites, bonorum oſores, pro/ditores ſodalitatis & amicitiç, temerarij, turgidi, uoluptatum amantiores, q́ȝ dei. Titulo, cultu, ceremonijs, & hypocriſi præ ſe ferentes ſpeciem pietatis, cum id, quod eſt caput ueræ pietatis abnegent, hoc peſtilentiores, quod ſub perſona religionis, & uita ſint contaminatiſſima, & ſynceritatem euangelicæ doctrinæ Iudaicis fabulis & humanis inuentiunculis uitient. Fortaſſis & ho/

Hoc autem ſcito

Et hos deuita die cernere eſt quoſdam,ad hæc morũ exitia tendentes. Proinde hos quoq; fac auerſeris. Id quo certius facias, mores illorum ex parte tibi depingam. Siquidem huius generis ſunt iſti,qui cõmendatione ſimulatæ religionis,ſordidis ueſtibus,ficta ſeueritate uultus, pallore arte inducto inſinuãt ſemet in domos alienas, atq; illic primum uenantur ſtultas mulierculas, quo facilius per has imponant uiris,haud ſecus,quàm ſerpens per Euam decepit Adam. *Oneratas peccatis* Nam primum ſexus imbecillior magis idoneus eſt impoſturæ. Deinde non captãt graues ac uere probas matronas, ſed leues mulierculas, quæ ſic Chriſtum profitentur,ut interim onuſtæ ſint peccatis,quæq; quoniam non innituntur ſolidæ pietati,fluctuant ac circũaguntur uarijs cupiditatibus,nõ contentæ ſemel à nobis didiciſſe, quod ad ueram pietatẽ ſatis eſt, ſed noua ſubinde diſcere geſtiunt, & ob id aſciſcunt ſibi doctores accõmodos ad ſuas cupiditates,qui doceant illas nihil ſcire, nec unq; perducant ad cognitionẽ ueritatis. Imò ſub prætextu doctrinæ euangelicæ,celant impuriſſimam uitam, ac palàm profitentes Chriſtum, clàm ea docent, quæ cum Chriſti doctrina ex diametro diſſident ac pugnant. Mirum uideri non debet,ſi nunc exoriuntur, quorum improbitas aduerſetur euãgelio. Vetus exemplum eſt. Quemadmodum enim olim in Aegypto, Iambres & Mambres ſuis præſtigijs conati ſunt abrogare fidẽ ijs prodigijs, quæ Moſes uirtute dei deſignabat, ita *Homines mente corrupti* & hi ſub falſa quadam imagine pietatis,aduerſantur euangelicæ ueritati, homines deplorati, quippe non ſolum turpiſſimis animi cupiditatibus infecti, uerumetiam euangelicæ doctrinæ fideiq; ſynceritatem ad ſuos affectus de*Sed ultra non proficient*prauantes. Atq; hactenus quidem impoſuerunt quibuſdam, cæterum poſt hac,haud ita multum promouebunt ſuis technis. Siquidem futurum eſt, ut iſtorum amentia perſpicua fiat omnibus,quemadmodum & magorum detecta fraus, reddidit illos cõtemptos,ac ridiculos. Etenim quorum mores & animus eſt inſyncerus, eorum doctrina non poteſt eſſe ſyncera. Porrò fucata non durant perpetuo. Quod aliquandiu texit ſimulatio, tempus in apertum profert. Tu uero longe diſſimilis iſtorum,doctrinã euangelicam,quam tibi pure tradidi, pure item & cõſtanter trãsfundes in alios. Qualis fuit mea *Tu autem aſſequutus es meã doctrinã* doctrina,talis fuit & uita. Cuius rei teſtis optimus eſſe potes,qui diu mecum uerſatus,nihil non expertus es,ſynceritatem doctrinæ,& huic congruentem morum inſtitutionem,alacritatem animi nihil refugientis,fidei robur nullis malis perturbabilis,lenitatem erga hæreticos: charitatem, qua prodeſſe cupiebam & hoſtibus: tolerantiam in perſecutionibus & afflictionibus, quæ mihi re teſte acciderunt Antiochiæ, Iconij, & Lyſtris. Scis quàm hic graues perſecutionum procellas ſuſtinuerim ſupra uires humanas. Sed tamen ex omnibus his eripuit me dominus, cuius præſidijs eram infractus. Neq; uero hæc mihi uel meo peculiari quodã fato acciderunt,uel ob malefacta mea ſunt inflicta. Ob ſynceritatem Euangelicæ doctrinæ pariter ac uitæ,tot malis exercitus ſum. Imò quicunq; uolent ad exemplũ meum & Chriſti ſequi

ueram pietatem,ad illius ac meum exemplum ad tolerandas afflictiones ſe præparent oportet. Nunq̃ enim non habiturus eſt mundus, qui quo ſuam fictam religionem tueantur, affligant & opprimere nitantur ueræ pietatis cultores. Sed hęc afflictio nobis cedet in lucrum, quemadmodum improbis illis, & impoſtoribus, ſua proſperitas cedet in cumulum damnationis, dupli ci nomine daturis pœnas, & quod ipſi deſciuerint à ueritate, & quod alios ſuis erroribus inuoluerint. Sed illos ſi minus reſipiſcũt, ſuæ pœnæ relinquito. *Et omnes qui pie uolunt uiuere*

Tu uero fac perſeueres in his, quæ à me didiciſti, & in officio tibi delegato, conſtanter eſto ſyncerus, cum ſcias indubitatã eſſe doctrinam & inſtitutionem quam habes, ſi modo meminiſti, & à quo profecta ſit autore, & à quo magiſtro didiceris, nec tibi exciderunt ſacræ literæ, quas olim rudibus annis primæ pueritiæ, à maioribus didiciſti, quæ recte quidem intellectæ, uel citra noſtrum magiſteriũ, poſſunt te eruditum reddere, quantum attinet ad conſequendam ſalutem, quam nobis promittit Euangelium, non per obſeruationem Moſaicæ legis, ſed per fiduciam, qua credimus Chriſto Ieſu. Quod euangeliũ ex parte docet eſſe factum, hoc literæ ueteris teſtamenti futurum prædicunt ac deliniant. Nec aliud docent, quàm euangelium, ſed aliter, ſi modo nanciſcantur pium & eruditũ lectorem. Non eſt, cur prophetarum aut Moſi libros poſt euulgatum euangelium exiſtimemus eſſe ſuperuacaneos, ſi per ſpiritualem intellectum ad Chriſtum & pietatem accommodentur. Imò tota ſcriptura quæ nobis non humano ingenio, ſed diuini ſpiritus afflatu prodita eſt, magnam habet utilitatem, uel ad docendũ ea, quæ cum periculo ſalutis neſciuntur, ue ad redarguendum eos, qui ueritati repugnant, uel ad corrigendos ac reuocandos in uiam eos, qui ſimpliciter errant, uel ad inſtitutionem & eruditionẽ, non in Iudaiſmo aut humana philoſophia, ſed in uera innocentia integritateq́ꝫ uitæ, adeoq́ꝫ cuncta ſuppeditat, quæ faciunt ad officia pietatis, ut homini deo dicato, nihil iam deſit quo minus conſummatus ſit, pleneq́ꝫ inſtructus ad omnia uitæ Chriſtianæ munia. *Tu uero permane in his* *Inſtituere ad ſalutem* *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata*

CAPVT IIII

Testiam atq; etiam te obteſtor, per deum patrem, perq́ꝫ Ieſum Chriſtum, qui iudicaturus eſt uiuos ac mortuos, cuius ſententiam nullus hominum effugiet, perq́ꝫ huius aduentũ, quo non iam humilis, ſed ſublimis ac formidandus ueniet iudicaturus, qui hic paſſus eſt ſe iudicari, perq́ꝫ regnum eius, cui nulla poteſtas poterit reſiſtere, ut euangelicum ſermonem fortiter prędices, nec aduerſis deterritus, nec proſperis delinitus. Inſta & urge opportune, inopportune. Nullũ enim tempus tibi non uidebitur opportunum, quo ſpes ſit profectus in euangelico negocio. Argue delinquentem, hortare ceſſantem, increpa perſeuerantem in errore, quo ſeueritate corrigatur, qui placida admonitione correctus non eſt, ſed ita, ut acrimoniæ obiurgationis admiſceas omnem & lenitatẽ & doctrinam, ne uel odiſſe uidearis, ſi tantum intones cõuitijs, uel temere litigare, *Teſtificor coram deo*

ſi tantum increpes ac non doceas etiam. Facilius obtemperat,qui perſuaſus eſt, & libentius obtemperatur amanti, quàm inimico. Hoc magis occupandum eſt,ut confirmemus animos noſtrorum,eò quod poſthac erit tempus, ut dixi,graue ac periculoſum, quo quidā ab euangelica profeſſione deſciſcentes,non ferent ueram ac ſalubrem doctrinam Chriſti,pugnantē cum huius mundi cupiditatibus: ſed ut ipſi ſunt affectibus corruptiſſimis, ijsq́; p uarijs, ita ſibi uarios ac ſubinde nouos doctores coaceruabūt,non qui doceant pietatem, ſed qui Iudaicis fabulis aut humanis inuentiunculis titillent aures, quas habebunt ſtulta libidine prurientes, noua & arguta magis audiendi, quàm utilia. Ad horū fabulas ſeſe conuertent,& ab euangelica ueritate auertent aures,quo magis tu in diuerſum nitere. Aduigila, euangelij gratia nihil non ferens, re ipſa te præbeas euangelij præconem. Nam qui ſua docent, ut dicantur,certe euangeliſtæ non ſunt. In miniſterio, quod mei uice geris, fac ita uerſeris, ut plenę perſuadeas ea, quæ doces, infigasq́; penitus animis, ne facile labefiant ab his qui diuerſa conabuntur docere. Id eò diligentius tibi conandum eſt, quod non ſim diutius conatibus ueſtris opitulaturus. Nam ipſe ceu uictima deſtinata Chriſto, iam immolari incipio, nec procul abeſt dies obitus mei. Volens ac libens immolor, & bene mihi conſcius anteactæ uitæ,& de præmio certus. Certamen egregium decertaui, curſum euangelicum conſummaui,ſumma fide, quod delegatum erat peregi. Meis partibus ſum defunctus,iam quod ſupereſt,ſcio eſſe in tuto.Scio mihi repoſitam eſſe coronam innocentiæ debitam, quàm mihi redditurus eſt dominus imperator,cui militaui. Reddet autem non in hac uita, in qua certandi tempus eſt, ſed in illo die,quo iuſtus iudex rependet unicuiq; præmium pro uitæ meritis. Nec enim mihi ſolum parata eſt hæc corona immortalitatis,ſed & omnibus qui freti promiſſis eius,ſe ſeruant integros & incontaminatos, cum gaudio præſtolantes illius aduentum,quorum de numero cōfido te cum primis eſſe. Cura, ut quàm primum uenias ad me. Carcer obſtat quo minus liceat huc & illuc obambulare in obeundis euangelij negocijs, & ab omnibus penè ſum deſtitutus, Deniq; ſunt, quæ tibi ante deceſſum cupiam uiua uoce commendare. Demas me deſeruit, malens huius mundi delitijs frui,quàm ſpe immortalis præmij, mearum afflictionum eſſe ſocius, Hoc animo recepit ſe Theſſalonicam: Creſcens eò uocantibus negocijs, abijt in Galatiam: Titus in Dalmatiam: Lucas ſolus mihi adeſt, indiuulſus omnium fortunarum comes. Cum uenies,Marcum comitem adducito, nam illius officio mihi eſt opus. Tychicum enim ipſe ob certa negocia miſi Epheſum. Penulam, quam Troade reliqui apud Carpum,ubi uenies affer tecum,uſui mihi futuram & hyeme & in carcere, ſimulq́; libros, cum reliquos, quos ibidē reliqui, tum maxime deſcriptos in membranis. Alexander faber ęrarius,non ſolum me deſtituit in his procellis, uerumetiam multis malis me affecit. Non eſt meum ulciſci,ſed dominus illi referet gratiam,ut meritus eſt,à quo tu quoq;

Erit enim tempus

Opus fac euangeliſtæ

caue bis

cauebis tibi. Nam mihi in tantum non adſuit, ut uehementer etiam aduerſa-
tus ſit ſermonibus noſtris. Cum primum mihi eſſet agenda cauſa pro tribu
nalibus Cæſaris, nemo mihi adſuit, omnes metu territi, me deſeruerunt. Hu
manum quiddam illis accidit, nolim hoc eis imputari, quanquam humano
deſtitutum auxilio, dominus non deſtituit, ſed adfuit, & uires addidit, ut
per me præconium Euangelicæ fidei ad plenum perſuaderetur, & huius fa-
ma ad omnium gentium aures permanaret. Nam hoc, opinor, conſilio uo
luit me per uarias regiones circumactū tandem & Romam deportari, quo
latius ſpargeretur Euangelica doctrina. Huius ope, qui quouis tyranno po-
tentior eſt, ſum ereptus è faucibus leonis ſæuiſſimi. Quin confido fore, ut idē
dominus me & in poſterū ſit erepturus ab omnibus impiorū malefactis, ne
quid ulla occaſione deflectam ab euangelij ſynceritate. Et ſi hic mors inflige
tur, ille tamen ſeruaturus eſt famulū ac militem ſuum in regnum ſuum cœle-
ſte, cui gloria ſit in æternum, Amen. Saluta Priſcillam & Aquilam hoſpites
meos, & optime de me meritam Oneſiphori familiā. Eraſtus remanſit Co-
rinthi. Porrò Trophimum reliqui Mileti, parum firma ualetudine. Da ope-
ram ut huc te conferas, prius quàm hyems intercludat iter. Saluere te iubet
Eubulus & Pudēs & Claudia, cæteriq; fratres omnes. Dominus Ieſus Chri
ſtus, qui mihi ſemper adfuit, adſit & tuo ſpiritui. Gratia uobiſcum, Amen.

Id mea manu ſubſcripſi, quo certior ſit epiſtolæ fides.

PARAPHRASEOS IN POSTERIOREM EPISTOLAM
Pauli apoſtoli ad Timotheum, finis.

IN EPISTOLAM AD TITVM ARGVMENTVM per Eraſmum Roterodamum.

TITVM diſcipulum ſuum, ac filij loco habitum, ob eximias
dotes, inſulæ nobiliſſimæ Cretæ præfecerat apoſtolus, & il-
linc abiens archiepiſcopum conſecrarat. Huic ſcribit ex urbe
Nicopoli, quæ eſt in Actiaco littore, rebus ut apparet, ad-
huc tranquillioribus. Siquidem afflictionū, aut perſequutio
num nulla mentio. Monet autem, ut quod ipſe apud Cretenſes cœperat, con
ſummet abſoluatq;, & per ſingulas ciuitates, quas centum habuiſſe memo-
ratur ea inſula, epiſcopos inſtituat, quos & presbyteros uocat, idonei epiſco-
pi formam præſcribens. Et quoniam huc quoq; penetrarant pſeudapoſtoli,
qui Iudaiſmum ſuum omnibus ingerebant, animat eum, ut eos fortiter rej-
ciat ac refutet. Deinde perſonarum & ætatum præſcribit officia, quemadmo
dum Timotheo præſcribit, illud addens, ne quiſquam Chriſtianę religionis
prætextu principibus aut magiſtratibus reſiſteret, ſuo fungentibus officio,
quamuis eſſent à Chriſti fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, ſi quan
do forte, uolente deo, & illi reſipiſcant. Poſtremo iubet Titū ad ſe uenire Ni-
copolim, ſed non prius quàm ipſe Arteman, aut Tychicum illuc miſiſſet, ne
Cretenſes deſtituti uiderentur epiſcopi ſolatio. Argumenti finis.

IN EPISTOLAM PAVLI AD TITVM

PARAPHRASIS ERASMI ROTERODAMI

Secundum fi- dem electorũ PAVLVS ego ille ſeruus & cultor addictus, non iam
Moſaicæ legis, ut olim, ſed dei patris, atq; idem le-
gatus filij eius Ieſu Chriſti. Porrò legationis hæc
ſumma eſt, ut eos quos deus elegit ad conſequen-
dam euangelicã ſalutem, inuitem non ad legis ob-
ſeruationem, aut operum fiduciam, ſed ad fidem,
quę ſola cunctis aperit aditum ad æternã ſalutem,
ex gratuita beneficentia Ieſu Chriſti, nec ad fidem
tantum, uerumetiam ad agnitionem ueritatis, quæ apud ethnicos humanæ
ſapientiæ commentis obruta fuit, apud Iudæos umbris ac typorum inuolu-
Quæ ſecundũ cris obtecta. Veritatis, inquam, non quam profitentur huius mundi philo-
pietatem eſt ſophi, de cauſis rerum naturalium diſſerentes, ſed quę compendio common
ſtrat, quibus in rebus ſit ſita uera pietas, cuius & ſcopus & præmium ſit uita
æterna, poſt hanc momentaneam uitam ſecutura, quam hoc maiore fiducia
Qui non ſperare debent, in quamlibet grauibus huius uitæ malis, Primũ quod hanc
mentitur illis promiſit non homo quiſpiam, qui & falli poſſit, & fallere, ſed deus, qui
Ante tẽpora tam non poteſt mentiri, quam non poteſt non eſſe deus, Deinde quod pro-
ſecularia miſit non caſu aut nuper, ſed ante mundum conditum diuino & immutabi-
li mentis ipſius decreto, fixum ac certum erat facere quod nũc facit. Nihil ac-
ceſſit noui decreto illius, ſed quod hactenus ob arcanas cauſas ipſi ſoli cogni
tas, tectum atq; occultum eſſe uoluit, id hoc tempore, quod æterna ſapientia
huic negocio deſtinarat, toti mundo uoluit eſſe manifeſtũ: neq; Iudæis tan-
tum figurarum ænigmatis obſcuram quandam umbram oſtendi, ſed aper-
ta ſermonis euangelici prædicatione patefieri cunctis mortalibus, citra di-
Quę creditã ſcrimen ullum generis aut linguæ. Hæc eſt ſumma euangelicæ doctrinæ, cu-
eſt mihi ius prædicatio mihi non uſurpata eſt, ſed delegata, & delegata non ab ho-
minibus, ſed à ſeruatore noſtro deo, qui non ſolum uocauit me ad functio-
nem apoſtolici muneris, uerumetiam ſic iniunxit, ut mihi liberum non ſit de-
trectare quod mandatum eſt, ne cui leuis ſit noſtra autoritas, aut illius eti-
Secundũ com am, cui meas uices delegaui. Talis igitur Paulus, hanc epiſtolam ſcribo Ti-
munem fi. to, ueto germanoq; meo filio, non iuxta corporis, ſed iuxta fidei propaga-
tionem, quam in illum transfudi, & in qua ille ſic me refert, ut in eo, ueluti pa
ter in filio non ſuppoſititio renatus uidear. Huic opto, ut contingat gratia &
pax ab eo, à quo quicquid eſt uerorum bonorum proficiſcitur, nempe à deo
patre, & Ieſu Chriſto unico noſtræ ſalutis autore. Nam his opibus cupio fi-
Reliqui lios meos diteſcere. Atq; ut iam ad te ſeſe noſtra uertat oratio, Cum noſſem
te Cretæ ingenium iſtius inſulæ, neq; dubitarem, quin opus eſſet fideli pariter ac uigi
lante curatore, ea gratia te uelut alterum me reliqui in Creta, Euangelij ne-

gocijs

gocijs aliò me uocantibus, ut quæ per nos cœpta ſunt corrigi, tu noſtras ibi uices gerens abſoluas. Et quoniam ſolus tot ciuitatibus, quibus abundat inſula, curandis par eſſe non potes, conſtitues in ſingulis ciuitatibus epiſcopos ſingulos, quemadmodum & iſtinc abiens tibi mandabam: ſed ad tantum munus caue ne quem temere admoueas. Spectatiſſimus ſit oportet, cui tantã prouinciam deleges, non ſolum notæ teſtatæq; probitatis, uerumetiam alienus ab omni ſuſpicione criminis. Quem quo certius deligas, notis aliquot eum tibi depingam. Si quem cognoueris ijs moribus, eaq; uitæ integritate, ut nihil criminis illi probabiliter poſſit impingi, Si quis unico matrimonio contentus, non præbuerit ſpeciem incontinentiæ, ſi liberos habeat ſic inſtitutos & educatos, ut non ſolum profeſſione religionis Chriſtianæ, uerumetiam uitæ innocentia teſtentur ſe uere Chriſtianos, hoc eſt, non ob luxum infames, quemadmodum ſolet uulgus adoleſcentum, non parum morigeros ſuis parentibus. Oportet enim eũ qui dignus habeatur epiſcopatu, in tantum abeſſe à flagitijs & flagitij ſuſpicione, ut familiæ quoq; ſuæ & integritatem, & famam ſibi præſtandam eſſe intelligat. Nam & liberorum admiſſa parentibus ſolent imputari. Porrò quicquid lædit famam Epiſcopi, hoc redundat in infamiam euangelij. Oportet igitur eũ, qui dei uicibus quodammodo fungitur, cuiq; ille theſaurus euangelicæ doctrinæ, ueluti ſelecto diſpenſatori concreditus eſt, undiquaq; inculpatũ eſſe, longe ſemotũ à uitijs iſtorum, qui uulgo magiſtratus gerũt: ut qui lubentibus ac uolentibus imperet, quiq; præter gregis ſibi cõmiſſi ſalutem nihil ſpectet, qui mederi ſtudeat non opprimere, docere non cogere, ducere non trahere, quiq; perſuadeat potius, quàm exigat, beneficijs ac lenitate uincat magis, quàm imperio. Hæc qui ſpectat, eum nõ oportet eſſe præfractũ, non iracundũ, non linguæ procacis, quibus rebus citius alienantur homines, quàm ſanantur: non turpiter auidum lucri, quæ res cum in profano magiſtratu & fœda ſit & peſtilens, multo magis in epiſcopo erit deteſtanda. Nihil enim incorrupte gerit, quem morbus habet auariciæ. Quin potius talis eſſe debet, ut ſua quoq; liberaliter effundat in hoſpites refocillandos. Ad hæc bonarum rerum auidũ ac bonorum hominum amantem eſſe decet magis, quàm pecuniarum. Idem ſobrius ſit oportet, iuſtus innocentia uitæ, pius cultu religionis euangelicæ, nullis animi perturbationibus obnoxius, ſed omnibus cupiditatibus, quibus uulgus mortalium ſurſum ac deorſum agitur, ſuperior. Sed in primis cõſtanter tenax euangelici ſermonis, quo ſit inſtructus ad docendũ imperitos, quæ ad rem pertinent, ſimulq; poſſit ſana doctrina exhortari ceſſantes, deniq; & contradicentes coarguere. Non temere hæc moneo. Sunt enim multi intractabiles, inaniloqui, ac mentium ſeductores, qui doctrinæ Euãgelicæ non auſcultantes, pro hac friuolas quaſdam & inutiles Iudæorũ fabulas adferunt, quo ſibi famam eruditionis & quæſtum pariant: per has mentiũ ſimplicium aliquot in fraudẽ illiciunt, ſub prætextu religionis irrepentes in animos auditorum, adeo ut ali-

Si quis ſine crimine eſt

Sine crimine eſſe

Sed hoſpitalẽ

Sunt enim multi

quoties non unum aut alterum corrumpant, uerumetiam totas familias ſub uertant, docentes abſurda quædam & ab euangelica ueritate uehementer abhorrentia, ſed tamen euangelij Chriſtiq́ titulo ad quæſtum, quem turpiter uenantur, abutuntur. His igitur acriter increpitis, oportet occludere os. Sunt aūt nonnulli ex gentibus, qui huic malo ſint obnoxij, ſed potiſſimum tales eos reperies, qui ex Iudaiſmo cōuerſi quidem ſunt ad Chriſtum, ſed in ſyncere, ſic profitentes euangelium, ut Moſaicam legem admiſceant, nec Iudaicæ ſuperſtitionis uitium penitus relinquant. Nec mirum eſt in Creta reperiri, qui uaniloquio & noxijs artibus uentrē paſcāt, cū id ante multos annos Epimenides ipſe Cretenſis de ſuis Cretenſibus ſit uaticinatus. Vaticiniū apud hunc ſic habet: Cretenſes ſemper mēdaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Hoc adeo uerum eſt elogiū, ut oraculum uideri poſſit. An nō natura mendaces ſunt, qui clariſſimā euangelicæ ueritatis lucem non uerentur ſuis fabulis obſcurare? An non noxię beſtiæ, quæ uenenū ſuum paſſim afflant incautis? An non pigri uentres, qui malūt per falſam doctrinā in ocio luxuq́ uiuere, quàm pro tuendo euangelio nobiſcū eſurire ac malis affligi? Quāobrem redarguito iſtos ſeueriter, quo reſipiſcant, & relicta fiducia legis, puram euāgelij fidem amplectantur, neq́ præbeant aurem iſtiuſmodi fabulis Iudaicis, quibus omiſſis Chriſti præceptis, ingerunt cōſtitutiunculas hominū, de neomenijs, de ſabbatiſmis, de circunciſione, de lotionibus, de ciborum delectu, de ueſtitu, de non contingendis certis rebus, de domo ſeptē diebus impura, alijsq́ his conſimilibus, quæ deus pro tempore præcepit olim Iudæis obſeruanda: partim, ut gens alioqui rebellis & intractabilis, multitudine pręceptorum coērceretur, partim, ut iſta ueris rebus uelut umbræ præluderēt, ſed quæ nunc adeo nullum uſum habent, ſi quis Iudaico more pergar obſeruare, ut nulla res magis auertat ab euangelica ueritate. Nec enim ullum genus pertinacius rebellat euangelio, q̃ Iudæorū, non ualentiū iſtas nugas relinquere. Hic, inquiūt, cibus impurus eſt, ne ueſcitor. Hoc corpus immundum eſt, ne contingito. Faceſſant apud Chriſtianos iſta diſcrimina, quibus puris omnia pura ſunt, nihil execrāribus, quod optimus deus ad uſum hominū condidit. Vt autē pure Chriſtianis nihil eſt impurū, ita Iudæis animo impuris, nihil eſt purum, ne ea quidē, quæ lex ut pura permitrit. Cum em̄ diffidant ei, qui poſt euangeliū proditū uoluit hæc omnia non iuxta carnalē ſenſum obbſeruari, ſed ad animi negocia referri, quid iſtis poteſt eſſe purū, quorū & mens eſt inquinata diffidentia, & uita cōtaminata luxu, ambitione, auaricia, cæteriſq́ morbis? Legē mordicus tenent, & legē non intelligūt: præputiū habent circunciſum, mentē incircunciſam: lotis manibus ac pedibus ingrediunt, animum & conſcientiam habent illotam. Obſeruant ocia ſabbarorum, ſed interim pectus habent odio, ira, ambitione, cæteriſq́ pertubationibus irrequietum. Metuūt inquinari, ſi guſtent carnem ſuillam, & mundos ſe putant, cum auide hauriunt turpiloquium, obtrectationemq́. Impiatos ſe putant, ſi contigerint

Epimenides

Et mandatis hominum

Confitentur ſe noſſe deum f. 4. negant

tigerint cadauer, nec interim abhorrent à contactu ſcorti, aut rei furtiuæ. Ne-
fas eſſe ducunt uti ueſte lino lanaq; permixta, nec ſibi diſplicent, cum pectus
habeant tot ſceleribus opertum. Impudenter igitur iactant ſe ſolos noſſe
deum, cum illum præ cæteris mortalibus, factis abnegent. An non abnegãt,
dum ueris animi ſordibus óbliti, ſunt abominabiles? dum per incredulita-
tem intractabiles? Deniq; dum ad omnia ueræ pietatis officia, quibus deũ
demeremur & agnoſcimus, peius ſe gerunt, quàm mortales cæteri?

CAPVT II

SED ualeant illi cum ſuis fabulis, te nihil commoueat iſtorum *Tu autem*
improbitas, quo minus memineris officij tui, eaq; loquaris, quę *loquere*
digna ſunt uere euangelica doctrina, hoc eſt, quæ nos puris af-
fectibus, puriſq; moribus deo commendent, & Chriſti decla-
rent eſſe diſcipulos. At quæ ſunt iſta inquies? Nimirum ſeniores admone-
bis, ut ſobrij ſint, aduigilantes ad officia pietatis, & ætatis torporem, fidei ala-
critate uincant: ut graues ſint, néue indecore præter ætatis rationem iuueni-
liter ineptiant, & moribus compoſitis ac modeſtis, quo reuerendi ſint iuuen-
tuti: ut moderati, ne quod uulgus ſenum ſolet, moroſi ſint, & ad iram faciles:
ut ſpectati ſint & inculpati, non ſolum integritate fidei, uerumetiam in obe-
undis charitatis officijs, in tolerandis incõmodis, præſertim ob Euangelium
Chriſti. Anus ad eundem modum admonebis, ut eo cultu habituq; utan-
tur, qui deceat religionem profeſſos deoq; dicatos: ne ſint calumniatrices ali-
enæ uitæ, qui morbus eſſe ſolet & ſexui illi & ætati peculiaris: ne multo uino
deditæ, etiamſi illi ætati concedendus eſt uini uſus, ſed moderatus: & puellas
honeſta doceant, non lenocinium: eaſq; ſic inſtituant, ut prudentes ſint, ut
maritos ſuos diligant, ut liberos ament, ut ſobriæ ſint, ut caſtæ, ut domi aſſi-
duæ ſint, rei familiaris curam agentes, Hæc enim pręcipua mulierum laus: ut *Vt non bla-*
maritis ſuis ſubditę ſint, ac morigerę, ne ob harum mores infametur nomen *ſphemetur*
dei, cuius religionem profitentur. Cum enim in his officijs uideamus & eth *nomen dei*
nicorum uxores probe ſe gerere, quid dicturi ſunt, ſi cõſpexerint Chriſti re-
ligionem profitentes, in eiſdem eſſe deteriores, quas decebat omnibus mo-
dis antecedere? Iam quod anus ex tua inſtitutione docent puellas, idem tu
docebis adoleſcentes, exhortans illos, ut ſobrij ſint, ac moderatis affectibus,
ne calor ætatis illos præcipites agat. Atq; quo hæc perſuadeas efficacius, in *In omnibus te*
primis prębe teipſum exemplar honeſtarum actionum, idq; in omni pieta- *ipſum præbe*
tis officio. Neq; enim quiſquã facilius perſuadet, quàm qui conſtanter id fa-
cit, quod faciendum eſſe docet. Sic igitur docebis iuuentutem, ut interim in-
ter docendum præſtes integritatẽ uitæ, nullo uitio corruptæ: grauitatemq;,
quæ commendet autoritatem docentis. Itaq; ſermonem omnem modere-
ris ac uitam, ut nihil ſit, quod poſſit contemni: ut non ſolum ij, quibus præ-
ſcribis, obtemperent, uerumetiam fiat, ut eos qui antehac aduerſabantur
euangelio, iã pudeat ſuæ maledicentię, ubi uiderint omnia ſic eſſe integra, ut
etiam

etiam obſeruantes ac uenantes quod calumnientur, nihil tamen reperiant, ob quod uobis merito obtrectent. Seruos hortare, ut heris ſuis ſubditi ſint, ac morigeri ſint in omnibus, ne profeſſione religionis facti uideantur incommodiores, & incipiat imputari Euãgelio, quod hominum uitio peccatur. Ne ſint igitur reſponſatores, ac detrectantes iuſſa dominorum, ne ſuppilatores, quemadmodum uulgus ſeruorum ſolet, ut qui fidem euangelicam profitentur, in omni officio præſtando dominis fidos ſeſe & integros declarent, etiamſi illi parum promereantur, ut ſuis honeſtis moribus commendent & ornent doctrinam ſeruatoris noſtri dei, quo plures ad eam amplectendam alliciantur, ſi conſpexerint hanc profeſſos, ad omnia uitæ commercia reddi commodiores ac magis amabiles. In hoc enim per Euangelium illuxit antehac ignota beneficentia clementiaq́ʒ ſeruatoris noſtri dei, & illuxit, non Iudæis modo, uerum ex æquo cunctis hominibus, non ut legis onere liberati, noſtro uiueremus arbitrio, ſed erudimur, ut poſteaquàm per baptiſmum condonata nobis ſunt ſuperioris uitæ commiſſa, & iurantes in uerba Chriſti, ſemel renunciauimus impiæ religioni, cultuiq́ʒ ſimulacrorum, ſimulq́ʒ mundanis cupiditatibus uniuerſis, poſthac ita uitam agamus in hoc mũdo, ut appareat nos uere renatos in alios homines, & qui prius ſeruiebamus impietati, flagitijs, uarijsq́ʒ cupiditatibus, quæ nos ineſcabant ad turpia, deinceps præſtemus temperantiam, ut nullis humanarum rerum cupiditatibus perturbemur, præſtemus iuſticiam, ut benemerentes, quod in nobis eſt, de omnibus, neminem lædamus: ut cultum, quem præſtabamus dæmonibus, nunc ſyncera profeſſione puraq́ʒ uita præſtemus deo. Quod ſi interim paupertate, nuditate, infamia, conuitijs, carceribus, cruciatibus, uarijsq́ʒ malis affligimur, ne putemus ſterilem eſſe pietatem noſtram, neq́ʒ uenemur huius uitæ præmiola, quæ nec magna ſunt, nec diuturna, ſed expectemus eximium illud præmium immortalitatis, quæ tum continget, cum peracto hoc ſeculo, quo per afflictiones & ignominias exercentur adhuc mẽbra Chriſti, deus pater profligatis omnibus malis, aperiet gloriã ac magnificentiã ſuam in ſuis cultoribus, iam non humilis apparens, ſed glorioſus, & impijs formidabilis, ſimulq́ʒ cum patre aparebit eadem gloria conſpicuus, dominus ac ſeruator noſter Ieſus Chriſtus, membris ſuis eandẽ immortalitatis gloriam impartiens, qua præfulget ipſe. Is ne quis diffidat huius promiſſis, in hoc uolens ac ſciens tradidit ſe in mortem, ſeq́ʒ totum nobis impendit, ut ipſe ab omni peccato immunis, precio ſui ſanguinis nos redimeret à tyrannide diaboli, cui noſtris flagitijs eramus obnoxij, & abolitis ſemel ſuperioris uitæ maculis, pararet ſibi nouum quendam ac peculiarem populum, qui ad ipſius exemplum, contemptis huius mundi malis, calcatis huius uitæ illecebris & autoramentis, bonis operibus ambiret immortalitatis hæreditatem, quam ille pollicetur omnibus euangelicam profeſſionem pure caſteq́ʒ ſeruantibus.

Apparuit enim gratia dei

Et aduentum gloriæ magni dei

Caput

CAPVT III

HAEC tu mi Tite loquere,multum à Iudaicis illis fabulis diſſiden
Hæc loquere & exhortare
tia,ad hæc exhortare, ab his deflectẽtes redargue ſumma cum
autoritate,ut quibus doctrina non perſuadet, quos non mouet
blãda exhortatio,eos coërceat acris ac ſeuera reprehenſio.Sunt
enim quædam uitia , quæ ſeueritate ſananda ſunt . Hic grauitatem & auto/
Cum omni imperio
ritatem epiſcopi profer , & ita te gere , ne quis te merito poſſit contemnere.
Faſtus & ſupercilium abeſſe debet, autoritas quoties res poſtulat, eſt adhi/
benda. Porrò quales modo uolebam ſeruos eſſe erga heros ſuos,licet ethni
Admone illos principibus
cos,tales uelim te monitore, eſſe Chriſtianos omnes erga eos, qui principa/
tum gerunt,aut magiſtratibus funguntur,licet à Chriſtiana profeſſione ſint
alieni . Siquidem illud modis omnibus agendum , ne quis ex noſtris mori/
bus anſam poſſit arripere,alienandi ſe ab Euangelio . Id autem fieret,ſi qui
fungũtur publicis muneribus,ſentiant nos ob profeſſionẽ ſuſceptam cæteris
eſſe ſeditioſiores ac ferociores , minusq́ dicto audientes . Mox enim impu/
tantes hoc Euangelio , magis etiam alienabuntur ab illius profeſſione. Ad/
mone igitur eos , qui Chriſtum profeſſi ſunt, meminerint non ideo ſe libe/
ros eſſe à publicis legibus , & autoritate principum ac magiſtratuum : imò
tanto magis conuenit illis ſubditos obtemperare , dictoq́ audientes & ad
omne opus bonum paratos ac promptos eſſe , ut non coacti metu pœnæ,
ſed ſponte quod honeſtum eſt exequi uideantur . Si recte imperant illi,ini/
quum eſt,imò peſſimi exempli eſt non obedire publicæ poteſtati,ſin durius
imperant , ſi premunt inclementius, ſi exigunt immoderatius, nullos magis
decet lenitas ac tolerantia , quàm Chriſti diſcipulos . Quicquid imperant,
quod non adimat nobis pietatem, in eo obtemperandum eſt. Adimunt fa/
cultates , creſcit pietatis theſaurus : eijciunt in exilium , nuſquam non adeſt
Chriſtus. At dixerit aliquis, impij ſunt , ſimulacrorum cultores , manifeſtis
ſceleribus inquinati , hoſtes noſtræ religionis . Suo periculo tales ſunt, non
eſt noſtrum illos condemnare, ſed, ſi licet , emendare , Melius autem obſe/
quijs lenitateq́ & exemplo bonæ uitæ emendantur , quàm rebellione aut
conuitijs. Illos ſuo iudici relinquamus, nos quid nobis dignum ſit memine/
rimus.Chriſtus deprecatus eſt etiã pro conuitiantibus,tantum abeſt,ut ma
Neminẽ blaſphemare
ledicta regeſſerit . Qui conuenit igitur, ut huius diſcipuli in quenquam ſint
contumelioſi?ut litium amantes? Quin potius ad exemplum eius,cuius no/
Ad omnes homines
men profitentur , præbeant ſeſe humanos , omnem manſuetudinem exhi/
bentes,non ſolum erga probos ac promeritos, uerumetiam erga omnes ho
mines. Erga probos,quia merentur:erga improbos,ut reſipiſcant,& ne pro/
babiliter iritati,peius ſentiãt de religione Chriſtiana.Omnia ſuffert, omnia
ſperat Chriſtiana charitas.Miſerandi nobis magis ſunt,quàm abominãdi.
Eramus enim aliquando & nos
Id eò magis faciemus,ſi recordemur nos aliquãdo tales fuiſſe, quales illi nũc
ſunt.Ne auerſemur illos,q̃ ſunt impij, ſed adnitamur,ut deſinant eſſe quod

ſunt

ſunt, & incipiant noſtri ſimiles eſſe. Quis nos auocauit à cæcitate noſtra? nónne clementia gratuita dei? Eadem poteſt & illos immutare, cum uolet. Quanquam enim nos, qui ex Iudaiſmo uenimus ad euangelium, non coluimus idola, tamē eramus olim grauibus alioqui uitijs obnoxij. Stulti, inobedientes, errātes, ſeruientes cupiditatibus ac uoluptatibus uarijs, pleni inuidię, pleni maliciæ, ſimultatibus ac mutuis odijs decertantes. His, inquam, tantis malis, etiam ſub lege Moſaica eramus obnoxij. Porrò quod nunc pro ſtultis & uecordibus, ſobrij ſaniq; ſumus: quod pro rebellibus, mites ac tractabiles: pro errantibus, ueritatis gnari: pro mancipijs cupiditatum ac uoluptatum, ſpontanei cultores iuſticiæ: pro malicioſis, ſimplices ac benigni: pro inuidis, benefici: pro oſoribus, etiam ijs bene uolentes, qui nobis male uolunt, nō debemus legi, neq; noſtris meritis, ſed gratuitæ bonitati dei, per quā cupimus ſi fieri poſſit, omnes nobiſcum gaudere communi ſalute, utq; omnibus illuceſcat euangelij ueritas, quemadmodum illuxit nobis. Nam antea cæci uerſabamur in tenebris quemadmodum & illi: at ubi iam patefactū eſt per euangelij lucem, q; ingens eſſet bonitas, quātaq; erga cunctos homines charitas dei patris, qui eſt autor noſtrę ſalutis, tum demū depulſa caligine uitę prioris uerā ſalutē ſumus adepti: nō ex obſeruatione legis, quę ſuam quandā habebat iuſticiam, ſed parum efficacem ad præſtandā ſalutem, uerum ex gratuita ſua miſericordia. Siquidē per lauacrū ſacrum renati ſumus & inſiti Chriſto illius filio, perq; huius ſpiritū innouati, deſiuimus eſſe carnales, ac cœpimus eſſe ſpirituales. Quicquid igitur ſumus, id totum illi debemus, qui ſpiritum ſuum, quem lex dare non poterat, affatim effudit in nos, nihil promeritos, effudit autem per Ieſum Chriſtum ſeruatorem noſtrum, per quem nobis omnia largiri placuit, ut illius beneficio purgati à peccatis priſtinis, bonis operibus nitamur eſſe idonei, qui capiamus hæreditatem uitæ immortalis, cuius certam ſpem nobis facit euāgelica doctrina. Poſteaquàm igitur & nos aliquando fuimus miſerabiles, ſolaq; dei miſericordia liberati à peccatis, ſperamus æternæ uitæ coronā cum Chriſto, debemus & nos aliorum misereri, ac modis omnibus adniti, ut & illorū miſereatur deus. Hæc pro Iudaicis fabulis inculcet epiſcopus Chriſtianus: ſunt enim certa & indubitata. Nihil autem ſupereſt nobis, niſi ut ipſa deinceps uita beneficio dei reſpōdeamus, alioqui nihil nobis profuerit euangelica profeſſio. Quare de his quoq; cōfirmes & aſſeueres uolo, quæ uehementer ad rem pertinent: ut, qui ſemel crediderūt deo, quod illius gratuita clementia ſint redempti à peccatis, quod is immortalitatis coronā daturus ſit omnibus, qui pietate uitæ Ieſum Chriſtum pro uiribus ſtudent æmulari, ſic uitam tranſigant, ut & profeſſione, & tantis promiſſis non indigna uideatur. Declarabunt autem ſe uere Chriſtianos, non ſi execrentur aut maledicant ethnicis aut Iudæis, ſed ſi benefici ſint erga omnes, ſi miſericordiæ affectu ſtudeant omnibus opitulari. Hæc enim non ſolū ornabunt & commendabunt euangelicam poſſeſſionem, ut per ſe honeſta, uerumetiam

Inſipientes, increduli

Cum autem benignitas & humanitas

Renouationis ſpiritus ſancti

Fidelis ſermo

uerumetiam ut utilia ad pertrahendum alios ad Chriſtum, & ad opitulan/
dum ijs,qui premuntur aliqua calamitate.Chriſtianiſmi caput eſt,prodeſſe
omnibus: & beneficijs uincuntur ac manſueſcunt & feræ. De his igitur ita
diſſeres,nō tanquam addubitans,quemadmodū faciunt iſti,qui omnia uo/
cantes in quæſtionem, nihil ſibi perſuaſum habere uidētur, ſed magna uul/
tus fiducia,magnaq́ꝫ ſermonis conſtantia, ut omnes intelligant tibi perſua/
ſiſſimum eſſe, quod alijs ſuades. Ex his fructus eſt pietatis. Cæterum ſtul/ *Stultas autem quæſtiones.*
tas & indoctas quæſtiones,ac perplexas genealogias,& contentioſas diſſer
tationes,aut pugnas uerius de lege Moſaica,quas excitant quidam Iudaiſ/
ſantes ad gloriam, ad quæſtum ſuum, tu reijce, uelut inutiles ac ſuperuaca/
neas ad euangelicam pietatē.Quid enim officit ad pietatem,ſi neſciā quare
Moſi ſepulchrū nuſquā reperiatur? an ob id,ne,quod aiūt Iudæi, à Magis
excitaretur? Quot annos uixerit Matuſalem? Quo ætatis ſuæ anno Solo/
mon genuerit Roboā? cur Moſes uetuerit ueſci carne ſuilla? ſed hæc curio/
ſa tantū.At quid prodeſt quærere, cur Iudæi ſanguinem muſtelæ tāta cura
putent expiandum? aliaq́ꝫ his etiam ſtultiora. In quibus explicandis quor/
ſum attinet immorari eum,qui properat ad præmium pietatis? Reſecanda
ſunt iſta magis, q̄ꝫ explicanda, & qui hæc profitentur ut rem eximiā, incre/
pandi ſunt potius,q̄ꝫ diſputatione uincendi.Si ſimpliciter errant, admoniti *Hæreticum hominem.*
reſipiſcent.Sin deſtinata malicia peccant,ob gloriam,aut quæſtum,aut aliā
turpem cauſam,parati erunt & illa tueri,quæ ſciunt eſſe falſa.Hos ubi ſemel
atq́ꝫ iterum corripueris,ceu factioſos & inſanabiles deuita,ne prouocati ma
gis noceant,q̄ꝫ neglecti,& uertatur in diuerſum diſcrimen, ne qui ſanari nō
poſſunt,monitorē pertrahant in errorem.Quorſum enī attinet frequentius
adhibere correptionis pharmacū,ſi ſpes medendi non ſit? Humanus error
una atq́ꝫ altera admonitiōe ſanatur.Peruerſitas inſanabilis eſt, & remedijs
exaſperatur.Proinde qui ſemel atq́ꝫ iterū increpitus,pergit nihilominus ſui
ſimilis eſſe,hunc ut deploratū,ac penitus ſubuerſum,ſuo morbo relinquito.
Nec eſt adlaborandū,ut illum condemnes,cū ipſe ſuo ipſius iudicio ſit con/
demnatus.Si perit,ſuo uitio perit. Non enim habet,quod prætexat, inſciēs
erraui, nemo me monuit. Quid aūt facias ægroto, qui pharmacum reijcit?
Fortaſſe contemptus ac neglectus reſipiſcet.Sin minus,certe minus multos
afflabit ſui morbi contagio. Eſt cur cupiam te mihi adeſſe dies aliquot. At
nolim id fieri diſpendio Cretenſium eccleſiarū, quæ nuper Chriſtianā pro/
feſſionem amplecti cœperunt, eoq́ꝫ magis opus eſt uigilante præfecto, qui
iactis utcunq́ꝫ fundamentis ſuperſtruat.Cura igitur,ut Nicopoli me conue/
nias,ſed non prius,q̄ꝫ Artemam,aut Tychicum iſtuc miſero,pro te meis ui/
cibus functurum,ne tuus abitus Cretam deſtitutam reddat, atq́ꝫ orphanā.
At ne quid uerearis,ne me aliò profecto fruſtra huc te cōtuleris, decretū eſt
mihi proximam hyemem agere Nicopoli, ea ciuitas eſt Thraciæ. Zenam
olim legis Moſaicæ profeſſorē,nunc inſignē euāgelij præconem, & Apollo

uirum in euangelica doctrina ſpectatũ,cũ iſthinc diſcedere uolent, omni cũ humanitatis ſtudio deducito,curatoq́;,ne quid illis deſit,quod ad neceſſitatem profectionis pertinebit. Si hæc humanitatis officia præſtantur ab ethnicis,ut hoſpitem benemeritũ honoris gratia deducant,ac uiaticum cõmeatumq́; ſuppeditent abeunti,æquum arbitror,ut noſtri quoq́;,qui Chriſtum profitentur, diſcant talibus officijs uti, uerũ hactenus ut benemeritis gratiã referant,nõ ut illos ſua liberalitate locupletent,ſed ut quæ ad neceſſarios uitæ uſus pertinẽt,ſuppeditent,cũ erit opus. Neq́; enim conuenit ut cũ ij,qui à Chriſto ſunt alieni,tamen natura magiſtra norint repẽdere gratiã ijs,à quibus beneficio ſunt adiuti,Chriſtiani ſteriles & infrugiferi ſint erga eos,quorũ tantã beneficẽtiam ſint experti. Quotquot hic mecũ ſunt ſalutẽ tibi precantur. Tu uiciſſim iſthic ſaluta meo nomine,quotquot nos amant,nõ affectu mũdano,ſed euangelica charitate,quã fidei cõmunis profeſſio conciliat. Beneficentia gratuita dei ſemper adſit uobis omnibus. Amen. Finis.

Diſcant & ueſtri bonis operibus.

IN EPISTOLAM PAVLI AD PHILEMONEM ARGVmentum, per Eraſmum Roterodamum.

GRæci tradũt hunc Philemonẽ genere Phrygem fuiſſe,quã nationẽ intractabilẽ ac ſeruilem eſſe, uel Græco prouerbio iactatũ eſt: Phryx plagis emẽdatur. Quem tamẽ Paulus ob pietatẽ & officia in ſanctos,inter præcipuos habuit amicos. Huius ſeruus Oneſimus Romã profugerat nõ ſine furto, quod ferè ſerui ſolent. Illic audito Paulo,q tũ in uinculis erat,euãgelicã doctrinã amplexus eſt,ac Paulo ſeruiuit in carcere. Verũ ne quid herus ob ſerui fugã animo cruciaretur, remittit eũ, ſed miro ſtudio miraq́; ciuilitate ſeruũ & fugitiuũ & compilatorẽ domino recõcilians,ſe interim ſponſorẽ offerens,depẽſurus, ſi quid ille ſuppilaſſet in fuga. Scribit aũt è uinculis per dictũ Oneſimũ,quẽ & filiũ uocat.

Argumenti finis.

IN EPISTOLAM PAVLI AD PHILEMONEM PARAPHRASIS ERASMI ROTERODAMI.

PAVLVS antehac apoſtolus ac ſeruus Ieſu Chriſti,nũc etiam uinctus eiuſdẽ, cur enim non illius uinctus eſſe glorier, ob cuius euangelium hæc uincula geſto: non ut pœnam maleficiorum,ſed ut inſigne liberi ſtrenuiq́; præconis, ſimulq́ue mecum euangelicæ prædicationis conſortio frater Timotheus Philemoni,communis fidei profeſſione fratri unice diligendo, neque fratri tantũ,uerumetiam pluribus officijs conſorti mihi &

participi

participi in euãgelica functione, huiusq; uxori Appiæ, mihi ob fidei cognationem ſorori plurimum amandæ, & Archippo commilitoni noſtro, reliquæq; congregationi, quæ domi illius eſt, Gratia uobis & pax à deo patre noſtro communi, & huius filio domino noſtro Ieſu Chriſto. In precibus meis, quibus quotidie deo ſolitus ſum litare, ſemper illi gratias ago tuo nomine. Nam huic acceptum fero, quod audio prædicari ab omnibus, & fidei tuæ ſynceritatem, & charitatem uere euangelicam, quam obtines erga dominum Ieſum, nec in hunc ſolum, uerumetiam in omnes ſanctos, huius uidelicet membra, quibus quicquid officij fuerit impenſum, ille ſibi uult imputari. Simul illud apprecor, ut augeat ſuam in te beneficentiam, utq; tua iſta fides, quæ iam in te ocioſa non eſt, indies magis ac magis uim ſuam exerat, téque ad pluribus, & uberius opitulandum impellat, adeo ut nullum ſit officium Chriſtianæ charitatis, in quo non ſis & notus, & probatus. Quæ hactenus præſtitiſti nobis addunt fiduciã, ut audeamus nobis & uberiora de te polliceri. Etenim cum exiſtimem Chriſtianorum omnia eſſe communia, uoluptate non uulgari perfuſus ſum, atque in his afflictionibus non mediocri ſolatio fuit tua iſta tam ad bene merendum de omnibus propenſa charitas, qua ſanctorum animos huius mũdi malis afflictos, refocillaſti, ô mi frater. Nam iſtis factis te uere fratrẽ declaras. His igitur tam multis rebus fretus, quibus declaras te uerum eſſe Chriſti cultorem, magnopere cõfidebam me impetraturum abs te quod uolo, etiamſi tantum imperarem ut pater filio, ut apoſtolus diſcipulo, præſertim in re per ſe æqua & conſentanea doctrinæ euangelicæ, quam profiteris, quæ iubet ut ipſi domini miſericordiam experti in condonando debito, uiciſſim & alijs cõdonemus, malui tamen ut hoc abs te impetret charitas, quàm noſtra autoritas, magisq; uolui rogare, ut frater fratrem, quàm præcipere, ut magiſter diſcipulo. Nec aſpernaberis hunc precatorem. Quid enim neges roganti? Primum Paulo: cũ Paulum dico, non paulum rerũ tibi ſignifico: deinde ſeni. Nõnihil tribui ſolet & ætati. Sed hæc tibi noua non ſunt. Nunc etiam uincto. In precibus nonnihil ponderis habet & calamitas obſecrãtis. Poſtremo uincto Chriſti Ieſu. Sic uincto fauere debẽt, qui profitentur Chriſti doctrinã. Tot nominibus obteſtanti negare nõ poteras, etiamſi te pro quouis homine deprecaretur. Nũc deprecor pro filio meo, quẽ ego hoc tenerius diligo, quod illum genuerim, non Moſi, ſed Chriſto, nõ mũdo, ſed euangelio, & genuerim in uinculis, breui hinc abiturus. Solent enim parentes impenſius amare liberos, extrema ſenectute ſibi natos. Is eſt Oneſimus, quondam cum hero compilato profugeret, parum ſuo nomini reſpondens, hoc eſt, parum utilis ac frugi, nunc in diuerſum mutatus, non ſolum tibi futurus eſt uſui, uerumetiam mihi ſuo obſequio fuit utilis in carcere. Eum igitur iam alium factum ad te remitto. Quod ſi is es, quem eſſe credo, & ſi ualet apud te Pauli ſenis & uincti commendatio, accipies Oneſimum, non iam ut ſeruum fugitiuum, ſed

Vt communicatio fidei tuæ euidens fiat.

In agnitione omnis boni.

In Chriſto Ieſu imperandi tibi.

ut chariſſimos affectus meos, & unice charum filiũ. Inuitus illum remitto. Malueram enim cũ apud me retinere, uel ob hoc ipſum, ut te mihi repręſentaret in his uinculis. Nec enim dubito, quin cũ erga cæteros omnes, amore euangelij tantũ charitatis exhibeas, ſi adeſſes, mihi quoq; ſis in hiſce uinculis, quibus ob euãgelium ſum obſtrictus, impenſurus officiũ. At nunc repertus eſt, per quem poſſis & abſens mihi miniſtrare. Verũ id te inconſulto facere nolui, ne ſi hoc mihi uelut autoritate fretus uſurpaſſem, etiamſi factum meum boni conſuluiſſes, tamen minus laudis haberet tua uirtus, quæ cũ aliqua neceſſitate uideretur coniuncta. Nunc ita remitto, ut tibi liberum ſit, uel apud te retinere, uel ad me remittere. Si remittis, hoc plus habebit laudis tuũ officium, quod nõ extortum, ſed liberum ac ſpontaneũ fuerit. Noli meminiſſe quod fugerit. Errorẽ fugæ penſauit officio, abluit baptiſmo, aboleuit lachrymis. Et qui ſcis an id ita diſpenſatione diuini conſilij factum ſit, ut illius error & nobis & illi uerteretur in bonum? Occulta ſunt dei iudicia. Fortaſſis ideo diuulſus eſt abs te, ad tempus aliquod, ut pro ſeruo temporario, neque enim eſt diuturnior ſeruitus ipſa uita, reciperes illum æternum, æternum eſt enim quicquid gignit euangelium, reciperes autem non iã ſeruum, ſed pro ſeruo chariſſimum fratrem. Mihi certe apoſtolo, & frater eſt, & frater chariſſimus, ob fidem cõmunem, quę nos æquat in Chriſto: ob hæreditatem cõmunem, ad quam ex æquo uocamur, ob patrem communem, ob redemptorem communem, in quibus omnibus non eſt diſcrimen domini & ſerui, magiſtri ac diſcipuli. Quod ſi mihi ob has cauſas chariſſimus eſt, qui cum nihil illi cõmune præter ſpiritus cognationem, quanto magis tibi debet eſſe chariſſimus cui præter uincula ſpiritus etiam iuxta carnem coniunctus eſt. Amares alienum, ſi talem cerneres factum, qualis eſt Oneſimus. Nunc hoc nomine magis amabis, quod tuæ familiæ cum ſit, talis euaſerit. Quod ſi me dignaris habere conſortem euangelicæ functionis, illum recipias oportet uelut alterum me, quem ego ut filium chariſſimum, ut fratrem eximie charum, ut participem uinculorum meorum & euangelij complector. Aut uterque tibi reijciendus eſt, aut uterque complectendus. Qualis ante hac fuit, non decet à baptiſmo meminiſſe. Nouum hominem tibi renatum puta. Quod ſi te mouet alicuius rei diſpendium, quod tibi ſarciri uelis, prius quam ignoſcas, me pro illo ſponſorem accipe. A me poſcito, ſi quid ille, uel læſit, uel debet. Hoc chirographo meam tibi fidem obſtringo. En habes epiſtolam meapte manu ſcriptam. Si uideor bonæ fidei ſponſor, Oneſimum omittito, me conuenito, ipſe reſoluam illius uice quicquid debetur. Hæc impetrarem, opinor, etiamſi cum alio quopiam agerem. Nunc non libet meminiſſe, quid meo iure poſſim abs te exigere. Non enim hic commemorabo, quod cum mea doctrina factus ſis Chriſtianus, non tua ſolum, uerumetiam teipſum mihi debes, quo minus iniquum tibi uideri debebat, etiãſi poſtularẽ hoc quicquid eſt damni, quod debet One-

Vt pro te mihi miniſtraret.

Vti ne uelut ex neceßitate bonum.

Quanto autẽ magis tibi.

Vt non dicam quid etiã &c.

bet Oneſimus mihi condonari. Verum hoc non poſtulo, niſi tu uolens ac ſponte remiſeris, non perinde ut meam liberes fidem, atq; ut tuam declares charitatem. Eia mi frater, à fruendo nomen habet Oneſimus, qui ut mihi intime chatus eſt, utq; tibi illum ex animo commendatum eſſe cupio, ita mihi contingat te frui, non quemadmodũ uulgo amicus amico iucundus eſt, ſed quemadmodum apoſtolo uolúptati eſt diſcipulus, Chriſti doctrinam exprimens. Vides q̃ mihi charus ſit Oneſimus, & ſuo merito charus eſt. In hoc igitur amplectendo, refocilla cor meum. Hæc pluribus tecum ago, non quod diffidam charitati tuæ, ſed id facio ex abundãti quodam amore meo erga filium meum. Siquidem ex priſtinis officijs tuis, ſic mihi perſpecta eſt obedientia tua, ut non dubitem, quin hac in re plus etiam ſis præſtaturus, quàm abs te peto. Interim Oneſimum, ut pignus mei benigniter accipe, ſimulq; mihi ipſi paulo poſt uenturo para hoſpitiũ. Nam ſpero fore, ut deus precibus ueſtris exoratus aliquãdo me uobis reſtituat. Tum præſens agam gratias pro Oneſimo clementer recepto. Salutat te Epaphras tibi conterraneus, mihi captiuitatis & uinculorũ ſocius, ob amorem Chriſti Ieſu. Præterea Marcus, Ariſtarchus, Demas, ac Lucas collegæ mei. Quos omnes puta deprecari mecum pro Oneſimo. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper adſit ſpiritui ueſtro. Amen. Finis.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D. THOMAE S. R. E. TT. S. Ceciliæ presbytero Cardinali, Archiepiſcopo Eboracenſi, Angliæ primati, ac totius regni cancellario ſumo, Eraſmus Roterodamus S. D.

CVm frequenter circumſpectaſſem, qua nam ſtudiorũ meorum fœtura magnitudini tuæ reſponderem, quæ me hactenus ſanè deterruit, ne quid lucubrationum mearum, auderem tibi dedicare, tandem mihi uiſus ſum bis ineptus: primum quaſi ſit aliquid in meis literis, ingenióue, quod etiam ſi me rupero, tuam amplitudinem poſſit æquare, ſiue ſpectemus dignitatis iſtius faſtigium, ſiue hoc faſtigio digniſſimas animi tui dotes, ſiue officia, quibus quotidie tua benignitas onerat non tam me, quàm ipſa bonarũ literarum, ac ueræ Theologiæ ſtudia: aut quaſi tu is eſſes, qui librum uoluminis magnitudine magis, quàm utilitate ſoleas æſtimare. Quanquã igitur nondum perfunctum prouincia paraphraſeon, quibus epiſtolas Paulinas, certò germanas duntaxat explicui, fatigatis etiamnum uiribus, mox exciperet dimicatio cum obtrectatoribus: tamen illis tumultuario milite profligatis, ijſdem ſtatim copijs aggreſſus ſum duas epiſtolas apoſtoli Petri, & unam Iudæ: ſimul illud mecum cogitãs, quod diuis offertur aut uiris ſummatibus,

aptum eſſe oportere magis, ꝙ̃ æquale. Siquidem olim abſurde facere uiſus
fuiſſet, ſi quis Muſis offerret Hecatomben, aut hederaceas corollas Marti.
Itaq; primum illud mihi uiſum eſt congruere, ſi ad tam eximium religionis
antiſtitem iret Petrus incomparabilis ille Chriſtianæ religionis princeps, ut
quemadmodum illo duce nata eſt ac propagata ſyncera uereq; euangelica
philoſophia, ita tua pietate, quæ ſe magis ac magis indies exerit nonnihil
collapſa reſtituatur, ut eſt natura rerũ humanarũ ſemper in deterius prola-
bentiũ, ni magno ſtudio nitamur in diuerſum. Quod ſi quid etiam commẽ-
dationis adiungit operis difficultas, multo plus hic fuit negocij, quàm pro
uoluminis modo. Facit hoc partim Petri phraſis, multo quàm Paulina per-
plexior, partim, quod in his non perinde ſubleuamur ueterum commenta-
rijs. Nam quos hodie habet gloſſa, quam uocant ordinariam, ex Bedæ ue-
ſtri commentarijs ad uerbum deſumpta ſunt, uiri profecto nec indocti, nec
indiligentis, quantum illa ferebat ætas, idq; miro artificio factum eſt. Pars
commentariorum ſubducta eſt in ſpacium marginis, pars reſecta eſt in in-
teruallum, quod uerſus epiſtolæ dirimit. Titulus in totũ ferè ademptus eſt,
haud ſcio quo conſilio. Inſunt in omnibus loca nonnulla, quæ lectorem at-
tentum & cautum requirant, uelut in prima de Chriſto, qui in ſpiritu præ-
dicarit ſpiritibus in carcere conſtitutis, qui olim fuiſſent increduli, Item de
euangelio mortuis etiam prædicato: In ſecunda, de dæmonibus in iudiciũ
ſeruatis, de maledico iudicio, quod nec angeli ferũt aduerſum ſe, tametſi nos
locum hunc aliter ſumus interpretati, à Beda diſſimulatũ: de terra ex aqua
& per aquam condita, de cœlis & elementis incendio ſoluendis: quibus ex
locis nõnulli hauſerunt occaſionem erroris: In epiſtola Iudæ, de iudicio bla-
ſphemiæ, qui locus deſumptus putatur ex apocryphis Enoch, ex quibus &
paulo poſt adducitur uaticinium, cum is non legatur quicquam ſcripſiſſe.
Hanc autem ideo ſubiecimus, quod cum epiſtola Petri poſteriore, non ſolũ
ſtilo ac ſententijs, uerumetiam uerbis mire congruat, quędam illius uelut in-
terpretãs, quod genus illud, de iudicio blaſphemiæ. De priore Petri nunquã
fuit dubitatum, de poſteriore fuit, tametſi mentionem facit transfigurati do
mini, cui rei non plures tribus diſcipulis teſtes adfuerunt. Vnde ſi Petri non
eſt, oportuit eſſe alicuius, qui ſe Petrũ haberi uoluerit. Epiſtola Iudæ ſerius
obtinuit autoritatem, quod adducat teſtimonium è libro, qui inſcribitur E-
noch, in quo ferunt haberi quædam nõ ſatis conſentanea doctrinæ catho-
licæ. Sed quid uetat, ſic ex apocryphis adducere nonnihil in loco, quemad-
modum Paulus ex Epimenide citat teſtimonium? Cæterum cum in priore
Petrus teſtetur ſe ſcripſiſſe per Syluanũ, & in poſteriore aperte teſtetur eam
eſſe ſecundam, Hanc inquiẽs ecce uobis chariſſimi ſecundam ſcribo epiſto-
lam, nõ uideo, qui res poſſit explicari, niſi aut poſterior Petri nõ ſit, aut Syl-
uanus eam ſcripſerit iuſſu Petri. Quod ſi hæc ab ipſo Petro ſcripta eſt, uide-
tur tres ſcripſiſſe, quarũ prima interciderit. De tẽpore ac loco nihil habetur
competti

comperti,niſi quod conijctant priorem Romæ ſcriptam, quã in fine Babylonem appellauit,imperante Claudio Cæſare. Sed ne lõgior ſit opere præfatio,magnopere cupimus,ut hanc induſtriam noſtram,ſi quo pacto mereatur,R.T.D. candido calculo commendet ſtudioſis,non quod ipſi uenemur aliquid apud celſitudinem tuã,cũ nec hic animus unquam,nec nunc hæc ætas faciat ad ambitionem,ſed quod ex eorũ fauore iudicioq́;,qui ſumma dignitate præminent,mirus ardor ac ſtimulus addatur ſtudioſis. Præter multos abſolute doctos ſuboleſcunt in ueſtra Britannia tuæ benignitatis auſpicijs complures optimæ ſpei iuuenes, qui olim & maiora præſtabunt & felicius,ſi ſtudium illorũ inflammarit aura tui fauoris. Atq; utinam huc incumbant poſt hac noſtra ſtudia,ut ad optimas diſciplinas animi mortalium,& breuitatis & facilitatis illecebra pelliceantur potius,q̃ dũ nos affectata difficultate prolixitateq́; ſtudemus uideri magnifice docti, optima quæq; ingenia rebus optimis alienentur. Id præſtabunt felicius alij permulti,non dubito: at maiore fide,q̃ nos fecimus,non adeo multi. Quod ſi huiuſmodi ſanctiſſimis conatibus,ita ut inſtituit,fauere perget amplitudo tua,tũ apud deum egregiã laudẽ ſibi parabit, tũ apud poſteros honeſtiſſimã ſui memoriã relinquet. Eã nobis diutiſs. ſeruet incolumẽ Chriſtꝰ Optimus Maximus.

IN EPISTOLAM PETRI PRIOREM ARGVMENTUM, per Eraſmum Roterodamum.

PEtrus quemadmodũ & Iacobus Iudæis ſcribit ſparſim incolentibus gentiũ regiones,epiſtolã profecto dignam apoſtolorum principe,plenã autoritatis ac maieſtatis apoſtolicæ,uerbis parcam,ſententijs differtam. Hortatur aũt ad tolerantiam malorũ,quæ ob euangelij inuidiam perpetiebãtur ſpe præmiorũ. Ad hæc,admonet ut iuxta prophetarũ oracula ad tãtam dignitatẽ uocati gratis, uitã præſtent ſua profeſſione dignam. Chriſtianiſmum enim non in titulo aut baptiſmo tantum, ſed in morum innocentia ſitum eſſe,alioqui quod affliguntur malis,nõ ceſſurum ad gloriam Chriſti, ſi ob malefacta pœnas dare uideantur. Inſuper admonet, ne freti Chriſtianiſmo detrectẽt parere magiſtratibus,licet ethnicis,ne prouocati illi nec cõuertantur ad Chriſtũ, & acrius ſæuiant: Item ne ſerui negent officium ſuũ heris,licet ethnicis,Chriſtianæ bonitatis eſſe omnia perpeti: Item ne mulieres Chriſtianæ uiros ſuos, licet ethnicos contemnant, ſed moribus ſuis ad meliora ſtudeãt prouocare. Maritos admonet,ut uxoribus ſuis deferant, ut à coitu nonnunquã tẽperent,quo magis uacet orare. Deinde exemplo Chriſti prouocat ad tolerantiã malorũ,ne conentur iniuriam iniuria penſare,ſed manſuetudine & benefactis uincere ſtudeant male meritos. Atq; hæc agit tribus primis capitibus,& initio quarti. Poſt hęc hortatur ad nouitatẽ uitæ, dehortans à uitijs gentiũ. Inuitat ad ſobrietatem,ad uigilantiam,ad preces

aſſiduas,in primis ad mutuam charitatem,ad hoſpitalitatem,ad officia mutua.Rurſus ad patientiam perſequutionũ ob Chriſti nomen illatarũ.Mox epiſcopos inſtituit,& his ſubditum populũ. In calce teſtatur ſeſe & alteram epiſtolam ad eoſdem ſcripſiſſe per Syluanum, quæ intercidit. Hanc ſcriptã apparet ex Babylone,nam huius eccleſiæ uerbis iubet eos ſaluere. Si cui de Roma commentum non probatur. Finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM
APOSTOLI PETRI PRIOREM, PER
Eraſmum Roterodamum.

PETRVS ille quondam diſcipulus & conuictor, nũc legatus & apoſtolus Ieſu Chriſti, omnibus qui ſparſim habitant in minoris Aſiæ regionibus,Põto,Galatia,Cappadocia,eaq́ parte, quę eſt Epheſiorum, ac proprie ſibi nomẽ Aſiæ uindicat, Bithyniaq́, quos uel olim bellorum procellæ alios aliò diſpulerunt, uel nuper eorum ſæuitia,quibus Chriſti nomẽ erat inuiſum, patrijs ſedibus exegit innoxios, atque ideo nunc extorres inter peregrinas nationes, uelut exulant, excluſi quidem hominũ metu à ſolo natali,at non ideo ſemoti,nec exules aut abdicati ab euangelij munere, quod deus omnium princeps ita largitus eſt primum terræ gentiq́ Iudaicæ,ut tamen omnibus uelit eſſe commune,quoſcunq delegerit ipſe. Nã ut fruſtra nati ſunt ac uiuũt Hieroſolymis,qui Ieſu Chriſti doctrinã aſpernantur,ita nulli futurum eſt fraudi,quod inter gentes incircunciſas ac profanas habitat, ſi modo pro lege Moſaica gratiam euangelicam amplectatur.

Electis aduenis. Neq enim legis obſeruatio qua tumet Iudæorum uulgus præſtat ueram ſalutem, neque genus, aut locus, ſed gratuita numinis electio. Ille uere Iudæus eſt, qui quodcunque ſolum incolens,quocunque genere natus,Ieſum Chriſtum agnoſcit ueræ ſalutis autorem,qui non uni genti mortuus eſt,ſed orbi terrarum uniuerſo. Vt autem hunc agnoſcamus, non debemus obſeruatæ legis merito,ſed gratuitæ dei bonitati,qui ex omni natione deligit,uocatq́ ad euangelij munificentiam,quoſcunque ipſi uiſum eſt aſciſcere.

Secundũ præſcientiam. Neq enim hoc illi temere nuper uenit in mentem, ut hac ratione ſeruaret uniuerſum genus mortalium, neque noſtris benefactis impulſus, hoc ceu præmium nobis ita meritis reponit: ſed æterno conſilio fuerat hoc deo patri decretum, ut non Iudæis tantum, ſed uniuerſis gentibus aperiret portum ſalutis:non per circunciſionem,neq per ſabbatiſmos, neq per ciborum delectum, neq per alias Moſaicæ legis ceremonias,quæ corporales ſunt, & rerum ſpiritualium umbræ duntaxat quædam, ad tempus datæ ſunt: ſed per

ueram ſanctificationem ſpiritus, quem nobis impartit lex euangelica ſpiritualis,qua uere purgamur ab omnibus peccatis noſtris, nõ ex eo quod obſeruauimus legis ueteris præſcripta, ſed quod ſimpliciter promptéque fidimus euangelicis promiſſis,non ex aſperſo uituli ſanguine,quemadmodum hactenus iuxta legis ritum factitari cõſueuit, ſed ex aſperſione precioſi ſanguinis illibatę deoq́ gratiſſimæ uictimæ Ieſu Chriſti,cuius immerita mors nobis ſemel omnia uitæ ueteris commiſſa delet, ac per baptiſmum uelut in ipſum renatos, nouæ uitæ reſtituit. Quos quoniam baptiſmus exemptos huic mundo cœleſti municipio inſeuit,nõ precabor ea bona, quibus parandis & accumulandis ſibi felices uidentur mundi cultores,ſed ea potius, quæ nos à terrenis contagijs purgatos cœleſti principe Chriſto dignos reddũt: uidelicet gratiam,ut ueſtris ipſorum meritis diffiſi,diffiſi etiam legis cerimonijs, è ſola gratuita dei munificentia,fiduciaq́ euangelij,ueram expectetis ſalutem:ad hoc,pacem,ut deo per Chriſti ſanguinem reconciliati gratis,cõcordiam & inter uos habeatis, & cum cæteris omnibus, non ſolum neminẽ lædentes,uerumetiam aliorum admiſſa condonantes, & maleſacta beneſactis repẽſantes:quorum bonorum ſortem,ut gratis accepiſtis à deo, ita pijs ſtudijs adnitendum eſt uobis, ut bonorum operum uſura magis ac magis diteſcatis, non modo perſiſtentes in eo quod cœpiſtis, uerumetiam indies in melius progredientes,donec ille uenerit dies,quo præmium immortalitatis exhibebitur, cuius nunc certam ſpem hauſiſtis ex euangelio Chriſti, ne quid hinc laudis nobis arrogemus. Ob hoc tam immenſum beneficiũ laudanda benignitas eius,à quo nobis per Chriſtum proficiſcitur,quicquid uere beatos reddit. Is eſt non Moſes, ſed deus ipſe,& idem pater domini noſtri Ieſu Chriſti,qui patrum feliciter natos ex Adam, nimirum natos peccato,natos morti,denuo genuit nos innocentiæ, genuit immortali uitæ, nullis meritis noſtris prouocatus,ſed ultro ſua miſericordia,qua ſummus eſt,extimulatus: idq́ fecit nõ præſidio legis Moſaicæ,ſed impẽdio proprij filij Ieſu Chriſti,quẽ mortem ſubire uoluit,ut nos alioqui deploratos, à peccati mortiſq́ tyrãnide liberaret:quẽ mox à morte reuocauit ad uitã,ut interim mortui cupiditatibus mundanis, & ad illius exemplũ morum innocentia reſurrectionem ueluti meditantes, certã & alacrem ſpem habeamus fore, ut nos quoq́ aliquãdo his exempti malis,unà cũ Chriſto pertingamus ad æternã illam hæreditatẽ: quam ut aſſequutus eſt ille caput noſtrum, ita conſequemur omnes, quicunque Chriſti membris inſiti, illius imitatione meremur illius dici fratres, & eiuſdem patris filij: ut quemadmodum afflictiones ſunt nobis cum illo communes, ita ſit & cum illo commune præmium. Quamdiu fuimus filij peccatoris Adæ, manebat nos infelix hæreditas,Poſteaquam facti ſumus filij dei,ad cœleſtem hæreditatẽ properamus. Decet enim ut è cœlo nati,cœleſtia ſpectemus,ut ex deo nati,nõ niſi diuina ſectemur. Qui mundo militant, caduca præmia fluxamq́ mercedem ambiunt,

In obedientiã & aſperſionẽ

Multiplicetur

Benedictus deus & pater.

Secundum miſericordiã ſuam.

In ſpem uiuã.

Incorruptibilem.

nos poſt

nos poſt has temporarias afflictiones manet illa felix hereditas, quæ neque morte poſſit corrumpi, neque tedio moleſtiáue contaminari, neque ſenio ſitúue marceſcere. Non eſt quod metuamus, ne quis hanc tam opimam hæreditatem nobis interuertat. Habemus certæ fidei promiſſorem: apud illũ nobis in tuto eſt, cõſeruaturq́ in cœlis, ſed ita, ut interim certa ſpes ac ueluti pignus quoddam ſit penes homines in terris, non penes quoslibet homines, ſed penes uos, ueſtriq́ ſimiles, quibus Chriſti ſpiritus arrabonis uice datus eſt, quiq́ licet interim uarijs malorum procellis undiq́ tundamini, quibus humana imbecillitas prorſus ex ſe ſit impar, tamen dei pręſidio, qui nihil non poteſt, ſeruamini, non ueſtris meritis, ſed fide, fiduciaq́, qua non dubitatis quin deus, etiamſi patiatur uos interim uelut opprimi, tamen incolumes uos ſit exhibiturus in extremo tẽpore, poſt quod non erit amplius iſta rerum humanarum confuſio, ſed mali addicti ſuis ſupplicijs, neminem lædere poterunt, & boni ab omnibus malorum incurſibus tuti, æterno fruentur ocio. Nunc enim latent præmia, & ſæpe iuxta uulgarem æſtimationem peius habent, qui meliores ſunt, & perire uidentur, qui maxime ſunt incolumes, & florere uidentur, qui maxime pereunt. Hic exercendæ pietatis tẽpus eſt, præmio ſuum præſcriptum eſt tempus, quod non oportet anteuertere. Nobis interim ſit ſatis, quod æterna felicitas nobis eſt in tuto, quam nullus hominum aut dęmonum poſſit intercipere, modo ne nos deficiat fides, qua neglectis rebus mortalium, toti pendeamus è cœlo. Sint interim feroces, qui deo rebelles, fidunt mundi præſidijs: inſultent interim quaſi uictis ac deſtitutis: cæterum ubi uenerit ille dies, uerſis in diuerſum rerum uicibus affligẽtur illi, uos exultabitis uictores, imò nunc etiam exultare debetis indubitata tantæ felicitatis expectatione. Neque enim debet uobis uideri magnum aut graue, ſi per breues ac mox deſituras afflictiones, moleſtiasq́ peruenitis ad nunquam interituram beatitudinem. Forſitan & perſequutionum harum aliquando finis erit, quæ tamen quoties ingruunt, ſpe uitæ futuræ magno infractoq́ animo ferendæ ſunt ob dei gloriam. Sic enim permittit ſapientia dei, ueſtris conſulens commodis, ut fidei ueſtræ ſynceritas conſtãtiaq́ uarijs malorum incurſibus exploretur. Etenim ſi aurum, res alioqui & perdita & peritura, non ſolum exploratur per coticulam, uerumetiam per ignem examinatur, ut eo magis deinde ſit in precio, quo fuerit exactius repurgatum: multo magis deus uult fidem ueſtram uarijs experimentis probari, cui tantum honoris debetur, ut cum ex his malorum & afflictionum incendijs emicuerit, longe purior ac fulgentior quouis auro purgatiſſimo, pretioſa ſit apud deum, resq́ omnis tandem in diuerſum exeat: nimirum ut quod hic uidebatur illatum ad dedecus, cedat in laudem: quod ad ignominiam, uertatur in gloriam: quod ad dehoneſtandũ uos, uertatur in cumulũ honoris eo die, quo Ieſus Chriſtus, cuius uis nũc agit in uobis occultis rationibus, palàm ſeſe proferet omĩbus, ſuũ cuiq́ præmiũ pro meritis rependẽs.

Qui uirtute dei cuſtodimini.

Paratam reuelari in tẽpore nouiſſimo.

Modicũ nunc ſi oportet.

Auro quod per ignẽ probatur.

Inueniatur in laudem.

Quid

Quid enim glorioſius, quàm ore Christi laudari: cum audictis: Venite benedicti patris mei. Quid honorificentius, quàm à deo patre recipi in conſortium regni cœleſtis unà cum filio? Hæc autem gloria, quanquam erit omnium piorum communis, tamen copioſior continget ijs, qui maiora pro Chriſto paſſi ſunt in terris. Quæ præmia ſi nunc appareret, nõ eſſet admirabile fidei robur. Nũc in hoc eſt præcipua laus bonorum, quod Chriſtum, quem corporeis oculis nunquã uidiſtis, tamẽ oculis fidei conſpectum amatis, cumque dolorum uis palàm ac præſens urgeat, præmia uero, quæ ſunt in diem, nondũ appareãt, tamen illius promiſſis fiſi, non alio animo toleratis iſta, quàm ſi coràm adeſſet parata gloria, nec toleratis modo fortiter, uerũetiam in medijs afflictionibus exultatis inenarrabili gaudio, pleni gloriæ apud deũ, uidelicet bene ſperantis conſcientiæ, pleni certa fiducia, quod iſta præter meritum tolerantes, uolente deo, reportabitis abunde magnũ fructum fidei ueſtræ, nimirũ æternam ſalutem animarum ueſtrarum. Ingens enim lucrum eſt, cum iactura caduci corporis ſeruatur immortalis anima. Sic uiſum eſt æterno conſilio dei, ut his rationibus ſalutem conſequerentur homines, quibus & Chriſtus ipſe peruenit ad æternam beatitudinem. Neque enim hæc fortuito geruntur, ſed quod nos factum uidimus, id prophetæ ueteres, qui multo ante nos uaticinati ſunt fore, ut per fidem & euangelicam gratiam abſque legis Moſaicæ præſidio ſeruaremini, diligenter exquiſierunt ac ſcrutati ſunt, nõ contenti tanquam per nebulam uidere, quod eſſet futurum; ſed illud etiam pia curioſitate ſciſcitati ſunt à ſpiritu Chriſti, qui iam tũ illis arcano afflatu ſignificabat, quid eſſet paſſurus Chriſtus, ac mox ad quantam gloriam euehendus, tũ quo uel quali tẽpore id eſſet futurũ: ſiquidem ingenti deſiderio ſalutis huius tenebantur illorum animi. Quibus & illud patefactum eſt, quod hæc quæ futura præſagiebant, ipſorũ temporibus nõ eſſent exhibenda, ſed ueſtris: quæque ſuis uaticinijs prodebant, uobis proderent, non ſibi. Optaſſent quidem illi uidere, quod uobis uidere contigit: ſed ideo præceſſerunt illorũ uaticinia, quo certior eſſet fides nobis apoſtolis, qui nunc eadẽ uobis annunciamus facta, quæ prædixerãt illi futura. Quoque minus dubitetis, idẽ Chriſti ſpiritus tacitis afflatibus illos docuit olim, quid facere decreuiſſet, qui nos nuper in igneis linguis è cœlo delapſus inſtruxit, ut eorum quæ geſta ſunt, in toto terrarum orbe ſimus præcones. Prædicamus enim Chriſtũ noſtræ omnium ſalutis cauſa factum hominẽ, uerſatum in terris, probris & cruciatibus afflictum, denique cruci ſuffixum, pro nobis obiſſe mortem, mox reuocatum ad uitam, ſubuectum in cœlum, ubi nunc cum patre præfulget maieſtate gloriaque, qui priùs uidebatur in terris uilis & abiectus, eódẽ ſubuecturus & ſuos. Hæc tam ineffabili dei conſilio geſta, non mirũ ſi prophetæ concupiſcebant cernere, cum ipſis etiam angelis ſit admodum iucundum gratumque ſpectaculum, cuius contemplatione nõ queunt expleri. Quo maius eſt beneficiũ quod uobis offertur, hoc auidius eſt uobis amplectendũ, ne ueſtro

Quẽ cum non uideritis diligitis.

Credentes autem exultatis.

De qua ſalute exquiſiuerũt.

Per eos qui euangelizarũt uobis.

Deſiderant angeli.

ne ueſtro uitio fiat, ut non aſſequamini. Certum eſt præmium,ſed interim ueſtræ partes ſunt,ita uos gerere, ne uideamini indigni promiſſis. Aderit ille dies inexpectatus, qui proferet in apertum piorum & impiorum præmia. Is quandocunq̧ ueniet,lætus & felix ueniet ĳs, quos paratos offenderit: contra formidabilis ĳs, quos diffidentia torpētes repererit & oſcitantes.

Propter quod ſuccincti lumbos. Quoniam autem Chriſtus incertum eſſe nobis uoluit diem illum,nō oportet uos unquam eſſe ſecuros, ſed ſemper accinctos animi lumbis, ceu paratos in occurſum aduentantis domini, uigilantes ac ſobrios, certa firmáque ſemper erectos ac ſuſpenſos expectatione felicitatis æternæ,quæ nūc offertur omnibus qui obtemperant euangelio,ſed tum demum poſſidebitur, cū palàm oſtendet maieſtatem ſuā cunctis hominibus & angelis ac dæmonibus dominus noſter Ieſus Chriſtus. Verum ad eam immortalitatem non peruenient,niſi qui hic eam quodammodo fuerint meditati, atq̧ ad exemplum Ieſu mortui cupiditatibus huius mundi,cū illo reuixerint ad innocentiam, atq̧ in ea conſtanter perſtiterint, tanquā legitimi ueriq̧ filĳ, fidentes promiſſis dei patris,& illius præſcriptis obtemperantes,nec unq̧ relabētes

Non configurati prioribus ignorātiæ u.d. in ueterē uitā, tum ob ignorantiā euangelicæ doctrinæ mundanis obnoxiā cupiditatibus. Conuenit enim,ut à quibus diſſidetis profeſſione, ab ĳſdem diſſideatis affectibus ac moribus.Mundus malus eſt,à quo iam pridē eſtis exempti,Chriſto iuſto ſanctoq̧ & innocēti inſiti, ad hoc delecti uocatiq̧ à patre ſanctitatis omnis fonte, ut uos quoq̧ quemadmodū eſtis ſancti profeſſione, ita ſitis & omni uita factisq̧ puri, integri, & inculpati. Non enim agnoſcet pater filios, niſi ſui ſimiles. Nimirū hoc ſenſit,cū loqueretur maioribus noſtris, Leuitici capite xix: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum, dominus deus ueſter. Non uobis ſuffecerit Moſaica puritas, ut abſtineatis à contactu cadauerum,ut lotos habeatis pedes,ut abſtineatis à concubitu,totam uitam ac totum pectus noſtrum deus uult procul abeſſe ab omnibus uitiorum inquinamentis. Siquidem hæc ſunt,quæ nos uere reddunt impu-

Et ſi patrem inuocatis eū. ros coram oculis dei. Quem etiam ſi patris nomine cōpellatis, in omnibus implorantes opem illius,non eſt tamen,quod impure uiuētes ſperetis illum uobis fore propitium,aut pro filĳs agniturū,qui nō æſtimat quenquā ex genere,aut fortuna,ſed tantū ex uitæ meritis.Nec enim ille purus erit Iudæus, ſi uita, ſi animus fuerit inquinatus: nec hic erit impurus præputiatus, ſi piā, ſi innocentem uitam egerit.Supereſt igitur, ut qui patrē hunc cupitis habere propitium,illius ineuitabile iudicium ſemper habentes præ oculis, donec

In timore incolatus ueſtri tempore. agitis in hoc exilio, ſic moderemini uitam ueſtram, ne ſit ob quod offenſus pater, uos ceu degeneres parumq̧ morigeros filios ab hæreditate patriæ cœleſtis merito ſecludat. Quo maius eſt precium quo uos Chriſtus gratis redemit, hoc magis cauendum eſt, ne uolentes & ingrati in priſtinam ſeruitutem reuoluamini. Nulla ſeruitus miſerior, quàm mancipium eſſe uitiorum. Qui pauculo ære liberantur à ſeruitute heri, & ex ſeruis fiunt

libertini,

libertini,modis omnibus aduigilant,ne ob ingratitudinẽ poſſint in relictam retrahi ſeruitutem:& uos committetis,ut in ueterem tyrãnidem recidatis, ut denuo Moſaicæ legis uelitis eſſe mancipia,malitiſq; ſeruire uanis obſeruatiunculis à maioribus uobis per manum traditis,quàm obtemperare euangelio dei,cum ſciatis uos ab illis ſemel eſſe liberatos, nõ precio uulgari,uelut auro argentóue,ſed hoſtia longe ſacratiore quàm norit lex Moſaica? Non eñ aſperſo ſanguine uituli purgati eſtis,ſed precioſo cruore Ieſu Chriſti,qui uelut agnus omnis maculæ neſcius, purus ac illibatus ab omni uitiorum inquinamento,pro noſtris peccatis immolatus eſt in ara crucis. Neque uero id factum eſt fortuito, ſed ab æterno & ante conditum mundum deſtinatus eſt huic ſacrificio dei filius,ut ſua morte nobis reconciliaret patrem. Cęterum diuinæ mentis conſilium ac decretũ, quod multis ſeculis orbi fuit incognitum, nunc tandem his extremis temporibus patefactum eſt, & oculis hominum exhibitum nouum ſpectaculum,quod in mente diuina nouum nõ erat. Exhibitum eſt autem ueſtræ ſalutis gratia,quibus Chriſtus homo factus,mortuus ac prędicatus hoc prçſtat,ut qui ante fruſtra fidebatis legis ceremonijs, nunc uobis diffiſi, fidatis deo patri: qui ut eum mori uoluit expiandis peccatis ueſtris, ita ſuſcitauit ex mortuis, proq; toleratis huius uitæ laboribus dedit immortalitatis gloriam: ut quod credidiſtis ab illo factum æmulantes, ſperetis & uobis idem præmium,uidelicet autore deo freti, qui quod in filio præſtitit, haud dubie præſtaturus eſt in omnibus, qui ſic uixerint, ut inter Chriſti membra numerari mereantur, in cuius corpus eſtis inſiti, poſteaq; per baptiſmum in eum fuiſtis renati. Antehac obtemperaſtis cupiditatibus ueſtris,utpote carnales umbras rerum pro ueris amplectentes,nunc poſteaquam purificaſtis animas ueſtras,non obſeruatione luſtrationum Moſaicarum,ſed ex eo,quod per fidẽ obediſtis euangelicæ ueritati,quæ ſpiritu Chriſti purgauit animos ueſtros,adnitendũ eſt,ut & innocentia uitæ capiti Chriſto,& uehementi planeq; fraterna,minimeq; fucata inter uos charitate,concordiæ corporis reſpondeatis, ut quemadmodum Chriſtus uos dilexit non amore uulgari,neq; carnali, ita uos inuicem ſpirituali charitate proſequamini. Noua cognatio nouum deſiderat affectum. Antehac Iudæi Iudæos diligebatis affectu carnali,nunc longe alio modo renati,non ex ſemine mortali terrenoq; iuxta corpus, ſed ex ſemine immortali cœleſtiq; per ſermonẽ dei uiuentis ac permanentis in æternum,cuius Euangelio credidiſtis,fratres cœleſti charitate proſequimini. Moſi lex ad tempus erat data. Sermo dei nobis prodidit euangelicam legem nunquã deſituram. Quod ab hominibus profectum eſt, temporarium eſt,quod è cœlo uenit, æternum eſt, quemadmodum prædixit Eſaias: Omnis caro uelut fœnum, & omnis hominis gloria quaſi flos agri. Exaruit fœnum, & flos eius decidit, at uerbum domini manet in æternum. Hic eſt ſermo dei patris æternus æterni,quẽ olim legis prioris umbræ uobis deliniarũt,cæterũ nunc per euangelij præcones aperte prædicatur

Præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem

Vt fides ueſtra ſpes eſſet in deo

Caſtificantes in obedientia charitatis

Simplici corde

dicatur,non uobis ſolum,ſed omnibus,qui Chriſtum ſyncera fide recipiunt.

CAPVT II

Deponentes igitur Q V O N I A M nuper eſtis per euangelicã doctrinam cœleſti gene ratione renati, prorſus abiectis omnibus ueteris uitæ uitijs, ſi quid erat maliciæ,ſi quid doli, ſi quid ſimulationis, ſi quid inui dentiæ, ſi quid obtrectationis aut maledicentiæ, poſthac uelut infantes recens nati, auide concupiſcite lac illud non corporis, ſed animi, lac doli neſcium,& aptum ætati ueſtræ innoxiæ magis,quàm robuſtæ,lac inſti tutionis euangelicæ. Habet enim euangelica doctrina ſua rudimenta,habet infantiam ſuam,habet pabulum accõmodum imbecillæ ætati,habet & pro fectus ſuos,demum habet ætatem perfectam.Non ſunt illa prima faſtidien ter haurienda,ſed auide,ſed ſitienter, nec in his tamen perſiſtendum,ſed ab his uſq; proficiendum ad perfectiora.Siquidem & abſurdum fuerit,ſi quis è matre natus ſemper infans nihil aliud q̃ lac expetat. Oportet & uos gran deſcere donec adoleſcatis ad perfectam ſalutem, neq; ſemper hærere in fun damentis,ſed paulatim aſſurgere ad perfectam ſtructurã domus, ſiquidem iuxta pſalmographi cõſilium guſtaſtis,quod ſuauis ſit dominus Ieſus,opor *Ad quem accedentes* tet hoc guſtu accendi ad appetenda maiora. In humanis ædificijs lapides nec commutant locum ſuum,nec accreſcunt: in hoc ædificio(quod conſtat ui uis lapidibus, cuius præcipuus & omnia continens lapis eſt Ieſus Chriſtus, uiuus & æternus,pridem iuxta Pſalmographi uaticinium ab hominibus re iectus, nimirum à phariſæis qui ſuo templo perituro freti, ſtructuram hanc cœleſtem non nouerant,ſed dei iudicio ſelectus, multoq; in precio habitus) nihil obſtat quo minus paulatim ad ſtructuræ perfectionem proficiatur.Igi tur ad Chriſtũ lapidem uiuum,lapidem electum, lapidem in oculis dei pre ciosum,oportet uos uirtutum profectibus accedere, ut ipſi quoq; tali funda mento nixi, paulatim ſuperſtruamini, donec efficiamini templa ſpiritualia, longe ſacratiora templo,quo gloriantur Iudæi,& in quibus ſacerdotium ex erceatur multo ſanctius,quàm in illo conſueuit.Siquidem in illo leuitæ & ſa cerdotes pecudes immolabant,in his ſpiritualibus templis uos ipſi ſpiritua les hoſtias offertis longe gratiſſimas deo, qui ut ſpiritus eſt,non corpus, ita ſpiritualibus hoſtijs delectatur:ne quid deſideretis Moyſi ritus per euange lium Chriſti iam antiquatos, pro uarijs animantiũ generibus mactatis affe ctus mundanos brutosq;, libidinem, ſuperbiam,iram, inuidiam, uindictæ cupiditatem, luxum,auaritiam, pro thymiamate puras preces, è ſynceri pe ctoris ara ſubuolantes in cœlum.Hæc ſunt ſacrificia,quæ nunquam non im molantur in templo ſpirituali, quæ nunquam non ſunt grata deo. Iam pri dem enim Moſaica illa in nauſeam abierunt, ut teſtatur Eſaias propheta. *Per Ieſum Chriſtum* Horum iugis eſt gratia per Ieſum Chriſtũ, cuius cõmendatione grata ſunt patri Chriſtianorum obſequia. Non eſt quod diffidatis donec inhæſeritis capiti ueſtro, donec innixi fueritis eximio & immobili lapidi Chriſto. De

quo

quo dixit olim deus per os Eſaiæ:Ecce pono in Sion lapidem in ſummo col/
locandum angulo, probatum,electum,precioſum.Et qui fiſus illi fuerit,non
pudefiet.Quod prædixit ille,iam uidemus exhiberi.Idem ille lapis alijs pre
cioſus fuit ac ſalutaris, alijs noxius ac peſtilens. Vobis merito precioſus eſt,
qui illi innitimini,qui fiditis, aduerſus omnes tempeſtatū procellas tuti eius
præſidio. Cæterum ijs,qui Moſi maluerunt inniti,quàm huic,qui hunc reie *Iis qui offendunt uerbo*
cerunt, nolentes eum poni in ædificio quod ipſi parabant ædificare, uerſus
eſt in probrum ac perniciem.Etenim quem illi ſuo ædificio dignati nō ſunt,
hunc deus in ſuo ædificio uoluit eſſe caput anguli,quo ceu parietem utrūq;,
hoc eſt, populum utrunq;,Gentium ac Iudæorum complecteretur & conti/
neret, cuius munimento tuta eſſet aduerſus omnes inſultus ſtructura, & in
quem ſuo malo impingerent,& incurrerēt,quicunq; aduerſarentur huic no/
uo ædificio. Impingunt autem quoſcunq; offendit ſermo euangelicus, neq;
credunt illi, cum huc eos præpararit lex Moſaica, ut crederent Euangelio ſi/
mulatq; uere præſtaretur,quod adumbraſſet illa.Proinde qui reprobauerūt *In quo & poſiti ſunt*
Chriſtum, hos uiciſſim reprobauit deus. Vos autem quos illi cum Chriſto
reijciunt, fecit genus illud electum, de quo locutus eſt olim Moſes, gentem
illam ſanctam,populum peculiarem,quem ſibi deus eximio precio uindica/ *Populus acquiſitionis*
uit: ut quemadmodum olim populus Hebræorum duce Moſe liberatus ab
Aegyptia tyrānide,perq; tot rerum diſcrimina perductus ad terram diu ſpe
ratam, diuinam erga ſe beneficentiam orbi prædicauit: ita & uos memores
illius erga uos gratuitæ benignitatis, celebretis apud omnes admirabilē dei
potentiā:qui noua ratione deuictis hoſtibus ſalutis ueſtrę,eruit uos ab igno
rantiæ uitiorumq; tenebris, in admirabilem lucem ſuam euangelicæ uerita/
tis,per quam omnes & gentium errores,& Iudæorum umbræ diſcutiuntur.
Vobis igitur contigit hoc honoris,quod illi ſibi promiſerant, qui Chriſtum
perſequebantur,ac uerſis rerum uicibus euenit, quod Oſee futurum prædi/
xit: Populus qui prius erat abiectiſſimus,utpote à deo alienus, nunc eſt po/ *Qui aliquando non populus*
pulus deo peculiaris. Et populus quem deus reiecerat, ut indignum ſua mi/
ſericordia, nunc expertus eſt dei miſericordiam abſq; circunciſionis, aut le/
gis adminiculo,per ſolam fidem euangelicam receptus in conſortiū filij dei.
Poſtquam igitur agnoſcitis dei ſingularem erga uos beneficentiā, quos ſan/
guinis precio redemerit, quos filij morte ſibi reconciliarit, quos unigeniti ſui
mēbra,quos cœleſtis ſtructuræ lapides uiuos eſſe uoluerit, quos in filiorum *Chariſſimi obſecro uos*
ius adoptatos,ad immortalitatis hæreditatem uocarit, obſecro uos chariſſi/
mi,ut uitæ ſanctimonia, & dignitati ueſtræ, & benignitati diuinæ, & tanto
præmio reſpondeatis. Cœlo renati eſtis, hic uelut hoſpites ac peregrini: eò
properate ubi uobis eſt patria,ubi repoſita eſt cœleſtis hæreditas: ne quid
ab hoc ſtudio uos auocent terrenæ craſſæq; cupiditates,quæ machinis om/
nibus militant ac belligerantur aduerſus ſpiritum, rebus cœleſtibus inhian/
tem.Congruat uita profeſſioni,ut ueſtri mores & alios alliciāt ad Chriſtum

quos habet paganiſmus,inter quos uiuitis,quibus in tantum nõ oportet ulſlam præbere anſam,ut iure male ſentiant de doctrina euangelica, ſi conſpexerint uos ad cõmunem uitæ conſuetudinem nihilo meliores cæteris, ut obtrectationem illorũ qua de uobis maledicunt odio Chriſti quem ignorant, & odio religionis, quam exiſtimant eſſe maleficam ſuperſtitionem, refellat integritas morum ueſtrorum,atq; in omnes beneficentia:quibus rebus com pertis reſipiſcent & illi,agnoſcentes errorẽ ſuum,afflati miſericordia dei,cum illi uiſum fuerit & illos attrahere,qui uos delegit,iamq; glorificẽt eum ex ueſtris pijs operibus,quem ante ignotum deteſtabantur.

Subiecti igitur eſtote

Habet & hic mũdus ordinem ſuum,qui per occaſionem religionis turbãdus non eſt,quatenus id licet, incolumi Chriſti gloria. Ita Chriſtus uos uoluit eſſe liberos à peccatis, ut tamen ultro nihil non feratis, ob Euangelij negocium obtemperantes ac ſubmittentes uos non modo Chriſtianis, uerumetiam ethnicis magiſtratibus:ſiue rex ſit ille,obediendum eſt tanquam autoritate publica præminenti,ſiue præſides, per quos in prouinciam miſſos rex adminiſtrat reſpub. obtemperandũ eſt.Neq; uos moueat quod ethnici ſunt,quod idololatræ ſunt,

Ad uindictam malefactorũ

ſed agnoſcite functionem illorum neceſſariam reipub. quæ conſtat è diuerſis hominum ac religionum generibus. Præſident enim iſti cum autoritate, ut nocentes ac ſceleroſos ſuppliciorum metu coërceant, ac probos præmijs inuitẽt ad officium.Non eſt uobis opus illorũ metu,qui ſpõte præſtatis plus quàm exigunt leges humanæ:nõ eſt opus humana laude, quos inflammat cœleſte pręmium,ſed tamen oportet & hos cum cæteris agnoſcere.Sic enim uult deus ſummus ille princeps ueſter,ne quam anſam prębeatis illorum imprudentiæ,qua poſſint probabiliter in crimen uocare profeſſionem euangelicam,ſi ſenſerint ſuam autoritatem à uobis negligi. Quod alij præſtant metu legum, id uos ultro ex animo præſtate, cumulatius etiam quàm alij, quo uos uere liberos declaretis.Nam liber eſt is, qui ſponte ac uolens recte facit. Abſit enim,ut euangelicæ libertatis prætextu abutamini ad licentius peccandum.Non debetis ſeruitutem hominibus,ſed quoniam eſtis ſerui dei,ob huius gloriam ſubmittetis uos omnibus lubentes ac uolentes. Si quid igitur officij,ſi quid honoris debetur etiam ethnicis,uel ob munus publicum quod gerunt,uel ob affinitatem,id perſoluite omnibus, ne quid offenſi reddantur alieniores ab euangelij profeſſione, peculiari tamen charitate par eſt proſequi,quos cõmunis profeſſio fratres uobis reddidit.

Fraternitatem diligite

Deum timete,cuius oculos nemo fallit: regem non eſt quur metuatis, qui non eſt formidabilis, niſi maleficis, ſed tamen autoritatem illius agnoſcite in ijs, quæ citra iacturam pietatis exigit à uobis.

Regem honorificate

Expoſcit uectigal,ſoluite.Exigit tributũ, date, Quod liberi præſtare debent magiſtratibus, licet ethnicis,hoc ſerui præſtare debẽt heris ſuis,à quorum obſequio non liberat illos baptiſmus. Imò hoc maiore cum reuerentia debent illos agnoſcere,non ſolum ſi boni ſint ac modeſti,uerumetiam ſi difficiles & aſperi,ne forte offenſi moribus ueſtris incommodio

Verumetiam diſcolis

ribus

tibus,incuſent profeſſionem,& ab ea reddantur alieniores,ad quam oporte-bat illos ueſtra probitate pellici magis & inuitari. Dicet aliquis: Durum eſt ferre principum tyrannidem, durum eſt perpeti ſæuitiam dominorum: illi ſpoliant,exigunt,affligunt: hi flagris & colaphis conſcindunt innoxios. Recte uiderentur hæc non ferenda, ſi hoc illis tribueretur, ac non potius deo. Non meretur hoc illorum impietas,ut tolerentur,ſed ita eſt dei uoluntas,ut ueſtra bonitas illorum maliciã uertat in gloriam Chriſti. Nam ita demum deo grata eſt ueſtra patientia, cum præter meritum afflicti, tamen æquanimiter toleratis,non metu hominum,ſed ob dei gloriam. Vulgo nihil eſt impatientius contumeliæ, quàm innocentia. At inter Chriſtianos longe ſecus eſt,apud quos,ut quiſq; eſt optimus,ita deo cupit eſſe gratiſſimus. Atq; hũc quo diligit impenſius,hoc alacrius perpetitur,quicquid ad illius pertinet gloriam. Quid autem laudis fuerit,ſi, cum ob malefacta colaphis cædimini,ſuffertis? Docet hoc mali conſcientia, ut quiſq; commeritas pœnas tacitus ferat. Verum cum pro benefactis illata mala patienter toleratis, gratiam initis apud deum,cuius cauſa uolentes perpetimini. Indignetur innocentia ueſtra,niſi Chriſtus innocẽs grauiora paſſus eſt pro nobis. Hęc eſt ueſtra profeſſio,hac lege aſciti eſtis in corpus illius, ut exemplum tolerantiæ, quod ille uobis reliquit,ſequamini,& iiſdem ueſtigijs ingreſſi,graſſemini ad æternam gloriam, quã ille peruenit. Quid ille malorum non pertulit, qui cum latronibus crucifixus eſt? Quid eodem innocentius? qui adeo nullum admiſit facinus, ut nec in lingua illius ſit ullus unquam repertus dolus? Cum in illum congererent acerba conuitia, non regeſſit maledicta, quin potius patrem obſecrauit, ut illis ignoſceret. Cum uinciretur, cum cæderetur,cum crucifigeretur, non minitabatur uindictam, ſed omnem uindictam reliquit patri, qui non ex affectu, ſed iuſte iudicat: ipſe deprecatorem interim agens, non inſtigatorem. Nos tametſi nunc ſequimur innocentiam, tamen ſceleribus noſtris commerueramus olim ultionem dei. At Chriſtus cum ipſe nulli peccato eſſet obnoxius,tamen ſarcinam peccatorum noſtrorum, quo nos oneratos ſubleuaret,ſuſtulit in proprio corpore, & in ligno crucis uelut holocauſtum pro noſtris ſceleribus immolatus eſt, ſuaq; morte immerita nobis debitam mortem depulit, ut illius mortem ac reſurrectionem interim imitemur, ac mortui priſtinis peccatis cupiditatibuſq;, quibus addicti ſeruiebamus, poſthac uiuamus innocentiæ, cui nos ille conſecrauit omnis innocentiæ fons, qui noſtram impietatem in ſe tranſtulit, ut nobis ſuam conferret iuſticiam. Nos offenderamus,ille uapulauit, noſtra erat culpa. in illum ſæuijt animaduerſio. Proinde iuxta uaticinium Eſaiæ, nos illius liuore ſanati ſumus. Huic igitur acceptum ferre debetis innocentiam ueſtram: quod priſtinæ uitæ peccata non imputat deus, huius uinculis, huius plagis, huius uulneribus, huius cruci, huius morti debetis. Nam ante uelut oues palantes abſq; duce, alij aliò aberrabatis,quò quęq; ſua ducebat cupiditas,exiſtimãtes licere

Hæc eſt enim gratia

In hoc enim uocati eſtis

Tradebat aũt iudicanti iuſte

tes licere, quicquid liberet: ſed ab errore priſtino nunc conuerſi eſtis ad Chriſtum Ieſum, paſtorem & curatorem animarum ueſtrarum. Hunc ſi ſequamini ferendis præter meritum afflictionibus malorum, illo duce peruenietis ad immortalitatis gloriam.

CAPVT III

Similiter & mulieres

Iam quemadmodum liberi, principes ac magiſtratus publicos, ſerui dominos priuatos debēt obſequio, quod ubiq; parit beneuolentiam, ad euangelij fauorem pellicere, aut certe per occaſionem non iritare, ſi forte ſanabiles nō ſunt, ita debent & uxores maritis ſuis morigeras præbere ſeſe, non modo Chriſtianis, uerumetiam ijs, qui doctrinam euangelicā nondum ſunt amplexi. Siquidem fieri poteſt, ut quos non commouet noſtra prædicatio, eos uxoris integritas, pietas, modeſtia, tēperantia, caſtitas, tolerantia peruincat, atq; permolliat, ac deniq; Chriſto lucrifaciat. Etenim cum conſpexerint eas à baptiſmo cōmutatis eſſe moribus, cum in eis uiderint exemplar ueræ uirtutis, fortaſſis inflammabuntur, huc etiam nonnihil appellente affectu maritali, ut qui thori conſortes ſunt, uelint & profeſſionis eſſe ſocij. Habet enim perquam acres ſtimulos ſyncera probitas, quæ ſæpenumero propius animaduerſa facit, ut carnalis amor uertatur in ſpiritualem. Illum excitat formæ uenuſtas, & formæ gratiam adiuuans cultus, hunc excitat mentis integræ pulchritudo relucens in moribus.

Quarum non ſit extrinſecus capillatura

Quamobrem uxoribus, quæ Chriſtum profeſſæ ſunt, non oportet hoc eſſe ſtudium, ut iuxta uulgarem conſuetudinem compoſitis arte capillis, ut additis gēmis auróue, & purpureo amictu, reliquoq; corporis cultu, qui foris exhibetur, ſeſe commendent oculis uirorum. Quid enim aliud fiat hiſce rebus, niſi ut corpus uxoris adament ad libidinis uſum? At quota portio hominis eſt corpus? Illud magis debet eſſe ſtudio, ut morum ornatu prouocati, mentem animumq; latentem adament, ſi eam conſpexerint puram, nulloq; uitiorum næuo contaminatam, ſi præter morem communem nihil uiderint in muliere muliebrium affectuum, nihil intemperantiæ, nihil iracundiæ, nihil inuidiæ, nihil ambitionis, nihil arrogātiæ, nihil procacitatis, ſed ſpiritum mitem, placidum, tractabilem, ac manſuetum. Hic eſt cultus magnificus ac ſplendidus in oculis dei. Hoc ornatu potiſſimū demerendus eſt maritorum animus. Hoc lenocinio & olim ſanctæ mulieres aliquot, quę ſpem ſuam fixerunt nō in rebus fluxis atq; caducis, ſed in deo, commendabant ſe uiris ſuis, non auro gemmiſúe, aut purpura, ſed modeſtia, & obſequio, quo facillime lenitur uirilis ingenij ferocitas. Sic Sara obediebat Abrahæ, dominū eum uocans, cū uxor eſſet illius nō ancilla, modeſtiæ cauſa ſemet illi ſubijciēs. Nam quanquam non competit uiro dominatus in uxorem, eſt tamen autoritas, quā etiam ſicubi abutatur, eſt tamen modeſtiæ muliebris, obſequundare in loco. Porrò ſicut Abrahæ germani ueriq; filij ſunt, qui fidem illius ſequūtur, ita uos eſtis Saræ filiæ, quæ mulieris optimæ mores & maſculum animi robur

Qui eſt in cōſpectu dei locuples

Cuius eſtis filiæ beneſa.

bur teſertis,bonis operibus ornantes uoſmetipſas,ac fiduciam omnem collo cantes in deo,cuius præſidio fretæ. non eſt quod quicꝙ expaueſcatis imbecillitate muliebri. Atqꝫ ut matronarum officiũ eſt, obſequio caſto ſanctisqꝫ moribus,ac manſuetudine deuincire maritos ſuos,ita ueſtræ partes ſunt ô uiri,nequaqꝫ abuti ueſtra autoritate, ueluti tyrannidem agentes in uxores ueſtras,quod uobis ſe ſubmittant, imò hoc minus ſitis in illas domini,quod ſe faciunt ancillas.Sociç ſunt fortunarum ac rerum omnium.Sentiant uos commodos cõuictores,ueſtraqꝫ ſapientia ſubueniat imbecillitati ſexus fœminei. Quo plus ualetis animi corporisqꝫ uiribus,hoc magis oportet opitulari mulierum infirmitati , ut ueſtra inſtitutione . ueſtraqꝫ moderatione reddantur meliores,acueluti ſexu poſito,maſculeſcant ad euangelicam pietatem. Neqꝫ enim Chriſtiani mariti ſunt,qui uxores tantum habent ad uſum coitus,imò magis adnitendum eſt,ut ſociæ fiant ieiuniorum,eleemoſynarũ,uigiliarum, precationum, quo , quæ uocatæ ſunt ad commune præmium æternæ uitæ, cõmunibus etiam ſtudijs huc contendant.In Chriſtiano coniugio nihil, aut certe quàm minimum dandum eſt uoluptati,pietati plurimũ.In qua ſi conſenſus erit,& ſubinde temperabitis à coitu,non interrumpentũr ueſtrę precationes,quo ſacrificio oportet quotidie litare deo. Vt igitur ſunt aliorum alia peculiaria officia,ita ſui quenqꝫ hoc magis decet meminiſſe,quod qui Chriſtum profeſſus eſt,debet in his,quæ probitatis ſunt,cæteris antecellere. Cæterum,illud eſt omnium cõmune officium,ut quemadmodum eadem omnibus eſt profeſſio, ſicut per baptiſmum eidem eſtis inſiti corpori, ita per concordiam ſit idem omnium animus.Non uos ætas,fortuna, cõditio,patriáue diuerſa diſiungat, quæ res apud alios ſæpenumero miniſtrant odiorũ ac diſſidiorũ ſeminaria. Vos oportet eſſe coniunctiſſimos, quos idem baptiſmus regenuit deo,qui patrem in cœlis habetis eundem,qui pendentes ab uno capite Chriſto,eſtis eiuſdem corporis membra,quos euangelica profeſſio fratres ex æquo reddidit, & ob id,ad idem immortalitatis præmiũ abſqꝫ diſcrimine pater ille cœleſtis uocauit omnes,ſiue pauperes,ſiue diuites,ſiue ſeruos, ſiue dominos,ſiue maritos,ſiue uxores,ſiue Iudæos,ſiue gentes.In hac parte nullum eſt diſcrimen,ideo non debet eſſe diſſenſio,neqꝫ ſupercilium.Multo plus impetrabit Chriſtiana charitas ſeſe ſubmittens , ꝙ autoritas exigens. Neqꝫ enim conuenit inter arrogantes, feroces, ſuiqꝫ amantes. Si in corpore animantis membra ſibi uiciſſim ſubſidio ſunt, & ſi quid uni cuipiam accidit commodi aut incõmodi, id ſingula ſuum eſſe ducunt: ſi quos ſanguinis propinquitas coniungit, cognatorum cõmodis atqꝫ incõmodis pariter gaudent & indoleſcunt, quanto magis conuenit uos tot modis coniunctos hunc præſtare conſenſum,ut alienis bonis ac malis non minus tangamini,quàm proprijs.Ita demum præſtabitis uere fraternam charitatem,ſi qui feliciores ſunt non faſtidiant infortunatos,ſed malis illorũ indoleſcentes,pro uiribus opitulentur:ſi qui potentia præminent & autoritate,non premant ac deſpiciãt hu

Viri ſimiliter

Coheredibus gratiæ uitæ

In fide autem omnes

Fraternitatis amatores miliores,ſed conſuetudinis comitate affabilitateq́ſemet inferioribus accommodent, ut ſit æqualitas, & quos fortuna ſeparauit, coniungat Chriſtiana charitas. Abſit autem à uobis uindictæ libido, quorum eſt alere concordiam,non ſolum cum pijs ac fratribus, uerumetiam, ſi fieri poſſit, cum omnibus. Cum bonis oportet officijs certare,cum malis tolerantia,aut etiam beneficentia, qua ut uincuntur & feræ, ita molleſcit aliquoties deplorata hominum malicia. Ne uelitis igitur iniuriam iniuria retaliare, aut conuitium conuitio. Sic enim fiet, ut & ipſi mali ſitis qui malos imitemini: quin potius iniuriam officio, maledicentiam benedicendo penſate, ut ueſtra inſuperabili

Quia in hoc uocati eſtis bonitate uincatis & obruatis illorum maliciam. Neque enim in hoc uocauit uos deus,ut maleſactis ac maledictis ſuperetis, ſed benefaciendo omnibus, bene loquendo cunctis mereamini audire uocem illam optabilem: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum. Bonis malefacere, plus quàm ferinum eſt,in benedicos eſſe maledicum,plus quàm ſcurrarũ. De male merentibus benemereri,de maledicentibus & obtrectantibus bene loqui, Chriſtianæ uirtutis eſt. Hoc ſi cui durum uidetur, audiat Pſalmographum diuino afflatum ſpiritu idem præcipientem: Qui uult, inquit, uitam diligere, & dies uidere bonos,coerceat linguam ſuam à malo: cohibeat labia ſua, ne loquantur dolum:declinet à malo & faciat bonum:quærat pacem,& perſequatur eam. Quoniam oculi domini ſuper iuſtos, & aures illius intentæ ſunt ad preces eorum. Rurſus aſpectus domini ſuper eos, qui faciunt mala. Proinde ſi deum uolumus in nos eſſe beneficum, ſimus ipſi benefici in omnes: ſi uolumus illius ultionem effugere, ne quem omnino lædamus. Nec audio

Et quis eſt qui uobis noceat quod hic forſitan obmurmurabit affectus humanus. Ni propulſaro iniuriam, impunitas inuitabit plurimos ad lædendum.Imò nihil uos reddet tutiores ab iniuria, quàm ſi uel toleretis, uel officio penſetis etiam. Nullus eſt lædendi finis, quoties miſera uiciſſitudine conuitium conuitio, iniuria conduplicatur iniuria. Si nemo repugnet, conquieſcet, aut certe langueſcet improbitas. Quis enim cupiat uos lædere, ſi ſtudueritis omnibus benefacere, lædere neminem? Quod ſi qui reperiuntur adeo cæci,ut odio uirtutis,aut errore uos perſequantur, quæſo qua in re poſſunt lædere? Auferant pecuniam mox alioqui relinquendam,affligent corpus,occident breui alioqui morituros.

Sed & ſi quid patimini propter iuſticiã Hæc omnia quoniam ob pietatem inferuntur, adeo nullum damnum adferunt,ut lucro etiam augeant. His malis augent uobis æternæ felicitatis præmium. Qui bonæ mentis afficitur diſpendio, is uere læditur, ea incolumi lucrum eſt,quicquid mũdus putat eſſe damnum, Beatitudo eſt,quicquid iſtis uidetur calamitas.In uobis igitur ſitum eſt efficere,ne qua uis malorum uobis noceat. Quicquid hominum improbitas ademerit,id diuina largitas

Timorem autem eorum immenſo cum fœnore reſtituet. Proinde deo fretos, nihil eſt quod terreant hominum minæ,aut perturbet malorum uiolẽtia. Ne in medijs quidem afflictionum procellis animo turbemini,tanquam ope diuina deſtituti. Neq́

maledicatis

maledicatis hominibus,qui uos per ignorantiam affligunt,quin potius glo/rificate dominum deum in cordibus ueſtris,qui ſuis famulis omnia uertit in bonum,ſiue læta accidunt,ſiue aduerſa. Semper itaq; laudandus eſt, ſi uoce non ſemper licet,certe cordis affectu nuſq; non licet.Huius hoſtes non ſunt exacerbādi conuitijs,uerū ubicunq; offeret ſe ſpes aliqua poſſe illos ad Chriſtum pertrahi,ſitis faciles promptiq; ad reſpondendū quibuſlibet cupienti/bus cognoſcere,qua fiducia,quaq; ſpe cōtemnatis huius uitæ cōmoda,& in/cōmoda toleretis.Idq; facite non indignabundi,non contumelioſe uelut illis infenſi,ſed cum omni manſuetudine ac reuerentia,freti nimirum ueſtra conſcientia bona,etiam ſi non poſſitis illis perſuadere. Neq; enim ſatis eſt Chriſtianis,ut uera loquantur,& Chriſto digna,ſed ita loquantur,ut ipſa ſermo/nis ratio declaret,uos non ueſtrum negociū agere,ſed Chriſti gloriā, & illo/rum quibus loquimini ſpectare ſalutē.Hoc enit certiſſimum argumentū,quo pudefiant ij,qui uitam ueſtram,quā agitis iuxta Chriſti doctrinā, calumni/antur ut fucatam ac maleficam.Nam fucata uirtus quanquā aliās fallit præ/ſtigio,tamen ubi uentū eſt ad afflictiones,erumpit ac prodit ſeſe.Sola mens ſibi bene conſcia,totaq; pendens à deo,poteſt alacriter ferre omnia, & adeo non moliri uindictā,ut ijs etiā benefacere conetur,à quibus affligitur. Neq; uos moueat,quod innocentes nocentiū ſupplicia patimini, imò hoc nomine leuius ferendū eſt quicquid infertur.Præſtat em̄ uobis,ut ſi deo uiſum fuerit iſta uos pati, benefacientes perpetiamini,q̄ malefacientes. Etenim qui pro malefactis punitur,tantum luit quod cōmeruit,ueſtrę afflictiones cedunt in gloriā Chriſti,ueſtræq; felicitatis cumulū.Glorioſum eſt uobis imitari prin/cipem ueſtrum. Sic ille gloriam dei patris illuſtrauit, totus innocens captus eſt,uinctus eſt,cæſus eſt,cōſputus eſt,crucifixus eſt,pro noſtris peccatis mortuus eſt,cum ipſe nullum haberet peccatū.Iuſtus pro iniuſtis,inſons pro ſontibus pœnas dedit,libenter obediens uoluntati paternæ,quò nos,qui peccatores eramus,puros & illibatos exhiberet patri, ut & ipſi ſequentes illius ex/emplum,inter nocentes uiuamus innoxij,ac boni pro malorum ſalute patiamur. Semel ille duntaxat mortuus eſt, pro temporaria afflictione uita do/natus æterna,ne nos ſemel exempti à peccatis ad eadem relaberemur.Expiauit autem nos Chriſtus,morti traditus ob imbecillitatem humani corporis quod aſſumpſerat,ſed reuocatus eſt ad uitam uirtute ſpiritus,qui nullis afflictionibus uinci poterat.Siquidem eo tempore,quo corpus illius exanime ſe/pulchro claudebatur, ſpiritu uiuens penetrauit ad inferos: & quēadmodum apud homines mortali corpore circundatos,ipſe corporeus prędicauit euangelicam doctrinam, cui qui crediderunt, ſalutem ſunt aſſequuti, qui credere recuſarunt,damnationis æternæ cumulum ſibi accerſierunt: ita corpore poſito adijt eos ſpiritus,qui & ipſi corporibus exuti degebāt apud inferos, eiſq; prædicauit iam adeſſe tempus, quo præmium caperent ſuæ pietatis, quod olim ueriti iuſticiam dei,nec ſe ſint ulti de malis, & innoxij uixerint inter nocentes

Dominum autem Chriſtū

Confundātur qui calumniantur

Melius eſt enim ut benefacientes

Quia et Chriſtus ſemel pro peccatis m.

Locus durus

centes: ac denunciauit, eos ſe digna paſſuros, qui temporibus Noë cum appararetur arca, & expectaretur diluuium immittendũ à deo mortalium ſceleribus irritato, non crediderunt, ſed abuſi ſunt lenitate diuina, cum uiderent id, quod minitabatur, in annos aliquot proferri. Itaq; diluuium irruens perdidit omnes, exceptis perpaucis, nimirum octo duntaxat, qui ſe iuxta Noë conſilium commiſerunt arcæ, nec abſorpti ſunt diluuio. Et illis itaq; temporibus fides non caruit ſuo præmio. Nec enim ſiuit deus perire ſibi fidentes toto pectore. Nec increduli poſſunt effugere uindictam dei, etiamſi uos non ſitis ultores. Vobis enim ſatis eſt quod obeditis deo, cæterum impiorum ultionem illi relinquite. Iam quod fuit illis arca Noë, hoc uobis eſt baptiſmus, quod illis diluuium, hoc impijs æternum ſupplicium, prædicatum ijs, qui non obediunt euangelio. Satis erat Noë denunciaſſe uenturum diluuium, ſatis erat oſtendiſſe quo pacto liceret effugere periculum, ſi pœnitẽtia placaſſent iram dei, quam in ſe ſuis ſceleribus prouocarant. Vobis quoq; ſatis ſit innocentia ueſtra, ſatis ſit alijs denunciaſſe, quod præmium paratum ſit credentibus Euangelio, quæ pœna maneat incredulos. Si pauci ſeruantur per fidem, uobis non imputabitur. Si bona pars hominum perit incredulitate, ſuopte uitio perit. Sic deo uiſum eſt, aperire diſcrimen bonorum ac malorum. Baptiſmus rite acceptus, ſeruat ab exitio, ac diluit ſordes non corporum, ſed animorum, Repudiatus perdit in æternum, ac ſcelerum grauioribus undis inuoluit. Itaq; quod alijs ſaluti eſt, accedente fide, hoc incredulis ac rebellibus adfert exitium. Neq; tamen uobis ſatis eſt, quod per baptiſmi diluuium periere peccata, periere prauæ cupiditates priſtinæ uitæ, niſi adſit cõſcientia, per omnem deinde uitam reſpondens beneficio diuino. Mortuus eſt Chriſtus, ſed ſemel dũtaxat: reſurrexit, nunquam moriturus, ac nobis per baptiſmum ita ſemel occiduntur ſcelera uitæ prioris per Chriſti mortem, ut poſt in illo rediuiui innocentiæ, nunquam relabamur in peccata, quod quidem in nobis eſt. Id fiet ſi ueluti depoſita mortalitate, totis animis ad cœleſtẽ illam uitam aſpiremus, cuius hæreditas manet obedientes euangelio. Sic enim reſurrexit Ieſus Chriſtus, ut deinde non ſit moratus in terris, ſed à mortalium conſortio ſeſe ſubduxerit in cœlum, atq; illic fruens immortalitatis gloria, aſſidet patri dexter, non quidẽ ſine corpore, ſed in quod iam nullũ ius habet mors, quæ dum abſorbere conatur innocentem, prorſus abſorpta eſt, dumq; ſibi prædam opimam pollicetur, ipſa præda fuit. Porrò Chriſti uictoria, noſtra eſt uictoria, & quod in illo præceſſit gloriæ, nobis oſtenditur, ſi modo perſeueremus in eo quod cœpimus, & illius ueſtigijs inhæreamus. In illũ nihil ualuerunt improborũ afflictiones: Imò his tolerandis uicit, triũphat, ac regnat ſublimis ſedens in cœlis, ſuperior angelis omnibus, aut quicquid eſt alioqui uirtutũ ac poteſtatũ. Vobis aperuit uiam in cœlũ, ut eadem uia qua ille ingreſſus eſt, uos quoq; eodem graſſemini. Parata certaq; eſt hæreditas, cuius ille pro uobis quoq; poſſeſſionẽ adijt, ſi modo uos ea præſtetis dignos, hoc

Per reſurrectionem Ieſu Chriſti

eſt

eſt,ſi innocentiæ,quam ille gratis donauit, iunxeritis ſtudium benemerendi de omnibus,etiam de malis & affligentibus uos,quod quidem ſit in uobis.

CAPVT IIII

CVM igitur Chriſtus princeps & caput ueſtrum nõ obſequutus ſit huius uitæ uoluptatibus,ſed per temporarias corporis afflictiones peruenerit ad cœleſtem gloriam, cumq́ tolerantiæ armis deuicerit aduerſarios, æquum eſt, ut qui profitemini uos illius diſcipulos, ſimili animi propoſito uoſipſos armetis. Tutiſſima eſt armatura, uitæ innocentia,Inexpugnabile munimentum eſt, patientia Chriſtiana.Hac quiſquis cinctus eſt,non poteſt à quoquam lædi.Quiſquis Chriſto commortuus fuerit iuxta carnem,ſic deſtitit à peccatis uitæ prioris,ut humanis cupiditatibus planè ſit mortuus, ut iam non titilletur auiditate gloriæ, non irritetur uindicandi libidine, ſed quicquid eſt reliquum ætatis,quod datur in hoc corpuſculo,id totum uiuat uoluntati dei, cui uni placere deſiderat, à quo expectat bonæ conſcientiæ præmium,cui relinquit improborum uindictam. Quiſquis ad martyrium paratus eſt, non tangitur huius mundi uoluptatibus. Sic enim apud ſe cogitat: Abſit, ut ſemel cum Chriſto meo ſuffixus in crucem, deſcendam ad relicta uitia, ſemel deſtinatus æternæ felicitati, reuoluar ad huius mundi non minus breues, quàm inſanas delitias. Abunde ſatis eſt,quod præteritum tempus adhuc alienus à Chriſto impenderim inſanis cupiditatibus,quibus gentes profanæ turpiter ſeruiunt, addictæ deditæq́ laſciuijs, concupiſcentijs, uinolentijs, comeſſationibus, ac nefarijs ſimulacrorum cultibus. Hæc gaudemus à tergo reliquiſſe Chriſti beneficio, & quoties reſpicimus inhorreſcimus tantam uitæ fœditatem,tantam ignorantiæ caliginem. Nunc pro libidine placet caſtitas, pro luxu frugalitas, pro uinolentia ſobrietas, pro ſuperſtitioſo ſimulacrorum cultu uera pietas religioſusq́ cultus dei uiui,cui gratiſſimum ſacrificium eſt animus ab omni uitiorum inquinamento purus & illibatus. Quos adhuc habent ſuæ tenebræ, mirantur iſtam tantam in uobis animorum ac uitæ mutationem, & indignantur ueſtra frugalitate damnari luxum ipſorum, ueſtra integritate notari uitam ipſorum, omni intemperantiæ genere ſuperfluentem. Amarent ſocios turpitudinis ſuæ, nunc ob uitæ diſſimilitudinem obtrectant uobis, ſed non eſt quod horum conuitijs commoueamini, nec ſunt uiciſſim conuitijs inſectandi. Vobis ſatis ſit mens ſibi bene conſcia apud deũ.Si quâ poteſtis illos ad meliora conuertere,conandum eſt,ſed ita,ut à ueſtra ſynceritate non recedatis.Si reſipiſcunt,gratulandum eſt:ſi obdurati cõuitijs etiam inſectantur bene uolentes, relinquite uindictam deo,cuius iudicium nullus mortalium poteſt effugere. Is enim ſuo tempore iudicabit omnes, nõ uiuos tantum,uerumetiam mortuos:uiuos,quos aduentus Chriſti deprehenderit uiuentes in corpore: mortuos, qui ante Chriſti aduentum, iam exceſſerint è uiuis. Quanquam non uere uiuit, niſi qui uiuit pietati, Qui ſeruiunt uitijs fœdisq́

Chriſto igitur paſſo

Sufficiat.n. præteritum tempus

In quo admirantur nõ concurrere uos

Propter hoc enim & mortuis

fœdisq́ue cupiditatibus, deo mortui ſunt. Huic iudici reddituri ſunt rationem iſti uere mortui, ſi nolint à ſuis uitijs reſipiſcere. Ille pro uobis pœnam ſumet de illis, uobisq́ue ueſtræ tolerantiæ præmia perſoluet æquiſſimus iudex. Cupit ille quidem omnes reuiuiſcere ad pietatem euangelicam, & hac gratia uoluit euangelij gratiam prædicari, non modo Iudæis, iuxta Moyſi legem religioſe uiuentibus, non ſolum gentibus, iuxta naturæ legem probe degentibus, uerumetiam mortuis, omniq́ue uitiorum genere prorſus ſepultis. Et horum tenebris uoluit ingeri lucem euangelicam, hos uoluit cum omni māſuetudine tolerantiaq́ue doceri, ut & ipſi tandem expergiſcentes, contemptis his, in quibus nunc cæci collocant felicitatem ſuam, apud homines quidem habeantur ueluti corpore mortui, quod nullis corporis affectibus tangantur, ſed apud deum uiuant ſpiritu. Non enim uere uiuit iudice deo, niſi qui ſic mortuus eſt. Nihil autem hic diuturnū, & omnium rerum breui finis aderit. Et illos cito relinquent ſuæ uoluptates, & ueſtræ afflictiones mox finientur. Deinde uos manet æterna felicitas, illos æternum ſupplicium. Proinde modis omnibus aduigilandum, ne uos ille dies offendat dormitabundos, & oſcitantes crapula, ſocordiaq́ue. Quin magis perpetuo preparetis uoſmetipſos aduerſus eū diem, ſobrij ac uigilantes in aſſiduis precationibus. Veniet enim inexpectatus (ſic Chriſto uiſum eſt) ſed in his ſi deprehenderit, non poterit non uenire felix. Grata eſt deo ſobrietas, tutum eſt uigilare, libens audit deus preces temperantia uigiliaq́ue cōmendatas. Sed illud multo omnium gratiſſimum ut iugi uehementiq́ue charitate uos inuicem cōplectamini, mutuis officijs inuicem ſubleuantes: ut qui uigilantior eſt, expergefaciat oſcitantem: qui doctior, erudiat indoctiorem: qui attentior, admoneat ceſſantē: qui feruentior, extimulet frigentem: qui perfectior eſt, condonet per infirmitatem erranti. Nam hæc charitas ardens in proximum, operit multitudinem peccatorum, quibus obnoxij ſumus deo. Quod in illum deliquimus, optime diluitur collocādis in proximū beneficijs. Vt cuiq́ue facultas obtigit, ita hac ſtudeat prodeſſe fratri. Cui res eſt, hoſpitalem ſeſe præbeat, ac largiatur ijs, quibus opus eſt, non grauate, neq́ue cum murmure, ſed libens & alacer, exiſtimās ſe beneficium accipere cum dat, & huiuſmodi facultatum diſpendium ingens eſſe compendium apud deum, omnia cumulatiſſime remetientem. Quin & illud cogitate, quicquid iuuando proximo impenditis, dei beneficium eſſe, in hoc donatum, ut hac ueluti ſorte credita diteſcatis uſura piorum operum. Alijs alias dotes diſtribuit deus. Nemo ſibi uindicet, quod habet, cogitet dei munus eſſe, quod per uos diſtribui uult in alios, ut ex mutuis officijs magis ac magis adglutinetur inter uos mutua charitas, & ſingulis per occaſionem creſcat præmium pietatis. Nemo ſibi diſpliceat, quod hac aut illa dote non ſit præditus. Nemo ſibi placeat, quod dotibus præcellat alios. Sic uiſum fuit diuiti benignoq́ue deo, uarie partiri ſua munera. Nemo dominus eſt eius, quod accepit, Diſpenſator eſt tantum, domini res eſt, quam diſpenſat. Id ſi bona

Omnium aūt finis appropinquabit

Ante omnia mutuam in nobiſmetipſis charit.

Vnuſquiſque ſicut accepit Sicut boni diſpenſatores

fide, ſi alacriter, ſi ſolicite facit, ne mercedem expectet ab homine, qũum ſit recepturus à deo. Si cui contigit doctrina ſacra, ſi cui donũ eruditæ linguæ, non abutatur ad quæſtum, ad faſtum, aut inanem gloriam, ſed ad proximi ſalutem, Chriſtiq́ꝫ gloriam. Sentiant auditores eſſe dei ſermones, nõ hominum, & eũ qui loquitur nihil aliud eſſe, ꝙ organũ diuinæ uocis. Si quis magis ualet functione, ꝙ doctrina, ſic adminiſtret dotem ſuam, ut nõ ſibi uindicet autoritatem, ſed deo transſcribat, qui uim & robur ſuppeditat, ut efficaciter obeat, quod agit. Ita fiet, ut ex dotibus uarie diſtributis, ex munijs uarie obitis, undiq́ꝫ glorificetur deus, à quo ceu fonte nobis fluunt omnia, nõ per Moſen, ſed per Ieſum Chriſtum, per quem, ut unicum filiũ nobis largitur, quicquid largitur pater. Huic igitur acceptum referet, qui officio fratris adiutus eſt, huic gratias aget, qui ſuo miniſterio gaudet adiutũ fratrem. Summa igitur omnis gloriæ undiquaq́ꝫ ad deũ patrem redit ac filium, cui iugis eſt gloria & imperium, nullo æuo finiendum, Amen. Nobis nõ eſt hic quærenda gloria, tantum oportet officij noſtri meminiſſe, quo placeamus deo. De præmio uiderit ille, cui fidimus. Ille perſequentiũ maliciam uobis uertet in bonum, cruciatus mutabit in gaudium, ignominiam in gloriã. Proinde chariſſimi, ne interim, ceu re noua perturbemini, ſi cœleſtis regni conſortes futuri, temporarijs afflictionibus exploramini, uelut aurum igni. Nouum uobis uideri non debet, quod olim præceſſit in probatis prophetis, quod nuper in Chriſto. Leuius ferendum eſt, quod uidetis cũ omnibus deo probatis uiris uobis eſſe cõmune. At quod hac in parte diſcipuli præceptorẽ, membra caput refertis Ieſum Chriſtum, gaudere etiã ac uobis gratulari debetis, quod ut nunc uos habet dignos, quos uelit eſſe ſocios afflictionũ, ita poſt cũ apparuerit omnibus maieſtatem ſuã, pudefactis & attonitis, qui illũ & illius odio uos, afflixerunt, exultabitis ineffabili gaudio, quod ſentiri poteſt, uerbis exprimi non poteſt. Interim ſi probris uos afficiunt homines, nõ ob ueſtra flagitia, ſed ob profeſſionẽ Chriſti, quantũuis affligimini corpore, tamen hoc nomine eſtis beati, quod in medijs etiam cruciatibus, in medijs ignominijs glorioſus ille ſpiritus dei refocillatur in uobis ob animũ innoxiũ, ſibiq́ꝫ bene conſcium. Dulce eſt pati cũ Chriſto, glorioſum eſt pati pro Chriſto. Nã quod in ipſis eſt, probro afficiunt Chriſtũ, ſed ueſtra innocẽtia, ueſtra tolerantia facit, ut id cedat in illius gloriam. Abſit aũt, ut quiſquam ueſtrũ affligatur ob homicidium, aut furtũ aut conuitium, aut curioſitatem eorum, quę nihil ad uos pertinent. Non enim cruciatus martyrem facit, ſed cauſa. Quiſquis aũt patitur non ob aliud, niſi quod Chriſtianus dicitur, non eſt quod pudeat ſupplicij: Furem appellari turpe eſt. Chriſtianũ appellari glorioſum eſt. Beati ſunt quibus uel ſic licet effugere ſupplicia gehẽnæ, quibus per momentarias afflictiones datur aditus ad æterna gaudia. Ad hæc non admittit deus, niſi multa malorũ tolerantia ſpectatũ probatumq́ꝫ. Olim exercebit formidabile iudicium, ubi miſericordiæ tempus fuerit exactũ, ubi pro meri

Chariſsimi nolite peregrinari.

Secũdum uos autem glorificatur.

Si autem ut Chriſtianus

Tẽpus eſt ut incipiat iudicium.

tis ſua cuiq; reddentur præmia. Interim mitius eſt iudicium, cũ temporarijs cruciatibus ad purum examinati, reddimur idonei conſortio Chriſti, qui nihil admittet niſi purgatiſſimum, ac defecatiſſimum. Iam tempus eſt, ut hoc iudicium exerceatur, quo magis ſit euidens, qui uere fidant deo, qui uere diligant Chriſtum. Res proſperæ tranquillæq; non arguunt ueram pietatẽ. Moſaicas ceremonias ſeruare poteſt & hypocrita: at iacturam rerũ, probra, carceres, flagra, mortem nemo fert æquo animo, niſi qui fidem inuictam cũ euangelica charitate coniunxerit. Ad hæc ſe parent, qui uolunt olim regnare cum Chriſto. Iudicium hoc incipiet à domo dei, quæ eſt eccleſia. Quod ſi

Si autem primum à nobis. tanta purgatione nobis opus eſt, qui credimus euangelio, & uiuimus innocenter, quis finis, quod iudiciũ, quæ pœna manet illos, qui diffidentes euangelio dei, perſiſtunt in ſuis flagitijs? Si ſic examinantur, qui ſimpliciter obedientes euangelio, relictis omnibus huius mundi delicijs, tradiderũt ſeſe ſtudio pietatis, quid futurum eſt ijs, quos euangelij prædicatio reddidit etiam deteriores? Et ſi qui iuſte uiuũt, nullius mali ſibi conſcij, nõ ſine periculo negocioq; perueniunt ad portũ æternæ ſalutis, qua ſpe comparebunt impij ac

Itaq; & ij qui patiuntur ſecundũ uo. dei. ſceleroſi in iudicio tam exacto, tamq; formidando? Itaq; tantũ abeſt, ut illic ſibi ſperent ullam ſalutem, ut hi quoq;, qui non ob malefacta, ſed ob uoluntatem dei crucientur in hoc mundo, non debeant ſibi fidere, ſed pro uiribus exercẽtes opera pietatis, hoc pacto deponant animas ſuas apud deum conditorem, cuius bonitas non ſinet perire, quod condidit, ſi benefactis immorlantur, ſicq; ſuis diffiſi meritis, ab illius benignitate præmium expectent.

CAPVT V.

Seniores ergo qui in uobis ſunt. HOc agite fratres, & ſeorſum ſinguli, & in cõmune omẽs, ut Chriſti ueſtigia ſequẽtes, ad illius conſortiũ perueniatis. Sed par eſt, ut qui præcellunt ætatis autoritate, præcellãt & ſtudio pietatis. Ab horũ exemplo, ab horũ doctrina, ab horũ autoritate pẽdet reliquus grex, quibus haud quaq; ſatis eſt, ſi ſuam tueantur innocentiã, ni multitudinis etiam curã agant. Nam his autoritatẽ addit canicies: pruden-

Gloriæ communicatur. tiam, rerũ uſus: fidẽ, integritas diu probata ſpectataq;. Vos igitur appello ſeniores, populi cuſtodes, ſenior & ipſe, qui quod doceo, re factisq; præſtiti, quippe pro Chriſti nomine carceres & flagra perpeſſus, ad crucem etiã paratus ubi uolet deus, atq; idem optimam ſpem habens fore, ut quem ille dignum habuerit, ut pro ipſo perpeteretur, eundem ſit ad gloriæ cœleſtis conſortium admiſſurus, ſimulatq; uenerit ille dies, quo declarabit orbi maieſtatem ſuã, & finitis certaminibus proferentur præmia. Obſecro uos per Chriſto pro uobis toleratos cruciatus, per meas afflictiones, quibus dominum meum pro uirili ſequor, præbete uos uere paſtores multitudinis, quæ cuiq; ſorte obtigit, uigilate, obambulate, diſpicite, curate, ne quid deſit gregi, pro quo mortuus eſt Chriſtus, ne conſolatio ſancta, ne doctrina ſalutaris, ne uitæ euangelicæ exemplũ. Epiſcopi uocamini, re præſtate, quod appellamini.

Paſcite

Paſcite, curate, regite, cuſtodite, ne quid pereat, ne quid aberret. Idq́ facite non grauate, ueluti coacti metu, aut pudore, aut officij neceſſitate, ſed prompte, ſed libenter, ſed ex animo, nihil aliud ſpectantes, quàm quid deo ſit gratum. Illius negocium agitis, ab illo recepturi mercedem æternã. In hac uita, ne quærite præmium. Turpe eſt, quæſtus gratia curare populũ Chriſtianũ, quod nemo cũ laude facit, niſi qui & pôte & gratis facit. Excidit à præmio cœleſti, qui uenatur hic officij mercedem ab hominibus. Huic proximum eſt, ſi quis lucri quidem contemptor eſt, ſed tamen ambit honorem ac dignitatẽ, gaudet imperare, gaudet coli, nec huic erit præmium apud deum. Tulit hic mercedem ſuã. multum abeſt epiſcopi munus à dominatu. Non eſt tyrannis, ſed adminiſtratio. Ideo præſidet epiſcopus, non ut plus auferat lucri, nõ ut regnet, utq́ illi plus liceat, ſed ut plus proſit. Memineritis igitur ſeniores officij ueſtri, ſic gerite uos in omnibus, ut ueſtra uita populo ſit exemplar uitæ euangelicæ. Diſcant ex ueſtris moribus lucrũ negligere, diſcant aſpernari faſtum, diſcant officiorum ſuorũ à Chriſto ſperare mercedem, nec aliud interim ſpectare, niſi quia ſic eſt honeſtum, ſic deo gratum. Interim uel gratis agite bonos paſtores. Quanquã id quidem haud fiet gratis: imò cũ die præfinito proferet ſeſe princeps paſtorum Ieſus Chriſtus, qui ſemet totũ impẽdit ouibus ſuis, quarum cuſtodiã nobis concredidit, tunc pro uili mortaliq́ præmiolo percipietis glorioſam officij ueſtri coronã, quæ nunq́ marceſcet. Nolite igitur uobis ſumere, quod oportet à principe ueſtro expectare, nolite diem anteuertere, quem ille nobis incertum eſſe uoluit. Quemadmodum autem ſeniorũ partes ſunt, ut ſeſe patres præbeãt iunioribus, ita iuniores uiciſſim oportet ſe morigeros & obſequentes præbere ſenioribus, & quemadmodũ ſeniores ſeſe ſubmittunt per euangelicã charitatẽ omnibus, quo magis prodeſſe queant, ita iuuenes non debent abuti modeſtia facilitateq́ ſeniorum, imò hoc promptius conuenit illis obſequi, quo minus abutũtur autoritate ſua. Vbi uera charitas eſt, ibi nec autoritas habet faſtidium, nec iuuentus ferociam. Qui dignitate præminet, hoc tantũ agit, ut alijs ſit uſui: qui ſubditus eſt, ultro plus præſtat, quàm ille exigit. Sit igitur omnibus penitus infixa animi modeſtia, ea faciet, ut neq́ grauis ſenioribus ſua ſolicitudo, neque iuuenibus moleſta ſit illorum autoritas. Odit deus in hominibus animi ferocitatẽ, delectatur animis ſubmiſſis ac deijcientibus ſeſe, his libenter impartit ſuas dotes, qui ſibi nihil tribuunt: elatos repellit & auerſatur, ut indignos ſuo beneficio. Qui ſeſe demittunt, hos euehit: qui ſemet efferunt, hos deijcit: qui ſuis fidunt uiribus, hos non dignatur ope ſua: qui ſuis præſidijs diffiſi, toti pendent ab illius nutu, hos fouet ac tuetur. Submittite igitur uoſmetipſos, non ob metum hominũ, ſed freti potenti manu dei. Non eſt periculum, ne côculcemini perpetuo, ille uos euehet in altum, & attollet cũ uenerit dies ille præmiorũ. Ne circumſpicite, ne diffidite, nolite metuere, ne malorum undis indefenſi neglectiq́ inuoluamini, quoniã ille, qui nihil nõ poteſt,

Non coacte, ſed ſpontanee.

Et cum apparuerit princeps paſtorũ.

Similiter adoleſcentes.

Humilitate inſinuate.

Sub potenti manu dei.

nihil non uidet, curæ uos habet, nec patietur quicquam ueſtri perire. Solet *Sobrij eſtote & uigilate.* ætas iuuenilis eſſe propenſa ad uoluptates, ad luxum, ad laſciuiam. Vos aũt eſtote ſobrij, uigilate animis, ſemper attenti, ſemper circunſpecti. Nõ enim dormit ille ueſtræ ſalutis aduerſarius ſitiens hominũ exitiũ, ſed obambulat ueluti leo famelicus ac rugiens, undiq; captans, quẽ deuoret: nullũ non adi-tum tentans in uos, nunc inſidians per uoluptates, nunc oppugnans perſe-*Fortes in fide.* quutionibus, Ne date locum illi, ſed infractis animis obſiſtite. Dicetis: unde uires aduerſus tã potentem? Potentior eſt, qui curam habet ueſtri. Illi mo-do fidite totis animis, nihil poterit aduerſarius. Erga diffidentes robur ha-bet, erga fidentes imbellis eſt. Si hũc aut illum impeteret, fortaſſis eſſet iure grauis afflictio, nunc uniuerſum piorũ gregem pari impugnat odio. Chri-ſtum in uobis perſequitur, inuidet ſaluti omnium, quo leuius erit ferenda cõ-munis omniũ afflictio, & concordibus animis ſtandum aduerſus hoſtem *Deus omnis gratiæ.* cõmunem. Iſta breui finem habitura ſunt. Nec interim uos deſtituet deus, unde proficiſcitur omnis beneficentia: imò quod cœpit in uobis, perficiet. Dedit iſtos animos, ut ob amorem ipſius non dubitetis adire cruciatus, per quos uocauit uos ad æternam gloriam ſuam. Non ſinet uos excidere à pal-ma: ſi fortiter certetis, aderit certantibus, uoſq; fulciet, roborabit ac ſtabiliet, ut ad breue tempus afflicti, perueniatis ad coronam immortalitatis. Illius præſidio uincimus, illius munificentia capiemus præmium. Non eſt, quod *Ipſi gloria & imperium.* nobis arrogemus laudem. Soli deo debetur omnis gloria, non ſolum in hoc mundo, uerumetiam in omnia ſecula. Amen. In præſentia nõ agam uobiſcũ pluribus, nam hac ipſa de re uobis, opinor, nuper ſcripſi, licet paucis, per Syl-uanum fratrem fidelem, qui non dubito, quin epiſtolam bona fide reddide-rit. In ea uos obſecrabam & obteſtabar, ut in eo, quod cœpiſtis, perſeuere-tis, ne qua res dimoueat animum ueſtrum. Veriſſimam ad ſalutẽ uiam eſtis ingreſſi. Huc uſq; progreſſi eſtis dei beneficio. Perſiſtite fortiter eiuſdẽ præ-ſidio, donec pertingatis ad palmam uitæ immortalis. Saluere uos iubet cõ-gregatio Chriſtianorum, quam unà uobiſcum deus ſibi delegit Babylone, quæ in medio impiorum idololatrarum euangelicam ſequitur pietatem, in medio corruptiſſime uiuentium amplectitur uitæ puritatem. Soli non eſtis, ubique habet deus ſuos electos: pauculos quidem illos, ſed exquiſita ſemi-naria olim latius propagãdæ eccleſiæ. Salutat uos Marcus, qui mihi filij eſt uice. Salutate uos inuicem oſculo non uulgari, quod ex more datur, non ex animo, ſed ſancto, puro, uereq; Chriſtiano, quod ab animo non diſſideat, quod caſte, ſyncereq; amantis ſit, non mendax ſymbolum. Atq; (ut epiſtolã indidem finiam unde ſum exorſus) gratia & pax uobis omnibus ſemper ad-ſit, qui inſiti corpori Ieſu Chriſti, illius ſpiritu uiuitis, ut illa deo uos copulet, hæc uos mutua conglutinet concordia: quod faxit deus Optimus maxi-mus. Finis.

IN EPISTOLAM PETRI APOSTOLI POSTERIOrem Argumentum, per Eraſmum Roterodamum.

HAnc, ut apparet, ſcripſit admodum ſenex, & iam morti uicinus, quandoquidem de obitu ſuo meminit. Scribit autē promiſcue Chriſtianis omnibus, adhortans ad uitæ puritatem, & ueterū exemplis ac terrore iudicij extremi deterrens à turpibus, uehementer inſectans eos, qui ſimplicium animos peruerſa doctrina corrumperent, negantes aduenturum Chriſtum. Argumenti finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM PETRI APOSTOLI POSTERIOREM, PER Eraſmum Roterodamum.

SYMEON Petrus, quondā Moſaicæ legis cultor, nunc ſeruus ac legatus Ieſu Chriſti, cuius euāgeliū, ueluti lux diſcutit ac diſpellit omnes umbras ueteris teſtamēti, abſq; delectu, ſeu gentis ſeu religionis, ſeu ſexus, ſeu ſtatus, aut cōditionis omnibus ſcribo. Omnes eñ nobis cognatos ac cōiunctiſſimos ducimus, quicūq; nobis æquari meruerunt in euangelicæ fidei profeſſione, per quā nobis cōtigit uera iuſticia, nō per circunciſionē, aut legis hoſtias, ſed per bonitatē dei noſtri, perq; mortem ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui gratis condonauit nobis uetera peccata, ut poſthac ſequamur iuſticiā euangelicā, quæ ſita eſt nō in ceremonijs, ſed in uera animi pietate, & habet quiddā lōge perfectius iuſticia Iudaica, quæ ueræ iuſticiæ umbra duntaxat eſt. Precor aūt, ut quemadmodum hactenus abunde profeciſtis in euāgelica gratia, ſemper aliquid addentes pietatis incremētis, & indies arctius aſtringētes fraternā inter uos concordiam, ita cōſummare dignetur diuina benignitas in uobis ſua munera: quæ bona hoc magis uobis accreſcūt, quo magis promouetis in agnitionē dei patris, & huius filij domini noſtri Ieſu Chriſti, quos uere agnoſcere uita eſt æterna. Eſt enim caput ſalutis autorē ſalutis agnoſcere, ne quid hinc arrogemus meritis ac uiribus noſtris, aut præſcriptis Moſaicæ legis, cū quicquid ad ueram uitam, quicquid ad ueram pietatem pertinet, illius diuina uirtus nobis largita ſit abſq; præſidio circunciſionis, tantum per fidem, qua agnoſcimus deum patrem, à quo proficiſcuntur omnia, & Ieſum Chriſtum, per quem unum nobis donantur omnia. Non hæc præſtantur meritis noſtris, ſed illius gratuita munificētia, quæ ultro uocauit nos ad beneficiū ſalutis: & inglorijs ac uirtute uacuis impartiuit ſuam & gloriam & uirtutē, ut qui noſtris uitijs addicti, ueluti ſordida fœdaq; mancipia ſeruiebamus idolis, inſiti Chriſto, redderemur & puri & glorioſi, ſublatis ſceleribus quibus fœdabamur. Noſtram ignominiam

Gratia & pax.

Propria gloria et uirtute.

in ſe tranſtulit, ut ultro in ſuæ gloriæ conſortium cooptaret: noſtra commiſſa in ſe recepit, ut nos illius innocentia gauderemus. Iam hæc ipſa maxima ſunt, at longe maiora magnificentioráque ſunt, quæ nobis promittuntur in poſterum, nõ per Moſi legem, ut ſæpe iam diximus, ſed per agnitionem Ieſu Chriſti. Quid autem promittitur? Nimirum ut etiam ſi ad genus Iudaicum non pertinetis, tamen efficiamini pariter conſortes diuinæ naturæ, allecti in numerum filiorũ dei, poſſeſſuri hæreditatem immortalis uitæ, ſi modo hic interim incorrupta uita quandam immortalitatem meditemini, ac refugeritis ab omni corruptione uitiorum & cupiditatũ, quibus infectus animus ad mortem tendit æternam. Innocentiam ſemel gratis largitus eſt deus, eam non ſatis eſt tueri, ſed omni ſtudio adnitentes ſatagite, ut benefactis locupletemini, ne fides ſit ocioſa, ſed hanc comitetur probitas, ne quid agatur dicaturúe, niſi quod honeſtum eſt. Probitatẽ excipiat ſcientia, ut non ſolum ſequamini quæ recta ſunt, uerumetiam perſpiciatis, quid, quo loco, apud quos, quatenus, & qua ratione ſit agendum. Scientiam comitetur temperantia, ut animus inuictus aduerſus omnes illecebras mundi, ſine deflexu conſtanter ſequatur id, quod optimũ eſſe iudicauit. Temperantiæ iungatur patientia, ut dum benefacitis, mala fortiter toleretis. Nam quos blandimenta mundi non emolliunt, hos aliquoties frangit impatientia malorum. Patientiæ adſit pietas, ut quicquid agitis, aut patimini, ad dei gloriam referatis. Pietatem comitetur fraterna charitas, ut quemadmodum deum amatis propter ipſum, ita illius gratia diligatis omnes, qui deum profitẽtur. Fraternam charitatem augeat cumuletq́ dilectio, quæ benemereri ſtudeat de omnibus, non ſolum de pijs & Chriſtianis, uerumetiam de impijs. Hi ſunt fructus euangelicæ fidei, qui ſi uobis adſint, atq́ etiam exuberent, efficient, ut quod per fidem agnouiſtis dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, nõ fuerit uobis inutile, atque infrugiferum, etiam ſi ſitis à circunciſione alieni. Siquidem in his ſita eſt ſumma Chriſtianæ pietatis, quę ſi cui defuerint, is fruſtra Chriſtum profeſſus eſt, cũ ab euangelica luce relabatur in ueteres tenebras: nec aliter, quàm cæcus manu uiam tentans, per ambages cupiditatum mundanarum circumagitur, neq́ cernit uiam, qua perueniatur ad Chriſti cõſortium, ingratus etiam Chriſti beneficio, à quo cum ſit ſemel gratis purgatus à priſtinis commiſſis, tamen uelut oblitus huius tantæ clementiæ, ruſus in eadem relabitur. Quapropter fratres, ne uos ſecuros & oſcitantes reddat, quod diuina bonitas, uos nihil promeritos uocauit ad profeſſionem euangelicam, ſemel condonatis prioris uitæ peccatis omnibus: imò tanto magis adnitamini, ne dei bonitas, qua uocauit uos, qua delegit, uobis uertatur in perniciem & cumulum damnationis, ſi benignitatis illius immemores, eò reuoluamini, unde uos ſua morte redemit. Quin potius ambite benefactis, ne deus uos uideatur fruſtra uocaſſe ac delegiſſe. Huius rei non nulla pars in uobis quoq́ ſita eſt. Etenim ſi cogitaueritis unde uos uocarit deus,

Per quem maxima & precioſa.

Vos autem curam omnem.

Cui enim non præſto ſunt hæc.

deus, ad quæ uocarit, quæ præmia propoſuerit, & ſi ad hæc ijs rationibus contenderitis, quas paulo ante cõmonſtraui, nuſquam à recto pietatis curſu prolabemini. Siquidem hâc contendentibus, aderit abunde diuinum auxilium, ſuppeditabitq́ uobis opem ſuam, ut tandem uictores huius mundi perueniatis in æternum regnũ domini & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, potituri cum illo bonis cœleſtibus, cuius amore terrena contempſiſtis. Ampliſſimum eſt præmium, ſed ſummo conatu ambiendum. Quapropter nõ ceſſabo uos unquam hiſce de rebus commonefacere, tametſi non arbitror eſſe neceſſe, cum & faciatis & memineritis, quid uobis ſit agendum: iamq́ longo progreſſu pietatis confirmati etiam ſitis, iam diu cognita ueritate, quam hucuſque conſtanter ſequimini ſemel amplexi: ſed tamen quo magis ac magis uigiletis in eo, quod cœpiſtis, partes meas arbitror, ut memor præcepti domini mei, qui iuſſit, ut ipſe conuerſus, confirmarem fratres meos, quamdiu uobiſcum uerſor hoſpes ſuper terram in huius corpuſculi tabernaculo, expergefaciam atq; extimulem ſtudium pietatis in uobis, atq; eó ſanè magis, quod ſciam breui futurũ, ut exutus huius corpuſculi domicilio, terræ exilium, cœli municipio commutem. Nam id mihi ſignificauit dominus noſter Ieſus Chriſtus, cui hactenus milito in hoc tabernaculo. Nunc igitur dabo operam, ut hæc interim ſic inſigantur animis ueſtris crebra admonitione, ut poſſitis & poſt obitum meum meminiſſe, cũ non licebit uos admonere uoce. Cum enim certiſſimum ſit, quod à nobis accepiſtis, nõ oportet ab eo deflectere. Neque enim doctrina noſtra talis fuit, qualis philoſophorum, qui fabulis arte compoſitis, & humanis argutijs perſuadere conantur, quod ipſi non intelligunt, inter ſe quoq; diſſentientes. Nos haud quaquam iſta ſequuti, patefecimus uobis potentiam & aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, & illius maieſtatem, quam his oculis conſpeximus, uobis prædicamus. Dignatus eſt enim ſuis aliquot ante mortem ſuam ſpecimen aliquod exhibere, quanta cum potentia, quantáque cum gloria ſit olim uenturus, iudex uiuorum ac mortuorum, & quàm admirabilem felicitatem ſit largiturus ijs, qui illũm conſtanter diligunt. Cum enim deus pater illum totum gloria ac decore conueſtiſſet, adeo, ut uultus illius ſolis inſtar luceret, ac ueſtiméta niuis candorem ſuperarẽt in tantum, ut humanus obtutus non ferret cœleſte ſpectaculum, acceſſit & paternæ uocis multo honorificentiſſimum teſtimonium, quç ad hũc delata eſt è ſublimi à magnifica maieſtate patris. Erat aũt huiuſmodi: Hic eſt filius meus dilectus, qui cõplacuit animo meo, ipſum audite. Nullum poterat ædi teſtimonium, neq; plenius, neq; magnificentius. Atq; id proditũ eſt, non à propheta quopiam, ſed ab ipſa patris maieſtate. Hæc oculis noſtris aſpeximus, hæc auribus hauſimus, cum præſentes eſſemus illi in monte ſancto Thabor. Si maximum pondus apud uos habent prophetarum oracula, qui per ænigmatum inuolucra uaticinabantur de Chriſto, grauius eſſe debet ipſius patris de filio tam euidens præconium.

Certam uocationem ueſtrã

Propter quod uos incipiam.

Sed ſpectatores facti.

Et hábemus firmiorem

Prophetæ cũ patris uoce cõſentiunt,ſi modo quis recte interpretetur.Hi ſuis promiſſis ueluti præparant animos ad ueritatem euangelicã,dum adumbrant,ac ueluti delineant,quod palàm exhibet euangelica prædicatio. Pròinde nõ improbo,quod Iudæi uehemẽter intenti uaticinijs prophetarũ ſcrutantur illic aduentum Meſſiæ. Eſt enim nonnullus gradus ad fidem euãgelicam,credere Chriſtum uenturum. Nam citius credet ueniſſe,cui iam certo perſuaſum fuerit uenturũ eſſe.Bona ſpes eſt igitur de eo,qui nondũ illuſtratus euangelica luce,prophetis attendit,ceu lucernæ apparenti in obſcuro loco.Præſtat enim habere qualecunq; lumen,q̃ nullum,donec aduẽtante ſole,dies illuceſcat,qui diſpellat omnem caliginẽ, & obſcuret etiam ipſam lucernam,iamq; exoriatur in cordibus ueſtris lucifer ille prædicationis euangelicæ,qui ſolem ipſum adeſſe nunciat.Prophetarũ uaticinia, ita demũ erũt uſui,ſi qui legunt, meminerint ſcripturam propheticam figurarũ inuolucris obſcuram eſſe,nec intelligi poſſe abſq; interpretatione. Ea interpretatio nõ eſt cuiuslibet,nec arbitraria cuiuis.Siquidem prophetæ qui uaticinia prodiderunt, non è ſuo ſenſu,animiq; arbitrio prodiderũt, ſed cũ eſſent homines ſancti puriq; ab omnibus humanis cupiditatibus,ſpiritusſanctus afflauit illorũ animos,ac uelut organis abuſus, per illos nobis ſuam mentẽ utcunq; ſignificauit.Quod homines humano ſenſu proferunt,id poteſt humano ingenio percipi,Cæterũ quod afflatu diuini ſpiritus proditũ eſt,id requirit interpretem, ſimili afflatum ſpiritu.Qui quod de Chriſto dictũ eſt, ad mundanum aliquem regem accõmodant: quod de cœleſti uita,ad huius mundi felicitatem trahunt: quod de bonis animi dictum eſt, interpretantur de cõmodis huius ſeculi, multum aberrant à myſtico ſenſu prophetiæ. Nec his facile perſuadetur ueniſſe Chriſtum, cum ex falſa prophetiæ interpretatione terrenum quendam Meſſiam ſibi finxerint,qualem ille non præſtitit. Et ideo non agnoſcunt illum,non quia diſſideat ab imagine ſpirituali prophetiæ,ſed quod diſcrepet ab idolo falſæ interpretationis.

CAPVT II.

Fuerunt uero & pſeudoprophetæ.

QVisquis ex ſui animi affectu uaticinat̃,falſo nomine propheta dicitur.Quiſquis prophetæ uaticiniũ ad ſuas cupiditates interpretatur,falſus eſt interpres.Fuerũt & olim apud Iudæos pſeudoprophetæ,qui uel ad principis gratiam,uel ad quæſtũ uel in odium aliorũ uaticinabant̃,nõ quod dictabat ſpiritus dei,ſed quod ipſi ſibi confinxerant.Hi ſe pro ueris prophetis gerentes,decipiebãt ſtultos,ac ueris prophetis obſtrepebant, ſuis mendacijs. Sic & poſt obitum meum exorientur, qui ſe falſo nomine iactabunt eſſe doctores euangelicos, cum futuri ſint magiſtri falſitatis.Hi deflectentes ab euangelica doctrina,inducent hòminum commenta, pro ſalutari ueritate ingerent ſectas pernicioſas, ad ſuum quæſtum, ad ſuam gloriam ac tyrannidem ſpectantes potius, quàm ad negocium Chriſti: atq; eò ueſaniæ progredientur, ut ingrati dominum

ſuum Ieſum,cuius ſanguine redempti ſunt,cui ſemel dedere nomen,non ue- reantur abnegare,ſceleratiores etiam ethnicis,qui Chriſtum nunquam pro feſſi ſunt. Quibus factis iritabunt in ſe diuinam ultionem, & non ſolum ni- hil eis proderit ſemel fuiſſe Chriſtum profeſſos, uerumetiam accerſent ſibi celerem interitum à uindice deo. At parum erat,ſi ſoli perirent,qui iam per- diti ſunt,multos etiam ſecum pertrahent in exitium.Inueniet enim falſa do- ctrina ſuos diſcipulos,his freti audebunt obtrectare euãgelicæ ueritati, quã à nobis accepiſtis,neque ſyncere tractabunt ſermonem euangelicum,quem uident ad ſuas cupiditates nihil conducere, ſed intenti priuatis lucris ſuis, fictis ſermonibus imponent ſimplicitati ueſtræ, non hoc agentes, ut uos lucrifaciant Chriſto,ſed ut ex uobis ſibi quàm plurimum auferant lucri. Vi- dent enim euangelicam doctrinam parum eſſe plauſibilem ijs, qui capiun- tur huius mundi delicijs, uident non eſſe rem delicatam, id quod nos faci- mus,per omnes mortes conſtanter aduerſus impios tueri ſynceritatẽ euan- gelicæ doctrinæ. Proinde uitiabunt illi ueram Chriſti doctrinã: procꝗ hac docebunt, quæ ſunt craſſis auditoribus blanda magis,ꝗ ſalutifera: quæꝗ ipſis rem & gloriam concilient apud mundum,non apud deum. Mallent enim ob temporariam gloriam ac uoluptatem, æternum exitium & ſibi parare & alijs, quàm per momentarias afflictiones corporis ad immorta- lem felicitatem eluctari. Cauete ne hos duces ſequamini, niſi recta uelitis abire in exitium. Necꝗ uos fallat quod hic faſtu præminent, quod diteſcũt, quod ſuauiter uiuunt.Haud diu fruentur hac uſura falſæ felicitatis. Vt enim pijs breui contingent præmia ſua,iam olim apud deum decreta, ita his ſua decreta pœna prorſus accelerat,neque dormitat illorum pernicies,ſubito ſe- curos & oſcitantes oppreſſura.Hominum iudicijs poterũt imponere, deum fallere non poterunt. Vt illis ignoſcant homines,apud quos ualent autori- tate,deus non ignoſcet,qui nullius magnitudinẽ ueretur. Cur enim his nũc parcat,qui olim nec ipſis pepercit angelis,qui peccarant, ſed è cœlo præcipi- tatos,uinctos æternæ noctis catenis,in tartari carcerem detruſit: ſeruatos in hoc,ut extremo iudicio damnati,dedantur æternis ſupplicijs? An in homi- nibus feret impune ſuperbiam,qui non tulit in angelis? An his erit impune quod faciunt poſt euangelicam lucem patefactam,poſt tot beneficia gratis collata:qui nec rudi ac priſco mundo pepercit,ſed offenſus hominum uitijs, orbi ſceleribus inquinato diluuium induxit,deletis omnibus,excepto Noë, quem octauum ex tam immenſa mortalium multitudine uoluit eſſe incolu- mem,quod cæteris contempta dei lenitate,ſolus extructa arca teſtaretur ſe- ſe metuere uindictam omnipotentis. An hos non puniet, qui tot ciuitates, ac tam florentem regionẽ Sodomorum & Gomorreorum ſulphurea plu- uia redegit in cineres,atque ita funditus euertit, ut nihil ſuperſit prætet hor- rendum ac peſtilentem lacum,qui teſtetur,quę pœna maneat illos,qui ſimi- libus flagitijs in ſe prouocarint irã dei? Atꝗ ut illis ſua impietas fuit exitio, ita Loth

Et multi ſe- quentur.

De uobis ne- gociabuntur.

Quibus iudi- cium iã olim non ceſſat.

Si enim deus angelis peccã tibus n.p.

ita Loth ſua innocentia ſaluti fuit, cui cum homines nefarij uim pararent,
& abominandis libidinibus ſuis caſtum ac iuſtum uirum opprimerent, de/
us illum eripuit è commercio ſceleratorum, inter quos erat illi grauiſſimum
uiuere. Cum enim eſſet ipſe & oculis & auribus purus caſtúsque, graue ſup/
plicium erat animo pio audire quotidie, uidere quotidie, quæ toto pectore
deteſtabatur. Ex his ſatis declaratum eſt, nunquam cōmittere deum, ut cui/
quam ſua innocentia ſit fruſtra, aut ut cuiquam ſua impietas ſit impunita:
etiamſi ad tempus leniter fert aliquos, ut aliquando reſipiſcant: etiamſi pa/
titur ſuos ad tempus aliquando tentari, tamen cum tempus adeſt, nouit ab
afflictionibus eripere pios: contra nouit impios reſeruare puniendos æter/
nis ſupplicijs in diem extremi iudicij. Nullum genus iniuſtitiæ ſinetur impu
Magis autem eos qui. nitum. Sed præcipue pœnas daturi ſunt, qui ceu diffiſi promiſſis euangeli/
cis, hic ſequuntur, quicquid corpori collubitum ſit, ſeruientes fœdis libidini/
bus, quibus undique conſpurcant omnem uitam. Quoq́ ſceleratiores ſint,
Dominationē contemnunt. turpitudinem uiolentia conduplicant, contemnunt autoritate publica præ/
ditos, audaces, præfracti, qui dignitate præminentes nō uerentur conuitijs
inceſſere. Et hæc audent homunculi, cum angeli longe præſtantes uiribus ac
robore, licet aliâs impij, non tamen eò ſint audaciæ progreſſi, ut ſuſtinue/
rint deo maledicere: & qui in cæteris neglexerunt dei uoluntatem, in hoc ta/
men ueriti ſunt illum offendere, deferentes autoritati diuinæ. At iſti ſpiriti/
bus impijs ſceleratiores, ceu bruta pecora, nata in hoc ipſum, ut capiantur ac
perdantur, cū non uereantur præfectis ſuis obtrectare ac maledicere: igno/
rantes interim illud ipſum, cuius gratia de illis maledicunt: quemadmodū
corruptis ſuis moribus accerſunt ſibi perniciem, ita pecudum ritu peribunt,
In corruptiōe ſua peribunt. percipientes impiæ uitæ dignam mercedem: qui quidem exiſtimant ſua/
uem ac magnificam eſſe uitam, ſi prorſus exuto omni pudore, luci quoque,
luxui, fœdiſque uoluptatibus indulgeant. Nam nonnullus adhuc pudor
habet illos qui hæc noctu faciunt. Quis iſtos credat homines? Labes ſunt
uerius & maculæ, qui in fœdis illis ſuis comeſſationibus, in quibus miſera/
bili errore ponunt ſummam felicitatis, uobis inſultant, uelut inſanis, qui
Delicijs affluentes. præſentis uitæ commodis non fruamini. Atque interim luxus inuitat libi/
dinem, cumq́ uino madent, oculos habent libidinantes, neque quicquam
aliud cogitantes, quâm adulterium, aut alia flagitiorum genera. Neq́ enim
ſemel excuſſa ratione, ſemel inflammati uino, norunt à peccando ceſſare,
ſed à flagitio properatur in flagitium, adeo, ut non ſat habeant, ſi ipſi per/
dite uiuant, ni & aliorum animos nondum uirtute confirmatos, ad ſuā tur/
pitudinem pelliceant atque ineſcent. Iam fortaſſe tolerabilius ſit, ſi tantum
luxu libidineq́ peccarent. Nullum uitij genus abeſt. Vt turpiter prodigunt,
Cor exercitatum in auaricia. quod habent, ita turpiter parant, quod profundant, habentes animū & in/
genium ad auariciam, ad fraudem, ad rapinam exercitatum, quæſtus gratia
nihil nō facientes, ob lucrū male precantes pijs ac bonis, & pecunia corrupti
deflectunt

deflectunt à uia recta, & in hoc referentes patrem ſuum Balaam filium Boſor, qui cum ſciret optima, tamen iniqua mercede corruptus, maledicere ſtuduit ijs, quibus propitius erat deus: eoq; cæcitatis illũ perduxit auaricia, ut ab aſina corriperetur, & cum homo ueſanus mentem exuiſſet humanam, brutum animal humana uoce loquens, coërcuit prophetæ dementiam, plus cernens corporeis oculis, quàm ille cernebat oculis animi, uidelicet exoculatus pecuniæ cupiditate. Hi ſunt qui miram quandam ac nouam doctrinam pollicentur, cum nihil adferant dignum euangelica profeſſione, ſimiles fontibus aqua carentibus, ad quos ſi ſitiens accurras, præter ſordes ac lutum nihil reperias, ſimiles nebulis, quæ huc & illuc impelluntur procella uentorum, ac ſpem faciunt pluuiæ terræ ſitienti, cum interim ne gutta quidem ab illis deſtillet doctrinæ ſalutiferæ. Promittunt euangelicæ doctrinæ lucem, & inuoluunt tenebris errorum, quos æternæ manent tenebræ apud inferos. *Quibus caligo tenebrarũ.* Cũ enim uerbis mendacibus magnifica quædam profeſſi ſint, atq; hac ſpe pellexerint & ineſcarint eos, qui cœperunt ad meliorem frugem reſipiſcere, deceptos inuoluunt carnis cupiditatibus, & huius uitæ uoluptatibus, pollicentes ſe liberaturos alios ab errore, cum ipſi uerſentur in ſummis erroribus, promittentes alijs libertatem à uitijs, cum ipſi ſerui ſint turpitudinis. Etenim à quo quiſque ſuperatus eſt, cuius arbitrio uiuit, huic iure ſeruus dicitur. Neq; enim illis prodeſt ſemel gratis ereptos fuiſſe à uitiorum ſeruitute, ſi ſuapte ſponte eódem relabuntur: imò hoc fœdior eſt ſeruitus, hoc miſerior, *Si enim refugientes.* quia poſt guſtatam libertatem ultro accerſita. Quod commiſſum eſt ante prædicatum euangelium, magna ex parte datur errori, datur ignorantiæ. At qui ſemel agnito per euangelij prædicationem domino & ſeruatore noſtro Ieſu Chriſto, per baptiſmum aufugerunt ab inquinamentis huius mundi, ac uitam puram cœleſtemq; profeſſi ſunt, ſi rurſus ſuperati cupiditatibus, inuoluantur priſtinis ſordibus, ijs non ſolum nihil opitulatur baptiſmus, uerumetiam peiore in ſtatu ſunt quàm fuerint, antequàm Chriſtum agnoſcerent. Leuius enim peccat, cuius peccatum ſubleuat ignorantia. Grauius damnabuntur, qui crimen impietatis ingratitudinis uitio cumularunt. Itaq; præſtiterat illis omnino non nouiſſe doctrinam euangelicã, quæ docet innocentiam ac puritatẽ, quàm poſt cognitam & acceptam deſciſcere à ſancto præcepto, quod illis ſemel traditum fuit. Quid enim aliud iſtis accidit, quàm quod uere ſolet prouerbio dici? Canis reſorbens id quod ſemel euomuit, & ſus lota reuertẽs ad uolutationem in cœno. Fruſtra canis repurgauit uomitu ſtomachũ, ſi repetit quod eiecit. Fruſtra ſus limpidis aquis abluit cœni fœtorem, ſi mox à lauacro redit ad ſordes relictas.

CAPVT III.

PLuribus uerbis hæc inculco chariſſimi, atq; adeo iã alteris hiſce literis eadẽ de re uos commonefacio, *Hanc ecce uobis chariſſ.* non quod dubitem de ſynceritate mentis ueſtræ, ſed ut quod ſcitis ac tenetis, magis ac magis

memineritis

memineritis, & quod facitis faciatis alacrius conſtantiusq́. Minús erit periculi ab illorum ſcelerata doctrina, ſi memores fueritis hoc prædictum olim à ſanctis prophetis, qui monuerunt hoc hominũ genus eſſe cauendũ. Sicq́ memineritis, idem eſſe præceptũ à nobis, qui ſumus apoſtoli domini & ſeruatoris Ieſu Chriſti, qui uetuit, ne quis huiuſmodi, qui pro ueritate euangelica pernicioſam adferunt doctrinã, aures præbeat. Illud igitur in primis ſcitote, uẽturos olim nõ prædicatores, ſed illuſores inſtructos præſtigijs & impoſturis, quibus fallant incautos, qui nõ ſequentur ea, quæ nos docuit Chriſtus, ſed ut uiuent pro cupiditatibus animi ſui, ita etiam pro libidine ſua docebũt, quæ tali uitæ congruent. Quoniã illis turpiter uiuentibus, nõ erit optabilis aduẽtus domini, idcirco perſuadebunt tum ſibi, tum alijs, nunquã rurſus aduenturũ, dicentes: Vbi eſt promiſſa reſurrectio? ubi iudiciũ? ubi præmia diuerſa pro uitæ meritis? ubi aduẽtus eius in dies ſingulos fruſtra expectatus? Exiſtimabũt enim nunquã futurũ, quod aliquandiu differẽ. Quod, inquiunt, ueſtigiũ reſurrectionis? Mortem obierũt alij poſt alios patres noſtri, neq́ quiſquã adhuc reuixit. Et quemadmodum ab orbe cõdito, morientium ac naſcentium uicibus propagantur omnia, ita huc uſq́ manet idẽ curſus naturæ, cum ex mutatione mundi, quæ præceſſit, colligere liceat nouationem futuram. Et ut illa accidit, nõ expectantibus ijs, qui pro ſua libidine uiuebant, ita hæc eueniet, ſiue credimus, ſiue nõ credimus. Nã illud latet iſtos, aut (quod magis reor) ſcire ſe diſſimulant, quod olim conditi ſunt cœli, ſimulq́ terra, quã aliqua ex parte nudabãt aquæ, quibus prius operiebatur, magna item aquarũ ui in ſublimi pendente. Cumq́ genus humanũ paſſim eſſet inquinatũ uitijs, deus offenſus, immiſſo diluuio perdidit illius temporis mundum, ſeruatis octo duntaxat, qui coluerant innocentiam. Hoc uniuerſale iudicium deus tũ exercuit, per aquam purgans terram & innouans.

Vbi eſt promiſſus aduentus eius.

Latet enim eos hoc volentes.

Porrò cœli ſicut conditi ſunt hactenus perſeuerant, qui reſeruantur incẽdio, per quod & ipſi purgabuntur in die iudicij, cum per ignem perdẽtur impij, quemadmodum olim per aquam perierunt. Cũ igitur certiſſimum ſit uenturũ diem illum, nõ refert admodum, ſerius an maturius ueniat. Illud tantũ curandũ nobis, ne quandocũq́ uenerit, offendat nos imparatos. Nobis pro noſtro animo quædam longa uidentur, quædã breuia. At deo nihil eſt, neque breue, neq́ longum. In ſuis promiſſis nõ ſequitur cupiditatem noſtrã, ſed ſuum æternum & immutabile conſiliũ, cui nihil eſt neq́ præteritũ, neq́ futurum, ſed omnia præſentia. Nobis autem quicquid promiſit, exhibet tẽpore, quod ipſe ſibi præſcripſit. Alioqui nihil apud illũ intereſt, ſiue interceſſerit unus dies, ſiue mille anni. Eadem fide præſtat quod ſerius præſtat, qua quod maturius. Iam enim quod ad ipſum pertinet, præſtitit quicquid decreuit præſtare. Non enim mutato cõſilio hominũ cunctatorum more recraſtinat, ac prorogat ſua promiſſa, quemadmodũ falsò opinantur quidam, deũ è ſuis moribus metientes: ſed aliquando ſpacium longius præſcribit ueſtra cauſa.

Vnũ uero hoc nõ lateat uos.

Vnus dies apud dominum ſicut mille anni.

cauſa, pro lenitate ac manſuetudine ſua nolens quenquam perire,quod quidem in ipſo eſt,ſed cupit omnes aliquando reſipiſcere,ne qui pereunt, cauſari poſſint ſibi temporis ſpacium defuiſſe mutandæ in melius uitæ. Aderit autem ille dies inexpectatus, nec aliter obrepet mortalibus, ꝙ fur nocturnus obrepit dormientibus. In eo tanta uis erit incendij, ut cœli magno impetu tranſituri ſint in aliam ſpeciem. Cæterum elementa,quibus inferior hic mundus conſtat,æſtu ſoluentur. Porrò terra, quæq; in ea continentur, exurentur igni,totaq; rerum natura purgabitur. Quod ſi tũc oportet uſq; adeo omnia eſſe pura,ut hæc etiam diſſoluenda ſint,quæ non peccant:quantopere uobis adnitendũ eſt,ut dies ille uos omni uitæ ſanctimonia,omnibus pietatis ſtudijs integros ac purgatos reperiat? Id interim agendum magna celeritate, quo ſemper parati ſitis,quandocunq; uenerit ille dies dei,cuius exactum iudicium nemini licebit effugere,qui uſq; adeo nihil feret impurum,ut cœli ardentes ſoluendi ſint,ut elementa æſtuantia colliqueſcere cogenda. Poſt hæc iuxta promiſſum illius expectamus cœlos nouos,ac terram nouam,quæ nihil habeãt corruptionis,nihil noxæ,ut nos in quibus nihil erit corruptæ mentis,fruamur illis incorruptis. Quapropter fratres chariſſimi, iudiciũ hoc tam rigidum ſemper præ oculis habentes, date operam, ut dominus adueniens uos reperiat puros & inculpatos, non apud homines tantum, quorum iudicia ſæpenumero falluntur, uerumetiam apud ipſum. Nam is demum purus eſt,qui deo iudici purus eſt. Et ſi forte dies ille ſerius aduenerit,nolite ſic interpretari, quaſi uenturus non ſit,ſed hanc domini lenitatẽ, qua facit omnibus ſpacium ad pœnitentiam,exiſtimate conſulere ſaluti hominum. Quibus de rebus ſcripſit uobis chariſſimus frater & collega noſter Paulus, hoc copioſius, quo donum uberius ſapientiæ donauit illi deus,& in omnibus ferè epiſtolis hortatur ad huius diei expectationem,nõnunquam ita loquens,quaſi iam inſtet dies domini,quo magis extimulet ſtudium pietatis,cum dies ille (quoniam incertus eſt) ſic expectandus ſit, quaſi hodie uenturus,ſed ita, ut nemo certum præſcribat tempus. Hæc atq; alia quædam Paulus pro ſua ſublimi ſapientia admiſcuit epiſtolis ſuis, quæ cum ab ipſo rectiſſime dicta ſint, tamen imperiti parumq; firmi, peruerſa interpretatione detorquent, quemadmodum & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum peniciem, ut quod bonis eſt ſaluti, id ipſorum uitio uertatur iſtis in uenenum. Vos igitur fratres tot modis præmoniti, tum à me,tum à Paulo,cauete ne fraude nefariorum hominũ unà cum cæteris ſeducti, excidaris à ueſtra firmitate fidei, quã hactenus præſtitiſtis,quin potius date operam, ut aſſidue creſcatis ac progrediamini in donis & agnitione domini noſtri & ſeruatoris Ieſu Chriſti,cui gloria & nũc in hac uita,& in æuũ omne, Amen.

Sicut & chariſſimus frater noſter

Paulus

PARAPHRASEOS IN POSTERIOREM EPISTOLAM Petri apoſtoli, finis.

IN EPISTOLAM IVDAE ARGVMENTVM per Eraſmum Roterodamum.

MVLTIS uerbis deſtomachatur in eos, qui cupiditatibus ſui excæcati, aduerſabantur Euangelio, quod tamen nouum uideri non debeat, cum iam olim in hoc deſtinati ſint, & ab apoſtolis prædictum ſit, id genus homines irrepturos in gregem Chriſtianorum. Aduerſus hos ſic armat eos, ut ſtudeant & illos uel increpatione coërcere, uel admonendo ſeruare. Quod ſi non queant, certe ipſi ſeſe parent in aduentum Chriſti.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM IVDAE APOSTOLI PER ERASMVM ROTERODAMVM

IVDAS Thadæus, Ieſu Chriſti ſeruus, frater Iacobi hanc epiſtolam ſcribo non ſolum Iudęis, aut proſelytis, ſed in cõmune omnibus, quos clementia dei patris ultro ſanctificauit, & citra legis adminiculum, ex impijs pios, ex idololatris ueræ religionis cultores fecit, quos in hoc ipſum diuina benignitas ſeruarat Ieſu Chriſto, ne cum cæteris abirent in barathrum æternę damnationis, quos eoſdem nunc ſua gratuita munificẽtia uocauit ad ſalutem Euangelicam. *Miſericordia uobis* Nihil uobis precari queam in hac uita felicius, quàm ut diuina bonitas ſua munera ſemper in uobis multiplicet, miſericordiam, pacem & charitatem: Miſericordiam, ut indies magis ac magis abſtitis à uitæ priſtinæ uitijs: Pacem, ut pietate uitæ concordiam alatis, quam habetis cum deo: Charitatem, ut mutua concordia ſitis unanimes, & alij in alios benefici. *Omnẽ ſolicitudinẽ faciens* Chariſſimi, quoniam euangelica charitas facit omnia communia, ſiue quid accidit boni, ſiue quid mali, præſertim in his quæ ad æternam ſalutem pertinent, tantũ mihi ſtudiũ fuit ſcribendi uobis de ueſtra ſalute, quæ me non aliter habet ſolicitũ, quàm ſi mea eſſet, huc uidelicet extimulante fraterna charitate, ut mihi non quiuerim temperare, quin hac epiſtola uos exhortarer, ut pro tuenda ſyncera fide, quæ ſemel ab apoſtolis tradita eſt ſanctis, aduerſus pſeudapoſtolos decertetis. Neq; ſolum in hoc laborate, ut perſiſtatis in fide ueſtra, uerumetiam ut alijs opitulemini, ne ſeducantur ab impoſtoribus. Inæſtimabilis eſt fidei theſaurus, eoq; impenſius aduigilandum, ne uobis interuertatur. Cum enim uobis pure ſyncereq; tradiderimus euangelicam doctrinam ſicut accepimus à Chriſto, tamẽ ſub prætextu religionis obiter admiſcuerunt ſe quidam impij, ac ceu lupi in ouile domini irrepſerunt, pietatis ſpecie uenditantes ſeſe, cum hoſtes ſint ueræ pietatis. Ne quid autem hæc

res

tes ceu noua perturbet animos ueſtros,ſic olim decretum eſt arcano dei conſilio,ſic prædictum eſt,exorituros qui ſuis flagitijs & ueſtram exercerent pietatem, & ſibi condemnationem accerſerent: gratuitam beneficentiam dei noſtri, qua nobis ſemel gratis peccata condonauit, & à legis aſperitate liberos reddidit,uertunt in occaſionem laſciuiæ, cum illius beneficio magis inuitari debuerint,ut innocentiam gratuito datam,pijs ſtudijs & tuerentur & ornarent, atq; inflammati charitate euangelica, copioſiorem etiam atq; exactiorem iuſticiam præſtarent uolentes, q̃ Moſaica lex præſcripſerat.Nunc iſti data libertate abutuntur ad turpitudinem ac peccandi licentiam,& ultro recidunt in ueterem ſeruitutē,unde ſuo ſanguine redemerat illos Ieſus Chriſtus,abnegantes deum,quē ſemel profeſſi ſunt, cum ſolus ſit herus omnium quæ in cœlo ſunt & quæ in terra, abnegantes & dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,qui nos ſibi ſacri cruoris ſui precio aſſeruit.Nihil profuerit eſſe redemptos,niſi perſeueremus in his,ad quæ ſumus uocati.Non opinor opus, ut uos doceam, cum nihil uos fugiat,tantum illud in memoriā redigam, ne quod ſcitis excidat. Olim nihil profuit Hebræis, quos Ieſus typum horum temporum è dura miſeraq; ſeruitute Aegyptiorum per mare rubrum traduxit in libertatem,Imò quos ad ſe clamantes miſeratus ſeruauit,hos in deſerto diffidentes & obmurmurantes deo,denuo peius perdidit.Quod illis erat ſeruitus Aegyptia,hoc nobis erat ſeruitus uitiorum: quod illis erat Pharao, durus & intolerabilis dominus,hoc nobis erat diabolus,cuius tyrannidi noſtris uitijs eramus obnoxij. Illi fiſi deo, per medias maris undas incolumes euaſerunt in libertatem,nos credentes euangelio, per baptiſmum euaſimus ius ſatanæ. Sed quemadmodū ex illis quidam nō eadem fide properabant ad terram promiſſam,quibus dei beneficiū adeo nihil profuit, ut etiam uerteretur in cumulū damnationis: ita nobis nihil profuerit in baptiſmo ſemel depoſuiſſe peccata, niſi cōſtantibus animis ſemper proficientes ad meliora, tendamus ad hæreditatem uitæ cœleſtis.Quin & illud meminiſſe uos uolo, quod ne angelis quidem profuit ſic cōditos eſſe,ut diuinitatis eſſent conſortes,uerum ſimulatq; feliciſſimā naturam ſua prauitate mutaſſent, neq; perſiſterent in ſua conditione, præcipites dedit è cœlis, ac luce cœleſti priuatos, æternis tenebris damnauit apud inferos. Vbi uinculis inſolubilibus ſeruantur in diem iudicij ſupremi,quo damnati meritis pœnis addicentur.Iam Sodoma & Gomorra,reliquæq; ciuitates his finitimæ,quum omni rerum opulentia florerent, quoniam dei benignitate abuſi ſunt ad luxum & libidinem, inquinantes ſeſe nefandis & abominandis turpitudinum generibus, ſubito ira diuina extinctæ ſunt,cœleſti igne cōſumptæ,quo uidelicet alijs eſſent exemplo, qui Chriſti beneficijs ad uitæ turpitudinem abutuntur. Neq; enim effugient ſimilem pœnā,qui ſimiliter peccauerint. An non ſimiliter peccant, qui deluſi inſomnijs falſarum uoluptatum, non ſolum corpora ſua conſpurcant,uerumetiā præfectos ſuos,& autoritate pręditos aſpernantur,& in eos,

Gratiam trāſferentes in luxuriam

Commonere antē nos uolo

G 2 quibus

quibus ob poteſtatem,qua præminent,debebant reuerentiam, nō uerentur maledicta cōgerere? At Michaël archangelus, cum illi eſſet diſceptatio cum diabolo de corpore Moſi,tamen ueritus eſt illi,licet turpiſſimo dæmoni,palàm dicere conuitium. Sed cum illius impium ſermonem ferre non poſſet, moderatus eſt maledictum, hunc in modum: Increpet (inquiens) te dominus. Si Michaëli religio fuit maledicere diabolo, quāto intolerabilius faciūt, qui uiris autoritate,dignitateq́ præminentibus nō uerentur maledicere? At iſtorum tanta eſt peruerſitas,ut cum nullam habeant cauſam, tamen ea maledictis inſectentur,quæ non intelligunt. Contra adeo luxu libidineq́ corrupti,ut in his rebus,in quibus animātia rationis expertia, probe moderateq́ degunt,ueluti cibo,potu, coituq́, in his perditiſſime ſe gerant. Sed uæ illis, quibus continget præmium cōmune cum his,quotū ſcelera imitantur. Neq́ enim ſibi proponunt Ieſum Chriſtū,ſed Caim fratricidam, cui primo liuor inuidiæ perſuaſit homicidiū: ſed Balaam, qui corruptus quæſtu,conatus eſt maledicere populo,cui benedixerat deus: ſed Chore,qui conſpiratione facta coortus in Moyſen, cum ſuis coniuratis horrendo exemplo extinctus eſt. Ii ſunt,qui uobis pure caſteq́ uiuentibus,& euangelicam amplectentibus charitatem, ueluti maculæ ſunt dehoneſtantes gregem ueſtrum, ac uobis ieiunantibus, luxurioſis comeſſationibus inter ſeſe indulgentes, Nec ullius reuerentia metuúe à turpitudinis licentia cohibentur, quicquid animo collubitum eſt, id temere ſequentes. Et cum his factis profitentur ſeſe doctores

Nubes ſine aqua euangelicos, ac duces ad ueram uirtutem. Verum iſti nubibus ſimiles ſunt, quæ in ſublimi pendentes,cum terræ ſitienti uideantur polliceri pluuiam, tamen aridæ ſunt,nec aquam habent,qua telluri ſubueniant, ſed inanibus cupiditatibus ſuis huc atq́ illuc temere circūaguntur: ſimiles arboribus, quæ ſub finem autumni proditis floribus mendacem fructus ſpem faciunt,cum mox emarceſcant,non ſolum infrugiferę,ſed bis mortuæ,qui nec ipſi uitam habeant ad euangelicā pietatem, & alios ſecum in perniciem trahant, neq́ ſecus deplorati,quàm arbores radicitus euulſæ,quibus iā nulla ſpes eſt reuireſcendi: Qui cum irrequieti ſint ac factioſi, ſemper aliquo nouo tumultu turbant eccleſiæ tranquillitatem: ſimiles peruicacibus undis maris, ſeſe ſubinde in altum tollentibus, nec aliud interim efficiunt, niſi ut ſua probra ſuaq́ dedecora alijs quantū in ipſis eſt,aſpergant: ſimiles ſtellis,quę cū lucis ſpecie promittant ſe fore uiæ duces, tamen quoniam erraticæ ſunt,neq́ cōſtanter ſequuntur quod rectum eſt,ſed affectibus ſuis nunc huc,nunc illuc abducuntur,ſimplices & incautos inducunt in naufragium. Hæ ſtellæ quæ nunc falſa luce ſeſe uenditant apud homines,non effugient iudicem deum, etiamſi in præſentia non punit illos, ſed ſeruat eos æternæ tartari caligini. Iſti quanquam noſtris temporibus exorti ſunt,tamē ne quid noui uobis accidere uideatur, de his olim uaticinatus eſt Enoch,qui fuit ab Adam ſeptimus,deq́ horum ſupplicio, quo ſunt olim afficiendi, Loquitur enim hunc in modum: Ecce uenit

Quibus procella tenebrarū ſeruata eſt

dominus

dominus cum innumera multitudine ſanctorum ſuorum, ut exerceat iudi-
cium aduerſus omnes, & redarguat omnes ex eis qui ſunt impij, de factis o-
mnibus, quæ impie patrarunt, deq; omnibus, quæ dure ac ferociter loquuti
ſunt aduerſus ipſum, non ſolum peccatores male uiuentes, uerumetiam im-
pij & contumelioſi in deum. Siquidem hi, quoniam huius uitæ felicitatē cor-
poris uoluptate metiuntur, impotenter ferunt, ſi quid incidat afflictionis aut
incōmodi, neq; uerentur obmurmurare deo ſuis querimonijs, quod ſic con-
diderit hominem, ut breuis eſſet æui, ut morbis obnoxius, optantes hanc ui-
tam eſſe quàm maxime longam, minimeq; malis obnoxiam, uidelicet de futura
uita diffidentes. Hæc tam ſordida atq; abiecta cum ſentiant in animis ſuis,
tamen os illorum loquitur magnifica quædam, ac mirabilem quandam phi
loſophiam profitetur, cum non ſolum abiectiſſime ſeruiant uoluptatibus, ue
rumetiam quæſtui, quæ res cum primis uitiat doctrinā Chriſti. Neq; enim
loquuntur ea, quæ docet euangelica ueritas, ſed quæ blanda grataq; ſint his
unde ſperant aliquid cōpendij. In pauperes tyranni, erga diuites agunt pal-
pones. Horum malicia hoc minus turbabit uos chariſſimi, ſi memineritis, id
olim uobis eſſe prædictum ab alijs apoſtolis domini noſtri Ieſu Chriſti, nō
minatim à Paulo Petroq;. Dixerunt enī uobis, extremis temporibus exori-
turos illuſores, qui ſuis prauis cupiditatibus uitiarent puriſſimā Chriſti do-
ctrinam, haud quaquam uiuentes iuxta regulam euangelicam, ſed iuxta af-
fectus ſuos impios ac nefarios. Hos agnoſcere licebit hac nota. Cæteris, qui
iuxta Chriſti ſpiritū uiuunt, & cōtemptis terrenis curant cœleſtia, cōcorditer
agentibus, iſti mouent diſſidia, eo quod animales ſint, & obſeruientes mun-
danis affectibus, ac uacui ſpiritu uenent uoluptates, ambiant regnū, captent
lucrū. His rebus qui ſtudent, nō ſunt apti Chriſtianæ cōcordiæ. Malunt enī
turbare gregis tranquillitatē, quàm in ordinem cogi. Vos aūt chariſſimi fratres,
qui ſpirituales eſtis, date operā, ut magis ac magis, ceu uiui lapides coagmen
temini in ſtructuram dei, innitentes ſolido fundamento ſanctiſſimæ fidei ue
ſtræ. Semel uobis perſuaſum eſt, non defutura pijs ſua præmia, quantumuis
hic affligantur, ne mercedē requiratis in hoc ſeculo: non defutura impijs me-
rita ſupplicia, ne uos uelitis ulciſci. Proinde puris ac ſpiritualibus precibus iu
giter implorantes opem dei, uos inuicē mutua concordia, mutuaq; charitate
ſeruate. Non enim audit deus niſi cōcordes. Neq; diffidatis, ſi hic pro Chri-
ſto uarijs modis affligimini, ſed expectetis dei miſericordiam, exhibendam
non in hac uita, ſed in uita æterna. Vos interim modis omnibus habita ra-
tione perſonarum, date operam, ut ſeruetis omnes, alios leniter & clementer *Et hos quidē arguite*
reuocātes ad meliorē mentem, alios uero metu adhibito ſeruate, uelut ex in-
cendio rapientes, odio habentes nō homines ipſos, ſed corpus hoc, terrenis
affectibus inquinatum, qua ceu tunica polluta, grauatur & inquinatur huma
nus animus. Et hoc clementius decet alienis erratis mederi, quod nemo uet-
ſans in hoc corpuſculo nō poſſit inquinari. Nam id humanarū uirium non

 eſt, ne

eſt, ne quis ſibi gloriam arroget, ſed omnis gloria, magnificentia, imperium, ac poteſtas ſit ſoli deo ſeruatori noſtro, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, non ſolum in hoc ſeculo, ſed ante omnia ſecula, & futuris ſeculis omnibus in æternum. Siquidem ſolus deus poteſt hoc præſtare conantibus, ut quanquam fragili corpuſculo circundatos, undiq; mundus tot rebus auocet à propoſito pietatis, tamen perpetuam innocentiam ſeruetis uſq; in finem, ut non ſolum homines nihil reperiant in moribus ueſtris, quod reprehendant, uerumetiam tales ſtatuamini in conſpectu maieſtatis dei, ut illi nihil in uobis diſpliceat, qui uidet intimos mentium receſſus. Quod cum fiet, exultabitis & gaudebitis in aduentu domini noſtri Ieſu, mœrentibus alijs, qui interim uidētur ſuauiter uiuere. Quod ut fiat, uotis omnibus comprecandū eſt.

FINIS PARAPHRASEOS IN IVDAM

REVERENDISSIMO DOMINO D. MATTHAEO CARDINALI SEDVNENSI, COM. Valeſij, Eraſmus Roterodamus S. D.

IAM uidebat ad huius curriculi metam perueniſſe, & ipſe mihi ferias deſtinabam in hoc duntaxat genere ſtudiorū, propterea quod omnes epiſtolas explicuiſſem, quas Pauli germanas eſſe iudicabā, quibus adiūxi Petri duas & Iudæ unam, quod hæ non ſolū conſentirent cum Paulinis in uigore doctrinæ euangelicæ, uerum maioribus etiam tenebris, quàm illæ eſſent inuolutæ. Siquidem quæ fertur ad Hebræos, præterquàm quod multis argumentis conijci poteſt non eſſe Pauli, cum ſtilo rhetorico uerius quàm apoſtolico ſit ſcripta, non perinde multū habet difficultatis: quemadmodū nec eæ, quæ Iacobo Ioanniq; tribuūtur. Nam Ioannes ipſa ſermonis copia ueluti ſui ipſius interpres eſt, & Iacobus ferè uerſatur in locis cōmunibus: quod genus ſunt, ob Chriſtū fortiter tolerandas res aduerſas, & in his dei præſidijs maxime nitendū: homines nō naturæ deiúe uitio, ſed ſuapte culpa fieri malos, ſiue ſæuiat fortuna, ſiue blandiatur. Non temere loquendum, aut iræ indulgendum. Non ſatis eſſe uerbotenus tenere profeſſionem euangelicā, niſi factis & affectibus exprimamus. Inanem eſſe religionē, quæ cum intemperantia linguæ ſit coniuncta, ueram pietatē ſitam eſſe in officijs, quibus proximū egentem miſericorditer ſubleuamus. Neminem æſtimandū è bonis externis, ſed è ueris animi bonis: fidei profeſſionē inutilem eſſe, ni pijs factis cōprobetur: nemini temere ſuſcipiendā docendi prouinciam: præcipuam uitę peſtem naſci ex lingua effreni, quēadmodum contra, bona moderataq; lingua nihil utilius. Plurimum intereſſe inter mundanam & Chriſtianā ſapientiā: non cōſtare pacem, niſi ſubmotis ex animo cupiditatibus humanis: nihil cōuenire huic mundo cum deo: à deo deſtitui, qui elati ſuis fidūt opibus, cum ijs faueat ille, qui ſibi diffiſi ab ipſo pendent.

Deo facere iniuriam,qui condemnat ac iudicat proximum:euanidam ac fugacem eſſe præſentis uitæ felicitatē: potentes quibus hic impune licet quod libet, poſt acerbiſſimas daturos pœnas:uindictam malorū deo iudici relinquendam eſſe:preces piorum hominum plurimum ualere apud deum: hoc officio maxime flecti deū,ut noſtris peccatis ignoſcat,ſi nos fratri in nos peccanti condonemus,& ſi aberrantem amanter in uiam reuocemus, aliaq; id genus,in quibus non poteſt admodū eſſe multū difficultatis in explicando, cum plurimū ſit in præſtando.& tamen incidunt loca quædā,in quibus erat nonnihil luctandū,uelut in illo,in quo hæret Auguſtinus:Quiſquis offenderit in uno, factus eſt omniū reus. Item quod negat fidē ualere abſq; factis, cum Paulus ex aduerſo cōtendat,Abrahę non ex factis, ſed ex fide contigiſſe,ut iuſtus haberetur apud deum,& amicus dei diceretur.Iam quędā etiam hiare uidētur,ut in cōnectendo nonnihil fuerit negocij. Sed hæc utcunq; habent,cum primum hanc operam ſuſciperem, non erat animus hoc honoris impendere,niſi duobus illis apoſtolorū & euangelicæ philoſophiæ principibus,Paulo & Petro.Et ecce iam meram amplexū,iam ſpectantē ocium, tua uox me reuocat ad ſtadium,etiā atq; etiam hortans, ne quam huius laboris portionem alijs relinquam:non ſolum ob hoc,quod iudicares ſtudiū hoc uel præcipuam utilitatem allaturū euangelicæ philoſophiæ candidatis,uerumetiam quod cum his temporibus penè nihil ſit intactū à ſycophantarū morſibus,tamen hoc unum opus adhuc Momis omnibus ἄμωμον, ut ita loquar fuerit.Sequor quò tua uocat autoritas reuerendiſſime D.Non me clam eſt, q̃ ex animo faueas doctrinæ uere Chriſtianæ, in qua tu non paucos annos feliciter es uerſatus,q̃ non ficte faueas Eraſmo, q̃ ſis ingenio perſpicaci, q̃ certo,q̃ nō uulgari iudicio.Quales ſi cōplures haberet eccleſia catholica,multo florētiores & aliquanto tranquilliores eſſent res Chriſtianæ.Quis autem ſpiritus agitet iſtos,qui ſuæ quoq; famę & autoritatis diſpēdio,cū iniuria ſacratum etiam concionū,tam pertinacibus ſtudijs conantur,ut è noſtris lucubrationibus minus fructus redeat ad ſtudioſos,ipſi uiderint.Me magis mouet aliorum iudicium, quos & eruditio non uulgaris, & morū integritas ab omni ſuſpicione liuoris ac maleuolētiæ uindicat. Ego nullius obſcuro gloriā, neminem è cathedra ſua depello,nullius obſtrepo ſtudijs,non ambio dignitates,non uenor quæſtum, ſed qualecunq; talentulū meum in cōmune profero.Cui mea non placent, liberum eſt abſtinere:nos hęc gratis largimur.Si quis uolet dare meliora,fauebimus utroq; pollice. Nulli me factioni unquā admiſcui,nemo meis ſcriptis uel pilo factus eſt nigrior. Nullo ſeculo non licuit alicubi diſſentire à quamlibet probatis autoribus. Si à ſolo Thoma diſſentirē,uideri poſſim in illum iniquior. Nūc & ab Ambroſio & ab Hieronymo & ab Auguſtino non raro diſſentio,ſed reuerenter,in Thomā etiam candidior,quàm ut multis bonis & eruditis uiris gratū ſit:ſed hanc reuerentiam nō opinor me debere Hugonibus aut Lyranis omnibus,etiāſi Lyrano non

nihil debemus. Nullum fuit ſeculum tam felix, quin optima paucioribus pla
cuerint. Sed haud ſcio an ullo plus licuerit inſcitiæ, audaciæ, impudentiæ, ſto
liditati, linguæq́ petulantiæ. Libris diffidunt, qui tacita doctorum homi-
num iudicia ſubire cogũtur, res geritur linguis ueneno tinctis, idq́ apud im-
peritam plebem, apud credulas mulierculas. In horum ſimplici credulitate,
tota uictoriæ ſpes illis ſita eſt. O fortes uiros qui hoc uno telo formidabiles
ſunt, quo metuũtur & ſcurræ. Et poſtea nobis imputant, ſi qui peius de ipſis
ſentiant, pauciores ſeſe adiungant ſacroſancto ipſorum gregi, cum ipſi publi
citus etiam declarent ipſa re, quanto propius abſint ab impijs ſycophantis,
q̃ à ueræ pietatis cultoribus. Sed illis continget aliquãdo ſua Nemeſis, uide-
licet ipſis ſuo ſibi iumento malũ accerſentibus, & cõtinget alicunde malo no
do malus cuneus. Neq; enim conſultũ arbitror, dimicare cum uentribus con
iuratis, qui nec aures habẽt, nec mentẽ. Et uiro Chriſtiano dignius eſt ferre
ſcurras, q̃ imitari. Nos tuo tuiq́ ſimiliũ hortatu, ſed in primis auſpice Chri-
ſto, pergemus & noſipſos & alios huiuſmodi uigilijs ad meliora prouocare.
Bene uale patrone cum primis colende. Louanij. XVII. Calend. Ianuarias.

ANNO M. D. XX.

IN EPISTOLAM IACOBI ARGUMENTUM per Eraſmum Roterodamum.

IACOBUS, quoniam erat Hieroſolymitarum epiſcopus, ſcribit & cæteris Iudæis, qui per omnes nationes ſparſi habitabant, uarijs præceptis uitam illorum formans, atq; inſtituens.

IN EPISTOLAM IACOBI CANONICAM PARAPHRASIS ERASMI ROTERODAMI.

IACOBUS quondam Moſaicæ legis cultor, nunc cultor & ſeruus dei patris, qui poſt euangelium proditum, ſpiritualem requirit cultum, huiusq́ fi lij Ieſu Chriſti domini noſtri, ſcribit hanc epiſto lam cum omnibus, qui Chriſtiana profeſſione cenſentur, tum peculiariter ijs, quos ex omnibus Iudaicæ gentis tribubus perſequutionis, quæ ſub Stephani mortem coorta eſt, procella alios aliò diſperſit: propulſos à patrijs ſedibus, at nõ depul ſos ab euangelij conſortio: eiectos ædibus ſuis, at nõ eiectos ab eccleſia Chri ſti, precans ijs ueram ſalutẽ, non hanc corporis tantũ, quam mundus optat, ſed eam, quam Chriſtus ſuis, etiam in medijs exitijs ac mortibus largitur.

Omne gaudiũ — CUM communis euangelij profeſſio, cum idem baptiſmus nos fra tres efficiat, atq; inter ueræ fratres oporteat lætorũ pariter ac triſti um eſſe ſocietatem, uehementer diſcruciaret animum meum iſta

ueſtra

ueſtra calamitas, ni de ueſtra pietate conſiderem. Neq; enim neſcio ijs, qui felicitatem huius uitæ commodis metiuntur, exilium eſſe morte grauius, miſerrimũ uideri à chariſſimis diuulſos, ac poſſeſſionibus auitis excuſſos, agere peregre. Vos autem, qui in uno Chriſto beatitudinis puppim ac proram collocaſtis, qui felicitatem ueſtrã non in hoc mundo, ſed in futuro ſeculo expectatis, oportet ab horum ſententia longiſſime abeſſe. Siquidem iſta non immittuntur à deo irato, ſed maxime propitio: nimirũ hoc agente, ut temporarijs afflictionibus, quas immerentes patimini, & patientia ueſtra reddatur ſpectatior, & præmium ueſtrum cumulatius: ut quoties uarijs malorũ procellis undiq; tundimini, non ſolum intelligatis uos non oportere conſternari animis, quaſi deſtitutos à deo, ſed potius toto pectore gaudendũ eſſe, quod hoc argumento deo chari curæq; ſitis, exploranti tolerantiam ueſtram: quæ ſi perſtiterit, nec ceſſerit ullis malorum aſſultibus, nimirum liquebit eſſe ſolidum euangelicæ fidei fundamentũ. Nam niſi uobis penitus perſuaſum eſſet immortalitatis præmium eſſe paratũ ijs, qui hic pro Chriſti gloria malis affliguntur, non tantum malorũ uolentes & alacribus animis toleraretis. Porrò cum deus noſtrã ſalutem fidei potiſſimũ uelit acceptam ferri, pertinet hoc ad euangelij gloriam, ut certis argumentis homines intelligant, ueſtrã fiduciam non eſſe uulgarẽ, aut uacillantẽ, ſed firmam & inuictam. Etenim quod fucatum eſt, aut uanum, aut imbecille, ad ingruentẽ malorũ procellam loco dimouetur. Verum ac ſolidũ ſit oportet, quod nec exilio, nec inopia, nec ignominia, nec carceribus, nec flagris, nec morte deniq; uincitur, aut expugnatur. Admirabilis animi conſtantia habetur, ſi quis aduerſam fortunam infracto toleret animo. Cæterum ubi conſpicient uos res per ſe graues & acerbas, alacribus etiam & gaudentibus animis perpeti: ignominiã ob Chriſti profeſſionem inflictam, pro ſumma gloria ducere: facultatũ iacturam, pro lucro opimo habere: moleſtos corpori cruciatus, æternæ uoluptatis pignus exiſtimare: mortem qua nihil horribilius, nihil aliud arbitrari, quàm limen & ingreſſum immortalitatis futuræ: nimirũ intelligent ſpem ueſtrã, qua fulti iſta contemnitis, non eſſe uulgarem, nec ab humana duntaxat perſuaſione profectam, ſed afflatu numinis confirmari. Cæterũ, ut fides nondũ eſt probata, niſi ſeſe per uitæ pietatẽ & officia erga proximos exerat, ita tolerantia non habebit laudem abſolutã, niſi quemadmodũ in malis tolerandis fortis eſt & alacris, ita in bonis operibus exercendis ſibi cõſtet. *Opus perfectum habeat* Magnũ eſt mala libenter perpeti, ſed ob Chriſti gloriã duntaxat: at perfectum eſt, cum ipſe malis afficiaris, omnibus benefacere, non ſolum his, qui promerentur, uerumetiam his à quibus affligeris. Sic enim fiet, ut membra reſpondeatis capiti, diſcipuli præceptori, filij patri, ſi ſitis undiq; perfecti & integri, neq; quicquã in uobis deſideretur, quod ad abſoluendum euangelicę pietatis orbem pertinet. *Si quis aũt ueſtrũ indigeat ſapientia* Hoc fateor, non exigebat Moſi lex, hoc ſtultum etiam uidetur huius mundi ſapientibus, ſed hanc nouam ſapientiam nos docuit noua philoſophia, quam

Chriſtus

Chriſtus cœleſtis doctor inuexit orbi. In ea ſi quis nondum ſatis confirma-tus eſt, non eſt cur confugiat ad huius ſeculi philoſophos, quorum doctrina dilutior eſt, quàm ut ad rem tantam præſtandam ſufficiat. Supra uires mortaliũ eſt quod præſcribitur. Cœleſti opus eſt præſidio, Proinde cœleſte præmium paratũ eſt. Qui res ſuas omnes huius mundi bonis ac malis metiuntur, ſi quando premuntur malis, ab hominibus conſilium petunt, ab hominibus implorant auxilium. Vobis ſapientiæ cœleſtis præſidium à deo poſcendum eſt. Is enim impartit omnibus, non modo Iudæis, uerumetiam gentibus, & impartit pro ſua benignitate affluẽter, nec exprobrat cuiquam ſuum beneficium. Non repoſcit à nobis gratiam, nec eget ullius officio. Natura bonus eſt, ultro cupiens omnibus benefacere. Ab hoc quiſquis petet, non petet fruſtra. Vult omnibus benefacere, & poteſt quicquid uult. Nihil moratᷣ merita noſtra, tantum fiduciam erga ſe requirit. Phariſaica uox eſt, domine fac quod peto quia ieiuno bis in ſabbato. Vere pius ſic orat, Indignus ſum tua munificentia, dignus ira, ſed tamen reſpice famulum tuum, quoniam natura bonus es ac miſericors. Proinde ſi quis ab hoc uelit impetrare quod petit, pe-tat nihil diffidens, nihil hæſitãs. Ne circunſpiciat afflictionũ moles, ne uires expendat ſuas, tantũ cogitet optimũ ac potentiſſimũ eſſe deũ, à quo pendet. Qui totus fidit opi diuinæ, ſolidus eſt ac firmus. Porrò quiſquis hęſitat ac circunſpectat, ſic a deo pendẽs, ut interim reſpiciat humana præſidia, neq; toto pectore credit promiſſis diuinis, ſed uelut ex parte diffidẽs, argutationibus humanis ſecũ diſputat de rebus diuinis, is haud quaq; ſtabilis eſt, ſed quem admodũ undę maris nunc huc, nunc illuc uoluũtur ac reuoluũtur uentorũ & æſtus arbitrio, ita hic rationibus humanis, & opinionibus uarijs circũagitur inæqualis, ac diſſimilis ſui. Itaq; qui talis eſt, fallitur, ſi credit ſe quicq; impetraturũ à domino, cũ male ſentiat de eo, cuius auxiliũ implorat, diffidens ei, quaſi aut parũ bene uelit hominibus, aut parum poſſit, aut parũ uerax ſit in promiſſis. Simplex eſt Chriſtiana fiducia, nec uſq; uacillat, ſemper illũ unũ reſpiciens, qui neminẽ ſibi fidentẽ deſtituit, ſiue uiuere contingat, ſiue mori.

Vir duplex animo inconſtans eſt

Porrò cuius animus bifariã diuiſus eſt, hac parte deum reſpiciẽs, illa mundũ, is inæqualis eſt, & inconſtãs, non tantũ in precibus ſuis, ſed in omnibus etiã quę agit, aliud habẽs in ore, aliud in pectore, proq; tẽpore, nunc hoc, nũc illo affectus modo. Nõ oportet pro flatu reflatuq; fortunæ uertere animũ, quẽadmodũ uulgus hominũ facit. Quin potius Chriſtianus humilis, ac uarijs malorũ molibus preſſus, erigat animũ, & hoc nomine glorietur, quod mundo contemptus, non ſit cõtemptus apud deum, qui nihil offenſus humilitate conditionis aut fortunæ, dignatus ſit illum conſortio ſanctorũ, nec excludat ab hæreditate regni cœleſtis. Cõtra diues hoc nomine ſibi gratuletur, quod qui ob falſa huius mundi bona magni fiebat apud mundi cultores, nunc ob Chriſti profeſſionẽ ſpretus ſit, & contemptus, & quẽ ante tumidũ inanibus bonis faſtus agitabat, nunc apud homines deiectus & calcatus, ueris bonis

diteſcat apud deum. Hoc pacto fiet, ut nec pauperem ſua deijciat humilitas, nec diuitem inſolentem reddat ſua fortuna, maxime ſi cogitet uterq;, & mala, quibus grauantur inopes, & bona, quibus ſibi placent diuites, non eſſe diuturna, ſed celeriter euaneſcere, non aliter quàm herbarũ floſculos, qui ut blandiente Fauonio, ad uernum rorem ſubito proferunt ſeſe, ita mox ad boreæ flatum, ac ſolis ardorem emarceſcunt atq; emoriuntur, adeo ut floſculũ, qui natus ad ſolis exortum gratiſſimo colore blandiebatur oculis hominũ, ſol occidens uideat morientem. Arbores quoniam altis nituntur radicibus ac ſolido robore fulciuntur, diu uirent, quædam etiam perpetuo, nec uentorum iniuria, nec brumæ rigore uiroris gratiam ponentes. At herba quoniã iiſdem rebus non fulcitur, mox ubi ſol efferbuit, ſucco ſuo deſtituitur, quo temporariam illam floris gratiam alebat. Itaq; caulis langueſcens iam florem ſuum nec alit, nec ſuſtinet, ſed areſcit, ſeneſcit, emoritur, collabitur, quod paulo ante tanta gratia blandiebatur oculis hominum. Ne quis igitur in his, quę nec ſolida ſunt nec diutina, Chriſtianus glorietur, magis ea ſpectet, quæ ſunt æterna, quæ blandiuntur oculis dei: magis ſtudeat eſſe palma ſemper uirens, quàm herba mox ad leuem iniuriam emoritura. Vides modo natum florem, qui decor, quæ ſpecies, quæ coloris, quæ odoris gratia? quæ foliorum uirentium pompa, qui nitor, qui ſuccus, quæ iuuentus? At mox ad Auſtri flatum, ad ſolis æſtum, qui languor, quod ſenium, quis interitus? Idem dies & naſcentem conſpicit florem & pubeſcentem, & adultum, & ſeneſcentem, & mortuum. Huic adſimilis eſt diuitũ felicitas. Qui nunc purpura cõſpicuus, auro lucens, gemmis refulgẽs, magnifico famulitio ſtipatus, ſupinus uehitur, ac ueluti numen quoddam inter homines colitur, ſi reflauerit fortuna, aut exutus bonis omnibus, mendicabit exul, aut plorabit in carcere, aut ſublatus in crucem paſcet coruos, aut ſi nihil horum acciderit, certe mors inopina ſubito ſtrepitum omnem auferet. Gentium eſt huiuſmodi bonis metiri felicitatem, quæ præterq; quod à fortunæ pendent arbitrio, præterq; quod (ut nihil aliud) unà cum hac uita nos deſerunt, niſi contemnantur, perniciem adferunt. Chriſtianorum eſt ea ſequi, quibus æterna parantur bona, in quæ neq; fortuna, neq; ſenium, neq; mors ullum ius habet. Non enim ideo beatus quiſquã eſt, quia diues, ſed ita demum beatus erit, ſi ob euangelij profeſſionem ſpoliatus iis, quæ poſſidebat, ſi ſpretis uoluptatibus huius uitę, quibus affatim fruebatur, pro Chriſto ſuffert cruciatus & carceres, ſi eius amore in malis omnibus ad mortem uſq; perdurat infracto pectore, ſic interpretans, quo pluribus huius mundi malis premitur, hoc ſe chariorem eſſe deo, qui ad ſuam gloriã explorat cultoris ſui tolerantiã, quo ſimul & alijs exemplo ſit ad contemptum huius mundi, & ipſe poſteaquam ſe ſtrenue geſſerit in certamine, ueræq; uirtutis ac fidei documentũ dederit, palmam & coronam ferat, non quernam, ac lauream, nam marceſcunt & hæ, quod genus accipiunt, qui præmium ac laudem uenãtur ab hominibus, ſed coronam immortalis uitæ, quam pollicitus

Et decor uultus eius

eſt non

eſt non homo quiſpiam qui fallere poſſit,ſed deus. Pollicitus eſt autem,non ijs, qui plurimum opum congeſſerint, nō ijs,qui corporis robore præcelluerint,qui plurimum hoſtium fuderint,ſed qui ipſius amore, huius mundi bona ſpreuerint, huius mundi mala fortiter pertulerint. An ſyncerus ſit amor dei,explorāt huius mundi blādimenta,ſed multo magis tumultus afflictionum. In nobis autem eſt ſitum,ut dei præſidio fulti,nec blandimentis emolliamur,nec terriculamentis frangamur. Quod ſi quem illecebræ ſeculi dimouent à recto mentis ſtatu, aut ſi quem afflictionum moleſtia deducit à uera pietate,nō eſt quod imputet deo. Qui uincit,dei pręſidio uincit: qui uincitur, ſuo uitio uincitur. Neq; enim deus præbet hominibus occaſionem peccandi, ſed quod ille largitur pro ſua bonitate in materiam ſegetemq; pietatis, hoc noſter animus affectibus corruptus ac uelut ineſcatus, ſibi uertit in occaſionem exitij. Deus enim in hoc aliquando nobis donat rerū affluentia,uitæq; commodis frui, ut ipſius benignitate prouocati, gratias illi agamus. Rurſus patitur aliquoties nos rebus aduerſus affligi, quo & noſtram pietatem reddat ſpectatiorem,& præmium augeat. Quod ſi res in diuerſum cedit,noſtra culpa eſt,nō illius. Siquidem ut ipſe natura bonus,nullis malis ſolicitari poteſt, ita neminem ad mala ſolicitat. A nobis eſt illud, quod nobis dei bona uertit in malum. Largitur ille ciborum copiam,largitur uini liquorem,ut moderate refecti,laudibus uehamus autorem. An hunc in ius uocabit, qui uino temulentus eſt? nequaquā:accuſet animū ſuum,cuius uitioſa cupiditas illexit ac pertraxit ad ebrietatem. Ex primorum parentum uitio inſita eſt animis

Nemo cum tentatur

Deinde concupiſcentia poſteaquam concepit

noſtris quædam ad uitia procliuitas,ea ceu peccati ſeminarium eſt. Quod ſi in animum admiſſum coaluerit,iam mens ueluti concepit peccatum. Et ni uitioſa cupiditas pellatur ab animo,paulatim grandeſcit & inualeſcit malus ille fœtus,donec pariatur capitale peccatum. Quod ubi ſuis numeris fuerit conſummatum,rurſum incipit & ipſum gignere. Gignit autem fœtum omnium peſſimum, nempe mortem æternam, atq; hic eſt fructus longe triſtiſſimus uoluptatis illius in ſpeciē blandæ,& neſcio quid ſuaue pollicentis,dum mortiferum æs uoluptatis eſca prætexit. Quemadmodū igitur hic mundus inferior nihil habet undiq; purum ac perfectū, ſed bona malis uitiantur,& quæ læta ſunt,triſtium uiciſſitudine miſcentur, aërem uitiat lues, corporum ualetudinem infeſtat morbus & ſenium, lucis gratiam interrumpūt tenebræ: ita in noſtris animis,donec his corporibus obnoxij ſunt,uix quicquā eſt ex omni parte beatum ac purum, quod non aliqua labe cupiditatū humanarum, aut erroris & ignorantiæ tenebris uitietur. Sed quicquid in nobis eſt mali,

Nolite itaq; errare fratres

nobis imputare debemus,non deo. Etenim ſi puris eſſemus affectibus,ſi toto pectore fideremus deo, ſi totis uiſceribus ad æterna cœleſtiaq; aſpiraremus,quicquid hæc uita nobis obijceret,ſeu triſte,ſeu lætum,uerteretur in pietatis incrementū. Proinde fratres dilectiſſimi, nolite facere quemadmodum uulgus ſtultorum hominum facit,qui quo ſuis uitijs blandiātur,naturæ conditorem

ditorem in ius uocant,uelut autorem peccati. Procul abſit hic error à uobis, qui didiciſtis euangelicam philoſophiam. Vt deus ſuapte natura pure ſum/ meç bonus eſt, ita nihil ab illo proficiſcitur, niſi bonum. Si quid igitur in nobis eſt uitiorum, non deo,ſed nobis ipſis feramus acceptum: ſi quid bo/ næ rei,ſi quid ueræ lucis,ſi quid illibatæ ſapientiæ,id totum autori deo aſcri/ bamus. Si quid lucis habet hic orbis craſſior, à cœleſtibus illis corporibus habet, & potiſſimum à ſole. Quicquid in nobis eſt ueræ cognitionis, quic/ quid puri ſynceriç affectus,id à nobis non oritur,qui alioqui nihil aliud ſu/ mus, ꝙ peccatores & ignorantes, ſed è ſublimi proficiſcitur: ab autore bo/ norum omniũ uenit,quicquid uere bonũ eſt: à fonte totius perfectionis ob/ tingit,quicquid legitimũ ac perfectum eſt,taleç,ut uos deo cõmendet:quic/ quid uere lucidũ eſt,id nobis ex ſeſe mittit ille pater & princeps omnis ueræ lucis.Hæc non impartit meritis noſtris,ſed gratuito nobis largitur,ut eſt na tura benignus. Dona ſunt uerius ꝙ præmia,liberalitas eſt potius, ꝙ mer/ ces.Fas igitur nõ eſt,ut hinc quicquã nobis arrogemus, ſed pro noſtris ma/ lis dei miſericordiam interpellemus,pro bonis non noſtris,illius liberalitati gratias agamus.Vt ille ſua natura optimus eſt,ita non poteſt dare,niſi quæ ſunt optima:ut incõmutabilis eſt,ſemperç ſui ſimilis,ita nihil eſt apud eũ, quod ulla uiciſſitudine caliginis offuſcetur. Noſtrum hunc diem nox ſucce/ dens excipit,nubes intercedentes obducunt,humanam ſapientiam obnubi lant errores opinionum, humanam probitatem inficiunt malæ cupidita/ tes. Apud illum nulla malorum mixtura,nec ullæ caliginis uices. Ad huius igitur ſimplicitatẽ oportet & nos pro uiribus adniti,ut pijs ſtudijs præben/ tes nos magis ac magis capaces donorũ illius, uelut in illũ transformemur. Conuenit enim,ut filij naturã parentis referant.Male reddidimus Adã hu/ ius craſſæ corruptæç natiuitatis principem. Is peccatorum tenebris obſcu/ ratus,genuit nos tenebris obnoxios.Quod faſtidimus cœleſtia,quod inhia mus terrenis,illius ingeniũ referimus.Quod cęcutimus,quod hallucinamur, quod labimur,terreni parentis eſt. Sed felicius nos regenuit pater ille cœle/ ſtis,ut iam ueluti denuo cõditi,innocentia uitæ,ac ueritatis æternæ cognitio/ ne,nouę origini reſpondeamus.Ille ſeductus fallacibus promiſſis ſerpentis, genuit nos tenebris.Hic rurſus nos genuit,nõ ex corrupto ſemine terreni pa tris,ſed ex puriſſimo ſemine ſermonis æterni ac ueridici. Mendax erat ſer/ mo ſerpentis,& à ſtatu innocẽtiæ deiecit.Verax eſt ſermo doctrinæ euãgeli cæ,per quem cooptamur in hæreditatem immortalitatis,& aſciſcimur in cõ ſortiũ Ieſu Chriſti filij dei.Erat ille lux uera de ſumma luce profectus,cuius doctrina mentes hominum illuſtrauit,& ab huius mundi tenebris aſſeruit. Tam efficax autem eſt ſermo cœleſtis,ut nos non mutarit ſolum, ſed uelut prorſus in alios homines transformarit,execrãtes iam, quæ prius adamaba mus,adamãtes,quæ prius execrabamur.Atꝗ hoc honore dignatus eſt nos pater cœleſtis,nõ noſtris meritis prouocatus,ſed ſua gratuita bonitate, qua

Omne datum optimum, & omne donum perfectum.

Voluntarie enim genuit nos.

Voluntarie

ſic illi uiſum eſt ab æterno,ut inaudita ratione cōderet in terris nouam crea-
turam,noſq́ huius nouæ cōditionis,ueluti primitias quaſdā eſſe uoluit,qui
Scitis fratres charißimi. inter primos ſumus ad euāgelicam uocati doctrinā. Hoc igitur honoris cum
nobis deus gratis impartierit,ſupereſt,ut nos uiciſſim illius munificētiæ pro
uirili reſpondeamus. Gratuito ſumus admiſſi ad hāc felicitatē, ſed à qua in-
terim poſſimus noſtro uitio excidere,niſi quod gratuito donatū eſt,pijs ſtu-
dijs tueri ſtudeamus. Fruſtra cooptati fuerimus per baptiſmum & euange-
licæ doctrinæ profeſſionem in conſortium filij dei, niſi caſtis puriſq́ mori-
bus noſtræ profeſſioni reſpondeamus. Vt quemadmodū nobis æterna lux
illuxit per filium dei, ita uita noſtra omnis teſtetur, quod ad lucis conſorti-
um pertineamus. Semel exuimus ueterem hominem cū erroribus,cum affe-
ctibus,cum uitijs ſuis,nunc æquū eſt,ut diuerſa ſequamur. Antehac malui-
ſtis uideri magiſtri,q̄ diſcipuli,nā id uobis perſuadebat ambitio,quod do-
ctior habeatur uulgo,qui loquaciſſimus ſit: maluiſtis iraſci recte monēti,q̄
agnoſcere culpā: maluiſtis obſequi libidini perniciosæ,q̄ ea ſectari, quæ ſa-
Sit omnis homo uelox. lutem adferunt: nunc fratres mei chariſſimi,quiſquis uult haberi nouus ho-
mo,tardus ſit ad loquendum,uelox ad audiendum, paratus à quouis diſce-
re. Cæterum docendi partes,ne quis ſibi temere ſumat,neq; præpropere. Et
quemadmodū non abeſt à periculo lapſus,qui præceps eſt ad loquendum,
ita uergit ad iniuriam, qui facile commouetur animo. Oportet autem pios
homines procul abeſſe, non ſolum ab omni uindicta, uerumetiam ab om-
ni maledicentia. Tutior aūt erit à conuitio,qui nihil reſpondet: nulli faciet in-
Nam ira uiri. iuriam,qui nec laceſſitus iraſcitur. Apud homines fortaſſis iuſtus uidet̄, qui
conuitium conuitio,qui maleficiū maleficio retaliat,ſed idem multum aberit
à iuſticia dei, qui per filium ſuū nos docuit bene loqui de his qui nobis ob-
trectant,bene uelle his qui nobis male uolunt,benemereri de male merenti-
bus. Hæc non facit,qui linguæ laxat habenas,mēbro uolubili & lubrico,qui
Propter quod abijcientes. iram habet in conſilio. Huiuſmodi cupiditates,ut obruūt ac ſuffocant ſemē
diuini ſermonis, quo minus ſuboleſcens fructificet in uobis, ita obſtant ne
poſſint in animi ſegetem inſeri. Non hæret in ſolo ſenticoſo, nō in paluſtri,
nō in harena fluitante: puram,purgatam, ac ſolidam terram poſtulat. Pro-
inde ſi uultis ut ſemen ſermonis euangelici,quod ſemel iactum eſt, fructum
adferat in uobis,fructum,inquam,non temporarium aut uulgarem,quo ad
tempus reficiantur corpora,ſed æternam ſalutem animarum ueſtrarum: re-
purgate ueſtri pectoris aruum, non ſolum à tumultu maledicentiæ & ira-
cundiæ,uerumetiam ab omnibus cupiditatibus,quibus inquinatur animus
humanus, à ſpinis auariciæ,ab harena temeritatis, à limo libidinis, à petris
ſuperbiæ ac pertinaciæ. Siquidem his rebus onuſta mens,non eſt capax ſer
monis euangelici,qui fruſtra pulſat tympanum aurium,niſi alte ſubſidat in
cordis penetralia. Atque is ſi ſemel ſubſederit in animos ueſtros, haud
quaquam fuerit ſterilis,ſed emerget ac proferet ſeſe pijs factis. Iudæi legem
ſuam

ſuam memoriter tenent, nec eam exprimunt uita. Philoſophi ediſcunt bene uiuendi rationes, & id ſatis eſſe putant, longe fallentes ſemetipſos, cum non in lingua, ſed in uita ſita ſit hominis felicitas. Vobis autem ſatis eſſe nō debet, quod catechumeni audiſtis euangelicam doctrinam, quod baptizati admiſſi eſtis ad magis abſtruſa euāgelicæ doctrinæ myſteria, quod uniuerſam Chriſti philoſophiam, omnemq́ꝫ illius uitam perdidiciſtis, quod accepiſtis promiſſionem immortalis uitæ. Quod Chriſtus docuit, moribus eſt exprimendum: quod ille geſſit, nobis eſt pro uiribus imitandū. Mortui cupiditatibus huius mundi, cū illo ſepeliamur oportet, cū illo reuiuiſcamus ad innocentiam, cū illo feramur in cœlum, deniq́ꝫ ſic uiuamus in terris, ut ne indigni uideamur præmijs cœleſtibus. Vultis audire, quàm nullum fructum referat, qui leuiter & incogitanter euangelicum ſermonem audierit? Similis eſt homini contemplanti faciem ſuam in ſpeculo, contemplatur, ſed cōtemplatur tantum. Nec enim poteſt mutare faciem natiuam, nec alius diſcedit à ſpeculo, quàm acceſſerat. Imò quoniam ideo tantum acceſſit, ut uideret qua forma eſſet, ne cogitat quidem de mutandis formæ uitijs, ſed ſimulatq́ꝫ recedit à ſpeculo, ne meminit quidem, qualem ſeſe conſpexerit. At euangelicæ doctrinæ ſpeculum non oſtendit næuos, aut tubera corporis, ſed omneis animi tui morbos tibi ponit ob oculos, nec ſolum oſtendit, uerumetiam medetur. Lex Moſaica magis prodebat animi mala, quàm ſanabat. Erat enim lex iuxta literam imperfecta, & magis metu deterrebat à malis, quàm efficiebat, ut homines ſponte recta ſequerentur. At euangelica lex per charitatem à uolentibus ac liberis plus impetrat, quàm extorquebat illa, & quod incipit perficit, quum illa nihil ad perfectum adduxerit. Ad hoc igitur ſpeculum quiſquis diligenter contemplabitur & mentem & uitā ſuam, idq́ꝫ fecerit aſſidue, nunquam dimouens oculos ab exemplo doctrinaq́ꝫ Chriſti, hoc eſt, quiſquis ſermonem ſacrum non ſic leuiter audierit, ut mox ad curas huius mundi uerſus, uideatur oblitus quod audijt, ſed ad eius normam uitam omnem componat, pijs operibus exprimens, quod animi medullis penitus infixit: hic demum beatus erit, non quod audierit, ſed quod affectibus, ac motibus præſtiterit. Audis à Chriſto ſupplicium gehennæ manere illum, quiſquis dixerit fratri ſuo, fatue. Ac mox oblitus quod audieras, ad leue conuitium moues arma. Audis negligendas opes, tineis ac furibus obnoxias, ſed ueras eſſe recondendas in cœlo. Verum digreſſus à prædicatore, ſic omnibus ſtudijs pergis per fas nefasq́ꝫ congerere diuitias, quaſi crederes poſt hanc uitam non eſſe præmia pietatis. Quod ſi quis inter uos abunde ſibi religioſus uidetur, ſi manus contineat à furto, & pugnis, cæteriſq́ꝫ uitijs, ſed interim non refrenans linguam ſuam ab obtrectationibus, à cōuitijs, à turpiloquijs, neq́ꝫ cor ſuum à turpibus cogitationibus, huius inutilis infrugiferaq́ꝫ religio eſt. Fortaſſe nō punitur humanis legibus, qui loquitur tantū adulteria, non etiam patrat, at is apud deum iam adulter

Eſtote autem factores uerbi

Quia ſi quis auditor eſt uerbi.

Qui aūt perſpexerit in le.

Si quis autem putat ſe religioſum eſſe.

eſt,qui animo patrauit adulteriũ.Nõ dat pœnas hominibus,qui rem alienã concupiſcit,ſi liceat impune:ſed apud deũ furti reus eſt,qui furtũ concepit in animo. Ex actis illis manifeſtis æſtimamur apud homines, quibus animus nõ eſt cõſpicuus. Cæterũ deus intimos animi affectus intuetur,& ex ijs nos æſtimat. Porrò corruptus animus plerunq; ſolet in linguã erumpere. Apud Chriſtianos conuitiũ homicidij genus eſt,tantũ abeſt,ut cũ linguæ petulantia cohæreat uera pietas. Neq; uero ſufficit ad Chriſtianã religionem,abſtinuiſſe à peccando,oportet & bonis operibus abũdare. Siquidẽ à malo temperant & ſerui,nimirũ ſupplicij metu,at filios decet charitas,ea nõ eſt res ocioſa,ſed efficax,in omne bonũ opus ſeſe promens ultro. At dixerit aliquis, quæ nam igitur ſunt iſta facta,quæ nos uere reddũt religioſos? Qui Iudaiſmum ſapiunt,religionis laudem conſtituũt in pallijs ac phylacterijs,in delectu ciborũ, in lotionibus,in prolixis precibus, cæteriſq; ceremonijs, quæ ſic aliquoties aſpernandæ nõ ſunt,ſi per hæc ueluti ſigna cõmonefiamus eorũ, quæ ſunt propria pietatis:pernicioſa uero,ſi quis arbitretur per hæc hominẽ fieri religioſum, quæ ſola citius reddunt hypocritam. Attamen hæc ſeruare religio uidetur apud homines,qui perperã ponunt pietatem in rebus uiſibilibus,quæ ſigna ſunt fortaſſe pietatis,non cauſa, quũ per ſe neq; bonæ ſint, neq; malæ, niſi quod tales uel uſu,uel hominum opinione uideantur,cũ uera pietas ſit in ipſis animis,atque alijs ſignis longe certioribus ſeſe promat. Vultis igitur audire,quæ ſit uera religio apud deum patrẽ, qui nõ humano iudicio nos æſtimat? Nimirũ hæc eſt pura & immaculata religio,ut queadmodũ nos experti ſumus dei erga nos & miſericordiam & beneficentiã, ita nos uiciſſim erga proximũ & miſericordes ſimus & benefici, idq; nõ aliqua ſpe redituri ad nos officij mutui,ſed ex mera ſynceraq; charitate præmium officij noſtri nõ aliunde q̃ à deo expectãtes,qui ſibi patitur imputari,quicquid in fratrẽ ipſius amore collocauerimus. Pius ac purus eſt apud Iudæos, qui morticinum non contigerit,qui lotus ſit uiuo flumine:apud deũ pius ac purus eſt,qui orphanis ac uiduis adfuerit afflictis,qui fratrẽ oppreſſum ſubleuarit,qui egentem pecunia iuuerit. Apud Iudæos impurus eſt,qui carnem ſuillam ederit,apud deũ impurus eſt,cuius animus fuerit huius mundi cupiditatibus infectus & inquinatus. Sed quæ nã,inquies,ſunt illæ cupiditates? Mundi iudicio uilis habetur quiſquis pauper eſt: honoratior, qui plus opũ poſſidet,ideoq; præcipuum illis ſtudium,ut q̃ maximam pecuniæ uim ſibi cõparent. Ignauus & abiecti ſpiritus habetur, qui ad iniuriam illatã obmuteſcit. Stultus habetur,qui pro maleficio refert beneficiũ. Splendidus habetur, qui luxui indulget: ſordidus,qui ſectatur ſobrietatẽ. Magnus habetur, qui faſtu turget,qui inferioris notæ homines è ſublimi deſpicit. Felix habetẽ, cui res interim è ſententia ſuccedunt, qui delicijs ac uoluptatibus affluit,qui uentri gulæq; ſeruit. Hæ res ſunt, quæ uere reddunt impiũ & impurum hominis animũ,à quibus quiſquis abfuerit, is demum uere religioſus eſt apud

Religio munda & immaculata.

deum

deum patrem,qui nos exemptos à terrenis euocauit ad cœleſtia, à perituris & caducis ad æterna,docuitq́ꝫ nos,ut ueris bonis dignitatē hominis æſtimaremus, utq́ꝫ in omnibus quæ agimus,non aliò ſpectaremus, quàm ad ipſius gloriam, à quo ſolo ſperanda eſt benefactorum compenſatio, qui ueræ pietatis officia non rependit fluxis ac mox perituris præmijs, quemadmodum hic mundus ſolet,ſed beatam immortalitatem largitur. Humilis eſt,tenuis eſt,cui impendis officium,referre gratiam non poteſt,ſed tamē in hunc longe præſtat collocare, quàm in alium quamlibet diuitem aut potentem, à quo nullus fructus redire poteſt,niſi uilis ac temporarius,quum pro tenui fratre ſubleuato Chriſtus reponat uitam æternam.

CAPVT II.

QVi proximū amat propter deum,& qui deū amat in proximo, nō hactenus illū metitur,quod potēs ſit,aut diues, aut nobilis, ſed quatenus diuinis bonis abūdat. Cæterū ad hāc æſtimationem nihilo potior eſt rex,aut diues,quāuis humili aut paupere. Pro omnibus ex æquo mortuus eſt Chriſtus,& omnes ex æquo uocantur ad immortalitatis hæreditatē. Proinde fratres mei,ſi uere fiditis promiſſis domini noſtri Ieſu Chriſti,nolite facere diſcrimen perſonarum iuxta rerum mundanarū æſtimationē. Chriſtus iuxta mundū humilis fuit & pauper, & tamen hunc principem omnis gloriæ uoluit eſſe pater. Non opulentis, ſed pauperibus pollicitus eſt regnum cœleſte. Iam ſi quis ingrediatur in conſeſſum ueſtrum aureo inſignis annulo, aut ſplendida ueſte cōſpicuus, ac ſimul ingrediatur pauper quiſpiam,nec annulū geſtans in digitis, & ueſte uili ſordidaq́ꝫ tectus,& cōtinuo coniectis in diuitem oculis,nō ob aliud, niſi quod ueſtitu ſplendido pauperē obſcurat, deferatis ei locū honoratiorē, dicentes: Tu ſede hic bene: Rurſus pauperi dicatis ueluti contempto,nec ob aliud,q̄ꝫ ob ueſtem uiliorē: Tu ſta illic, aut ſede illic ſubter ſcabellum meū: quæſo an non ſtatim animus ueſter reclamet,& condemnet tacite factum ueſtrū, qui honorem, qui uirtuti debebatur, per adulationem tribuatis auro & purpuræ,ob harum rerum inopiam cōtemnentes eum, qui deo ueris animi bonis multo cōmendatior eſt illo diuite? Illum uobis cōmendat digitulus annulo gemmaq́ꝫ nitens,& corpus opertum ſerico:huncuobis non cōmendat fidei ſynceritas,animi modeſtia,ſobrietas,caſtitas,cæteræq́ꝫ dotes,quæ uere magnum ac ſplendidū reddunt hominē? Cur ueſtrum iudiciū diſſentit à iudicio dei? Æquis auribus audite fratres mei dilecti,quod res ipſa clamitat eſſe uetiſſimū. Quantūuis mundus deferat diuitibus, deus ipſe prætulit pauperes, pauperes quidem iuxta mundum hunc,qui gemmas & aurū, qui magiſtratus & regna nec habent,nec ambiūt in hoc ſeculo. Hos præteritis diuitibus cū ſuo faſtu,delegit,præſentium quidem rerum inopia tenues,ſed expectatione regni cœleſtis & hæreditatis æternæ diuites ac potentes,nimirū fretos eo qui promiſit,qui nec fallere poteſt,ſi uelit,& præſtare poteſt quicquid

Nolite in acceptione perſonarum habere.

Audite fratres.

uult. Quibus autē is promiſit hanc admirabilem felicitatem? num regibus aut opulentis? nequaquā, ſed ijs, à quibus uere diligitur, quicūq; fuerint illi, ſiue ſerui, ſiue liberi, ſiue diuites, ſiue tenues. Et uos inuitato diuite ad honorificum conſeſſum, paupere ad ima ſubſellia relegato, prætuliſtis eū, qui deo uilior eſt, & cōtemptui habuiſtis eū, qui deo & diues eſt & honoratus. Illi habitus eſt honos, qui fortaſſe diuitijs fraude quæſitis, aut rapina partis, ſeſe uenditat: hic cōtemptus eſt, qui pauper eſſe maluit, q̃ cū iactura pietatis ditēſcere, qui exhauſtis in pauperū ſubſidia diuitijs, ultro pauper factus eſt, ut pietate diteſceret. Non eſt quidem impius quiſquis diues eſt, tamen haud temere diuitibus huius mūdi conuenit cum euāgelica pietate, uerū ex hoc hominum genere potiſſimū exiſtunt, qui repugnāt euangelio Chriſti. Nā qui ſunt tandem, qui tyrannidem exercent in uos odio pietatis? nonne diuites? Qui ſunt, qui uos peragunt reos & pertrahunt ad tribunalia? nonne diuites potiſſimū? Qui ſunt, qui male loquuntur & execrantur ſanctū nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, per cuius inuocationem uos aſſecuti eſtis ſalutē, & in quo gloriamini? nonne diuites? Qui intantū non fauent ueſtræ profeſſioni, ut nomen quod uobis eſt ſalutiferum & adorandum, illis ſit exitiabile & abominandū. Sic autem profeſſio nominis huius cœpit uobis eſſe ſalutifera, ut tamen ueſtro uitio poſſitis excidere à promiſſa ſalute. Rex præmium oſtendit, ſed ei qui factis præſtiterit legem regiam: ea neminē poteſt latere, quū iam olim literis ſit prodita, eſt autē huiuſmodi: Diliges proximū tuum ſicut teipſum. An proximū ad hāc regulam diligit, qui pio pauperi præfert diuitem impium? Euangelica lex charitatis lex eſt: quicquid aduerſus hanc cōmittitur, etiam ſi non ſit nominatim uetitū, tamen peccatū eſt, & uos ipſa lex tacite redarguit, quæ præcepit omnibus, & in omnibus diligendū proximum tanq; teipſum. Quiſquis ab hac regula deflectit, legis tranſgreſſor cōuincitur. Neq; uero ſibi quiſq; ita blandiatur: leue eſt admiſſum, hac parte duntaxat lex eſt uiolata. Imò lex euangelica talis eſt, ut ni tota ſeruetur, tota uideatur eſſe uiolata. Cum enim ſumma totius legis cōtineatur in charitate dei ac proximi, quiſquis excidit à charitate, quæ radix eſt totius legis, nimirum totam legē uiolauit, & legis autorē offendit, cui hactenus factus eſt omnium reus, quod qui ſemel aberrauit à ſcopo totius legis, quod quidē in ipſo eſt, aberraturus uideatur, quoties ſe dederit occaſio. Veluti quiſquis in tenebris ambulat, nō refert in dextrū aberret, an in ſiniſtrū, certe cuilibet errori expoſitus eſt, qui ſemel excidit à luce. Proinde qui per adulationē diuitem immerentem prætulit pauperi promerēti, quoniā hac in parte uiolauit legē charitatis, affinis eſt omnibus commiſſis, quæ ſolent aduerſus proximi dilectionem patrari. Neq; leuiter offendit deum, qui legē illius auſus eſt aliqua in parte uiolare. Qui ſemel præcepit charitatem, ſemel eadem opera uetuit quicquid pugnat cū charitate proximi. Etenim qui legem tulit, ne mœcheris, idem ſtatuit, ne quem occidas. Quod ſi abſtinueris quidē ab adulterio, cæterum

Si tamen legē perficitis.

Secundū ſcripturam.

Quicunq; autem totam legē ſeruauerit.

cæterum perpetraris homicidiũ,an ideo nõ uiolaſti totam legem,quod uria
in parte uiolaſti? Idem utrunq; uetuit,& eadẽ de cauſa uetuit, nempe quod
aduerſetur charitati proximi.Sed non ea tantũ uetuit,quæ legibus puniun/
tur etiam ethnicorum,ueluti furtum,homicidium & adulterium, ſed omnia
prorſus,quæ diſſident ab euangelica charitate.Moſaica lex non puniret eũ,
qui modeſtũ pauperẽ ſuperbo diuiti poſthabuiſſet, aut qui proximo male
uellet,ſed tamen hunc punit lex euãgelica. Ad huius igitur igitur normam,
non ſolũ facta ueſtra,uerumetiã ſermonem & animi cogitationes cõponite,
ne quid unq; ſit,quod à proximi charitate diſcrepet. Lex eſt libertatis, non
quod per eam liceat peccare, ſed quod euangelica charitas ultro impetret à
uolentibus,quod leges humanæ metu pœnarũ extorquẽt à nolentibus. Ad
hanc itaq; legem uitam omnẽ componite,ſummũ laturi præmium, ſi quod
præſcriptum eſt præſtiteritis,contra grauiſſimas daturi pœnas,ſi ſemel exci
deritis ab eo,unde lex tota pendet.Gratis uobis condonata ſunt uitæ ſupe/
rioris commiſſa. Gratis collatum eſt donũ ſpiritus cœleſtis,per quem eſtis
deo non modo reconciliati,uerumetiam mutua conglutinati charitate.Quo
plus uobis collatũ eſt, & collatũ eſt gratis nihil promeritis, hoc acrius puni/
entur,qui tantam dei miſericordiam in ſe experti nõ ſe uiciſſim præbẽt mi/
tes ac miſericordes in proximũ. Qua fronte petet à iudice deo miſericordiã,
qui ſeruus in conſeruum ſe præbuerit immiſericordem? quo ore poſtulabit
à deo diligi, qui proximũ ſuum nõ diligit? Si uis iudicium nanciſci dilutum
miſericordia, fac te præbeas miſericordem,erga proximum, uel peccantem,
uel egentem. Atq; in hanc ſanè partem præſtabilius eſt deflectere, ut miſe/
ricordiæ, q̃ iudicio nitamur. Cũ enim penè totum ſit miſericordiæ diuinæ,
quod habemus,magis q̃ iuſticiæ,potius adnitendũ eſt,ut deum miſericor/
dem,quàm ut ſeuerum experiamur. Ille nos ſeruauit ſua miſericordia,æquũ
eſt & nos uiciſſim erga proximum ad miſericordiam, quàm ad ſeueritatem
eſſe propenſiores. Nec enim paulo plures colliguntur lenitate,clemẽtia,be/
neficentia, quàm auſteritate, ut hoc nomine merito glorietur, miſericordia
præferens ſeſe iudicio,quod qui iudicium experti fuerant perituri,miſericor/
diæ beneficio ſeruantur. Nemo noſtrum non labitur quotidie,talem exper/
turus deum in condemnandis admiſſis ſuis, qualem ſe præſtiterit erga fra/
trem ſuum. An ſatis per ſe putandum eſt ad ſalutem conſequendam,ſolam
fidei profeſſionem? Quid autem eſt fides abſq; charitate? Porrò res eſt ui/
uida charitas, non ceſſat, non eſt ocioſa, exerit ſeſe benefactis ubicunq; ad/
eſt. Quę ſi deſint fratres mei,quæſo an inane fidei nomen ſeruabit hominẽ?
Infrugifera fides eſt,quæ per charitatem nõ operatur,imò titulotenus dun/
taxat fides eſt. Quod dixi, clarius fiet exemplo collato. Si quis fratri aut ſo/
rori,cui ueſtis deſit, aut uictus quotidianus, dicat blandis uerbis, abite cum
pace, caleſcite, & ſaturamini, atque hæc loquutus nihil dederit eorum, quæ
corpori ſunt neceſſaria, nónne huius blandiloquẽtia inutilis erit egentibus?

Sic loquimini & ſic facite.

Iudiciũ enim, ſine miſericor dia illi.

Superexaltet autem nunc iudicium.

Quid proderit fratres mei ſi fidem quis dicat ſe.

Nihilominus algebunt aut eſurient ob huius orationẽ, quæ neceſſitati non opitulatur. Verbotenus ſubleuat, re nihil præſtat. Sic nimirũ inutilis erit fidei profeſſio, quæ uerbotenus conſtat, neq; quicquã agit, ſed ueluti mortua torpet, neq; magis eſt dicenda fides, ꝗ̃ cadauer hominis meret̃ hominis uocabulũ. Quod corpori eſt anima, hoc eſt fidei charitas: hac igitur ſubducta, mortua quædam & inefficax res eſt fidei uocabulũ. Neq; magis tibi profuerit apud deum ore profiteri fidem ocioſam, ꝗ̃ proximo egenti oratio blãda, cum re fuerit ſubleuandus. Rideri ſe putant quibus dicis: calefcite, ſaturamini, quibus neq; ueſtis datur, neq; cibus. Ita deum ridere uidetur, qui quotidie repetit, credo in deum, credo in deũ, cũ nulla præbeat argumenta fidei. Vt inutilem habet charitatẽ, qui uerbotenus amat, ita ſuperuacaneã habet

Sed dicet quis fidem, qui uerbotenus modo credit. Iam exorietur fortaſſe quiſpiã, qui ſeparare cupiens ea, quæ natura cõiunctiſſima ſunt, & quorũ alterũ ab altero diuelli nõ poteſt, dicat: Tu fidẽ habes, ego facta habeo, ſit ſua uterq; portione contentus. Tibi ſufficiat tua fides, mihi ſat eſt, qđ adſunt benefacta. Imò neutri ſuffecerit ſua portio. Tu fide gloriaris, eam, ſi uerã habes, factis declares oportet: ſi mortuam habes, fruſtra habes. Tu facta iactas, nec ea ſufficiunt ad conſequendã immortalitatis coronam, niſi proficiſcãtur à charitate, quæ fidei ſalutaris comes eſt indiuidua. Quod in arbore ſunt flores & frondes, hoc in nobis ſunt officia charitatis, quæ ſi prorumpũt ſuo tempore, declarant arboris radicẽ eſſe uiuam, cuius ſucco alitur. Proinde ita demũ prodерunt benefacta, ſi nõ præſtentur ad inanẽ gloriam, non ad humanã gratiam, non ob metum aut pudorem, nõ ſpe lucri, ſed ex uiua fide, quæ nobis perſuaſit deo præſtari, quicquid præſtatur ob ipſum proximo, nec aliò, ꝗ̃ ab illo ſperandum eſſe præmiũ. Tu tibi places, quod perſuaſum habeas u-

Tu credis quoniam unus eſt deus. num eſſe deum, cũ error paganorum credat innumeros eſſe deos. Recte facis, nam iſtoc nomine præcellis. Sed fruſtra credis eſſe deũ, & eſſe deum unũ, niſi ſic credas, ut ab illo ſalutem conſequaris. At id non facies, niſi fidei iungas charitatem, & pijs operibus teſteris & quod credis & quod amas. Si deum credis eſſe, crede & ſalutis autorẽ eſſe, crede promiſſis illius, & ita uiuas, ut illius dignus uideare promiſſis. Promiſit miſericordiã, ſed ijs, qui hic miſericordiam exercent in proximum. Promiſit uitam æternã, ſed ijs, qui huius mundi gaudia ſpernunt. Ita nõ ſolum credes unum eſſe deum, ſed omnẽ fiduciam in uno illo collocabis: alioqui quis erit fructus credulitatis tuæ? Dæmonia quoq; credunt eſſe deum, credunt Ieſum eſſe filiũ dei, & adeo credũt,

Vis aũt ſcire ô homo. ut contremiſcant. Sed quoniã credunt tantum, non etiam amant, ſupplicium ab illo metuunt, præmiũ non ſperant: & iuſtum ſentiũt, miſericordiam ſentire nõ merentur, cũ ipſi crudeles ſint in alios. Quod ſi adeo ſtultus es, ut adhuc tibi blandiaris inani fide, age proferam exemplũ familiarius ac notius, quod te doceat inutilẽ ac mortuã eſſe fidẽ, quæ per dilectionẽ non operetur. Abraham, quo generis autore potiſſimũ gloriamur, primam ac præcipuam

fidei

fidei laúdem meruit apud deum, à quo tributũ eſt illi iuſticiæ elogiũ: ſed in hoc fides haud quaquã ſterilis fuit. Neq; enim ſolũ ore profeſſus eſt ſe illius promiſſis fidere, uerumetiam nõ dubitabat Iſaac unicũ filium altari impoſitum mactare, iubente deo, cum iuxta naturæ ordinem, non aliunde ſperari poſſet illi poſteritas: ſed fretus dei promiſſis, quem ſciebat & mortuos reuocare in uitam cũ libet, nihil cunctatus eſt peragere, quod iuſſus erat. Ex factis igitur iuſticiæ laudem meruit, ſed quę ex fide proficiſcerentur. Sunt enim & opera legis Moſaicæ, quibus fruſtra fidunt, qui ſunt expertes euãgelicæ fidei. Quid autem nõ facturus erat egregius ille patriarcha, qui promptus & alacer accedit ad mactationem unici filij Iſaac, quem eo etiam tenerius diligebat, quod in extrema ſenectute natus eſſet, quodq; huius nomine promiſſa eſſet felix illa poſteritas? Pronũciatus eſt iuſtus & anteq̃ immolaret, ſed à deo, qui nouerat uiuam & efficacẽ ſenis fidem nihil recuſaturã, ſi ſe dediſſet occaſio. Ergo res utraq; alteri fuit auxilio. Fides addebat animum, ut nõ trepidaret immolare filiũ, quem nõ dubitabat mox iuſſu numinis reuicturum: ſed factũ inſigne, ueluti colophonem impoſuit, etiã apud homines declarans, Abrahæ fiduciã nec mortuam eſſe, nec uulgarem. Neq; enim fingit, neq; dubitat, qui nõ cunctatur in unico filio unice charo periculũ facere. An grauetur pecuniã pro Chriſto negligere, qui filiũ, patri chariorem q̃ ipſe ſit ſibi, promptus ducit ad mortẽ? Ex hoc igitur tam inſigni documẽto fidei perfectũ eſſe conſtat, quod dixit ſcriptura: Credidit Abraham deo, & imputatũ eſt illi ad iuſticiã, & amicus dei uocatus eſt. Quod ſi Abraham fidei fructum & iuſticiæ laudem amiſſurus erat, ſi grauatus fuiſſet ad dei iuſſum immolare filiũ, an illi proderit ſua fides, qui iubente deo, grauatur impartire ueſtem algenti proximo, qui grauatur impartire cibũ eſurienti, potum ſitienti, quaſi deus paſſurus ſit eum perire frigore aut fame, qui de ſuis facultatibus aliquid erogarit in fratris neceſſitatem? Porrò ſi priſcis illis non cõtigit laus iuſticiæ, niſi factis fidem comprobantibus, multo minus id ſperandum eſt ijs, qui perfectæ charitatis legem profitentur. Tantum autẽ ualet apud deum miſericordia ac beneficẽtia in proximum, ut mulier, ut meretrix, ut alienigena, hoſpitalitatis officio commendata, meruerit in catalogo piorum, in catalogo ciuium, in catalogo probatiſſimorũ patriarcharum annumerari. Rhahab Iudæa nõ erat, meritorio diuerſorio præfecta erat, quæſtu non admodum probato uictum parans: & tamen in diuinis libris iuſticiæ laudem promeruit: non ex fide tantum, quod perſuaſum haberet deo remuneratore nulli ſua benefacta perire, præſertim quod in bonos, aut certe dei reſpectu conferretur: ſed ex eo, quod cõtempto periculo uitæ ſuæ, exploratorũ uitæ conſuluit: quod nuncios, quos exploratũ miſerat dux Iudæorũ, ne perirent, furtim alia uia emiſerit. Poterat inire gratiam non mediocrem apud ſuos, ſi (qđ ipſi erat in manu) prodidiſſet exploratores. Sed maluit ſeruire uoluntati diuinæ, q̃ ſuo compendio: neq; diffidebat, quin ab illo præmium

Ex operibus fides conſummata eſt.

Videtis quoniam ex operibus.

Similiter & Rhabab meretrix.

mium copioſius rependeretur,quàm ab hominibus. Quemadmodum igi‐tur Abraham nõ ex fide nuda iuſtitiæ laudem promeruit,ſed ex fide factis comprobata, ita & Rhahab fruſtra credidiſſet, deum Iudæorum eſſe uerũ deum, niſi,cum eſſet obiecta occaſio, factis declaraſſet ſeſe ex animo crede‐re: alioqui fides,ut dixi,quæ friget ex charitate,nec ſe profert cum res poſtu‐lat,ne fides quidem eſt,tantum eſt inane fidei nomen.Etenim quemadmo‐dum corpus anima deſtitutum mortuum eſt & inutile,ita fides,ſi deſit cha‐ritas non ocioſa,mortua eſt & inefficax.

CAPVT III.

MAgna eſt humanæ linguæ utilitas,ſi quis ea doceat,quæ perti‐nẽt ad ueram pietatẽ,ſed periculoſa functio eſt, doctoris obi‐re munus, & hominem requirit primum inſigniter eruditum in his, quæ ſunt euangelicæ doctrinæ: deinde purgatiſſimis affectibus, cuique non ſatis ſit docere recta, ſed qui non aliò ſpectet, quàm ad Chriſti gloriam. Talis doctor ut plurimum prodeſſe ualet, ſi quod do‐cet etiam amet, ita cuius eſt corrupta doctrina, aut cuius animus eſt corru‐ptus prauis cupiditatibus, odio, ira, uindicta, auaricia, ambitione,libidine, magno plebis exitio doctoris locũ occupat. Proinde fratres mei, ne paſſim ambiatis eſſe magiſtri.Tutius eſt auſcultare quàm loqui. Et pauci doctores ſufficiunt pluribus erudiendis. Proinde,qui locum epiſcopi ac doctoris ca‐peſſit, etiam atque etiam ſemetipſum excutiat,an par ſit oneri ſuſcipiendo: atq; illud in primis ſecum cogitet,quod prouinciam aggreditur ingenti ob‐noxiam periculo, rationem exactiſſimam redditurus ſupremo iudici, ſi ſe‐cus docuerit, q̃ oportet. Siquidem huius ſermo hoc latius ac periculoſius ſpargit ſuum uenenũ,quod autoritate dicentis cõmendetur. Nihil aũt diffi‐

In multis enĩ offendimus omnes.

cilius,q̃ ſic undiq; moderari linguam,ut nunquã labaris.Etenim cum ea ſit humanæ naturæ infirmitas,ut nemo non quotidie labatur in multis, ſi quis linguæ lapſus omnes uitare poteſt,hic uir perfectus uideri poſſit, & idone‐us,qui totũ etiam corpus,ueluti rationis freno moderetur,poſteaquã mem‐brum illud maxime lubricũ potuit cohibere,ne quid peccet.Ab hoc pericu‐lo lõgius abeſt,qui mauult diſcipuli,q̃ doctoris uices gerere.Eſt aliquid im‐perare uentri,eſt nõnihil temperare oculis atq; auribus,eſt aliquid contine‐re manus.Sed omnium difficillimũ eſt perfecte moderari linguã. Puſillum eſt membrũ lingua,ſed à quo ferè pendeat corpus uniuerſum. Efficax quæ‐dam ac præpotẽs res eſt hominis oratio,ſiue ad utilitatem, ſiue ad perniciẽ multorũ. Penetrat in animos auditorũ,inſerit aut exerit peſtilentes opinio‐nes,excitat aut ſedat odia,cõmouet ad bella,componit ad pacẽ,& auditorẽ

Si autẽ equis frena in ora.

huc aut illuc impellit. Sic frenos equis in ora immittimus,ut nobis obediãt, ac exiguo ferro totum corpus beluæ pro noſtro arbitratu circumagimus. Quod os frenatum ſeſſori,hoc lingua domita homini. Videtis quantæ ſint nauium moles, hæ cũ paſſis uelis miro impetu uentorũ rapiantur in undis,

tamen

tamen minimo gubernaculo circumaguntur,quocunq; naucleri,temonē re/gentis,animus inflectere uoluerit.Impellit arte clauũ,& tam ingens illa moles ſentit minimæ partis imperiũ.Non eſt igitur contemnenda linguæ moderatio.Puſillũ eſt membrum, ſed turgidum & iactabundũ,lateq; miſcens exitium,& ingentes excitans tumultus,ni freno animi cohibeatur,hæc totos populos, tota regna inter ſe committit. Libet intueri ſimillimum exemplũ. Ecce quantulus ignis,q̃ ingentem materiarum uim incendit. Vnde ſæuum illud & latiſſime uolitās incendium? ex una ſcintilla natũ eſt.Ea initio minimo negocio poterat opprimi,neglecta colligit undiq; uires,& eò tandē euadit,ut nulla ui poſſit obrui. Vt autem ingens ac uarius eſt uſus ignis,ſi recte adhibeatur: ſumma pernicies, ſi ſinatur quò uolet euagari: ita ex hominis lingua plurima utilitas,& ex eadē extrema pernicies humanæ uitæ. An non uidetis hoc ipſum naturæ opificem ſignificaſſe,qui linguam hominis & ſpecie & colore ignis eſſe uoluerit,nec aliter uolubilem ac rotatilem,q̃ eſt flamma? Nec tamē in hoc ſimplex eſt malũ,uelut in alijs ferme membris. Mundus eſt & congeries uitiorum omnium. Quemadmodum enim exigua ſcintilla ueluti ſeminarium eſt totius incendij,ita quicquid eſt malorum in uita, ex mala lingua,uelut è mundo promitur. Et quemadmodum materiarum aceruo miſcetur paulum ignis,ut paulatim totam cōgeriem incendio miſceat: ita lingua ſic admixta eſt membris corporis,ut ni coërceatur,inficiat & inquinet ſua lue corpus uniuerſum, totamq; hominis uitam,ab incunabulis ad extremam uſq; ætatem inflammet omni uitiorum incendio. Porrò uim huius mali non illi indidit natura,quę uallo dentium & maceria labiorũ admonuit,oportere linguæ uſum circunſpectum eſſe,ac moderatum: ſed afflata eſt ex igni gehēnæ,unde primum per impios ſpiritus inficitur animus, & animi lues per organum linguæ prorumpit in maius, & hominem è malo reddit peſſimum, ac peſtis contagio corripit & cæteros,ſic ut nulla ui, nulla ratione poſſit cohiberi malum impotens. Quid autem eſt uſquam tam impotens,quod non aliqua ratione manſuefaciat humana cura? Nulla eſt fera tam fera,nulla eſt auis tam immanis,nullus ſerpens tam peſtilens,nulla maris belua tam immitis,quin hominũ ingenio beneficijſq; manſueſcat. Cicurantur leones, manſueſcunt tigrides ac dracones, ſeruiunt etiam elephanti. Subigũtur & crocodili,miteſcunt aſpides,reddũtur familiares aquilę & uultures,ad amicitiā etiam alliciuntur delphini. Nulla adhuc ratio, nulla ars reperta eſt mortalibus,quæ linguā intemperantē domaret,cũ & olim domitũ ſit,& quotidie domet omne genus animantiũ, quotquot habet terra,quotquot mare,quotquot aēr: uſq; adeo malum hoc eſt efferum ac uiolentũ,nec impotens modo,uerumetiā letali ueneno tinctũ. Vnguibus ac dentibus ſæuiunt leones,at uenenũ non habent. Veneno ſunt armatæ uiperæ,cæterum nec ungues habent,nec cornua. Sola lingua gemino modo noxia eſt, & feritate inſuperabili,& ueneno letali,quod procul etiam afflat quibus uult, cũ

Ecce quantus ignis.

Lingua ignis eſt.

Omnis enim natura beſtiarum.

ſcorpij

ſcorpij nõ lædant,niſi caudæ cuſpide ictos,uiperæ nõ lædant,niſi infixo denticulo fiſtulato. Atq; hæc peſtis minus eſſet formidabilis,ſi ſimplex foret,& unico modo noxia. Nunc uarium eſt malũ,& in omnem ſe uertens ſpeciẽ, quo grauius ac facilius lædat,ſæpe nocentius,cum boni ſpeciem præ ſe fert. Nihil melius, nihil apud omnes cõmendatius pietate. Huius prætextu lædit potiſſimum,ea miſcens,quę nõ poſſunt cohærere.Neq; enim poteſt eſſe pius in deum, qui crudelis & maledicus eſt aduerſus proximum. Et tamen hoc organo laudamus deum,patrem illũ appellantes, cum eodem uitupere mus & infamemus proximum,ad dei ſimilitudinem conditũ. Lingua canimus deum omnium bonorũ autorem,quum eadem ſummis malis affligamus hominem,quaſi huius contumelia nõ pertineat ad deũ conditorẽ.Deus neq; laudibus noſtris honeſtatur,neq; conuitijs læditur. Homo homini uel peſtilẽs eſſe poteſt,uel ſalutaris.Et quod in hũc præſtiterimus, hoc deus putat ad ſe pertinere.Proinde ne quis credat ſuos hymnos deo gratos eſſe, quos lingua promit,nõ animo, cũ eadem lingua maledicẽtiæ uitus euomat in proximũ.Quid enim pugnãtius, ꝗ laus & uituperium? tamẽ tes tam diuerſæ ex eodem ore proficiſcũtur:atq; hæc quidẽ geruntur inter impios.Inter uos,qui profeſſi eſtis euangelicam ſimplicitatẽ,nõ oportet hæc eodẽ mo do fieri,quibus turpe eſt aliud ſonare lingua, ꝗ ſentiat animus, qui didiciſtis amare deum in proximo,& proximum in deo: qui didiciſtis adeo neminem eſſe lædendum linguæ petulantia, ut ad exemplum Chriſti iubeamini bene loqui illis,qui uobis ingerunt conuitia. Leuius autem nocens eſt, qui ſimpliciter & absq; fuco malus eſt.Cæterũ maledicentia pietatis imagi ne commendata,quid aliud eſt,ꝗ cicuta admixta uino? quo præſentius ſit uenenum,quod rei ſaluberrimę miſceatur.Habent in ore,domine miſerere, cum ipſi crudeliter lingua ſæuiant in fratrem.Habent in ore,pater noſter,cũ aſſidue linguæ ſpiculo proximum confodiant,pro cuius ſalute confoſſus eſt Chriſtus.Prædicant dei bonitatem,qui ſua clemẽtia ſeruauit hominem, cũ ipſi linguæ ueneno properent extinguere.Prædicant Chriſti bonitatem erga mortalium genus,cũ ipſi aduerſus exemplum Chriſti linguas acuãt aduerſus conſortem. Efferunt laudibus Chriſti manſuetudinẽ, qui placide reſponderit maledicis,cũ ipſi mendacijs etiam inceſſant benemerentẽ. Profitentur ſeſe angelos & præcones Chriſti,cũ ſint organa diaboli. Pollicentur ſemen doctrinæ cœleſtis,cũ merum ferant aconitum.Atq; hæc tam diuerſa nõ ſolum faciunt eadem lingua, ſed frequenter etiam ex eodem ſuggeſtu, à laudibus diuinis exorſi,prorũpunt in infamiã proximi,tãto pernicioſius inficientes animos concionis, quod ficta ſpecie religionis tegant ac diſſimulẽt mortiferum uenenũ,quod ex infecto corde per linguæ organũ depromunt. Quæſo fratres, an non hoc prodigij ſimile uidetur? Sunt fontes ſcatentes aquis ſalubribus,ſunt quos guſtaſſe mortiferũ ſit:ſunt qui ſuffundant aquã dulcem ac potabilem,ſunt rurſus, qui præbeant aquam amaram ſalſamq;.

In ipſa benedicimus deum & patrem.

Non oportet fratres mei hæc ita fieri.

Nunquid fons ex eodem foramine.

Nec id

Nec id mirum uideri poteſt, cũ per diuerſas uenas fluens liquor, calcis, aluminis, ſulphuris, alteriuſue metalli, ſeu terræ dulcis ſaporẽ referat. At qui fit, ut quum ex eodem corde proficiſcatur oratio, quum per eandem ſcateat linguam, adeo ſit ſui diſſimilis, cum inter tot fontium diſcrimina nullus reperiatur, qui ſimul ex eodem ore dulcem & amarã aquã proferat? An eadem arbor diuerſi ſaporis fœtus edit? Videte fratres mei, num ficus natura dulcis producit amaras oleæ baccas? Num uitis ædit ficus? minime, ſed ſuæ quiſq; arbori fructus reſpondet, & radicis ſuccũ ſapore refert. An non igitur monſtri ſimile uidetur eundem hominem ex eodem corde per eandem linguã, pietatem & impietatem, ueritatem ac mendacium, ſalutem & exitium, depromere? Itaq; cum improba lingua nihil ſit pernicioſius, bona & erudita nihil ſalubrius, cumq; rarus inuentu ſit, qui membrum hoc modis omnibus queat moderari, etiam atq; etiã è multis deligẽdus eſt, qui doctoris prouinciam ſuſcipiat. Huic oportet & animum eſſe ab omni cupiditatum tumultu tranquillum, & uitã ab omni turpitudine ſemotã, ut non ſolũ ea doceat, quę ſunt ueræ pietatis, uerumetiam cum omni manſuetudine doceat. Nam contentioſa pertinaxq; doctrina nihil aliud gignit, q̃ factiones & diſſidia. Atque inter huius mundi ſapientes, is primas tenet, qui pertinaciſſime diſputat, qui linguæ uolubilitate nulli cedit. Nec hoc agitur, ut auditor diſcedat melior, ſed ut elatior qui uicit, deiectior qui uictus eſt. Vulgus interim uarijs ſtudijs inter ſe diſtrahit, ut nec dicenti ſit ullus ſolidus fructus, nec audienti. Inter uos autem qui philoſophiam euangelicam profitemini, quiſquis uere ſapiens eſt, & ſcientia uera præditus, ne faſtu ſermoniſq; cõtentione declaret ſeſe ſapientem, ſed pijs & integris moribus teſtetur qualis ſit, potius q̃ uerbis. Vt enĩ inutilis eſt fides, ut inutilis charitas, quæ uerbotenus præſtatur, ita inutilis eſt ſapientia, quæ non prius ſe probat manſuetudine morũ. Hoc enim præcipuũ eſt argumentũ, quo liceat humanam philoſophiã ab euangelica dignoſcere. Illa moroſos, pertinaces, ac feroces habet profeſſores. Hæc quo ſyncerior eſt, quo præſtantior, hoc minus habet ſupercilij. Cuius præcipua uis ſita eſt nõ in argutijs ſyllogiſmorum, aut phaleris eloquentiæ, ſed in ſynceritate uitæ, in lenitate morũ, quæ cedit contentioſis, & allicit dociles, nec aliud ſpectat, q̃ ſalutem auditorum. Cœleſtis eſt ſapientia, hanc qui docet, mentẽ habeat oportet ab omnibus terrenis cupiditatibus repurgatã, è ſyncero uaſe depromat neceſſe eſt. Quod ſi habetis animos amarulenta inter uos æmulatione uitiatos, ſi cor habetis cõtentionibus, & peruicaci uincendi ſtudio, inuidiaq; corruptũ, cedite potius docẽdi munus, q̃ ut gloriæ ueſtræ contentioniq; ſeruientes, mentiamini aduerſus euangelicam ueritatẽ, quam nemo ſyncere tradere poteſt, niſi cuius animus liber fuerit ab omnibus humanis affectibus. Proinde quiſquis ad hanc profeſſionem accedit, ſi ſenſerit animum ſuũ infectũ amore, aut odio humano, ſi liuore, ſi ſtudio gloriæ, ſi cupiditate pecuniæ, ſi uoluptatum amore, prius diligẽter expurget intima

Quis ſapiens & diſciplinatus inter uos.

In manſuetudine ſapiẽtiæ.

Quod ſi zelũ amarum habetis.

Non eſt enim iſta ſapientia.

pectoris, ut ad puriſſimam doctrinā purus accedat. Alioqui qui præteritis ijs, quæ uere faciunt ad pietatem, fumos obijciunt perplexarū quæſtionum, qui loquuntur ad gratiam principum, qui dicunt ad quæſtum, qui doctrinā euangelicā detorquent ad uentris ſui negocium, qui uenantur gloriolas humanas, qui grauem ſarcinam imponunt humeris aliorum, quā ipſi digitulo nolint attingere, pro diuinis præceptis docent ceremonias & humanas conſtitutiunculas, qui pro philoſophia euāgelica tradunt nouum Iudaiſmum, deniq; qui ſeipſos prædicant uerius ꝙ Chriſtum: horum ſapientia non eſt illa ſapientia, quā pater nobis per filium demiſit è ſublimi, ut nos à terrenis ſtudijs auocatos, in cœlum ſubueheret: ſed craſſa eſt atq; terrena, & ideo terram ſapit: ſed animalis eſt, & ideo magis illa ſpectat, quæ cōducunt ad hanc uitam, ꝙ ad uitam æternam: ſed dæmoniaca eſt, quia nō eſt ex afflatu ſpiritus diuini, ſed ab inſtinctu dæmonum, qui ea ſuggerunt, quæ nos alienent

Vbi enim zelus & contentio.

ab euāgelica ſynceritate. Inter mundanæ ſapientiæ profeſſores, uidetis quāta ſit æmulatio, quæ pugnæ, quæ diſſidia, quod uincendi ſtudium, quanta opinionum ac morum inconſtantia, & interim omnis uita quàm omni uitiorum genere contaminata. At è diuerſo noſtra ſapientia, quæ è ſupernis proficiſcitur à ſpiritu Chriſti, primum caſta puraq; eſt, nullis prauis affectibus inquinata. Deinde pacifica, & ab omni ſtudio contentionis abhorrens. Ad hæc modeſta minimeq; torua, præterea tractabilis ac morigera, neque grauate cedens ei, qui doceat meliora: clemens & miſericors erga lapſos & errantes, quos magis ſtudet ſeruare, quàm perdere, leniter tolerans, & nihil non tentans, ut reſipiſcant: plena fructibus bonis, dum nunquam ceſſat de omnibus benemereri, impios cōuertens ad pietatem, errantes reuocans, indoctos docens, lapſos erigens, ceſſantes extimulans, afflictos conſolans. Nec interim quenquā damnat, ſanandi quàm damnandi ſtudioſior, nihil habens fuci neq; ſimulationis, ſed ex animo ſyncero bene uolens omnibus. Ad hunc modum qui puram tranquillamq; ſerunt doctrinam euangelicā, & ſibi metunt fructum uitæ æternæ, & alios ad ſtudium uitæ cœleſtis adducunt, quos erant contentionibus, ac ſæuitia alienaturi. Habet & mundana

Fructus autē iuſticiæ.

ſapientia ſuum fructum, ſed aut inanem, aut mortiferum. Cæterum fructus iuſticiæ, qui confert & hic innocentiā, & poſt immortalitatem, non ſeminatur per contentionem, ſed in cōcordia paceq; ijs, qui pacem amplectuntur. Neq; enim boni doctoris eſt, odioſe digladiari cum ijs, qui uidentur obſtinatiores, quàm ut obtemperaturi ſint euāgelicæ doctrinæ. Hos præſtat ſuæ pertinaciæ relinquere, ſi ſpes non eſt fore, ut reſipiſcant.

CAPVT IIII.

Vnde bella & lites.

Vobis omnibus modis adnitendū eſt, ut cōcordibus animis agatis. Atqui id fieri non poteſt, niſi cupiditates mūdanas, concordiæ peſtem & diſſidiorū ſemina, penitus ex animis ueſtris exigatis. An negabitis uos eſſe cupiditatibus hmōi obnoxios?

Vnde

Vnde igitur bella,unde pugnæ ac lites inter uos? unde contentionũ ac diſſi/
diorũ tumultus? Pacẽ & concordiã uos docuit Chriſtus, & unde diſſenſio,
niſi ex eo,quod magis ſeruitis libidini cupiditatum humanarũ, q̃ charitati
euangelicæ? Eæ niſi militarent,& exercitũ ducerent in membris ueſtris,neq;
lingua proximũ laceraret,neq; manus fraudaret fratrẽ. Adhuc ueteris uitæ
reliquiæ deprehenduntur in uobis,nondũ exuiſtis totum hominem ueterẽ,
alius cōcupiſcit gloriam, alius inhiat lucro,hic ſtudet regno,ille uoluptatem
uenatur. Ac dum nō aſſequimini quod quiſq; uehemẽter appetit,protrudi/ *Concupiſcitis*
tis competitorẽ,inuidetis aſſequuto,decertatis cũ eo,qui uidetur aſſequutu/ *et nō habetis.*
rus. Animo diſcruciamini,uarijsq; curarum tumultibus diſtrahimini,dum
quod impenſe petitis,nō poteſtis adipiſci. Ita nec unicuiq; ſecũ pax eſt,neq;
cũ alio. Cupiditates tumultuant in pectore,lingua,manus,cæteraq; mẽbra
pugnant ac belligerantur foris cũ proximo. Atqui interim neq; ſatiſfit cupi/
ditatibus ueſtris inſatiabilibus,& à ueris bonis excidiſtis. A deo poſtulandũ
erat,ſi quid opus eſſet,aut ſi quid ad ueram felicitatem pertineret: à mundo
petitis,quod à deo petendũ erat,ab hoc aut nō petitis,aut ſi petitis,nō peti/
tis quod oportet,neq; quomodo oportet. Siquidẽ aut noxia petitis pro ſa/
lubribus,aut petitis diffidentes,aut in uſum impium petitis,nimirũ ut quod
ex benignitate cōtigiſſet ad ſubleuandã uitæ neceſſitatẽ,aut egeſtatẽ proxi/
mi refocillandã,id explendis uoluptatibus ueſtris inſumatis. Cum iſta facia
tis,quo tandẽ nomine uos cōpellabo? Chriſtianos? Facta ueſtra reclamãt, *Adulteri &*
titulũ Chriſtianorũ audio,cæterum adulterorum & adulterarũ facta uideo, *adulteræ.*
Semel addicti eſtis ſponſo Chriſto,ſemel in illius uerba iuraſtis,ille uos re/
demit à tyrannide uitiorũ,ille uos ſuo ſacroſancto ſanguine purgauit,ut ſibi
exhiberet ſponſam immaculatã. Et quomodo profeſſionis obliti, obliti be/
neficij ſponſi,obliti fidei cōiugalis,in adulterinos huius mundi amores rela/
bimini? An neſcitis deum zelotypũ eſſe amatorẽ? totus amari uult, ſolus a/
mari uult,nō patitur mundũ riualem,à cuius amore uos tanto precio uindi/
cauit,ſolus ille ſufficit ad omnia præſtanda. Quid igitur eſt quod à mundo
petatis partẽ ueſtræ beatitudinis? An neſcitis quod deus odit utroq; genu
claudicantes? non tolerat ille ſeruum nō cōtentum unico domino. Quis eſt
maritus tam patiens,qui ferat inimicũ riualem in uxoris conſortium? Et uos
exiſtimatis fieri poſſe,ut ſimul & mundo placeatis & deo? An non intelligi/ *Amicitia hu/*
tis,quod quemadmodum ſponſa,ſi ſe iunxerit adultero,protinus excidit ab *ius mundi ini/*
amore mariti,ita Chriſtianus ſi denuo tentet amicitiã habere cum mundo, *mica eſt dei.*
protinus ſuſcipit inimicitiã cum deo,cui nihil conuenit cũ mundo? Illud igi/
tur habete certum,quicunq; ſtuduerit eſſe amicus huius mundi,is eadem o/
pera reddit ſeſe inimicum deo. Nihil eſt cōmercij luci cũ tenebris, nihil deo
cum Belial. Sponſus homo nō fert ſponſam cum adultero colludentem, nō
patitur diuidi connubiales amores,& tamen duxit dotatam,duxit ingenuã,
duxit rebus integris. Chriſtus ſponſam ſuam,quam ſeruauit ab exitio,quã

aſſeruit à ſeruitute, quam abluit à peccatorum ſordibus, quam ueſtiuit nũ-
dam, quam tot donis gratuitis abũde dotauit inopem, rurſus patietur cum
An putatis q̃a inaniter dicit ſcriptura. diabolo adultero habere cõmerciũ? An putatis ſine cauſa ſcriptũ eſſe in ſa-
cris uoluminibus, quòd ſpiritus qui habitat in uobis, cõcupiſcit ad inuidiã?
In lege Moſaica nõnihil dabatur humanis affectibus, licebat quatenus im-
pune erat, odiſſe inimicum, fas erat ſtudere parandis opibus, nõ habebatur
iniuſtus, qui uim ui, qui cõuitium conuitio retudiſſet. Sed ſpiritus euangeli-
cus, qui nũc habitat in uobis, zelotypus eſt, &, ut ita loquar, inuidus, plus exi
git, uult redamari uehementer uſq; ad uxoris, uſq; ad liberorũ, uſq; ad uitæ
contemptum. Non fert domiciliũ mundanis cupiditatibus inquinatũ: pura
requirit, requirit cœleſtia, reſilit, aufugit, offenditur ſi mundi huius ſordes in
ipſius templũ inuexeris. Sed ut exigit à nobis eximiũ quendam amorẽ, lon-
geq; puriorem, q̃ lex Moſaica, ita confert uberiorem gratiã. Difficillimũ eſt
præſtare qđ exigit, ſed in hoc ipſum largit' uires ut facile poſſimus. Amãti
nihil eſt difficile. Hoc ipſum illius donum eſt, ut illum amemus, uel redame-
mus potius. Attraxit nos charitate ſua prior, auerſos ſibi reconciliauit. Au-
gebit in nobis ſua dona, ſi modo nos illi uacuos ac totos præſtemus, ſi ab ip-
ſo ſolo pendeamus, ſi nihil habeamus cõmune cum hoc mundo, nihil cum
huius mundi principe diabolo. Cum mundũ dico, nihil aliud ſentio quàm
prauas cupiditates rerum uiſibilium, quibus hic mundus falſam quandã fe-
licitatem pollicetur. Magna ſunt, quæ exiguntur, ſed maiora ſunt, quæ pro-
mittunt'. Qui largiri poteſt immenſa, idem & robur addere poteſt: qui ſum-
ma largiri uult immeritis, idem & uires addere dignabitur infirmis. Tantũ
noſtris & huius mundi præſidijs diffiſi, totam ſpem ac fiduciam noſtram in
illo collocemus. Deſtituit eos, qui ſuis opibus arroganter fidunt: opitulatur
ijs, qui ſibi nihil tribuũt, ſed fidunt bonitati diuinæ. Nimirum hoc eſt quod
Subditi ergo eſtote. olim per Solomonẽ dixit dominus: Deus elatis ac ferocibus reſiſtit, ſed hu-
milibus & abiectis impartit ſuum fauorem. Deus uult uos ſibi q̃ coniun-
ctiſſimos eſſe, præbete uos illi morigeros, quemadmodũ ſponſa obtempe-
rat marito. Quod ſi uos diabolus conatur ab huius amore ſeiungere, repel-
lite adulterum cum ſuis præſtigijs, & deſinet eſſe moleſtus. Metuet uos, ſi ui
derit in amore ſponſi firmos & conſtantes. Ab hoc igitur ſeiungite uos, ſiue
terreat, ſiue blandiat', & pijs ſtudijs, ſanctis caſtiſq; uotis applicate uos deo,
& ille uiciſſim applicabit ſe uobis. Quocunq; uergunt animi cupiditates, cõ
tenditis. Si affectus rapiunt ad honeſta, ad cœleſtia, ad deum acceditis: ſin
ad illecebras carnis, ad diabolum properatis. Eòdem perpetuo properandũ
Emundate manus peccato. eſt, non oportet nunc huc, nunc illuc uacillare. Si Chriſtum ſponſum agno-
ſcitis, puri ſitis oportet. Proinde qui adhuc eſtis peccatorum cœno obliti, e-
mundate manus ueſtras, abſtinentes ab omni genere malefactorum: puri-
ficate corda ueſtra, ne quid illic reſideat impiarum cupiditatũ: qui nunc eſtis
animo duplici, partim amantes quæ ſunt dei, partim quæ ſunt mundi, totũ

pectus

pectus uni Chriſto dedicate. Cur hic felicitatem quæritis, quæ promiſſa eſt in cœlis? Cur inanibus huius ſeculi uoluptatibus deliniti, negligitis æterna gaudia? Si uultis uere felices eſſe, hic ſitis afflicti: ſi uultis æternum gaudere, hic plorate: ſi ſine fine lætari, hic flete. Stultus iſte & pernicioſus riſus uertatur in luctum ſalutarem: exitiale gaudium, commutetur in ſalutiferum mœrorem. Inanis iſta celſitudo conuertatur in humilitatem. Nemo ſemet erigat in altum, quin potius deijcite uos ipſos in conſpectu dei, ipſe ſic deiectos eriget, ac uere ſublimes reddet. Quãto minus ipſi uobis arrogabitis, tanto maiora largietur ille. Arrogantia comitem habet liuorem, ex liuore naſcitur detractio. Sceleratiſſimum autem ſuperbiæ genus, fratris famę detrahere, quo tu uidearis honeſtior: perinde quaſi quis alienam faciem luto conſpergat, quo ipſe uideatur formoſior: alienam ueſtem ſordibus contaminet, quo ipſe uideatur cultior. Quid autem turpius, quàm ut frater fratri detrahat, inter quos oportet omnia eſſe communia? an non ſecus quàm ſi dextra manus ſiniſtram mutilet, quaſi futura felicior, ſi peius habeat ſociũ membrum? Et tamen qui uitant adulterium, qui furtũ, qui periurium, detractionem nõ horrent, quaſi leue ſit crimen, cum hoc ſit pernicioſius, quo ſe magis tegit ſpecie religionis. Nam qui in aliena uitia debacchatur, primum uidetur ab his uitijs abhorrere, quæ in alijs deteſtatur: deinde ſimulat ſeſe non liuore, non odio commoueri, ſed ſtudio probitatis. Et habet hoc uenenum ſuam etiam blanditiem. Mutua detractio facit, ut de utriſq; peius ſentiant cæteri, nec aliud uenenum præſentius Chriſtianæ concordiæ. Iam qui obtrectat fratri, quiue cõdemnat proximum, non ſolum facit iniuriam ei cui detrahit, uerũetiam legi cui detrahere, quamq; cõdemnare uidetur. Si frater eſt innocens, ſi nõ eſt lege uetitũ, quod ille facit, qua fronte tu damnas, quod non damnat lex euangelica? ſin peccat, cur eum obtrectatrice lingua traducis, quẽ oportebat lege puniri? Lex euãgelica uetat, ne nos uiciſſim iudicemus, ne uiciſſim condemnemus, & ſub legis prætextu noſtris affectibus indulgemus. Habebit is qui peccat ſuũ iudicem, cur tu huius partes occupas ante tempus? Nõ enim das operam ut corrigatur, ſed ut traducatur. Itaq; quiſquis obtrectat proximo, is aut legem condemnat, quod non corrigat turpia, aut detrahit, ueluti nimiũ dilutæ lentæq;, cuius officium occupat detractor. Habet mundus hic publicas leges coërcendis ſceleribus. At Chriſtianæ manſuetudinis eſt, ſtudere corrigendis omnibus magis ꝙ iudicandis. Vnus eſt legis conditor, qui poteſt & ſeruare & perdere. An hunc putas latere quid quiſq; peccet? Tolerat ille fortaſſe peccantem, ut aliquando reſipiſcat, tolerat ut ſuo tẽpore grauiꝰ puniat. Cur tu quilibet è plebe uindicas tibi iudicis partes? Cur ante tempus pronuncias? Monere fraternum eſt, rogare charitatis, increpare beneuolentis eſt, ſed obtrectare peſtilens, iudicare ſuperbum. Si legi obtẽperas, cur legis uices arroganter occupas? Si legi præis, non es obſeruator legis, ſed iudex. Qui legi præit, præit deo legis autori. Is non ſinet quicquam

Miſeri eſtote.

Nolite detrahere alterutrum fratres mei.

Qui detrahit fratri aut qui iudicat.

inultum,& nouit quid quatenus ſit puniendũ,qui ſolus nulli crimini eſt obnoxius. Tu quis es qui iudicas alterum? Condemnas fratrẽ ipſe grauioribus commiſſis obnoxius. Etenim tendis perdere,quem ſeruare non poſſis. Poſtremo in ſeruum alienum ius tibi uindicas, haud citra cõtumeliam domini communis. Relinque illum ſuo domino,qui ſolus iuſte iudicat. Tu tibi iuſtũ eſſe perſuades,quod tibi dictauerit ambitio,quod odium,quod ira,quod liuor,ac frequenter offenderis feſtuca in oculo fratris,cum trabem habeas in tuo. Nemo uirulentius detrahit alienæ famæ, quàm qui longiſſime abeſt à uera laude. Nemo leuius fert alienam imbecillitatem, ꝗ qui plurimũ in ueræ pietatis ſtudio profecerit. Iam qui tanto ſtudio moliuntur ea, quæ ſunt mundi, neglectis bonis cœleſtibus, uel ipſa uitæ huius incertitudine breuitateq́ debebant admoneri,dementiam eſſe in his bonis collocare felicitatẽ, quæ ut contingant,tamen aliquoties arbitrio fortunę ſubito auferuntur,aut ſi illa non aufert fortuna poſſeſſori, mors ipſum poſſeſſorem eripit bonis. Hoc ita eſſe quum quotidianis diſcant exemplis,tamẽ uelut horum omniũ obliti, ſomniant longæuitatem, & quaſi ſemper uicturi, in plurimos annos ſibi congerunt opes unde uiuant, quũ hoc ipſum ſit incertiſſimũ, quamdiu uicturi ſint,certiſſimum autem ſit,non diu uicturos,ac non potius uiaticum ſibi parant in eam uitam,quæ nunquã eſt habitura finem. Agite ſtulti, quanam igitur fronte dicitis,hodie aut cras proficiſcemur in hanc aut illam ciuitatem, peracturi illic annum unum, facturiq́ lucrum amplũ quod ſufficiat in multos annos,quum incerti ſitis quid futurum ſit die poſtero? Vitam per ſe breuiſſimam tot caſus,tot morbi reddunt etiam incertiſſimam, & uos ueluti pacti cum morte, per maria uolitatis ac terras,quo uiaticum paretis ſenectuti,fortaſſis nunquam uenturæ,quũ nemo ſibi craſtinũ queat polliceri. Quid ita uitæ huic ſiditis,quaſi rei firmæ ſtabiliq́? Quæ tandem eſt iſta uita ueſtra,cui uni proſpicitis,cui uni laboratis ac molimini? Nimirum uapor eſt ad breue tempus apparens, ac mox euaneſcens. Abſit igitur iſtiuſmodi oratio ab ore Chriſtianorum: Ibimus,peragemus annũ,mercabimur,lucrũ faciemus,quaſi uobis in manu ſit euentus futuri. Vos in diem potius uiuite, à dei pendentes arbitrio,dicentes: Si dominus uoluerit,& ſi nobis uitam ſupereſſe uolet,hoc aut illud faciemus. Leuiter curanda, quæ faciunt ad breuẽ iuxta & incertam corporis uitã, ſed omnis ſolicitudo conferenda eſt ad eas res,quæ faciunt ad uitam immortalem. Et tamen quũ hæc uita nihil habeat quo poſſitis tuto fidere,cum tot caſibus,tot morbis ſit expoſita,cũ tot erumnis ſit obnoxia,cum tam ſit euanida tamq́ fugax,tamen perinde quaſi ſitis immortales ſic erigitis animos,& iuuẽtutis opumq́ fiducia turgetis. Diuini præſidij fiducia fortes & animoſos eſſe, rectum eſt: cœleſtium bonorũ expectatione alacres eſſe, pium eſt: ſed omnis iſta exultatio qua uobis placetis de bonis,primum falſis,deinde mox auferendis,non ſolum impia eſt,uerumetiam ſtulta. Fortaſſe tolerabilius ſit hoc in his,quibus perſuaſum eſt à maioribus

Ecce nunc qui dicitis.

Nunc aũt exultatis in ſuperbijs.

Scienti igitur bonum facere.

maioribus à rogo nihil hominis ſupereſſe,& excuſatius tam auide fruuntur hac uita,qui non expectant aliam. Vos euangelica philoſophia docuit hãc uitam eſſe negligendam,omniq́ꝫ ſtudio properandum ad uitam illam cœleſtem,quæ non opibus ſed pijs factis paratur. Porro grauius peccat,qui cum ex euangelica doctrina ſciat quid ſit agendum,tamen corruptus malis affectibus ſequatur eadem,quæ ſequuntur ij,qui Chriſtum ignorant.

CAPVT V.

AGite nunc diuites,qui felicitatem uitæq́ꝫ delicias,quas æternas oportebat expectare in cœlis, hic in terris occupatis præpropere,ponite cantus,omittite uoluptates,& inſana gaudia. Si mẽtem habetis,plorate & ululate,reputantes æternas illas calamitates,quæ mox imminent uobis. Fingite iam aduenifſe tempus, quod propediem eſt uenturum, cum ablatis ijs opibus,quibus nunc ſtultiſſime fiditis,ſero ſapietis,agnoſcentes præclaras illas poſſeſſiones iam non eſſe uobis præſidio, ſed pro fucata felicitate adeſſe ueram & æternam calamitatẽ. Vbi nunc ſunt opes, per fas nefasq́ꝫ congeſtæ? Diuitiæ ueſtræ putrefactæ ſunt, ueſtimenta ueſtra tineis obnoxia facta ſunt. Aurum & argentum ueſtrum ærugine uitiatum eſt apud parcum & ſordidum hæredem. Eaq́ꝫ ærugo teſtabitur ueſtram impietatem,qui malueritis ſitu perire, q̃ in uſus egentium expromere. Harum rerum impendio poteratis emere uitam æternam. Nũc defoſſi æris ærugo exedet intima animarum ueſtrarum,nõ ſecus atq́ꝫ ignis. Sero fruſtraq́ꝫ macerabit uos male ſeruatæ pecuniæ pœnitudo. Duplicabit infelicitatem ueſtram,quod male parta male ſeruaſtis. Pro miſericordia dei quam licebat opum iactura mercari, collegiſtis uobis iram & ultionem diuinam. Non ſolum non fuiſtis benigni in fratrem egentem, ſed tenuem debita quoq́ꝫ mercede fraudaſtis. Ecce fraudatus ſua mercede meſſor, qui ſudans demeſſuit ſegetes ueſtras,clamat ad deum,& uindictam flagitat,& ita clamitat,ut uox illorum penetret in aures domini ſabaoth, qui uobis etiam eſt formidandus. Nõ poterant illi ulciſci potentiores,nõ audiebantur ab homine iudice,qui ferè fauet opulẽtioribus,obticeſcebant illi,ſed ipſa impietas uociferatur apud iudicẽ deum,qui nec metuit opulentos,& oppreſſi pauperis iniuriam ad ſe pertinere putat. At uos nihil interim cõmouebat pauperũ eſurientium & ſitiẽtium calamitas. Alienus ſudor uos alebat. Aliena fames ac ſitis uos ſaginabat. Illi ringebantur,illi algebant,illi fame ſitiq́ꝫ enecabantur. Vos interim ſuauiter & in delicijs uitã tranſigebatis in terra, laſciuiebatis,& omni uoluptatũ genere paſcebatis animos ueſtros,agitantes quotidiana conuiuia, non minus ſplendida, q̃ alij ſolent feſto die mactata uictima. Neq́ꝫ cõtenti fraudaſſe pauperem, condemnaſtis & occidiſtis innocentẽ nõ reluctantẽ. Putaſtis hoc uobis impunitũ fore ſemper, quod apud homines impune licebat. Homicidij genus eſt tenues ſuo fraudare uictu. Nec ea tamẽ crudelitas ſufficiebat immanitati ueſtræ. Sitiebatis illorũ ſanguinem, & in-

Theſaurizaſtis uobis iram.

In delitijs uixiſtis ſuper terram.

Patientes igitur eſtote uſq; ad aduentum domini.

nocentũ ſupplicijs paſcebatis animos ueſttos. Nunc rebus in diuerſum uerſis, illi fruũt æternis uoluptatibus, uos breues & inſanas delitias æternis cruciatibus luitis. Proinde fratres ne deſpondeatis animũ, ne uos pœniteat ſortis ueſtræ, ne diuitibus, quibus hic res uidenť ex ſententia ſuccedere, inuideatis: ne quã moliamini uindictam in illos, ſed toleretis uſq; ad aduentum domini. Nũc ſementis tempus eſt, tunc metendi tẽpus erit. Nondum apparẽt præmia pietatis ueſtræ, ſed tamẽ in tuto ſunt ſuo tẽpote reddenda. Ecce qui terrã colit, quantũ laboris ſumit ſuo interim impẽdio, nimirũ expectans futurũ, ut terra ſuo tẽpore multo cũ fœnore reddat quod accepit. Et tamẽ terræ prouẽtus non uſq̃quaq; certus eſt. Ni cœlũ faueat, pluuia tẽpeſtiua, quę ſolum proſciſſum humectet, & ſerotina quæ grandeſcentẽ ſegetem ab æſtu tueatur, luſerit operã agricola. Atqui quũ hic bona ſpe fructus tẽporarij diuturnos toleret labores, neq; poſtulet, ut protinus appareat quod ſeminauit, quanto magis æquũ eſt, uos ob immortalitatis fructũ, huius uitæ incómoda patienter ferre, præſertim cũ ueſtra merces in tuto ſit, modo uos interim bonã ſementem feceritis? Et uos igitur ad exemplũ agricolæ, bona certáq; ſpe confirmate, & obdurate animos ueſtros, neq; uindictæ cupidi, neq; in pijs operibus laſſeſcentes. Aderit dominus, & impios ulturus, & uos pro tẽporarijs afflictionibus immortalitate donaturus. Nec procul abeſt ille dies, ueniet citius expectatione. Proinde fratres mei, ne quis ſibi uideatur infelicior, quod pluribus malis affligitur, neúe quis inuideat ei, qui mitius habet. Nec enim ille qui grauiora patitur à deo deſtitutus eſt, ſed exercetur ad maiora præmia: nec hic ideo deo charior eſt, quod rebus utatur trãquillioribus, ſed eſſe uult aliquos, quorum pietas ſubleuet aliorũ calamitates. Ne ſit igitur inter uos impius ille gemitus, index liuoris ac diffidentiæ, ut ne condemnemini. Nam huiuſmodi gemitus animi præludia ſunt uergẽtis ad deſperationem: cõſoletur uos ipſa temporis breuitas. Ecce iudex ad fores adſiſtit, in promptu ſunt pręmia ſua cuiq; pro meritis actæ uitæ. Interim ſanctorum patrũ exẽplis fulcite animos ueſtros, ſi uobis ſolis iſta contigiſſent, erat fortaſſe quod admiraremini. Grauiora paſſi ſunt prophetæ, qui promebãt impijs oracula dei. Vt tũ non ferebãt impij diuites uaticinia prophetarum, ita nunc nõ ferunt doctrinã euangelicam, uidelicet aduerſam & pugnãtem ipſorum ſtudijs. Nemo tamẽ illorũ ſortem deplorat, nemo iudicat infelices, quod carceres & cõpedes perpeſſi ſint, quod uarijs cruciatibus enecti, ſed felices ducimus, deóq; charos, quod ob iuſticiã occiſi ſint. Audiſtis nobile patientiæ exemplũ Iob. Quantũ malorũ ille pertulit, impetente ſatana? Spectaſtis certantem, ſed ſpectaſtis & uincentẽ præſidio domini, cuius bonitate pro ſingulis malitia ſatanæ ereptis recepit dupla. Non deſtituerat dominus athletam ſuũ, ſed obiectis tot malis, teſtatam ac ſpectatam eſſe uoluit illius patientiã: ſed miſericors dominus, ac natura propenſus ad clementiã, alienã maliciam nobis uertit in cumulũ lucrumq; felicitatis. Sit animus ueſter pu-

Nolite ingemiſcere fratres.

Exemplũ accipite fratres.

rus ac

rus ac ſimplex, & animo reſpondeat oratio. Nemo fucatis uerbis imponat proximo,ſed in primis fratres mei nolite iurare, ne paulatim aſſueſcatis peierare. Inter Iudæos & ethnicos fidei cauſa interponitur iuſiurandum. Inter Chriſtianos,qui nec diffidere debent cuiquam,neq; uelle fallere,ſuperuacaneum eſt iuſiurandum. Affinis eſt autem peierandi periculo,quiſquis aſſueſcit iurare. Neq; ſolum religioſum uobis iurare per deum in negotijs humanis & leuiculis,uerumetiam ab omni genere iuriſiurandi temperate, ut neq; per cœlum, neq; per terram iuretis, aut aliud quodcunq;, quod uulgo ſanctum ac religioſum habetur. Quiſquis audebit mẽtiri iniuratus, idem & iuratus audebit ſi libeat. Porrò qui bonus eſt fidet etiam iniurato, qui malus, diffidet etiam iurato. Inter uos autem euangelica ſimplicitate præditos, nec diffidentiæ locus eſt,nec fallendi ſtudio. Sed ſermo ueſter ſimplex, non minus habeatur uerax ac firmus,quàm quodcunq;,quamlibet ſanctũ Iudæorum,aut paganorum iuſiurandum. Quoties confirmatis aliquid, ex animo cõfirmate,& re præſtate quod dicitis. Quoties negatis aliquid,ex animo negate,nec aliud ſit in pectore,quàm ſonat in ore,ne ſit in uobis ſimulatio,quũ ſitis ueritatis diſcipuli. Quod ſi quis afflictus eſt inter uos,ne confugiat ad huius mundi remedia, ad anulos,ad incantamenta,ad balnea, reliquaq; lenimenta mœroris, ſed ad preces uerſus erigat animum in deum cum ſumma fiducia,& expetietur præſentaneum mœſtitiæ leuamen. Rurſum ſi quis eſt æquo animo in rebus proſperis,ne ſemet efferat inſolenter aut inepte geſtiat,ſed ſanctis hymnis celebret autoris dei benignitatem. Iam ſi quem affligit aduerſa ualetudo,ne cõfugiat ad magica remedia, ne uim immenſam pecuniæ conſumat in medicos, quorum curatio frequenter eſt eiuſmodi, ut præſtet æquo animo è uita decedere, ſed accerſat ad ſe ſeniores Chriſtianæ cõgregationis. Hi fuſis pro ægroto precibus ad deum,ungant eum oleo,nõ adhibitis precaminibus magicis,quemadmodum ethnici ſolent,ſed inuocato nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,quo nullum eſt incantamenti genus efficacius. Adſit aũt precibus fiducia,& audiet deus ſeruabitq; laborantem. Neq; ſolum reſtituetur ei ſanitas corporis, ſiquidem expediat ægroto: uerũ ſi forte fuerit peccatis obnoxius,ut plerunq; morbi corporis,ex animi malis oriuntur, remittent ei ad ſeniorũ preces,ſi modo fides cõmendet & hos qui precantur,& illum pro quo deprecantur. Et quoniam uita humana nõ conſtat ſine leuibus & quotidianis offenſis, conueniet uti quotidiano remedio, ut uos uiciſſim mutuis precibus ſubleuetis ſuũ quiſq; delictum agnoſcẽtes. Ita demum ualebit remediũ,ſi morbũ agnoſcas,& opem implores. Superſtitioſi putant occultã ineſſe uim incantamẽtis & precaminibus ſuis, ſed re uera plurimũ ualet hominis iuſti deprecatio, quæ per fidem nihil nõ impetrat à deo. Hac lege nobiſcum pactus eſt Chriſtus,ut quicquid ipſius nomine petierimus cũ fiducia, impetremus,niſi tale ſit, ut expediat nõ impetrari. Quæritis huius rei documentum? Helias homo purus erat, mortalis erat, quemad-

Ante omnia aũt fratres.

Vt non ſub iudicio decidatis.

Triſtatur aũt aliquis ueſtrũ

quemadmodū & nos,& tamen ad huius preces non pluit ſuper terram annos tres,& menſes ſex.Rurſus orauit,ut plueret, & mox cœlum uelut audientis precibus dedit pluuiam,terraq́ produxit fructum ſuum. Si precibus unius pij uiri cœlū obtemperat, uelut incantatum,mirum eſt,ſi deus ad ignoſcendum facillimus placatur precibus multorum? Iam illud perpendite fratres, ſi pium eſt, ſi Chriſtianæ charitatis eſt, communibus precibus ſubleuare morbum corporis alieni, quanto magis par eſt,ut animi morbo laborantibus ſubueniamus? Neq; enim magnum eſt hoc impetrare precibus,ut huic aut illi mors aliquanto ſerius accidat,omnino tamen aliquando uentura,ſed magnū eſt uitaſſe mortē animi. Itaq; ſi quis extiterit inter uos,qui ab

Fratres mei ſi quis ex uobis. erret ab euangelica ueritate, ſiue nimiū adhuc adhærens legi Moſaicæ, ſiue paganiſmi à maioribus traditi pertinax cultor, ne quis hunc exiſtimet conuicijs exagitandū,ſed huc potius oportet omnibus ſtudijs adniti,ut conuerſus reſipiſcat ab errore ſuo. Quiſquis eñ hoc fecerit,magno ſacrificio demerebitur deum,qui non optat mortem peccatoris, ſed magis ut cōuertatur & uiuat.Rem enim magnā præſtat,qui ſeruat animā à morte, fratrem liberās à peccatis,per quæ morti tenebať obnoxius.Nec interim is carebit ſuo præmio,ſiquidē Chriſtus uiciſſim huic ſua peccata condonabit etiam quālibet multa,qui fratrem ab exitio reuocarit. Finis.

R. D. D. MATTHAEO CARDINALI SEDVNENSI, Com. Valeſij, Eraſmus Roterodamus S. D.

NVper Iacobū dedimus & Latine loquentē,& explanatius,nunc Ioannē damus,ut & nos paulatim carpamus operis parteis,neq; tuam celſitudinē negotijs imperialibus occupatiſſimam obruamus,ſi quod tamē datur tempus uacuū hiſce noſtris lucubrationibus cognoſcendis. Bene uale uir eximie. Louanij VIII. Id. Ianuarias.

IN EPISTOLAM IOANNIS PRIMAM ARGVmentum, per Eraſmum Roterodamum.

HAnc epiſtolā eſſe Ioannis apoſtoli,qui ſcripſit euāgeliū, uel ipſe ſermonis character arguit.Multus eſt in mētione lucis ac tenebrarū,uitæ ac mortis,odij & charitatis,in iterādis uerbis,uelut exceptis ex ſermone ꝓximo. Qđ genus eſt illud(ut exēplo quod dicimus fiat dilucidius) Nolite diligere mundū,neq; ea quæ in mūdo ſunt.Si qs diligit mundū, non eſt charitas patris in eo,quoniam omne quod in mūdo eſt,&c.Ac mox.Non eſt ex patre,ſed ex mundo eſt: & mūdus tranſit.Quoties hic iteratur mūdus? Poſtremo eſt in totō huius ſermone quiddā minus aſtrictum,ac fuſius ꝙ in ſermone reliquorū apoſtolorū. Eſt autē dilucidior epiſtola ꝙ ut egeat argumento,quemadmodū & duæ ſequētes,quæ Ioanni cuidam presbytero non apoſtolo tribuuntur. Argumēti finis.

IN EPISTOLAM IOANNIS PRIMAM PARAPHRASIS PER ERAS. ROT.

NEcq; de rebus mediocribus leuibusúe aut incompertis uobis ſcribimus fratres chariſſimi, ſed de re noua: uerũ ita noua nobis, ut apud deũ fuerit ab æterno. Is eſt ſermo dei, Ieſus Chriſtus idem deus & homo: qui cũ nuncq̃ non fuerit dei filius, nuper uoluit eſſe uirginis filius: & qui iuxta diuinam naturam erat humanis oculis inuiſibilis, dignatus eſt humanũ corpus aſſumere: dignatus eſt inter homines uerſari familiariter, ut nos ab ignorantiæ noſtræ tenebris ſubueheret ad lucem euangelicæ cognitionis, & quem coram oculis corporeis conſpeximus, inciperemus & mentis oculis intueri. Poſtulabat quidem humani cordis incredulitas, ut craſſis experimẽtis fides aſtrueretur ueritati: ſed tamen illorũ pietas ipſius uoce prælata eſt, qui cum nec oculis uidiſſent Chriſtũ, nec manibus contrectaſſent, tamẽ certiſſima perſuaſione crediderunt eũ eſſe dei filium, & unicũ humanæ ſalutis autorem. Noſtrum eſt igitur quod ſenſibus corporis compertiſſimum habemus, narrare ijs, quibus uidere non contigit: & tamen expedit credere, quod nulli ſit ſperanda uita, necq; ſalus æterna, niſi qui credat euãgelicæ doctrinæ, cuius nos & teſtes ſumus & præcones. Nõ eſt human⁹ ſermo, necq; leuis momenti, ſed diuinus eſt & cœleſtis, uitam æternã cõferens ijs, qui præbuerint aures morigeras, ac liberans à morte peccatorũ, à quacuncq; religione, à quocuncq; uitæ genere ſeſe huc conuerterint. De hoc quod referimus, optima fide referimus, nimirum quod aſſidui ſectatores noſtris auribus audiuimus, oculis noſtris uidimus, nec uidimus tamẽ procul, aut in trãſitu, ſed coràm ad plenum perſpeximus. Ad faciendã fidem hi duo ſenſus principes ſunt, atcq; ſi id quocq; parum eſt, non ſolũ audiuimus docentem, precantem, imperantem uentis ac dæmonibus, patrem non ſemel atteſtantem filio, non ſolũ uidimus ædentem miracula, morientẽ ac reſurgentem: uerumetiam hiſce manibus contrectauimus. Siquidem rediuiuus à morte, quo plenam faceret fidem ſe non eſſe ſpectrum inane, ſed eundem hominem uiuum, quem prius uideramus mortuũ, præbuit ſe noſtris manibus cõtrectandum, & admotis digitis noſtris, oſtendit uulnerum cicatrices. Mortuum erat mortaliũ genus, nimirũ uitijs ac peccatis obnoxium: ille pro noſtris ſceleribus dependit mortem, ut illius beneficio iã uiuamus innocentiæ. Diffidebamus & nos, cũ mortuum, cũ ſepultum cerneremus, ſed ille reuiuiſcẽs ſpem certã uitæ nobis attulit. Nulla erat mortalibus æternæ uitæ ſpes, niſi ille ſe noſtris oculis ingeſſiſſet, niſi certiſſimis experimentis omnẽ dubitationẽ nobis ademiſſet. Homo pœnas luit pro noſtris peccatis, ſed idem deus largitur immortalitatem ipſi fidentibus.

De uerbo uitæ.

Vidimus & perſpeximus.

Et uita manifeſtata eſt.

fidentibus. Semper ille uiuebat apud patrē, ſemper hæc uita nobis erat per filium decreta, ſed nondum erat hoc conſilium orbi proditum, licet ex prophetarum oraculis id ueluti per ſomnium expectabat natio Iudæorum, ſed ſola. Interim regnabat mors, uita latebat. Alij ſpem ſuam fixerant in Moſe, alij in mundana ſapientia, ſed ſalus ac uita omnium gentiū erat Ieſus Chriſtus, ſermo dei patris, magiſter innocentiæ & immortalitatis largitor. Neq; enim uiuit, niſi qui pie uiuit, neq; uero mortem effugit, niſi qui conſequitur immortalitatem. Is ſeſe tandem per ſeipſum patefecit orbi, omnibus ſenſibus humanis ſemet exhibens, atq; ita inſinuans ſeſe in animos hominum. Nos autem ideo uoluit eſſe ſpectatores ac teſtes omnium, quæ geſſit in terris, ut noſtro præconio cum fide diuulgarentur per uniuerſum orbem terrarum: ut quemadmodum nos per Ieſum ſumus aſſequuti uitam ac ſalutem, ſi modo perſeuerauerimus in doctrina euangelica, ita & uos nobiſcum ueniatis in ſocietatem & conſortium huius ſalutis, ſi quod ab ipſo nō audiſtis neq; uidiſtis, noſtra prædicatione diſcitis, noſtro teſtimonio creditis. Non ſumus neq; uani teſtes, neq; ultronei. Mandauit ille, ut fidi teſtes eſſemus, & teſtificamur apud omnes magno capitis noſtri diſcrimine, nec aliud, q̄ quod omnibus corporis ſenſibus habemus compertiſſimum. Nos felices, quibus aures & oculi fidem fecerunt, ſed uos nihilo minus felices, ſi teſtibus illius fidem habueritis. Noſtra fides conglutinauit nos Chriſto, reddiditq; filios dei ac membra Chriſti: ueſtra quoq; fides inſeret uos eidem corpori, ut nobis ſocietate fidei coniuncti, conſtituatis unum corpus. Itaq; fiet, ut non ſolum unanimes ſimus inter nos, uelut unius corporis membra, uerumetiā pacem ac fœdus habeamus cum Ieſu Chriſto, & per hunc cum patre illius deo, à quo prius diſſidebamus: ut quemadmodum filio cum patre ſummus eſt conſenſus, & omnium rerum communio, ita & nos per conſenſum euangelicæ profeſſionis coagmentemur in unum corpus Chriſti, participes futuri bonorum omnium capitis noſtri. Scio uos gaudere de tam felici contubernio, ſed hæc ſcripto refrico uobis, quo plenius etiam gaudeatis, ſi nō ſibi quiſq; tantum de ſua ſalute gratuletur, ſed omnium felicitas ſingulos afficiat uoluptate. Facit enim hoc Chriſtiana charitas, ut quiſq; de bonis alienis non ſecus gaudeat, ac de ſuis. Quo pluribus erit communis hæc felicitas, hoc erit uberius ſingulorum gaudium. Inter nos non conſtabit unanimitas, niſi adſit glutinum mutuæ charitatis. Cum deo pacem habere non poſſumus, niſi capiti noſtro Ieſu Chriſto reſpondeamus: quicquid habet ille, patri fert acceptum, nos quicquid habemus Chriſto feramus acceptū oportet. Chriſtus lux eſt uera à patre lucis omnis proficiſcens. Nos eſſe Chriſti membra non poſſumus, niſi lucidi ſimus: nec lucem habere poſſumus, niſi in illum transformemur, & in illius conſortio iugiter perſeueremus. Veritas & innocentia lux eſt animi, peccata prauæq; cupiditates tenebræ ſunt: ubi lux eſt, ibi uita eſt, ubi tenebræ ſunt, ibi mors eſt. Quid igitur eſt, quod uobis annunciamus,

Vt gaudium ueſtrum ſit plenum.

Et hec eſt annunciatio

nūciamus, quo plenius gaudeatis? nimirum hoc eſt, quod ab ipſo etiam audiuimus, & auditum uobis cōmunicamus: quod deus, quia totus ac ſua natura bonus eſt, totus ſapiens, totus purus, totus etiam lux eſt, & uita, neq; quicquam eſt in illo tenebrarum. In nobis non itidem eſt, ſed ex nobis ipſis multum habemus caliginis: ſi quid habemus lucis, hoc totum illi debemus cuius gratuita benignitate liberati ſumus à priſtinis peccatis, liberati ab ignorantiæ prioris tenebris, per euangelicam doctrinam didicimus pie uiuere ad Chriſti capitis exemplum. Si quis gloriatur, ſe per baptiſmum inſitum eſſe corpori Chriſti, & per hoc ſocietatem habere cum deo patre: cum interim uerſetur adhuc in erroribus ac uitijs uitæ priſtinæ, planè mentitur. Etenim cum (ut dixi) deus abſit ab omni conſortio tenebrarum, qui poteſt cum hoc ullum habere commercium, qui totus adhuc uerſetur in errore, uitijsq; priſtinis? Errat enim tota uia, qui ſe putat innocentiā aſſequi poſſe, niſi per Chriſtum: errat rurſus, qui ſatis eſſe putat baptiſmo lotū eſſe, niſi per innocentiam uitæ profeſſioni ſuæ reſpondeat: errat qui hoc ſentit, mentitur qui dicit. Chriſtus autem ueritas eſt, cui nihil commune cum mendacibus. Primus ad lucem gradus eſt, agnoſcere ſuas tenebras, primus ad innocentiam profectus, agnoſcere ſua peccata. Vultis igitur audire, quo argumento cognoſcere poſſimus nobis eſſe uerum cum deo conſortium? nimirum hoc, ſi quemadmodum ille lux eſt, omnis caliginis expers, ita nos ad exemplū illius ab omnium errorum, ac uitiorum tenebris abſtinebimus, ad lucem euangelicam uitam omnem attemperantes: & ſi quemadmodum filius ſummā habet concordiam cū patre, ita & nos innocenter uiuentes unanimes ſimus inter nos. Non imputabit nobis pater ueteris uitæ cōmiſſa, quæ ſemel abolita ſunt uniuerſa precioſo ſanguine filij ipſius Ieſu Chriſti, ſi modo nos in reliquū ab omni peccato temperemus: quod quidem in nobis eſt. Omnes ſordes abluit ſanguis Chriſti, & ab omnibus abluit: ſed non abluit, niſi agnoſcentes ſua mala. Quod ſi negauerimus nos obnoxios eſſe peccato, noſipſos fallimus, in errore uerſamur, in tenebris agimus: & Chriſtus qui lux eſt, qui ueritas eſt, in nobis non eſt. Etenim ſi uere in nobis eſſet, diſcuteret hanc arrogantis ignorantiæ caliginem, Quod ſi poſt acceptum baptiſmum contingет, in aliquam culpam ex infirmitate humana relabi, lucemq; noſtram ceu nebula quæpiam obſcurarit: cauendum eſt, ne nos arrogantia longius ac longius ſemotos à luce reducat ad priſtinas tenebras. Sed adnitendum, ut per modeſtiam admoueamur luci, caliginem omnem diſpulſuræ. Si quid obiter deliquerit frater in fratrem, alter alteri condonet offenſam, ut deus uiciſſim condonet illis, quæ in ipſum admittuntur. Siquidē hac lege deus pollicitus eſt nobis ſe remiſſurum, quicquid in illum deliquimus, ſi fraterni delicti gratiam faciamus, ad extremum uſq; quadrantem debitum exigēs ab eo, qui domini clementiam expertus, ſe parum clementem præbuerat in cōſeruum, uidelicet eum indignum iudicans diuina miſericordia, cum is ſemel

Si dixerimus quoniā ſocietatē habemus cum deo.

Si cōfiteamur peccata noſt.

gratis uniuerſa commiſſa condonarit, qui leuem offenſam condonare recu- ſet ei, in quem ipſe quotidie uel peccet, uel peccare poſſit. Facile ignoſcet de- linquenti, qui repetet quàm multis modis ipſe delinquat & in deum, & in proximum. Atq; ut difficillimum eſt homini præſtare, ne quid peccet, ita fa cillimum eſt mederi delictis huiuſmodi mutua condonatione. Ignoſce tu proximo, & proximus uiciſſim ignoſcet tibi, & utrique uelut ex pacto igno- ſcet deus. De his loquor erratis, quæ & inter bonos incidunt: ſed homines tamen, quæq; lucem euangelicæ ueritatis offuſcant magis, quàm extinguũt. Nam deus auertat, ut homicidium, aut adulterium, aut ſacrilegium incidat in uitam eorum, qui ſemel cooptati ſunt inter filios dei. Nihil autem magis inuitat dei miſericordiam, & mitigat iram, quàm ſi quis apud deum agno- ſcat peccatum ſuum. Si ferox etiam homo condonat agnoſcenti delictum, quanto magis id faciet deus, quouis homine clementior? Natura propen- ſus eſt ad miſericordiam, & hac conditione nobis pollicitus eſt ueniam: Re- mittite, & remittetur uobis. Si non ignoſceret, quia bonus eſt: ignoſceret, quia iuſtus eſt, ac bonæ fidei. Tu modo præſta conditionem præſcriptam, ille non obliuiſcetur pacti. Si nos ex animo condonauerimus proximo, qui nos offendit, deus uiciſſim nobis condonabit, non ſolum unam aut alteram noxiam, ſed omnia peccata: modo pro uiribus adnitamur, ut aliquando ſi- mus immunes ab omnibus uitijs. Id ſi nos ad plenum non poterimus aſſe- qui ob humani corporis fragilitatem, ipſe tamen de ſua benignitate ſupple- bit, quod deeſt noſtris uiribus, ac repurgabit nos ab omnibus commiſſis no ſtris, qui fortaſſis ob hoc ipſum patitur in nobis reſidere nonnulla ueſtigia priſtinæ uitæ, ut agnoſcamus imbecillitatẽ noſtram. Siquidem plus illi pla- cet peccator ſibi diſplicens, quàm iuſtus ſibi placẽs. Vult ille ſalutem homi- num ſuæ miſericordiæ ferri acceptam, nõ meritis noſtris. Iamq; teſtatus eſt neminem eſſe mortalium in terris, qui non alicubi labatur. Quod ſi nos ne- gauerimus in nobis eſſe peccatum, deũ mendacem facimus, qui mentiri nõ poteſt, eiq; contradicimus, cui quiſquis contradicit, mentiatur oportet.

Fidelis eſt & iuſtus.

CAPVT II.

HAec ſcribo filioli mei, non ut paratæ clementiæ fiducia peccetur licentius, ſed ne quis omnino peccet, quantum in nobis eſt. Po- ſtea quàm Chriſtus ſemel nobis omnia commiſſa cõdonauit, huc oportet omnibus ſtudijs eniti, ut innocentiam ſeruemus il- libatam. Et tamen ſi fors euenerit, ut relabamur in aliquod peccatum, nõ eſt quod deſperemus de uenia. Deum habemus exorabilem, & apud hunc ha- bemus patronum amantem ac fidum, qui nihil non impetrat à patre filius, ac nobis ex animo beneuult, qui ſemetipſum impendit ſeruandis nobis, modo nobis ipſi penitus atq; ex imis præcordijs diſplicuerimus, & rurſus ad meliora nitamur. Solus ille non habet quod ipſi condonetur, & interpellat pro peccatis membrorum ſuorum, ac patrem offenſum nobis reconciliat, propitiumq;

Ieſum Chriſtũ iuſtum.

propitiumq́ reddit: neq; nobis ſolum,qui iam illius doctrinam ſumus am plexi,ſed uniuerſo mortalium generi,ſi modo pectore ſyncero ſeſe peccatores eſſe fateantur,& innocentis uitæ propoſitum ſuſcipiant,ſuſceptum urgeant,ac mordicus retineant.Non enim ideo nos liberat baptiſmus ab obſeruatione Moſaicæ legis,ut in poſterũ impune peccemus, ſed ut tenacius adhæreamus euangelicæ charitati, quæ plus impetrat à uolentibus, quàm extorquent tot Moſi leges ab inuitis.Multa compendio præcepit, qui præcepit charitatem erga proximos, qualem ipſe præſtitit nobis. Non adigit ad ſe redamandum,ſed inuitat,ſed prouocat,ſed inflammat.Quiſquis uere deum nouit,non poteſt illum non uehementer amare. Nec enim quiſquis deũ ore profitetur,deum nouit:ſed qui charitatis euangelicæ flamma ſuccenſus, uolens ac lubens præſtat, quod ille prior præſtitit, ut & inimicis benefaciamus,ut pro ſalute proximi,non dubitemus uitæ ſubire diſcrimen,is ſe declarat noſſe deum.Quod ſi quis iactet ſe noſſe deum ob hoc, quod catechumenus didicerit myſteria fidei,quod baptizatus illius nomen profeſſus ſit, nec interim imitatur illius charitatem,is mendax eſt, nec adhuc deum plene didicit,qui non cognoſcitur,niſi fidem imbuat charitas.Quiſquis autem mentitur,in hoc non inhabitat Chriſtus,qui eſt ipſa ueritas:& quiſquis hunc nõ habet in ſe manentem,non eſt uiuum membrum corporis eius.Fides abſq; charitate res eſt inanis ac mortua.Porrò charitas ocioſa non eſt,nihil omittit eorum,quæ nouit eſſe grata ei,quem amat.Chriſtus negauit ſe agniturũ diſcipulum,qui ſublata cruce ſe non ſequeretur,perfectæ charitatis ueſtigijs ingredientem.Huius igitur ſermonem qui ſeruat,is ipſa re declarat ſe tenere perfectam,uereq́; euangelicam charitatem.Hoc experimẽto cognoſcemus, quod in illius corpore ſumus, quod illius ſpiritum hauſimus. Quid tu te iactas,ut Chriſti membrum,quod per baptiſmũ receptus es in gregem Chriſtianorum? Non eſt ocioſa,non eſt delicata profeſſio. Non profeſſio facit uerum Chriſti membrum, ſed imitatio. Qui profitetur ore ſe renatum in Chriſto, debet illius ueſtigijs ingredi. Non uixit ille ſibi, non ſibi mortuus eſt: totum ſe nobis impendit, in omnes beneficus fuit, nulli regeſſit conuitium,ſed in cruce fixus,pro ijs,qui probra congerebant in ipſum, patrem deprecatus eſt.Hæc eſt euangelica perfectáque charitas, quam factis oportet æmulari,qui ſe profitentur Chriſti diſcipulos.Chariſſimi non eſt nouũ hoc præceptum de charitate,qđ ſcribo uobis, ſed iam olim hoc prodidit & lex Moſaica,uel per hanc potius Chriſtus,qui ſuum præceptum renouauit in euangelio,& ſic renouauit,ut illud peculiariter ſuum faceret. Hoc, inquiens, eſt præceptum meum,ut diligatis inuicem ſicut dilexi uos.Neq; nouum eſt igitur neq; meum præceptum,quod nunc trado uobis,neq; uobis hactenus inauditũ, ſed hoc ipſum eſt,quod uobis in ipſo ſtatim initio tradidimus ex autoritate Chriſti.Sed idem rurſus nouum eſt,quod nũc ſcribo uobis. Vetus erat,ſed antiquatũ moribus hominũ.Iudæi memoriter tenebãt:Diliges

Et hoc ſcimus quia cognouimus eum.

Qui autẽ ſeruat uerbum.

Chariſsimi nõ mandatum nouum ſcribo.

dominum deum tuum, diliges proximum tuum, ſed ſuo quiſq; compendio
ſeruiebant. Chriſtus hoc nobis renouauit, plus etiā nos diligens ꝙ ſeipſum,
& diligens nō proximos, ſed hoſtes, ſed auerſos ac malo dignos. Id tametſi
ſcio uobis quondam auditum, tamē crebra iteratione ſubinde renouandū,
Quod uerum eſt in ipſo, & in uobis. ut altius inſideat animo, quod eſt euāgelicæ profeſſionis caput. Verum erat
præceptum hoc in Chriſto, qui quod docuit præſtitit: Sed uerum non erat
in uobis, donec laborabatis odio proximi, donec cōuitium cōuitio, iniuriam
iniuria penſabatis. Nunc & in uobis uerum eſt, poſteaꝗ exorta uera lux e-
uangelicæ doctrinæ diſpulit tenebras uitæ prioris, docuitq; nō eſſe deo gra
tum, niſi qui bonos amaret ob Chriſtum, & malos diligeret in hoc, ut cōuer
Qui dicit ſe in luce eſſe. terentur ad Chriſtum. Hanc doctrinā qui ſequuntur in luce ambulant, nec
offendūt in tenebris malarum cupiditatum. Odium proximi caliginem of-
fundit animo. Proinde qui ſic lotus eſt ac profeſſus Chriſtum, ut non deſie-
rit odiſſe fratrem ſuum, is falſò ſe credit in luce uerſari, cum adhuc ſit in tene
bris. Neq; enim huic deus remittit peccata, qui non remittit fratri ſuo. Neq;
enim ſatis eſt reliquiſſe furtum, adulterium, & homicidium in baptiſmo, niſi
ſimul ex animo reuellatur omnis ſimultas, & in odij locum ſuccedat chari-
Qui diligit fratrē ſuum. tas. Qui perſeuerat in amore proximi, is manet in luce, qui eſt Chriſtus Ie-
ſus, nec impingit uelut in tenebris ambulans: nam adeo neminem lædit ue-
ra charitas, ut omnia ſufferat, omnia uertat in bonum. Rurſus qui odit fra-
trem, etiamſi deſijt immolare ſimulachris, etiamſi deſijt eſſe fœnerator, aut
ſacrilegus, tamen adhuc in tenebris eſt, & obſeruiens cæcæ cupiditati, in tene
bris ambulat, neq; cernit rectam uiam ad ſalutem, quanꝗ illi prælucëat euā-
gelium. In cauſa eſt, odij fraterni caligo excæcauit oculos eius. Vbi regnat
Scribo uobis filioli. odium, ibi cæcum eſt iudiciū. Ego uos omnes materna charitate proſequor,
& ob id ſcribo, partim gratulans felicitati ueſtræ, partim adhortās, ut ad me
liora proficiatis. Omnibus uobis gratulor, ut chariſſimis filijs, quos per ſe-
men euangelicæ doctrinæ regenui Chriſto, quia uobis condonata ſunt pec-
cata uitæ ſuperioris, & gratis condonata ſunt, nō ob aliud niſi quod profeſſi
eſtis nomē domini Ieſu Chriſti, ut memineritis huius exemplo gratis item
condonare ſuo quiſq; proximo. Scribo uobis, quos non tam ætatis progreſ-
ſus, ꝙ morum grauitas, & erga iuniores pia ſolicitudo patrum uocabulo di-
gnos reddit, gratulans uobis quod non ſolum uulgari prudentia præditi ſi-
tis, qua ſenes ob uſum rerum ferè commendantur, & imperitis iuuenibus re-
ctius conſulunt, ſed quod cognouiſtis Ieſum Chriſtum ſalutis autorem, qui
non ſolum longæuus eſt, uerumetiam ſemper fuit apud patrem. Aeternum
nouiſtis longæui, & quo plenius hunc noſtis, hoc diligentius eum prædi-
catis ætati rudiori. Multa uetera meminerunt ac tenent ſenes, uos eum tenea
tis, qui fuit ante tempus omne. Scribo uobis adoleſcētes, qui uigore fidei ſu-
peraſtis ſatanam improbum, & importunum. Vulgus iuuenū hoc uidetur
felix, quod robore corporis nemini facile cedant. Vos feliciores, qui robore
mentis

mentis,nec uoluptatum illecebris,nec ullis mundi terroribus potueritis ſupe rari. Aliorū uirtus emicat in bello,ueſtra uirtus clarius emicuit aduerſus inſultus dæmonum,carnis & mundi. Scribo uobis pueri,qui tametſi per ętatē nondū ſapitis peritia rerum mundanarū,tamen hoc iam nūc eſtis aſſequuti,quod uobis æternam conciliet felicitatē. In alijs infantibus primū mentis ſpecimen eſt,ſi patrem agnoſcant,uos nouiſtis patrem cœleſtē,per quē eſtis cœlo renati. Tueatur quiſq; quod habet,& proficiat in eo quod habet. Ob hanc cauſam & gratulor ſingulis & cōmonefacio ſingulos ordines ac ſtatus, ut agnoſcentes felicitatē ueſtram,agatis gratias autori deo,& memores quò peruenire oporteat,ſemper enitamini ad perfectiora. Repetā igitur ne queat elabi. Scripſi uobis patres,quia noſtis eum qui nec initiū habet, nec finē, ne quid uos cōmoueat huius uitæ deſideriū ad æternam properantes uitā. Scripſi uobis adoleſcentes, quod mollitiem ætatis animi robore ſuperaſtis, quodq; cōſtanti pectore ſermonē euangelicū ſeruaſtis,& opitulante Chriſto ſuperaſtis diabolū peruicacem humani generis hoſtem. Perſeuerate in uictoria,pergite contemnere,quod hactenus cōtempſiſtis, magis ac magis amate,quod amare cœpiſtis. Solicitat mundus falſis bonorum fluxorū ſimulachris,territat inani falſaq; ſpecie malorum. Vos ea terreant quæ uere mala ſunt,nec unq; finē accipiunt. Ea capiant,quæ uere bona ſunt, & finem neſciunt. Lucem euangelicā ſequentes amate cœleſtia,quæ pollicet cœleſtis ille pater,cui per Chriſtum eſtis renati. Fugite tenebras malarū cupiditatū, per quas mundus hic ineſcat fucatis bonis. Fieri non poteſt,ut utrūq; ſimul ametis,utriq; ſimul ſeruiatis. Nihil cōuenit deo cū mundo,nihil luci cū tenebris: quiſquis amat mundū,excidit à charitate dei patris. Nō hunc mundū dico,cuius opifex eſt deus,in quo uelimus nolimus uiuimus. Improbas cupiditates rerum inanium,in quibus hominū uulgus cōſtituit felicitatē,uerorū bonorum oblitus,mundū appello. Non uos locus quālibet ſemotus,nō uos cultus,non cibus,non uos titulus eximit à mundo,ſed animus purus ab his, quas dixi,cupiditatibus. Quid autem habet hic mundus,quod nō ſit exitiabile? Tria ſunt quibus potiſſimū imponit ſtultis & incautis, uoluptas carnis,iritamēta oculorū,& faſtus ſtrepitusq; uitæ. Obijcit ēm præſtigias quaſdam inanium uoluptatū,quibus ad tēpus corporis ſenſus demulceat, ut interim animus à cœleſtium bonorū ſtudio auocetur. Nam huiuſmodi bonorum cupiditates ſuggerit ſpiritus ille cœleſtis, quē deus pater impartit filijs ſuis uere per Chriſtū renatis. Habet & ſatanas ſuū ſpiritū, per quē ſuggerit pernicioſum amorē rerū neq; uerarū neq; perennium ijs,qui ſeſe huic mundo deuouerunt. Suggerit Veneris mala gaudia,quæ ſtulta fœdaq; prurigine membra corporis titillent. Suggerit eduliorū ac potus cupedias, quæ gulæ palatoq; blandiantur. Suggerit ocij ſomniq; dulcedinem,quo magis ſitu torpeſcat animus. Suggerit laſciuas cantiones & impudicas fabulas,quibus aures deliniat. Suggerit formarū illecebras, & uaria ſpectaculorum genera,

Nolite diligere mundum, neq;

quibus oculos oblectet. Suggerit honorũ põpas, ac diuitiarũ ſtrepitus, ambitionis iritamenta. Deniq; nulla non parte mentes hominum à ueris æternisq; bonis auocat ad inania bonorũ ſimulachra. Horum cupiditate qui capitur, ſciat ſe nõ incitari ſpiritũ patris cœleſtis, ſed ſpiritu mundi. Mũdus, ut conſtat elemẽtis temporarijs, ita nihil prębet niſi mox periturũ. Deus ut eſt æternus, ita largitur æterna præmia. Ergo qui pendet à mũdi præſidijs, euanidam quandã ac mox auferendam felicitatẽ ſectatur, quã frequenter & hic aufert caſus præter opinionẽ exortus, aut ſeniũ eripit. Certe mors, nulli non uentura, tollit totum illud falſorũ gaudiorum ſomniũ. Subducta materia, perit uoluptas & ſuccedũt dolores. Sublato homine pereũt omnia, & ſuccedit cruciatus æternus. Cæterũ qui patri obtemperat uocanti ad amorẽ uitæ cœleſtis, huius felicitas nullum eſt habitura finem. Neſcit enim finẽ, qui illã largitur. Innoxijs huius mundi commodis utendũ pro tempore, ſed parce, ſed moderate, ad neceſſitatem naturæ, nõ ad uoluptatem libidinis. Cæterũ ſummum animi ſtudiũ ad res æternas uertendũ eſt, ad quod etiam oportet referri cæterarũ rerum uſum. Nondũ apparet piorũ felicitas, ſed ea patefiet in aduẽtu domini noſtri Ieſu Chriſti. Vidẽtur interim hic ſuauiter agere impij, ſed imminet illis æterna calamitas, idq; breui. Videt eñ adeſſe tempus illud extremum, quo mutatis rerum uicibus, cum Chriſto regnabunt ij, qui nunc ob Chriſtũ affliguntur, ac ad nihilum redigentur, qui nũc Chriſto rebellant. Audiſtis uenturũ antichriſtum, qui omnibus huius mũdi præſidijs ac præſtigijs armatus, belligeretur aduerſus Chriſtũ, moxq; antichriſto reuicto liberabitur omnibus malis corpus Chriſti, & onerabunt̃ omibus ma lis membra diaboli. Huius igitur antichriſti aduentus, de quo uobis prædictum eſt ab apoſtolis, haud lõge uidetur abeſſe. Intantũ enim inualuit hic mundus aduerſus doctrinã euangelicã, ut iam nunc cõplures eſſe cœperint, qui uocabulũ antichriſti mereantur, quorũ & uita & doctrina, & ſtudiũ omne Chriſto aduerſetur. Quid enim aliud hi q̃ antichriſti illius anteambulones uidẽtur, & uenturæ tempeſtatis extrema præludia? Minus enim lædũt Chriſti populũ, qui prorſus à Chriſto ſunt alieni, q̃ hi, qui ſemel in illius caſtris uerſati, mox tranſfugæ facti, Chriſti præſidijs & armis Chriſtũ oppugnant. Simulãt enim etiã ea, quæ in Chriſtianis declarãt Chriſti uirtutẽ, ſanctimoniã, doctrinam, autoritatẽ, miracula. Atq; hi quidẽ exierunt è nobis, uerum nihil eſt, quod uos magnopere perturbent, uerſabãtur inter nos, ſed noſtri nõ erant. Hoſtes erãt Chriſti, etiam cũ in illius caſtris agebãt. Quod ſi uere noſtrarũ fuiſſent partium, perpetuo perſeueraſſent apud nos. Titulo cultuq; Chriſtũ profitebãtur, cæterũ animo mundũ adamabant. Et idcirco cum uentũ eſt ad tempeſtates perſecutionũ, cum ad incendiũ afflictionum, prodidere ſemet quales antea fuiſſent. Nunc à nobis ſemoti ſubleuant nos, ueluti corpus grauatum malis humoribus, ac minus lædent hoſtes aperti, q̃ fucati ſocij. Sic uiſum eſt Chriſto, quo palàm fiat non omnes pertinere ad

Et mundus tranſit & cõcupiſcentia eius.

Filioli nouißima hora eſt.

Chriſti corpus, qui loti ſunt in illius nomine,qui nomine illũ profitẽtur, qui ſacramẽtis eccleſiæ cõmunicant. Verus ac cõſtans mũdi contemptus arguit Chriſtianum. Animus aduerſus omnes illecebras,aduerſus omnes iniurias infractus & inuictus arguit Chriſtianũ. Qui ad occaſionẽ deſciſcit à doctri/ na Chriſti,ſimulabat Chriſtianũ, non erat. Expedit aũt hos palàm à nobis ſeiungi,ne ſpecie boni magis etiã noceãt incautis. Etiam ſi uobis ignoti non erant,& anteq̃ ſe palàm ſubducerent. Siquidẽ unctio Chriſti, unde & uo/ bis eſt nomẽ,afflatus ſpiritus Chriſti ſatis indicat uobis, qui ſint uere Chri ſtiani,qui ſecus. Etenim qui ſpiritualis eſt,omnia dijudicat. Non erãt ignoti, ſed tolerabantur ſi forte reſipiſcerent. Quod dico uerum eſt,neq; hæc ſcribo uobis, quaſi uos latuerit ueritas,qui doctorẽ habetis Chriſti ſpiritũ, qui nõ patitur uos quicq̃ ignorare, ſed in memoriã reuoco, quod ſcitis, quo fixius adhæreatis ueritati,neq; perturbemini ſucceſſu malorũ. Pauciores eſtis,ſed ſaniores,ſed purgatiores,ſed tranquilliores. Nihil deceſſit corpori,ſi reſecta eſt uomica,ſi pus extillauit. Scitis quod Chriſtus eſt ueritas,ab hoc diſſidet omne mẽdacij genus. Quiſquis fucatus eſt,cũ hoc nihil habet cõmercij,quã/ tumuis illũ ore profiteatur. Multæ ſunt mendaciorũ formæ. Quiſquis quo/ cunq; modo mendax eſt, Chriſtum negat,qui ueritas eſt,nullius mendacij mixturã recipiẽs. Quiſquis aduerſatur ueritati,Chriſto aduerſatur: quiſquis aduerſatur Chriſto,antichriſtus eſt. Nullum autem ſceleratius mẽdacij ge/ nus eſt,q̃ negare Ieſum eſſe Chriſtũ, atq; id faciunt multi pſeudopprophe/ tæ Iudæorum,qui negant illum fuiſſe,quem Moſes & prophetarum oracu/ la iam olim mundo pollicita ſunt uindicẽ ac ſalutis autorem, & alium neſcio quem antichriſtum pro Chriſto promittunt. Nimirũ quiſquis eſt huiuſmo di,palàm eſt antichriſtus. Rurſus ſunt,qui licet ore profiteantur, Ieſum eſſe Chriſtum,tamẽ ſic uiuunt,quaſi uana ſit eius doctrina,quaſi uana ſint præ/ mia quæ promiſit. Ille docuit beatos eſſe pauperes ſpiritu,quod eos maneat regnum cœlorum. Et alius huc toto incumbens ſtudio,ut dilatet latifundia, ut extruat magnificas ædes,ut augeat reditus,ut expleat arcas nummis per fas nefaſq; quæſitis, ut factione ualeat,ut inopes opprimat,ut tyrannidem exerceat,an nõ reclamat Chriſto,cuius doctrinã,quod in ipſo eſt mẽdacem facit? Docet ille beatos eſſe qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiã,& alius in luxu,in gulæ uentriſq; uoluptatibus felicitatẽ ponens, nonne Chriſto refragatur? Docet ille beatos eſſe mites,quod ij poſſeſſuri ſunt terrã illam cœleſtẽ,unde rurſus depelli non poterunt. Et alius ita ſe deniq; felicem iudicat,ſi pauperi/ bus oppreſſis ſuã ſtabiliat opulentiã. Docet beatos eſſe qui lugẽt in hoc mũ do,quod his debeatur æterna refocillatio. Et alius per omnia ſectans huius uitæ delicias,nónne Chriſto refragatur? Docet ille beatos,qui miſericordes ſunt in proximos. Et hic ſibi placet,quod malis ultro affligit meliorẽ ſe. Do/ cet ille beatos,qui cõuitijs & afflictionibus uexentur ob iuſticiam euangeli/ cam. Et hic omni fucorum ac technarũ genere ſtudet placere mundo. Agno/

Sed uos unctionem habetis

Et quoniã omne mẽdacium ex ueritate non eſt.

ſcit ille diſcipulum,qui ſublata in humeros cruce,ſequatur ipſum.Et alius ni/
hilominus ſibi Chriſtianus uidetur, ſi omnem effugerit moleſtiã. Dicit ille
ſuis: In mundo cruciatũ habebitis,in me pacem habebitis, & iſtis Chriſtus
grauis eſt,mundus ſuauis.Iubet ille benemereri etiã de inimico, & alius etiã
immerentem afficit iniuria.Nonne qui ſic uiuit,Chriſto refragatur? Nõ re/
clamat os,ſed reclamat uita.Cum diuerſa doceret filius,pater dixit,hunc au
dite.Iſte uero quid dicit? nõ hunc audite,dura ſunt quę docet,mundũ audi/
te. Proinde quemadmodum obſiſtit filio,ita repugnat & patri, & dũ mun/
danæ factionis eſt,ſemouet ſe à grege eorum,quos Chriſtus ſelegit ab hoc
mundo. Nihil Chriſto cõmercij cum hoc mundo,huic qui ſeſe adglutinat,
Chriſto repugnat,& antichriſtum agit, ſimul & patrem abnegãs & filium.
Siquidem patri cum filio indiuidua ſocietas eſt. Hic mihi reclamabit Iudæ/
Omnis qui negat filium,nec pa.ha. us: patrem agnoſco,filium nõ agnoſco. Atqui quicquid in filium cõmiſeris,
idem cõmiſeris in patrem.Filius nihil neq; geſſit,neq; docuit,niſi autore pa/
tre. Qui filio derogat,derogat patri. Ergo qui ſe alienarit à filij conſortio,is
nec ad Chriſti corpus pertinet, quod eſt eccleſia catholica, nec cũ patre deo
conſortium habet, cui per omnia cõuenit cum filio. Videtis quanto cũ peri/
culo ſe ſtulti diuellũt à filio. Vos igitur perſeuerate in euãgelica ueritate,quã
à probatis apoſtolis primũ accepiſtis. Ne uos abducat pſeudapoſtolorum
Vos audiſtis ab æterno. mendax oratio.Si perſtiteritis in eo,quod primum tradidimus uobis,ꝑma/
nebitis in cõſortio dei patris, ac filij eius Ieſu. Si cui durũ uidetur perſeuera/
re in euangelica profeſſione,propter afflictiones impiorũ,cogitate præmiũ.
Rem arduã exigit deus,ſed ingẽs eſt præmiũ,qđ pollicetur.Neq; enim pol
licetur opes,aut regnũ, aut uoluptatẽ huius mundi,ſed uitã æternã. Id par/
uo emit,quiſquis emit etiã uitæ diſpendio. Hæc tot uerbis refrico,& inculco
uobis, ſolicitus,ne quos forte ſeducãt præſtigijs ſuis impij,q à Chriſto deſci
uerunt. Quanq; uel citra noſtrã commonitionẽ ſatis,ut arbitror, docet uos
ipſe ſpiritus Chriſti,quẽ habetis aſſiduũ monitorẽ,ac doctorẽ in cordibus
ueſtris.Is q̃ diu ꝑſeuerat in uobis,nõ eſt neceſſe,ut quiſq; uos doceat, quid
Et ſicut unctio eius docet uos. ſit cauendũ.Is doctor eſt arcanus,ſed lõge certiſſimus.Is ſemel à uobis hau/
ſtus,docet uos de omnibus,quemadmodũ & filius promiſit.Siquidẽ natura
uerax eſt ſpiritus,neq; mẽtiri nouit.Proinde perſeueretis in eo quod ille uos
ſemel docuit.Tenetis rectã doctrinã,meminiſtis, nihil ſupereſt, niſi ut in ea
perſiſtatis,uſq; ad aduentũ Chriſti,quẽ conijcio nõ procul abeſſe.Iterũ atq;
iterũ rogo filioli, perſiſtite in doctrina ſpiritus, ut cũ apparuerit princeps ac
iudex ille noſter,bonæ uitæ conſcientia nobis tribuat fiduciã apud illum,ta/
leſq; prodeamus,ut nec illum pudeat nos agnoſcere ſuos diſcipulos, neque
nos pudeat in conſpectum illius uenire.Nam quo ore compellabimus eum
præceptorem ac dominum,ſi nec docenti auſcultauimus,nec præcipienti pa
ruimus? Quo ore deum appellabimus patrem,ſi tota uita degeneres fueri/
mus ab illius inſtitutis? Non ſimplex baptiſmus, ſed ſeruata iuſticia facit
nos filios

nos filios dei. Quid enim audituri ſunt, qui in nomine Ieſu eiecerunt dæmonia, qui prædixere futura, qui miraculis inclaruerunt? neſcio uos. Pro alienis ducit, in quibus non uidet iuſticiā euangelicā. Quod ſi uobis perſuaſum eſt, deū eſſe huius iuſticiæ autorem, ſimul & illud ſcitote, quod quiſquis nō profeſſione, ſed ſtudijs, factis, ac moribus præſtat iuſticiam euangelicam, ex deo natus eſt, ad quem ſibi bene conſcius poterit ea fiducia accedere, qua ſolent obedientes filij ad patrē propitiū. Similes agnoſcet, diſſimiles nō agnoſcet.

Si ſcitis quoniā iuſtus eſt.

CAPVT III.

VBi ſyncera charitas eſt, ibi fiducia eſt, & met⁹ abeſt. Videte igitur, nobis qui contempto mundo cum ſuis & illectamentis & terriculamentis, perſeueramus in euangelica doctrina, ꝙ inſignem dederit charitatem, ut non ſolum ſerui fideles, non ſolum amici, ſed filij dei & nominemur & ſimus. Sic enim docuit Chriſtus, ut cœleſtem patrem appellemus, ſi quā re ſit nobis opus. Summus eſt honos appellari filios dei. Summa felicitas eſt eſſe filios dei. Huic quoniam conſtanti pietate adhæremus, & ab illo agnoſcimur, mundus nos non agnoſcit, ſed ut diuerſæ factionis horret & execratur. Nec mirum ſi non agnoſcit filios dei, cum deum ipſum non agnoſcat, abnegans illius filium Ieſum. Ne quid perturbet animos ueſtros chariſſimi, quod uos habet deſpicabiles & abiectos. Apud deum habemus etiam nunc hanc eximiam dignitatem, quod ſumus filij dei, & gaudemus in ſinu, ſentientes in nobis ſpiritum non ſeruitutis, ſed filiorū, cuius fiducia clamamus, abba, pater. Adeſt dignitas, ſed nondū apparuit dignitas. Adhuc pugnæ tempus eſt, nondū uenit dies triūphi. Ille declarabit uniuerſis, quāta ſit dignitas, quāta felicitas eorū, qui cōſtanter ſeſe præbuerint filios dei. Nondū eluxit, qđ ſumus futuri in aduētu Chriſti, uerū illud certa ſpe tenem⁹, ſimulatq; apparuerit ille redditurus cuiq; ꝓ ſuis factis præmia, nos qui fuimus hic cōſortes afflictionum, erimus & gaudiorū ſocij, quiꝙ fuimus illi ſimiles in mundi cōtemptu, erimus eidem ſimiles in maieſtate gloriæ. Vidimus hic illū afflictū, uidimus humilē, tūc uidebimus, ſicuti eſt, & ſemꝑ fuit, excelſum, ac ſublimē, & uidentes ad illius ſimilitudinē tranſformabimur & ipſi, nō ſolū animis, uerūetiam corporibus. Videmus & nūc illū, ſed ueluti per nebulā oculis fidei. Tunc ineffabili modo uidebimus. Sed qđ tūc futuri ſumus perfecte, id nūc interim ꝓ noſtra uirili meditandū eſt. Vt illi tūc ſimiles ſimus in gloria, hic puri ſimus ab om̄ibus ſordibus. Vt illū tūc uidere poſſimus, nūc purgemus oculos, ne cū ille ſplendidus apparuerit, nobis tamē formidabilis ſit magis ꝙ amabilis. Nec em̄ feliciter uidet̄, niſi à ſimilibus. Proinde quiſqs habet hanc fiduciā in Chriſto, ut tūc cōſors ſit illius gloriæ, interim pijs ſtudijs purificat ſe à mūdanis affectibus, quemadmodū in illo nihil erat inquinamentorū huius mūdi, ſed totus purus eſt ac cœleſtis. Itaq; ꝓ noſtris uiribus huc enitendū eſt, ne qd in nobis reſideat terrenę fecis. Nec uero ſibi quiſꝙ blandiat̄, dicēs: Mihi ſatis eſt ad innocētiā, ſi nihil horum

Chariſſimi nunc filij dei ſumus.

Et omnis qui habet hanc ſpem.

Omnis qui facit peccatum & iniquitatē.

horũ admiſero, quæ lex Moſi uetat, quæq́ Cæſaris etiã legibus puniunt, quod genus ſunt furtum, ſacrilegiũ, adulterium, homicidiũ, imò proſus omne peccati genus eſt fugiendũ. Quiſquis enim ullo modo peccat, etiamſi nõ peccet aduerſus præſcripta Moſaica, peccat tamen aduerſus legem euangelicam, Moſaica longe ſanctiorem. Atq; hanc ob cauſam Chriſtus ſemel uenit in mundum, ut uiam oſtẽderet, qua reditus illius nobis fieret ſalutaris ac felix. Venit ut ſemel tolleret non unum aut alterũ peccatum, ſed omnia peccata noſtra, cum ille ſolus nulli peccato eſſet obnoxius. Semel nos gratis purgauit ab omni peccato, ut ſui ſimiles redderet, quod nec lex ulla, nec mortalis ullus præſtare poterat. Per baptiſmum inſiti ſumus illius ſacroſancto corpori. Sed noſtrum interim eſt adniti, ne excidamus à capite. Per gratuitam illius clementiam inſiti ſumus, ſed excidemus, ſi in priſtina uitia relapſi fuerimus. Quiſquis in Chriſto manet, perſeuerat in innocentia, & adeo cauet ab omni peccato, ut indies magis ac magis adoleſcat in uirtutibus, reddatur'q́ capiti ſuo ſimilior. Quiſquis nõ abſtinet à peccatis, quanq́ tinctus eſt, quãquam dedit nomen Chriſto, nondũ plene uidit eum, neq; nouit eum. Quis enim ſi oculis fidei uideret, quanta ſit dignitas cooptari in numerum filiorũ dei, quanta turpitudo dedi patri diabolo, ſuſtineat à tali corpore auelli, à tali deſciſcere patre, & ad tam fœdam degenerare tyrãnidem, à tantis præmijs ultro prolabi ad tantam calamitatem? Filioli ne quis uos ſeducat, blandiẽs uobis de profeſſione Chriſtiani nominis, quaſi id ſatis ſit ad felicitatẽ. Non qui profitetur iuſticiam iuſtus eſt, ſed qui uita ac moribus præſtat iuſticiã, is iuſtus eſt, quemadmodum & Chriſtus ſe dictis ac factis præbuit exemplũ omnis iuſticiæ. Huic qui uere ac totus adhæret, quod poteſt ab omni uitiorum inquinamẽto temperat, & ipſa morum puritas arguit illum eſſe filium dei, qui natura bonus eſt, & peccatum neſcit. Quiſquis autem peccat, etiamſi Chriſti ſacramentis eſt initiatus, tamen è patre diabolo progenitus eſt, qui princeps eſt & autor omnis peccati. Hũc quiſquis imitatur, parentem ſuũ refert, hoc ipſo quod peccat, ſeq́ filiũ illius eſſe declarat. Nõ admittit deus cõſortium cũ uitijs, nam in hoc ipſum miſit filium in hunc mundũ, ut aboleat opera diaboli, hoc eſt, omnia quæ pugnant cum euãgelica charitate. Ex Adam naſcimur omnes obnoxij peccatis, ex deo renaſcimur per ſemen euangelicæ doctrinæ. Huius ſeminis uis q́ diu manet in homine, non peccat, nec poteſt peccare, uidelicet uetante diuina charitate, quæ rapit eũ ad ſtudiũ benefaciendi, & auocat ab omni cupiditate peccãdi, eo quod uere ſit filius dei, germane referens indolem atq; ingeniũ patris & capitis ſui. Non titulus nõ baptiſmus, nõ ſacramẽta diſcernũt filios dei à filijs diaboli, ſed uitæ puritas, ſed charitas exerens & explicãs ſeſe benefactis. Nõ eſt ocioſa ſi adſit. Quiſquis hanc nõ declarat, nec re declarat ſibi charum eſſe fratrẽ, is ex deo natus nõ eſt. Si uiuũ eſſet membrũ corporis Chriſti, diligeret cætera membra pro quibus mortuus eſt Chriſtus. Hæc eſt Chriſtianæ iuſticiæ ſumma, hoc eſt, quod

Omnis qui in eo manet non peccat.

Filioli nemo uos ſeducat.

In hoc manifeſti ſunt filij dei

quod in primis nobis tradidit Chriſtus,hoc eſt,quod uobis ante omnia cõmendauimus, ut mutua charitate declaretis uos eſſe filios dei, ac diſcipulos Chriſti. Siquidem odium proximi gradus eſt ad homicidium. Et liuor ex diametro pugnat cum charitate.Cain nõ erat filius dei,ſed ex diabolo prognatus erat,quamobrem? quia degenerauit à bono conditore, ac referebat diabolum,qui ſtimulatus inuidia primus occiderat hominem inſtinctu letifero.Parentis ingenium referebat Cain,occidens Abel fratrem ſuum. Quæ fuit autem odij cauſa? Nimirum uitæ diſſimilitudo, quapropter & diuerſi generis erant, quanquam iuxta corporis propagationem fratres erãt germani. Vterque ſuum parentem exprimebat.Abel erat innocens,& ad benefaciendi ſtudium accenſus.Cain contra fratris odio concepto,non de ſe corrigendo, ſed de fratre trucidando cogitauit. Quemadmodũ hic non ferebat impius pium,& diaboli filius dei filium,ita uobis mirum uideri non debet fratres,ſi uos auerſantur homines mundo dediti.Oderunt immerentes.Ne quis illos mutuo oderit.Illi quoniã morti deuoti ſunt,& ſeruiunt autori mortis,mortẽ alijs machinãtur.Noſtrum eſt illorũ miſereri,nõ uiciſſim lædere.Siquidem euãgelica charitas nos abduxit à ſtudio lædendi ad ſtudiũ benemerendi.& hoc argumẽto cognoſcimus, quod deſtinati ſimus æternæ uitæ & exempti à mortis tyrannide,quod diligimus fratres.Qui diligit,bene uult, ac bene facit. Corpus halitu uiuit,anima uiuit ſpiritu Chriſti. Vbi non eſt fraterna charitas,ibi nõ eſt ſpiritus Chriſti.Quiſquis igitur odit proximũ ſuũ,mortuus eſt, neque uiuit intus.Nam & ſi fidem habet,mortuã habet,cũ nõ adſit charitas. An ceu leuem culpã cõtemnitis odium fratris? Quiſquis odit fratrẽ ſuũ, homicida eſt. Non ſtrinxit ferrũ,non miſcuit uenenũ,non adortus eſt, nõ maledixit,tantũ male uoluit.Non damnat illũ lex hominũ homicidij,ſed apud deũ iam homicidij damnatus eſt. Qui ſemel admiſit odiũ in pectus,quantum in ipſo eſt,homicida eſt.Multa ſunt homicidij genera. Qui ferro trucidat,etiam profanis legibus dat pœnas.Qui ueneno necat,punitur & ab impijs.Cæterũ qui fratrem uirulentæ linguæ ſpiculo cõfodit,etiãſi legibus humanis abſoluatur à parricidij crimine,tamẽ ad euangelicã legem homicidij reus eſt.Viuit adhuc ille,cui male uult oſor,& tamen ipſe iã mortuus eſt: illi uita eſt incolumis,& hic uitã amiſit æternam,ſui ipſius homicida. Vultis uidere fratres quantũ nos abeſſe oportet à cupiditate lædendi? Vertite oculos ad exemplum Chriſti.Ille ſic dilexit nos nihil meritos,imò mortem cõmeritos,ut uitã ſuã nobis impẽderet.Quanto magis debemus pro fratribus ſeruãdis uitæ ſubire diſcrimen,ſi res ita tulerit? præſertim qui in Chriſti paſtoris uices ſucceſſimus.Nõ concredidit oues ſuas Petro,niſi ter amorẽ profeſſo,ac mox illi mortis genus indicat,ut intelligeret & ſibi gregis crediti ſalutẽ uitæ diſpendio tuendã.An uero uitã impẽdet qui grauatur opitulari pecunia? An ſatis eſſe putat aliquis,ſi non lædat fratrẽ,ſi benigne loquatur? Chriſtus te declarauit quantopere nos amaret,Qui cõſpicatus fuerit fratrẽ ſuũ,cibo,ueſte, potu,

Nõ ſicut Cain qui ex maligno erat.

Qui non diligit fratrẽ manet in morte.

In hoc cognouimus charitatem dei.

potu,tectoúe egentem,& habet facultates unde ſuccurrat illius inopiæ,neq; cõmouetur miſericordia,ſed uelut ad ſe non pertineat,negligit eum, qui credi poſſit,quod in hoc ſit charitas dei? Succurrit ethnicus ethnico,& tu Chriſtianus non ſuccurris Chriſtiano? Profeſſus es fraternam charitatem, ea ſi uere adeſt, cur hic ceſſat,ubi diſcruciatur inopia frater? Fratrem appellas,& nullum argumentum ædis affectus fraterni? Filioli mei ne diligamus nos inuicem uerbotenus. In animo ſit charitas potius quàm in lingua, & factis ſe promat potius quàm uoce. Sit fraternum uocabulum in ſermone quotidiano,ſed ut ueri ſimus,& orationi facta reſpondeant,quoties ſe dederit occaſio re declaremus in nobis eſſe uere fraternum amorem. Ne deſit fratri, quod nobis ſupereſt,ſiue ueſtem deſiderabit,ſiue cibum,aut tectũ,ſiue conſolationem,ſiue doctrinam,ſiue admonitionem. Id ſi promptis animis præſtiterimus,hoc argumento cognoſcemus, quod ueritatis filij ſimus, quodq; non fucate,ſed ſyncere diligamus. Veritas autem eſt ipſe Chriſtus, cuius oculis probabimus conſcientiam noſtram,ut & deo probati ſimus, & hominibus: & factis cognoſcent homines,nõ eſſe fucatam inter nos charitatem, animi ſynceritatem intuetur deus. Succurremus egeſtati fraternæ,ſed ita,ut neceſſitatem ſubleuemus,non ut luxum alamus, & ſuccurremus ex animo, neq; mercedis ad nos rediturę ſpe,neq; inanis gloriæ cauſa. Animum non uident homines, ſed ipſe ſibi conſcius eſt, & oculis dei conſpicuus. Quod ſi laudent nos homines,& condemnet animus ſibi male conſcius,ut homines fallamus,dei iudicium non licebit effugere. Abditos habet receſſus ac perplexas latebras cor humanum,ſed nihil eſſe poteſt tam reconditum, tamq; abſtruſum,quod ille non penetret. Nouit ille omnia melius nobis,nouit cor noſtrum,qui fecit cor noſtrum. Nuſquam non habet oculos, qui nuſquam non adeſt. Chariſſimi, ſi cor noſtrum non condemnauerit nos ipſos apud deum, ſi ſyncerus eſt ac ſimplex animus, ſi ex mera puráque charitate facimus quicquid facimus, quales nos præſtiterimus erga proximum, talem ſe deus præſtabit nobis. Si libenter & ex animo condonabimus fratri culpam, facile & nobis delicta noſtra condonabit deus. Si prompte largiemur egenti fratri,quoties opem noſtram implorat,certa fiducia petemus & à deo,qđ ad ſalutem ac neceſſitatem pertinebit, nec ille negabit petentibus. Quod ſi dixerimus illi: remitte nobis debita noſtra,ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris,& intus odio fraterno tenemur, nonne ſtatim reclamabit nobis noſtra conſcientia? qua fronte tu petis à deo,quod ipſe negas ꝓximo? Quo ore poſtulas pactum, cum non præſtes conditionem? Pollicitus eſt ille ſe condonaturũ nobis admiſſa noſtra, ſed ſi fratri ex animo condonauerimus delicta ſua. Si ore dicimus,condono,& tamen maleuolentiam retinemus in corde, animus ſibi male conſcius adimet nobis fiduciam impetrandi, quod à deo petimus. Si fratrem blande ſalutamus, nec adſumus cum res ipſa poſcat ſubſidium,non eſt quod ſperemus deum nobis auxilio futurũ,qui fratri defueri-

Filioli nõ diligamus uerbo neq; lingua.

Quoniam ſi reprehẽderit nos cor noſtrum.

deſuerimus. Si nos ſurdi fuerimus ad illius iuſſa, ſurdus erit ille uiciſſim ad preces noſtras. Impudētia eſt, nō pietas, ab eo petere fauorē, cuius præcepta contēnas. Verū ſi pręcepta eius ſeruamus, ſi quicquid illi placitū eſt facimus, & ita facimus, ut probemur illius oculis, qui nihil nō perſpicit, hinc nobis naſcetur impetrādi fiducia. Hic mihi dicet Iudæus legis ſuperſtitioſus obſeruator, obſeruo ſabbata, baptizor, ieiuno, abſtineo à cibis uetitis, non committo furtum, me deus audiet. Imò nō hoc eſt præceptū de quo loquor, quodnam igitur? nimirum ut totā ſalutis noſtræ ſpem ac fiduciam collocemus in Ieſu Chriſto filio dei, per quē pater nobis omnia largiri uoluit. Iam ne hoc ſatis eſt? nequaq̃: quin ad illius exemplū amemus nos mutuo. Sic ille iuſſit, ſed quod iuſſit ipſe prior præſtitit. Nondū uere diligit Chriſtum, qui membrū odit Chriſti: nondum amat Chriſtū, qui male uult homini, pro quo mortuus eſt Chriſtus. Itaq; qui ſeruarit unicū illud charitatis præceptū, omnia ſeruauerit. Hoc glutino coniungemur Chriſto, ſicut ille ſit in nobis, & nos uiciſſim in illo. Ille per ſpiritum ſuum inhabitabit pectora noſtra, ſi illic ferueat charitas. Spiritus Chriſti non eſt autor odij, ſed largitor fraternæ charitatis. Is per impoſitionem apoſtolicarum manuum infunditur baptizatis, ſed idem reſilit & auolat, ſi contingat extingui charitatem. Hoc igitur indicio deprehendemus donum ſpiritus in nobis manere quod accepimus in baptiſmo, ſi perſeuerauerit in nobis fraterna charitas. Quantum hæc refrixerit, tantum ille ſe ſubducet.

Quoniā mandata eius cuſtodimus

Et hoc eſt mādatum eius.

Et qui ſeruat mādata eius.

CAPVT IIII.

INdicē dedi chariſſimi, quo deprehēdatis an in uobis ſit Chriſti ſpiritus. Sunt enim diuerſi ſpiritus in hominibus, ſed fucati, ſed mali. Ne igit̄ protinus cuiuis ſpiritui credatis. Multi paſſim ſe iactant habere ſpiritum dei, ſed explorate num à deo profecti ſint. Habet & hic mundus ſuum ſpiritum & adumbrat ſpiritū dei. Prophetas afflat ſpiritus dei, ſed cōplures iā in mundū prodierunt pſeudoprophetæ, ſeſe mentiētes afflatu diuini ſpiritus loqui, cū agant̄ mundano ſpiritu. Vultis igitur certius etiā argumentū ſpiritus diuini? Audite profitentē & intelligetis. Omnis ſpiritus qui cōfitetur Ieſum Chriſtū, olim orbi ꝓmiſſum æternæ ſalutis autorē, aſſumpto corpore humano iā ueniſſe, ſicuti per ſuos prophetas promiſerat, is ex deo eſt, nimirū agnoſcens filiū dei. Rurſus hoc qui negat, quoniā mendax eſt, ex deo non eſt. Nullus enim uere profitetur filium niſi afflatus à patre. Negāt aūt illum nō tantū ij, qui uerbis reclamāt, uerumetiā qui ſic uiuunt, quaſi Chriſtus nō fuerit exēplar ueræ pietatis hominibus, aut quaſi nō fuerit autor perfectæ ſalutis, eoq; fingunt aliū quempiam Meſſiam expectandū, q̃ huius doctrina nimiū diſſideat ab ipſorum cupiditatibus. Si fauiſſet uoluptatibus carnis, ſi promiſiſſet immenſas opes, ſi donaſſet honores & imperia mundi, iamdudū agnouiſſent ſuū Meſſiam. Nunc quoniam horum docet contemptū, & ad tollendam crucem inuitat, & feli/

& felicitatem omnem in futuro ſeculo expectandam oſtendit, negant hunc eſſe promiſſum olim humani generis redemptorem, ſed alterum expectari iubent, qui cõmoda corporis, & huius ſeculi bona polliceatur. Nec ſatis eſt confiteri Chriſtum, niſi totum & integrũ confiteamur. Qui diuidit illum, uel diuinam naturam adimens, quam eandem habet cũ patre, uel humanam, quã accepit ab homine matre, hic ſpiritus ex deo non eſt, ſed eſt ſpiritus antichriſti, de quo quidẽ ſpiritu iam audiſtis, quod uenturus ſit, imò iam nunc uenit, agitq́ in his, qui mundanis delicijs addicti, pugnãt aduerſus Chriſti ſpiritum. Non eſt quod iſtos metuaris filioli, uos quoniam ex deo eſtis, & ſpiritum habetis, per illum uiciſtis antichriſtos. Ipſi quidẽ imbecilles eſtis, ſed is qui habitat in uobis maior eſt ac potentior eſt eo, qui habitat in mũdo. Per ſua mẽbra uos impugnat diabolus, ſed ſuo ſpiritu propugnat deus. Illi quoniam ad mundi factionẽ pertinent, & mundanũ hauſerunt ſpiritũ, mundum ſapiunt, & mundana loquuntur, & horum doctrina grata eſt ijs, qui & ipſi mundo dediti ſunt. Nemo facile credit quod aduerſatur ijs, quæ uehementer amat. Amant terrena, & horum doctrina terram ſapit. Nos ex deo ſumus, hunc qui nouit, nouit autem quiſquis amat, auſcultat nobis qui cœleſtia deoq́ digna docemus. Qui nõ eſt ex deo, nõ audit nos, ſed abhorret ab euãgelica doctrina, quæ iubet opes effundere, uoluptates ſpernere, in afflictionibus gloriari, uitam etiã habere uilem pro iuſticia, rectè factorum omne præmiũ expectare in reſurrectione, quã iſti aut nõ credũt futurã, aut nollent accidere: quæ iubet per ſyncerã charitatẽ, & uitam impendere proximo, cũ homo mundani ſpiritus, etiã cum fratris iniuria ſuis cõmodis ubiq́ conſulat. His igitur indicijs dignoſcere licebit ſpiritum dei ueracem, à ſpiritu mundi fallaci. Itaq́ chariſſimi quandoquidẽ ex deo ſumus, nõ ex mũdo, diligamus nos inuicem, & proximi cõmodis quiſq́ ſeruiat potius q̃ ſuis, quoniam charitas ex deo eſt. Quiſquis igit hac charitate præditus eſt, is ex deo natus eſt, ac uere nouit deũ. Quiſquis alienus eſt à charitate, nondũ cognouit deum, propterea quod ipſe deus charitas eſt. Ille ſe nobis impartit quoties impartit charitatẽ ſuam. Declarauit ille ſuam in nos charitatẽ, ut nos uiciſſim noſtram declararemus in proximum. At dicet aliquis, filij charitatem agnoſcimus, ſed unde cognoſcimus patris erga nos amorem? nimirũ ex hoc quod unicum filium ſuũ, quo nihil habet charius, miſit in hunc mundum, ac morti dedidit, ut nos per illius necem uitam aſſequeremur æternam. Atque hoc maius etiam atq́ inſignius dilectionis miraculum eſt, quod nullo noſtro officio prouocatus, tam inſigniter dilexerit nos. Qui redamat amantẽ, tantum gratus eſt: inhumanus futurus ni faciat. Nos amabamus mundũ, auerſi ab amore dei, & tamen deus prior atq́ ultro dilexit nos. Cumq́ iure eſſet offenſus peccatis noſtris, nec eſſet in terris immunis à delictis, qui nos illi recõciliaret (nam gratioſus ſit oportet, qui intercedat apud offenſum pro nocentibus) miſit è cœlis filium ſuum, qui ſeipſum patri ſacrificaret, atq́ hac

Et omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum.

In hoc cognoſcimus ſpiritũ ueritatis.

Et miſit filiũ ſuum pro.

puriſſima

puriſſima uictima nobis eũ propitium redderet. Quid hac dilectione cogi-
tari poteſt inſignius? quid ardentius? quid effuſius? Chariſſimi,ſi deus qui
noſtri non eget,ultro ac uolens tantopere dilexit nos, debemus & nos inui-
cem ad illius exemplum diligere. Filius dei ſe nobis uiſibilem exhibuit,cæte *[Deũ nemo un]*
rum deum patrẽ nemo uidit unquã oculis corporeis,& tamen ex rerum in- *[quam uidit.]*
dicijs deprehenditur. Sentimus iratum,ſentimus propitiũ, ſentimus abeſſe,
ſentimus adeſſe. Mutuũ erga deum amorẽ nõ alio argumento teſtari poſſu
mus,q̃ ſi nos inuicẽ diligamus,quemadmodum ille dilexit nos. Dilexit ille *[Et charitas]*
nos gratis,dilexit ad hoc,ut ſeruaret. Si ſic diligimus inuicem,deus qui chari *[eius in nobis]*
tas eſt,ut dixi, manet in nobis. Vulgaris eſt amor beneuolẽtia proſequi be- *[perfecta.]*
nemeritũ, diligere qui poſſit referre gratiã,beneuolentiam cõmunibus offi-
cijs teſtari,ſed pfecta eſt dei erga nos dilectio. Dilexit ultro, dilexit alienos,
dilexit unde ad ipſum nihil poſſit redire gratiæ, dilexit uſq; ad unigeniti fi-
lij iacturam. Si nos ad conſimilem modũ diligimus proximũ,tunc perfecta
dei charitas eſt in nobis,declarans & ipſum deũ eſſe in nobis. Quemadmo-
dum idem ſpiritus membra corporis cõiungit,& unum corpus efficit:ita ſpi *[In hoc cogno]*
ritus dei nos & cũ illo,& inuicem quodãmodo conglutinat nectitq;,& uelut *[ſcimus quoniã]*
in unũ cogit. Quod ſi ſpiritus dei,qui mentibus noſtris afflat amorẽ proxi- *[in eo mane-]*
mi,uiget in nobis,nimirũ hoc argumẽto cognoſcimus, & quod nos manea- *[mus.]*
mus in deo,& deus uiciſſim in nobis. Aduerſarius eſt igitur charitati,qui ne-
gat Ieſum eſſe filium dei,qui redimendo mortalium generi ſemetipſum im-
penderit. At huius rei nos ſpectatores etiã fuimus,oculis uidimus, auribus *[Et nos uidi-]*
audiuimus, manibus cõtrectauimus, deq; re tot modis cõperta teſtimoniũ *[mus.]*
perhibemus orbi terrarum,quod pater miſerit filium ſuũ,cuius morte mun-
dus ſeruaretur,ſi modo reſipiſcens à priſtinis erroribus iuxta regulam euan
gelicam uitã deinceps attemperaret. Non enim ſolũ miſit illũ ſeruandæ na-
tioni Iudaicæ,ſed toti mundo ſeruatorẽ dedit. Quiſquis igitur confeſſus fue
rit Ieſum eſſe filium dei,quem prophetæ eſſe uenturum prædixerant,hic in
deo manet,& deus in eo. Nouit enim ueritatem,& amplectitur charitatem.
Non agnoſcit charitatẽ dei erga ſe,qui eam non exprimit in proximo. Nos
autem & experimento cognouimus,& animo credimus, & ore confitemur,
& factis exprimimus dilectionem,quam deus exhibuit nobis. Supereſt ut
in eo quod cœptum eſt perſeueremus, neq; committamus ut & deus diuel-
latur à nobis,& nos à deo diſtrahamur. Deus,ut ante dixi,charitas eſt. Pro- *[Deus charitas]*
inde qui perſeuerat in charitate, in deo perſeuerat, ac uiciſſim deus in illo, *[eſt.]*
manente nexu mutuo ſpiritus diuini. An uultis & aliud argumentum uobis
dari,quo deprehendatis,an perfecta charitas dei ſit in uobis? Si nobis bene *[In hoc perfe-]*
conſcij ſimus,nec formidemus illũ iudicij diem, quo ſeperabũtur à Chriſto *[cta eſt chari-]*
qui Chriſtum nõ ſunt imitati. Hi trement cũ audient horrendam illam uo- *[tas.]*
cem: Diſcedite à me. Nos autem cũ fiducia diem illum expectamus,uideli-
cet nobis conſcij,quod quemadmodum ille uerſatus eſt in mũdo, ita & nos

ſumus in mundo. Ille nihil contraxit labis è mundo, ſed cum purgauit à ſuis ſordibus, & ad ſuam, quod in ipſo fuit, pertraxit puritatem, Sic & nos pro uiribus, adeo non miſcemur mundo, ut illum magis euangelica doctrina, uitæq; caſtis exemplis ad Chriſtum pelliceamus. Iudicij diuini metus ex mala conſcientia naſcitur.

Timor nō eſt in charitate

Timor igitur non congruit charitati. Nam charitas fiduciam addit, quæ ſi perfecta ſit, propellet ex animo prorſus omnem formidinem. Gaudet autem quoties ille iudicij dies in mentem uenit: primum optime ſentiens de bono deo, & ſibi bene conſcia. Charitas gaudium adfert, metus cruciatum. Porrò qui timet, hoc ipſo declarat ſe nondum perfectum eſſe in charitate. Quantum deeſt charitati, tantum accedit ad metum. Veretur enim ne parum clementem erga ſe experiatur deum iudicem, qui ſe parum exorabilē præbuerit proximo. Ille dies aperiet, quis hic uere dilexerit. Nos diligimus deum, nec mirum eſt, cum ille prior dilexerit nos. Neque enim nos illū amare poſſemus, niſi nos ad ſe traheret amore ſuo. Hoc ipſum igitur, quod illum diligimus, illius beneficium eſt. Porrò quod diligimus deum, id teſtamur amando proximum, in quo uult ipſe diligi. Si quis dixerit diligo deum, quum odio proſequatur fratrem ſuum, mendax eſt. Etenim cum impij quoq;, quorum pleriq; deum adeo non amant, ut nec eſſe credant, tamen affectu quodam amplectuntur proximum, uel quia cognatus eſt aut affinis, uel quia notus ac familiaris, uel quia homo deniq; uidet hominem eſſe, quemadmodum & animantia ſuum quæq; genus amant inſtinctu naturæ: quomodo deum diliget, quem non uidit unquam, cum oderit proximum quem uidet? Deinde qui conſentaneum eſt eum diligere deum, qui præcepta dei negligit? Si quis clamet, amo Cæſarem, contemnens interim edicta Cæſaris, an inuenturus eſt qui credat? Nos ab imperatore noſtro præcipuum hoc habemus edictum, ut qui diligat deum, diligat & fratrem ſuum, ſiue bonus ſit, ſiue malus. Si bonus eſt, amet in eo Chriſtum: ſi malus, in hoc amet ut conuertatur ad Chriſtum,

CAPVT V

QVISQVIS credit Ieſum eſſe Chriſtum, hoc eſt, illū unde oporteat omnia ſalutis noſtræ præſidia petere, idq́; credit ex animo, is ex deo natus eſt, iamq́; aſcitus in numerum filiorum dei. Non poteſt autem nō amare, qui filius eſt. Porrò quiſquis ex animo diligit eum, qui genuit, diligit & eum, qui natus eſt ex eo, nimirum fratrem ſuum, qui cum habet patrem cōmunem. Hoc argumento deprehendimus, quod uere diligimus filios dei, ſi prius ex animo diligimus ipſum deum.

In hoc cognoſcimus quoniā

Nihil enim uere diligitur, niſi quod illius cauſa diligitur. Porrò quod deum diligamus, ita liquebit ſi ſeruemus illius præcepta, & ſeruemus alacres ac lubentes, nec enim alioqui grauia ſunt illius iuſſa. Quid enim graue amanti? quid graue ad talia properāti præmia? Terribiles malorū ſpecies obijcit mundus, paupertatem, exilium, infamiam, carceres, flagra, mortes. Ingens eſt pugna,

ſed

ſed parata uictoria: quicquid enim ex deo natū eſt, uincit mundū. Quibus autem præſidijs uincit mundum? num opibus? num copijs? num machinis bellicis? num eruditione mundana? nequaquā, ſola fiducia qua ſe totos committunt propugnatori deo, uincunt mundum quantumuis ſæuientem. Eripiuntur opes, ſed quid obijcit fides? Habes theſaurum in cœlo. Eijceris in exilium, ſed expectat ſuum municipem patria cœleſtis. Admouentur corpori cruciatus, ſed his emuntur æterna gaudia: intētatur mors, ſed hanc ſequetur immortalitas. Quis eſt igitur qui uincit mundum? non ſatrapes, non diues, non philoſophus, non rex, ſed is quiſquis eſt, qui uere credit, quod Ieſus eſt filius dei. Crede quod ille pollicitus eſt, & nihil te mouebit, quicquid intentarit mundus. Vicit ille prior mundum, & aſſequutus eſt immortalitatem: uenit in hunc mundum aſſumpto noſtro mortali corpore, ut pro nobis uinceret, ut uincendi rationem oſtenderet, ut præmiorum fidem faceret. Quibus autem præſidijs armatus uenit ille? per aquam uenit & ſanguinē Ieſus Chriſtus. per aquam, ut nos ablueret à peccatis: per ſanguinem, ut nobis uitam conferret immortalem. Baptizari uoluit immunis ab omni peccato, ut nobis largiretur innocentiam: mori uoluit in cruce ut nobis aperiret uiam ad immortalitatem. Non ſolum his duobus indicijs teſtatus eſt ſeſe fuiſſe Chriſtum & ſeruatorem mundi: quod baptiſmū accepit ut homo nocens: quod mortuus eſt ut homo ſceleroſus, cùm unus omnium innoxius eſſet ab omni peccato: ſed & ſpiritus apparens ſpecie columbæ, de illo teſtatus eſt, quod is eſſet quem pater dediſſet ſeruatorem mundi. Quoniā & ſpiritus ueritas eſt, quemadmodum pater & filius: una eſt omnium ueritas, quemadmodū una eſt omniū natura. Tres ſunt enim in cœlo, qui teſtimonium præbent Chriſto, pater, ſermo & ſpiritus: pater, qui ſemel atq; iterum uoce cœlitus emiſſa, palam teſtatus eſt hunc eſſe filium ſuum egregie charum, in quo nihil offenderet: ſermo, qui tot miraculis æditis, qui moriens ac reſurgens declarauit ſe uerum eſſe Chriſtum, deum pariter atq; hominem, dei & hominum conciliatorem: ſpiritus ſanctus, qui in baptizati caput deſcendit, qui poſt reſurrectionem delapſus eſt in diſcipulos. Atq; horum trium ſummus eſt conſenſus: pater eſt autor, filius nuncius, ſpiritus ſuggeſtor. Tria ſunt item in terris, quæ atteſtantur Chriſtum: ſpiritus humanus, quem poſuit in cruce: aqua & ſanguis, qui fluxit è latere mortui. Et hi tres teſtes conſentiunt. Illi declarant deum, hi teſtantur hominem fuiſſe. Teſtimonium perhibuit & Ioannes. Quod ſi teſtimonium hominum recipimus, æquum eſt, ut plus apud nos habeat ponderis teſtimonium dei. Manifeſtum eſt enim dei patris teſtimonium: Hic eſt filius meus dilectus, in eo complacitum eſt mihi, ipſum audite. Quid dici potuit apertius aut plenius? Qui uere credit filio dei Ieſu Chriſto, & ſic omnia uitæ præſidia in illo collocauit, ut huius promiſſis fretus contemnat omnia quæ mundus hic oſtentet uel amabilia, uel terrifica, teſtimoniū habet in ſe ipſo, ac teſtimonium perhibet filio dei. Etenim dum

Quoniam omne quod natū eſt ex deo

Quoniā tres ſunt qui teſtimonium

Qui credit in filium dei

afflatus ſpiritu Chriſti, mortes etiam illius amore contemnit, non leue teſtimonium ædit apud homines, non eſſe uana quæ Chriſtus docuit ac promiſit. Qui non credit deo, ſed fidit mundo, hic quod quidē in ipſo eſt, deum facit mendacem, qui felicitatem promiſit ĳs, qui filio ſuo Ieſu Chriſto auſcultarent, cum is à mundo petendam felicitatem ipſa uita doceat, & huius uitæ commodis ſic adhæreat, quaſi nihil hominis ſuperſit à morte corporis. Pater clamat, ipſum audite. Et huius qui non credit uita dicit, mundum audite. Etenim cum filius oraſſet patrem, ut qui ſibi credidiſſent, aut crediturí eſſent, uitam haberent æternam, audita eſt paterna uox, ueluti tubæ ſono teſtans preces illius fore ratas. Dedit itaq; nobis uitam æternam pater, commonſtrans à quo foret ea petenda, nimirum à filio ipſius Ieſu Chriſto. Huius doctrinam quiſquis amplectitur, huius exemplū quiſquis imitatur, huius promiſſis qui fidit, hic & filium poſſidet & uitam habet, cuius arrabonem interim tenet, ſpiritum dei, cuius fiducia deum non ueretur appellare patrem. *Hæc ſcribo uobis ut ſciatis* Qui à filio eſt alienus, is & à uita eſt alienus. Hæc ideo tot uerbis repeto uobis & inculco, ne quis uobis diuerſum perſuadeat. Sed certum atq; indubitatum habeatis, uerum eſſe quod credidiſtis, uobis eſſe paratam uitam æternam per Ieſum Chriſtum, cuius eſtis aſſcripti cohæredes. Ius & arram iam tenetis, rem ſuo tempore poſſeſſuri. Itaq; qui creditis filio dei, conſtanter credite, eiq; indies magis ac magis fidite. Non fallet in promiſſis æternæ uitæ, *Et hæc eſt fiducia quam habemus* qui non deeſt uobis etiam in hac uita. Siquidem hanc fiduciam præbet uobis ſpiritus Chriſti, ut quicquid à patre petieritis in nomine filĳ, impetretis, ſi modo petatis iuxta uoluntatem illius: hoc eſt, ſi tales acceſſeritis ad orandum, quales ille uoluit accedere, nimirum puros ab omni odio fraterno: nihil enim impetrat à deo, à quo proximus non impetrat ueniam delicti: ſi ea petieritis quæ conducunt ad uitam cœleſtem, quæ faciunt ad gloriam Chriſti. Alioqui nos plerumq; neſcimus quid poſtulandum ſit à deo, ac pro ſalutaribus ſæpe noxia petimus, niſi Chriſti ſpiritus nobis ſuggerat quid expediat petere. Sed hunc ad modū quoties petimus, certi ſumus quod deus audit uota noſtra, certi ſumus illum largiturum nobis quicquid petierimus. Sic ille pollicitus eſt nobis, & poteſt præſtare quicquid pollicetur, & uult quicquid nobis eſt ſalutiferum. Neq; ſolum augebit in nobis ſua bona, ſubinde ſolicitatus noſtris precibus, uerumetiam condonabit nobis quotidiana delicta, ſine quibus imbecillitas humanæ naturæ uix poteſt durare diu: ac non tantum condonabit ſua cuiq; commiſſa, ſi ueniam petierit, uerumetiam audiet fratrem pro fratris delictis precantem, modo peccatum ſit huiuſmodi, ut non prorſus extinguat fraternam charitatem, etiamſi nonnihil obnubilet. *Qui ſcit fratrem ſuum peccare* Eſt enim peccatum quod non poſſit imbecillitati imputari, neq; leuibus paratiſq; ſanari remedĳs: ueluti cum quis deſtinata malicia perſequitur ſodalitatem Chriſtianam, cum ipſe ſit Chriſtum profeſſus, & religionis prætextu ſubuertere nititur religionem. Huius deplorata peruerſitas non meretur pio

rum

tum hominũ interceſſionem: & tamen pro his etiam orat perfecta charitas, optans etiam illa quæ fieri non poſſunt. Pro ſatana nullus orat, quod ſciens per inuidentiam oppugnat eos, quibus bene uult deus. Fortaſſis nec pro his orandum, qui in huius affectum tranſierunt: ac uitandi ſunt potius, ne quid lædãt, quàm precibus ſubleuãdi, niſi ſpem præbeãt reſipiſcentiæ. Talis morbus ualidioribus eget remedijs, ac maior eſt, quàm ut quotidianis precibus tollatur, quibus delentur admiſſa leuiora, quæ committit infirmitas, nõ quæ deſignat peruerſitas. Quicquid recedit à ſumma iuſtitia, peccatum eſt, ſed peccatorum multa ſunt diſcrimina. Et eſt admiſſum aliquod, quod etiam ſi minuat ac uitiet innocentiam, non tamen extinguit prorſus Chriſtianã charitatem: ueluti cum per occaſionẽ effutimus in amicũ, quod mox pœniret effutiſſe: cum ira ſubita uerbum extorſit, quod mox optemus reuocari poſſe, cum capti cibi potuſue dulcedine, paulum aliquid ſumimus ultra naturæ neceſſitatem. Ad hæc ignoſcenda facilis eſt deus, ſi mutuis precibus interpelletur. Ad eiuſmodi lapſus filiorum plerumꝙ conniuent & parentes propicij, qui grauiora commiſſa non ferrent. Quanquam nulla eſt culpa tam leuis, ut ſit negligenda. Malum ac fugiendum eſt pijs, quicquid peccatum eſt, ac neglectum paulatim pertrahit ad mortem. Sed ut his leuioribus, quæ uix ab hominibus uitari poſſunt, ſtatim eſt adhibendum remedium: ita deus auertat, ut qui ſemel abdicarit mundum, ſeꝙ deo dicarit, reuoluatur in capitale crimen aliquod. Per euangelicam profeſſionem efficimur filij dei, ac membra Chriſti. Neque conuenit, ut filij tantopere diſſideant à patre, & à capite membra. Proinde qui penitus intelligit ſe natum ex deo, cauet à flagitijs magis, quàm à morte ipſa: ſeruatꝙ ſeipſum ne quid habeat commercij cum illo domino malo, cui prius ſeruierat unà cum mundo. Quemadmodum Chriſtus ſemel mortuus reuixit, & reuixit nunquam poſtea moriturus: ita qui ſemel per baptiſmum mortuus eſt mundo, & ad uitæ nouitatem reſurrexit cum Chriſto, non decet iterare, propter quod Chriſto ſit iterum moriendum. Sibi metuant à mundo, qui non ſunt uere renati ex deo, qui non totis animi medullis receperunt ſemen euangelicæ doctrinæ. Nos ſcimus, quod uere ſimus ex deo, quos nec mala, nec bona huius mundi ſeparant à Chriſto. Mundus totus in malo conſtitutus eſt. Quocunꝙ te uertas, offerunt ſeſe, quæ nos auertant ab innocentia uitæ. Sed ab huius incantamentis ſemel liberauit nos filius dei: qui hac de cauſa uenit in mundum, ut nos eximeret à contagio mundi. Is diſpulit caliginem ignorantiæ prioris, ac dedit intellectum illuſtratum luce euangelica, ut cognoſceremus uerum illum deum, & omnis iuſtitiæ largitorem, cui uni nihil fuit cõmercij cum mundo: & nos ſumus in illo uero, qui ſyncero pectore doctrinam illius ac promiſſa ſequimur, quàm diu ſumus in filio eius Ieſu Chriſto, quem hac de cauſa miſit in mundũ. Hic eſt uerus deus, qui ſolus eſt colendus: & uita æterna, quæ ſola eſt expetenda. Filioli, ſi uere nouiſtis uerũ deum, cauete à falſis dijs,

Non pro illo dico ut roget quis

& ſimulachris inanibus,quæ colit mundus. Idolum colit,cui nummus deus eſt. Idolum colit,cui deus uenter eſt. Idolũ colit,qui ob mundanos honores dei præcepta negligit. Multa ſunt huiuſmodi ſimulacrorũ genera. Vos ab omnibus cauete, ſi manere uultis in cultu ueri dei. Quod meum uotũ faxit ratum is,cuius beneficio liberati ſumus ab erroribus priſtinis. Finis.

D. ERASMI ROTERODAMI IN SEcundam Ioannis epiſtolam paraphraſis.

SENIOR Ioannes ſcribo dominæ electæ, ſimulq; filijs illius quos ego ſyncere diligo, nec id facio ſolus, ſed omnes mecum,qui cognouerunt ueritatem euangelicam:nec ob aliud diligunt, niſi quod intelligunt euangelicæ profeſſionis ſynceritatem, quam ſequimur,manere in nobis, ac manſuram in æternum. Gratia, miſericordia & pax ſemper uobis augeatur à deo patre, ac domino Ieſu Chriſto, perſeuerantibus in ueritate doctrinæ euangelicæ, ac mutua charitate. Vehementer gauiſus ſum, quod compererim liberos tuos, matris pietatem imitantes, perſeuerare in ueritate doctrinæ euangelicæ,nec auſcultare falſis doctoribus,qui conantur multos ab hac auertere,cum pater hoc nobis præceperit,ut doctrinæ filij ſui audientes eſſemus, & ab illius ueſtigijs non recederemus. Itaq; iam non eſt opus domina, ut nouis præceptis inſtruam pietatem tuam,tantum in eo perſeueremus,quod ab initio traditũ eſt,ut nos mutuo uereq; Chriſtiano amore proſequamur. Conciliet autem hanc beneuolentiam inter nos piæ uitæ conſenſus, ac ſimilitudo,ut concordibus ſtudijs uiuamus iuxta dei præceptum,qui nihil æque diligenter nobis iniunxit,quàm mutuam inter nos charitatem. Porrò nec inter impios intercedit uerus amor, nec inter diſſimiles. Nihil igitur adfero noui præcepti,ſed etiam atq; etiam admoneo, ut in eo, quod iam olim accepiſtis perſeueretis,nec inde uos ullis artibus pſeudoprophetarum auelli patiamini. Siquidẽ extiterunt multi ſeductores in mundo, qui negant Ieſum eſſe Chriſtum,qui erat uenturus in mũdum iuxta prophetarum oracula. Quiſquis hoc docet ſeductor eſt,& ille antichriſtus, Chriſti aduerſarius. Caueat ſibi quiſq;,ne ſi relinquat quod bene cœpit,perdat omnem fructum eorum, quæ hactenus bene geſſit:ſed demus operam, ut plenam mercedem recipiamus,quæ non contingit,niſi perſeuerantibus uſq; ad finem. Quiſquis diuertit à ueritate,nec perſeuerat in doctrina Chriſti,is & à deo patre eſt alienus, cum deſciuerit à filio. Cæterum qui conſtanter ſequitur huius doctrinam, is eadem opera & patri charus eſt & filio. Alter ſine altero nec haberi poteſt, nec relinqui. Hæc eſt illa uera doctrina,quam à ueracibus teſtibus accepiſtis ab initio. Quod ſi quis uenerit ad uos,qui diuerſam ab hac doctrinã afferat, ut uos abducat ab euãgelica ueritate,huic adeo nõ debetis auſcultare, ut nec in domũ ſit admittẽdus,ſi quærat hoſpitiũ, nec aue dicto ſalutandus,ſi forte

ſit

ſit obuius in uia. Periculum eſt enim ne familiam ſuo cõuictu inficiat, & pro officio cõmunicati tecti rependat maleficium, atq; è ſalutatione naſcatur colloquiũ. Corrumpunt aũt bonos mores, colloquia praua. Porrò, qui ſalutat & congreditur cum impoſtore huiuſmodi, conſors eſſe uidetur malefactorum illius. Addit enim animum improbo, dum ſe uidet eſſe alicuius precij apud eos, quos nititur ſubuertere: & alijs ſpeciẽ mali præbet, quaſi fauere uideatur illius maliciæ, cuius non horret familiaritatẽ. Erant alia multa, quæ cupiebã uobis ſcribere ſuper hiſce rebus, uerum ea malo præſens explicare, quàm calamo chartiſq; cõmittere: nã ſpero fore, ut breui uos inuiſam, ac præſens cũ præſentibus colloquar, ut gaudium, quod ex ueſtra cõſtanti ſynceritate concepi, fiat uberius ac plenius, dum & coràm intuebor in uobis, quod nunc abſens audio de uobis, & uos uiciſſim meũ erga uos affectũ oculis conſpicabimini. Saluere te iubent nepotes tui, filij ſororis tuæ, fœminæ Chriſtianæ.

D. ERASMI ROTERODAMI IN TERTIAM IOANNIS EPISTOLAM PARAPHRASIS.

SENIOR Caio uiro multum amabili, quem ego diligo ſyncere. Chariſſime, illud uotis opto à Ieſu Chriſto, ut quemadmodũ proſpere agit anima tua, perſeuerans in euangelica doctrina, ita & in cæteris omnibus proſpere agat, bene fortunante Chriſto. Neq; enim mediocrẽ cepi uoluptatẽ ex oratione fratrum, qui uenerunt ad nos, ac teſtimonium præbuerunt tuæ ſynceritati, tam ueri teſtes, quàm tu uere ſequeris euangelicam ueritatem, non modo profeſſione, uerumetiam ſtudijs, totaq; uita. Neq; enim ulla res animum meum maiori afficit gaudio, quàm ſi contingat, ut audiam filios meos, quos per euangelium genui Chriſto, ſequi ueritatem à nobis traditã. Chariſſime, quod officioſus es erga Chriſtianos, qui iſtic agunt, aut iſtuc hoſpites commeant, rem facis dignam eo, qui uere fidit euangelio ac diligit Chriſtum. Nam illi teſtificati ſunt de tua ſynceritate coram omni cœtu Chriſtianorũ. Recte facias autem, ſi quos humaniter accepiſti uenientes, pari humanitate deducas, quò uolunt proficiſci, ſicut merentur tractari, qui dei negocium agunt, non ſuum, ab ijs, qui deum ex animo diligunt. Non enim profecti ſunt ad mercatum, quo rem familiarem augeant, ſed ad prædicandũ nomen domini Ieſu Chriſti, cuius doctrinam ſic impartiunt gentibus, ut ab eis tamen nihil accipiãt, quo plus fructus referant Chriſto, cui laborant: ſi quod faciunt, abſit ab omni ſuſpicione captati quæſtus. Decet autem, ut nos tales excipiamus hoſpitio, curemuſq;, ne quid deſit ad uitæ neceſſitatem, ut aliqua ex parte participes ſimus eorum, quæ per illos geruntur in gloriam dei. Sic enim promiſit Chriſtus, qui prophetam acciperet ut prophetam, hunc habiturũ prophetæ mercedem. Scripſi iam ante cõgregationi, quæ iſtic eſt, ut idem facerent, quod te admoneo:

petens ex ueteri teſtamento,& ad Chriſtum accommodans. Docet non ex obſeruatione legis ad tempus datæ & imperfectæ, ſperandam eſſe ſalutem, ſed ex fide, per quam ueteres etiam illi probatæ ſanctimoniæ uiri, quorum memoria Iudæis erat ſacroſancta, deo potiſſimũ placuiſſent. In fine tradit præcepta quædam ad mores Chriſtianos facientia.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS, PER ERASMVM RO/ TERODAMVM.

CVM olim deus humano generi, pro ſua in nos pietate conſulere ſtudens, multifariam multisq; modis ſæpe locutus ſit per ſuos prophetas, qui/ bus nunc in nube, nũc in igni, nunc in auræ tenu/ is ſibilo, nũc alia atq; alia ſpecie ſeſe oſtendit, nõ/ nunquam per angelos, interdũ arcano quodam mentis afflatu ſemet inſinuans, tandẽ hiſce tem/ poribus extremis, quo certiore argumẽto decla/ raret ſuam erga genus hominũ charitatẽ, quoq; pleniorẽ nobis fidem faceret, loqui dignatus eſt nobis, nõ per angelum, nõ per hominem prophetam, ſed per unicũ filium ſuum Ieſum Chriſtum: quẽ æterno ſuo cõſilio inſtituit hæredem ac dominum, nõ tantũ Iudaicæ gentis, ſed orbis uniuerſi, utpote uerum & unicũ filium eius, cuius ſunt omnia, quæ condita ſunt in cœlo & in terra, quemadmodũ & in pſalmis ante promiſe/ rat. Nec mirum ſi uoluit filium habere ſecum cõmune dominium totius or/ bis, cum per illum condiderit orbem uniuerſum. Sermone condidit, ac filius patris æterni ſermo eſt æternus, nec ille condidit mundum per filium, ueluti per organum, aut miniſtrũ, ſed ut eadem fuerit poteſtas condentis patris ac filij. Neque enim ſic eſt filius dei Ieſus Chriſtus, quemadmodum homines pij nõnunquam dicuntur filij dei, quod illius præceptis obediant: ſed quod à deo patre genitus ſit deus, atque ita genitus, ut eadem ſit illi natura cum patre. Et tamen cum eſſet æternus ſplendor paternæ gloriæ, ueluti lux ma/ nans à luce, & imago expreſſa ſubſtantiæ illius, per omnia ſimilis & æqualis illi, à quo naſcitur: cumq; non ſolum ſit conditor omnium, uerumetiam con/ dita moderetur, ac uerſet nutu iuſſuq; omnipotenti ſuo, ſimul cum omnipo/ tente patre, uidete quo ſe noſtra cauſa demiſerit. Aſſumpſit humanã natu/ ram noſtræ cõditionis iniurijs obnoxiam, ac moriens, in crucis ara ſeipſum hoſtiam immolauit pro noſtris peccatis: cumq; antehac ſacerdos Moſaicæ legis pecudis ſanguine ſoleat expiare peccata, hic ſuo ſacroſancto ſanguine expurgauit delicta totius humani generis: atq; ex hac demiſſione ſui, tantã ſibi parauit gloriam, ut rediuiuus ac reuerſus in cœlum cõſederit dexter dei

Per quem fe/cit ſecula.

Purgationem peccatorum faciens.

patris

Tanto melior angelis effectus.

patris maieſtati, in qua ſemper illi fuerat æqualis iuxta naturam diuinam. Sed huius maieſtas ex humilitate magis inclaruit mundo, adeo, ut qui prius uidebatur abiectus infra infimos homines, nũc maior ſit & habeatur nõ ſolum prophetis, uerumetiam ipſis angelis: ac tanto maior, quanto plus habet dignitatis filij nomen quàm famuli. Siquidem angelus miniſtri uocabulum eſt, & cõuenit inferiori. Summa quidem dignitas angelorũ, qui ſemper aſſiſtunt patri, contẽplantes faciẽ illius. Et in bis alios alij præcedũt dignitate. Sed cui angelorũ deus unq; tantum habuit honoris, ut illũ filij uocabulo dignaretur, cum in pſalmo myſtico ad hunc modũ loquatur Chriſto: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ac rurſus: Ego ero illi pater, ille erit mihi filius. Siquidem angelos ex nihilo condidit, filiũ è ſua genuit ſubſtãtia, per omnia ſimilem atq; æqualem. Rurſus autem cum in pſalmo myſtico filium humano corpore ueſtitũ inducit in orbem terræ, loquitur hunc ad modum: Et adorent eum omnes angeli dei. Nimirum honorantur famuli, ſed adoratur filius, qui patri eſt æqualis. Cæterum ubi dignitatem angelorum exprimit ſcriptura myſtica, quid dicit? Qui facit, inquit, angelos ſuos ſpiritus, ac miniſtros ſuos ignis flammam. Quod facti ſunt angeli, hoc habent cum cæteris rebus à deo conditis commune: quod facti ſunt ſpiritus, ac mentes à contagio corporis humani liberæ, quodq́ue ſemper ardentes diuina charitate aſſiſtunt agiles executores diuinæ uoluntatis, hoc nimirum præcellunt nobis. At quanto magnificentiora ſunt, quæ loquitur filio? Thronus tuus deus in æuum omne, ſceptrum æquitatis, ſceptrum regni tui. Auditis dei uocabulum tribui filio, auditis thronum regni tribui, auditis ſceptrum tribui, regni nunquã habituri finem. Sequitur autem in eodem Pſalmo: Dilexiſti iuſticiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te deus, deus tuus, oleo exultationis ultra conſortes tuos. Auditis hunc peculiarius unctum à deo patre ſupra cõſortes omnes, ſiue homines, ſiue angelos. Et rurſus alio Pſalmo, uide quantũ autoritatis tribuatur filio: Et tu, inquit, initio domine terræ fundamenta iecisti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu autẽ permanes, & omnes ſicut ueſtimentum ueteraſcent, ac uelut amictum circũuolues eos, ac ſubito mutabuntur. Tu autem ſemper idem es, & anni tui nõ deficiẽt. Ad quem angelorum unquam hæc dicta ſunt? aut illud quod alio in Pſalmo legitur: Sede à dextris mihi, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Itaq; nec cõdendi autoritas, nec regni maieſtas tribuitur angelis, ſed omnes quantumuis magni ſunt, mentes ſunt miniſterio deſtinatæ, qui nonnunquã in hoc emittuntur in terras, ut adſint his, qui futuri ſunt hæredes æternæ ſalutis. Atqui hi ſunt diſcipuli Chriſti.

CAPVT II.

POrrò quod tot uerbis demonſtraui ſeruatoris noſtri dignitatem huc ſpectat, ut quo maior eſt ille, quem pater noſtræ ſalutis cauſa miſit in mũdum, hoc attentius audiamus quæ per illũ dicta ſunt

nobis,

nobis, ne quando excidant, quæ nobis per illum denunciauit pater. Summus eſt qui miſit, & maiorem mittere non poteſt. Extremam hanc legationem eſſe uoluit, nec eſt ulla ſalutis ſpes, ſi hanc fuerimus aſpernati, quemadmodum maiores noſtri Moſen aſpernati ſunt, & prophetas. Quo maior eſt legatus, quo maior eſt humanitas dei erga nos, hoc grauior erit uel contumaciæ, uel negligentiæ culpa, niſi dictis paruerimus. Etenim ſi pondus habet, quicquid hactenus deus maioribus noſtris mãdauit per prophetas, aut per angelos, qui Moſi diuina iuſſa renunciabant, ſicꝗ pœnas iuſtas dederũt, quicunꝗ iuſſis per illos non obtemperaſſent: quod deum aſpernari uideretur, quicunꝗ dei nuncios aſpernatur: quomodo nos effugiemus pœnam, ſi neglexerimus non Moſaica mãdata, ſed tam paratam ſalutem, tam inſignem, tam euidentem? atque eam quidem ad nos ultro delatam, non per Moſen, non per angelos, aut prophetas, in quos utcunꝗ fingi poſſit aliqua ſuſpicio uanitatis: ſed per ipſum dei filium, qui nobis non eſt loquutus procul e nube, aut per ſomniũ, aut alia ratione, in quam caderet ſuſpicio fraudis aut præſtigij: ſed corãm auditus eſt, conſpectus eſt, cõtrectatus eſt, diu uerſatus eſt inter homines, plurimis ac maximis argumentis declarans ſeſe uerum dei filium, ac perfectam ſalutem offerens uniuerſo mundo per fidem euangelicã. Huius tantæ rei fides cum primum orbi tradi cœpiſſet, per ipſum dominum Ieſum Chriſtum, qui non ſolum præco fuit ſalutis æternæ, uerumetiam autor, poſt confirmata eſt ab eis, qui teſtes fuerant omniũ, quæ ille dixit ac geſſit inter homines uerſans. ac ne horum prædicatio parum haberet ponderis, ſermonem illorum deus ipſe uarijs miraculorum ſignis ac prodigijs, alijsꝗ mirificis dotibus, quas ſpiritus ille cœleſtis uarie diſtribuebat ſuis, ut ipſi uiſum eſt expedire ſaluti mortalium, cõfirmabat: ex quibus omnibus abunde conſtitit, totum hoc quod agebatur, non eſſe uirium humanarum, ſed diuinæ uirtutis: atꝗ eum, qui hæc prodidit, primũ ipſe, deinde per ſuos diſcipulos, nõ fuiſſe ſimplicem hominem, ſed deum humano indutum corpore. Ac ne angelum quidem fuiſſe declarat Pſalmus myſticus, ita de Chriſto teſtificans: Quid eſt homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quod curam habes illius? Demiſiſti illum pauliſper infra angelos. Ac mox: Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubieciſti pedibus eius. Antequam deus conderet orbem terræ, iam tum decretum erat conſilio diuino, ut quicquid eſſet in orbe futurum, ſubijceretur pedibus Ieſu Chriſti. Nulli uero angelorum legitur dominatum tribuiſſe totius orbis, in quo continentur & angeli. Etenim qui dixit omnia ſubijcienda nihil reliquit non ſubijciendum. Atꝗ huius pſalmi uaticinium ex parte perfectum eſt, ex parte peficiendum futuro ſeculo. Nondum enim uidemus illi ſubiecta eſſe omnia. Rebellatur adhuc ab impijs, & grauis eſt conflictatio eccleſiæ cum mundo. Cæterum illud iam uidemus perfectũ, quod Ieſus, qui cum hic affligeretur uarijs cruciatibus, ac deniꝗ crucis ſupplicium ſubiret, &

Quomodo nos effugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem

id quod eſt hominum iudicio amariſſimum, hominum cauſa guſtaret, ſed ita guſtaret, ut tamen non abſorberetur, uidebatur eſſe factus inferior angelis, qui nec morti, nec ulli dolori ſunt obnoxij: nunc tanta gloria & honore coronatus eſt, ut mundus intelligat ipſum immunem ab omni culpa, iuxta uoluntatem dei uolentis humanæ ſaluti conſulere, ſubiſſe mortis ſupplicium.

Vt gratia dei pro omnibus guſtaret mortem

Siquidem mors illius nō erat pœna cōmiſſi per illum, ſed erat fauor diuinus erga genus humanū, quod ſua gratuita beneficentia redimi uoluit per mortem innocentiſſimi filij ſui Ieſu Chriſti. Atqꝫ ut non poterat nos euehere ad immortalitatis conſortium, niſi deus eſſet: ita non conueniebat, ut is qui condidiſſet omnia, & cuius moderatione gubernarentur omnia, ſineret in totum perire, quod condidiſſet. Vbi uero regnum filij, ſi ſolus eſſet apud patrem? Itaqꝫ decere uiſum eſt, ut filius autor ac princeps ſalutis omnium, exploratus ac probatus multis afflictionibus, non ſolum ipſe ſibi pararet hæreditatem æternæ gloriæ, uerumetiā multos alios filios ſecum adduceret, patri ſua morte reconciliatos. Et ideo corpus humanū aſſumpſit, ut homo hominem purificaret.

Ex uno omnes

Nam ſacrificus Chriſtus, qui purificat, & homines, qui purificātur, iuxta naturam humanam ex eodem parente primo ducunt originem, ut communem patrem habent in cœlis. Vnde dei filius in pſalmis non erubeſcit homines pios appellare fratres, cūm ita loquitur: Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio eccleſiæ laudabo te. An non hic palàm diſcipulos ſuos fratres appellat? Et rurſus alio quodam in loco: Et ego fiduciam meam ponam in eo. Porrò probati filij eſt, toto pectore fidere patri. Atqui is quando promiſit ſe omnia ſubiecturum pedibus filij, dubium non eſt, quin & illos ſeruaturus ſit, cum quibus & in quibus regnet filius. Rurſus alio quodam in loco apud prophetam Eſaiam dominus diſcipulos appellat pueros ſuos, cum ait: Ego & pueri mei, quos dedit mihi deus. Auditis cognationis uocabula. Quandoquidem igitur hij fratres & hij pueri de quibus loquitur, homines ſunt, conſtantes ex carne & ſanguine, uoluit ille qui cœleſtis erat, aſſumere carnem humanam, & hac parte ſimilis illorum fieri, quos erat aſciturus in æternæ cognationis conſortium: ut morte ſua aboleret eum, qui mortis habebat imperium, hoc eſt, diabolum, ac liberos redderet eos, qui metu mortis æternæ per omnem uitam obnoxij erant ſeruituti ſatanæ, qui per mortem regnabat in omne mortalium genus. Nam quiſquis peccato obnoxius eſt, idem morti eſt obnoxius. Nec eñ cuiqꝫ angelorū hoc honoris habuit Chriſtus, ut illius aſſumpta natura frater aut cognatus illi fieret. Sed iuxta promiſſionem diuinam ſemen Abrahæ apprehendit. Iudæus natus eſt ex Iudæis, homo natus eſt ex homine, obnoxius omnibus noſtræ naturę incōmodis, ſiti, fami, æſtui, frigori, laſſitudini, dolori, morti, quo ſimilitudo teſtaretur ueram naturæ cognationē, & fidem faceret illum non deſerturū eos, pro quibus tātum malorū ſubijſſet, quoſqꝫ ſibi tam arcta neceſſitudine copulaſſet: unde congruebat, ut hijs quos ſibi fratres eſſe uolebat, per omnia ſimilis red

deretur

deretur, quo maiorē illis fiduciam præberet impetrandæ ueniæ:quod is qui pontificis munus ſuſcepiſſet,ut apud deum intercederet, expiaturus peccata totius populi , omneq́ʒ mortalium genus illi reconciliaret : hoc argumento uideretur miſericors ac fidus futurus erga ſuos,quod nō ſolum eſſet eiuſdem naturæ, uerumetiam quod ipſi contigiſſet innumeris huius mundi afflictio/nibus explorari probariq́ʒ , quo facilius uideretur ſuccurſurus ijs , qui malis huius mundi uexarentur.

CAPVT III

QVAPROPTER fratres , iam filij ſanguine purificati , ac dei gratuita bonitate ad hoc uocati,ut ueniatis in conſortium uitæ cœleſtis , quo magis illius beneficijs reſpondeatis : conſiderate quanta dignitate præmineat apoſtolus ac pontifex ueſtræ pro/feſſionis,hoc eſt,euangelicæ fidei,Chriſtus Ieſus, quamq́ʒ pure atq́ʒ integre ſe geſſerit erga deum, à quo fuit cōſtitutus in tota eccleſia : quemadmodum Moſes laudatus eſt,quod fidelē miniſtrū geſſerit in tota ſynagoga ſua, quæ eſt domus ac familia dei.At Chriſtus tanto plus honoris ac dignitatis pro/meruit, quanto plus debetur honoris ei qui condidit domū, q̃ domui ipſi. Siquidē omnis domus ædificatur ab aliquo.Porrò qui cōdidit omnia,deus eſt.Moſes igitur ſic uerſatus eſt in domo dei,ut ipſe pars eſſet domus,nō au tor. Ac meretur quidē hoc Moſi pietas, ut apud nos magnæ ſit autoritatis, quod in tota domo dei bona fide uerſatus ſit,ſed tanq̃ miniſter ac diſpenſa tor,non tanq̃ filius.Ille uerſabatur in domo aliena,hic in ſua.Ac Moſes ty/pos tantum ac umbras rerum adferebat earum,quas poſt Chriſtus erat ex/plicaturus . At Chriſtus ut conditor ac filius adminiſtrauit ſuam ipſius do/mum,cuius domus ſumus nos, qui per euangelicā profeſſionē aggregamur illius eccleſiæ,ſi modo perſeuerauerimus in eo quod inſtituimus:hoc eſt,ſi in concordia domus permaneamus,& fiduciā quā nobis tribuit ſpiritus Chri/ſti,ſimulq́ʒ glorioſam ſpem,qua ceu germani filij dei,fratreſq́ʒ Chriſti, cœle ſtem hæreditatem expectamus,ad finem uſq́ʒ firmā & illabefactatā tenue/rimus. Nihil enim nobis proderit audiſſe doctrinam euangelicā, niſi perſe/ueremus uiuere iuxta doctrinā euangelicā : imò hoc grauius puniemur,quo maior eſt qui per ſe nobis dignatus eſt loqui.Quare meminiſſe oportet,qđ in pſalmo myſtico loquitur ſpiritus ſanctus,adhortās populum, ut obediat uoci diuinæ,ne prouocatus ille, grauiter illos puniat, & à promiſſa requie ſe/cludat:Hodie,inquit,ſi uocem eius audieritis,ne obduretis corda ueſtra,ſicut feciſtis cum deum exacerbaretis murmure ac rebellione eo die , quo patien/tiam ueſtram explorabat in deſerto:ubi,inquit, tentauerūt me patres ueſtri, uelut explorantes an is eſſem , qui poſſem punire nocentes , & experti ſunt iram meam: & qui dictis credere nolebant, uiderunt opera mea , idq́ʒ annis quadraginta.Tantum enim temporis in deſerto circumacti ſunt,cum ex Ae gypto profugi peterent terram,in qua promiſeram illis quietē: quapropter

Amplioris enim gloriæ iſte præ Moſe dignus h.eſt

offenſus eram illi genti,ac mecum dicebam:Hij ſemper errant corde,ſequẽtes ſuas cupiditates,neq; cognouerunt uias meas. Atq; ob hanc inobedientiam iratus iuraui,nunq̃ fore,ut ingrediantur terram, in qua pollicitus ſum illos requieturos ab laboribus itinerum. Audiſtis fratres deum patribus noſtris cõminantem,non peruenturos ad terram promiſſam,ni perſeueraſſent obedire iuſſis ipſius. Ac nos quidem per baptiſmum liberati à delictis uitæ prioris,egreſſi quidem ſumus ex Aegypto, nunquã tamen perueniemus ad immortalitatem promiſſam in cœleſtibus, niſi perſtiterimus in obſeruatione fidei & charitatis euãgelicæ. Sin reſpicimus Aegyptum relictam, hoc eſt, ſi relabimur ad priſtinæ uitæ cupiditates,excludemur à conſortio uitæ cœleſtis. Videte igitur,ne ſit in ullo ueſtrum cor prauum ac rebelle iuſſis euangelicis,aut obnoxium incredulitati,ſicut reflectens ſeſe ad relicta uitia,& mortis principẽ diabolum, deſciſcat à deo uiuente. Quin potius quotidianis hortatibus confirmate uos inuicem ad perſeuerantiam in tolerandis huius uitæ laboribus,quibus deus explorat ſynceritatem fidei noſtræ,quamdiu dicitur dies hodiernus: hoc eſt, quamdiu gerimus hoc mortale corpus, & adhuc in huius mundi deſerto non abſq; periculo peregrinamur: ne quis fractus huius uitæ malis ab inſtituto itinere ſeducatur illecebra peccandi. Quemadmodum olim Hebræi maiores noſtri,pertæſi laborum diutinæ profectionis,deſiderabant nidorem ollarum,quas in Aegypto reliquerant. Sumus quidem inſiti corpori Chriſti per baptiſmum ac fidei profeſſionem,ſed ita,ut noſtro uitio poſſimus excidere,nec aliter in hæreditatem immortalitatis nobis promiſſam peruenturi,niſi felicitatis initium ac fundamentũ, quod per euangelium in nobis iactum eſt, ſolidum & incõcuſſum tenuerimus uſq; ad finem, ſemper proficiẽtes in eo quod cœptũ eſt,admoniti per hoc quod nobis ſemper dicitur:Hodie ſi uocem eius audieritis,nolite obdurare corda ueſtra,ſicut in exacerbatione. Quidam enim audita uoce domini nõ obedientes,exacerbauerunt illũ indignationẽ illius in ſe prouocantes: at non omnes id fecerũt, qui profecti fuerant ex Aegypto duce Moſe: atque ijs ſanè datum eſt peruenire ad terram lacte ac melle manãtem. Quibus aũt indignatus eſt annis quadraginta?nõnne ijs qui peccauerãt?At iſti non introierunt in requiẽ,ſed horũ cadauera proſtrata ſunt in deſerto. Quibus autem ſic indignatus eſt,ut iuraret eos nõ ingreſſuros in requiẽ promiſſam?niſi ijs,qui uoci dei nõ paruerãt? Videmus itaq; deũ utrobiq; ueracẽ fuiſſe,qui quidẽ & præſtiterit mori geris qđ promiſerat,& inobedientib. quod fuerat cõminatus. Peruenerũt illi ſua patientia,iſti nõ potuerũt ingredi propter incredulitatẽ ac diffidentiam.

Sed adhortamini uoſmetipſos

CAPVT IIII

QVOD maioribus noſtris tum erat Moſes, hoc nobis nunc eſt Chriſtus. Ac terrena requies erat, ad quam illi properabãt:nos tendimus ad requiẽ cœleſtem. Metuamus igitur negligere uocem dei, quæ nobis quotidie loquitur per euãgelium: ne quemadmodum

admodum ex illis cõplures ſua culpa fruſtrati ſunt expectatione quietis pro
miſſæ,ita contingat,ut ex nobis etiam uideatur aliquis eſſe fruſtratus,nec aſ-
ſequatur ad quod ire cœperat.Siquidem nobis denunciata eſt longe felicior
requies quàm illis, idq; per legatũ multo certiorem quàm illis. At illis nihil profuit accepiſſe promiſſionem quietis, & hactenus audiſſe uocem domini, propterea quod non crederent auditæ. Introimus enim in ueram requiem, quæ neſciet ullos malorum tumultus, nos qui credidimus uoci dominicæ, quemadmodũ contra negat ingreſſuros,qui non crediderint,dicens:Sicut iu raui in ira mea,ſi introibũt in requiem meam: cum tamen prima dei requies iam multis retro ſeculis præceſſiſſet,nimirum operibus illius in orbe conden do perfectis, & in huius quietis memoriam Iudæi ſabbatiſmum ſuum cele-brent.Siquidem de prima quiete loquens,quæ contigit die ab opificio mun di ſeptimo,ſcriptura dicit: Et requieuit dominus die ſeptimo ab omnibus o-peribus ſuis. Ac rurſus hoc in loco quem adduximus è pſalmo, meminit ſe-cundæ quietis,quæ refocillaret Hebræos hoſpitio terræ Palæſtinæ longo iti nere defatigatos, dicens:Si introibunt in requiem meam.Ex his igitur quo-niam conſequitur deum primo introiſſe in ſuam requiem condito mundo, & in ſecundã paucos ingreſſos fuiſſe propter incredulitatẽ,& tamen uanam fore promiſſionem,niſi populus aliquis ingrediatur, prioribus excluſis, qui-bus in umbra legis erat promiſſa requies,quam tamen nõ ingreſſi ſunt, qui-bus erat promiſſa: rurſus pſalmus myſticus per os Dauid, poſt tot annos à poſſeſſa Palæſtina præfinit alium diem, quem non ſeptimum, ſed hodier-num uocat, quemadmodum ſæpe iam dictum eſt: Hodie ſi uocem eius au-dieritis, nolite obdurare corda ueſtra. Etenim ſi Ieſus Naue filius, quo duce quidam ingreſſi ſunt Palæſtinam,præſtitiſſet Iſtrahelitis requiem ueram,ne-quaquam deus per os Dauid alterius diei poſtea meminiſſet.Alioqui dicere poterant:quam nouam requiẽ nobis proponis, cum promiſſam teneamus, regnantes in terra Iudææ? Reſtat igitur alius quidam ſabbatiſmus populo dei:reſtat alia requies, non in Palæſtina, ſed in cœleſti patria, quò propera-mus duce Ieſu Chriſto,quod tamen non continget,niſi ſabbatiſmũ euange-licum hic pure celebrauerimus,abſtinentes ab operibus huius mundi.Quiſ-quis enim ingreſſus eſt in hanc ueram requiem dei, iam & ipſe cõquieuit ab operibus ſuis,quemadmodũ deus conquieuit à ſuis orbe condito.Siquidem perductus eſt in eam uitam,quæ nullum habet laborũ aut dolorum tumul-tum. Ergo dũ adhuc in huius uitæ deſerto peregrinamur, ne reſtitemus, ne reſpectemus,ſed iugibus ſtudijs,ſed ardentibus uotis properemus in ueram illam requiem,ad quam uocat Ieſus dux noſter:neq; cõmittamus,ut aliquis noſtrum concidat in uia quemadmodum illi conciderunt. Nec enim erit no bis leuior pœna, ſi ſimili peccemus exẽplo. Neq; uero negligendũ eſt,quod minatur ſermo dei Chriſtus Ieſus: nam uiuus eſt & efficax, ac penetrantior quouis gladio utrinq; incidente, neq; ſolum incidens membra corporis, ue-

Ingredimur enim requiem

Ad quem nobis ſermo

tumetiam intimos affectus animi, adeo, ut diſſecet animam à ſpiritu, diſſecet compages omnes ac medullas mentis diſcretor cogitationũ arcanarum & conſiliorum cordis noſtri: & adeo nihil illum fallit humanæ cogitationis, ut nulla ſit uſquam omnino creatura, neque in cœlo, neque ſub terra, quæ illius oculis non ſit manifeſta, ſed omnia nuda ſunt ac reſupinata oculis eius, cui nobis erit uitæ noſtræ reddenda ratio. Vt olim non fefellit deum murmur Hebræorum, nec opus erat ullo gladio ad perdendos illos, niſi iuſſu diuino: ita non fallet nunc Chriſtum, qui profeſſus euangelicam uitam, furtim amat ea quæ mundi ſunt, neq; ſyncero affectu properat ad promiſſam requiem. Cum igitur habeamus Pontificem uere magnum Ieſum Chriſtum filium dei, qui peracto ſacro pro nobis reconciliandis, non ingreſſus eſt adytum templi manibus ſtructi, ſed penetrauit cœlos nobis propiciaturus patrem: perſeueremus in profeſſione noſtra, ſequentes uiam quam ille monſtrauit, & properantes ad ea quæ ille promiſit. Ne nos deterreat illius magnitudo, ſed magis animum addat clementia. Agit ille quidem in cœlis, ſed prius homo uerſatus in terris. Ne igitũr imaginemur nobis eſſe pontificem, qui non poſſit tangi ſenſu noſtræ imbecillitatis. Tentatus eſt ille omni genere malorum, quibus obnoxia eſt uita noſtra: at uictor repetijt cœlos, ne nos delaſſemur in afflictionibus, illius ope freti, & infractis animis pertendamus ad requiem æternæ felicitatis, ad quam ille peruenit. Nec enim ob aliud ille afflictus eſt, cæſus eſt, conſputus eſt, crucifixus eſt uelut nocens, cum eſſet innocens, ut nos, qui uere nocentes eramus, purgaret ab omnibus peccatis. Non mutauit erga nos affectũ ſuum, modo ne illum alienemus noſtra peruerſitate. Freti igitur illius clementia, accedamus ad thronum eius non terribilem, ſed placabilem, & ad iuuandum paratum, non ad perdendum: accedamus cum fiducia nihil hæſitantes, ut conſequamur miſericordiam, quæ nobis peccata noſtra condonet, ut gratiam quæ nos cœleſtibus bonis inſtruat & opituletur, quoties res poſtulabit. Neq; enim ab alio ſunt nobis poſtulanda præſidia, quàm unde ſperamus præmia.

Thronum gratiæ

CAPVT V

PORRO ſolenne eſt apud Iudæos, ut omnis pontifex ex hominum numero delectus conſtituatur in hoc, ut in his negocijs quæ inter deum & homines agũtur, interpellet pro hominibus ceu medius quidã inter utroſq;: ut ſi quid offenſus ſit deus peccatis mortalium, is illum donarijs ac uictimis rite oblatis reconciliet, qui propter autoritatem pontificiæ dignitatis ſic ualeat apud deum, ut tamen non ſit alienus ab humana imbecillitate, quo placabilior ſit ijs, qui per ignorantiam erroremq́; deliquerunt, propterea quod ipſe ſit obnoxius eidem imbecillitati, ob naturã cõmunem. Facilius enim alienis malis indoleſcunt, quos experientia ſimilium malorum docuit miſericordiam, ac lubentius ſuccurrit aliorum erratis, qui ipſe labitur nonnunquam, aut certe non abeſt à periculo

lapſus

lapſus. Atq; hanc ob cauſam Moſaicus ſacerdos quemadmodum immolat hoſtiam pro peccatis populi, ita debet & pro ſuis peccatis immolare. Porrò Chriſtus ſic habuit naturam nobiſcum communem, doloribus mortiq; obnoxiam, ut tamen expers eſſet omnis peccati. Pœnam expertus eſt, peccati neſcius. Ad hæc iuxta Moſaicos ritus, nemo ſibi ultro uendicat atq; uſurpat honorem pontificiæ functionis, ſed hunc tantum ſumit, qui huc iuſſu numinis aſciſcitur, quemadmodum aſcitus eſt Aaron. Siquidem honore uidetur indignus, qui per arrogantiam ambit dignitatem: & parum idoneus eſt ad functionem, qui ſemet ingerit. Atque hac quoq; in parte Chriſtus legitimi pontificis exemplum præbuit. Nec enim ultro uindicauit ſibi gloriam pontificiæ dignitatis, ſed approbatus eſt à patre, qui primum agnouit Ieſum uerum filium ſuum, cum ait: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Mox etiam uerum ac legitimum ſacerdotem conſtituit, cum ait: Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedec. Quomodo ſit ordinatus habetis, nunc quomodo ſit tentatus ac probatus, accipite. Cum adhuc mortale corpus geſtaret in terris, preces & obſecrationes obtulit deo patri, qui poterat illum à ſupplicio crucis ſeruare, niſi maluiſſet morte filij mortalium ſaluti conſulere: obtulit autem ingenti affectu, cum ualido clamore ac profuſis lachrymis, & auditus eſt, pro charitate ſimul & dignitate, qua ualet apud patrem, impetrauit quod uoluit. Voluit enim non ut ſupplicium crucis effugeret, ſed ut ſua morte nobis pararet ſalutem. Senſit horrorem, ſenſit cruciatum mortis, ſed uicit amor humani generis. Filius erat, & nihil nõ erat impetraturus à patre, ſi poſtulaſſet: ſed ita uiſum eſt magis cõgruere noſtræ ſaluti, ut omnibus malis afflictus, ad crucis uſq; ſupplicium præberet ſuis perfectæ obedientiæ formam. Rogatis quid profecerit hæc tolerantia ſacerdotis noſtri? Sic modis omnibus ſpectatus ac probatus, ut nihil in eo deſideraretur, non ſolum ſeruauit ſeipſum, ſed cauſa fuit ſalutis omnibus, qui hoc obedientiæ exemplum imitantur. Impetrauit enim à patre, ut quos habuiſſet ſocios afflictionũ, haberet & regni conſortes. Ob hoc ſacrificium rite peractũ cognominatus eſt à deo pontifex ſecundum ordinem Melchiſedec. Quis autem fuerit Melchiſedec, & qua congruentia filium dei figurarit, multa nobis eſſent dicenda, ſed omnia perdifficile fuerit enarrare uobis, eo quod aures ueſtræ parũ capaces ſunt huius ſermonis, atque imbecilliores, quàm ut ſermonem tam arduum tamq; prolixum ferre poſſint. Qua quidem in re ſtudium ueſtrum ac profectus ardorẽ deſiderare cogor, qui cum tot annis iam ſitis profeſſi Chriſtum, ut pro temporis modo debeatis eſſe doctores aliorum, rurſum opus ſit uobis, ut uos doceamus prima rudimenta, ac uelut elementa ſcripturæ diuinæ, quæ ceu pueris tradi ſolent his, qui per baptiſmum renaſcuntur euangelio: quosq; iam robuſtos ac firmos eſſe decebat in euãgelica philoſophia, uelut infantes teneri, infimæ doctrinæ lacte adhuc egeatis potius, quàm idonei ſitis ſolido cibo ſublimioris eruditionis. Adhuc hæretis, ac uelut repitis in hiſto-

Qui in diebus carnis ſuæ

ria diuinæ ſcripturæ, necdum aſſurgitis ad ſenſum abſtruſiorem. Porrò qui talis eſt, ut ſit adhuc lacte fouendus, is rudis eſt, & nondum ſatis firmus ad audiendum iuſticiam euangelicam, quæ non in hiſtoria, ſed in allegorijs inuenitur. Et ideo non eſt capax ſermonis, qui tradit nobis perfectã iuſticiam, quia adhuc in Chriſto eſt infans, nuper inſitus corpori Chriſti, ſic ut paulatim proficiat ad maiora. Porrò ſolidus cibus ſenſus altioris adultorum eſt ac perfectorum, nempe horum, qui longa aſſiduaq́ꝫ meditatione ſenſus habent exercitatos ad boni maliq́ꝫ diſcretionem. Qui puer eſt ac lacte alitur, uiuit quidem, at nondum uſu atq́ꝫ ætate ſibi collegit robur, ut ipſe ſibi deligat ex omnibus quod optimũ eſt, nec expectet ut alius lac, aut alioqui puerilem cibum præmanſum in os inſerat.

CAPVT VI

QVAPROPTER nos quos iam oportet deſiſſe pueros eſſe in philoſophia Chriſtiana, omiſſo ſermone, qui rudes ſolet primis elementis inſtituere, feramur ad perfectionem, neq́ꝫ ſemper in hoc hæreamus, ut ſubinde fundamentũ iaciamus pœnitentiæ: Quandoquidem primus omnium gradus eſt ad Chriſtianiſmũ, uitæ ſuperioris agere pœnitentiam, & à peccatis recedere: deinde, ut doceamur à deo ſperandam eſſe ueram innocentiam ac ſalutem: mox, ut baptiſmo ſacro purgemur à ſordibus uitiorum, & innocentiæ reſtituamur: ſub hæc per manus impoſitionem accipiamus ſpiritum ſanctum: utq́ꝫ credamus futuram reſurrectionem mortuorum, ſimulq́ꝫ iudicium illud ſupremũ, quod alios addicet æternæ felicitati, alios æternis cruciatibus. Hæc ſemel didiciſſe ſatis eſt, ſemel profeſſos eſſe ſatis eſt, ſemel crediɗiſſe ſatis. Abſurdũ autem fuerit, ſi his traditis ſic deinceps agamus, ut neceſſe ſit ſubinde nobis iterari quæ in hoc traduntur, ut fundamentũ ſint ædificio ſuperſtruẽdo. Verum elementis huiuſmodi ſemel acceptis, ardentibus ſtudijs enitendum eſt, ut euadamus quotidianis auctibus pietatis grandes, ac perfecti, & à ſemel iacto fundamento, nobilis ſtructura ex auro argentoq́ꝫ & lapidibus precioſis uirtutũ ac pie factorum ſurgat ad ſupremum uſq́ꝫ faſtigium. Noſtrum eſt huc eniti, ut quod conamur perficiamus, ſi nobis conantibus affuerit proſper ac fauens deus, ſine cuius præſidio nihil poteſt humanum ſtudium. Hunc curſum poſtea q̃ ſemel aggreſſi ſumus, non eſt reſiſtendũ, non reſpectandũ, non ad relicta redeundum, ſed ſemper ad meliora proficiendum. Stultiſſimũ autem ſit ad id recurrere, quod iterari nec debet, nec poteſt. Siquidẽ ne poteſt quidẽ fieri, ut qui ſemel reliquerint tenebras uitæ prioris illuminati per doctrinam euangelicam, iamq́ꝫ per baptiſmũ cõdonatis peccatis, experti ſunt dei gratuitã liberalitatẽ, ac cœleſte donum, quo ſublatis ſemel uitijs omnibus largitur innocentiam, deinde per impoſitionẽ manus ſacerdotalis, participes facti fuerint ſpiritus ſancti, per quẽ fidere cœperũt felicibus promiſſis æternę uitæ, iamq́ꝫ ceu prægustare uirtutes ſeculi futuri, ſi per incuriam relabantur in dedecora

uitæ

uitæ prioris, denuo renouentur per pœnitentiam: id quod ſemel factum eſt in baptiſmo, in quo ſemel deponitur uetus homo cum actibus ſuis, & exit è lauacro noua creatura. Siquidem qui poſtulant, ut ſubinde relapſi in uitam priſtinam, denuo per baptiſmum innouentur: hi quid aliud agunt, quàm ut iterum ſibi crucifigant filium dei, ac ueluti ludibrio exponant? Semel ille pro nobis eſt mortuus, ſemel cum illo mortui ſumus in baptiſmo. Semel ille reſurrexit, nunquam iterum moriturus: & nos oportet ſic in nouitatem uitæ cum illo reſurgere, ut non relabamur in mortem uitæ ſemel relictæ, hoc acriorem prouocantes iram dei, quo fuit uberior illius in nos liberalitas. Oportet enim ut diuinæ erga nos benignitati noſtra reſpondeat induſtria. Semina quædam pietatis indit ille, quæ ut adoleſcant noſtra item cura eſt adhibenda. Nam terra quæ pluuiam frequenter in ſe uenięntem combiberit, ac progenuerit herbam utilem his à quibus colitur, ea collaudatur à deo, quod ſterilis non ſit, neq; ſemen iactum abſq; fructu premat ac ſuffocet. At quæ recepto bono ſemine produxerit ſpinas ac tribulos, reproba eſt & affinis execrationi diuinæ: cuius exitus huc tendit, non ut demetatur, ſed ut exuratur. Atque hæc exhortandi gratia loquimur chariſſimi, non quod hæc quæ diximus de terra ſterili, in uos competāt. Imò de uobis meliora nobis perſuaſimus, quæ ſalutem ueſtram promittant, auxiliante deo, potius quàm exitium: tametſi ſimilitudinem hanc produximus, quo in uobis ſtudium euangelicæ pietatis exacuamus, ne relangueſcentes paulatim deueniatis ad extremū malorum. Aderit uobis deus ad meliora nitentibus. Non enim ingratus eſt, nec iniuſtus, ut obliuiſcatur benefactorum ueſtrorum, ſuſceptiq; laboris, non ob gloriam aut quæſtum, ſed ex amore nominis ipſius, quem ipſa re declaraſtis: qui & de facultatibus & officijs ueſtris, & olim ſubminiſtraſtis ſanctis, per quos nomen Chriſti prædicatur, & adhuc etiam ſubminiſtratis. Porrò ea gratia hęc diximus, quod cupimus ut in eo quod facitis perſeueretis omnes, inter quos ſunt nonnulli languidiores quàm uellem: nec perſeueretis modo, uerumetiā ut magis ac magis indies proficiatis, donec perueneritis ad perfectionem: ut quod nunc de uobis bene ſpero, planè confidam, uidens uos ſemper in melius progredi, proculq; abeſſe à periculo eorum, qui ſegneſcentes paulatim relabuntur in uitam priſtinam, ſed eorum potius ueſtigijs ingredientes, qui fidentes Chriſti promiſſis, tenaciq; ſpe pręmiorū cœleſtium, perueniunt ad hæreditatem immortalis uitæ, quam ſuis promiſit in regno cœleſti. Qui diffiſi promiſſis dei, reſpectabāt Aegyptum relictam, non peruenerunt ad terram promiſſam: ſed Abraham conſtanter fiſus dei promiſſis, etiam reclamante natura, conſequutus eſt quod expectarat. Deus enim quo certior eſſet fides promiſſionis, iuſiurandum interpoſuit, quod apud homines certiſſimum pignus eſſe ſolet. Iurauit autem per ſemetipſum, eo quod non haberet maiorem ſe per quem iuraret. Iurauit autem hunc in modum: Per memetipſum iuraui, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito

Terra enim uenientem ſuper ſe bibens imbrem

unigenito propter me, benedicens benedicam tibi,& multiplicans multipli⸗
cabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli,& harenam quæ eſt in litore maris. Deus
igitur perſpecta conſtantia ſenis,nihil cõtantis etiam filium occidere,in quo
uidebatur omnis ſpes poſteritatis eſſe ſita, iureiurando confirmauit quod
ante promiſerat. Nam deus cum homine agens, humanum morem imita⸗
tus eſt. Siquidem homines iurant per eum qui maior eſt,quo grauius ſit iuſ⸗
iurandum. Atq; ijſdem ſi quid dubium eſt,aut controuerſum, id ſoluitur fi⸗
niturq;, ſi iuriſiurandi confirmatio acceſſerit. Atque hac de cauſa,cum deus
uellet inſigniter declarare firmitatem conſilij ſui hæredibus promiſſionis,iuſ⸗
iurandum interpoſuit:ne quis ſuſpicari poſſet deum mentiturum, qui ſuam
fidem gemino uinculo aſtrinxiſſet,primum promiſſo,mox iureiurando:utq;
certa concepta fiducia, firmam habeamus conſolationem in huius mundi
procellis, qui non collocauimus felicitatem noſtram in huius uitæ commo⸗
dis,ſed huc confugimus, ut ſpe propoſita potiamur in futuro ſeculo: quam
interim in his mũdi tempeſtatibus uelut ancoram animæ firmam ac tutam
tenemus, ut quæ nobis non in rebus fluxis, ſed in cœlo fixa eſt, nimirum
porrigens ſeſe uſque ad ea quæ ſunt intra uelum,ubi nullæ ſunt rerum uices,
ſed æterna ſtabiliaq; omnia. Hæc eſt illa pars interior templi,quam nos eò
præcurrens uiæq; monſtrator ingreſſus eſt Ieſus Chriſtus, pro nobis inter⸗
pellaturus patrem, factus pontifex in æternum ſecundum ordinem, ut di⸗
cere cœperam, Melchiſedec.

CAPVT VII

IAM quando nos ipſe ſermonis curſus reduxit ad mentionem
Melchiſedec, uideamus qualis ipſe fuerit, & qua ratione geſſe⸗
rit typum noſtri ſacerdotis. Nam hic Melchiſedec rex ciuitatis
dictæ Salem, pontifex fuiſſe legitur dei altiſſimi, qui occurrit
Abrahæ reuertẽti à cæde trium regum, eiq; benedixit ob rem fortiter geſtã,
cui decimas etiã omnibus ex rebus ſuis impartijt Abrahã. Ac Melchiſedec
ex ipſa ſtatim nominis interpretatione dicitur rex iuſticiæ:deinde ex regni ti
tulo dictus eſt rex Salem,hoc eſt,rex pacis:dictus nec patrẽ habere,nec ma⸗
trem,nec genealogiã,nec initium dierum habens,nec uitæ finem habiturus.
Sed de illo dictum eſt,quod uere cõpetit in filiũ dei, quod maneat ſacerdos
in æternum. Et hactenus quidem nihil non cõpetit in Chriſtum pontificem
noſtrum,qui iuſticiæ regnũ ſtatuit,qui pacis eſt princeps,qui iuxta diuinam
naturam, nec patrem habuit in terris, nec matrem: cuius genealogiam nul⸗
lus hominum poteſt effari,qui nec eſſe cœpit, nec eſſe deſinet: cuius ſacerdo
tium manet in æternum,purificans omnes ipſi credentes uſq; ad finem ſecu
lorum. Nunc eiuſdem dignitatem contemplemur,quantoq; interuallo præ⸗
ceſſerit Moſaicæ legis ſacerdotes. Abraham tantus patriarcha,no ſolum di⸗
gnatus eſt ab hoc recipere benedictionem poſt cædem regum peractam,ue
rumetiam de ſpolijs dedit illi decimas. Ac Moſi quidem lex hoc præſcripſit,

ut qui genus ducerent à Leui, ſuccederent in functionem ſacerdotij, & deci mas acciperent, ſed duntaxat à fratribus ſuis, hoc eſt, Abrahæ poſteris, neq; longius ſe porrigit ius ac dignitas Leuitarum. Verum Melchiſedec cum alie nus eſſet à genere Iudaico, decimas accepit ab ipſo gẽtis totius autore Abra ham, & benedixit ei, unde iuxta promiſſionem dei proditura erat natio Iu dæorum. Extra controuerſiam eſt autem, id quod minus eſt, ab eo quod ma ius eſt, benedictionẽ accipere. Quiſquis enim benedicit, uelut autoritate ſua comprobat quod geſtum eſt. Porrò comprobandi ius penes ſuperiorẽ eſſe ſolet, non æqualem, aut inferiorem. Atq; in genere quidẽ Leuitico decimas accipiebant hij, qui & ipſi mortales ſunt, quorumq; morte ius tranſit ad ali os. At de Melchiſedec dictum eſt, quod uiuat ac maneat in æternum, peren ni ſacerdotio præminens. Deniq; cum à Leui principe ius exigendarum de cimarum peruenerit ad ſacerdotes, in hoc quod Abraham decimas pendit Melchiſedec, uidetur & ipſe Leui decimis ſoluendis obnoxius eſſe factus, cum is ſoleat ab alijs accipere. Vt igitur minoris habentur, qui Leui ſoluunt decimas, ita Leui quoque fuit inferior Melchiſedec, cui decimas dederit. Di cet aliquis: quomodo dedit decimas, qui nondum erat natus id temporis cum Melchiſedec occurreret Abrahæ? Sed quoniam poſteritas quodam modo cenſetur eſſe in autore gentis, ideo dixi ad hanc rationem Leui Abra ham dediſſe decimas Melchiſedec. Quod ſi perfecta religio pendebat à ſa cerdotio Leuitico, quemadmodum uidetur Iudæis, quod ſub Aaron, qui tribus erat Leuiticæ, lex lata ſit: quid opus fuerat præterea alium exoriri ſa cerdotem, qui iuxta pſalmum myſticum non ſecundum ordinem Aaron, ſed ſecundum ordinem Melchiſedec diceretur inſtitutus? Etenim cum legis autoritas ratioq; coniuncta ſit cum ratione ſacerdotij, neceſſe eſt ut in aliam formam tranſlato ſacerdotio cõmutetur & legis forma. Nam mutata tribus ſatis declarat mutandũ eſſe ſacerdotij genus. Is enim de quo loquitur pſalmi uaticinium, fuerat alienus à tribu Leuitica, ſed ex ea tribu, unde nullus adhuc adſtiterat altari, quando palàm eſt, quod dominus noſter Ieſus exortus ſit è tribu Iuda. At Moſes cum inſtitueret ritũ ac ius ſacerdotij, nullã mentionẽ fecit huius ſacerdotij, quod cognationẽ haberet cum tribu Iuda. Porrò ſacer dotium de quo loquitur pſalmus, non eſſe eiuſdem rationis cum ſacerdotio Moſaico, magis etiã ex illo fit perſpicuũ, quod euidenter addit uaticiniũ, ſe cundũ ordinẽ Melchiſedec, uidelicet ſacerdotẽ indicans diſſimilem Aaron, ac ſimilem Melchiſedec, ut intelligamus nõ minus intereſſe inter perſonam ac perſonam, quàm inter ritum ac uim ſacerdotij. Quid autẽ ſibi uult: ſecun dum ordinẽ Melchiſedec? hoc eſt, qui non immolet pecudes, quas præſcribit craſſa lex & carnalis, ſed per gratiã cœleſtẽ poſſit ad uitam æternã perduce re. Siquidẽ illa lotionibus ac uarijs luſtrationibus purificabat carnẽ, hæc effi caciore uictima purificat animos. Quemadmodũ enim Aaron non manet in æternum, ita ſacerdotium illius non erat æternum: & quemadmodũ Mel

chiſedec

chiſedec dictus eſt manere in ęternum,ita ſacerdotium huius nullum eſt hā biturum finem.Atq; hęc in Chriſtum uere competere declarat pſalmus my ſticus, dicens: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec. Temporarium ſacerdotium cedit æterno, & mortalis pontifex cedit immor tali.Vt autem ſacerdotium imperfectius concedit perfectiori,ita lex imperfe cta locum dat legi euangelicæ perfectiori, per quam uelutabrogantur ſcita Moſaica ueteris teſtamenti,eo quod nec ſatis haberent roboris,nec adferrēt utilitatē quam oportuit. Voluit enim deus nos reddi perfectos, at ea lex ni/ hil adduxit ad perfectionem,nec in hoc erat data,neq; tamen fruſtra eſt da ta.Nimirum in hoc data eſt ad tempus,ut gradus quidam eſſet,qui nos tan dem perduceret ad ſpem meliorem. Siquidem illa promiſit terram frugife/ ram,in qua tranquillam uitam agerent, qui legis Moſaicæ præcepta ſeruaſ ſent.Craſſa erat lex,craſſum erat præmium: ſed ita conſultum eſt craſſis ho/ minum ingenijs,ut ex rebus ſenſibilibus paulatim aſſueſcerent rebus animi. Præſcribebatur ne occiderent,ne furarentur,ut morticini contactum certis ri tibus purgarēt:promittebatur terra,in qua annos pauculos quiete degerent: nobis promittitur cœlum,in quo ſemper felices uiuamus,& præſcribitur inte rim,ut inimicos etiam noſtros diligamus. Illorum ſacerdos cum religioſiſſi/ me uerſabatur in ſacris, interpellaturus deum pro populo recipiebat ſeſe ad interiora ueli. At noſter ſacerdos ipſos etiam cœlos penetrauit, cauſam no/ ſtram acturus apud deum patrē, cui nos admouemur per legatū noſtrum Chriſtum Ieſum,qui eſt caput eccleſiæ: nec poteſt abeſſe corpus,ubi caput eſt.Atq; hoc certior eſt ſpes noſtra tali pontifice, q̄ fuerit Iudæis per ſuos, quod illorum pontifices abſq; iureiurādo conſtituti ſunt, noſter cum iureiu/ rando: quod ideo deus uoluit intercedere, quo nobis certior eſſet fiducia de promiſſis,ſi ſacerdos, cuius interuentu ſperamus promiſſam immortalitatis felicitatē,iureiurando approbetur pontifex æternus: idq; à deo,qui nec alio/ qui nouit mentiri.Sic enim loquitur in pſalmo prophetico:Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Mel/ chiſedec. Quantum igitur intereſt inter terram & cœlum, inter temporaria & æterna,inter mortales & immortales,inter humana & diuina,tanto meli/ oris teſtamēti ſponſor factus eſt Ieſus pontifex noſter,ac tanto certior,quan to certius eſt apud homines promiſſum iureiurando confirmatum, promiſ ſo ſimplici.Quid quod ſub lege Moſaica,neceſſe erat plures inſtitui ſacerdo tes,uel ut ſtatis uicibus fungerentur ſacerdotio, uel quod mors non ſineret eoſdem ſemper permanere in functione, ut habet nonnihil incertitudinis ſponſor ſubinde mutatus.At hic noſter unus eſt pro omnibus, nec eget ſuc/ ceſſore,ſed quia manet in æternum,perpetuū habet ſacerdotiū. Vnde quos cœpit ſaluos facere,poteſt ad perfectam ſalutem adducere: quippe qui ſem/ per habeant paratum ſacerdotem,per quem adeant deum. Siquidem ſem/ per uiuit Chriſtus in hoc,ut quoties opus ſit, pro ſuis deū interpellet. Neq; enim

Reprobatio quidē fit præ/ cedentis

Per quā pro/ ximamus ad deum

In tantum me lioris teſtamē ti ſponſor

enim ſic immolauit uictimam, ut paucis ad breue tempus proſit, ſed ut omnibus & in omne tempus ſit efficax ad placandũ deum. Ergo cum lex eſſet perfecta ac cœleſtis, decebat ut talis item eſſet pontifex, pius, expers doli, impollutus, longe ſemotus à conſortio peccatorũ, euectus ſuper cœlos omnes, cui non ſit neceſſe, ut quemadmodũ faciebant ſacerdotes Moſaici, quotidie offerat uictimas pro peccatis proprijs, deinde pro delictis populi. Quales enim reconciliatores erant illi, quibus ipſis opus erat reconciliatione apud eum, apud quem deprecabantur pro cõmiſſis aliorum? Quale erat ſacrificiũ, quod pro alijs atq; alijs delictis identidem erat iterandũ? Noſter pontifex, qui nullum habebat peccatum ſuum, totius mundi peccata in ſe trãſtulit, ac ſemel pro omnibus uictimã obtulit, nõ pecudẽ, ſed ſemetipſum. Nam Moſaica lex, ut erat imbecillis & imperfecta, ſic pontifices cõſtituebat obnoxios infirmitati. At ſermo iuriſiurandi, quem modo retulimus, qui declarat ueteri legi meliorem ſucceſſuram, nõ hominem quemlibet, ſed ipſum filium dei ſacerdotem conſtituit in æternum, ſemper paratum atq; idoneum ad intercedendum pro nobis, ut quem neq; mors intercipere poſſit, nec ulla infirmitas obſtet, quo minus ſit idoneus atq; perfectus pro nobis deprecator.

Talis enim decebat ut nobis eſſet pontifex

CAPVT VIII

CAETERVM eorũ quæ tot uerbis diſſeruimus, caput ac ſumma eſt, ne poſthac admiremur pontificem Moſaicum, cum habeamus tam modis omnibus excellentem pontificẽ, ut dexter aſſideat magnifico throno dei in cœlis, ut rite peragat non ſacra illa umbratica, quæ præſcripſit Moſes, ſed ſacra uera cœleſtiaq́;, uerſeturq́; intra tabernaculum: non illud umbraticum, quod fixerat homo, ſed in adyris ueri tabernaculi, quod fixit deus cœleſtia dirimens à terrenis. Porrò cũ omnis põtifex ad hoc ſoleat inſtitui, ut donaria ac uictimas offerat deo: fieri non poterat, ut pontifex legitimus ſit, cui non ſit quod offerat. Quod ſi datum eſſet illi pontificium terreſtre, quemadmodũ cæteris, ne ſacerdos quidem eſſet Chriſtus: ut qui nihil obtulerit unquam, nec offerat earum hoſtiarum, quæ ſolent iuxta legis præſcriptum ab alijs ſacerdotibus immolari. quę nihil aliud ſunt, quàm umbræ ac typi quidam templi cœleſtis & hoſtiarum cœleſtium. Quicquid enim Chriſtus etiam in terris geſſit, quoniam non iuxta carnem, ſed iuxta ſpiritum geſtum eſt, & à cœlo profectum, ad cœlum tendit, merito cœleſte dicitur, ad Moſaici ſacerdotij craſſitudinem collatum. Nam id ſignificaſſe uidetur deus, cum illi præſcribens formã extruendi templi, loquitur hunc in modum: Vide, ut facias omnia ſecundũ exemplar, quod oſtenſum eſt tibi in monte. Viderat enim Moſes ſpiritualibus oculis, aliud ſanctius templi genus, aliud uictimarum ac ſacerdotij genus, ad quorum exemplar craſſam aliquam rerum imaginem interim adumbraret, donec ueniret tempus, quo uiſum eſſet umbras ueris cedere. Nunc igitur hoc adeſt tempus, habemus cœleſtem pontificem, & illo dignum ſacerdotium, hoc utiq;

Nunc autem melius ſortitus eſt

præſtantius,quo præſtantius eſt euangelicum teſtamentum ueteri Moſaico, quoq́ ſunt magnificentiora promiſſa noui,quàm ueteris. Illic pecudum cruore purificabantur corpora, hic Chriſti ſanguine purificātur animi. Illic promittitur terra, hic promittūtur præmia cœleſtia. Atq́ in hoc teſtamento cœleſti ritu intercedit inter homines ac deum pontifex noſter cœleſtis. Quod ſi prius illud teſtamentum tale fuiſſet, ut in eo nihil deſideraretur, quemadmodum exiſtimant Iudæi, haud quaquam quæſitus fuiſſet locus ſecundo. Superuacuum enim erat aliquid adiungere perfectis. Nunc deus queritur prius illud inutile fuiſſe, & pollicetur aliud efficacius ac melius, hunc in modum loquens apud Hieremiam prophetam: Ecce dies ueniunt dicit dominus, conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum: non iuxta teſtamentum, quod feci patribus illorum, in die cum apprehenderem manum illorum, ut educerem eos ex Aegypto. quoniā ipſi non perſtiterunt in teſtamento meo, & ego uiciſſim neglectui habui eos, dicit dominus. Nam hoc eſt pactum, quod paciſcar cum domo Iſraël, dicit dominus. Cum leges meas non inſculpſero ſaxis, aut chartis, quemadmodum fruſtra tentatum eſt, ſed indidero mentibus illorū, & cordibus illorum inſcripſero. Et ero illis uere deus, & ipſi uiciſſim erūt mihi uere populus. Neq́ tradent per manus alijs alij, ut cogatur quiſq́ docere proximū ſuum, & unuſquiſq́ fratrem ſuum, dicens: Cognoſce dominum, propterea quod iam non ſolum pauci Iudæi, ſed omnes ubiq́ cogniturí ſint me, à minimo uſq́ ad maximum, quod per filij interceſſionem propitius reddar, cōdonatis ſceleribus ac peccatis illorum, nec inique geſtorum ab illis recordabor amplius. Audiſtis uerba pollicentis nouum teſtamentū, eo quod uetus fuiſſet inutile. Porrò quod nouum appellatur, id eſt, ſpirituale, ſignificat abrogandum eſſe uetus, id eſt, carnale. Alioqui hoc nouum dici non poſſet, niſi quod præceſſit antiquetur, ac ueteraſcat. Porrò quod antiquatur ac ſeneſcit, in propinquo eſt, ut euaneſcat, nimirum paulatim uergens ad interitum.

CAPVT IX

DIXERIT aliquis, an uana fuit igitur ueteris templi religio? nequaquam. Olim quidem & uetus illud templum, cuius religio ſucceſſione ueritatis euangelicæ iam euanuit, habebat ritus quoſdam ſtatasq́ ceremonias, lotiones ac uictimas pecudum, quæ obſeruatæ iuſtificandi purificandiq́ ſpeciem habebant, rebus quibuſdam extrarijs ac uiſibilibus, typum ſublimiorum ac ſpiritualium exhibentes oculis hominum. Hi ritus potiſſimum peragebantur in ea templi parte, quam ſcriptura appellat ſanctum ſeculare, ſiue mundanum, quod in hanc promiſcue pateret aditus omnibus, ſiue Iudæis, ſiue proſelytis, ſiue gentibus. Nam ut tabernaculi ita templi ſtructura talis erat, ut alia pars haberetur alia religioſior, donec ueniretur ad eam, quæ ſanctiſſima uideretur. Siquidem primo loco factum eſt tabernaculum, in quo ſeruabantur non ſine religioſa ue

neratione,lucernæ,menſa, ſacriq́ panes ſeptẽ,quos propoſitionis appellant quod in ſacra menſa proponi ſoleant. Atq́ hanc templi partẽ appellant ſancta tantum,quod ſic abeſſet à profanis,ut multũ tamẽ abeſſet ab ijs,quibus præcipua ſanctimonia tribuebatur. Poſt ſecundum autẽ uelum,quod hanc templi partem à reliquis dirimebat,erat aliud tabernaculum,quod ob excellentiam religionis uocabatur ſanctum ſanctorum : id continebat ſacratiora quædam monumenta, thuribulũ aureum, arcam quam teſtamenti uocant, laminis aureis undiq́ circumtectã. in qua inerat urna aurea: hac ſeruabatur manna monumentũ miraculi ueteris, cum fame laborantibus Hebræis, nouum cibi genus è cœlo deplueret, & uirga Aaron, quæ inaudito prodigio, cum eſſet à ſtirpe reſecta,fronduerat,ac turgentibus gemmis eruperat in flores,& floribus ſucceſſerũt amigdalæ. Inerant & tabulæ,quas teſtamenti uocant,quod in his haberentur decem præcepta, inſculpta digito dei. Supra arcam erant imagines alatæ Cherubim,repræſentantes maieſtatẽ & gloriam diuinam, quæ alis ſuis obumbrabant propitiatorium, quæ omnia ſignificationem quandam habebant rerum ſacratiorum,quas poſt prodidit euangelium. Sed prolixum ſit de ſingulis horum quid ſibi uelint diſſerere. nobis ſat erit ſummam totius negocij ad Chriſti ſacerdotium conferre. Itaq́ cum templo ad hunc modum diſtincto, ac ſacris monumentis in ſua loca digeſtis, in prius illud tabernaculum quotidie ingrediebantur ſacerdotes, quilibet, qui ſacrorum ritus peragerent. Cæterum in ſecundum illud ſacratius ſolus pontifex,cui prima dignitas erat inter ſacerdotes,ſemel dũtaxat ſingulis annis ingrediebatur,non ſine ſanguine pecudis quẽ illic offerebat,pro ſuis primum, deinde pro populi delictis,per errorem & ignorantiam commiſſis. Quibus rebus,ueluti per ænigmata quædam ſignificabat ſpiritus ſanctus,id temporis nondũ patuiſſe aditum ad ea loca,quæ uere ſancta ſunt, neq́ quicquam habent terreni contagij. Cum enim ſolus põtifex ingrederetur ſecretius adytum cæteris excluſis,maneretq́ adhuc prius illud tabernaculum,quod imaginem gerebat illorum temporum,in quibus homines craſſis quibuſdam ceremonijs,utcunq́ continebantur in religione Iudaica, ne in deteriora prolaberentur,in eo tabernaculo craſſi quidam, ac plebei ritus peragebãtur à uulgaribus ſacerdotibus. Offerebantur donaria,mactabantur pecudes, immolabantur hoſtiæ,quæ ſic habebant ſpeciem aliquam purificationis,ut tamen non poſſent eos qui his uterentur,ad plenum reddere puros iuxta conſcientiam & animũ, ex quo nos æſtimat deus,etiam ſi iuxta corpus & hominum æſtimationem aliquid puritatis addere uidebãtur. Quicquid enim illic agebatur,ad corpus potiſſimum pertinebat,ſitum in delectu ciborum ac potus, cum cibus uere nec purificet, nec inquinet animum,in uarijs ablutionibus,alijsq́ purgationibus carnis,quæ nec in hoc erant inſtituta,ut conferrent homini perfectam iuſticiam: ſed ut hiſce rudimentis paulatim aſueſcerent ueræ religioni, & per umbras ducerentur ad ueritatem, fierentq́ meliorum capa-

His uero ita compoſ.

Quæ parabola eſt temporis inſtantis

ces, quæ ſuo tempore proferret euangelica doctrina. Habetis ſummam totius religionis, qua ſibi tantopere placent Iudæi. Nunc noſtri pontificis dignitatem cum his cõferamus. Chriſtus enim pontifex ſponſor & autor, non purificationis corporeæ, neq; bonorum huius ſeculi, quæ finem habent, ſed æternorum, ac cœleſtium bonorum: non per uelum manibus hominum textum, ſed per aliud tabernaculũ non manu factum, hoc eſt, non huius ſtructuræ, quam ut erigunt homines ita demoliri poſſunt: ſed per ipſum cœlum ingreſſus eſt in loca uere ſancta, & ab omni mortalitatis cõtagio uere ſemota: non adferens ſecum ſanguinem hircorum ac uitulorum, quo deum placaret, ſed proprium ſanguinẽ, quem in ara crucis pro nobis effuderat: quo non unum populum, ſed uniuerſum hominum genus ab omnibus peccatis liberauit: idq; non uno anno, ſed in omne tempus uſq; ad finẽ mundi, modo reſipiſcentes à prioribus uitæ commiſſis Chriſtum agnoſcant, ac pro uiribus imitentur. Quæ enim collatio mutæ pecudis ad Chriſtũ deum & hominẽ? Quod ſi ſanguis taurorum & hircorum, aut cinis exuſtæ uitulæ aſperſus inquinatis, purgat eos iuxta carnalem quandam & umbraticam ſanctimoniam, quanto magis ſanguis Chriſti qui non per ignem corporalem, ſed ſpiritum æternum, humanę ſalutis ſitientem, obtulit: non pecudem brutam, ſed ſemetipſum hoſtiam puram & incontaminatam deo patri: purificabit non corpora ueſtra, ſed conſcientiam ueſtram ab his operibus, quę uere mortem adferunt animę. Mors illius nos ab æterna morte liberat, & ſpiritus illius purisſimus noſtrum purificat ſpiritum prius inquinatũ. Vtrobiq; ſanguis eſt, ſed ingens diſcrimen: utrobiq; mors eſt, ſed inæqualis: utrobiq; ſpiritus eſt, ſed admodum diſpar. Siquidem quod ibi geſtum eſt per umbras ac ſimulacra quædam, hoc Chriſtus uere præſtitit. Quoniam enim is, qui in ueteri teſtamento medius intercedebat inter deum & homines, non adferebat perfectam innocentiã, ideo Chriſtus ſucceſſit noui teſtamenti nouus interceſſor, uti per mortem ſuam abolitis peccatis, quæ per prius illud teſtamentum aboleri non poterant, quæq; p deum alienabãt à nobis, iam per euangelicam doctrinam promiſſionem ac ſpem accipiant æternæ hereditatis, non Iudæi tantum, ſed quicunq; uocati fuerint ad Chriſti cõſortium. Etenim ubi teſtamenti uocabulum auditur, ibi mors teſtatoris intercedat neceſſe eſt, alioqui teſtamentum non eſſet, aut ſi eſſet ratum non eſſet. Nam mors teſtatoris ratum facit teſtamentum, quod nondum certum habet robur, quamdiu uiuit, qui condidit, ut cui liberum ſit ſi uelit mutare. Vnde quoniam uetus quoq; illud teſtamentum eſt dictum, non eſt dedicatum abſq; ſanguine & morte, ſed pecudis, & alioqui perituræ. Nam quemadmodum legis in Exodi libro: cum Moſes recitaſſet totam legem dei populo, & quid ex obſeruata ſperare præmij, quid ex neglecta metuere pœnæ deberent, expoſuiſſet, quo ratum eſſet pactum inter deum & populum, ſanguinem uitulorum & hircorum miſcuit in cratera unà cum aqua, & intincta lana coccina, atq; hyſopo aſperſit

Chriſtus aſſiſtens pontifex

Et ideo noui teſtamenti mediator interceſſit

ſimul

ſimul ipſum librum, unde recitauerat præcepta domini, ſimul uniuerſum populum, dicens: Hic eſt ſanguis teſtis, & confirmator eius teſtamenti, quod uobis præcepit deus, ut obſeruetis. Nec hoc contentus, tabernaculũ inſuper, & quicquid in hoc erat uaſorũ ſacrorũ, quibus utebantur in ſacrificijs, ſimiliter aſpergebat ſanguine. Quin in cæteris item ritibus, quæcũq; purificabantur iuxta præſcriptum legis Moſaicæ, ſanguine purificabantur. Nec ulla fiebat remiſſio peccatorum, niſi per effuſionem ſanguinis. Atq; ita ſanè congruebat ut in terris, quę repræſentabant imaginem & umbram rerum cœleſtiũ, huiuſmodi craſſis purificationibus peragerentur. Cæterum ubi ueritas illuxit, decuit ut ipſa cœleſtia ſacra, & potioribus uictimis peragerentur, & ueriorem adferrent puritatem. Nam, ut dixi, cœleſte eſt etiam totum hoc, quod Chriſtus geſſit in terris. Neq; enim Chriſtus ingreſſus eſt in ſancta manibus hominum fabricata, quæ magis opinione quàm re ſancta ſunt, quæq; profanari poſſunt: nec aliud erant, quàm umbræ quædã rerum uere ſanctarum. Sed in ipſum cœlum ingreſſus eſt, ubi habitat deus immortalis cum æthereis mentibus, atq; in huius conſpectu tanquam pontifex legitimus deprecatur pro totius mundi peccatis, cõmendans ſeſe proprio ſanguine, quem ex mera gratuitaq; charitate effudit pro nobis: idq; fecit hoſtia tam efficaci, ut non fuerit opus quotannis reperere, quemadmodum ueteris teſtamenti pontifex ſingulis annis ingrediebatur ſecretius adytum. Nec mirum eſt hoſtiam illius non fuiſſe perinde efficacem, cum & ipſe obnoxius eſſet peccatis, ac ſanguinem offerret & pecudis & alienum. Quod ſi talis fuiſſet pontifex Chriſtus, cum toties ab orbe condito recurrerent ſecula & anni, neceſſe erat illum frequenter immolaſſe uictimam, quemadmodum faciebant ueteris teſtamenti ſacerdotes. Nunc autem talis fuit, ut ſatis fuerit ſemel immolare ſemetipſum, ac ſemel aſperſione proprij ſanguinis abolere peccata omnium ſeculorum uſq; ad finem mundi. Idq; factum eſt non ab initio mundi, ſed inſtante fine, cum omnibus conſtaret, omnia uitiata peccatis: nec ullum eſſe remedium, niſi à deo: ut palàm eſſet, quàm eſſet efficax ſacerdos, qui unica uictima, tam immenſum aceruum peccatorum expiaret, relicto parato, faciliq; remedio, ut eadem hoſtia in annos innumeros ſatisfaceret omnibus, qui ſeſe non præberent indignos. Tranſtulit enim in ſe, non ſolum eorũ peccata, qui ante multos annos ſpem ſalutis in ipſo poſuerant, uerumetiam eorum, qui multis poſt ſeculis credituri eſſent eius euangelio. Non eſt igitur, quod mundus expectet alium ſacerdotem, aut aliam hoſtiam expiandis peccatis: ſed quemadmodum illud manet omnes homines, ut ſemel moriantur abſq; ſpe redeundi in hanc uitam, in qua & labimur ſubinde, & expiamur: neq; quicquam expectatur à morte ſingulorum, niſi iudicium illud extremum, quod æterna præmia decernet, ſiue pijs, ſiue impijs: ita & Chriſtus qui ſemel moriens, pro omnibus oblatus eſt, omniũ quod in ipſo fuit, peccata in ſe tranſferens, ut pro omnibus pœnas lueret: nihil ſupereſſe uoluit niſi iudicium ſu-

Et quemadmodum ſtatutum eſt hominibus

premum, in quo rurſus conſpicietur hominibus, non ut antea, uelut hoſtia deuota, ueluti ſceleroſus homo & ſupplicio dignus, ſed ut glorioſus & ignarus omnis peccati: ſalutaris autem & felix conſpicietur ijs, qui nunc purificati per mortē illius, perſeuerant in innocentia uitæ, donec iterum aduenerit, non immolandus, ſed iudex, optabilis pijs, formidabilis impijs.

CAPVT X

PORRO quo minus idem ualuerit pontifex ueteris teſtamenti, in cauſa eſt, quod lex illa, eo quod non obtineret uiuam ac ueram imaginem bonorum, ſed umbram modo quandam, quæ deſignaret potius aliquid quàm efficeret, uulgaribus pecudum hoſtijs, tametſi ſingulis annis continenter ab illis ſacerdotibus offerrentur, nunquam poterat perfectos reddere, qui per ſacerdotes infirmos, hoſtijs inefficacibus accederent ad deum reconciliandū: quod ſi fieri potuiſſet, nonne ſemel oblatæ deſiſſent iterari? Atqui in iſtis ſacrificijs quoties repetuntur, rurſus fit commemoratio ſuperiorum delictorum, quæ res arguit illos parum fidere uni ſacro. Quorſum enim attinebat in ſingulos annos renouare ſacra, ſi una uictima ſic purgaſſet ab omnibus peccatis, ut iam nulla reſideret conſcientia delictorum in ijs, qui ſemel immolaſſent, ac ſemel eſſent purgati? Cum enim peccatum ſit animi uitium, non corporis, non poteſt res craſſa corporeaq́, qualis eſt ſanguis taurorum & hircorum, abolere morbum mentis. Solum id poteſt ad plenum cœleſtis ac ſpiritualis hoſtia Chriſti, quę per fidem ac baptiſmum ſic ſemel omnia ſuperioris uitæ commiſſa delet, quantumuis multa, quantumuis atrocia, ut in conſcientia nihil reſideat metus, aut remorſus. Tantum ſi cauerimus, ne in priſtina flagitia reuoluamur. In tãtum enim deus huiuſmodi multiplicatis hoſtijs non reddebatur propitius, ut offenſus potius, unum aliquod efficax & perenne ſacrificium deſideraret. Sic enim loquitur deo patri filius in pſalmo myſtico, ueluti mundum ingreſſurus, ut proprij corporis hoſtia propiciaret illum humano generi: Sacrificium & oblationem noluiſti, ſed corpus aptaſti mihi, holocautoma, reliquasq́ hoſtias pro expiandis hominum peccatis offerri ſolitas non probaſti. Tunc dixi: ecce adſum ipſe (quando me deſignat hoſtiam libri caput) ut obſequar deus uoluntati tuæ. In his igitur uerbis cum dicit: Sacrificium & oblationem, & holocautomata, & pro peccato noluiſti, neque probaſti quicquam eorum, quæ iuxta legem ueterem offerri ſolent: Et mox adijcit: Ecce adſum, ut obſequar deus uoluntati tuæ, offeramq́ hoſtiam, quæ grata ſit animo tuo: Tollit prius illud ſacerdotium, ut ingratum deo, ut ſtatuat poſterius, quo ſatis fieret uoluntati diuinæ. Quænam erat iſta uoluntas dei, faſtidientis ſacra legitima ueteris teſtamenti, & nouum ſacrificij genus flagitantis? Nimirum hæc. quod ita uiſum eſſet gratuitæ ipſius bonitati, ut filius cœleſtis, id eſt, Chriſtus indueret corpus humanum, ac moriens pro peccatis omnium, unico ſacrificio ſemel rite peracto, purificaret omnes à peccatis ſuis, ſic ut

In qua uoluntate ſacrificati ſumus

poſthac non ſit opus alijs hoſtijs ſanguinolentis. Quiſquis eſt ueteris teſtamenti ſacerdos, cogitur quotidie aſſiſtere ſacris, eaſdem hoſtias identidem iterans, quæ quantumuis multiplicatæ, nunquam poſſunt ad plenum auferre peccata, ut utrique ſit inexplicabile negocium, & offerenti, & ſacerdoti per quem offert. At Chriſtus unica hoſtia ſemel oblata pro peccatis omnium qui crediderunt, credunt, aut credituri ſunt ipſius promiſſis, iam dexter ſedet deo patri, nihil aliud expectans, niſi quod ſolum ſupereſt, ut colligantur omnia membra corporis in unum, fiatq; tandem quod promiſſum eſt in pſalmo, ut inimici ipſius, qui rebelles ſunt euangelio, fiant ſcabellum pedum eius. At interea nihil eſt opus iterum immolare ſeipſum pro nobis, quod unica oblatione abunde perfectos reddidit in perpetuum, omnes qui per fidem meruerunt ſanctificari, ſic ut nihil omnino priſtinorum ſcelerum nobis imputetur. Quod dico teſtatur & ipſe ſpiritus ſanctus, loquens per os prophetæ, ac multo ante prædicens futurum, quod nunc factum conſpicimus: Hoc, inquit, eſt teſtamentum, quod quondam erga illos, poſt dies illos, dicit dominus, Cum indidero leges meas cordibus illorum, & mentibus eorum illas inſcripſero, nec amplius recordabor peccatorum aut iniquitatum illorum, tantum aberit, ut uelim ulciſci. Porrò poſteaquàm ſemel condonata ſunt in æternum peccata omnia, quorſum opus eſt Iudæorum hoſtijs, quæ peccatis expiandis adhibebantur? Cum igitur fratres ſublata peccatorum conſcientia, quæ nos ab interpellando deo deterrebat, data ſit fiducia ingrediendi in ſancta, freti ſanguine Ieſu, quem ille pro nobis reconciliandis effudit, ac uiam aditumq; nobis aperuit, à uetere illa longe diuerſam uidelicet recentem ac nouam, uiuamq; & efficacem ac perpetuam, quæ ſemel aperta, poſtea claudi non queat, quam ille nobis auſpicatus eſt, primus omnium ingrediens per uelamen, hoc eſt, carnem ſuam, qua ad tempus tegebatur apud homines illius diuinitas, eaq; ſublata in cœlũ, patefacta ſunt cœleſtia: cumq; habeamus ſacerdotem magnũ à deo promiſſum ſecundum ordinem Melchiſedec, quem præfecit toti domui ſuæ deus, hoc eſt, eccleſiæ catholicæ, quam non ut miniſter, ſed ut autor ac dominus moderatur, adeamus eòdem interim & nos, quò nobis uiam aperuit Chriſtus: adeamus autem non pedibus corporis in templum ſaxeum, ſed in templum cœleſte penetremus corde ſyncero, cum ſumma fiducia impetrandi quod petimus: ſed prius aſperſi non iuxta corpus ſanguine pecudis, ſed iuxta mentem ac ſpiritum ſanguine Ieſu Chriſti, ac per hunc depulſa ueterum peccatorum conſcientia, ad hæc per baptiſmũ abluti, etiam corpore, aqua pura, & omneis abſtergẽte ſordes animi, ſupereſt ut perſeueremus in eo, quod ſemel ſumus aggreſſi, ac ſpem uitę immortalis, quam profeſſi ſumus in baptiſmo, teneamus firmam, nullaq; ex parte uacillantem, hoc uno freti, quod deus qui promiſit, certæ fidei eſt, nec poteſt fallere ſi uelit, ſi modo nos in fide perſtiterimus. Ad hæc quoniam facti ſumus eiuſdem corporis membra, mutua charitate con-

Habentes itaque fratres fiduciam

ſenſuq; cohæreamus, conſiderantes inuicem quantum quiſque profecerit in euangelica profeſſione, non ut inuideamus ei, qui nos anteuertit, aut aſpernemur eum, qui à tergo relictus eſt, ſed ut mutuis exemplis, ut mutuis hortatibus prouocemus ad charitatem ac pia opera. Id fiet, ſi fratris profectus nos extimulet ad ardentius ſtudium pietatis, & ſi quem ceſſantem uiderimus, eum fraterna ſollicitudine extimulemus ad meliora, gratulantes præcedentibus, & fauentes annitentibus, haud quaquam committentes, ut quiſquam deſtitutus pereat à grege noſtro, quemadmodum ſolent quidam à rebus bene cœptis per occaſionem deficere, ſed modis omnibus alios alij ſtimulemus & inflammemus, ut in eo quod inſtitutum eſt, pergamus uſq; ad finem. Atque id eo magis faciendum eſt, quod uidetis imminere diem domini, qui redditurus eſt pro ſuis cuique factis præmia, nec iam locum relinquet ſarciendi, quod parum recte geſſeris, ſed quicquid geſtum eſt exacto iudicio perpendetur. Atque his quidem delictis, quæ per errorem aut infirmitatem humanam committuntur, facilis erit uenia. Cæterum poſteaquàm per euangelium cognouimus ueritatem, edocti quid expectandum, quid fugiendum, & quæ præmia maneant pios, quæ impios, ſi uolentes ac ſciētes reuoluamur in capitalia flagitia, quæ ſemel ſuo ſanguine abluit Chriſtus, cum ille ſemel duntaxat mortuus ſit, nunquam iterum moriturus, non ſupereſt relapſis in ueterem uitam hoſtia, quæ rurſus per baptiſmum gratis condonet peccata. Quid ergo ſupereſt? Nimirum formidabilis quædam expectatio iudicij ſupremi, ac mox ignis ſæuus & infeſtus, qui ad uindictam contemptæ bonitatis diuinæ deuoraturus eſt aduerſarios. An putatis impune fore, ſi quis legem euangelicam contempſerit? Quo clementior eſt, quo plus adfert beneficij, hoc grauiores dabit pœnas, qui eam ſciens ac uolens habebit ludibrio. Habet autem, qui ſemel aſcitus in numerum filiorum dei, uolens ſe conijcit in numerum ſeruorum diaboli. Si tanta erat animaduerſio apud Iudæos: ut qui non obtemperaſſet ſacerdoti proponenti legis Moſaicæ præcepta, hoc eſt, qui iuſſus abſtinere à carnibus ſuillis, per contumaciam ueſceretur: conuictus duorum aut trium hominum teſtimonio, protinus abſque miſericordia tolleretur è medio: quanto grauius meretur ſupplicium, qui non quemlibet ſacerdotem, ſed filium dei Ieſum conculcauerit: conculcat autem eum, qui tantum illius beneficium aſpernatur, qui non ſanguinem pecudis, ſed ſacroſanctum illius ſanguinem, quo dedicatum eſt nouum teſtamentum, ceu rem profanam duxerit: præſertim quo ſemel fuit purgatus ab omnibus peccatis uitæ prioris: qui ſpiritum, per quem euangelicam gratiam ſit aſſequutus, contumelia affecerit, quod eo ſuis uitijs expulſo, templum dei prodiderit diabolo. An ideo nobis promittimus impunitatem, quod non ſtatim animaduertitur ab hominibus in eos qui deſciſcunt à ſynceritate uitæ euangelicæ? Nouimus eum qui dixit: meum eſt ulciſci, ego rependam, dicit dominus. Ac rurſum alio in loco: Domi-

Et ignis æmulatio

nũs iudicabit populum ſuum, Ne quis ſibi blandiatur nocens, ſi hominis ultoris manus effugit: dei manus nemo poteſt effugere. Sed horrendum eſt incidere in manus dei uiuentis. Porrò quo maiore cum laude cœpiſtis Euangelicam profeſſionem, hoc maiore cum dedecore recidetis ad uitam priorem. Quod ne fiat, reuocate uobis ipſis in memoriam tempora ſuperiora, in quibus per Euangelicam doctrinam ac fidem illuminati, non ſimplex afflictionum certamen fortiter ſuſtinuiſtis ſpe futuræ uitæ: partim dum & probris & moleſtijs affecti, ſpectaculo fuiſtis omnibus qui Chriſti doctrinam execrantur: partim dum ob Euangelicam charitatem, ultro ueniſtis in conſortium probrorum & afflictionum, quibus afficiebantur alij Chriſtiani ſiue apoſtoli, qui contempto mundo, regulam Euangelicam ſectabantur. ſiquidem afflictionum probriq́ue quod ex uinculis meis apud homines impios uidebatur accidere, fuiſtis ultro participes, & alieno dolore doluiſtis, alienam contumeliam ueſtram eſſe duxiſtis: nec hucuſq; tantum præſtitiſtis uos ingenue Chriſtianos, uerumetiam direptionem facultatum ueſtrarum gaudentibus animis accepiſtis, nimirum re ipſa declarantes uos ſcire & credere, quod habeatis potiores & meliores opes repoſitas in cœlo, quas nec fur clancularius, nec prædo uiolentus poſſit eripere. Imò creſcunt illæ iactura bonorum huius mundi, quam ob Chriſti nomen patimur. Hæc facta merito addebant uobis fiduciam aſſequendi promiſſa Chriſti. Debentur enim tam inuictæ fidei ſumma præmia, & haud dubie perſoluentur à deo iuſto ac benigno, ſed ſuo tempore. Nunc certandi tempus eſt, poſt diſtribuentur coronæ. Interim opus eſt uobis patientia, ut ubi conſtantibus animis obſecuti fueritis uoluntati diuinæ, uictores reportetis promiſſam coronam æternæ gloriæ. Nondum apparet ille dies, quo ſublato certamine dabuntur præmia, tamen haud procul abeſt: & imperator noſter, qui aſcenſurus eſt in cœlum, pollicitus ſeſe denuo ad nos rediturum, ueniet, nec diu morabitur. Interim iuſtus ex fide ſua uicturus eſt, quan tumuis afflictus, quantumuis irriſus, quantumuis extinctus, tamen expectatione promiſſorum ſuſtinebit fortem animum. Quod ſi non perſtiterit in fide, ſed fractus deſperatione ſubtraxerit ſeſe ab euangelica profeſſione, non probabitur animo meo. Sed auertat deus, ut ſubducamus nos à bene cœptis in exitium ob diffidentiam. Quin potius fidem profeſſi ſumus, & in ea perſiſtemus, ut uitam ac ſalutem animæ lucrifaciamus, iuxta conſilium Eſaiæ dicentis: Iuſtus ex fide uiuet.

Rememorami ni priſtinos dies

Nolite itaque amittere con fidentiam

CAPVT XI

NVLLA res ęque pios cõmẽdat deo, ac certa de illo fiducia. Siquidem argumentũ eſt animi optime de deo ſentientis, nihil addubitare de dictis illius, cum nec appareāt uſq; humanis ſenſibus quæ dicuntur, nec humana ratione probari queant. Vulgus inania ſomnijsq; ſimillima ducit ea, quæ cum nuſquam extent re, tantũ animi

ſpe

ſpe concipiuntur, & ſtulte uera credi putat, quæ non poſſint oculis demonſtrari. Atqui hæc fides, per quam iuſtus uitam tuetur alijs pereuntibus, non eſt uulgaris aliqua credulitas, ſed eſt ſolida firmaq́ꝫ baſis earum rerum, quæ nec ſenſibus, nec rationibus humanis deprehẽdi poſſunt, ſed eas firma ſpes ita repræſentat animo, quaſi coràm cernerentur, quaſi manibus tenerentur, quæq́ꝫ per ſe uideri nõ poſſunt, eas perſuadet eſſe certiſſimas, non argumentis humanis, ſed certa fiducia erga deum autorem. Iudæi fidũt operibus ſuis, ſed hæc res eſt una, quæ nos deo probatos charosq́ꝫ reddat: neq́ꝫ nos ſolum, uerum ſi quis repetat ab orbe condito, reperiet maiores noſtros omnes, quorum memoria celebris eſt ob laudem pietatis, fidei commendatione potiſſimum promeruiſſe, quod aſſequuti ſunt.

Primum quod intelligimus mundum hunc uniuerſum cum his, quæ amplectitur, cõditum fuiſſe uerbo dei, ſoloq́ꝫ iuſſu conditoris, nõne fidei debemus? Quis enim alioqui perſuadeat ex inuiſibilibus gigni uiſibilia: aut ex his, quæ non ſunt, fieri quæ ſunt? Philoſophi ratiocinationem humanam ſecuti, mundum putant ingenitum eſſe, neq́ꝫ magis habuiſſe exordium, quàm habuerit opifex ipſe. Nos autem, quod nec uideri potuit, nec humanæ mentis ratiocinatione colligi poteſt, perinde credimus, ac ſi uideremus, nimirum freti libris diuinis, qui narrant mundum eſſe iuſſu dei conditum, quem ſcimus nihil non poſſe, nec poſſe mentiri.

Abel primus omnium iuſti cognomen promeruit, atque hoc ſanè maiore cum laude, quod nullius exemplis prouocatus, innocentem ac fidentem deo ſe præbuit. At quæ tandem res effecit ut hic charior eſſet deo, quàm Cain frater? Nimirum fides, qua totus pendebat ab eo, cum Cain ceu diffidens, nec contentus ijs, quæ ſponte fundebat humus in alimoniam innoxiæ uitæ, terram proſcinderet. Vterq́ꝫ de ſuis facultatibus offerebat hoſtias deo. Sed ſolius Abelis ſacrificium fuit acceptum deo, quod uir innocens ſyncero pectore fideret illius bonitati, neque circunſpectaret huius mundi commoda, ſed pietatis ſuæ mercedem expectaret in cœlis. Non igitur hoſtia, ſed fide promeruit, ut deus igne de cœlo demiſſo, complexus illius donaria, teſtaretur eum eſſe iuſtum, atque hoc pulcherrimo elogio nunc etiam poſt tot annorum milia ſic uerſatur in ore hominum, ut mortuus etiam uiuere loquiq́ue uideatur. Occiderat fratri, cum innocens eſſet interfectus, at non occiderat deo, cui ſanguis eius adhuc clamabat de terra. Nec obfuit Enoch pio, quod ex impio patre prognatus eſſet, ſed huic diuinæ literæ teſtimonium ferunt, quod cum deo uerſatus ſit, etiam cum ageret in terris, uidelicet fide ſectans, non ea quæ uidentur, ſed quæ non uidentur, hoc eſt, æterna cœleſtiaq́ꝫ, & ob hoc ſublatus eſt uiuus ad ea, quæ dilexerat, mortiq́ꝫ ſubductus eſt. Sic enim uixerat, antequam tolleretur ex hominum conſortio, ut in cœlis uideretur uiuere potius, quàm in terris, & morte uideretur indignus, qui nihil commiſiſſet dignum morte, ut huius exemplo primum

diſcerent

diſcerent homines, per innocentiam uitæ perq; fidem patere uiam ad immortalitatem. Ideo ſublatus eſt, quia placuerat deo. Sed fide potiſſimum placuit, ſine qua nemo illi placet, quantumuis abundet alioqui factis. Quiſquis enim illi uelit eſſe commendatus, primum oportet credere deum eſſe, qui poſſit omnia, quicq; uelit optima. Deinde hunc agere curam rerum humanarum, perq; hunc nec pios, qui neglectis uiſibilibus huius mundi bonis deum inuiſibilem inquirunt, fraudari ſuis præmijs, quantumuis affligantur in hac uita, nec impijs defutura ſupplicia, etiamſi in hoc ſeculo uideantur ſecundis uentis uti. Fidei igitur debet hoc ſeu gloriæ, ſeu felicitatis, quod ſublatus ex hominum contuberuio uiuit cum deo. Sed inſignius etiam hoc exemplum fiduciæ erga deum præbuit Noë, qui cum eſſet oraculo admonitus, futurum, ut inundatio deleret uniuerſum animantium genus in terris, nec apparerent argumenta, quibus colligi poſſet, quod prædicebat oraculum, eo quod cœlum eſſet ſerenum, homines ſecuri conuiuantes, & matrimonium celebrantes, ridebant oraculi minas: ipſe tamen indubitatum habens euenturum, quod deus euenturum prædixerat, apparauit arcam, qua ſimul & ſeruauit ſuam familiam, & reliquos homines condemnauit, adeo diffidentes ſermoni diuino, ut adornantem fabricam in futurum diluuium, uelut inſanum irriderent. Neq; ſolum ſeruatus eſt à diluuio, uerumetiam ſucceſſit in laudem maiorum ſuorum Abel & Enoch, qui celebres ſunt ob iuſticiã, quæ per ueram fidem commendat hominem deo.

Iam Abraham quoties inſignis erga deum fiduciæ dedit documentum? Primum cum nihil ſit homini dulcius natali ſolo, tamen cum à deo iuberetur relicta patria & affectibus ſuis commigrare in terram ignotam, nihil contatus obediuit uoci diuinæ, nullius exemplo prouocatus, nullis probabilibus argumentis ſpem faciẽtibus fore, ut relictis agris paternis, terrã neſcio quam hæreditate poſſideret, cuius neq; nomen, neq; ſitũ adhuc nouerat. Adeo certa erat illi fiducia fore, quicquid deus eſſet pollicitus. Eiuſdẽ fiduciæ fuit, quod cũ deueniſſet in terrã à deo promiſſam, neq; ſuccederet res ex animi ſententia, nec ipſi, nec filio Iſaac, nec nepoti Iacob, cum tamen nõ Abrahæ tantum, ſed poſteris etiam illius eſſet promiſſa terræ huius hæreditas, ſed ipſe ſubinde conflictari cogeretur cum hoſtibus, & Iſaac moleſte negocium exhiberẽt Philiſtæi, & Iacob per Eſau fratrem profligatus eſſet in Meſopotamiam, unde reuerſus tandem coactus eſt paulum emere locelli, ubi figeret tabernaculum, tamen nihil omnibus hiſce rebus cõmotus eſt Abraham, ut diffideret deo pollicito terram, neq; queſtus eſt ſe exulem eſſe, non hæredem, neq; flexit animũ ad ea, quæ uidentur in terris, ſed ad cœleſtia, quæ non cernuntur, niſi oculis fidei. Senſit enim non hanc eſſe terram, de qua ſenſiſſet promiſſio diuina, quam adeo non magnifecit, ut nec ædificium ullum, aut oppidum in ea putaret extruendum, ſed uelut hoſpes mox aliò migraturus, in tabernaculis ſeſe contineret cum ſuis. Quid igitur expectabat, cum cerneret hæc

non apparere promiſſa? nimirum expectabat aliam ciuitatem, ſtabilem ac perpetuam, unde nunquam eſſet depellendus, longe diſſimilem his, quas & condunt & demoliuntur homines, cuius opifex & conditor eſſet deus.

Quin & huius uxor Sara, cum & maritũ haberet uetulum, & eò proceſſiſſet ætatis, ut matrici natiua uis deeſſet ad ſemen uirile attrahendum, ac retinendum, tamen concepit & peperit Iſaac, diffiſa quidem naturæ uiribus, ſed confiſa deo, qui per angelum illi fœtum maſculum promiſerat in annũ proximum: non audiebat reclamantem naturam, tantum habebat perſuaſum, deum mentiri non poſſe.

Promiſerat deus Abrahæ poſteritatem parem ſtellarum numero, parem harenæ littorali, nec ullam ſpem prolis dabat natura. Nihil tamen ille diffiſus eſt. Atq; ob id ex uno ſene iam annis effœto, prognati ſunt poſteri, tãto numero, quanto ſunt ſtellæ cœli, quanto harena quæ eſt in littore maris. Siquidem ille filios ac nepotes expectabat, non iuxta ſanguinis cognationem, ſed iuxta fidei imitationem, quo nomine nos omnes poſteri ſumus Abrahæ, qui fidimus promiſſis euangelicis. Ergo non Abrahæ tantum, ſed & poſterorum illius germanorum tam conſtans fuit fiducia, ut illis nec mors eam ademerit. Mortui enim ſunt omnes hi, cum nondum tenerent promiſſa, ſed procul ea fide uiderent, crederentq́;, prætoq; deſiderio cõſalutarent, adeo non fidentes huic terræ, in qua nemini diu uiuere licet, ut ſeſe confiterentur hoſpites ac peregrinos eſſe, non ſolum in Palæſtina, ſed in toto mundo. Frequenter enim uitam hanc peregrinationem uocãt & incolatum, & in Pſalmo myſtico Dauid profitetur ſe peregrinum in terra, quemadmodum fuiſſent omnes patres ipſius. Et tamen is regnabat etiam in Palæſtina, & ciuitatem condiderat. Atq; hæc ſanè regio finibus admodum anguſtis circunſcribebatur, & magna ex parte non ceſſit Hebræis Abrahæ poſteris, eò quod priſtinos poſſeſſores non poſſent loco depellere: nec hanc tamen ingreſſus eſt Moſes, ſed procul è monte conſpectam ſalutauit moriturus, neq; deſperauit tamen de promiſſis. Itaq; quum ſe fateantur eſſe peregrinos, ſatis declarant ſeſe deſiderare patriam. Quam autem patriam inquirunt, quibus hic mundus totus exilium eſt? Chaldæam patriam reliquerant, cuius deſiderium ſi illos cruciaſſet, non adeo procul aberat, quin poſſent eò commode redire. Non igitur illam patriam deſiderabant, ſed aliam hac meliorem, in qua liceret æternum uiuere, prorſus exemptos ab omni dolorum moleſtia. Hęc erat illa patria cœleſtis in quam illos euocarat deus, & cuius amore uolebat eos ſic in hoc mundo uiuere, quaſi in mundo non eſſent. Atq; hac de cauſa deus cum ſit conditor ac princeps omnium, tamen peculiariter ſe uocat deum Abraham, Iſaac, & Iacob. Siquidem illorũ proprie deus eſt, qui fiduciã omnem, & omnia felicitatis præſidia in ipſo collocarunt. Ac talibus parauit ciuitatem non terrenam, ſed cœleſtem, in qua ſemper felices regnant cum deo, cuius amore contempſerunt omnia.

An non

An non & illud inſigne fuit fidei documentum in Abraham, quod cum deus explorans, quàm ex animo ſibi fideret, iuſſiſſet ut immolaret filium ſuum Iſaac, cum is & unicus eſſet, & cuius nomine promiſſa fuerat poſteritas (ſiquidem hic erat ſermo promittentis: In Iſaac uocabitur tibi ſemen) nihil tamen cunctatus aggreſſus eſt facere, quod iuſſus eſt, nihil interim ſecum diſputãs, unde mihi poſteritas ſi hunc occido, in quo uno ſpes eſt poſteritatis? Sed illud in animo perpendebat, deum qui promiſerat mentiri non poſſe, & ſi libeat, uel à mortuis excitare poſſe filium extinctũ generis propagatorem: & quia credidit reſurrectionem mortuorum, idcirco datum eſt illi, ut filium quod in ipſo fuerat extinctum, domum ueluti uitæ redditum reduceret, iam tunc imagine quadam adumbrantem futuram reſurrectionem Ieſu Chriſti.

Iam & illud erat euidens animi bene fidentis deo documentum, quod Iſaac moriturus, cum ipſe nondum accepiſſet promiſſam à deo felicitatem, tamen auſus eſt eam polliceri filijs ſuis Iacob & Eſau, cum utriq; benediceret, præuidens utriuſq; uitam, ac diuerſum utriuſq; præmium. Adeo res eſt oculata fides, ut ea quoq; cernat ueluti præſentia, quæ procul ſemota ſunt à ſenſibus corporeis.

Conſimilis fiduciæ fuit, quod Iacob moriens, ſingulis filijs Ioſeph benedixit non ignarus futuri, qui tranſuerſis brachijs dextram impoſuit Effrem, qui ſiniſter aderat: læuam Manaſſe, qui dexter: nihil addubitans, quin futurum eſſet, quod diuinus ſpiritus illi ſignificarat euenturũ. Sed longius etiam proſpiciebat ſenis fides, cum exoſculans ſummam uirgam filij Ioſeph, ueneraretur in eo Chriſtum omnibus imperaturũ, cuius ille delatus ac proditus à fratribus imaginẽ geſſerat. Ne Ioſeph quidem degenerauit à fide maiorum ſuorum. Siquidem moriturus in Aegypto, præuidit futurũ ope diuina, quod tamen id temporis non uidebatur probabile, ut Iſraelitæ demigrarent ex Aegypto, peruenturi ad terram promiſſam à deo: adeoq; non dubitauit de hac re, ut ſimul de oſſibus ſuis eò transferendis mandauerit. Quin Moſi recens nato, parentum fides ſaluti fuit. Cum enim rex edixiſſet, ut quicquid ex Hebræis naſceretur ſexus maſculini, ſtatim interimeretur: parentes huius ut conſpexere puerũ, ipſa ſtatim indole uultus magnum quiddam præ ſe ferentem, interpretantes deo gratum eſſe, ut infans bono publico populi ſeruaretur, neglexerunt regis edictũ, ac puerũ apud ſe tribus menſibus occultarunt: deinde ſcriniolo incluſum exponunt in ripa fluminis, non dubitantes, quin deus ſeruaturus eſſet puerum, cui tantam gratiam offuderat: magiſq; metuerunt offendere deum, quàm tyrannum, nimirum intelligentes eos qui pietatem colunt, utcunq; res hominum cadunt, non poſſe deſtitui præmio ſuo.

Sed hæc laus debebatur parentibus Moſi, uerum illa fuit huius propria, quod poſteaq; adoleuiſſet, & adoptatus eſſet à filia Pharaonis, reſpuit honorem regiæ cognationis, maluitq; palàm profeſſus Hebræũ eſſe ſe, cõmunibus malis affligi cum populo dei, q̃ ex impia ſimulatione capere commoda

huiũs uitæ,feliciores diuitias eſſe iudicans,iam tum pro ſeruando populo fer re probra malorum in typum Chriſti, qui olim erat grauiora paſſurus pro ſalute gentis ſuæ,quàm uniuerſos Aegyptiorũ theſauros.Contempſit quod erat in manibus,& fidei oculos uertebat in ea,quæ procul aberant à ſenſibus deo fretus,qui non patitur hominum pietatem fraudari meritis præmijs.

Idem dei præſidio fretus,auſus eſt his etiam maiora.Non dubitauit mo-liri fugam ex Aegypto, ſecumq́ populum educere, nihil ueritus tyranni fe-rocis iram. Contempſit regem, quem oculis cernebat: neglexit minas tanti principis,quem armatum uidebat imminere ceruicibus ſuæ gentis:nec aliter animo infracto fiſus eſt inuiſibilibus præſidijs inuiſibilis dei, ac ſi eum co-ram oculis ſuis conſpexiſſet.

Eiuſdem fiduciæ fuit,quod cum intellexiſſet fore,ut angelus ultor obam-bulaturus eſſet per uniuerſam Aegyptum,& occiſurus quicquid eſſet primo-genitorum,ſuis Hebræis nihil omnino metuerit,quibus id temporis ſub exi tum inſtituit ſolennem ritum edendi paſchalem agnum, è cuius ſanguine conſpergebant limen ac ſuperliminare,ſimulq́ poſtẽ utrunq́ domus.Atq́ hoc ſigno freti,nihil ſibi metuebant in media cæde Aegyptiorum.

Mox ſimili fiducia cum mare rubrum obſtaret fugientibus, atq́ id ictu uirgæ Moſaicæ diduxiſſet ſeſe,ſic uia relicta in medio, ut tanquã per ſiccum iter euaderent Hebræi, totus populus deo fretus incolumis effugit. Cæte-rum Aegyptij cum ira præcipites ſeſe credidiſſent eidem mari, mox coeunti bus undis dimerſi ſunt. Quæ res autem effecit, ut olim mœnia Hiericho ſe-ptimo die ſepties ambita, ſubito corruerint, nullis impulſa machinis, ſed ad ſonitum ſacerdotalium tubarum,populiq́ clamorem,ſic,ut Hebræis urbem cingentibus, qua quiſq́ ſteterat ingreſſus daretur, nónne fides Ioſue ducis ac populi? Perſuaſerat ſibi nihil non poſſe deum, & haud dubie futurum, quod ille facturum ſe promiſerat.

Quin & illud fidei non leue documentum fuit, quod Rhaab meretrix, quæ prius miſſos exploratores exceperat hoſpitio, cum intellexiſſet eum po pulum eſſe deo charum, maluit illis cum ſuæ uitæ periculo conſulere, quàm apud ciues impios inire gratiam. Ac fidei ſuæ mercedem tulit,quod una om nium cum ſua familia ſeruata eſt,ne periret cum ijs,qui ſuis uiribus freti,non crediderant deum,ubi uellet, euerſurum ciuitatem. Sed cum inter tot prodi-gioſa facinora maiorum noſtrorũ nihil omnino geſtum ſit inſigniter abſq́ fidei præſidio,quorſum attinet ſingula commemorando perſequi? Tempus enim citius nos, quàm exempla deficient, ſi pergam referre de duce Gedeo-ne, qui fretus dei præſidijs, auſus eſt cum trecentis uiris adoriri Madionita-rum copias, & uiris, & armis, reliquoq́ belli apparatu inſtructiſſimas. Et immenſam multitudinem fudit,fugauitq́ clangore tubarum,crepituq́ lage narum,& lucernarum miraculo,ſic, ut Hebræis non ſtringentibus gladium, ipſi ſe hoſtes mutua cæde conficerent.

De Baracha, qui fretus uaticinio Delboræ mulieris, congreſſus eſt cum inſtructiſſima acie Cyzare ducis, & ad internicionem concidit omnes, rege Iabin in fugam acto, qui mox manu fœminea confoſſus eſt.

De Sampſone, qui fultus ope diuina, multa prodigijs ſimillima geſſit aduerſus Philiſtæos pro gente, quæ nec à plurimis ſimul iunctis, nec ullo robore humani corporis geri poterant.

De Iephthe, qui cum eſſet nothus & abiectæ fortunæ apud ſuos, tamen fretus auxilio dei, pulcherrimam uictoriam retulit ab Ammonitis hoſtibus populi ſui.

De Dauid, qui præter tot uictorias auxilio diuino partas, præter tot uitata pericula, ſeruatore deo, non dubitauit adoleſcens congredi cum Goliad armato, inermis ipſe, quem ictu fundæ proſtrauit, ut uictoriæ gloria penes deum eſſet, non penes hominem.

De Samuele, qui nullo ſatellitio munitus, per multos annos moderatus eſt populum Iſraheliticū, gratis adminiſtrans iudicis ac principis officium, uidelicet certus à deo rediturum præmium, ſi quis quid recte geſſerit. Tempus, inquam, me defecerit, ſi pergam huiuſmodi exempla omnia percenſere, ut ſileam interim tot eximios prophetas, qui deo freti, tyrannorū minas pro nihilo ducebant, tot religione celebres uiros, qui non opibus humanis, ſed præſidio dei, in quo totam fiduciam collocarant, prodigioſa patrarunt, & egregijs factis ſui memoriam poſteritati reliquerunt. Etenim, ut omiſſis uocabulis autorum, rerum ſumma attingam capita, fidei illorum tribuendū eſt, quod cæteris omnibus rebus impares, auxiliante deo expugnarunt opulentiſſima regna, nec ullis terroribus potuerunt abduci ab obſeruatione traditæ legis, præmium expectantes à deo. & quoniam nulla dilatio promiſſorum minuit illorum fiduciam, tandem & compotes facti ſunt eorum, quæ maioribus deus promiſerat. Impetrarunt à deo uotis fidentibus, quod iuxta naturæ curſum fieri non poterat: erepti ſunt è ſummis periculis, ſeruatore deo: leones in alios inuictæ ſæuitiæ, aut uicerunt, aut ſenſerunt innoxios, uelut occluſo ore, aut alligatis unguibus lædere non poſſent, quos deus uolebat eſſe innocuos: in medium incendium coniecti, ſic illæſi perdurarunt, quaſi ſuis corporibus natiuam ignis uim extinguerent: è medijs enſibus hoſtium in ſe diſtrictis, incolumes effugerunt, protectore deo. Atq; eodem animum inſtaurante, à ſumma rerum deſperatione, ſummum animi robur collegerūt, adeo, ut paulò ante pro mortuis habiti, ſubito fortiter ſe geſſerint in bello, & hoſtium incurſiones ſtrenue repulerint. Quin illud etiam meruit mulierum fiducia, ut matres liberos defunctos ad uitā reuocari conſpicerent. Alij diſtenti in eculeis, uarijsq; tormentorū generibus exanimati, maluerunt in his exhalare animam, quàm obſequentes impijs principum iuſſis, eximi à tormentis, ingenti fiducia uitam impendentes deo, quam ſcirent ſe cum fœnore recepturos in reſurrectione mortuorū, multoq; ſatius eſſe iudicātes, breuis huius

uitæ iactura depaciſci immortalitatem, quàm ob lucellum exigui temporis perdere uitam æternā. Alij rurſus ob ueritatis ac iuſticiæ pertinax ſtudium, ludibrio fuerūt hominibus, deriſi, traductiq́ uelut amentes ac ſceleroſi: neq́ probris tantum affecti ſunt ob fiduciā, quam habebant erga deum, uerum etiam flagris explorata eſt illorum ſynceritas, inſuper & uinculis & carcere: lapidati ſunt, diſſecti ſunt, horrendo ſupplicio corporis membris in diuerſa diſtractis: deniq́ quo genere malorum non ſunt tentati? Cæſi gladijs occubuerunt, perſuaſi nec morte pios à deo diuelli poſſe. Porrò quibus non contigit morte finire cruciatus, ijs uira nihil aliud contulit, quàm ut longo martyrio cruciarentur. Exulabant ab ædibus ſuis, eiecti oppidis, ferarum ritu oberrabant per ſolitudines, utcunq́ tecti pellibus ouillis & caprinis, laborantes inopia rerum neceſſariarum, imminente undiq́ perſequutorū ſæuitia preſſi, uarijsq́ huius uitæ incommodis affecti, uſqueadeo non digni malis huiuſmodi, ut uiris tam ſanctis mundus ipſe potius eſſet indignus, ut deus uel ob hoc uideri poſſet illos ſemouiſſe ab hominum conſortio, ne puri caſtiq́ inter pollutos & inquinatos uitam agerent. Itaque uagabantur incertis ſedibus per auios montes, pro tectis ſpeluncis utentes, ac terræ cauernis. Atque omnes hij cum nondum aſſequuti ſint promiſſam pietatis mercedem, quæ continget in reſurrectione corporum, tamen ob fiduciæ conſtantiam, æternam laudem meruerunt. Dicturus eſt aliquis, quur non ſtatim à morte ſingulis reddūtur ſua præmia? Nimirum ita uiſum eſt deo, ut uniuerſum Chriſti corpus ſimul accipiat gloriam immortalitatis. Omnes enim eiuſdem corporis membra ſumus, & qui nos præceſſerūt, libenter expectant, ut toti cum corporibus ſocijs, ac toto fratrum ſodalitio pariter ueniant in hæreditatem æternæ gloriæ, ſuoq́ capiti ſimul copulentur.

CAPVT XII

CVM igitur tanta turba ac ueluti nube ſepiamur eorum, qui ſerendis huiuſmodi malis reſtati ſunt, ſe toto pectore fidere promiſſis dei, etiam in ueteri teſtamento, nimirum horum exemplis animati, curemus & ipſi, ut abiecto onere ſarcinaq́ rerum corporalium & cupiditatum, quæ remorantur onuſtum curis animum ab expetēdis cœleſtibus, excuſſoq́ peccato, quod nos undiq́ complectebatur, rerum cœleſtium ſpe inflammati, ſtrenue curramus in hoc nobis propoſito certamine, nec ullis afflictionibus aut auocamentis retardemur ab inſtituto curſu, nuſquam oculos dimouentes à Ieſu Chriſto: qui ut nobis autor eſt huius de deo conceptæ fiduciæ, ita quod cœpit in nobis conſummabit. Conſideremus qua uia ſit ingreſſus ille, & quò peruenerit, cum innocenti liceret effugere mortem, & tam abeſſe ab omni cruciatu, quàm aberat ab omni peccato: tamen contemptis huius uitæ gaudijs, ſubijt mortem, & quo malum eſſet grauius acceſſione ignominiæ, ſubijt mortem crucis. Nam glorioſam mortem facilius perferunt homines. Quà ſit ingreſſus uidetis, nunc quò randem peruenit

peruenit: Contemptu uitæ huius aſſequutus eſt immortalitatem: contem/ ptu ignominiæ apud homines, aſſequutus eſt æternam gloriam in cœlis, ubi nunc aſſidet dexter magnifico throno dei patris. Ad huius gloriæ conſortiũ, cum per ignominiam uariasq; dolorum afflictiones properetis, ne quando defatigemini fractis animis à curſu propoſito, reputate uobiſcum, quod dux ueſter neſcius omnis peccati, tamen ut nobis oſtenderet exemplar ueræ tole rantiæ, tantum probrorum, tantum ignominiæ, tantumq; criminationum perpeſſus eſt, ut ad crucis uſq; ſupplicium adigi ſeſe paſſus ſit. Ne uos abijci atis animum, qui non immunes ab omnibus peccatis leuiora patimini. Præ ſtat millies mori, quàm in priſtinam uitam relabi. At uos leuioribus adhuc malis affecti, nondum uſq; ad ſanguinis effuſionem reſtitiſtis peccato, quod uos acriter impetit rebellantes, & ſtatim arbitrabimini uos eſſe deſtitutos à deo, nec uenit in mentem, quid uobis tanq; filijs propitius pater loquatur in myſticis prouerbijs, conſolans uos, & ad animi magnitudinem blande exti/ mulans: Fili mi, inquit, noli negligere correptionem domini, neq; deſponde/ as animum, quoties ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, cum huius uitæ malis corripit, & flagellat omnem filium quem recipit. Quod ſi caſtiga/ tionem huiuſmodi patienter fertis, agnoſcit ſuos filios deus, ſeq; uiciſſim illis offert, ut patrem propitium & amantem, nec excludit ab hæreditate uitæ cœ leſtis. An ideo uos putatis inuiſos ac neglectos deo, quod affligimini malis huius mundi? Imò hoc ipſum argumento eſſe debet, uos eſſe deſtinatos hæ reditati paternæ. Quis eſt enim pater, qui non corripiat aliquando filium ſuum, quem ut germanũ agnoſcit? Porrò cum omnes pij, qui deo chari ſunt, aut fuerunt, afflictionibus temporarijs erudití ſint ad ueram pietatem, ſi uos immunes eſtis ab huiuſmodi caſtigatione paterna, nimirum argumentum eſt uos nothos eſſe, non germanos filios. Quod ſi parentes noſtros, ex qui/ bus ſecundum corpus tantum ſumus progeniti, non modo paſſi, ſed etiam reueriti ſumus, dum nos conuicijs ac uirgis erudirent ad inſtitutionem uitæ communis, nihil illorum autoritati reluctantes, ſed ſic interpretantes, quaſi quibuſcunq; modis tractarent nos, amico id animo facere, an non multo ma gis ſubijciemus ac permittemus nos patri cœleſti, qui nõ corporum tantum, ſed & ſpirituũ eſt autor: hoc ſemel nobis habentes perſuaſum, quibuſcunq; malis ille nos patitur affligi, tamen paterno animo noſtræ saluti conſulere. Quemadmodum pater corporalis non ita ſæuit in filium ut occidat, ſed ut ſeruet, melioremq; reddat: ita deus in hoc caſtigat nos in hoc mundo, ut ui/ uamus in æternum. Atq; illi quidem parentes pro ſuo arbitratu nos inſtitue bant, non nunq; abutentes autoritate ſua, & inſtituebant ad breue tempus in rebus fluxis, moxq; perituris, nimirum in his, quæ ad rem familiarem pa/ randam ac tuendam pertinent, nonnunq; & ſuis commodis conſulentes, ut obſequio noſtro iuuarentur. At hic noſtri non egens, perpetuo conſulit no/ ſtris commodis, nec his ſanè uulgaribus. Nec enim hoc agit, ut terrenis opi/

Nõdum enim uſq; ad ſangui nem reſtitiſtis

bus diteſcamus, nec ut in aliquot iugerum hæreditatem ſuccedamus, ſed ut ſua cœleſtia bona nobis impartiat, hoc eſt ſanctimoniam in hoc mundo, in futuro ſeculo felicitatem æternam. Hunc fructum tam eximium, qui ſuo cum animo reputabit, facile patietur temporariã huius uitæ moleſtiam. Etenim cum cæteri parentes corripiunt liberos ſuos, habet ea caſtigatio non uoluptatem, ſed moleſtiam in præſenti quidem: cæterum ubi iam grandiores facti, ſentire cœperunt, quanto bono ſibi fuerit ille cruciatus, magnopere gaudent ſe fuiſſe cæſos, & obiurgatos, & cum riſu gratias agunt his, quos ante lachrymantes ferebant. Sic huius mundi calamitas grauis quidem interim eſt ſenſibus noſtris dum imminet atq; premit hæc mortalia corpora. Cęterum hic dolor, ille tumultus, quo turbantur & animi noſtri ob corporis cõmercium, tranquillum ac ſuauem iuſtitiæ fructum reddit ſuo tempore. Afflictio docet pietatem: pietas adfert gaudium bonæ mentis: bona mens parit immortalitatem. Proinde ne quẽ in hoc pulcherrimo certamine deſtituat animus. Sudor eſt ingens, ſed eximia præmia, ſed fidus agonotheta. Imitemini fortes athletas, & ſtrenuos curſores, manus laſſeſcẽtes excitate, genua ſoluta labantiaq; ſurrigite, recto curſu properate ad metam propoſitã, neq; pes huc aut illuc deflectens aberret à recta uia. Imò ſi quid aberratum eſt, ſi quid ceſſatum eſt, id alacritate noua ſartiat. Neq; uero ſatis uobis, ut quiſq; ſibi certet ſecurus aliorum, imò pax & concordia uos omnes ita iungat & conglutinet, ut communi ſtudio alij pro alijs ſoliciti ſint, curentq; ne quis in cõmuni curſu decidat à gratia dei: ne quis alienus à ſanctimonia, quæ decet membra Chriſti, & ſine qua nemo uidebit deum, grauis ſit corpori, & indignus qui braueo propoſito potiatur: ne properantibus ad cœleſtia, radix aliqua amarulentiæ ſuppullulans ac fruticans, obturbet aliorum pijs ſtudijs, eaq; latius ſerpens, complures inquinet ſuo contagio. Ne quis ſit inter uos ſcortator, aut alioqui profanus, gulæ uentriq; deditus. Siquidem huiuſmodi cupiditates remorantur curſum ueſtrum, ac deflectunt à recto tramite, ſitq; ut dum ad huiuſmodi fucata bona reſpicitis, ſummum illud & æternum braueum amittatis. Sic nimirum euenit Eſau, qui famelicus ob unius edulij uoluptatẽ uendidit ius primogeniti, breui uoluptatula, perpetuam emens pœnitudinem. Nam illud meminiſſe debetis, quo uobis ſit exemplo, quod poſtea cum conaretur benedictione patris ſibi reſtitui ius primogeniti, reiectus eſt, nec pro fuit illi ſera pœnitẽtia, tametſi lachrymis profuſis teſtaretur ſibi dolere quod fecerat. Amarulentia quæ naſcitur ex odio, liuore, & arrogantia, uitiat fraternam concordiam: libido, luxus, cæteraq; rerum ſordidarum cupiditates, uitiant puritatem, & ſanctimoniã uitæ. Atqui duas haſce res oportet inter uos eſſe ſaluas, nec altera ſine altera conſtat. Nec enim eſt inter impuros grata deo concordia, nec illic eſſe poteſt uera morum integritas, ubi regnat diſcordia. Cauendum eſt igitur & nobis, ne cœleſtem hæreditatẽ cum huius mundi delectamentis ſtultiſſime commutemus. Cœleſtia ſunt ad quæ properamus

Omnis autem diſciplina in præſenti quidem

Propter quod remiſſas manus

Pacem ſequimini cum omnibus

mus,puri accedamus oportet,in euangelica luce uerſemur, tam ſanctæ pro/feſſioni uitæ ſanctimonia reſpōdeamus oportet. Pontifici ueſtro atq; huius legi reſpondere neceſſe eſt. Non enim acceſſiſtis quemadmodum olim ma/iores ueſtri,cum Moſes legem ferret ad montem Sina,qui corpore contingi poteſt,& ad ignem incenſum,qui ſenſibus humanis percipitur,ac turbinem & caliginem,procellamq; ac tubæ ſonitū,quæ auribus atq; oculis percipiun/tur:nec ad uocem uerborum,quæ licet aëre pulſo ſentiri poterant auribus hu manis,ac tenuem modo imaginem habebant uocis ueræ diuinæ, tamē non carebant maieſtate ſua,adeo, ut populus qui audiebat expauefactus horro/re uocis, deprecaretur, ne pergeret loqui deus,ſed ipſe Moſes ſua uoce pro/nunciaret,quæ mandaſſet ille. Alioqui terribilior erat illa uox, quàm ut hu/manarum aurium imbecillitas ferre poſſet. Tantum autem habebant religi onis ac formidinis,quæ per typum tantum euangelicæ legis gerebantur,ut à contactu montis procul arceretur populus, & edicto publicaretur, ut beſtia quæ tetigiſſet montem,lapidaretur,aut iaculo cōfigeretur. Nam uſqueadeo terrifica ſpecies erat rerum,quæ ſenſibus corporalibus exhibebantur, ut ipſe Moſes expauerit ac tremuerit horrore ſpectaculi.

Non enim acceſſiſtis ad tractabilem

Ad huiuſmodi igitur ſenſibilę ſpectaculum uos non acceſſiſtis, quod um bras ac typum habebat rerum longe meliorum, ſed acceſſiſtis ad res hoc ue riores,quod animo,non ſenſibus corporis percipiuntur: ad ſpiritualem mon tem Sion,qui ſpiritu contingitur,nō manibus:ad ciuitatem dei uiuentis Hie rufalem cœleſtem, ubi pax eſt æterna : ad innumerabilium angelorum cœ/tum, qui ſunt huius ciuitatis proceres & indigenæ:ad concionem filiorū dei, qui cum Eſau non perdiderūt ius primogeniti,ſed Chriſto adhærentes, con ſcribi meruerunt in cœlis,facti ciues eiuſdem ciuitatis : ad iudicem uniuerſo/rum deum,eius reipublicæ principem, ac ſpiritus iuſtorum hominum, quos perfecta pietas cœleſti contubernio copulauit, ac iudicis aſſeſſores reddidit: ad noui teſtamenti pontificem Ieſum, qui non perdit, ſed reconciliat : & ad huius ſanguinem, cuius aſperſu purgantur animæ, quiq; multo meliora lo/quitur, quàm ſanguis Abelis. Siquidem ille flagitabat ultionem, hic impe/trat remiſſionem.Quo clementius & amantius ſanguis eius loquitur pro no bis,hoc magis cauendum eſt, ne aſpernemur Chriſtum ſic nobis loquētem. Etenim ſi pœnas non effugerunt contempti ſermonis,qui Moſen hominem in terra loquentem auerſabantur, multo grauiores pœnas dabimus nos, ſi Chriſtum è cœlo nobis loquentem auerſemur: cuius uox tum concuſſit ter/ram,ut ſenſibili terrore deterreret à peccando.At nunc quid è cœlis commi/natur ſe facturū per Aggæum prophetam? Adhuc ſemel,inquit,& ego mo/uebo non modo terram,uerumetiam cœlum,ut expaueſcant non ſolum ho/mines terreni,uerumetiā cœleſtia. Porrò illud quod dicit: adhuc ſemel,ſigni ficat eorum,quæ cōcutiuntur,tranſlationē: utpote quæ facta ſunt hominum manibus, quod genus ſunt templum & ciuitas Hieroſolymorū, ut maneant

Videte ne recuſetis loquentem

ea, quæ hominum manibus facta non ſunt, & ideo concuti non poſſunt, cum ſint æterna. Gloriantur ſuo templo Iudæi, gloriantur ſancta ciuitate, ſed hæc aliquando non erunt. Expectát regnum, uidemus aliò tranſlatum. Quapropter nos qui cœpimus eniti ad regnum cœleſte, quod labefactari non poſſit, idq; beneficio ſpiritus diuini, perſeueremus in beneficio dei. Itaq; uerſemur in hoc templo cœleſti, ſic deum cum reuerentia ac religione colentes, ut puritate mentis illi placeamus, qui non requirit poſthac aliud ſacrificij genus. Si religio erat olim in peragendis ſacris quicquam admittere, quod offenderet oculos hominum, quanto magis nobis obſeruandum in hoſtijs ſpiritualibus, ne quid offendat oculos dei? Si olim periculum erat, non rite adeunti loca religioſa, quanto plus erit periculi, ſi parũ puris mentibus adeamus ipſum deum: qui nõ ignis eſt corporeus, qui ut accenditur, ita reſtingui poteſt: ſed ignis eſt efficax, ad nihilum etiam redigens, quæ uult?

CAPVT XIII

PERSEVERET apud uos fraterna charitas, cum ſitis eiuſdem corporis membra: neq; ſolum eos amore complectamini, qui uobiſcum aſſidue uiuunt, uerumetiam eos, qui hoſpites ad uos diuertunt. Neque enim mediocris laus eſt hoſpitalitatis apud deum. Per hanc enim Abraham meruit, ut angelos inſciens exciperet hoſpitio, cum ſe crederet hoc officium in homines conferre. Poſtulat & hoc Chriſtiana charitas, ut eorum qui in uinculis ſunt ob Chriſti profeſſionem, calamitas uos æque moueat, ac ſi ipſi eſſetis in uinculis: & cruciatus eorum qui alioqui uarijs malis affliguntur, ſic uos afficiat, ut appareat uos meminiſſe, quod corpus habetis ijſdem obnoxium malis, nec alienos eſſe à ſenſu dolorum, quos patiuntur eiuſdem corporis membra. Coniugiũ, quod rite ſeruatum etiam apud ethnicos, ſuum habet honorem: ſit apud uos item honorabile, neq; cubile ullo ſtupri genere cõtaminetur. Cæterum ſcortatores & adulteros iudicabit deus. Veſtri mores abſint ab auaritia, ſic, ut contenti ſitis rebus præſentibus, uelut in diem uiuentes abſq; ſolicitudine futuri. Sic enim deus ipſe pollicitus eſt Ioſue, & in hoc omnibus ipſi fidentibus: Non te deſero neq; derelinquo: ut hoc freti, fidentes dicamus, quod in pſalmo myſtico dicit propheta: Dominus mihi auxiliator eſt, nec timebo quid faciat mihi homo. Rationem habete eorum qui præſunt uobis, à quibus accepiſtis non humanam doctrinã, ſed uerba domini, curateq; ne quid illis deſit rerum neceſſariarũ. Horum uerbis quemadmodũ initio credidiſtis, ita uitam illorum ueluti ſcopum intueamini, ac fidem imitemini, conſiderantes qua conſtantia perſeuerent in euangelica profeſſione uſq; ad uitæ finem. Euangelium ſemel recte traditum, ſemper eſt conſtantiſſime tenendũ. Vt enim Ieſus Chriſtus & heri fuit, & hodie eſt, & ſemper futurus in omne tempus, nec unquam mutabitur, ita ſemper manebit illius doctrina. In hac igitur perſiſtite, ſtabiles ac firmi, neque ceu nullo certo fundamento nixi, circumferamini doctrinis

Ieſus Chriſtus heri & hodie

ſubinde nouis ac uarijs. Non aliud docuit lex Moſaica, quàm docet euangelium, ſed aliter. Stultum eſt autem umbris inhærere, cum illuxerit ueritas. Et tamen non deſunt, qui ueterem Iudaiſmum iam antiquatum renouent, in eſcis ciboq́ corporis pietatē conſtituentes, in quarum rerum obſeruatione qui ſuperſtitioſe uerſati ſunt, nullū inde fructum iuſtitiæ retulerunt. Qui ſolidam ac ueram pietatem aſſequi uelit, quæ non tantum umbram habeat iuſticiæ, ſed animum ipſum bona conſcientia confirmet apud deum, in gratia fideq́ conſiſtat, huic fundamento quod iecit Chriſtus innitatur, & non uacillabit Iudaicis ſuperſtitionib. Sit illis religioſum à certis abſtinere cibis, etiam ab immolatis. Habemus & nos altare multo ſacratius, de quo non eſt fas edere ijs, qui adhuc addicti legalibus ceremonijs, neſciunt gratiā euangelicam, ueræ ſalutis largitricem. Siquidem iuxta legis præſcriptū, animantiū, quorum ſanguis offerri ſolet pro peccato per pontificē in tabernaculis, quæ dicuntur ſancta, cadauera cremari iubentur extra caſtra: perinde quaſi ſanguis habeat aliquid ſacri, cum corpora ceu polluta deferantur foras, in profanis locis exurenda, atq́ ob id ab his uelut ab impuris abſtinēt cibis. Vmbrā habent iſti, ſed nos amplectimur id quod umbra ſignificauit. Illi nihilo ſanctiorem mentem habebāt, poſteaquàm fuerant aſperſi ſanguine: nec puriores erant, quod ab eſu corporū abſtinerent, cum animi uitijs maderent. Nos Ieſum uictimam noſtram ac pontificem amplectimur, qui uelut alludens ad legis imaginem, ut proprio ſanguine purgaret populum ſuum, extra portam Hieroſolymitanæ ciuitatis uoluit crucifigi. Cuius exemplū oportet nos non ſuperſtitioſe, ſed religioſe imitari: id faciemus, ſi & ipſi, ſublata cruce noſtra, ſequamur illum exeuntem è contubernio hominum, ueluti ſceleroſum. Egrediamur & nos à commercio mundi huius, nobisq́ dulcius ſit ſubire probrum pro Chriſto, quàm mundi gloria frui. Valeat nobis hæc ciuitas terrena, qui non habemus hic manentem ciuitatē, ſed futuram ac cœleſtem æternamq́ deſideramus. Exit autem ciuitatem, quiſquis affectus abijcit carnis, totoq́ ſtudio cœleſtia meditatur. Intra mœnia non immolatur hoſtia noſtra, cæterum egreſſi cum pontifice noſtro Chriſto, ſemper offerimus & ipſi quandam hoſtiam per ipſum gratam deo, non pecudem aliquam, non fruges agrorum, ſed fructum labiorum: labiorum, inquam, non tam corporis, quàm animi, quibus agnoſcimus dei beneficium erga nos, & commemorantes Chriſti crucem, pro condonatis peccatis, pro tot dotibus, gratias agimus. Huius altaris non ſunt participes Iudæi, qui manentes intra muros, nihil amant niſi carnale. Iam accipite & aliud ſacrificij genus dignum euangelio, quo litare oportet aſſidue deo. Beneficio iuuandus eſt proximus, ac ſi egeat facultatum ſubſidio ſubleuandus. Talibus enim hoſtijs cōciliatur deus citius, quàm Iudaicis obſeruatiunculis neglecto fratre. Parete Præfectis ueſtris, concedentes his, etiam ſi mali ſint, modo ne pertrahant ad impietatem. Etenim cum ſuo funguntur officio, uigilant pro animabus ueſtris, ſaluti

Beneficentiæ autē & communicationis

ueſtræ

ueſtræ conſulentes:atq; id faciunt ſuo periculo,nimirum redditurí rationem deo,à quo proficiſcitur omnis poteſtas. Horum onus aliqua ex parte leuabitis,ſi uos morigeros & obtemperantes præbueritis, ut quod faciunt, faciant cum alacritate & gaudio,potius quàm gementes.Nam id quemadmodum illis eſt moleſtum,ita uobis eſt inutile. Illis tædio eſt labor ſine fructu ſuſceptus,uobis non expedit iram dei prouocare in uos inobedientia. Fratres, & nos precibus ueſtris deo commendate, ſiquidem uideor annumerandus inter eos,qui uobis bene præſunt.An omnibus prober neſcio,certe cõfidimus, quod ſyncere nos geſſimus cum bona conſcientia apud omnes, qui cupiunt ad euangelicã regulã uiuere. Quod ut faciatis,eo precor impenſius,quo celerius poſſim uobis reſtitui.Interim uiciſſim precor pro uobis,ut deus pacis autor, qui reuocauit à mortuis ſummũ illum ouium paſtorẽ dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, qui rediuiuus per ſanguinem ſuum ingreſſus eſt cœlum, pro nobis interpellaturus patrem,quo ſanguine conſecrauit nouum & æternum teſtamentum, perficiat uos & conſummet in omni opere bono,ut idonei ſitis,qui ſatisfaciatis uoluntati ipſius,atq; idem efficiat,ut quod agitis,acceptum ſit in conſpectu ipſius: idq; per Ieſum Chriſtum, qui ſemper adeſt commendans ſacrificia noſtra, cui debetur omnis gloria, non ſolum in hac uita,ſed in omne tempus,Amen. Nihil eſt quod nobis ex benefactis arrogemus,ipſius donum eſt,quicquid facimus tale,ut placeat oculis dei.Hæc exhortandi gratia ſcripſi uobis, id boni conſuletis, quod à nobis bono animo factum eſt.Scripſi paucis,ut ipſe uos breui uiſurus.Scire uos uolo, quod Timotheus in præſentia mihi non adeſt, ſed aliò dimiſſus eſt:is ſi celerius redierit, hoc comite uos inuiſam. Salutate meis uerbis omnes qui præſunt uobis,ſed & cum his omnem ſanctorum gregem. Salutant uos Itali. Gratia fauorq; dei ſemper adſit uobis omnibus, AMEN.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS, PER ERASMVM ROTERODAMVM THEOLOGIAE PROFESSOREM, FINIS.

Baſileæ in officina Frobeniana, per Hieronymum Frobenium & Nicolaum Epiſcopium
M. D. XXXII

2848968


FRO
BEN.